
3 1761 06354297 1

HISTORISKE

SAMLINGER OG STUDIER

VEDRØRENDE

DANSKE FORHOLD OG PERSONLIGHEDER

ISÆR I DET 17. AARHUNDREDE,

UDGIVNE AF

DR. HOLGER RØRDAM.

TREDIE BIND.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1898.

Med Understøttelse af Carlsberg-Fondet.

INDHOLD.

Den kongelige Historiograf,

Dr. Johan Isaksen Pontanus.

Under de blodige Forfølgelser, som de nederlandske Protestanter vare underkastede i det 16. Aarhundrede, og de svære Krigsuroligheder, der samtidig herskede, var der fra Tid til anden ikke saa faa Hollændere, der søgte Tilflugt her til Landet, særlig til Helsingør, hvor de ved Hjælp af de mange hollandske Skibe, der passerede Sundet, fremdeles kunde bevare Forbindelsen med deres Fædreland[1]).

Blandt saadanne Emigranter var en Mand fra Haarlem, ved Navn Isaach Pietersz (her i Landet sædvanlig kaldet Isak Peitersen), der med sin Hustru kom til Helsingør i Kong Frederik II's Tid og tog Bolig her. Hans Hustru Helene Backer[2]) stammede paa en Maade fra Dan-

[1]) Se Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. 1537—1621, Registeret under Holland og Nederlandene. Danske Kirkelove II, 235 f. 406 ff.

[2]) Igjennem en Række Skrifter (sidst hos Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlexikon I, 485) gaar den Notits, at Isak Pietersz' Hustru hed Margrete van Delen. Men dette er en Misforstaaelse, som Westphalen i sin Tid har sat i Omløb, og som siden har forplantet sig til hollandske, danske og tydske og maaske flere Nationers biografiske Værker. At den nævnte Kvinde ikke var hans Hustru, men hans Moder fremgaar tydelig af den Biografi af Johan Isaksen Pontanus, der udkom i Harderwijk 1640, ikke

mark af, da hun var en Datterdatter af den i sin Tid bekjendte Lensmand eller Foged[1]) paa Bergenhus, Jørgen Hansen, en af Kong Christiern II's mest betroede Mænd. I en Biografi af Johan Isaksen Pontanus, der udkom i Holland kort efter hans Død, findes herom følgende Notits, der formentlig fortjener at meddeles i Originalsproget, da Skriftet meget sjældent forekommer. Efterretningen, der vistnok i Hovedsagen stammer fra Pontanus selv, synes at være undgaaet danske og norske Historikeres Opmærksomhed:

„Uxor ei (Isaco Petrejo) Helena sive Hedewigis fuit, nata Campis (quæ Trans-Issalaniæ est civitas) patre Rudolpho Backero, quæ hodieque honesta ibi familia habetur, matre Annâ Voochtia Bergensi[2]), filia Georgij Voochtij. Hic ille est Voochtius (cujus sæpiuscule in Historia Danica, sub nomine Georgij Hansenij cognomento Steen[3], fit mentio) arcis Bergarum, oppidi apud Norvagos, etiam Plinio noti et nominati, regius præfectus ac arcis ejusdem, cujusmodi hodieque visitur, fundator. Hanc ille præfecturam post-

længe efter hans Død, og hvori det hedder om ham, at han var »natus patre Isaaco Petrejo Harlemensi, cui, à parte matris Margaretæ à Delen, avus fuit vir prænobilis Valerius à Delen Gelrus, Comiti Egmondano à Secretis«. Som man vil se, gaar »cui« ikke paa Sønnen, J. I. Pontanus, men paa Faderen, Isaach Pietersz. — Naar det senere i Biografien siges, at den sidstnævntes Hustru hed Helene eller Hedvig Backer, kan det bemærkes, at det første Navn er at foretrække, da Sønnen, Joh. I. Pontanus, kaldte sin ældste Datter Helene, sikkert efter Moderen.

[1]) Deraf Navnet Voocht, hvormed Jørgen Hansen og hans Efterslægt benævnedes i Holland.

[2]) Maaske er hun født udenfor Ægteskab (s. Heises Skildring af Jørgen Hansens Levned i Dansk biogr. Lex. VII, 21 ff.).

[3]) At Jørgen Hansens Tilnavn var Steen, har næppe hidtil været bekjendt. I Ribe (hvor han var født) og Omegn levede den Gang Medlemmer af en til Lavadelen hørende Slægt Steen (Ny kirkehist. Saml. I, 416—17).

quam plures per annos summa cum fide, regis Danorum Christiani II nomine, tenuisset, tandem excidente è Daniæ regno rege et hero ipsius clementissimo Christiano eodem II, seque ad Carolum V, cujus sororem duxerat, recipiente, quod fuit anno Domini Mdxxi(!), ipse quoque Voochtius relictâ statione seu præfectura Bergensi, herum regem sequutus in Belgium secessit, domicilium Campis figens. Ubi et conjugem duxit (viduus enim erat) nobilissimam virginem Annam Loosiam; ac plures inde post annos diem ibidem supremum clausit. Ex cujus hodieque prosapiâ nota ac celebris est ibidem Voochtiorum familia«.

Med sin nævnte Hustru havde Isaach Pietersz to Sønner, Peter, født 1569, og Johan (Jan), født 21. Juni[1]) 1571, begge i Helsingør. Om den ældste af dem, Peter Isaksen (Pieter Isaachsz), der vandt et anset Navn som Maler, men lønnede Christian IV slet for hans store Velgjerninger, idet han lod sig bruge imod ham som svensk Spion, skal her ikke tales videre[2]). Det er den yngre Broders Levned, dog nærmest kun for saa vidt han stod i Forhold til Danmark, der her skal søges oplyst.

---

[1]) Eller Januar, som »Vita et obitus Pontani« har.

[2]) Af nogle utrykte Notitser om ham, som Carl Deichman har samlet, skal her kun anføres følgende: Han rejste udenlands til Italien og andre Steder med Broderen, succederede Faderen som hollandsk Consul i Helsingør i 11 Aar. Havde med Flid lagt sig efter Skildrekunsten og derudi var en ypperlig Kunstner, Discipel af den berømte Johannes v. Aken. Stod i stor Naade hos Christian IV, som ofte besøgte ham og mod ham var ligesaa omgjængelig som Kejser Rudolf mod Johannes v. Aken. Har ofte afskildret Kongen og udført flere Skilderier paa Frederiksborg, som Schlegel anfører, for nogle af hvilke han oppebar 4000 Daler. Broderen berømmer han især for en af Kongens Heste, som han har afskildret. Han døde 1625. Se forøvrigt Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlexikon I, 485 ff. Dansk biogr. Lex. VIII, 322 f.

Efter at Faderen, Isaach Pietersz, havde boet en Række Aar i Helsingør, og da hans Hustru imidlertid var død, besluttede han sig til at vende tilbage til sit Fædreland, hvor han tog Bolig i Amsterdam. Da han imidlertid under sit Ophold her i Landet havde vundet et godt Navn og var bleven kjendt af flere af Adelen, ja af Kong Frederik II selv, betroede denne ham at være sin Faktor i Amsterdam. Her blev han dog kun i nogle Aar, da Generalstaterne senere beskikkede ham til at være deres Kommissær eller Agent i Helsingør, i hvilken Stilling han siden stod i godt 20 Aar, indtil sin Død 1615[1]).

Hvad Navnet Pontanus angaar, som hans Søn Johan Isaksen antog, og hvorunder han er bekjendt, da er det vistnok en Latinisering af »de Sundt«, som Øresund kaldes af Hollænderne. Den Formodning, som hollandske Biografer have udtalt, at han skulde være født paa Havet (under Forældrenes Overrejse til Helsingør) og deraf have sit Navn, da »Pontos« i det græske Sprog betyder Havet, er greben ud af Luften[2]).

I. *Ungdomsaar og Rejseliv.*

Johan Isaksen Pontanus var altsaa født 1571 i Helsingør, og her nød han ogsaa sin første Skolegang[3]);

---

[1]) Almindelig siges, at han døde 1614, men i et Brev fra Pontanus af 11. Novbr. 1615 omtales Faderen som nylig død (Ant. Matthæi Analecta, Ed. 2. Tom. V, p. 997).

[2]) Der var for øvrigt omtrent paa samme Tid en Kannik i Lund af Navnet Johannes Pontanus; paa Dansk skrev han sig Hans Brolægger. Zwergius har i Sjæl. Cleresie, S. 578, den Notits, at vor Pontanus var født i Brostræde i Helsingør. Mon der er en Hentydning dertil i hans Navn? Udledelsen af »Pontanus« fra Hellespontus Danicus, som Pontanus kalder Sundet, er hævdet af Fr. Schiern i Hist. Tidsskrift 3. R. VI, 213, Not. 2.

[3]) Vita et obitus Joh. Is. Pontani, Hardervici 1640, er her og i det følgende Hovedkilden til vor Meddelelse. Mærkeligt nok synes

men da Faderen flyttede til Holland, fulgte han med og blev sat i en anset Latinskole i Amsterdam, der styredes af den dygtige Rektor Pieter Veekemans (Meerhoutanus). Da han allerede havde naaet en betydelig Færdighed i Latin og Græsk, afgik han til Universitetet i Franecker, hvor han drev et temmelig polyhistorisk Studium. Efter omtrent to Aars Forløb[1]) begav han sig til Leiden, særlig tiltrukken af den store Latinist Justus Lipsius, der var Lærer her, og som i Marts 1591 har skrevet nogle venlige og opmuntrende Ord i hans Stambog. Man skulde deraf antage, at Pontanus paa den Tid har opholdt sig i Leiden, ligesom ogsaa i Maj 1592, da en ung Ven, Jan Dousa den yngre, i samme Album skrev nogle Ord, daterede fra Leiden[2]). Imidlertid viser den leidenske Universitetsmatrikel, at »Joannes Hellespontius Danus« først 17. September 1592 blev indskreven ved Universitetet. Der er da to Muligheder, enten at Pontanus tidligere kun har gjort Besøg i Leiden, eller at han er indskreven i Matriklen længe efter sin Ankomst. Thi derom kan der ikke være Tvivl, at det er vor Pontanus, der (som Dr. C. F. Bricka rigtig har set) har betegnet sig ved Navnet

---

Pontanus's mange nederlandske Biografer ikke at have kjendt denne Kilde, hvorfor deres Angivelser ogsaa ere temmelig løse eller endog urigtige. Kun Westphalens ikke videre nøjagtige Udtog af denne Levnedsbeskrivelse (i Monum. ined. rer. Germ. II, Præf. p. 48 sq.) har J. T. Bodel Nyenhuis benyttet i sine »Levensbijzonderheden van den Nederlandschen Geschiedschrijver Johannes Isacius Pontanus« (i Nijhoffs »Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde«. II, 81 ff.). Tillige har han haft Pontanus's Album eller Stambog, hvoraf han har gjort værdifulde Uddrag.

[1]) Ved Afskeden fra Franecker 1592 skrev en af hans Venner, Gotfred Soping, et Digt til ham, fuldt af de varmeste Venskabsytringer (s. J. I. Pontani Poemata, Amst. 1634, p. 260). Jvfr. Nyenhuis, a. Skr. S. 88.

[2]) Bodel Nyenhuis, anf. Skr., S. 87.

»Joannes Hellespontius Danus[1])«. Navnet Pontanus var vel endnu ikke dannet. Naar nederlandske Biografer beklage, at han ikke er at finde i den leidenske Matrikel, skjønt hans Navn faktisk findes der to Gange, saa er det vel, fordi de ikke have forstaaet, at han kunde betegne sig som Dansk. Men netop denne Troskab hos Pontanus mod hans danske Fødestavn forøger vor Interesse for ham.

I Leiden studerede Pontanus Filologi under Lipsius, Filosofi og Mathematik. Medicin, som han allerede havde begyndt at lægge sig efter i Franecker, dyrkede han nu ogsaa med Flid under den berømte Johannes Heurnius, »sit Aarhundredes Æskulap«. Han begyndte ogsaa i Leiden sin siden saa frugtbare Forfattervirksomhed med en »Disputatio de rationalis animæ facultate« (Lugd. Bat. 1593. 4°), ved hvilken han muligvis har erhvervet Magistergraden eller Doktorgraden i Filosofi[2]). Kort efter drog han til Italien, hvor hans tidligere nævnte Broder, Maleren Peter Isaksen, allerede havde været en Tid. Her besøgte han de vigtigste Byer, Rom ikke at forglemme, og lærte forskjellige Berømtheder at kjende, blandt andre Tyge Brahes bekjendte Korrespondent Giov. Antonio Magini i Padua.

Efter et halvt Aars[3]) Ophold i Italien gik Rejsen hjemad. Men Pontanus's Hjem var nu atter Danmark, hvor

---

[1]) Personalhist. Tidsskrift II, 107.

[2]) Hos Bodel Nyenhuis (S. 89) siges ganske bestemt, at Pontanus forsvarede sin Disputats »voor den Doctorgraad in de Wijsbegeerte«. Men vi have dog ikke fundet ham nævnt som Doktor før senere, efter at han 1601 havde taget Graden i Medicin (det skulde da kun være i den af Nyenhuis, S. 93, anførte Tilskrift fra J. Gruterus 1600, der senere skal omtales).

[3]) Stort længere kan Opholdet ikke have varet, hvis Pontanus, som man maa antage, har været i Leiden i Begyndelsen af Aaret 1593, da hans Disputats udkom. Naar hans »Vita« derfor siger »circiter annum« om Opholdet i Italien, kan det næppe forstaas efter Bogstaven.

hans Fader boede i Helsingør. Hjemrejsen benyttede han til at bese Augsburg, München, Ingolstadt, Nürnberg, Frankfurt og flere Byer, inden han over Lübeck vendte tilbage til Helsingør. I sine Levnedsoptegnelser[1]) fremhæver han navnlig sit Samliv med den udmærkede nederlandske Kunstner Joh. Sadler i München, med hvis Broder Ægidius (Jelle), der ogsaa var Kunstner, han i Rom var bleven bekjendt, da denne hørte til Peter Isaksens Omgangskreds.

I Efteraaret 1593 antage vi, at Pontanus er kommen hjem til sin Fader i Helsingør. Men det varede ikke længe, inden han derfra tog over til Hven for at hilse paa Tyge Brahe og se de Mærkværdigheder, denne store Videnskabsmand havde samlet paa sit Uranieborg. Rimeligvis har Pontanus haft Hilsen og Brev med fra Magini. I ethvert Tilfælde har han sikkert været vel anbefalet som Søn af den hollandske Agent i Helsingør, da Tyge Brahe kjendelig har staaet i et nærmere Forhold til Isaach Pietersz[2]). Faderen havde endog forud skriftlig meldt Sønnens Komme til Hven, saa han var en ventet Gjæst[3]).

At Pontanus allerede 1593 er kommen til Hven, fremgaar af et Digt af ham om denne Ø, der hæves til Skyerne som det lykkeligste Sted paa Jorden, kun at ligne ved »insulæ fortunatæ«, som de gamle drømte om. Digtet er mærket »Uraniburgi 1593[4])«. I det hele udviklede der

---

[1]) Saaledes maa nemlig det »Vita«, der udkom efter hans Død, i Hovedsagen betegnes.

[2]) Af Tyge Brahes meteorologiske Dagbog, udg. af Friis, ses, at Isaach Pietersz jævnlig besøgte T. Brahe paa Hven.

[3]) Vita et obitus J. I. Pontani, p. 7.

[4]) J. I. Pontani Poemata, Amstel. 1634, p. 126. Ifølge en Antegnelse af Langebek (Norsk hist. Tidsskrift II, 319) har »Pontanus gjort et Vers (Distichon) til Cragii Respubl. Lacedæm.«, hvorunder han skriver sig »Johannes Isaacus Helsingius«. Krags nævnte Værk udkom 1593; men i det Exemplar af Værket, jeg ejer,

sig snart et Forhold, betegnet ved Tillid fra Lærerens Side og den største Beundring fra Lærlingens Side overfor den berømte Lærer. Pontanus har kjendelig hørt til første Klasse blandt Tyge Brahes Studenter (»inter primæ admissionis studiosos habitus«) og benyttedes som Sekretær ved T. Brahes latinske Brevvexling. Han blev derhos sat ind i de astronomiske Studier, lærte Anvendelsen af T. Brahes mærkelige Instrumenter og deltog i Observationerne. Tillige begyndte han at studere den platoniske Filosofi, der passede bedre til Resultaterne af de astronomiske Iagttagelser end Aristoteles's og Peripatetikernes Læresætninger. Saaledes fik han Erstatning for, at han saa snart havde maattet forlade Italien, da »den ene Tyge var saa god som mange Magini'er«. Endelig kan det omtales, at han ogsaa flittig gav sig af med kemiske Forsøg og tilberedte efter sin Lærers Anvisning ad den Vej Lægemidler, der antoges at kunne yde god Hjælp i forskjellige Sygdomme.

Denne Skildring af Pontanus's Ophold hos T. Brahe (1593—95), der sikkert stammer fra førstnævntes egne Optegnelser, suppleres ved de Ungdomserindringer, han selv senere meddelte i sin »Chorographia Regni Daniæ [1])« (hvor han bl. a. dvæler ved sin venskabelige Forbindelse med Christen Longomontanus, Tyge Brahes trofaste Medarbejder paa Hven), samt ved nogle latinske Digte, der maa være fra samme Tid. Den unge Mand skrev nemlig Vers ikke blot til sin Læremester og hans lærde Søster, Sofie Brahe, men ogsaa angaaende de berømte Mænd

findes intet saadant Vers, saa man ikke kan slutte, at Pontanus allerede 1593 har staaet i Forbindelse med Krag. Derimod har baade Tyge Brahe og Pontanus senere indskrevet latinske Vers i Krags Haandexemplar af Værket, der brændte med Univ.-Bibliotheket 1728. Versene ere aftrykte i Grams Udgave af Krags »Hist. Christ. III«, Præf. p. 28.

[1]) Rer. Dan. Hist. et Chorogr. Regni Daniæ, p. 729. 785.

(Nic. Copernicus o. a.), med hvis Billeder Astronomen havde smykket sin Borg[1]).

Saa glad Pontanus var ved sit Ophold paa Hven, saa synes han dog at have gjort flere Udflugter derfra, vel mest til Kjøbenhavn. Der var særlig to Mænd foruden Tyge Brahe, som han sluttede sig til med Beundring og Hengivenhed, den ene var Arild Hvitfeldt og den anden M. Jon Jakobsen Venusinus. Hos Hvitfeldt fandt han et saa omfattende Kjendskab til Fædrelandets Historie, som næppe hos nogen anden, og hos Venusinus kritisk Sans og mangesidig Lærdom. Der er bevaret to Digte af Pontanus til Venusinus, hvorved vi faa en Oplysning om den sidstes lærde Arbejder, som vi ellers vilde savne. I det ene af dem omtales nemlig en »Commentarius« til Homer af Venusinus, i det andet et Værk om Herkules af samme[2]). Intet af disse Skrifter vides nu at være bevaret; trykte blev de ikke. Men det er aabenbart, at Pontanus har kjendt nærmere til Indholdet, og at særlig Skriftet om Homer har været af kritisk Art. Da han en Menneskealder senere leverede en Udsigt over den danske Litteratur, for saa vidt han kjendte den, mindedes han det Venskab, der i sin Tid havde knyttet ham til Venusinus, og omtalte ham paa en meget anerkjendende Maade, om han end maatte tilstaa, at der i Litteraturen ikke forelaa meget fra hans Haand[3]). Samtidig nævner han en anden dansk Mand, til hvem han i sine Ungdomsaar havde staaet i venskabelig Forbindelse, nemlig M. Isak Grønbæk. Denne havde ligesom Pontanus studeret i Franecker og Leiden,

[1]) Pontani Poemata, p. 116. 128. 137. Digtet til Sofie Brahe er mærket med Aarstallet 1594.

[2]) Pontani Poemata, p. 102. 128. Intet af Digtene er mærket med Aarstal, saa de ogsaa kunne være fra Pontanus's senere Besøg her i Landet.

[3]) Pontanus, Rerum Dan. Historia et Chorographia Regni Daniæ, p. 786—87.

og havde udgivet Skrifter, der vidnede om nogen Overensstemmelse i deres Studier. 1593, eller samme Aar som Pontanus kom tilbage til Danmark, var Isak Grønbæk bleven Sognepræst ved S. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn; senere blev han Biskop i Trondhjem. Da Pontanus mange Aar efter tilfældig erfarede, at han derfra skriftlig havde henvendt sig til en bekjendt Læge i Amsterdam for at faa et Raad mod Skjørbug, som han led af, tog han Anledning deraf til at tilskrive Biskoppen et venligt Brev, hvori han baade gav ham Raad mod Sygdommen og fornyede de fælles Ungdomserindringer[1]).

I Sommeren 1595 forlod Pontanus atter Danmark. Før hans Afrejse forsynede Arild Hvitfeldt hans Stambog med et venskabeligt Mindeord[2]). Det var Pontanus's Hensigt at rejse til England; men foreløbig begav han sig til Amsterdam, hvor hans Fader den Gang opholdt sig. Herfra skrev han to Breve til Tyge Brahe. Vi have endnu dennes udførlige Svar, dat. Uranieborg 5. September 1595. Det bærer i høj Grad Præg af Fortrolighed og Tillid. Man ser, at T. Brahe havde medgivet Pontanus forskjellige Hverv, som denne paa bedste Maade havde søgt at udrette; blandt andet var der Tale om, at T. Brahe vilde sende sin unge Søn Tyge til den ansete Mathematiker Snell i Leiden, medens denne vilde sende sin Søn Willebrod til Hven for at nyde T. Brahes Undervisning. Pontanus havde anbefalet en af sine hollandske Venner, Janus Dousa, der var rejst til Tydskland, at han med det samme skulde besøge Tyge Brahe, hvormed denne var meget tilfreds. Særlig interesserede det ham, at Pontanus havde gjort Bekjendtskab med Joseph Scaliger, en af den Tids mest bekjendte Lærde, og havde sendt den Hilsen fra

[1]) Ant. Matthæi Analecta. Ed. 2. Tom. V, p. 1006. Brevet er dateret: Harderwijk 21. Decbr. 1611.

[2]) Nyenhuis, anf. Skr., S. 90.

ham, at han maaske vilde gjæste Danmark. Det vilde da være T. Brahe overordentlig kjært, om han vilde besøge ham[1]). I hele Brevet, der ogsaa behandler videnskabelige Emner, viser den danske Astronom sig fra den elskværdigste Side, og han tilbyder, naar Pontanus vendte tilbage til Danmark, paa enhver Maade at være ham til Nytte.

Efter nogle Maaneders Ophold i Holland begav Pontanus sig til England, hvor Universiteterne i Oxford og Cambridge vare hans Maal. Blandt hans Lærere paa sidstnævnte Sted fremhæves Theologen William Wittaker, der dog døde endnu 1595, og over hvem Pontanus har skrevet et Mindedigt[2]). En Tid levede han sammen med M. Niels Jørgensen Ærylæus, siden Rektor i Sorø og tilsidst Prælat i Lunds Kapitel. Denne har 1596 ved Afskeden fra Cambridge skrevet et Vennedigt i hans Stambog[3]).

Af et Brev, dat. Uranieborg 25. Marts 1596, fra Tyge Brahe til Pontanus, ses, at sidstnævnte 12. Novbr. 1595 havde skrevet til sin Velynder og fortalt ham om sine Studeringer i Cambridge. Disse gik maaske ikke i den Retning, der mest interesserede den danske Astronom; men han udtalte sig dog meget liberalt derom, naar han ytrer: »Ex literis tuis ad me datis, dilecte mi Joannes Isacide, cognovi, te nunc literis humanioribus criticisque operam navare. Non displicet mihi hoc studium, siquidem eo, a Patre tuo olim sic educatus, inclinare videris. Exhibebit Anglia multos in his commilitones, cum fertilis sit liberalium ingeniorum et eloquentiæ inprimis deditorum«. Pontanus havde tilbudt at virke for, at T. Brahe i Eng-

---

1) Ant. Matthæus, Andreæ Alciati Epistola etc. Lugd. Bat. 1695, p. 219—24. I Pontanus's Stambog skrev Scaliger i Sept. 1595 et smukt Digt (Nyenhuis, S. 91. Pontani Poemata, p. 259).

2) Vita Pontani, p. 7. Poemata, p. 66.

3) Trykt i Pontani Poemata, p. 259—60.

land kunde faa et lignende Privilegium for sine Værker, som han alt havde fra den tydske Kejser og fra Kongen af Skotland. Dette Tilbud blev modtaget med Glæde, og T. Brahe gav sin unge Ven forskjellige Anvisninger om, hvorledes han bedst skulde gaa til Værks i saa Henseende. I Anledning af et spøgefuldt Spørgsmaal, som Pontanus havde fremsat, angaaende et Sted hos den romerske Digter Lucretius, hvor Venus nævnes, hvorom han maaske har ytret, at det kunde være tvivlsomt, om det ikke var Planeten Venus, der mentes, svarede Tyge Brahe, at Digteren næppe havde ment andet end den kjødelige Vellyst, som han ikke skammede sig ved at gjøre til en Gudinde; dertil føjer han følgende smukke og faderlige Formaning: »Verum tute cum aliis sodalibus hæc plenius dispicito. Ante omnia vero voluptatem animi vere Deam omnibus corporis illecebris anteponito. Sic te veræ Veneres, Charites et Musæ nunquam intermorituræ perpetuo redamabunt, et sertis semper virentibus coronabunt[1])«.

Blandt de værdifulde Bekjendtskab, Pontanus gjorde under sit Ophold i England, kan særlig fremhæves Historikeren William Cambden, Professor i Oxford, med hvem han ogsaa senere ved Breve bevarede Forbindelsen[2]). — Det var fortrinsvis filologiske og kritiske Studier, han drev i Cambridge og senere i Oxford; navnlig kastede han sig over et Haandskrift af Forfatteren Macrobius (fra 5. Aarhundrede). Ved Sammenligning mellem dette og de daværende Udgaver fandt han betydelige Mangler og Lakuner i dem. Han gav sig derfor til at supplere det manglende og rette Fejlene. Efter at have fuldendt dette Arbejde

---

[1]) Trykt i den brogede Samling af Breve, som Pontanus's Dattersøn Anton Matthæus senere udgav (Andreæ Alciati Epistola etc. Lugd. Bat. 1695, p. 160—4).

[2]) Bodel Nyenhuis, a. Skr., S. 91.

begav han sig i Foraaret 1597 til Holland[1]), og da han her viste Joseph Scaliger sine Samlinger, bidrog denne ved sin kraftige Opmuntring og sin Bistand til, at Pontanus endnu samme Aar kunde lade en overordentlig smukt udstyret Udgave af »Aurelii Macrobii Opera« komme for Lyset i Leiden, forsynet med hans egne og hans Ven Johannes Meursius's Anmærkninger[2]). En anden af Udgiverens unge Venner, den siden saa navnkundige Hugo Grotius, har hilset den ny Udgave af Macrobius med et smukt Digt[3]). Ligeledes Joseph Scaliger, Petrus Scriverius o. a. Men hvad der for os giver dette Værk særlig Interesse, er, at Pontanus har tilegnet Arild Hvitfeldt denne smukke Førstegrøde af sine lærde Studier, idet han udtalte sin Paaskjønnelse af den Velvillie, Hvitfeldt havde vist mod hans Fader, og den Beundring, han selv følte for en Mand, der, skjønt stillet paa en af de højeste Poster i Samfundet, dog med saa stor Iver havde fordybet sig i Fædrelandets Historie og ved sin Flid og Skarpsindighed allerede havde kastet Lys over saa meget, som før var dunkelt.

Man skulde tro, at det maatte have ligget Pontanus nærmere at tilegne Scaliger eller nogen anden af de berømte hollandske Videnskabsmænd sit filologiske Værk; men nej! det blev den danske Historiker, der for ham traadte i første Linie, og hvem han fortrinsvis søgte at vise sin Erkjendtlighed. Det er i det hele det smukke ved Pontanus, at han bevarede saa stor Hengivenhed mod sit Fødeland: selv betegnede han sig som »Danus«; hans

[1]) Den 19. Marts 1597 blev »Joannes Isaaci Danus, Med. Stud. æt. 25«, anden Gang immatrikuleret i Leiden (Personalhist. Tidsskr. II, 108).

[2]) Aurelii Macrobii Opera cum Joh. Is. Pontani castigationibus nec non Joannis Meursii notis brevioribus. Lugd. Bat. 1597. 8°. Ny Oplag i Leiden 1628 og 1670.

[3]) Trykt i Pontani Poemata, p. 232.

Venner nævnede han gjerne som »Dano-Belga«. Naar han knyttede Hvitfeldts Navn til sit første større Arbejde, da var det, som om han havde en dunkel Anelse om, at han en Gang selv skulde blive en latinsk Hvitfeldt, som man har kaldt ham. Men for øvrigt har vel den Omstændighed, at Hvitfeldt i Efteraaret 1597 — altsaa netop paa den Tid, da Pontanus var ved at afslutte sin Udgave af Macrobius — ventedes til Holland som overordentlig Ambassadør for at forhandle med Herre-Staterne og Hertug Morits, været nærmeste Anledning til, at Pontanus tilegnede ham sit Værk. Det smukke Exemplar af Skriftet, som findes i det kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn, har særlig Interesse derved, at det har følgende egenhændige Paategning:

Præstantissimo viro D. M. Ionæ Venusino
Ioh. Isacius Pontanus L. M. D.

og altsaa er et Vidnesbyrd om det Hengivenhedsforhold, hvori Pontanus stod til denne danske Videnskabsmand.

Ifølge en Angivelse, hvis Rigtighed vi dog ikke se os i Stand til at kontrollere, skal Pontanus ogsaa have besørget en Udgave af Plautus i Leiden 1597[1].

Under sit andet Studieophold i Leiden førte Pontanus et fornøjeligt Samliv med en Kreds af unge lærde Mænd, som den Gang færdedes her. Vi have allerede nævnet Johannes Meursius og Hugo Grotius. Selv omtaler Pontanus den unge Petrus Scriverius som den, han især følte sig knyttet til. Denne Mand, der undertiden skrev under Navnet »Saxo Grammaticus« (et Slags Oversættelse af Petrus Scriverius), var, som saa mange andre hollandske Lærde, Filolog og Historiker paa én Gang, og Pontanus

---

[1] van der Aa, Biogr. Woordenboek der Nederlanden XV, 405, hvor der ogsaa nævnes tre senere Udgaver af Værket, Amst. 1620 og 1630, Lugd. Bat. 1628.

bevarede det venskabelige Forhold til ham hele Livet igjennem[1]). En anden af Vennerne, Frants Dousa, Søn af Leidens tapre Forsvarer, har hædret Pontanus med et Digt[2]), og da denne beredte sig til at drage videre, skrev Dousa 1. November 1597 nogle Ord i Vennens Stambog, hvori han betegnes som »Juvenis elegantissimus et eruditissimus, abitum in diversas terras parans[3])«.

Til de forskjellige Lande, hvortil Pontanus agtede sig, maa særlig regnes Danmark. Her var imidlertid foregaaet en for ham sørgelig Forandring. Hans Lærer og Ven Tyge Brahe var ikke mere paa Hven, ja ikke en Gang i Danmark. For stedse havde han forladt sit Fædreland. Alt stod nu øde og forladt paa de Steder, hvor Pontanus sidst med saa megen Glæde havde færdedes. Han havde i sin Tid sunget Hvens og Uranieborgs Pris, nu skrev han nedenunder sit begejstrede Digt følgende elegiske Linier[4]) paa Melodien »ak, hvor forandret«:

Ista tui quondam Venusa o modulabar amore,
Dum [tu] stares istis moribus atque viro.
Nunc eadem inversis titulis lachrimoque gemoque,
Orba jaces ista dum domina atque viro.
1598.

Hos den kongelige Historieskriver, Dr. Niels Krag, fandt Pontanus dog venlig Modtagelse. Hans Udgave af

---

[1]) Vita et obitus J. I. Pontani, p. 8. Pontani Poemata passim. Naar jeg i 1ste Del af disse Samlinger, S. 27, har kaldt Peter Scriverius »Professor i Leiden«, er det mindre korrekt; thi skjønt han stadig levede med Universitetets Lærde, »und gewissermaszen als ein Mitglied der Academie angesehen wurde« (Grohmann, Neues hist.-biogr. Handwörterbuch VII, 104), var han dog nærmest Privatmand. Han levede »ambteloos, en in geletterde rust« (S. de Wind, Bibliothek der Nederlandsche Geschiedschrijvers. I, 425).

[2]) Pontani Poemata, p. 257.

[3]) Bodel Nyenhuis i Nijhoffs Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis etc. II, 92.

[4]) Pontani Poemata, p. 127.

Macrobius havde banet Vejen for ham[1]) og vist er det, at han var en ung Videnskabsmand, til hvem man havde Grund til at nære store Forventninger. Men frem for alt var det dog Arild Hvitfeld, til hvem Pontanus nu søgte hen. For den, der selv følte et Kald i Retning af Historiegranskning, kunde der være noget at lære ved et Ophold i det Værksted for Historieskrivning, Hvitfeldt havde etableret paa Dragsholm Slot, og denne kunde vel ogsaa have god Nytte af en ung lærd Mand, der var villig til at gaa ham til Haande ved Excerpering af nogle af de mange inden- og udenlandske Kilder til Middelalderens Historie, som nødvendig maatte gjennempløjes. Af Pontanus's egen Beretning vide vi, at han en Tid har tjent Hvitfeldt som Sekretær og Amanuensis[2]); et Steds berører han, at han i Hvitfeldts Følge besøgte Herlufsholm, hvis idylliske Omgivelser i høj Grad tiltalte ham og aflokkede ham et Digt[3]).

Hos Hvitfeldt har Pontanus formodentlig lært Lægen Henrik Høyer fra Bergen at kjende[4]). Denne havde, skjønt Udlænding af Fødsel, med megen Interesse kastet sig over Norges Historie, og var i den Anledning traadt i nærmere Forbindelse med Hvitfeldt, som han besøgte, naar han kom til Danmark. Blandt Pontanus's Digte findes følgende:

In Commentarium H. Hoieri de Rebus Septentrionis.

Hoiere, ingenium cui di meliore metallo
  Finxere et Charitum dona beata trium,
Tu procul à Phæbo desudas fortibus ausis,
  Et facis, ut boreæ gloria non stet iners,

[1]) Vita et obitus J. I. Pontani, p. 8.

[2]) Pontanus. Rerum Dan. Historia et Chorographia Regni Daniæ, p. 792. Det er dog muligt, at denne Pontanus's Virksomhed hos Hvitfeldt maa henføres til hans senere Ophold her i Landet 1602—3.

[3]) Pontanus's anf. Skr., p. 732. Rørdam, Arild Hvitfeldt, S. 82.

[4]) Om Lic. H. Høyer se Dansk biogr. Lex. VIII, 266.

Macte hoc, Phæbæo nam quantum spretus ab orbe es,
Hoc magis ingenij Sole vigebit opus.

For øvrigt har det nogen Vanskelighed nærmere at bestemme, til hvilke Tider i Aarene 1598—99 Pontanus har opholdt sig i Danmark, da han ogsaa synes nogle Gange at have været i Rostock. I hans »Vita« fortælles, at han tilbragte en Vinter der; men undersøger man den rostockske Universitetsmatrikel, da finder man »Isaacus Johannes Scanus Danus« indskreven i April 1598 — og intet andet Navn, der nogenlunde kan passe. Men Indskrivningstiden svarer ikke til et Vinterophold, og desuden maa Navnet jo være temmelig stærkt forskrevet, om det skal være »Johannes Isacius Pontanus« der menes. Vi lades saaledes i Uvished, om han har gjæstet Rostock paa denne Tid. Rimeligere er det derimod, at han tilbragte den følgende Vinter der, skjønt Matriklen intet indeholder derom, da han paa denne Tid var sysselsat med Udgivelsen af et filologisk Arbejde, der udkom i Rostock i Foraaret 1599. Det var sikkert under dette sit Ophold »ved Warnes Bredder«, at Pontanus skrev det højtstemte Digt til Hvitfeldts Pris, som læses i hans »Poemata«, og hvori han udtaler sit Savn af ikke at kunne være hos ham og sin store Beundring af hans Fortjenester som Historieskriver[1]). Angaaende sit Ophold i Rostock ytrer Pontanus i sit »Vita«, at det var af særlig Interesse for ham at komme i venlig Forbindelse med den ældgamle Historiker, Dr. David Chytræus, skjønt hans Kraft nu var bøjet ved Aarenes Vægt. For øvrigt synes han især at have knyttet sig til Professor Eilhard Lubinus, der har forsynet hans Stambog med et varmt Mindeord[2]).

[1]) Pontani Poemata, p. 131. Digtet er frit gjengivet paa Dansk i mit Skrift »Arild Hvitfeldt«, S. 230 f.

[2]) Pontani Poemata, p. 267. Jfr. p. 216.

Titelen paa det ny Arbejde, som Pontanus udgav, er: »Analectorum libri tres, in quîs ad Plautum potissimum, Apuleium et Senecas, ac passim ad historicos antiquos et poetas censuræ«. Fortalen til Frislands Stænder, som Pontanus skrev i taknemmelig Erindring om, at han blandt Friserne (i Franecker) havde begyndt sine akademiske Studier, er dateret Rostock 1. April 1599. Ogsaa i den omtaler Pontanus Hvitfeldt som »optimus et nobilissimus vir«, under hvis lykkebringende Auspicier han paa Joseph Scaligers Opfordring havde udgivet sin Macrobius, ligesom han nu udgav disse »Analecta«, hvori han ogsaa havde oplyst adskilligt, der før havde været dunkelt, hos nogle Oldtidsforfattere. Ifølge en hollandsk Kilde[1]) skal Pontanus omtrent samtidig ogsaa have udgivet »Veterum Historicorum Latinorum Fragmenta«, (Rost. 1599, 4°). Vi maa dog lade Efterretningen staa ved sit Værd, da det ikke er lykkedes os at faa Udgaven at se.

Efter at Pontanus havde fuldendt sit Arbejde i Rostock, maa han have begivet sig tilbage til Danmark, hvor vi i Juli 1599 træffe ham paa Dragsholm hos Arild Hvitfeldt, hvor Licentiatus Juris Pieter van Heile, en Nederlænder i dansk Tjeneste, skrev nogle Ord i hans Stambog[2]). Da den bekjendte Rigsraad Sten Brahe, en Broder til Tyge Brahe, ved denne Tid søgte en forstandig Mand, der kunde ledsage hans unge Sønner paa deres Rejse til fremmede Universiteter, henvendte han sig til Pontanus, der modtog Tilbudet, og i Eftersommeren 1599 begav han sig paa Vejen til Tydskland med Brødrene Erik og Jørgen Brahe samt deres Fætter Falk Brahe Axelsen[3]). Mar-

[1]) van der Aa, Biogr. Woordenboek der Nederlanden XV, 405.

[2]) Bodel Nyenhuis, anf. Skr., S. 92 f. Om P. v. Heile s. Rørdam, Arild Hvitfeldt, S. 200.

[3]) Vita et obitus J. I. Pontani, p. 9. Vedel Simonsen, Bidrag til Hr. Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse, S. 8.

burg og Herborn i Nassau var af de første Lærdomssæder, som de besøgte. Paa førstnævnte Sted lærte Pontanus en ung Mand at kjende, der siden fik en indgribende Betydning for hans Liv og Studier, nemlig Christian Friis til Kragerup. Skjønt Samlivet kun var kort, maa Friis dog have lært at skjønne paa Pontanus; thi da han mange Aar derefter blev den danske Konges Kansler, var det ham, der foranledigede, at Pontanus blev kaldet til at være dansk Historiograf[1]). I Herborn fandt det lille danske Selskab et Hjem hos den berømte reformerte Theolog Johannes Piscator, og til denne traadte Pontanus i et saare venligt Forhold, hvorom nogle Digte endnu bære Vidne[2]). Vinteren 1599—1600 tilbragtes i Herborn. Derfra gik Rejsen videre til Heidelberg, hvor Falk Brahes ældre Broder Otte da var Hofjunker hos Kurfyrsten af Pfalz. Denne unge Mand havde Pontanus i sin Tid lært at kjende under sit Ophold hos Tyge Brahe paa Hven; det var derfor fornøjeligt for dem at mødes. Et Digt, som Pontanus skrev »ad nobilem et strenuum virum Otthonem Brahe Axelidem«, bærer Præg deraf. Det begynder nemlig med følgende Strofer:

Magni magne nepos Tychonis ad æthera noti,
Tychonis, quem dulce mihi meminisse, recurrit
Seu clara nomen deductum ex stirpe Brahea,
Sive etiam suavis convictus, et alite mente
Uraniæ tanto duce desudasse, sub orâ
Axis hyperborei, quà se diffundit in æquor
Zunta sub angustâ disjuncta propontide Vena[3]).

Særlig Interesse havde det dog for Pontanus i Heidelberg at træffe den bekjendte Kritiker, Professor og Bibliothekar Janus Gruterus, med hvem han vistnok allerede

---

[1]) Vita et obitus J. I. Pontani, p. 9.
[2]) Pontani Poemata, p. 101, 199. Bodel Nyenhuis, a Skr., S. 93.
[3]) Pontani Poemata, p. 31. Zunta er selvfølgelig Øresund.

havde gjort Bekjendtskab paa sin Rejse gjennem Tydskland 1593. I sin egen Studieretning havde Pontanus ikke saa lidt tilfælles med Gruterus, saa de blev gode Venner og vedblev siden at staa i Forbindelse med hinanden. I et Digt, Gruterus skrev i Pontanus's Stambog, betegnes denne som »Virtutis doctrinaeque excellentis Doctor, Philologus, Poëta [1])«.

Fra Heidelberg er Rejsen rimeligvis gaaet til Strasburg, hvor Jørgen og Falk Brahe sammen med Pontanus træffes i Aaret 1600 [2]). Om Erik Brahe mulig for en Tid har opholdt sig andensteds, vide vi ikke; men senere var han atter sammen med de andre [3]). Om ham, der efter Faderens Død blev Ejer af Knudstrup og Bregentved, er forøvrigt at berette, at han, efter at hans Rejseliv var afsluttet, gik i hollandsk Krigstjeneste og siden ægtede en Dame fra Frisland, i hvilken Anledning Pontanus skrev følgende Epigram:

In Nuptias Erici Brahe, Nobilis Dani
cum Frisicâ nobilissimâ.

Ericus Boreâ Belgarum missus ad oras,
Nunc iterum Frisios Danus in arma vocat.
Et vocat et vincit. Nam nympham, mille petitam
Usque procis Frisijs, en sibi solus habet [4]).

I anden Halvdel af Aaret 1600 naaede Rejseselskabet til Basel, hvor Opholdet blev af længere Varighed. Her er Pontanus mulig atter truffen sammen med ovennævnte Christian Friis, og af en Antegnelse i hans Album ses, at

---

1) Bodel Nyenhuis, a. Skr., S. 93. Jvfr. Pontani Poemata, p. 158. 222.
2) Hist. Tidsskrift. 5. R. IV, 655 Not.
3) Personalhist. Tidsskrift IV, 332.
4) Pontani Poemata. p. 47. Jvfr. Brasch, Gamle Ejere af Bregentved. S. 222 f. Thiset, Stamtavler over danske Adelsslægter II, 53 f.

den unge danske Adelsmand Jørgen Skovgaard har været hans »commensalis«[1]).

For øvrigt fornyede Pontanus i Basel sine gamle medicinske Studier med saa stor Kraft, at han i Juli 1601 kunde tage Doktorgraden ved Forsvar af nogle »Theses de affectu hypochondriaco«. Graden erhvervede han under den, ogsaa her i Danmark, højt skattede Professor Anatomiæ Caspar Bauhins Dekanat[2]); hans Promotor var Professor Medicinæ Johannes Coccius. De tre unge Adelsmænd, Erik, Falk og Jørgen Brahe, skrev i Anledning af Promotionen latinske Digte til Ære for deres Mentor[3]), og et længere Digt, der viser et indgaaende Kjendskab til Pontanus's tidligere Liv, tilegnedes ham af Johan Jacob Grasser, en ung Mand fra Basel, der synes at have sluttet sig meget nøje til ham og delte hans Interesse for Poesi og Historie[4]).

Nogen Tid efter at Pontanus havde taget Doktorgraden, opgav han sin Stilling som Hovmester, sikkert fordi han ønskede at have Tiden mere til egen Raadighed. Han overgav de unge Mennesker til den som Professor ved Kjøbenhavns Universitet siden bekjendte M. Wulfgang Rhumans Vejledning[5]). Inden Rhumans Ankomst gjorde Pontanus dog i August 1601 en Rejse til Zürich med de tre unge Adelsmænd. Efter at være vendt tilbage til Basel med dem, sendte han Professor Theol. Joh. Wilh. Stuck, som han havde lært at kjende i Zürich,

---

[1]) Bodel Nyenhuis, a. Skr., S. 94. Jfr. Kbhvns Univ. Hist. III, 616. 618.

[2]) Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. III, 362.

[3]) Trykte blandt Pontani Poemata, p. 242 sq.

[4]) Digtet er trykt iblandt Pontani Poemata, p. 240 sq. Om J. J. Grasser s. Jöcher, Gelehrten-Lexicon.

[5]) Vinding, Acad. Haun. p. 222.

nogle Skrifter, særlig sine Analecta, hvorfor denne i et Brev af 6. Sept. 1601 udtaler sin levende Tak[1]).

Da det var Pontanus's Agt, efter at have overgivet sine tre unge Adelsmænd til Rhumans Omsorg, at rejse til Montpellier for at lære de berømte Anatomer og Kirurger ved det derværende medicinske Fakultet at kjende, drog han først til Genf, hvor det glædede ham at tale med den navnkundige, nu 80aarige, reformerte Theolog Theodor Beza[2]). Over Lyon, Valence og Avignon rejste han saa videre. Sin Rejse har han selv beskrevet i et længere Digt med Titel: Iter Galliæ Narbonensis[3]). Som Ledsagere havde han to danske Adelsmænd, Ulfeld og Gyldenstjerne[4]). Ved Hjælp af Rejsedigtet kunne vi følge dem fra By til By, ned ad Rhone til Marseille og videre over Arles og Nismes til Montpellier. Man ser, at Pontanus har haft Øjet aabent for de mange historiske Minder, han traf paa sin Vej, og for de smukke Naturomgivelser. Endnu i Aaret 1601 naaede han til Montpellier; men Opholdet her synes ikke at have været langt. Snart drog han videre til Toulouse og Bordeaux, og derfra over la Rochelle, Poitiers, Tours, Orleans til Paris, hvor Rejsedigtet sluttes. Som det synes, have de to Adelsmænd gjort Følgeskab med paa hele Rejsen.

I Paris, hvor Pontanus forblev en Maaneds Tid, benyttede han Lejligheden til at gjøre Bekjendtskab med nogle af den Tids mest berømte Videnskabsmænd, særlig Isak Casaubonus, en stor Filolog og Kritiker, for øvrigt

---

[1]) Bodel Nyenhuis, a. Skr., S. 95. Pontani Poemata, p. 226 sq. Om J. W. Stuck s. Jöcher.

[2]) Vita Pontani, p. 9. Bodel Nyenhuis, S. 95.

[3]) Digtet udkom, ledsaget af »Discriptio Galliæ et Glossarium prisc. Gallicum«, i Leiden 1606. Det optryktes senere i Pontani Poemata, p. 3—19.

[4]) Deres Fornavne anføres ikke; men jeg antager, at det er Jakob Ulfeld Jakobsen og Knud Gyldenstjerne Axelsen, der menes.

en fortræffelig Mand, ivrig Protestant og Professor i Græsk ved Paris's Universitet, samt den navnkundige Historieskriver Jac. Aug. du Thou (Thuanus), da Parlamentspræsident i Paris[1]). Pra Paris drog Pontanus over Holland tilbage til Danmark, hvor vi træffe ham i Sommeren 1602, da han skrev et Digt i Anledning af, at den vidt berejste Mathematiker Hans Birket tog Magistergraden under Venusins Dekanat[2]). Af Digtet kunne følgende Strofer hidsættes:

Birchittus terras vario sub sole calentes
Expertus multis terraque marique periclis,
Post visam Hesperiam, Belgarumque inclyta sceptra,
Adnavit toto divulsos orbe Britannos.
At tu Musarum decus, o clarissime Iona
Venusi, tantos nobis qui comis honores
Birchittique sacra consignas tempora lauro.
Te nunc dante aditum, mox rerum expandere causas,
Et canas Sophiæ audebit producere leges.

I henved to Aar synes Pontanus nu at have opholdt sig i Danmark. Mulig har han gaaet sin Fader til Haande i hans Forretninger, mulig har han tilbragt en Del af Tiden hos Hvitfeldt. Vi vide intet nærmere derom. At han har besøgt Sten Brahe, er meget sandsynligt, ligesom

---

[1]) Vita Pontani, p. 10. Pontani Poemata, p. 149.

[2]) Under Digtet (Pont. Poem. p. 155 sq.), der har til Overskrift: »Ad Joh. Birchittum, cum lauro magisterii ac matheseos ornaretur Hafniæ«, staar Aarstallet 1604, som maa være en Trykfejl for 1602 (s. Personalhist. Tidsskrift III, 129 f.) Naar Navnet Birchittus her og andensteds (f. Ex. Pers. Tidsskr. II, 107) gjengives Birch, saa er det urigtigt, da Manden havde Navn efter Byen Birket paa Laaland. Han rejste i mangfoldige Aar udenlands med unge Adelsmænd, særlig med Borkard Rud fra Laaland; men han opnaaede aldrig nogen Embedsstilling. 1634 omtales han som Indvaaner i Nakskov (Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. VII, 69).

ogsaa at han har været tilstede, da dennes Søn, Otte Brahe, 1603 holdt Bryllup med Margrethe Hansdatter Krafse. I ethvert Tilfælde skrev han et endnu bevaret latinsk Digt til Forherligelse af Festen[1]. Da Skibet »Argo« afgik til England med et dansk Gesandtskab i Anledning af Kong Jakobs Kroning, ønskede Pontanus det en lignende Lykke, som da Skibet Argo i gamle Dage hentede det gyldne Skind fra Colchis; hans Digt er dateret 25. Juli 1603[2]. Mulig bør hans tidligere omtalte Bekjendtskab med den norske Historiker Henrik Høyer henføres til samme Aar, da det vides, at Høyer 1603 var her i Landet[3]. Der er heller intet usandsynligt i, at Pontanus i det nævnte Tidsrum kan have aflagt Besøg i Holland, hvor han i alt Fald snart efter fandt en Virkekreds, der blev lige saa stille og uforandret, som hans Ungdomsliv havde været bevæget og omskifteligt.

(Fortsættes.)

---

[1]) Pontani Poemata, p. 187.

[2]) Pontani Poemata, p. 153.

[3]) Se foran, S. 16. I et Brev, dat. Hafniæ 5. Octob. 1603, til Arild Hvitfeldt melder H. Høyer, at han for nogle Dage siden var kommen til Kjøbenhavn.

Kong Christian VI's egenhændige Breve til J. L. Holstein.

(Fortsættelse.)

Da den bekjendte August Hennings 1779 besøgte General Numsen i Randers, viste denne ham Christian VI's egenhændige Breve til hans Fader, Oversekretær for Landetaten Michael Numsen. I sin Rejsejournal fælder Hennings følgende Dom over Brevene. »De ere fulde af Détails, af god Villie og af Selvbedrag[1])« Det samme vilde han maaske ogsaa have ytret, om han havde kjendt Kongens Breve til Holstein. Ikke desto mindre ere disse Breve en vigtig Kilde til Kundskab om en Tid, da den enevældige Konges Tanker og Forestillinger havde en saa afgjørende Indflydelse paa hans Undersaatters Ve og Vel. Vi fortsætte derfor med Udgaven af Kong Christian VI's Breve til Oversekretæren i Kancelliet, Geheimeraad J. L. Holstein, saa vidt de ere os bevarede i den grevelig holsteinske Manuskriptsamling paa Ledreborg.

312.

1740, 8. Jan. (Friederichsberg). Wir haben des Conferentz rahts von Holtzen[2]) Schreiben an Ihm und an uns

---

[1]) Museum, Tidsskrift for Historie og Geografi. 1894. I, 334.
[2]) Se 2den Del, S. 473 f.

selber gelesen, und schicken beyde hiermit an Ihm zurück, damit Er dessen Schreiben an uns lesen und beantworten kan. Das Schreiben an Ihm lautet sehr guht, den nach selbigem nimbt er unsere Gnade, so wir durch Ihm ihn haben anbieten lassen, pure et simpliciter an; in dem Schreiben an uns aber scheinet es, als wan er solche Conditiones machen will, als erst dasz er das weisse Band verlanget, welches der Gottseelige König ihm versprochen haben soll, zweytens für seinen Vollmächtigen, nahmens Heering, welchen er uns recommendiret und gerne will, dasz er gleich einen Dienst bekommen soll. Auf beyden Pöstern könte Er ihm folgender Gestalt wohl antworten, dasz wir wüsten nicht, was ihm der Gottseelige König, unser Herr Vater, versprochen hätte oder nicht; wen er aber alles wolte auf unser Gnade ankommen lassen, so glaubte Er, dasz wir mehr thun würden, als wen er unter dem Schein des Rechts etwasz forderte. Was seinen Vollmächtigen, Heering, beträffe, so könte selbiger sich melden, wen eine Hebungs Bedienung oder Justitz Bedienung ledig würde, da wir uns allezeit seiner in Gnaden erinnern wolten. Gleich aber ihm zu helffen währe nicht moglich, weil nichts leedig währe. Mit dieser Antwort hoffen wir, dasz der von Holtzen kan zufrieden sein, wen Er ihm solche überschreibet. Er meritirt endlich wohl eben so wohl das weisse Bandt zu haben wie Bentzon auf der Cammer und Geheimteraht von Hagen[1]).

[P. S.] Das Schreiben an uns kan Er nur cassiren, wen Er es gelesen hat.

313.

1740, 14. Jan. (ib.). Sein Schreiben haben wir gestern Abend zimlich späte erhalten, weszfals wir es nicht ehe

[1]) Jakob Benzon, Deputeret i Finanserne, og Frants v. Hagen, Oversekretær i tydske Kancelli.

den heüte beantworten konnen. Graf Danneschkiold[1]) wird, wen er mit Ihm spricht, Ihm alle oder doch die meisten dubia benehmen wegen des Projects des neüen Einlaufs im Hafen[2]). Er hat die Sache aber gahr wohl eingesehn, die Haubtsache kombt auf die 13 Tonnen Goldes an, woheer solche konnen genommen werden. Die Balance-Rechnung, welche Er gemacht hat, finden wir sehr guht, nur ist es Schade, dasz selbige nicht so in allen Stücken kan gefolget werden, wie Er sie entworffen hat, den die Englische Subsidien für 1740 sind bereits schon und werden noch völlig zum Schlosz-Bau gehen. Unsere Armee solte wohl auch in einen marschfertigen Stande gesetzet werden, worzu in zwey Jahren nach des General Leuenöhr Überschlag jährlich 150000 Rthler fordert werden, worzu wir gedacht haben von die Englische Subsidien für 1741 et 42 zu nehmen; mit den übrigen Englischen Subsidien aber konte die Balance, wie Er sie entworffen hat, in allen Stücken gefolget werden. Nur währe der Unterschied, dasz nicht 2 Millionen Schulden konten ab bezahlet werden, sondern nur eine oder anderthalb. Es würden auch nicht 6 Tonnen Goldes zum Noht Pfenning sich finden, sondern nur 3 oder 4. Der 4te Post aber könte doch wohl vielleicht bleiben, dasz eine Tonne Goldes sich jährlich mehr fünde wie jetzund. Die dreyzehn Tonnen Goldes aber müsten doch wohl heraus gebracht werden. Es zeiget inzwischen die Ballance, welche Er gemacht hat, an seinen guhten Willen in Beforderung unsers Willens, zu Beforderung zu allem, was zum besten des Vatterlandes gereichet. Wir glauben aber auch, dasz es eben nicht nöhtig thut sich so sehr zu eilen die 2 Millionen Schulden, welche wir haben, so gantz vollig und rein abzubezahlen.

---

[1]) Grev Frederik Danneskjold-Samsøe, Oversekretær for Søetaten.
[2]) Fra Kallebostrand.

Des General Superintendent Ibken Schreiben ausz Oldenburg finden wir gantz bedencklick, und weil der Cancelley Director Gude selber eine catholische Frau hat, so wird von dar ausz wohl keine rechte zuverlässige Vorstellung kommen. Währe es also wohl das beste, wen Er Ibken seinen Brief an dem Geheimteraht Schulyn communicirte, und Sie beyde mit einander überlegten, wie der catholischen Religion vorzubeügen währe.

Der Obermarschall Gramm hat uns schon berichtet, was in der Session wegen Jacobi[1]) letzlich passiret ist. Wegen Grothausen[2]) seine Zurechtsetzung, welche heüte geschehen soll, wünschen wir, dasz solche möge wohl abgehen; es ist sonderlich, dasz die Herrn Geistlichen so so viel Mitleyden einer mit dem andern haben. Wir haben wohl bemerckt an verschiedenen, dasz ob gleich sie sagen, Grothausen hätte sich vergangen, so wollen sie doch gerne, es mögte ihm nichts unangenehmes weiter darüber gesagt werden. Sonderlich, deücht uns, konte ihm vorgehalten werden, warum er niemahlen an uns oder am Kirchen Collegio Erwehnung gethan, dasz die Officiers so tyrannisch mit den Leüten umgingen, da die Sache ja hätte können untersuchet, und der Officier, so schuldig befunden währe, hätte können nach den Kriegsarticuln gestraffet werden. Auf der Cantzel aber gehörten solche Dinge nicht, den der Musqvetier würde dadurch halszstarrig gemacht, der Officier erbittert, und dadurch würde nichts remediret.

---

[1]) Den i 2den Del ofte omtalte, for mislig Regnskabsførelse afsatte Kasserer ved Kongens Partikulærkasse.

[2]) Præsten Alb. Gabr. Grothausen ved Garnisons Kirke, der i en Prædiken havde ivret mod Officerernes Mishandling af Soldaterne.

314.

1740, 21. Jan. (ib.). Wir bekahmen Sein Schreiben erst gestern Abend zimlich späte, also haben wir nicht eher den heüte solches beantworten konnen. Diesen Nachmittag ist Clausberg[1]) bey uns gewesen und hat uns auch die Zeit zum Schreiben zimlich benommen. Heüte Mittag haben wir noch ein Schreiben von Ihm erhalten, so Geheimterahl Reventklau mit gebracht hat; wir wollen alles, so viel die Zeit leyden wird, kürtzlich und deütlich beantworten. Wir sind mit Ihm der Meinung wohl, dasz die Abbezahlung der Schulden die Basis aller Financen hier in Dännemarck verbleiben musz; doch musz solches auch nicht so weit extendirt werden, wie es der Geheimteraht Ludwig Pless, wie er bey der Cammer wahr, extendiret hat, dasz man alles Geld zu Abbezahlung der Schulden hingegeben hat, so dasz fast gahr kein Geld in der Cassa blieb; sondern wir meinen, man musz die Schulden zwahr abbezahlen, aber doch so, dasz mann allezeit das nöhtige Geld hat zu allen wichtigen und grossen Entreprisen. Dasz Sein Plan doch kan gefolgt werden, wen auch gleich die 6 Tonnen Goldes abgehen, nach unserm Schreiben von 14 dieses, der Meinung sind wir gleichfals; ob es aber nur zum Theil oder völlig angehet, solches musz die Zeit lehren. Zwahr wen man mehr Jahr dazu nimbt, so gehet es auch wohl follig an. Die Sache aber ist diese: wir wollen gerne den Canal bald anfangen üm selbigen noch in unser Lebens und Regierungs Zeit fertig zu sehn; so haben wir gemeinet, dasz wir noch dieses Jahr zum Ende wollen 50 oder 100 m rdl. von den Englischen Subsidien dazu geben, damit künftiges Jahr, anno 41, der Anfang mit diesem so nützlichen Canal im Nahmen Gottes könte gemachet werden[2]). Die Englischen

[1]) Den i 2den Del ofte omtalte Revisor ved Partikulærkassen.

[2]) Formodentlig Uddybningen af Kallebostrand.

Subsidien von dem ersten Jahr sind schon mehrentheil in dem Schloszbau verwandt worden, und die noch übrig seyende von selbigem Jahr werden auch mitgehen. Mehrere Gelder aber gedencken wir nicht von den Englischen Subsidien Gelder dazu zu emploiren. Seine Gründe, warüm Er die Abtragung der Schulden anräht, finden wir in allen Stücken wohl gegründet, wen auch nicht weiter wahre, als dasz wir unsere Revenuen durch Einziehung der Renten mit 100^{m} rthl. vermehrten, so wahre dieses eintzige schon genung.

Er hat wohl gethan mit Geheimteraht Schulin zu reden wegen der Papisten in Oldenburg; man musz nun erwarten, was das Consistorium daselbst antworten wird auf Schulin sein Schreiben.

Dasz das neüe Gesangbuch[1]) nun mehro auch fertig ist, ist uns lieb zu hören; wir wolten solches aber erst gerne sehen, ehe es publicirt würde, üm von dem Format und Druck zu judiciren; den beydes musz gemachlich sein. Die Vorrede, welche Pontoppidan gemacht hat, finden wir so weit gantz guht, nur hat er darin gesetzt, dasz es solte bey Hoffe gleich gebraucht werden; dieses währe wohl besser dar ausz zu lassen; dan es kan bey Hoffe nicht ehe gebraucht werden, bisz es im gantzen Lande gebraucht wird. Bey dem Ritual, wen solches ein Mahl fertig wird[2]), wird Er wohl den die Mesures nehmen, dasz disz neüe Gesangbuch im gantzen Reich eingeführet werde, wen nur die alten unterdessen verschleissen, und die Buchdrucker keine mehrere von selbigen drucken dürffen. Die Collecten, Evangelien und Gebehter samt Episteln müssten auch wohl hinter diese neüe Gesangbücher gesetzet werden.

---

[1]) E. Pontoppidans.

[2]) Som bekjendt skete dette aldrig.

Die Papiren, so sich gefunden in des seel. Hoyers Bewahrung wegen Hagen Paulsen und der gestollenen Chatolle des Stiftambtmann Osten[1]), wollen wir demselben zuschicken, damit er es zu seiner Consolation bewahren kan, weil er doch die Chatolle nicht wieder bekommen hat.

Wir beklagen, dasz der Stiftambtmann Neve[2]) so kranck ist; solte er zu sterben kommen, so wünschen wir, dasz uns Gott selber einen tüchtigen Mann zuweisen wolle; solche Leüte wie Neve sind aber etwas rahr. Weil er die Wassersucht hat, so ist wohl keine Hoffnung, dasz er es lange machen wird. Bisz hieheer haben wir den 20ten geschrieben; es wird aber späte, so wollen wir das übrige bisz morgen verschieben.

Der Conferentzraht Seidelin[3]) soll gestorben sein, so wird Er wohl folgende Order aufsetzen lassen, dasz Rheder[4]) erster Deputirter bey der Post wird, und 1000 Rthl. Gage geniesset. Seidelin hat 1200 Rthlr. gehabt, aber die 200 Rthl. wahren eine gantz extraordinaire Zulage für ihm, weil er ein so gahr alter Mann wahr. Der Justiticeraht Muller[5]), welcher nun der dritte Deputirter bey der Post gewesen und zugleich das Secretariat verrichtet, bekähme die Gage, so Rheder gehabt, bestehend in 800 Rthl., so bliebe die Gage, so Muller gehabt hat, und in 600 rdl. bestehet, bisz weiter noch über, und konte dafür ein Secretarius bey dem General Post Ambt besoldet werden.

Wartberg[6]) kan nach Seinem Vorschlag wohl die 300 rdl. von den Cancelley Sporteln selber behalten; die beyden Schreibern von dem seel. Hoyer zusammen 300

---

[1]) Vilhelm August v. Osten i Sorø (s. 2den Del).

[2]) Peter Neve i Christiania (s. 2den Del).

[3]) Hans Seidelin, Direktør i General-Postamtet, fhv. Direktør for Waisenhuset, døde 19. Jan. 1740.

[4]) Vilhelm Ludvig v. Rheder, Kammerjunker.

[5]) Nicolaus Müller.

[6]) Jens Severin Wartberg, Generalprokurør.

rdl., und Neve sein Schwestersohn Moss[1]) 150 rdl. Wen diese 3 Leute solten reussiren, so währe das Geld wohl emploiret, woran wir nicht zweifeln, weil Er sie zur genüge probiret hat.

Die Nordsche Reise, welche Willumsen geschrieben hat, drucken zu lassen, und die nöthigen Kupfer darzu graviren zu lassen, sehen wir aus den zwey Überschlägen, welche Er uns zu gesandt hat, dasz solches kosten soll auf Real papier mit Coursiv druck 70 rdl. 2 ℔, hergegen auf ordinair Schreib papier mit dänsche oder deutsche Buchstaben 42 rdl. Wir meinen, dasz dieses Buch wohl am besten währe nur auf ordinair Schreib papier drucken zu lassen, doch in Folio und mit dänschen oder deütschen Buchstaben, da es nur 42 rdl. kosten würde. Die gröste Difficultet wird sein wegen der Kupfer Platten. Ausz den übersandte Proben ist keine grosse Habilitet der hiesigen Kupferstecher zu ersehen[2]). Der General Leuenohr hat uns eine Piece gewiesen von einem andern Kupferstecher, der hier neülich angekommen ist, von der Docke, welche viel besser ist. Diesem könte man vielleicht die Arbeit geben. Die Piece folget hierbey. Dieser wird es vielleicht noch wohl am besten machen können, und wahre es vielleicht leichter, als wen man erst einen ausz Engelland oder Holland kommen liesse; weil aber sich ein jährliches Stipendium finden soll, so der König Christianus Quartus zu einem Kupferstecher geleget, so wird Er wohl weiter erkundigen, wo solches geblieben ist. Man kan einen solchen Kupferstecher endlich allezeit etwas zu thun geben;

---

[1]) Niels Moss, Sekretær i Danske Kancelli. Hojers to »Skrivere« ere vel Erik Joh. Jessen og Nicolaus Bernhard Ambders, begge Sekretærer i Kancelliet.

[2]) Skriftet vides ikke at være udkommet. Forfatteren var rimeligvis Henrik Willemsen, da Præsident i Bergen og Sekretær i Danske Kancelli, der 5. Aug. 1740 blev Laugmand i Stavanger. Døde 1760. Jvfr. Nicolaisen, Norske Magasin III, 331 ff.

allein die Schlösser hat der Oberstleütenant Thura[1]) in Arbeit solche drucken zu lassen. Die Nordsche Reise wird nun wohl vorheero wohl gedruckt werden; das Leben des Gottseeligen Koniges[2]) aber könte noch etwas zu thun geben.

[P. S.] Leuenöhr wird wissen, wo der Kupferstecher sich aufhält.

315.

1740, 30. Januar (ib.). Er hat uns des Hoffprediger Blum Vorschlag ehe zu rück gesandt, als wir es uns sind vermuthen gewesen; wir senden Ihm solchen wieder zu, dasz Er die benohtigte Expeditiones darnach thun kan; doch, so wie Er selber gantz wohl erinnert hat, wegen der Hammermühle bleibt es, wie es jetzt ist, bisz der jetzige Priester von Tykiøb[3]) abgeht, wie auch bisz der dänsche Klöcker stirbt; den den Leüten was zu nehmen, so sie nun haben, macht nur Schreien. Für die Nachricht vom Belt dancken wir Ihm; es ist solche conform mit dem von der Post. Wir haben uns des Kirchen Collegii Vorstellung über eine Schrift vom Bischoff Herslöff, welches alles hiebey wieder folget, vorlesen lassen. Probst Hvid hat weisen wollen, dasz er auch die Feder zu gebrauchen wüste. Wir sind aber mit Ihm meist von einerley Sentiment, nur dasz man den Bischoff wohl nicht so stricte binden kan alles am Kirchen Collegio vorzustellen, sondern dasz er musz die Freyheit wohl behalten an uns selber zu gehen, wen er es für guht und nöhtig findet.

[1]) Laurids de Thurah, Generalbygmester.

[2]) Kan vel ikke være andet end Hojers König Friederich der Vierten glorwürdigstes Leben, som Christian VI altsaa har tænkt paa at lade komme for Lyset, hvad dog, som bekjendt, ikke skete.

[3]) Mag. Rasmus Garboe. Han døde først 1784.

Wir können es ja hernach allezeit dem Kirchen Collegio hingeben und ihre Gedancken darüber verlangen.

Geheimteraht Sehsted hat sich nun endlich resolvirt seine Charge[1]) niederzulegen gegen eine jährliche Pension von 5000 rdl., dasz er darf im Schlosz zu Odensee bisz Ostern bewohnen bleiben, und, wen er in der Stadt wohnt, die Consumtionsfreiheit geniessen.

316.

1740, 31. Jan. (ib.). Bey der Relation des General Kirchen Collegiums wegen der Confirmation kan Er nur die Resolution beyzeichnen lassen, wie wir Ihm gestern geschrieben haben.

Die Sache mit Geh. R. Sehsted hat nun zwahr so weit ihre Richtigkeit; wir wissen aber nicht, ob es wird guht sein nun gleich die Veränderung im Conseill zu machen[2]), weil man sonst wieder aufs neüe wird sagen: nun sähe mann es, dasz an der Frantzöschen Alliance etwasz sey. Wir haben also gedacht, dasz es best währe, Geh. Raht Sehsted bliebe noch eine Zeitlang, wo er währe, bisz sich die unzeitige Furcht vor der Frantzöschen Aliance erst etwasz mehr verlohren hätte, wornach auch die Veränderung in Conseill auch wohl beruhen müste. Sonst thut Er sehr wohl, dasz Er Gott anflehet, dasz er uns ein solchen Mann bey dieser Veränderung zu weisen wolle, der wahre Gottes furcht, vollenkommene Tüchtigkeit und reine Absichten habe, und alle Intriguen meide; aber solche Leüte sind sehr rahr, und die drey, welche wir Ihm mahls genandt haben, besitzen wohl nicht alle diese Eigenschaften im vollenkommensten Grad. Was Er von Graff Larrwig[3]) gemeldet hat, so ist es wohl an dem,

---

[1]) Christian Sehested var Stiftamtmand i Odense.
[2]) Nemlig ved Afskedigelse af Geheimeraad Iver Rosenkrantz.
[3]) Grev Frederik Anton Danneskiold-Laurwigen.

dasz er nicht ohne Gottesfurcht ist, ob er aber auch die nur nöhtige Geschicklichkeit besitze, daran zweiflen wir sehr. Wir glauben wohl, dasz Er keine andere Absicht darunter hat als unsern Dienst zu befördern. Gott weise uns selber den besten an, wie Er uns wünschet.

Man musz nun sehen, was la Roque auszrichten wird, weil er eine Plate in Arbeit hat.

Dasz die Schul commission diese Woche wird zum Schlusz kommen, ist uns sehr lieb. Es ist nicht guht, dasz die Commissarien unter sich von differenten Meinung sind. Pontoppidan ist heüte bey uns gewesen. Er hat uns gefraget wegen der Vorrede seines Gesangbuches; wir haben ihm gesagt, wir hatten an Mr. Holst[1]) unsere Gedancken geschrieben. Da er aber davon noch nichts gewust hat, haben wir es ihm mündlich gesagt, so viel wir uns davon noch erinnert haben; den es ist wohl 14 Tage heer.

317.

1740, 3. Febr. (ib.). Den Entwurf von der Resolution auf des Bischofs Vorstellung wegen der Confirmation haben wir gelesen und finden solche recht guht, wornach Er es nur so kan expediren lassen. Was Er sonsten meldet wegen Erbauung der Schulen, so ist es gewisz, dasz dazu ein grosses Geld gehen wird, wen auch nur 2000 Schulen sollen erbauet werden; wir müssen aber nun abwarten, was die Schuhl commission für Vorschläge thun wird. Wen wir die Zeit dazu finden konnen, so wollen wir mahls nach dem Archiv der dänschen Cancelley kommen und das Medaillen Cabinett besehen, welches wir Ihm den zu vorheero wollen wissen lassen.

Dasz Er nun mit Pontoppidan zur Richtigkeit ist wegen den Druck des neüen dänschen Gesangbuches,

---

[1]) D. e. J. L. Holstein (s. foran S. 30).

solches ist uns sehr lieb zu erfahren gewesen. Dasz Monnichen[1]) geschickt ist Stiftsambtmann in Christiania zu sein, daran zweiflen wir keines weges; dasz er es gerne wird annehmen, glauben wir auch wohl, sonderlich bey seinen itzigen Umständen; ob er aber nicht kan mehr Schaden thun als Nutzen, das ist eine Sache, woran wir noch zweiflen. Bagger[2]) ist wohl der beste, den man finden kan an Neve Stelle zum Stiftsambtmann in Christiania Stift. Mit Liliensckiold ging es wohl an, dasz der an Bagger seine Stelle nach Bergen wieder kommen könte, wen er die erforderliche Geschicklichkeit dazu hätte; aber er kan kaum das Ambt, so er hat, vorstehen: wie wolte er mit Bergen zu rechte kommen, welches das aller difficilste Stift ist. Sonsten glaube, dasz er wohl gerne hinauf ginge, weil er ausz Norwegen ist, weil er von seiner Gage hier nicht leben kan; unsere Cassa gewonne auch wohl dabey einige hundert Reichsthaler; aber wir fürchten, wir möchten wieder einen untüchtigen Stiftsambtman nach Bergen hinauf schicken, mit dem mann hernach wieder Mühe hätte losz zu werden. Sonst kan der Ambtmann von Soroe wohl dieses Ambt, was Liliensckiold hat, gahr wohl mit vorstehen[3]). Wen wir aber Bagger nach Christiania setzen, so konte vielleicht Monnich am besten als Stiftsambtmann nach Bergen sich schicken.

318.

1740, 13. Febr. (ib.). Wir haben der Commission über die Lateinsche Schulen Bedencken uns heüte vor-

---

[1]) Christian Møinichen, Oversekretær i det danske Kancelli i Frederik IV's sidste Aar.

[2]) Christian Bagger, Stiftamtmand i Bergen.

[3]) Thomas Lillienskiold var Amtmand over Ringsted Amt til sin Død 1748, hvorpaa Amtet blev forenet med Sorø Amt.

lesen lassen, und schicken Ihm solche hiemit wieder zu. Wen Er nichts weiter dabey zu erinnern findet, so kan Er nur die Expedition nach der Commissarien Vorstellung besorgen. Heüte morgen wahr es so neblich, dasz wir nicht konten in die Stadt kommen die Medaillen zu besehen. Wir haben aber doch durch einen Stall Knecht wissen lassen, dasz wir nicht kommen würden, und hoffen, dasz solches wird ausz gerichtet sein, so dasz Er nicht hat auf uns warten dürffen.

319.

1740, 14. Febr. (ib.) Sein Schreiben erhielten wir gestern Abend mit dem Stallknecht, welcher die Post briefe hinein gebracht hat. Er hat wohl gethan, dasz Er von dem guthen Wetter, welches gestern Nachmittag wahr, profitiret hat; es komt nun selten, dasz es so guht Wetter ist, dasz mann ausz kan, so musz man davon profitiren, wie wohl die Promenade im Schlitten wohl wird etwasz kalt gewesen sein. Dasz die Medaille auf der Docke mit dem Brustbild 34 Ducaten und die andere 33 Ducaten kostett, wen es in Gold geschlagen wird, haben wir mit mehren ausz Seinem Schreiben ersehen; wir wollen solches Geld gleich guht thun lassen, wen Er uns nur Rechnung darüber einschicket. Dasz der Stempel so schwach, dasz sie fürchten, er werde springen, hören wir ungerne. Der Herr Wahl thut doch wohl, dasz er sich entschliesset, wen der Stempel springet, gleich einen neüen zu machen. Er ist auch hierzu verbunden vermöge der mit ihm geschlossenen Acorde, ohne einen Schilling dafür zu geniessen. Es ist schlim, dasz so viel Zeit mit weggeht. Da[s] Patent für Clausberg wird Er demselben wohl gratis ertheilen, er hat darauf gerechnet, weil es nur eine Order und keine Bestallung währe, dasz er es würde gratis bekommen. Wir überschicken Ihm

hiemit die Medaillen, wor von wir gestern mit Ihm gesprochen. Wen der Müntzmeister sie nach dem Gewicht uns guht thut, so ist es alles, was wir begehren können.

320.

1740, 23. Febr. (ib.). Wir haben ausz Seinem Schreiben ersehen, wie es Gott gefallen, Seine Mutter diese Nacht üm 2 Uhr zu sich zu nehmen. Wir können uns leicht vorstellen. dasz Ihm dieser Verlust sehr empfindlich sein musz: wir nehmen daheer vielen Antheil an Seinen Chagrin, und wünschen. dasz Ihn Gott trösten und erfreüen wolle; und hat Er nicht nöhtig künftigen Freytag und Montag im Conseill zukommen, weil Er sich wohl schwehrlich so bald wird fassen können. Da Seine Mutter so viel ausz gestanden, so ist ihr wohl sehr wohl geschehen, dasz sie Gott ausz dem Elende geholffen. Aber ginge es nicht an sie gantz in der Stille öfnen zu lassen üm doch zu sehn, woran sie eigentlich gestorben währe. Doch überlassen wir alles Seinem eigenen Guhtbefinden hierin.

Der General Leutenant Pretorius findet den bewusten Kerl zu klein. laut seines Schreibens, für das Leib Regiment von König in Preüssen; also wird es wohl best sein mit dem Kerl es gehn zu lassen, wie es seine Eltern in Willens haben.

Für Seinen guhten Wunsch, den Er uns beym Schlusz Seines Schreibens thut, dancken wir Ihm hiemit.

321.

1740, 5. Märtz (ib.). Wir haben Sein Schreiben heüte, wie wir ausz der Stadt zu rücke kahmen, wohl erhalten. Wir haben die Verhöre gelesen, welche Er uns geschicket vom General auditeur; wir finden aber die Fragen, welche Er entworffen, weit besser; doch wollen wir uns vor-

behalten künftigen Montag, wils Gott, unsern weitere Befehl darüber zu ertheilen.

Was Seine Propositiones betrift wegen der Rente Cammer denen jetzo da sich befindenden Deputirten dieses Collegii, auch wie selbe mit andere und bessere zu verwechseln sind, so sind dieses Sachen, worüber wir uns noch reiffer bedencken müssen, und Gott bitten, dasz er uns selber die besten wählen lehre.

Es wahr freylich sehr guht, wen man die Rente Cammer und das General Landes Oeconomie und Commertz Collegium zu sammen vereinigen könte, weil sonst ümmer ein Collegium wieder das andere arbeitet; aber so müste ein gewisser Preses bey beyden Collegiis gesetzt werden, und der Preses könte fast nicht ander thun als das Presidium in beyde Collegia führen, wen die Sachen solten guht gehn. Geheimteraht Schulin ist nun wohl wie Praeses anzusehen vom Commertz Collegium, wen er aber solte das Præsidium von der Cammer mit führen, so hätte er die Zeit nicht dazu; solte aber ein anderer Presides (!) gesetzt werden, so müste er ausz dem Commertz Collegium gesetz werden. Dabey würde Schulin 2000 rdl. verliehren, und das Commertz Collegium verlöhre den besten Kopf, den es hat. Von der deütschen Cancelley ist er auch nicht wohl zu entbehren. Ich solte aber dencken, wen ich Berckentin von Wien zu der Rente Cammer nähme als ersten Deputirten und gäbe ihm 5 a 6000 rdl. und beföhle ihm, dasz er conjunctim mit Schulin arbeiten solte, so weit die Cammersachen in Commertz und Manufactur Wesen einschlügen, dasz er als ein verständiger Mann solches wohl thun würde, und könte also auf solche Weise alle Collision zwischen beyde Collegia wohl für gebeüget werden.

Der Brief für den General Major Rapp ist so recht guht, und kan Er ihm nur so abgehen lassen. Wir wün-

schen auch, dasz Rapp möge das Leben und die Gesundheit noch haben, dasz er diesen Posten annehmen kan[1]).

[P. S.]. An Generalmajor Rapp konte Er noch beyfügen, dasz wir gerne sehen, dasz er die Grentz Commission auszführete.

322.

1740, 9. Martz (ib.) Der Sohn des vorigen Schlosz President Broer[2]) bittet uns in beyfolgenden Memorial üm, dasz er möge dem nordschen Postmeister Borthausen[3]), welcher 70 Jahr alt sein soll, adjungirt werden und nach dessen Tode den Dienst zu bekommen. Er offerirt sich zwahr den Dienst ohne Bezahlung unter Borthausen vorzustehen, aber doch will er die Hoffnung haben, nach dessen Tode den Dienst zu bekommen. Wir haben nun für den Supplicanten Gnade in Regard seines Vatern treü geleisteten Diensten und seinen übrigen schlechten Umständen. Wollen also die Adjunctur wohl allergnädigst zu stehen, dasz er dem Borthausen, wen er kranck ist und Alters und Schwachheit halber nicht seinen Dienst vorstehen kan, möge an die Hand gehen, doch ohne was weiter dafür zu geniessen. Wir tragen aber Bedencken ihm schriftlich zu versprechen, dasz er den Borthausen succediren soll, weil solches eine Exspectance ist. Wen er sich aber wohl an schicket, so konnen wir allezeit Gnade für ihm haben, wen Borthausen heüte oder morgen stirbet.

---

[1]) Generalmajor Frederik Otto v. Rappe blev 1740 Stiftsamtmand i Christiania, 1750 Overpræsident i Kjøbenhavn. Han døde 2. Dcbr. 1758.

[2]) Hans Broer (Brøer), Slotsfoged og Præsident i Borgretten i Kjøbenhavn.

[3]) Severin Madsen Borthuus, Postinspektør og Postmester i det norske Postkontor i Kjøbenhavn.

323.

1740, 10. Märtz (ib.). Hierbey schicken wir Ihm zu die Vorstellung vom Missions Collegio, dasz Egede soll Character als Superintendent von Gronland haben; wir haben schon unsere Resolution darauf zeichnen lassen.

Heüte morgen ist der Oberstleütnant Langhorn[1]) bey uns gewesen; er hat uns gesagt, dasz sein Schwager, der Prediger Boisen in Norwegen zu Ringsager, nun so wunderlich sey, dasz er sein Ambt gahr nicht verwalten könne oder wolle. Er fürchtet also, dasz der Bischoff ihm und seine Schwester samt ihren Kindern werde mit Process angreiffen und ihm vom Dienst verjagen. Diesem Übel vorzukommen hat er uns gebehten, dasz wir möchten Ihm anbefehlen an diesen Prediger Boisen ein Ermahnungs Schreiben abgehen zu lassen, dasz er doch sein Ambt nachdiesen fleissiger wie biszheero vorstehen mögte, oder, wen er solches nicht thun könte, es von sich zu sagen, damit ein anderer Prediger in seine Stelle könte nach Ringsager gesetzt werden, der etwas gewisses an Boisen abgäbe, worvon er samt Frau und Kinder leben könte. Wen Er mit Langhorn selber sprechen will, kan Er von ihm alle Umstände auszführlicher erfahren. Er meinet, dasz ein solches Schreiben von dem Geheimterath Holst[2]) von grossen Nutzen sein wird; den dem Langhorn würdiget er nicht ein mahl einer Antwort, schreibt auch sonst an niemand. Ich habe dieses Begehren einem alten Bedienten, wie Langhorn ist, nicht abschlagen können. Er hat auch wohl ehr dergleichen Briefe an andere Prediger abgehen lassen.

---

[1]) Magnus Langhorn, Kommandant paa Rosenborg.
[2]) D. e. J. L. Holstein.

324.

1740, 13. Märtz (ib.). Den ledigen teütschen Prediger Platz in Helsingnör haben wir den eltsten Sohn des Hoffpredigers Bluhm, welcher anjetzo in Tondern steht, allergnädigst gegeben[1]). Er wird also die Vocation und Bestallung für denselben aufsetzen lassen. Dabey wird Er wohl an dem Geheimteraht Schulin sagen, dasz dieser junge Blum nach Helsingnör von uns beruffen sey, und dasz er dem Probst Arendts in Tondern schreiben soll, dasz er uns verschiedene tüchtige Subjecta zu dieser Stelle in Vorschlag bringen solte. Das Examen der Deserteurs wird nun wohl seinen Anfang genommen haben.

325.

1740, 14. Martz (ib.). Das Concept zu einer Order an alle Bischöffe finden wir recht guht und kan solcher Gestalt nur expedirt werden, weszfals wir es hiermit zu rück senden, wie auch das Project, dasz die kleinen Kaufstäte in Dännemarck auf ihren Ländereyen Hanf säeen sollen. Dieses gehört, wie Er gantz wohl erinnert, nach dem General Landes Oeconomie und Commertz Collegium, dasz solches der Stiftsambtleute Bedencken weiter darüber einziehen.

Was die Schrift angeht ohne Unterschrift wegen Verfall der Landgühter, so finden wir, dasz solches eigenlich der Commission, worinnen Er mit sitzet, zu kombt zu examiniren; doch ist es uns lieb, dasz Er Seine Gedancken aufgesetzet, welches wir, wen wir Zeit und Gelegenheit haben, weiter lesen wollen.

Das Protocoll wegen der Deserteurs schicken wir Ihm hiemit zu. Die Haubt gravamina sind noch bisz Dato,

[1]) Christoffer Bluhme blev 1740 Sognepræst ved S. Mariæ Kirke i Helsingør.

dasz sie sich beschweren, dasz ihnen die Capitulationen nicht gehalten werden, und dasz sie von ihre Officiers geprügelt werden.

326.

1740, 24. Martz (ib.). Die Order wegen des gefundenen Kindes folget unterschrieben hiebey zu rücke, und hat Er wohl gethan uns solche herausz zu schicken.

Es ist uns lieb zu hören gewesen, dasz das Examen wegen der 121 Deserteurs nun geschlossen ist, und erwarten wir nun Ihre Relation hierüber, wen Sie sich noch einmahl gesamlet haben, und kan Er das Protocoll nur so lange behalten, bisz die Relation mit einkömmet.

Dasz sie diesen Abend mit den Medaillen von Christ. 4. zu Richtigkeit kommen und vor Ostern mit Frid. 3., wird uns wohl gefallen; wir wünschen, dasz der Rest bald folgen möge.

Er kan künftigen Abend seine Mutter und einen Tag in der andern Wochen seine Eltern und Geschwistern transportiren lassen; wir wünschen nur, dasz diese betrübte Handlung Seiner Gesundheit nicht schaden möge.

Es wird sehr guht sein, wenn Er hernach die Sache wegen die Landgühter vornimbt, und dasz [Er] solches noch vor die heilige Tage zu rechte bringt. Hernach hat Er wohl nur Seine ordinaire Sachen; aber es kan leicht etwasz neües auf kommen. Mit der Medaille von Hirscholm gehet es wohl etwasz langsahm, aber es ist endlich auch nichts, so da eilet; es kan wohl sein, dasz Bagge mit dem Service etwasz pressiret wird, doch könte Er ihm wohl wegen [der] Medaille ab und zu erinnern. Wen der Müntz meister 40 rdl. mehr geben will für die eine Jubileum medaille, wo die Kirche auf stehet, als der Gehalt an Silber wehrt ist, kan Er sie ihm dafür nur lassen, und kan Er dafür die Unkosten abhalten, welche zu die Schuffen zu die

Medaillen im Archiv veruhrsachet sind. Wir wollen Ihm gerne erlauben, wen er Lust hat, diesen Sommer nach Jütland zu reisen, und kan solches am füglichsten wohl geschehen, wen wir selber, wie wir in Willens haben, hinausz reisen. Wir werden aber wohl nicht vor Maj Mohnaht die Reise antreten.

327.

1740, 31. Märtz (ib.). Das Schreiben von Gen: Major Rapp ist gantz guht. Er meldet zwahr, dasz er mehr haben will wie 2000 rdl. Wir wissen nun nicht eigentlich, wie viel Neve gehabt hat. Hat Neve 2500 Rthl. gehabt, so wollen wir ihm solches auch wohl zustehen, jedoch auf die Condition, dasz er sich von allem Saug brutt losz mache; will er dieses nicht eingehen, so kann er bleiben, wo er ist, und wir bleiben doch ihm in Gnaden gewogen; das Regiment, was er jetzo hat, hat er nicht gekauft, sondern wir haben es ihm gegeben, wie wir Römling das Commando über die nordsche Armee auftrugen; kan er es also nicht verkaufen; es kann aber wohl sein, dasz er das vorige Regiment, welches er in des Gott seeligen Königs Zeit bekommen hat, gekauft hat; aber dafür kann er nun unmöglich Refusion verlangen, welches Er ihm schreiben kann. Im militair Reglement oder Liste kann er wohl, wie er begehrt, bestehen bleiben, doch dafür nichts weiter fordern.

Die Bestallung für den künftigen Obersecretair von der Kriegs Cancelley ist ganz recht nach unsern Willen aufgesetzt. Wir schicken sie Ihm aber wieder und unterschrieben zu rücke, dasz Er sie bewahre, bis der Mann, der es sein soll[1]), heerkomme.

---

[1]) Generallieutenant Michael Numsen kom til at indtage denne Post efter Povl Løvenørns Død.

328.

1740, 2. April (ib.). Was Seine Reise nach Jutland betrift, so kan Er solche anstellen, wie Er es selber für guht befindet, entweder 8 Tage vorheero, ehe wir reisen, oder dasz Er zugleich mit uns wegreist und etwa 8 Tage später nach Schleswig kommt, als wie wir, alles, wie Er es für gut findet.

Denen 4 fremden Theologis, welche ihr Sentiment wegen derer Separatisten gegeben, kann Er wohl einem jeden 2 Medaillen schicken für ihre Mühe; es kann solche wohl von den Jubileum Medaillen sein. Es ist doch wohl Schade, wenn diese Medaillen sollen umgeschmolzen werden und also ganz aus der Welt kommen. Sollten die Juden sie nicht nach dem Gewicht annehmen und das Silber dafür geben wollen, wenn der Münzmeister solches nicht thun will? Jubel Medaillen mit die Kirche auf konnen dem Münzmeister wohl erlaubt werden zu verkaufen; die 40 Rdl., welche der Münzmeister geben wil, können frei extradirt, die Schuffen aber zu die andern Medaillen aus unser particulier Cassa bezahlt werden, und kann der Münzmeister statt der 40 Rdl., welche er hätte geben sollen, Medaillen heraus geben, welche diese Theologi bekommen können. Die Antwort an Gen. Major Rapp ist recht guht und kann nur so abgehn. Wenn der Secretair Willumsen[1]) zu den Dienst geschickt ist, welchen er sucht, so wollen wir ihm selbigen geben, wen erst der Laugmand Fridman[2]) das Amt wircklich hat; bis dahin kann Er es aber wohl anstehn lassen ihm etwas zu versprechen. Dasz wir so späte antworten, macht, dasz wir sind aus gewesen. Wenn Er doch wollte nachsehen, ob sich nicht unter Seines Vatern Papieren alte Rechnungen

---

[1]) Se foran, S. 32.

[2]) Justitsraad Henning Frimann var Laugmand i Stavanger.

noch solten finden von Fiebigers Zeiten, welche unter unser Cammer Rechnungen gehörten. Denn Sein Vater ist bei uns Oberhofmeister gewesen bis anno 12. Er ist auch auf der Rente Cammer gewesen; so könnte es wohl sein, dasz er noch dergleichen Papieren hätte vom Gott seeligen König, die derselbe ihm gegeben hätte[1]).

329.

1740, 4. April (ib.). Wir danken Ihm für Seine Mühe, die Er sich gegeben, und dasz Er unter Seines Vatern Papieren gesucht, ob sich nicht welche Rechnungen von Fibiger darunter gefunden. Weil Er aber keine gefunden, so wissen wir nicht, wo selbige sein müssen; denn wir haben keine einzige von diesen alten Rechnungen. Sie werden doch allerseits sein am Gott seeligsten König abgeliefert sein worden, denn wir haben ganz keine als erst von anno 19, welches die Zeit war, da Jacobi zu uns kam. Vielleicht hat der Gott seelige König sie an die Cammer zur Revision gegeben, und dasz sie da sind beliegen geblieben. Das Pacquet schicken wir Ihm wieder zu. Es ist uns solches zu keinem Nutzen. Ihm wollen wir solches nicht entziehen; sollte Ihm aber was zu stossen, so wäre wohl unsers Herrn Vaters Hand nicht guht in particulirer Leüte Bewahrung.

330.

1740, 5. April (ib.). Der General Leutnant Numsen ist diesen Nachmittag angekommen. Wird Er also die Bestallung für ihn herausschicken als Ober Secretair, dasz wir solche unterzeichnen können, dasz er selbige

---

[1]) Kongens Forlangende har sikkert Hensyn til Undersøgelserne angaaende G. C. Jacobis Forvaltning af den kgl. Partikulærkasse. Den nævnte Fibiger havde i sin Tid været Kammertjener hos Christian VI som Kronprins.

noch heüte bekommen kann. Er soll es aber auf den Fusz haben wie der seelige Leuenöhr, nämlich dasz er mit im Commissariat sitzet. Es hat sich in diesen Tagen ein Kerl von der Garde zu Pferde selber erschossen; weil man nicht recht weisz, ob es von ugefehr oder a dessin geschehen, so finden wir für guht ihn in der Stille begraben zu lassen; die Garde will ihn nicht gerne selber begraben, und die Leüte, welche sonst dergleichen Leüte begraben, wollen es nicht ehe thun, bis sie Order vom Stiftsambtmann Gersdorf haben; der Stiftsambtmann will auch wohl solches nicht gerne ehe thun, bis wir ihm eine schriftlige Order darüber geben; wird Er also eine solche Order zu unser Unterschrift für ihn aufsetzen, damit der Kerl morgen bei guter Zeit kann begraben werden. Weiter schicken wir Ihm hiemit zu ein Project, so uns ist übergeben worden, um eine gewisse Anzahl Mannschaft aus dem Lande auszuschreiben und die geworbene Infanterie auf einen besseren Fusz zu setzen. Das General Commissariat hat hierüber sein Bedenken gegeben, und legen wir hierbei an ein Bedenken, so wir wieder über des Commissariats Bedenken eingezogen haben. Er wird alle Piecen genau durchgehn und hernach auf Seinen Gewissen uns sagen, ob Er meint, dasz es dem Lande schädlich sein kann oder nicht. Wen Er alles gelesen, kann Er es dem Geheimteraht Schulin auch zuschicken mit Bedeutung, dasz er es auch lese und seine Gedan[ken] uns auch schriftlich einschicke; es hat aber Zeit, und eilt nicht sehr.

331.

1740, 6. April (ib.). Der Cammerdiener Fibiger hat alle unsere Rechnungen geführt bis an seinem Ende, welches anno 19 war. Die Rechnungen sind, wie uns nicht anders wissend ist, alle am Gott seeligen König ge-

liefert worden; wo aber solche stecken, ist uns unwissend. Jacobi kam anno 19 zu Ende des Jahres als Cammerdiener zu uns und hat die Rechnungen geführt, bis er abgesetzt worden ist, und von der Zeit an haben wir sie alle in Bewahrung. Es kann sein, dasz Fibiger seine Rechnungen nach der Cammer kommen sind, weszfalls Er sich wohl bey Jacobi und auf der Rente Cammer erkundigen kan. Er hat ganz Recht, dasz sich des Gott seeligen Königs Hand nirgends als bey einer Vorstellung findet. Den die Unterschriften wollen wir nicht haben, wie wohl es sonsten auch wohl geschehen ist(!), welches wir mit Exempel von General Scholten, Wibe und ander mehr zeigen könten, wen es nöhtig wäre; aber wir wollen Ihm gerne auch die Vorstellung lassen mit des Gott seeligen König eigenen Hand, weszfalls wir selbige Ihm wieder zu rück schicken, und thut uns leid, dasz Er es aus dem Pacquet genommen hat. Er hat uns freylich im Anfang unser Regierung alle Seines seeligen Vaters Papieren, welche in solche Papieren wahren, vorgewiesen, die wir Ihm auch meist alle wieder gegeben haben bis auf einige wenige, so wir behalten haben. So lange Er solche Papieren hat, sind sie recht in guhter Bewahrung; es ist nur, wenn Ihm etwas sollte zukommen, dasz doch wir wünschen, dasz es niemahlen geschehen möge. Wir wissen wohl, dasz Er dergleichen Briefschaften, welche Er von uns bekommen, seitdem wir Ihn in Affairen gebrauchen, separiret hat von Seinen particulier Sachen, woran Er sehr wohl gethan hat. Die Bestallungen für General Leutnant Numsen, haben wir Ihm schon gestern Abend zu rück gesandt, wie auch das für die Directeurs des Armen Wesen. Es ist uns sonsten sehr lieb aus Seinem Schreiben zu ersehen, dasz Er die Witwe des Oberstleütnant Virregs kent und weisz, dasz sie nohtleidend ist, warum wir sie auch nun desto eher geholfen haben.

332.

1740, 15. April (ib.). Sein Schreiben vom 11ten April erhielten wir vergangenen Montag nach der Mahlzeit. Wir hätten solches zwar gleich gerne beantwortet; aber die Zeit fehlte uns; wir hoffen, Er wird doch wohl auf dem Lande gewesen sein, weil wir Ihm durch den Cammerdiener Putscher mündlich antworten lieszen, dasz Er nur reisen konnte, wenn Er wollte.

Seine Gedanken wegen Ausschreibung der Leüte aus der Land Milice für die geworbene Infanterie haben wir gelesen; es wird nun wohl bald Geheimteraht Schulin seine auch einlaufen, da wir dan einen Schlusz in der Sache nehmen wollen, wie wir solchen für das Land und unser Armee am dienlichsten finden. Über die Fürstenthümer kan diese Ausschreibung wohl nicht mitgehn, weil die Unterthanen daselbst gahr zu schwürig darüber werden dürften, sondern musz nur alleine vor Dännemark sein. Der Professor Leth und Brorsön können wohl auf eine Zeit von 6 Wochen ernant werden um zu versuchen, ob sie den Mann, der sein Kind nicht will taufen lassen, überreden können, dasz er es taufen läszt; es wäre aber wohl guht, dasz man ihnen frei liesze auch andere vom civil Stande zu Hülfe zu nehmen den Mann zu überreden. Den Bischoff Herslöf kann Er wohl erinnern, dasz er bald eine solche erbauliche Schrift herausgebe, wodurch alle die Leüte, welche in dem Irrthum stecken, dasz sie nicht ihre Kinder wollen taufen lassen, beredet konnten werden solchen Irrthum fahren und ihre Kinder nun oder ins künftige taufen zu lassen.

Dasz Er mit den Medaillen bis auf die C.5ti fertig ist, solches ist uns lieb zu hören gewesen. Bei unser particulier Cammer finden sich keine Rechnungen von Fibigers Zeiten heer; wir haben nach sehen lassen.

Weil Er meint, dasz der Assessor Albertin[1]) vom Hoffgericht sich schicket im höchsten Gericht mit zu sitzen, weil da zuweilen Mangel ist, so kan es ihm wohl acordirt werden, und hat Er ihm nicht weiter nöhtig aufzuführen. Wir haben sein und der übrigen Commissarien Bedencken wegen der hier in Dännemarck anzulegenden Schulen gelesen, welches hierbei wieder zurück folget; wir finden solches in allen Stücken wohl guht, wen nur kein Abgang vor unser Cassa dabei ist; solchenfall müszte es wohl mit der Cammer näher überlegt werden, ob auch die Revenüen zu misten sind. Wir werden künftigen Sontag, wills Gott, communiciren; wird Er also die Antwort bisz die andere Woche aussetzen. Der Professor Reuss hat ausz grossem Mitleiden für den Conferentzraht Schröder[2]) beifolgendes Papier zugesandt, worüber wir Seine Gedancken gerne wissen wollen.

333.

1740, 19. April (ib.). Er hat sehr wohl gethan bey seiner letzten Anwesenheit auf dem Lande die in der Nähe seiende Predigers zu hören; es ist aber nicht guht, dasz die Catechisation auf dem Lande versaümt wird; den obgleich es wohl eine Excüse scheint zu sein, dasz die Prediger an jetzo viel mit den Predigten, Confirmationen und Catechisationen in den Annexen zu thun haben, so könnte doch wohl das eine geschehen, und das andere dürfte darum nicht unterlassen werden. Dasz wir zwei Kirchen in Seiner Nachbarschaft bekommen haben, Namens Glim und Reenep[3]), wissen wir nicht, können

[1]) Peter Albertin (senere adlet: de Albertin). Se Dsk. biogr. Lex. I, 171).

[2]) J. W. Schröder, Christian VI's fordums Lærer, var da aandelig og legemlig yderst svag.

[3]) Skal være: Rorup.

also noch nicht sagen, ob wir selbe verkaufen wollen oder nicht; das jus vocandi werden wir gewisz nicht mit verkaufen, und so wird ihm wohl auch mit die Kirchen nicht viel gedient sein. Wir haben nicht geglaubt, dasz Er verlangte noch mehr Gühter zu kaufen, weil Er ohne das schon so viele Gühter hat, und Seine Verrichtungen in unsere Dienste Ihm ohne das genung schon occupiren. Die Abgabe aus dem Lande für die geworbene Infanterie musz nicht länger als höchstens 5 bis 6 Jahr dauern, da inzwischen auf andere Mittel zu denken wird sein, wie die Infanterie aus Landes Kindern ohne Beschwerung des Landes kan besorget werden, welches durch die Soldaten Kinder und andere Mittel wohl wird angehn. Wenn Er meint, dasz die Rente Cammer nichts zu erinnern finden kan bei der neuen Einrichtung der Schulen, so wird es wohl best sein zu Gewinnung der Zeit, dasz Er nur es ihnen nicht zeigt und die Verordnung zu unser Unterschrift aufsetzen läszt. Professor Reuss Vorstellung wegen den Conferentzraht Schröder ist wohl etwasz weitlaüfig; wen er nicht dieses Jahr wegreisete, so konnte er wohl mit Doctor Laub ernandt werden dieses alles zu besorgen; aber so müszte wohl ein anderer in seine Stelle im Vorschlag gebracht werden; inzwischen konnte Doctor Laub und der Geistliche, welcher hierzu ernandt würde, die Order empfangen, ersterer mit anderen Medicis, letzterer aber mit andern Geistlichen Rücksprache zu halten, und konte diesem nechst eine Order an Swane gehen, alle Ausgaben, wie sie Nahmen hätten, für den Conferentzraht Schröder nach dieser beider Männer Attest guht zu thun von seiner Gage.

Der General Major Rapp scheint das Stift an zu nehmen; er nimbt sichs wohl etwas schwerer, wie er nicht nöhtig hat, den es geht im civil Stande viel gelinder zu wie im militair Stande; Er kann ihm inzwischen nur

antworten, dasz wir ihm das Stift anvertrauen wollen, doch auf die Condition, dasz er sich nach Verlauf von drei Jahr von den Saug brudten los machte; für das Regiment wollen wir ihm aus besonderen Gnaden 2000 Rdl. courant aus unser nordschen Cassa zahlen lassen.

Für die Disposition Seiner seeligen Mutter, dasz Er uns solche hat weissen wollen, dancken wir Ihm; haben selbige gelesen und finden es ganz gut, sonderlich da die einzige Schwester Seiner seeligen Frau Mutter, welche die einzige Erbin sein sollte, nichts dabei zu erinnern findet; der General Leutnant Scholten, habe mich wohl vorgestellt. wird dabei wohl nicht ganz vergnügt sein; aber was ist zu machen; die verstorbene hat Macht gehabt über ihre Mitteln zu disponiren; das kann nicht mehr geändert werden, und es ist uns lieb, dasz Er das meiste bekommt.

334.

1740, 21. April (ib.). Es wird sehr guht und nützlich sein, wenn Er mit dem Kirchen Collegio weiter überlegt, wie die Catechisation auf dem Lande besser im Gange zu setzen sei, und desfalls aus allen Stiftern Nachricht einziehet.

Es ist uns sehr lieb, wenn Er einige Recreation von Leyergaard haben kann, weil bei Seiner häufigen Arbeit Er solches wohl benöhtiget ist.

Der Professor Reuss kann wohl vors erste, und so lange bis er wegreiset, ernandt werden mit Doct. Laub[1]) die Einsicht über den Conferentzraht Schröder zu haben; wen er aber wegreist, könte wohl der Herr Seidlitz mit Laub dazu bestelt werden, und wird Er das übrige alles weiter besorgen.

---

[1]) Dr. Hieronymus Laub var kgl. Livlæge.

Gen: Maj: Rapp wird über Seinen Brief vermuhtlich sehr erfreuet werden; der Brief von Seinem Bruder folget wieder zu rücke, und siehet derselbe die Sache wohl und recht ein; wem Er ausz der Cancelley will mit nehmen, solches überlassen wir seinem Guhtachten, wen es nur so wenig ist wie möglich, um das Land nicht mit unnützen Fuhren zu beschweren. Luxdorf scheint ein ganz feiner junger Mensch zu sein.

Der Revisor Clausberg hat uns gestern von Jacobi Sachen geredet, und der Obermarschall Gramm hat uns vor einigen Tagen ein Project zu einer Quitung vorgewiesen, welche an Jacobi könte gegeben werden, und da Er[1]) auch darauf gezeichnet hat, dasz Er solche ganz guht finde; dieses Project haben wir auch aprobirt; es ist uns aber solches noch nicht zur Unterschrift vorgelegt worden; Jacobi musz wohl mit einer solchen Quitung vorlieb nehmen. Wir wünschen, dasz Er mit Geheimteraht Lerche alles möge zu Richtigkeit bringen wegen der Frauen Kirche. Die Relation wegen derer Landgühter wird nun wohl die künftige Woche einkommen.

335.

1740, 29. April (ib.). Wir sehen aus Seinem Schreiben, dasz Er gerne wissen will, ob wir haben wollen, dasz Er mit nach Soeroe kommen soll, wenn wir nun auf unser Hinausreise dahin kommen; wir haben heüte im Conseill wohl gesagt, dasz wir nach Soeroe gehen wollten, aber nicht in der Absicht, Ihm von seiner Reise nach Jütland abzuhalten; wir meinten, Er könnte mit uns dahin folgen und unter der Zeit, bis wir unsere Tour durch Fühnen und Jütland vollendet hätten, zu uns wieder in Jütland und zwahr in Colding kommen, wenn wir dahin zum

---

[1]) Mulig skal her og ndf. læses: er (ɔ: Overhofmarskal Gram).

letzten Mahl auf unser Hinausreise kämen. Sollte Er aber finden, dasz Ihm die Zeit dadurch zu kurz würde Seine Güter zu besehen, so verlangen wir solches auch nicht; es thut auch nicht nöhtig, denn Er hat Soroe doch schon gesehn. Wir werden da auch nichts regliren, sondern solches, was gebauet ist, nur besehen; also wird uns lieber sein, wenn Er Seine Reise nach Seine Güter nur fortsetzt, und verdenken wir es Ihm nicht, dasz Er sie gerne sehen will, weil Er sie noch nicht gesehen hat; und wenn Er sie verkaufen will, musz Er wohl zuvor nothwendig den innerlichen Werth derselben wissen. Wir sind von Ihm übrigens wohl versichert, dasz Er uns mit Zele und Eifer dienet und unsern Dienst Seinem particulieren Interesse vorzieht. Er hat uns heüte morgen geschickt 60 silberne Medaillen mit Inscriptionen und 40 mit Portrait; wir hätten aber gerne eine gleiche Zahl von beiden gehabt; desgleichen hat Er uns 2 goldene Medaillen mit Portrait geschickt und 6 goldene mit Inscription; hätten wir von die mit Portrait auch 6 gehabt, so wäre es uns sehr lieb gewesen. Wird Er also wohl bestellen, dasz noch 20 Medaillen von Silber mit Portrait geschlagen werden und 4 goldene noch mit Portrait, so können wir sie ausdeilen. Weil der Münzmeister nicht will dafür stehen, wenn der Stempel springt von die Jubileums Medaillen, so kann Er auch die Stempels nicht kriegen, sondern wir sind zufrieden, wenn er die Jubileums Medaillen bezahlet nach dem Gewicht, was sie wiegen. Die Abdrücke von der Medaille von Hirscholm, welche Er uns diesen Abend durch den Cammerjuncker von der Lühe geschicket hat, finden wir recht guht, auszer was der Königin Portrait angeht; da solches aber wohl schwerlich besser wird zu haben sein, es sei den, dasz die Königin dafür sitzet, so musz es wohl bleiben, wie es ist.

[P. S.] Abends um 9 Uhr. Und kan Er die Medaille von Hirschholm nur schlagen lassen.

336.

1740, 1. Maj (ib.). Wir wollen gleich Order geben an der particulier Cammer, dasz selbige die von dem Münzmeister verlangte 329 Rthl. 2 ℔ 8 ß an demselben auszahlen; sonst ist es übel, dasz der Stempel von der Medaille von der Docke wieder gesprungen ist.

Das Unglück, so in Slagelse ist, ist uns schon zuvor bekandt gewesen, weil es der General Major Kaas schon einberichtet hat.

Seine Reise kan Er Freitag Abend ind Gottes Namen nur antreten, und währe es Zeit genung, wen Er in Colding erst bei uns einträffe, wen wir das letzte Mahl dahin kämen.

337.

1740, 23. Maj (Colding). Kurtz nach unser Ankunft allhier, ja noch selbigen Abend, erhielten wir Sein Schreiben vom 16ten dieses; wir haben daraus ersehen, dasz Er gedenkt den 27ten Maj als den Tag, wen wir von Schanderburg aufbrechen, dahin zu kommen und uns bis Wiborg zu folgen; es wird inzwischen Seiner Frau gar hart geschehen, wenn sie alleine über Wasser von Aarhus bis Callundborg gehen soll; doch ist es nun endlich in der besten Jahrs Zeit. — Die Antwort an Ihm von dem Geheimterahtt Gabel[1]) wegen der Zusammenkunft in Ringkiobing haben wir gelesen; es meritiert die Sache doch wohl einige Reflection, und dasz mann den Uhrheber sucht herauszzukriegen. Doch kann alles weiter überlegt werden bei unserer Samlung des Conseils, und wird vielleicht bis dahin noch nähere Nachricht einlaufen. — Der Geh. Conf. Raht Gersdorf lamentirt gar sehr über

[1]) Stiftamtmand i Ribe. Efter Gabel staar i Originalen: haben wir gelesen, hvilket formentlig bør udslettes, da det kommer igjen strax efter.

das Urtheil, das er bekommen für dem höchsten Gericht; wir haben auch, üm ihn ein wenig zu trösten, die Execution des Urtheils aufgehalten, bis er mit seiner Verantwortung eingekommen, da dann die gantze Sache uns kan umständlich referirt werden[1]).

Es ist uns auch lieb zu hören gewesen, dasz ein jeder auf diesen Schnap Ting bezahlet hat, und dasz keine Gühter deswegen zur Auction kommen. Dasz der Gen. Leut. Lefzau[2]) seine grossen Summen hat wieder müssen wegnehmen, ist wohl, weil die Leüte das Geld aus der Banc viel besser haben können. Es sieht betrübt aus für dem Lande, dasz das Gras nicht hervor will, die Kälte. welche wir bisheero gehabt haben, hält solches wohl zu rücke. — Dasz das Betteln im Stift Wiburg noch am stärksten ist, thut uns leid; wenn der Bischoff und Stiftsambtmann wolten, währe solches doch wohl leicht abzuschaffen. In Fühnen haben sie auch noch ziemlich gebettelt.

338.

1740, 12. Juli (Friederichsberg). Wir sehen aus Seinem Schreiben vom heutigen Dato, dasz Er die Reise nach Herlutholm ausgesetzt, weil Er gemeint, wir würden am Freitag Conseill halten und den Englischen Minister oder den Spanschen Audientz geben. Wir haben aber schon bestellt auf dem Donnerstag eine kleine Tour mit der Königin zu thun nach Friederichsburg und denselben Tag wieder zurückzukommen hieheer; so würde es uns wohl

---

[1]) Til liden Ære for Kongen tillod denne sig virkelig at ophæve en Højesteretsdom, der var gaaet Baron Nicolaus v. Gersdorf, Stiftamtmand i Sjælands Stift. imod (s. Koch, Christian den Sjette, S. 103 ff.).

[2]) Christian Frederik Levetzau, en af den Tids største jydske Godsejere (s. Dsk. biogr. Lex. X, 240).

allzu beschwerlich fallen den Freitag darauf Conseill zu halten; müssen also, wie gerne wir auch wollen, bis künftigen Montag aussetzen, da dan zu gleicher Zeit der Englische Minister Audientz haben kan; den Spanschen Minister aber gedenken wir in Friederichsburg den darauf folgenden Freytag zu sehen. Wird Er also die Reise nach Herlufholm wohl ein wenig aussetzen müssen; die entworfene Medaillen will mit Zeit und Gelegenheit erst besser nachsehen; Er hat wohl gethan, Geheimteraht Schulyn zu sagen, wasz mit dem spanschen Minister passiret ist, damit er solches den Ba. Dehn schreiben[1]) kan, dasz er es weisz, wen mann ihm darvon spricht.

339.

1740, 15. Juli (ib.). Wir schicken Ihm hiemit zu die Verantwortung desz Geheimten Conferentz Rahts Gersdorf wieder Friedrich Witths[2]); wir verlangen darüber unsers Conseils Gedanken künftigen Montag zu erfahren.

340.

1740, 16. Juli (ib.). Wir schicken Ihm hiemit wieder zu die projectirte Medaillen zu der Einweihung desz neuen Schlosses; wir haben solche examinirt und finden, dasz sonderlich die 3 von Professor Gramm entworfene, als Num. 3, 5 und 6, wohl könten geschlagen werden, worzu Er wohl wird die weitere Anstalten besorgen. Da aber Professor Gramm gesetzt hat, dasz der erste Grundstein des Schloszes anno 32 geleget ist, welches doch nicht vor anno 33 im Frühjahr erfolget ist, ehe wir die Reise nach Norwegen angetreten sind, so müste solches wohl

[1]) Baron Frederik Ludvig v. Dehn var dansk Gesandt i Madrid (s. Dsk. biogr. Lex. IV, 230 ff.).

[2]) Frederik With, konst. Prokurator ved Højesteret (s. Koch, a. Skr., S. 104).

geändert werden. Des Secretair Henrichs[1]) eine Medaille, Num. 4, konte zwahr auch wohl passiren; doch sind die von Gramm besser.

341.

1740, 16. Juli (ib.). Für den Cassirer Adzlöf[2]) wird Er wohl die Bestallung als Deputirter von unser Rente Cammer aufsetzen lassen, dasz wir solche künftigen Montag unterschreiben konnen. Da wir in dessen Stelle den bey unser particulier Cammer bis heero gestandenen Cassirer Linde wiederum setzen wollen mit der selbigen Gage, wie Adzlöf bisheero gestanden hat, wir aber nicht wissen, von welchem Collegio die Expedition geschehen soll, so wird Er, im Fall solches von der dänschen Cancelley zu geschehen pflegte, sorgen, dasz es daselbst expediret wird.

342.

1740, 17. Juli (ib.). Wir wollen auch, dasz Er möge eine Bestallung für den Justic Raht Brun[3]) als Deputirten unser Rente Cammer aufsetzen lassen. Wir haben seinen Sohn zum Ambtverwalter von Andvorschau Ambt an seine Stelle gemacht und den Oberförster Willumsen wiederum zum Kriegs und Land Commissarium in Brun seine Stelle; wen es angeht, wollen wir gerne die Bestallung für Brun morgen unterschreiben.

So wolten wir auch, dasz Er mögte Backer[4]) zu sich kommen lassen und ihm sagen, dasz wir nicht Gefallen hätten ihm länger als Buchhalter bey unser particulier Cammer zu behalten, sondern wolten ein wenig die Gage

[1]) Henrik Henrichsen (siden adlet: Hielmstierne), Sekretær i Kancelliet.
[2]) Jens Adtzleu, hidtil Zahlkasserer.
[3]) Urban Bruun, Etatsraad 1741. Døde 5. Apr. 1742.
[4]) Omtales ofte i 2den Del (s. Registeret).

menagiren, ihm aber zum Zeichen unser Gnade eine Pension von 500 Rdl. lassen, bisz wir ihm anderwärts emploiren könten, weil er doch vor einiger Zeit uns gemeldet, dasz er von der ihm beygelegten Gage nicht leben könte, weil Er so viele Leüte halten müste. Er wird diesen unsern Befehl auszrichten, womit uns ein Gefallen geschehen wird.

343.

1740, 14. Aug. Morgens um 10 Uhr (Friederichsburg). Sein Schreiben erhielten wir erst gestern Abend üm 8 Uhr bey der Taffel. Wir ersehen daraus, dasz der ausz Franckreich angekommene Medailleur Winslof nicht für künftigen Dingstag im Stande ist herausz zu kommen. Gelegener währe es uns wohl gewesen, wen er währe am Montage gekommen; doch müssen wir sehn, wie wir ihm am Dingstage eine halbe Stunnde schaffen. Dasz er in dreyen Sprachen sich expliciren kan, wird den Umgang mit ihm desto leichter machen. Sonsten finden wir, dasz Er recht hat, dasz 2 Medailleurs genung konnen gebrauchet werden, sonderlich wen jahrlich 10 a 12 Stücke und zu weilen weniger an Jettons und Medaillons und dergleichen verfertiget werden, und kan solches der Posteritet dienen. Für die Inventiones musz Er aber sorgen, und kan Er hierzu die Leüte von der Academie, sowohl Lehrer als Schüler, gebrauchen, und was Er in der Cancelley hat, da wir den das beste ausz suchen können, wen es uns nur nicht zum Hochmuth auszgeleget wird. Könte Er es so machen, dasz es uns gahr nichts kosten solte, so wahre es wohl allerdings das beste. Justitz Raht Gramm und Secretair Henrichs, wen solcher von seinen Reisen erst wieder zu rück gekommen ist, können solches unter Seiner Aufsicht alles vollkommen wohl be-

streiten, und so lange wie Henrichs abwesend ist, findet sich wohl ein anderer.

Fra Resten af Aaret savnes Breve.

344.

1741[1]), 3. Jan. (Copenhagen). Mit dem Graf Revenklau kan Er wohl reden, ob er den Nahmen seiner Grafschaft ändern will; vielleicht macht er Difficulteten darüber[2]).

Die Beschreibung des Schloszes[3]), welche der Secretair Jessen[4]) beym Kirchen Collegio herausgeben will, wird sehr grosz und weitläuftig werden und solches wohl couriöse werden; wir finden aber, dasz es bedencklich ist alle Nachrichten von der particulier Cammer, welche er verlanget, ihm abfolgen zu lassen, weilen alsdan jedermann erfähret, wasz uns das Schlosz gekostet hat, welches wir nicht gerne sehen, das es jedermann erfähret. Clitau seine Beschreibung kan vielleicht eben so guht werden, ob sie nicht eben so speciell wird.

345.

1741, 10. Jan. (ib.). Das beste wird wohl sein, dasz Er der Frau General Leutnantin von Enten sagt, dasz wir den Kammerjuncker Levezau[5]) gahr nicht den Cammerherrn Schlüssel geben wolten, weilen er noch so viele

---

[1]) Originalen har Aarstallet 1740, men er indhæftet (af Holstein) forrest blandt Brevene fra 1741, hvortil den sikkert hører.

[2]) Grev Christian Ditlev Reventlov (d. æ. † 1738) oprettede 1729 Grevskabet Christiansborg paa Laaland. Efter Kongens Ønske forandrede hans Søn af samme Navn († 1775) dog 1741 Grevskabets Navn til Christianssæde.

[3]) Det nys opførte kongelige Slot Christiansborg i Kjøbenhavn.

[4]) Erik Johan Jessen (Schardebøl).

[5]) Hans Frederik Levetzau (døde 1763 som Justitiarius i Højesteret). Generalinde Vibekke v. Eynden f. Krag var Levetzaus tilkommende Svigermoder.

andere Cammerjunkers vor sich hätte, die eben so guht währen wie er, obgleich nicht so wiel Mitteln besäszen wie er. Der liebe Gott kan und wird uns schon auf andere Ahrt und Weise Geld schaffen. Geld auf zu nehmen ist, wie Er es gantz recht dafür hält, von die letzten Resourcen. Wir haben nichts darvon gehöret, dasz Er bey der Banque 21^{m} Rdl. aufgenommen, und ist es zum ersten, dasz Er uns selber es gemeldet. Wir glauben, Er werde es nicht gethan haben wie die Grafin Knudten; da hat Er zu viel Christenthum zu; die Bancque kan das Geld auch nun Gott lob entbehren, und Er hat es nöhtig, also ist es ja wohl erlaubt. Wen wir wasz davon gehöret hätten, hätten wir es Ihm selber gesagt; aber nun soll niemand etwasz weiter von der Sache erfahren. Das kan Er gewisz glauben, es ist uns lieb gewesen, dasz Er uns ein Zutrauen gezeiget hat.

346.

1741, 11. Jan. (ib.). Wir haben gestern vergessen Ihm zu melden, dasz wir Seinen Schwager den Leutnant Wind vom Granadier Corp, für welchen Er sich etliche Mahl interessirt, die in des Chron Printzen Regiment leedig gewordene Companie vom Graf von Stollberg conferirt haben, welchen Graf von Stollberg wir die Compagnie in der Garde zu Pferde von Major Oertz gegeben haben, weil der Major Oertz wegen der mit Suckou gehabten Händel durch ein Ober Kriegs Gericht cassirt ist. Wir hoffen, es wird Ihm nicht unangenehm sein, dasz wir Seinen Schwager geholffen haben.

347.

1741, 20. Jan. (Christiansburg in Copenhagen). Wir wolten gerne, wen es anginge, dasz Er bestellete, dasz morgen die 2 Grönländer Nachmittag üm 3 Uhr in unsern

Vorgemächern kähmen in ihrem grönländschen Kleidern; der Prediger Egede aber müste wohl mit kommen, oder, im Fall dasz er kranck ist, ein anderer, der mit ihnen reden kan.

348.

1741, 2. Febr. (ib.). Erstlich senden wir Ihm wieder zu das Schreiben ausz Hanover, welches von recht ahrtigen Einhalt ist. Wir hätten Ihm gerne ehe auf Sein Schreiben geantwortet, aber es hat uns hierzu an Zeit gefehlet. Wir sind von den Gedanken, dasz es am besten für unsere Cassa sein wird, wen die 800 Rthl. cessiren nach Beforderung des Cancelley Assessors Henningsen [1]). Sein Bruder aber kan wohl die 400 Rthl. bisz weiter behalten, den die Leüte in der Cancelley haben doch wohl so viel, dasz sie ausz kommen können. Weil Reuss und Bluhm Bützau als den einzigsten hier im Lande, auf welchen zu reflectiren ist, im Lateinschen nicht starck genung finden, auch noch nicht wissen, wie er wegen der Orthodoxen und Pietisten gesinnet ist, so ist wohl best, dasz man ihnen hierzu Zeit läst, dasz sie den Mann genauer prüffen konnen [2]); und inzwischen kan Er an Lange [3]) schreiben und ihm melden, dasz wir auf ihm reflectiren, ob er auch wohl wolle und könne die Vocation annehmen. So wird man hören, wasz er darauf antworten wird, und so, wen er solte willig sein zu kommen, so kan man ihm hernach die Vocation allezeit zuschicken.

---

[1]) Martin Nicolai Hennings (s. 2den Del, S. 393. 398).

[2]) Man synes altsaa at have tænkt paa at kalde Provst Henrik Christoffer Bützow, der 1741 blev Stiftsprovst i Viborg, til theologisk Professor. Det skete dog ikke, men han endte som Stiftsprovst ved Frue Kirke i Kjøbenhavn († 1763).

[3]) Den bekjendte Professor Joachim Lange i Halle.

349.

1741, 8. Febr. (ib.). Sein Schreiben haben wir gestern Abend bekommen, konten solches aber nicht gleich beantworten, weil es Post Tag wahr. Weil Er meint, dasz es wohl angeht, dasz alles vors erste bey der Cantzelley in statu quo zu lassen ist bey Abgang von Hennings, so mag es hiermit sein Verbleiben haben. Wen mahl eine Cammerjunckers Gage leedig wird, so kan Sein Bruder[1]) solche bekommen, und können den die 400 Rdl., welche er nun hat, der Cancelley anheimfallen und dafür diejenige contentirt werden, welche lange vor nichts gedient haben, nun aber warten müssen.

Er stehet nun zu erwarten, wasz Professor Lange Ihm antworten wird, und wird es uns lieb sein, wenn Er mit Blnhm und Reuss inzwischen sich beredet, wie Probst Bützau am besten zu tentiren sey; das Hertz aber kan alleine der tentiren, der Hertzen und Nieren prüfet. Der meerischen Bröder Angst ist wohl sehr unnöhtig, weil noch nicht daran gedacht ist sie in Grönland änger einzuschliessen, und von St. Thomas noch nichts eingekommen ist.

Die Zeichnung vom Schneider Becker wegen eines Huissiers[2]) Kleidung scheinet ahrtig genung zu sein; doch kömt es etwasz zu viel mit der Trabanten ihre überein; der Rock müste wohl nicht so lang sein; auch wird es etwasz zu magnific. Der Stock will sich nicht recht schicken, sondern müste wohl in einen Scepter verwandelt verden, worzu ein gantz neüer leicht kan inventirt werden. Es sind wohl Justitz Rähte genung; doch wollen wir den Höchstengerichts Assessor Eggers[3]) den Character als Justitz Raht bey legen, in Betracht er mit so vielen

[1]) Georg Frederik Holstein (s. 2den Del).
[2]) Dørvogter.
[3]) Povl Eggers († 1752).

verwandt ist; Bosen[1]) aber kan wohl bleiben, was er ist, bisz er auf höret ein Separatist zu sein, worzu aber wohl so bald keine Hoffnung ist. Es ist mir lieb, dasz Ihm das Pferd angenehm ist, welches ich Ihn gestern geschencket habe; ich fürchte aber, Er hat sich nicht den besten ausgesuchet, wo Er den grauen genommen hat. Er hat uns letzt auch gefragt, und, wie wir glauben, haben wir Ihm darauf keine Antwort ertheilet, ob Winslof[2]) die eine noch restirende Medaille vom Schlosz verfertigen soll, oder ob Dassie in Genev selbige machen soll; mich deücht, Seine Gedancken gingen damahl dahin, dasz weil es so lange währete, bisz man vom Captain Egtved[3]) die rechte perspectiv Zeichnung vom Schlosz bekommen könte, so würde es geschwinder gedan sein, wen Winslöff diese Medaille zu verfertigen kriegte, womit wir auch zufrieden sind und von gleichen Gedancken mit Ihm.

[P. S.] Beyfolgendes Memorial von dem Cappellan zu Asminderoe Lemming[4]) wird Er wohl naher examiniren und uns Vorstellung thun, wie Supplicanten zu helffen stehe.

350.

1741, 11. Febr. (ib.). Wen der Rock des Huissiers kürtzer wird und nur 2 a 3 Schleüffen oben angebracht werden, so kan der Schneider Becker damit anfangen, wenn er will. Die Jettons schicke Ihm hiemit wieder zu, und finden wir solche recht guht. Der Scepter kan nur fürs erste von Holtz und vergüldt gemalt werden, und kan statt der Hand und Lilie wohl die Justitia oben gesetzt werden.

---

1) Povl Rasmussen Bosen (s. Dsk. biogr. Lex. II, 548 f.).
2) Medaillør Peter Christian Winsløf (s. 2den Del).
3) Hofbygmester Nicolai Eigtved (s. Dsk. biogr. Lex. IV, 461).
4) Erik Lemming, døde som Præst i Ude- og Oppe-Sundby.

Er wird wohl den Captain Egtved erinnern müssen, dasz er die Zeichnung vom Schlosz gewisz zu Anfangs Martii schaffet, weil sonst Winslou nicht fertig werden kan. Da der Sognepraest[1]) gleichfalls wie der Capellan von Asminderod eingekommen ist, so wird Er wohl, wen erst alle Nachrichten eingezogen sind, uns die Sache weiter referiren. Es ist zwahr sehr guht, dasz von dem Cammerjuncker Levetzau[2]) einige tausend Reichsthaler zu ziehen sind, wen er kan Conferentz Raht werden; das Geld kan allezeit gahr guht und nützlich angewandt werden, aber Conferentz Rähte und Cammerherrn haben wir noch nicht für Geld gemacht, und währe also der Cammerjuncker Levetzau hiermit, gleich wie mit dem vorheergehenden Gesuch abzuweisen und zur Gedult anzuweisen, weil er noch gahr viele vor sich hat.

351.

1741, 12. Febr. (ib.). Wir haben gehört, als wen der Bischoff Dorph von Aggershus Stift sich in aller Eile und Stille mit einem Mädgen ausz seinem Hause hat trauen lassen und kein Jahr gewartet nach seiner Frauen Tode; wir wünschen, dasz es nicht möge wahr sein; inzwischen wird Er suchen uns die Gewiszheit davon zu wissen zu schaffen. Sonderlich musz man wohl Achtung geben, ob die neüe Frau Bischöffin zu zeitig wird niederkommen. Der Bischoff Herslof soll alles wohl wissen, aber suchen die Sache so viel wie möglich zu cachiren. Währe es wahr, so meritirte der Bischoff Dorph wohl nicht länger Bischoff zu sein, da er als ein Mann, der über unsere Verordnungen halten soll, am ersten selber dagegen peccirt hat, und Bischoff Herslof hätte ein düch-

[1]) Mag. Johannes Friedenreich, siden Sognepræst i Stege.
[2]) Se foran S. 60.

tiges Reprimande verdient, wen er es gewust, es aber gesucht zu cachiren.

352.

1741, 23. Febr. (ib.). Des Bischoffs Woldicke Relation müssen wir noch etwas länger behalten und uns auf bedencken; in selbiger kriegt Sadolin[1]) ein gahr schones Lob. Wir müssen aber noch erst wissen, ob er auch nicht von die gantz steiffen Orthodoxen sey. Den Extract der Sache, welche dieses Mahl im höchsten Gericht soll vorgenommen werden, samt der Stevning haben wir wohl erhalten, und ist uns solche lieb und angenehm gewesen. Justitzraht Lohenskiold[2]) ist vorhero schon mit eben so ein Memorial eingekommen, so ihm aber ist abgeschlagen worden; Er hat doch wohl gethan es ein zu schicken. Für die zwey Extracte, welche nova in sich halten von Kiel und Schlesien, dancken wir Ihm; es folgen solche hierbey zu rücke.

353.

1741, 27. Febr. (ib.). Wir condoliren Ihm über das Absterben Seines Brudern Frau[3]); es wird solches demselben sehr empfindlich sein, wie ausz dessen Schreiben zu ersehen ist. Weil Cammerjuncker Levezau hier bleibt und seine Braut nicht folget, so wird derselbe wohl im höchsten Gericht mit sitzen konnen. Die Order an Stiftsambtmann Osten in höchsten Gericht zu sitzen folget hierbey unterschrieben zurücke.

[P. S.] Graf Dannesckiold[4]) hat sich entschuldigt im hochsten Gericht zu erscheinen, weil er nicht recht wohl ist.

---

[1]) Christian Albert Sadolin, Præst ved Sortebrødre Kirke i Viborg.

[2]) Formodentlig Herman Leopoldus Løvenskjold († 1759).

[3]) Carl Holsteins 1ste Hustru, Benedicte Christine f. Ahlefeldt, døde 24. Febr. 1741.

[4]) Frederik Danneskiold-Samsøe.

354.

1741, 9. Märtz (Christiansburg). Wir haben Ihm letzt das Memorial vom Procurator Lausen[1]) mit guhten Vorbedacht zugesandt, weil wir vermeint, dasz solches nach der Cancelley gehöret, weil Lausen üm nichts bittet, als dasz der Process zwischen Graff Oertz und seine Frau[2]) bald möge zum Ende kommen, weil es scheinet, dasz Braem[3]) die Sahe etwasz lange aufhält, deszfalls er wohl zu erinnern stünde mit der Sachen fort zu machen nach unser ein Mahl ertheilten Order, da den Commissarien überhaubt der Befehl beygelegt worden, die Sachen in einer gewissen Zeit zu Ende zu bringen, und fals sie es in der Zeit nicht zu Ende bringen können, solches anzuzeigen samt der Uhrsache, warum es nicht zu Ende zu bringen ist. Dieser Process hat sehr lange gewähret, ja es ist fast der einzigste, so nicht zu Ende zu bringen ist, welches ein böses Exempel giebt; es sind sonst die hiesige Gesetze biszheero so berümt gewesen, dasz die Processe so bald konnen zu Ende kommen; aber in dieser Sache siehet mann es nicht. Wir schicken Ihm also das Memorial von Lausen wieder zu, dasz Er es näher im Cancelley Collegio und Conseil durchgehen lassen, und uns hernach referirt werden kan. Der Brief von Braem, worauf sich Lausen beruft, folget auch hierbey.

Dem Prof. Lange musz man dan den Anstand auf 14 Tage wohl geben, den er in seinem letzten Schreiben verlanget, und hat Er wohl gethan, dessen Briefe, weil sie doch unleszlich sind, so lange zu rücke zu halten, damit wir nicht mit einer vielleicht unnöhtigen Lectüre ohne Uhrsache beschweret werden.

---

[1]) Højesterets-Prokurator Andreas Lowson.

[2]) Herom meget i 2den Del.

[3]) Etatsraad Christian Braem, Assessor i Højesteret og Præsident i Kjøbenhavn.

Die Statue, welche Er uns geschicket von einem Menschen, der Lust bezeüget Bildhauer zu werden[1]), ist zwahr für einen Anfänger guht genung; doch kömt uns die Statue etwasz grosz vor a Proportion des Kopfs. Wir glauben, dieser Mensch thäte besser noch nicht zu reisen, sondern erst mehr nach hiesiger Mahler Accademie zu gehn und suchen sich in der Zeichnung besser zu üben, da er dann hernach mehr Nutzen vom Reisen haben kan. Wir geben nicht gerne so etwasz gewisses jährlich an junge Leüte, sie reisen zu lassen, wollen aber doch wohl diesem ein Mahl für alle Mahl ein 100 Rthl. geben, wofür er 2 Jahr reisen kan. Dasz sie nun mit unseren eigenen Medaillen und Müntzen fertig sind, ist uns sehr lieb zu vernehmen gewesen, und erwarten hierüber die weitere Relation von der Commission; da die Samlung, welche das rechte Cabinett machen soll, 22 a 23000 Rthl. nach dem innerlichen Wehrt gehet, so wird solches an einen guhten und sicheren Ohrt müssen bewahrt werden, worzu die Kunst Cammer wohl nicht wird zu gebrauchen sein, weil da allerhand Leüte hinkommen. Die Doubletten, welche wir unsern Sohne destinirt haben, werden doch auch ein hübsches Cabinett machen, weil solche auf 42 a 4300 Rthl. an innerlichen Wehrt gehen. Die übrigen Doubletten und Tripletten können wohl verkauft werden, auszer die kleine Collection von Tripletten, welche Er zu 6 a 700 Rdl. taxiret, welche wohl bey dem Haubt Cabinett bleiben können. Den Rest, welches meist alte Stücke und von keinem sonderlichen Wehrt sind, ist es best, dasz mann sie auch suchet zu verkauffen. Wegen der Historie metallique so meinen wir, dasz die Unkosten hierzu wohl können ausz den zu verkauffenden Medaillen genommen werden, sonderlich da Er meint, dasz es nicht

---

[1]) Nævnes ndf. S. 69: Seest.

höher den ein tausend Reichsthaler kosten wird, und währe also nicht nöhtig eine Expectance zu verkauffen, welches wir biszheero noch nicht gethan haben, wie Broer nun suchet, welchen Er den also wohl könte mit seiner Offerte abweisen.

355.

1741, 12. Märtz (Christiansburg in Copenhagen). Es ist uns lieb gewesen ausz Seinem Schreiben zu ersehen, dasz die Nachfrage an die Commissarien in der Oertzischen Sache so viel gefruchtet, dasz sie doch versprochen übermorgen, wo nichts neües darzwischen kömbt, ein endliches Urtheil mahls in der Sache zu sprechen; warlich, diese Sache hat gahr zu lange getauret, dasz sie solte noch länger währen. Wen Sadolin übermorgen von Wiburg wegreiset, so kan er üm 8 Tage wohl hier sein[1]. Lange seine schlüssige Antwort stehet zu erwarten.

Es ist sehr guht, dasz der Bildhauer Seest erkennet, dasz er noch nicht vollkommen seine Profession erlernet hat; den so ist Hoffnung, dasz er es noch kan besser lernen, wen er hinausz kömbt. Die 100 Rthl. wollen wir ihm von der Particulier Cammer zahlen lassen, wen er es da nur fordert. Die Statue betreffend haben wir dazu keine grosze Lust; doch üm den Meister, der sie gemacht hat, nicht zu sehr zu betrüben, so kan selbige nur an dem Cammerjuncker von der Lühe[2]) geliefert werden. Wir hoffen, er wird nach seiner Rückkunft es viel besser machen. Wir hoffen, dasz die Unkosten meist werden können gestopfet ausz den zu verkauffenden Medaillen,

---

[1]) Det var paa Bane at kalde den ovenfor (S. 66) nævnte Præst Sadolin til Slotspræst i Kjøbenhavn, hvad han dog ikke blev.

[2]) Der var paa den Tid to Kammerjunkere af Navnet v. d. Lühe, nemlig Gideon og Wolrath August. Vi vide ikke, hvilken af dem, der da har været i aktiv Tjeneste ved Hoffet.

welche zu der Beschreibung der danschen Müntzen und Medaillen erfordert werden. Der Tischler Schaffer wird wohl lange Zeit brauchen die Entwürffe zu Schäppe zu Medaillen zu machen, erst weil er sonst viel zu thun hat, zweitens weil er etwasz langsahm ist. Die Doubletten könte Er am Dingstag Abend herauf schicken, auch wen Er Zeit hätte selber mit kommen sie uns zu zeigen, und ist es best, solche in die Schupladen zu lassen: weil unser Sohn ein eigen Medaillen Schab sich verfertigen läst, so könten wir es ihm an seinen Geburtstag geben, welcher nun heran rücket. Die Auction über die Tripletten und das Residuum zu halten währe wohl best so bald wie möglich, dasz bald Geld einkähme zu der Histoire metallique; doch wolten wir solche vorheero gerne auch sehen, ehe sie verkauft würden. Es thut uns leyd, dasz wir Seinen Domestiquen nicht den Dienst geben können, den er suchet. Wir haben solchen schon an einen andern versprochen, wollen aber seiner bey ander Gelegenheit gedencken. Der 6 und 10 Pf. wird uns sehr angenehm und willkommen sein, solchen ausz der Slabberdorfschen Erbschaft zu heben[1]).

356.

1741, 12. Märtz (ib.). Da nun, wie wir vernommen, die Slaberndorfsche Erbschaft endlich zum Ende gekommen, viele der Erben aber ausserhalb Landes sind, so wird uns wohl der 6te und 10 Pfenning davon müssen entrichtet werden; weil aber nun die 10 Jahr zu Ende sind, in welchen die Brand Assurance Companie diese Gelder hat heben sollen, und wir dieses Geld nöhtig haben, so wird Er wohl die Order aufsetzen lassen, dasz

---

[1]) 6te og 10de Pending (en Afgift af Arvegods, der førtes ud af Landet).

ermeldte 6 und 10 Pfenning an unsere particuliere Cassa auszgezahlet werden.

357.

1741, 18. Märtz (ib.). Wir schicken Ihm hiermit zu eine Schrift genant: Unmaszgebliche Gedancken, wie das so heilsahme Bibel Werck je eher je lieber konne zu Stande gebracht werden. Der Author hat seinen Nahmen zwahr weggelassen, ist uns aber wohl bekandt. Unser Meinung nach währe es wohl am besten diese Schrift an die zur Abfassung der Bibel verordnete Commission zu schicken und ihre Gedancken darüber einzuziehen.

358.

1741, 18. Märtz (ib.). Wir haben uns Prof: Lange beyde Antworten vorlesen lassen, und scheinet wohl ausz letzterem, dasz er nicht kommen will; jedoch stünde noch ein Versuch zu thun auf dem Fusz, wie Er es in Seinem Schreiben uns vorschlägt. Wird Er also ihm schreiben, ohne ihm jedoch eine Vocation von uns unterschrieben zu zuschicken, dasz wir ihm die Vocation als Prof. Theol. offerirten, wobey Er ihm dan als vor sich selbst melden könte, dasz er die vorkommende dubia selbsten heben müste, und hätte er nun aber einen deütlichen Ruff, und man erwartete sein Ja oder Nein üm die Vocation zu expediren oder an anderen zu gedencken. Es ist uns auch lieb gewesen ausz Seinem Schreiben zu ersehen, dasz das Missions Collegium heüte Morgen mit Severin in Conferentz gewesen wegen Gronlant. Es ist uns sehr lieb, wen ausz gefunden ist, dasz wir diese Küste von 150 Meile sicher behaubten, der Handel getrieben, das Christenthum gepflantzet und auch ein Anfang gemacht kan werden die Wester Seite zu erkundigen und dieses alles vor wenig Unkosten; und erwarten wir die Relation vom Missions Collegio mit Verlangen.

359.

1741, 25. Martz (Christiansburg). Es folget hiebey ein Memorial von dem Landsdommer Christensen, welcher gerne will Etats Raht sein; da er aber noch viele vor sich hat, so musz er noch etwasz warten, und kan sein Memorial in der Cancelley bewahret werden, bisz wir andere zu Statsrähte machen. Johan Gaarman suchet den Sorenschreiber Dienst in Sundmoer in Bergens Stift, welcher ledig ist; der Mensch hat von Stiftambtman Bagger und der juristischen Facultet guhtes Zeügnisz. Sein Vater, welcher General Zollverwalter wahr, hat auch allezeit treü und wohl gedient; also wollen wir ihm diesen Dienst acordiren.

360.

1741. 26. Märtz (Christiansburg in Copenh.). Wir haben Sein Schreiben wohl erhalten und darausz ersehen, dasz durch das Absterben des Geh. Raht Grams wohl einige Ümsetzung vor sich gehen könne. Wir halten solches aber fast für unmöglich; den das Ambt Friederichsburg hat der Obermarschall Gramm bekommen; zu Oberjägermeister daucht keiner, als der sich auf der Jagdt und Höltzung verstehet. Wir wollen wohl Geh. Raht Revenklau gerne hier behalten, wen es anginge; allein bey dieser Gelegenheit wird er wohl schwerlich können geholffen werden; musz er sich also Gedult geben, bisz sonst etwasz ledig wird, so ihm convenirt; sonst ist uns seine Geschicklichkeit wohl bekandt; woheer es aber kömbt, dasz er niedergeschlagen ist, wissen wir nicht, den er ja alles hat, was er nur begehren kan; ein Stift in Jütland hat er schon gehabt; doch kan er gerne eins wiederkriegen, wen eins ledig wird; im Holstein ihm aber ein Ambt zu geben halte etwasz bedencklicher, weil er ein Holsteiner selber ist. Den Catalogum von den

Medaillen kan Er nur, wen Er fertig wird, an den Cammerjuncker von der Lühe schicken. So findet sich nur eine von den Schiff Medaillen in Gold, welche den wohl bey meiner Samlung verbleiben musz. Der Müntzmeister musz doch etwasz ungeschickt sein, dasz er sich nicht getrauet diese Medaille zu preegen.

361.

1741, 3. April (ib.). Da der Prediger Sadolin noch hier ist, er aber nach dem Fest wohl wird wieder nach Wibourg eilen, und also wir uns wohl müssen entschliessen, ob wir ihm zum Schlosz Prediger nehmen wollen oder nicht, so haben wir Seine Gedancken erst vernehmen wollen, wie Er des Mannes seine Gaben gefunden im Predigen, und wie Er ihm im Umgange, welchen Er mit ihm gehabt, hat bemercket, und ob Er meint. dasz die Stimme starck genung ist die hiesige Schlosz Kirche ausz zu füllen; wen wir dieses erst von Ihm wissen, wollen wir uns hernach weiter resolviren. Wir haben auch versprochen dem Sadolin die Reise guht zu thun; wird er uns also wohl einschicken, was selbige kostet.

362.

1741, 30. April (ib.). Da der König von Engelland schon verlangt, dasz die an ihm zu überlassende Troupen würcklich den March antreten sollen, so wird es wohl nöhtig sein, dasz die dazu ernandte Feld Prediger bald ordonnirt werden, damit es auf unserer Seiten an nichts fehlen möge, und da einer von denjenigen Persohnen, welchen Herr Blum uns vorgeschlagen und welchen wir auch ernandt haben, dasz er solte Feldprediger werden, inmittelst von einem Proprietarius ist beruffen worden, so wolten wir wohl das Verzeichnisz von Blum wieder haben üm ein ander Subjectum an des abgehenden Stelle darausz suchen zu konnen.

363.

1741. 30. April (ib.). Wir schicken hiemit Ihm wieder zu Herr Bluhme seine Designation wegen derer Feldprediger, und haben wir noch einen in des abgehende[n] Stelle ernandt, wie Er ausz der Designation ersehen wird. Es wird sehr guht sein, wen Bischoff Herslof die Feldprediger diese Woche ordonniret; so kan Er an Geheimteraht Schulin Notice geben, dasz die. in Holstein sind, durch Conradi ordonnirt werden. Hegelund[1]) kan wohl zugleich Feldprobst werden und ein Regiment dabey behalten. Weil General Schulenburg mit dem Concept zufrieden, so kan Er es nur darnach expediren lassen. Das Wapen wird er hoffentlich bald einsenden[2]). Eingelegtes Memorial von dem Stads Praesident[3]) senden wir Ihm zu, dasz Er es lese und uns Seine Gedancken sage, was Er meint, dasz damit weiter anzufangen ist. Der Mann klaget über Feinde, und wir wissen nicht, wer sie sind; das ist wohl wahr, dasz er ein schlechter Stads Praesident ist.

364.

1741, 3. Maj (ib.). Das Wapen, so der General Schulenbourg eingesandt hat, finden wir so gantz guht und kan nur in dem Patent eingesetzet werden.

365.

1741. 6. Maj (Copenhagen). Wir finden auch nöhtig zu erinnern, dasz das Klockenspiel nun wieder alle Tage üm 12 Uhr spielet. welches wir doch meinen, dasz es einmahl befohlen ist, dasz es nicht anders als des Sontags und Mitwochens spielen soll. Er wird es also dem Breitendick noch wohl mit Ernst untersagen.

---

[1]) Blev senere Præst i Angel.

[2]) I Anledning af hans Ophøjelse til Greve.

[3]) Etatsraad Christian Braem.

366.

1741, 9. Maj (Christiansburg in Copenhagen). Die Vocation für Sören Pallesen Müller[1]) wird er heüte Morgen schon erhalten haben. Dasz der Müntzmeister mit 4 goldenen und 80 silbernen Medaillen des neüen Stempels vom Schlosz schon fertig ist, haben wir mit Vergnügen ausz Seinem Schreiben gestern Abend ersehen. Wir haben dem Justice Raht Clausberg befohlen, solche, wie sie fertig werden, uns zu bringen, und da morgen sein Tag ist, dasz er zu uns kömbt, so erwarten wir, dasz er sie uns mitbringen wird, und kommen sie also noch zu rechter Zeit, wie sie bestelt sind. Die Papieren, welche Er uns zugesandt hat von die beyden Gebrüdere Graffen von Revenklau[2]), sind wasz weitlaüffig vor uns selber durch zu lesen. Wir glauben, dasz Er gantz ohne alle Passion in der Sache biszheer agiret hat; weil der eine aber Seine Niece hat[3]), so kan es wohl sein, dasz es Leüte giebt, welche Ihm einer Partheili[g]keit beschuldigen. Solches kan aber nicht besser wiederlegt werden, als wen wir die beyden andern Geheimterähte von Berckentin und Schulin üm ihr Sentiment fragen, wie Er solches selber vorschlägt, wie wohl Ihm doch allezeit die Expedition zu kömbt. Dasz der jüngste Graf in so schlechten Ümständen ist, thut uns leyd. Wir wünschen, dasz er konne darausz geholffen werden durch eine bessere einzuführende Oeconomie, und ohne dasz wir ihm zu Hülffe kommen dürffen.

---

1) Søren Pallesen Møller blev kaldet til Feltpræst. Han døde som Sognepræst i Fruering og Vitved.

2) Conrad Detlev og Christian Detlev Reventlov. De omtalte Papirer have formodentlig angaaet den Proces, der førtes mellem Brødrene, og som i sin Tid vakte megen Opsigt.

3) Johanne Sophie Frederikke Friherreinde Bothmer var gift med ovennævnte Grev Christian Detlev Reventlov.

367.

1741, 10. Maj (Christiansburg). Der Pasz folget hierbey unterschrieben zu rück. Er kan nur, wen Er will, nach Leyer reisen. Wir kommen am Sonnabend, wills Gott, von Hirscholm wieder und gedencken auf den Montag Conseill zu halten.

368.

1741, 14. Maj. (Christiansburg in Copenhagen). Sein Schreiben haben wir gestern Abend noch zimlich spahte erhalten. Wir sehn darausz wie auch ausz der Anlage von Doctor Lange selber, dasz er sich entschuldigt zu kommen; bleibet also nichts übrig, als dasz mann die zwey Pröbste Butzou und Block[1]) kommen läst, damit man sie hier naher examiren kan. Er kan sie also nur bestellen und ihnen dabey melden, dasz wir ihnen die Reise Kosten wollen guht thun.

Die Relation von die 3 Candidaten, Kofod, Stampe und Molman[2]), zu der Juristen Profession haben wir uns vorlesen lassen, und ist. wie uns deücht, Prof. Scheidt, welcher wohl die Jura am besten versteht, am meisten für Kofod; Thestrup aber will seinem Anverwandten das Wort auch reden: am besten wird es wohl sein, wen es nach Seinem Vorschlag gehalten wird, dasz Kofod die Juristen Profession bekombt und bisz weiter jährlich 300 Rdl. abgiebt; Molman kan die Vices von Holberg verrichten, weil selbiger als Questor Acad. nicht lesen darf, Mölman aber lieset in der Historie, Antiquitet, und [soll] Professor antiquitatum heissen. Stampe aber kan in der Philosophie dociren, worzu Er dan wohl wird einen Nahmen ausz finden. welcher ihm bey zu legen ist.

---

[1]) Om Bützow se foran S. 62. Præsten Søren Bloch i Barrit og Vrigsted blev theologisk Professor (s. Dsk. biogr. Lex. II, 411 ff.).

[2]) De tre siden noksom bekjendte Professorer Peder Kofod Ancher, Henrik Stampe og Bernhard Møllman.

Es ist eine grosse Schuld von 10 a 12000 Rthl., worinnen der jüngste Graf Revenklau gerahten; auch finden wir etwasz viel zu sein, dasz er jeden Mohnaht, wen er hier in Copenhagen ist, 1000 Rdl. verzehret. Wir wollen ihm aber gerne auf etliche Jahre vom höchsten Gerichte dispensiren; das zweite Mittel üm ihm ausz allen Schulden zu reissen, welches Er in Vorschlag bringt, nemlich eine Summa auf der Grafschaft auf 6 bisz 8 Jahr auf zu nehmen, dabey finden wir keine Bedencklichkeit, weil er noch jung ist und wohl so lange leben kan, und konnen die Erben sich wohl nicht hierüber beschwehren, und kan Er also nur eine solche Bewilligung für ihm aufsetzen.

[P. S.]. Wir haben auch gehört, dasz Er nicht wohl sein soll, welches uns leid thut; wünschen baldige Besserung.

369.

1741, 17. Maj (ib.). Wir haben ausz Seinem Schreiben gestern ersehen, dasz Er gerne einmahl nach Herlufholm will üm sich nach dortiger Schuhlen und Hauszhaltung einmahl wieder zu bekümmern. Wir finden hier wieder nichts ein zu wenden, und kan Er künftigen Sonnabend wohl dahin verreisen, und obgleich wir gedencken den Mitwochen nach Pfingsten mit dem gantzen Hoff aufs Land zu gehn und den Freytag darauf in Hirscholm Conseill zu halten, so kan Er doch 5 a 6 Tage auszbleiben.

370.

1741, 27. Maj (Hirscholm). Das Memorial vom jüngsten Graf von Revenklau haben wir gelesen. Wir finden in solchem nichts, so ihm nicht könte verstattet werden, weszfalls wir es hiemit wieder zu rücke schicken, und kan Er nur die nöhtige Expedition besorgen. Das eintzige finden wir nur noch nöhtig dabey zu erinnern, dasz der

junge Mensch sich in die 6 Jahre auf dem Lande sehr verliegen wird; aber zu Tilgung der Schulden ist doch auch kein ander Mittel. Die Rechnung von Bagge wollen wir an die particulier Cassa schicken. Wir sind von Seinem Gedancken, dasz er nicht mehr musz haben für diese zwey Medaillen, als de Wahl bekomt nach dem Acord, so a. 1737[1]) mit ihm geschlossen ist, und weil nun doch so viele Medaillen geschlagen werden, so müssen die Medailleurs es auch wohl noch etwasz wohlfeiler thun, welches alles wir den Bedienten unser particulier Cammer erinnern wollen, deszfalls einen neüen Acordt mit ihnen zu errichten; am besten aber wird es sein, wen Er diese Sache über sich nehmen will wegen des neüen Acords, welches Er vorheero abreden kan, und hernach durch die particuliere Cammer [wie] gewöhnlich zur Aprobation vorgestellet und geschlossen werden kan.

Wir wollen Ihm nun gerne wiederum allergnädigst erlauben, dasz Er zuweilen auf dem Lande gehen möge, wen Er Zeit hat. Wir wissen, dasz Er fleissig ist und selber nicht gerne in unsern Dienst etwasz versaümet. Eine Recreation für das Gemüht ist höchst nöhtig, und solche gönnen wir Ihm auch gerne. Der guhte Schröder ist nun endlich auch gestorben; wie Bluhm uns berichtet, ist er doch zu letzt noch etwasz zu sich selber gekommen, und hat doch noch Zeichen eines glaübigen und allein auf Christi Verdienst sich verlassenden Hertzens von sich gegeben. Gott sey dafür gelobet! Er erbarme sich unser aller in der letzten Nacht!

371.

1741, 29. Jun. (ib.). Sein Schreiben vom 28ten dieses haben wir erst heüte Morgen erhalten. Es wird uns sehr

---

[1]) Kunde ogsaa læses: 1739.

lieb sein Seinen Aufsatz zu sehn, welchen Er an unser particulier Cammer geben wird, wie viel einen Medailleur nach Grösse und Prägung einer Medaille zukommen kan, und wird es sonderlich guht sein, wen einmahl hierin eine Ordnung sein kan, und dasz wir etwasz dabey menagiren. Wir wollen auch gerne die 4000 Rthl., welche letzt vom Cammerjuncker Levetzau eingekommen, dazu destiniren, wen es nur hinlänglich ist, dasz die Historie metallique de Dannemarck könne eingerichtet werden, so dasz dieses Geld allein zu Medaillen und Kupferstichen Connexion behält, und kan Er nur Seinen Vorschlag weiter thun, wie dieses Geld auf Renten zu diesem Gebrauch am besten und sichersten ausz zu setzen ist, und kan die Commission, welche ausz Ihm, Gram, Pontoppidan, de Wahl besteht, alles weiter besorgen und ab und zu an uns referiren. Ein guhter Kupferstecher ist wohl hierbey sehr nöhtig, selbiger aber wird was kosten; die Arbeit wird wohl mit Verfassung, Correction und Nachsicht etwasz Müh und Arbeit machen; wen es Ihnen aber zu weitlaüffig wird, konnen Sie andere Gelehrte, als Scheid, Woldicke, Möllmann, und couriosi, [als] Geh. Raht Raaben [1]), Buchhalter Michelsen, Secretair Graa [2]), Klou [3]), zu Hülffe mitnehmen, sonderlich wen solche es, ohne Geld dafür zu verlangen, thun wollen. Das Sein Bruder Carll nicht wohl ist, thut uns leid; wir wünschen ihm lange zu behalten, und kan er gerne auf 4 Wochen Zeit und längere Zeit hereinkommen; wir wünschen und glauben es fast, dasz ihm die Reise mehr Nutzen bringen wird als die Reise nach dem Brunnen.

Man sagt hier, dasz der Pastor Grothausen bey der Garnisons Kirche gestorben sey; wen dem so ist, so

---

1) Frederik Raben (s. 2den Del).
2) Vistnok Anders Graah (s. Dsk. biogr. Lex. VI, 156).
3) Formodentlig Fejlskrift for Klitou.

bitten wir Gott, er wolle uns einen Mann zu weisen, der mehr Judicium habe, wie der nun mehr verstorbene gehabt hat. Da der Bischoff Herslof sehr pressirt, dasz ein Capellan nach Warenburg bald hinkommen möge, und solcherwegen an den Ambtmann Gramm nach Friederichsburg geschrieben den Cappellan von Asminderoe doch zu erinnern, dasz Er sich bald dahin begeben möge, wir aber den Capellan da behalten wollen, so haben wir gemeint, dasz der Catechet Schelderup von der Holms Kirche, welcher sehr gelobet wird, wohl nach Warenburg als Capellan kommen könte, und kan Er es für diesen Mann aufsetzen lassen[1]).

372.

1741, 3. July (ib.). Die 4000 Rthl., welche wir zu eine Histoire metallique gegeben haben, kan Er wohl, wen Er so meint, bey unser particulier Cammer ausz setzen, weilen wir da leider auch allezeit Geld nöhtig haben, wen Er nur deszfalls mit dem Revisor Clausberg spricht, der die Umstände dieser Cassa am besten kennet. Wir wünschen, dasz Er mit den übrigen Commissarien einen guhten Kupferstecher ausz finden möge, der nicht zu viel kostet und doch die nöhtige Geschicktheit habe; den wen dieser viel verlanget, so gehn alle die Zinsen des Capitals und noch wohl mehr darauf.

Sein Bruder wird wohl nun bald hier sein, wen er die Permission erfahret.

Dasz Grothausen endlich gestorben, hat uns dessen Witwe selber gemeldet: Gott gebe uns was guhtes an seine Stelle und wo möglich besser wie der verstorbene Mann, der sonsten wohl guht war; es fehlte ihm aber sehr an dem Judicio. Weisz Er welche, die Er düchtig

[1]) Jens Schielderup, uordineret Kateket ved Holmens Kirke, blev 7. Juli 1741 kaldet til residerende Kapellan i Vordingborg.

findet, so bringe Er sie uns doch im Vorschlag; es wird uns solches sehr lieb sein. Der Probst Petersen[1]) von Sunderburg hat uns im Predigen sehr wohl gefallen, es wird ihm aber diese Stelle wohl zu geringe sein, weil er schon Probst ist; oder könte mann vielleicht nun das nehmen, was Grothausen gehabt hat, und bey jeden in Copenhagen liegenden Regiment einen Feldprediger bestellen? — Die Vocation vor Schelderup nach Wordingburg können wir, wen Er sie mit bringet, künftigen Freytag unterschreiben.

373.

1741, 9. Julij (ib.). Wegen der Obligation für die in unser Chatolle gelieferte 4000 Rthl. wird es wohl best sein wegen Leben und Tod, dasz es genant werde, dasz es Geld sey, so zu der Commission des Medaillenwesens destinirt sey, worvon jahrlich die Zinsen a 5 Procento sollen abgehalten werden, und nach Verlauff von 2 Jahren das gantze Capital, oder so viel die Commission nöhtig findet, kan requiriret werden. Probst Bützou wird sein Geld in Copenhagen von unser particulier Cammer bekommen, und wollen wir ihm noch 20 Rthl. zur Rückreise guht thun lassen.

374.

1741, 29. Julij (ib.). Wir senden Ihm hiemit Seines Brudern Briefe wiederrüm zu; wir haben solche mit Vergnügen gelesen, und ist uns sonderlich lieb darausz zu ersehen gewesen, dasz Sein Bruder die Bergwercke im Hartze besehen hat. Das andere Schreiben von Hanover von des alten Bottmars[2]) seiner Tochter finden wir auch

[1]) Balthazar Petersen blev senere (1747) Præst i Tønder og Provst i Tønder Provsti.

[2]) Friherre Frederik Johan v. Bothmar, kurhannoveransk Generallieutenant og Minister i Danmark.

recht guht, und scheint es, als wen sie in Hanover sich etwasz fürchten für den König von Preüssen, wozu sie wohl scheinen etwasz Uhrsache zu haben; uns ist dabey nur eingefallen, ob wir vielleicht nicht auch dabey konten etwasz profitiren, dasz wir wenigstens eine freye Passage nach Oldenburg bekähmen; den nun sind wir von Hanover gantz eingeschlossen, wen man die Lage unser Länder gegen Deütschland betrachtet, wen aber(!) Schweden und der König von Preüssen ein Concert mit einander machen, Bremen dem König von Engelland weg zu nehmen. Er kan solches für sich weiter nachdencken, und, wen Er es nöhtig findet, deszwegen mit denen beyden andern Geheimten Rähten vom Conseill reden. Es scheinet übrigens, als wen diese Persohn keine grosze Idee von dem König von Preüssen habe, und begehre ich auch nicht seine Actiones zu defendiren.

Dasz Er den Woldicke nicht gerne ausz dem Missions Collegio verliehren will, weil er für einen grossen Orthodoxum im Lande passiret[1]; weil er aber mit Übersetzung der Bibel zu thun hat und klaget, dasz er keine Zeit hat, wir aber gerne wolten, das dieses grosse und nützliche Werck bey unserm Leben einmahl zum Stande kähme, so wird es wohl best sein, wen Woldicke für dem Missions Collegio befreyet würde. Damit sie aber wiederum einen Orthodoxum im Missions Collegio bekommen können, so wird sich noch wohl einer unter den andern Copenhagenschen Stads Predigern finden, der hierzu sich schicket, als da ist Kossbüll oder Reinberg[2]).

[1]) Ved at en saadan Mand som Professor Marcus Wøldike var i Kollegiet (uden dog i Regelen at kunne udrette noget der, da han altid var i Minoritet) fik det Udseende af, at man tilstræbte Upartiskhed.

[2]) Ejler Christoffer Kaasbøll var Sognepræst ved Helliggejstes Kirke. Christian Reenberg var resid. Kapellan ved S. Nicolai Kirke.

Wir wünschen, dasz die Samlung mit den übrigen wegen der Histoire metallique möge glücklich abgehen, und dasz sie etwasz guhtes beschliessen mögen, und erwarten davon den Auszchlag.

375.

1741, 2. Aug. (ib.). Wir haben Sein Schreiben vom 30ten Jul. vergangenen Montag wohl erhalten; weil wir aber gestern eine kleine Tour nach Friederichsburg gethan, so haben wir nicht ehe den heüte Zeit gehabt darauf zu antworten. Seine Gedancken über dem, was anzufangen währe, im Fall Schweden und Preüssen eine Alliance schlössen üm Hanover an zu greiffen, finden wir recht guht und sind vollig damit acord. Man musz die Ankunft des schwedschen Ministers erwarten und suchen so viel möglich neutral zu bleiben, inzwischen suchen reelle Versicherung. Weil Er Doctor Woldicke gerne im Missions Collegio behalten will, bisz Er siehet, ob der neüe Professor Bloch sich schicket, so erlauben wir, dasz Er Woldicke mit der Hoffnung bisz weiter hin halte, sonderlich da Er meint, dasz die Bibelversion nicht dadurch aufgehalten werde.

Was in der Medaillen Commission passiret ist, werden wir den wohl erfahren, wen sie weiter an uns einberichten. Es ist uns lieb ausz Seinem Schreiben zu ersehen, dasz wen Er nach Leyer geht üm Sein Gemüht zu erfrischen, Er daselbst doch auch etwasz zu arbeiten mit nimbt. Es ist uns Sein Fleisz schon wohl bekant, und verlanget uns auch nach dem Plan, welchen die Generals in Schleswig entworffen haben. Es wird auch sehr guht sein, wen einmahl veste gestellet wird, was unter For- und Landprang verstanden wird.

Wir erinnern uns nicht, dasz Er sich vorigen Freytag in was vergangen hat; es ist uns aber lieb, dasz Er

selber sich so was reprochirt. So wird Er nach diesen wie biszheero suchen uns zu dienen, wie wir gerne wollen gedienet sein.

376.

1741, 13. Aug. (Friederichsburg). Dasz Schweden den Krieg an Russland würcklich declarirt hat, wird Er wohl schon wissen. Der schwedsche Consul in Helsingnör hat solches dem Stiftsambtman Osten gesagt und ihm gebehten, er möchte alle neutralen im Sunde ankommenden Schiffen dawon Nachricht geben, dasz sie alle nach Petersburg destinirte Schiffe aufbringen würden, damit sie da wegbleiben möchten. Der Consoul hat ihm auch die gedruckte Kriegs Declaration samt den Uhrsachen, welche Schweden hierzu bewegen, alles in schwedscher Sprache, übergeben und dabey gesagt, dasz Petersburg würcklich schon von der Wasser Seite blockirt währe. Osten kahm gestern herüber und frug uns, wie er sich hierbey zu verhalten hätte. Wir sagten ihm, er könte wohl, weil ihm der schwedshe Consul darüm gebehten, denen im Sunde ankommenden Schiffern als vor sich sagen, er hätte die zuverlassigge Nachricht, dasz Schweden schon an Russland würcklich den Krieg declarirt hätten, worin wir hoffen, dasz weiter keine Bedencklichkeit sein wird. Die Kriegs Declaration samt den Raisons, warüm Sehweden den Krieg an Russland declariret, folget hiebey gedruckt. Die Raisons, welche Schweden hat oder alegirt, sind sehr vom Zaume her unter gesucht, und wo sie keine bessere haben, so musz man sagen, dasz das frantzösche Geld sehr kräftig in Schweden gewesen ist. Da der Oberste Palmstiern diese Woche nach Copenhagen kommen wird und wohl bald sprechen wird mit unserm Conseill, so wird es uns sehr lieb sein, wen sie uns gleich melden, was er eigentlich anzubringen hat: den die Sachen in

Schweden inquiettiren uns etwasz, dasz Schweden gahr nicht mit uns gesprochen hat, ehe sie diesen unnützen Krieg angefangen haben, und sind sie nun allerdings wohl für Agressores zu rechnen, wen so alles wahr ist.

Das Memorial von Bischoff Brodersen[1]), welches wir hiebey auschlissen, betrift, dasz der guhte Mann gerne will befreyet sein seines Vorwesers Schulden zu bezahlen. Wir wollen ihm auch wohl gerne davon befreyen, wen es anginge; sehen aber nicht, wie es möglich ist. Er wird uns wohl weiter darüber Vorstellung thun und uns Seine Gedancken sagen.

Wir legen hiebey auch an Copey des Briefes ausz Christiania vom Stads Phisico Linck[2], worvon wir letzt im Conseill sprachen. Er wird solche an Seine zwey andere Collegen auch zeigen, sonderlich aber an Geheimteraht Berckentin, wo er im Stande ist, dasz man ihm von solchen Sachen sprechen kan. Wir wolten gerne, dasz solche Moyens auszgefunden würden, wodurch dieser Noht bald und sicher könte gesteüert werden, und ist in so pressanten Umständen nicht auf 10 bisz 20000 Rthl. zu reflectiren, den hier ist die grösste Noht, und die Unterthanen werden durch nichts so sehr verbindlich gemacht, als wen man sie in der Noht zu Hülffe kömbt, und der Unterthanen Atachement ist ein groszes, ja mehr den Geld.

377.

1741, 4. Sept. (ib.). Sein Schreiben vom 2ten Sept. haben wir vergangenen Sonnabend Abend wohl erhalten, und schicken Ihm hiemit zu die Specification der Dubletten von denen Medaillen. Wer finden die Quitung,

---

[1]) Hans Adolf Brorson i Ribe.

[2]) Dr. med. Johan Christoffer Lincke (s. Daae. Det gamle Christiania, 2. Udg. S. 165 f.).

so hinten stehet, gantz guht abgefasset und haben solche untershrieben.

Der Cammer Juncker Rheder kan angesuchter Maassen wohl beuhrlaubt werden auf 14 Tagen nach Moen zu reisen. Dasz Er meint, dasz der Brand Cassirer Pauli das meiste, aber langsahm, ausz seineu Mitteln wieder bezahlen wird, freüet uns; man siehet doch, wie unrichtig er musz sein zu Werck gegangen, dasz 100 Rdl. an ꞵ l. gefunden sind in der Keller, wo er seine Cassa gehabt; und da solche daselbst zerstreüt im Sande gelegen sind, wovon er nichst gewust, zeiget genung an, dasz die Leüte, so bey Cassen sind, nicht einmahl davon gedencken Richtigkeit mir abzulegen.

Wasz Ihm Seine Hanoversche Correspondentin geschrieben von der Confusion, worin sich alles befindet über der Annäherung fremder Troupen, und dasz der König von Engelland sich selber fürchtet, er möge enlevirt werden, solches kan wohl sein; zum wenigsten schiene das Pro Memoria von Titley[1]) solches zu bekräftigen. Was Er von dem Betragen der täglich in Copenhagen ankommenden Ministers meldet, so finden wir solches sehr wunderlich und finden billig zu sein, dasz Er so wohl wie die andern von unserm Conseil dahin sehen müssen, dasz Ihnen die gebührende Ehren Bezeügung von denen fremden Ministers wiederfahren, welche Ihnen gebühren vermöge derer Chargen, so wir Ihnen beygelegt haben; und wen sie so impoli gegen Ihnen sind, so konnen Sie auch wohl wieder etwasz impoli gegen die fremden Ministri sein, und hat Er recht wohl gethan es uns zu melden. Die Konigin haben einen Prediger Topp[2]) genandt, der hier in Friederichsburger Ambt und zwahr zu Græse steht,

[1]) Engelsk Minister i Kjøbenhavn.
[2]) Peder Christian Top († 1789).

nach Kalleboe auf dem Hirschholmischen beruffen, wo sein Vater vorheero gestanden. Da nun die Konigin diesen Mann mit unser Bewilligung beruffen hat, sie auch billig etwasz vor andern Proprietarien vorausz haben musz, so finden wir nicht nöhtig diese der Konigin Vocation zu confirmiren, gleich wie solches bey andern Proprietarien geschehet. Er wird also nur den Eyd von dem Manne nehmen, weiter aber nichts. Mit dem Geheimteraht Schulin kan Er weiter hierüber sprechen, welcher der Konigin Vocation hat. Nach Græse wollen wir wieder an des abgehenden Toppe Stelle setzen des Apothecker Becker seinen Sohn [1]), welcher ein Schwieger Sohn des alten verstorbenen Prediger zu Kalleboe ist und bey demselben bisz hier zu personell Capellan gewesen ist.

378.

1741, 23. Sept. (ib). Unser Cammerdiener Schroder [2]) hat uns gebehten, wir mogten uns seiner und seines Brudern annehmen in der Schuld Sache mit dem Buchführer Preuss [3]), welcher Bancorut gemacht und des Cammerdiener Schroders Brudern mit bedrogen hat. Da wir nun mit dem Cammerdiener und seiner Aufwartung wohl zufrieden sind, so wollen wir gerne seinen Bruder helffen, so weit es recht und billig ist. Was die Sache an sich betrift, so ist es ein Memorial von Joh. W. Preen und dem Brauer Peder Larsen, so bey der Cancelley soll eingekommen sein. Diese Leüte sind Cautionisten ge-

---

[1]) Johan Christian Ernst Becker, Søn af Hofapotheker Gotfred Becker. Han var Præst i Græse og Sigerslevvester til sin Død 1755.

[2]) Johan Christian Schrøder.

[3]) Jacob Preuss havde tidligere været Waisenhusboghandler, senere fik han Tilladelse til ogsaa at oprette et Bogtrykkeri. Men da han slog for stort paa, gik han fallit.

worden für den Buchführer Preuss und haben gebehten. dasz ihre Persohnen möchten frey sein, und dasz sie konten Commissarien kriegen, üm so wohl ihre eigene als Preusses Effecten zu behandeln, damit die Creditores konten abbezahlet werden. Wir meinen nun, dasz diese Freyheit für Arrest ihnen wohl für ihre Persohnen zuzustehen währe. doch ohne Consequence für andern und nur bisz weiter; aber was das übrige üm Commissarien anginge, da müste ihnen solches abgeschlagen werden, sondern es müste nach Lands Lov og Raet verwiesen werden, welches [Er], wen Er nichts dagegen findet, gleich den Suplicanten wie auch dem Magistrat in Copenhagen konte zu erkennen geben in unsern Nahmen.

379.

1741, 24. Sept. (ib.). Weil Er kein Bedencken weiter findet, so folget die Order unterschrieben hiebey zu rücke. dasz Peder Larsen und Prehn für ihre Personen bisz weiter, doch ohne Consequense, für dem Arrest befreyet werden.

Dem Princen[1]) haben wir es schon gesagt, so viel er nohtig gehabt zu wissen; doch dasz es niemand erfahren soll; kan also der Leutnant Rantzau nur reisen, wie wohl der Princ von Wurtenberg morgen früh nach der Stadt kombt.

Zu Seiner Reise wünschen wir Ihm viel Glück.

380.

1741. 25. Sept. (ib.). Wir haben endlich durch Gottes Gnade einen frommen und rechtschaffenen Mann gefunden zum Garnisons Prediger an Grothausen Stelle; selbiger ist der Hoffprediger Giese[2]) bey der verwitweten

[1]) Carl Christian Erdmann, Prins af Würtemberg-Oels, Generalmajor og Chef for Livgarden til Hest.

[2]) Adam Ludvig Giese († 1762).

Fürstin von Ostfrieszland. Die Fürstin verliehret ihm zwar ungerne; doch hat sie ihm uns endlich überlassen, doch mit der Condition, dasz sie ihm so lange behalten dürfte, bisz sie einen andern guhten Mann, wornach sie sich gleich üm sehen will, bekommen kan. Er wird also die Vocation für ermeldten Giese wie gewohnlich aufsetzen lassen, worin jedoch ihm express gemeldet wird, dasz er so lange bey der Fürstin bleiben soll, bisz dieselbe einen andern Hoffprediger an seine Stelle hat, auch dasz er an Grothausen seiner Witwe so viel abgehen soll jährlich (bisz sie anderwärts kan versorget werden) wie Grothausen an seines Vorwesers Witwe gegeben hat; die Vocation aber musz wohl teütsch sein, damit er es versteht.

Graf Revenklau sein Memorial üm Confirmation eines Testaments, so er mit seiner Frau errichten will, schicken wir Ihm auch wieder. Wir halten es bedencklich dieses Testament zu confirmiren, bisz der Vergleich zwischen die beyden Brüder geschlossen ist.

381.

1741, 25. Sept. (ib.). Es ist ausz grosser Eyle gestern geschehen, dasz wir vergessen haben die Expedition zu unterzeichnen; nun folget dieselbe aber hiebey. Dasz der Schwedsche Minister keine Conference mit dem Conseill verlanget und auch sonst nichts sagt, kombt uns wunderlich vor.

382.

1741, 29. Sept. (ib.). Sein Schreiben haben wir gestern Abend wohl erhalten, und ist uns lieb gewesen darausz zu ersehen, dasz Er den Hoffprediger Giese von der verwitweten Fürstin von Ostfrieszland selber letzt in Friedensburg gehört, und dasz dessen Predigt Ihm wohl gefallen hat. Wir glauben, dasz der Mann wird guht sein

für die Garnison. Was die Vocation angeht, kan Er solche nur wie gewöhnlich abfassen lassen, wen Er nur wegen der Pension an Grothausen seiner Witwe, welche er so lange ihr geben soll, bisz sie solche ausz der Post Cassa geniessen kan, im gleichen dasz er so lange sein Ambt in Friedensburg verrichten soll, bisz die Fürstin einen andern Hoffprediger an seine Stelle wieder haben.

Was Er uns wegen Seiner Domestic Sachen schreibet, so freüet uns Sein Zutrauen, so Er in uns setzt, darausz zu ersehen. Wir wollen Ihm gerne erlauben die 10 Bauerhöffe von der Universitet und Graabröder Kloster an zu kauffen, wen selbiges sich thun läst, ohne dasz es gegen Vermächtnisz und dergleichen laüft, und dasz Er ihnen dafür giebet, was es wehrt ist, auch die Bauren nicht nieder gelegt werden, dasz wir nichts an Manschaft bey der Land Milice verliehren.

383.

1741, 9. Octbr. (Friederichsberg). Sein Schreiben von Leyre vom 8ten Octob. habe heüte Mittag bey meiner Ankunft auf Rosenburg wohl erhalten nebst den Plan, welchen Er gemacht hat, wie Er vermeint die Untersuchung, in welchem Stande die Flotte sich findet, anzustellen. Ich finde wieder diesen Plan nichts einzuwenden, wen solcher von Seinen übrigen Mit-Commitirten so aprobirt wird. Ich wünsche nur, dasz man auf diese Weise einmahl recht die Wahrheit erfahren möge und zu einer rechten Gewiszheit kommen. Ich kan keine andere Tabelle von dem Zustand der Flotte finden als die von 1740, welche hierbey folget. Es deücht mir wohl, als wen Graf Danneskiold mir dieses Jahr eine gegeben hat; aber ich habe sie nicht in Copenhagen finden konnen im Schlosz; vielleicht habe ich sie mit aufs Land genommen, da ich sie den suchen will, so bald ich wieder nach Friedrichs-

burg komme. Die Commission kan weiter nichts thun als von allem referiren; den Urtheil in dieser Sache zu sprechen gehet nicht wohl an. weil es sine appellatione an das höchste Gericht ist. Wir zweiflen nicht, Er werde sich in dieser Sache allen Fleisz und Mühe geben, damit die Wahrheit recht hervor komme, und auch dasz durch die Commission unser Dienst auf dem Holm nicht zu lange verhindert werde, welches viele Kosten und Schaden veruhrsachen kan.

384.

1741, 16. Octob. (ib.). Wir haben gehört, dasz der dänsche Garnisons Prediger Bildsoe[1]) sich soll einfallen lassen, dasz er seinen Dienst verbessern will bey dem Abgang von Grothausen und desfals sich den Vorstehern der Garnisorns Kirche gemeldet. Er hat nemlich für einiger Zeit ein Hausz zur Wohnung bekommen, so die Vorsteher gekauft haben. Grothausen hat auch zu letzt ein Hausz bekommen. Da aber Grothausen sein Hausz besser sein soll wie Bildsoe sein Hausz, so sucht Bildsoe nun, wie man sagt, bey den Vorstehern, dasz er Grothausen sein Hausz bekommen möge. Da aber der neüe deütsche Garnison Prediger Giese hierbey und bey andern dergleichen Veranderungen viel verliehren kan, zu dehm die Garnison auch an jetzo was schwach, so dasz der Dienst nicht vollig so guht mehr ist, wie er in Grothausen seine Zeit gewesen ist, so wollen wir, dasz Er an die Vorsteher der Garnison Kirche schreibe, dasz sie keine Veranderung mit den Revenuen der Prediger bey der Garnison Kirche vornehmen, auch was die Wohnungen angeht, sondern dasz der Giese den Dienst so haben soll, wie Grothausen denselben vor ihm gehabt hat.

---

[1]) Povl Matthias Bildsøe, døde 1777 som Biskop i Aarhus.

Das Memorial von die 32 Männer in Copenhagen schicken wir Ihm zu. Die Leüte stellen ihre Noht sehr beweglich vor; so wollen wir gerne auf Mittel und Wege bedacht sein, wie ihnen zu helffen sey, und erwarten auf den Freytag unsers Conseils Bedencken hierüber. Da der Hoff Catechet den Dienst in Mariager verbittet, vorchützend, dasz er wegen seines kranckliehen Zustandes nicht im Stande sey solchen vorzustehen, da er dabey nach der Annex reiten oder fahren musz, so wird Er den Dienst wohl wieder aufs neüe im Gratial Buch aufführen lassen oder uns das Buch auf den Freytag hinauszbringen, dasz wir von den Sollicitanten einen ander ausz suchen.

385.

1741, 19. Octob. (Friederichburg). Sein Schreiben vom 16ten Octob. erhielten wir vergangenen Montag in Friedrichsberg. Wir haben aber nicht Zeit gehabt solches ehe zu beantworten. Wen Er an General Leutnant Scholten[1]) geschrieben hat wegen den Garnisons Prediger Giese, so wird derselbe wohl den Dienst eben so bekommen, wie ihn Grothausen gehabt hat. Welche die Sollicitanten sind zum Mariager Dienst, werden wir morgen wohl ersehen. wen Er uns übergiebt, wasz Er deszfals extrahiren läst.

Clausberg wird sehr froh sein, dasz seine Angebere ein Reprimande bekommen haben, und hat Er uns zugleich auch einen Dienst gethan, dasz Er einen Menschen contentirt, der, wie wir noch zur Zeit nicht anders schliessen können, uns treu dienet.

Dasz Sie die oculaire Nachsicht der Flotte bisz Sonnabend feste gesetzet, ist uns lieb; lieber währe uns aber noch gewesen, wen es ehe hätte sein können; den Graf Danneskiold macht uns angst, dasz durch diese

[1]) Heinrich v. Scholten, Gen.-Lieutenant i Infanteriet.

Untersuchungs Commission sehr viel in unsern Dienst auf dem Holm und bey der Flotte werde versaümet werden.

Der Leutnant Ranzau hat wohl gereiset, dasz er den 6ten Oct. schon in Cambrais gewesen.

Den Verlust Seiner Schwieger Mutter beklagen wir.

386.

1741, 30. Octob. (ib.). Das Project zur Concession, so Er zu Seinem Guht will zu kauffen, haben wir gelesen und finden solches recht guht und nichts bey zu erinnern, so dasz Er solches man darnach kan ins reine schreiben lassen zu unser Unterschrift.

Dasz die Commission schon alle Rundholter und dergleichen auf den Schiffen nachgesehen hat und nicht mehr nöhtig haben auf den Schiffen zu kommen, haben wir ausz Seinem Schreiben gerne ersehen.

Was den Regiments Quartier Meister Timm betrift, welcher den Cancelley Rahts Character sucht, so haben wir dessen Gesuch mit Bedacht wohl im Gratial Buch abgeschlagen, weil es nicht guht ist, dasz die Regiments Quartier Meisters solche Characters haben; doch da der General Major Neuberg[1]), bey dessen Regiment er steht, selber vor ihm sich interessirt, so kan ihm der Character endlich wohl acordirt werden, doch dasz er ein 5 oder 600 Rthl. dafür til gudelig Brug giebt.

387.

1741, 11. Nov. (ib.). Der Revisor Clausberg ist mit dem Cassirer Linde von unser particuliere Cassa in einer Dispute gerahten wegen gewisser Gelder, so von Bergen einkommen. Da Er nun bey Entwerffung der Instruction för unsere Cassa Bedienten als Commissarius mit ge-

[1]) Adolf Neuberg, Gen.-Major i Kavalleriet.

wesen. Clausberg auch gerne selber will, dasz wir Ihm beordern, dasz Er den Cassirer und ihm mündlich darüber vernehme und an uns einberichte, wie Er meinet, dasz diese Sache am besten abzuthun sey, so haben wir Ihm solches hiemit schreiben wollen, dasz Er sie beyde möge mündtlich darüber hören und an uns Sein Bedencken abstatten, samt was Er meint, was hierbey anzufangen ist, und weil beyfolgende Vorstellung von dem Cassirer und Buchhalter fast auf eben das hinauslaüft, so wolten wir gerne Seine Gedancken auch hierüber wissen.

388.

1741, 1. Dec. (Christiansburg in Copenhagen). Hiedurch melden wir Ihm, dasz wir glücklich und wohl heüte Mittag von Friedrichsberg zu rück gekommen. Wir wollen morgen Conseill halten üm gewöhnliche Zeit. Wir haben den biszheerigen Obermarschall Gramm den Character als Geheimteraht beygeleget; er hat sich aber auszgebehten, die Bestallung gratis zu haben, welches wir ihm auch acordirt haben, weil er uns lange gedienet hat und mit dem Beütel scheinet brullirt zu sein. Er wird also die Bestallung für ihm aufsetzen lassen und solche vom 28ten Nov. als der Königin Geburtstag datiren.

389.

1741, 12. Dec. (ib.). Wir haben ausz dem Extract vom 4ten Dec. über der Stadt Einnahme und Auszgabe, welchen Er uns vergangenen Post Tag übergeben, und welcher hiebey wieder zu rücke folget, ersehen, dasz sie 37333 Rthl. 52$^{2}/_{3}$ ß in Behalt haben, welches Geld sie auszgesetzt haben, weil die Stadt es vor der Handt nicht nöhtig hat: so wird Er eine Order an dem Magistrat aufsetzen, dasz sie von diesem Gelde 20000 Rthl. so bald wie möglich und, wen es aufs späteste währe, zu dem

11ten Jun. 1742 an uns selbsten einliefern sollen gegen Quitung in der Cammerey, dasz es in Ausgabe passiren kan; auch soll der Magistrat nach diesen jährlich eine solche Rechnung und Cassa Extract bey jeden Jahresschlusz an uns [einlieferen]; wir haben dieses Geld hoch vonnöhten. Wird Er also machen, dasz die Order an Magistrat bald abgehen kan.

390.

1741, 31. Dec. (ib.). Wir senden Ihm hiemit ein neües Buch von dem Leib Medico Doctor Carll. Er wird solches wohl selber erst lesen, hernach den übrigen von unserm Conseill auch communiciren. Wir wollen gerne, dasz Sie uns am künftigen Freytag, wen Sie zu uns kommen, Ihre Gedancken sagen, was Sie von dem Buche halten, wie auch was Sie meinen, dasz damit anzufangen sey. Die Striche und Noten, so sich darin finden, hat der Hoffprediger Bluhme gemacht, und wir haben die, welche verlöscht wahren, mit rohte Kreide nachgeholffen. Was Hr. Blum sonsten räht, dasz mit diesem Buch soll angefangen werden, wird Er mit mehren ausz seinem hiebey folgenden Schreiben ersehen[1].

(Sluttes).

[1] Om Livlægen Johan Samuel Carls Skriverier, hvori han optraadte med voldsomme Angreb paa den af Staten ansatte Gejstlighed, hvilket førte til, at han fik sin Afsked, s. H. L. Møller, Kong Kristian den Sjette og Grev Kristian Ernst af Stolberg-Wernigerode, S. 127 ff.

To Læger fra Christian IV's Tid.

Paa en Tid, da Lægekunsten her til Lands kun havde meget faa Dyrkere, knytter der sig en større Interesse til de faa Udøvere af Kunsten. saa meget mere som flere af dem i almindelig Dannelse og videnskabelig Udvikling indtog et ret fremragende Standpunkt i deres Samtid. Dette er da Grunden til, at to saadanne ansete Læger fra Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede her fremdrages. For den enes Vedkommende meddeles efter et samtidigt og originalt Haandskrift[1]) den Biografi. der blev oplæst ved hans Jordefærd, for den andens nogle samlede Efterretninger.

1.

S. Doctor Mathiis Jacobsøns
Liff och Leffnit belangendis

Daa er den S. Mand fød till Werden Aar efter Guds Byrd 1569 den 7 Augusti aff hederlige och fornemme Foreldre.

Hans Fader waar den hederlig och høylert Mand, nu S. med Gud, M. Jacob Madsønn. daa Sogneprest til Domkirken i Ribe och siden Biscop offver Fyens Stift.

[1]) Ny kgl. Saml. 2032. 4°.

Hans Moder den erlig och gudfryctig Qvinde Karen Baggesdaatter, Bagge Jenssøn, Raadmand udi Ribe, hans Daatter.

Der Gud hafde velsignet disse fornemme Folk i deris Æcteskab met denne Søn, haffve de straxt ved den hellig Daab offret hannom wor Herre. Och der de unge Aar begynte at komme, holte de hannom flittig i Huset til Guds Fryct, til sin Børnelerdom och anden god christelig Øffvelse indtil paa det 4 Aar, daa hand bleff aff sin kiere Fader indsat udi den latiinske Schole, huor hand sig udi boglige Konster forfremmit och øffvet haffver indtil hans Alders 18. Aar under fornemme och lærde Mend, M. Peder Heggelund, M. Niels Willomssøn och M. Matts Pors, som efter huerandre waare Rectores udi Riber Schole.

Der hand waar paa sit 18. Aar, bleff hand aff sin kiere Fader ud aff Landet forschicket til Corbak i Westfalen, huor daa nyligen waar stiftet aff de Greffver von Waldek et skønt Gymnasium met smucke lerde Mend, iblant huilke der och waar D. Adolphus Scribonius, Logicæ et Physicæ Professor, udi huis Institution hand meget forfremmede sig in artibus et Philosophia, saa vel som och bekom initia aliqva medicæ artis, och fortøffvede der paa det tredie Aar. Drog saa derfraa Aar 1589 til Marpurg udi Landt Hessen, huor hand deponerede under Decano D. Victorino Schonfeld medico et mathematico. Bleff saa der in studiis moxen it Aar.

Anno 1590 drog hand derfraa thill Frankfort, tog saa sin Kaas op till Heidelberg udi Pfaltzen och bleff der in studiis it Aar.

Aaret derefter reyste hand fraa Heidelberg op till Basel i Switzerland, och paa samme Reyse besaae de fornemme Steder Worms, Mentz, Frankendal, Spier, Tubingen och Strasburg, och bleff hand saa it Aarstiid till Basel hos de wiitberømte Medicos D. Casparum Bauhinum

et D. Felicem Platerum sine foretagne Studia medica at continuere.

Imidler tiid fik hand skriffvelse fraa sin kiere Fader at reyse ind udi Italien, begaff sig derfore neder til Frankfort igien. Och der alting til saadan Reyse waar disponeret, drog hand atter til Basel, och straxt begaff sig offver de høye Switzerske Berge, Alpes, paa Coma, Meyland, Lodi, Cremona, Mantua, Bergamo, Brescia, Vicenza och siiden til Padoa som den berømste Høyeschole udi Italien under de Venetianer. Bleff saa der in studiis indtil Aaret derefter.

Aar 1593 in Februario foretog den S. Mand sig at drage till Rom, forreiste paa Venedig, Ferara, Bononia, Florenz, Siena och flere italiensche Steeder.

Der den Salige Mand nu hafde beseet och actet huis synderligt waar til Rom, forreiste hand til Neaples, och noget derefter tilbage igen til Rom, och derfraa per Marchiam Anconitanam till Padoa, huor hand straxt er bleffven eligerit in Bohemicæ Nationis consiliarium och den Tydsche Nations Bibliothecarium.

Aar 1594 in Augusto bleff den S. Mand udi Prætoris och Guvernørens Pallatz till Padoa thill den Tydske Nations Consiliarium eligerit, huilken Bestilling hand met Ære och Reputation flittigen forrettet, huilket er at see aff atskillige Documenter, som findis i den S. Mands Giemme.

Imidler tiid bekom den S. Mand Schriffvelse fraa sin kiere Fader, at hand efter welb. Hans Johansen Lindenows Begiering wille antage welb[te] gode Mands Søn Hans Lindenow, nu Danmarkis Raad, Ridder och Befalingsmand paa Kallundborg Slot, at reyse met hannom igennom Frankrige, Engeland, Nederland hiem ad.

Ao. 1595 den 10 Julii reyste de igiennom Lombardien, Switzerland, Savoyen til Geneff, huor den S. Mand giorde Kundskab met de fornemste lerde Mend udi samme Aca-

demie. Drog siden igennom Delphinaten till Lyon i Frankrige. Och der den S. Mand hafde beseet huis udi slige mectige Provincier och Steder waar at besee, tog hand sin Reyse op til Orleans, huor hand en 3 Maaneders thiid stille forbleff.

Fra Orleans tog hand Reysen paa Paris, den fornemste Stad och Academie udi Frankrige, och bleff der at besee, hvis naffnkundigt waar, paa den anden Maanede. Men paa Reysen til Paris besaae den S. Mand Blois, Amboise, Tours, Saumours, Angiers och andre smucke Steeder. Kom omsider paa Roan och Dieppe, och der fraa til Skibs til Engeland och holt sig der nogen rom tiid oppe til Londen, Cambris, Oxefort och andre Steder, och drog siden igennom Holland ind i sit Fæderne Land igen til sine kiere Foreldre den 15 Junii 1596.

Ao. 1597 straxt in Januario bleff den S. Mand anmodet aff w. Eske Bilde, daa en aff Kong. Maytt. Hoff Juncker, att wandre met hannom ind i Italien. Huilken hans Begering den S. Mand och efterkom. Och begaffue de dennom saa paa Reysen och droge igenom Høytydskland och Tyrol thill Venedig, och derfraa thill Padoa, huor den S. Mand tilforne moxen 3 Aar haffde studerit.

Och efter som hans Skickelighed paa de Steder waar bekant, bleff hand den 23 Julii for^{ne} Aar 1598 udi Guvernørens Pallatz udwalt att were Prorector et Syndicus Medicæ et Philosophicæ Universitatis, huilken høye Bestilling den S. Mand en tiid lang met stor Berømmelse forestoed. Thi hand haffde paa Universitetets Vegne en langwarende Trette for Førsten och Raadet thill Venedig met Jesuviterne, och bragte det saa wiit, at alle Jesuviter straxt maatte undvige Universitetit och det gandske Venediske Gebiet[1]), huorfore hand endnu paa de Steeder en

[1]) I Randen er med samme Haand tilføjet: och aldrig siden den tiid haffver kundet komme der ind igen.

høy berømmelig Naffn haffver. Imidler tiid hand Syndicus och Prorector Universitatis waar, forreiste hand met welb^{te} Esche Bilde till Rom, och haffde i sit Selskab S. welb. H. Jørgen Scheel och H. Otte Scheel. Lustrerede saa atter de fornemmeste Italiensche Steder, begaff sig siiden fra Rom till Neaples, og derfra igennem Calabrien och Appulien ind udi det Kongerige Sicilien[1]). Besaa der de fornemmeste Steder der i Landet, och iblant andet Messinam, och drog derfraa thill Cataniam, som ligger under det brendende Berg Ætna, och derfraa till den fornemme och berømte Stad Syracuse. Huor fraa de toge en Fregate eller Jagt och reiste der met ind paa den Øe Maltha, som i Apostlernis Gierninger kaldis Melita, huor Apostelen Paulus liide Skibbrud. Huor de bleffue saare well antagne och tracterede aff det tydske Ordens Malthesiske Riddere. Och der de hafde der werit en 14 Dages tiid, och torde ey for Usikerhed, som de Tyrchiske Sørøffvere foraarsagede, begiffue sig ind till Constantinopel, den Tyrkiske Keysers Hoffvitsede, och siden wiidere til Jerusalem, som de hafde sat dennom fore, begaffve de sig tilbage til Sicilien och siden til Neaples och Rom, och derfraa atter till Padoa in Aprili 1598, dog paa Weyen besaa de tu fornemme Steeder Luca og Pisa.

Siiden haffver den S. Mand atter der i Universitetit forrettit sit Prorectorat, indtill hand efter Professorernis idelig Anmodning er promoverit in Doctorem Medicinæ den 29 Junii udi for^{ne} Aar 1598 udi en stor och ypperlig førstelig och adelig Freqvents, som den S. Mands skønne Testimonia udwiser.

Den 23 Julii resignerede den S. Mand sit Prorectorat och forreiste siden met welb^{te} Esche Bille igennom Lombardien, besaa atter Palma Nova, Vicentia, Verona,

---

[1]) I Randen: offver Søen per Scyllam et Carybdin.

Brescia, Bergamo, Mantua, Cremona, Meyland, Pavia, och siden tog Weyen igennom Schwitzerland til Stratsburg, Frankfurt, igennom Hessen, Brunswig och Lyneborrig Land ind udi sit Federneland, hen wed Martini tiide 1598.

Ao. 1599 in Februario haffver høybaarne Første, Hertug Hans paa Sønderborrig ladet den S. Mand anmode, at hand wille tage sig en Reyse paa ind udi Frankrige och Engeland met hans førstelige Naadis Søn, Hertug Hans Adolph, som den S. Mand tilforne paa den Malthesiske Reyse kient haffde. Men den S. Mand efter sin kiere Faders och andre Wenners Raad sig undskyldiget formedelst mange mødsommelige Reyser, hand haffde udstaaet. Och begaff sig saa in Januario 1600 hiid til Aarhus at residere och lade sig til Gotfolkis Tieniste bruge.

Aaret derefter er den Sal. Mand kommen i Ecteskab met erlig och gudfryctig Pige Ingeborrig, S. M. Jens Giødsøns, Biscop her sammesteds hans Daatter, och bleff deris Brøllups Høytid holt her paa Raadhuset den 22 Novembr. 1601. Och haffver hand leffvet met hende it megit kierligt ecteskab paa det trettende Aar, och afflet 8 Børn, 2 Sønner och 6 Døttre, iblandt huilke en Søn och 2 Døttre er bortsoffvede. De andre leffve endnu alle effter deris kiere S. Faders Død høybedrøffvede. Gud dennom alle trøste och husuale[1]).

Anno 1605 haffver Kong. Maytt. wor allernaadigste Herre och Konge forlenet den S. Mand det Vicarie her udi Capitlet, som S. M. Peder Torkildsøn met forleent waar.

Anno 1613 er den S. Mand ved Rectorem och Professores udi Kiøbenhafn efter w. H. Cancelers S. Christian Friiss til Borrebye hans Consens kaldet at antage Pro-

[1]) Dr. Matthis Jakobsen havde 1600 ladet Præsten M. Peder Torkildsen i Aarhus indlede et Frieri for ham til Biskop Peder Vinstrups 15aarige Datter, Karine. Hun døde imidlertid allerede 7. Febr. 1601. (Kirkehist. Saml. 3. R. I, 750. 754).

fessionem medicam der sammesteds. Men eftersom den S. Mand her i Landet hafde en driffvende Praxin hoss Ædell och U-ædell, haffver hand sig for samme Vocation undskyldet.

Der den S. Mand nu meente hoss sin forige Condition at bliffve. bekom hand Aaret der efter, den 25 April. welbte H. Cancelers Breff at komme till Colding, Hans Maytt. wille bruge hans Tieniste thill Hoffve for Hoffmedico. Bleff der paa antagen, och giorde Kong. M. udi H. Cancelers Nerwerelse sin Æed och tro Forplict den 3 Maji 1614 udi Raadstuen paa Kiøbinghafns Slott.

Imidler tiid udi den S. Mands Fraawerelse haffver Gud wor Herre kallet fraa hannom hans kiere Hustrue udj hendis ottende Barselseng, hannem och hans 7 smaa uopfødde Børn till stor Bedrøffvelse.

Er saa udi 7 samfelde Aar bleffven udi Hans Maytt. naadigst Bestalling, at følge, huor Hans Maytt. wille holle Hoffleger, indtil den S. Mand den 11. Julii 1620 bleff naadigst aff Hans M. tieniste dimitterit, och for hans troe Tieneste met Cantorie-Prælatur her udi Aarhus Domkirke forleent. Huorfaare hand sig och hiid igen begiffvet haffver, Resten aff sine Aar her at fuldende.

Dog imedens den S. Mand her residerede, er hand bleffven nogen sinde fodret thill Hoffve, bode hans Kong. Maytt. selff, saa och hans førstelige Naade Printzen udj deris Suaghed at betiene och opwarte. Saa hand altiid haffver werit hos høystbete Kong. Maytt. udi berømmelig Anseelse.

Haffver saaledis bode till Hoffve udi Hans Maytt. tieniste, och siden her udi Byen leffvet udi sit Enkesede 22 fulde Aar, och imidler tiid haft en ret faderlig Omsorg for sine kiere Børns Optuctelse. huilke den S. Mand til Guds Fryct, Dyd och Ære met stor Omhygelighed haffver

hollet, saa de alle och en huer udi hans leffvende Liff ere till hederlig Stand kommen och udgiffven.

Widere den S. Mands Leffnit och Omgengelse at beskriffve giøris ey behoff. M. Paaske[1]) weed well selff det best. Wi formode, hannom sig saa imod Gud och alle erlige got folk at haffve forhollet, som en god. gudfryctig, ærlig och oprigtig Mand vel egner och anstaar.

Gud haffver hand troligen haft for Øyne, som end och er at kiende aff mange gudelige Psalmer, som hand aff fremmede Sprog i det Danske Maal udset haffver. Saa och aff den daglige Gudfryctigheds Øffvelse, Bøn och Sang, hand udi sit Huus met Børn och Tiund hollet haffver.

Imod Øffrigheden haffver den S. Mand werit till all Lydighed, Ære och Respect offuerbødig, ey willet nogen tiider Kongelige Mandater och Paabud imodstaa, men sig gierne deretter forhollet, och andre det samme at giøre tilhollet.

Imod sine Mettbrødre udi Capitlet, haabe wi. hand sig saa forhollet haffver, saa ingen met Billighed kand haffue sig offver hannom at besuerge[2]). Haffver staaet paa de Privilegier och Friiheder, som det hederlige Capitel haft haffver, att de end och icke udi hans Tiid skulle forringes och casseris, saa wiit hand der til kunde giøre.

Huorledis hand imod andre Gotfolk sig forhollet haffver, veed en hver her paa Steedet selff best. Hos fornemme och høylærde Folk haffver den S. Mand werit i stor Anseelse. Aff sine Jefnlige for sin gode, oprictige Omgengelse ærit och elskit, som hand och haffver altid haft Lyst thill at tiene en huer efter sin Stand och Con-

[1]) Præsten ved Aarhus Domkirke, M. Paaske Jensen Hofver.

[2]) To Breve, skrevne af Dr. Matthis Jakobsen i hans Egenskab som Medlem af Kapitlet i Aarhus findes meddelte i Kirkehist. Saml. 3. R. III, 350—4.

dition. Huilket hand end och lod kiende, den Tiid de Keyserske ware denne Bye megtige, daa hand icke alleniste den geistlige Orden och deris underhaffuende Bønder och Tienere stor Forschaansel aff Feltmarschalken, hoss huilken den S. Mand udi høy Anseelse waar, forhuerffuede, men end och hialp en huer, saa megit mueligt waar, til rette.

Imod sine Tienere och Bønder haffver den S. Mand weret mild och god, Ingen aff dennom forurettet eller met ny tynge beswerget, ladet sig gierne nøye met huis de hannom efter hans Collats och gammel Brug skyldige waare.

De fattige haffver den S. Mand och ey forgiett, men dennom gierne aff sin Formuffve hiolpet, endoch nu udi sit yderste 500 Dr. deputeret, som skall settis paa Rente, och Renten aarligen udgiffves thill fattige Enker, som ret husarme kunde eractis at were. Huilken Summa Penge skall och bliffve redeligen erlagt, och rictig Fundats der paa giort.

Den S. Mands Skrøbelighed, dødelig Sygdom och s. Afskeed fraa denne Verden belangende, daa haffver den S. Mand nu paa nogle Aars tiide weret megit schrøbelig, saa hand om Winteren nesten haffver maatt holle sig inde. Synderlig denne forgangne Winter haffver hand werit saa suag, at hand en Deel er slet bleffuen wed Sengen. Men for en femb Ugger siiden haffver hand slet met alle til Sengs sig maatte begiffve, och der hand formerkte, Sygdommen at forøge sig, haffver hand sat sig fore sit Huus at beskike oc giøre sin Sag klar hos Gud. Lod saa for tre Ugger siiden till sig kalde den H. Høyl. Mand M. Paasche Jenssøn, at hand hannom [skulde giffve] den Herres Jesu Christi hellige Legems och Blods Sacramente till en fast Bestyrkning paa sine Synders Forladelse och dett ewige Liffs Haab.

Qvid tum actum, novit Dn. Paschasius rectissime.

Siiden er den S. Mand ligget saa stille hen, och saa vel som tilforne brugt till denne sin legemlige Suaghed, huis hannom raadeligt kunde siunes. Dog alt forgeffves, efftersom ingen Urt for Døden er woxen. Som den S. Mand selff sagde: Medicamentis utimur, non ut fatalem horam evitemus, sed ut eandem salvi expectemus. Och efterdi hand merkte den siidste Tiime at tilstunde, slog hand sig fraa all werdslig Omsorg, tenckte alleniste paa en glædelig Hiemferd. Søndagen den 8 Maji er den S. Mand bleffuen saa megit hart angreben, at alle Krefter er hannom forgangen och skinbarligen siuntis till Døden at were forwendt. Laa dog saa stille hen, ynskendis och ventendis en naadig och gledelig Forløsning. Trøstede sig selff aff Guds Ord, repeterede ofte disse Ord: Jeg er tilfrids met Guds Wille. hand haffver mig icke forlat udi mit Barndom, hand haffver icke forlat mig udi min Fremwext, han haffver icke forlat mig udi Mands Alder, men mig aff megen Besuering udhiolpen. Jeg ved och wisselig, hand mig icke heller forlader udi min Alderdom och sidste Nød. Naar de strenge Anstød aff Sygdomen hannom angreb, begynte hand selff at læse det Wers: Naar wi i største Nøden staa etc.

Den Dannemand M. Paaske haffver hannom och imidler tiid besøgt och aff Guds Ord trøstet, synderlig forgangen Syndag den 15 Maji efter forrettet Tieniste i Kirken.

Qvid tunc gestum, qva devotione consolationem audiebat
et qvid respondebat, D. M. Paschasius rectius exponet.

Siiden laa hand met sammenlagde Hender en half Tiimes tid stille och taalmodeligen, och der Klocken waar ellufve, soff sødelig hen i Herren i sit Alders 67 Aar et Fierding Aar ringere[1]), udi sin kiere Søns, M. Jacob Ma-

[1]) Med en anden gammel Haand er i Randen tilføjet: 1636.

thisøns, D. Niels Fosses, Elisabeth S. M. Christen Fosses, hans kierre Datters Magdalene Matthiisdaatters, Anne S. Clemend Jenssøns, Anne Frederick Lauritzøns och andre Gotfolkis Nerwerelse. Wi wille haffve hannom den allerhøyeste Gud thill en gledelig och ærefuld Opstandelse befalet.

Den S. Mands kiere Børn och Suogre[1]) lade alle og en huer, aff huad Stand och Condition de were kand, som den S. Mand den siidste Ære bewiist haffue, paa det høyeste betacke, erbydendis sig alle och en huer i slig eller andre Maader igien at tiene.

Med en anden, samtidig Haand er derpaa Texten til Ligprædiken (2. Cor. 5. v. 1—3) indført. Nedenunder staar atter med en ny Haand: Joannes Themmius[2]) Erasmi Fil. Anno 1644. Og endelig findes om Dr. Matthis Jakobsens Børn[3]) og det af ham stiftede Legat følgende senere Oplysninger, der, efter Haanden at dømme, skyldes Etatsraad Peter Fogh til Ryomgaard:

Liberi Doctoris Matthiæ Jacobæi.

Dr. Jacobus Matthiæ Episcopus Aarhusiensis, de qvo Vinding: Acad. Hafn., Pater Jacobæorum, Jani, Oligeri, Matthiæ; Socer Erasmi Vindingii et Petri Scavenii, de quibus Vind. l. c.

1. Catharina nupta Nicolao Fossio, Medico Provinciali Scaniæ, unde Fossii, 6 numero, omnes eruditione clari.
2. Magdalena nupta Erasmo Nicolai, Consuli Aarhusiensi, Patri Brobergiorum, Matthiæ J. U. Doct. et Nicolai Licent. Juris; Socero Jac. Canutii Prof. Theol. Hafn. et Laurentii Bordingii Prof. Hist. Sorani et postea Theologiæ in Capitulo Aarh.

---

[1]) D. e. Svigersønner.

[2]) Dette Navn er saa afbleget, at Læsningen er noget uvis.

[3]) Jvfr. 1ste Del af disse Samlinger, S. 36—8. 110. 146.

4. Christina nupta Mag. Biornoni Drachardi, Theologo Sorano.
3.[1]) Anna nupta Mag. Stephano Stephanio, Prof. Sorano.
5. Medea nupta Mag. Christierno Clementino, Pastori et Ephoro Herloviano.
[6.] Christenza moritur innupta, tertiùm variolis laborans.

De 500 Daler, som ommældes til fattige Enker i Aarhuus at være givet, haver udi 70 Aar været paa Ryomgaard, og Renten deraf aarlig betalt, og forbedret med 300 Sl. Dr. af hans Daatter Daatters Daatter Malene Bording, gift med Peter Fogh, som Fundatz derom haver indretted, udi Stifts Kisten i Aarhuus indlagt, da ingen forhen derom haver været at finde.

2.

Dr. med. Eskild Christensen.

Denne i sin Tid ansete Læge, Svoger til ovennævnte Dr. Mattbis Jakobsen, var vistnok født i Boeslunde Sogn ved Korsør. I dette Sogns Kirke lod han i alt Fald siden sætte en Mindetavle over sine Forældre. Faderen hed Christen Eskildsen, Moderen Karine Ingvordsdatter. De boede paa en Gaard, der hed Eskildstrup, og det kunde formodes, at Faderen har været Herredsfoged, eller i hvert Tilfælde har indtaget en Stilling, der har raget noget op over en sædvanlig Bondes. Han døde af Pest 1553, da Sønnen, Eskild, maa have været meget lille[2]).

Det første, vi høre om denne, indeholdes i et Konge-

---

[1]) Saaledes har den originale Optegnelse, hvorved vel antydes, at Anna efter P. Foghs Mening egentlig bør staa foran Christina.
[2]) Hofman, Fundationer VIII, 113. Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 47 f.

brev 25 Aar efter Faderens Død. Heri omtales, at Eskild Christensen studerede Medicin udenlands, men kun havde ringe Hjælp til Fortsættelse og Fuldendelse af sit Studium, hvorfor Kongen tillod, at den Løn, som den juridiske Professor ved Universitetet ellers skulde have, maatte, da Posten for Tiden stod ledig, deles mellem to medicinske Studenter, der opholdt sig udenlands, nemlig Jakob Hasebard og Eskild Christensen. At Bevillingen er sket efter de kjøbenhavnske Professorers Indstilling, kan ikke betvivles. Den er af Kongen underskreven »paa vort Jagthus udi Rye den 7. August 1578[1])«. Paa den Tid var Arild Hvitfeldt kongelig øverste Sekretær og fulgte gjerne Kong Frederik paa hans Rejser om i Landet. Vi finde det derfor rimeligt, at det er ham, der har refereret Sagen for Kongen og derved maaske første Gang er kommen i en vis Forbindelse med Eskild Christensen, der siden kom til at staa ham meget nær. I ethvert Tilfælde maa denne have haft gode Fortalere, da det under 10. December 1579 paany blev bevilliget ham at nyde Halvdelen af den juridiske Professorløn. Bevillingen motiveres derved, at han studerede Medicin og agtede sig ind i Italien. Som den, der skulde med ham være Parthaver i Stipendiet. nævnes denne Gang Mester Anders Christensen, der allerede en Tid lang havde haft et af de fire saakaldte kongelige Rejsestipendier[2]).

Eskild Christensen har vistnok opholdt sig i Basel, den Gang han fik denne ny Bevilling. I et Vidnesbyrd, som Universitetet her 24. Oktober 1583 udstedte for ham, omtales nemlig, at han for fire Aar siden — altsaa 1579 — efter aflagte Prøver paa sin Lærdom havde erhvervet den højeste Grad i det filosofiske Fakultet i Basel[3].) Denne

---

[1]) Rørdam, Kbhvns Univ. Hist, IV, 296.
[2]) Rørdam, anf. Skr. IV, 303.
[3]) Se ndf. S. 116—7.

Grad kaldtes udenlands sædvanlig Doktorgraden, men her hjemme og i Tydskland Magistergraden. Hvor længe Opholdet i Basel har varet, vide vi ikke med Vished; men 17. Oktober 1580 blev Eskild Christensen tilligemed ovennævnte Mester Anders Christensen immatrikuleret i Padua[1]), der den Gang var et af de vigtigste Lærdomssæder i Europa, hvor Medicinen navnlig dyrkedes.

Da det Stipendium, der var tillagt Eskild Christensen, imidlertid snart efter ophørte ved Ansættelsen af en juridisk Professor ved Universitetet[2]), saa er hans Ophold i Padua næppe blevet af lang Varighed; sandsynlig har han maattet begive sig hjem i Aaret 1581. I det følgende Aar fik han et Hverv, der baade forudsætter. at han nød Tillid som en paalidelig og duelig Mand, og gav ham Lejlighed til at fortsætte sine Studier udenlands. Kongen havde nemlig en Myndling, som trængte til godt Opsyn, Holger Ulfstand, en Søn af Bahus Slots tapre Forsvarer i den nordiske Syvaarskrig, Jens Holgersen Ulfstand, der inden sin Død havde betroet sin Søn til Kong Frederiks Omsorg. Da det unge Menneske, der var født 1565 (altsaa netop i det Aar, da Bahus belejredes), nu havde naaet en Alder af 17 Aar og skulde tiltræde den sædvanlige Studierejse, var det Kongen om at gjøre, at han kom i gode Hænder. Derfor udvalgtes Mester Eskild til at være hans Ledsager og Hovmester, og Kongen lod udfærdige følgende ret mærkelige Anvisning til, hvorledes det unge Menneske skulde behandles.

Instrux medgiven Mester Eskild Christensen og hans Discipel Holger Ulfstand.

Vi Frederik den Anden osv. Gjøre alle vitterligt, at eftersom vi under vort kongelige Værgemaal og Beskyt-

---

1) Suhms Samlinger II, 3, 6.

2) Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. II, 634.

telse have taget og undfanget os elsk. Holger Ulfstand, Jens Ulfstands Søn, hannem selv og hans Gods til det bedste at forestaa, og saadant baade for hans salige Faders Fortroende til os, saa og for at han tjente os og Riget troligen: Da have vi nu for godt anset hannem at forsende udenlands at studere og sig at øve udi boglige Kunster; og have vi medgivet og tilskikket hannem denne Brevviser, højlærde Mand, Mester Eskild Christensen, at skulle være hans Skolemester, som paa hans Levned og Lærdom skal have et flittigt Opseende, hvilken han skal være hørig og lydig undergiven udi alle Maade. Skal det og stande til forskrevne Mester Eskild Christensens gode Beskedenhed og Fornuft, til hvilket Universitet enten udi Overlandene eller udi Frankrig han sig nu strax vil begive, hvor han kan tænke, gavnligst kan være, godt Regimente[1]) eller og Ungdommen bedst optugtes.

Og have vi medgivet hannem denne efterskrevne vor Instrux, hvor efter han sig med hans Discipel aldeles skulde skikke og forholde sig, hvorhen de forrejsendes vorder.

Først skal han fortinge sig ind med samme Holger Ulfstand, hans Discipel, hos en god, from, lærd Mand, der haver et godt Rygte paa sig, udaf hvis Hus forskrevne Holger Ulfstand ikke skal maa gange enten til Gjæstebud, Selskab, Værtskab eller andensteds, hvormed han kunde forføres, uden hans Skolemesters Villie og Samtykke. Men naar han ganger til Leise (Forelæsning) eller andensteds, skal Skolemesteren altid følge hannem.

Item hvis Penge dennem bliver forsendt, antvordet eller overskrevne til deres Underholdning, dennem skal Skolemesteren, ikke Holger, have udi Gjemme og Forvaring, at raade for til hans Tarv og Bedste, hvorfor han skal

[1]) Her synes at mangle: at være — eller noget lignende.

være forpligtet at gjøre Regnskab. Ikke skal han heller til Fløjelsklæder eller anden saadan kostelig Dragt og Klædebon noget anvende, men til Nødtørft ærligen klæde hannem og aarligen til os forsende et klart Register paa samme Fortæring, udi en Maade og anden paagangen.

Ville vi og alvorligen befalet og paalagt have forskrevne Holger Ulfstand, [ikke] uden hans Skolemesters Villie og Vidskab enten Penge at laane eller noget af nogen at borge, være sig af hvo det være kan, Kjøbmænd eller andre. Hvis saadant befindes, ville vi det ingenlunde betale eller nogen Tid tilstede af hans eget at skulle betales.

For saadanne Aarsagers Skyld skal forskrevne Holger Ulfstand ikke have Signetring, ikke heller udgive nogen Haandskrift, men i alle Maade være forskrevne Mester Eskild, hans Skolemester. hørig, lydig, følgagtig, som en god Discipel bør at være.

Hvis forskrevne Mester Eskild imod denne vor Instrux befinder forskr. Holger Ulfstand at skikke sig, eller sig haardnakket, gjenstridig, uflittig, ulydig at bevise, skal han saadan hans Brøst strax give os tilkjende, saa fremt han hos os vil være undskyldt. For saadan hans Umage have vi aarligen bevilget ham til Løn 30 Daler, desligeste fri Klædning, som han og aarligen til Regnskab skal indføre. Ville endda ydermere i Fremtiden hannem betænke efter den Flid, vi kunde bespørge hos hannem.

Denne forskrevne Instrux bede vi dig, Mester Eskild Christensen, saa vel som dig, forskr. Holger Ulfstand, at I have eder efter at rette i alle Maade. Under vor Gunst, Hyldest og Naade. Thi lader det ingenlunde. Givet paa Kjøbenhavns Slot 14 Juni Anno 1582[1]).

---

[1]) Sjælandske Registre Nr. 12, Fol. 239—40.

Da Eskild Christensen fra sit tidligere Ophold i Basel var vel kjendt med Studieforholdene paa dette Sted, bestemte han sig til at drage herhen med Holger Ulfstand, og da det overordentlig omhyggelige Regnskab, som han holdt under Rejsen, endnu er bevaret i Rigsarkivet, kunne vi følge ham og hans Discipel i de $1^{1}/_{2}$ Aar, de tilbragte udenlands. Regnskabet begynder med følgende Oversigt over de Summer, som medgik:

Anno Domini 1582, 15. Junij bleff Jegh Eschild Christenssøn schickit aff kongelig Maiestat medt Holger Wlffstand vdj Tysland, och bleff migh samme Dagh offuer antwordit aff høglerdt Mand M. Christopher Knop et hundrit Daller till There Pendingh, och thu hundritt Goltt Gylden till woris vnderholdingh. Siden bleff oss till schickit aff Danmarck siste Francfurter Paske Marckit thre hundrit Daller Guld, thed er vdj en Summa alt sammen 633 Daller 6 Batzer.

End annammitt till sidste Francfurter Marcket Anno 83 thend 30. Septembris 100 Daller.

Item 25 Octob [83], ther wi reiste fraa Basell, lonte wi aff Christian Bernichou 130 Daller.

Item haffuer wi siden lont aff Dirick Nacke, Burger vdj Flensburgh, 13 Daller till Hamburgh 12 Decemb.

Et Vidnesbyrd om den Orden og Nøjagtighed, hvormed Regnskabet er ført, er det, at M. Eskild begynder det med følgende Oversigt over de Møntsorter, som forekomme deri:

En Taule huorledis mand skall forstaa sigh paa mynten, som findis vdj thette regenskaff.

32 ß lybsch giør	1 Daller
36 Margrosser	1 Daller
18 Batzer	1 Daller

15 Batzer	1 Floren
21 Batzer	1 Goltt Gylden
27 Batzer	1 Sunde Crone
14 Franckfurter Pending .	1 Batz
10 Rapper	1 Batz
4 Creutzer	1 Batz
6 Rapper	1 Blaffert.

Af selve Regnskabet kunne nogle Notitser her meddeles, der formentlig ikke ville være uden Interesse. Af Hensyn til Læserens Bekvemmelighed benytte vi en nyere Retskrivning.

Den 16. Juni 1582 drog de, efterat have kjøbt en Klædesæk, en Bønnebog og en Salmebog, fra Kjøbenhavn til Kjøge. I Kjøge logerede de i »Morianen«. Derfra til Præstø. I Færgehuset ved »Gabenisse« laa de over. Derfra til Guldborg Færge og efter at være satte over til Laaland kom de til »Sorte Marckit«, hvor de spiste til Middag. Derfra til Nørregaard, hvor Holger Ulfstands Moster boede. Efter nogle Dages Ophold kom de til Rødby, hvorfra de satte over til »Hellehaffn« (Heiligenhafen).

»Den 24. Juni gav jeg til Vognleje fra Nystadt, der som Kongens Pasbort kunde intet hjælpe os, og til Lybek, for os og vores Tøj, som var et stort beslaget Skrin, to Klædesække, en Seng, en Madkurv, et Flaskefoder og to lange Bøsser — 2 Dlr. 1 Ort.«

De drog først til Strasburg, hvor de »for Sturmu Skyld« fortøvede i 8 Dage.

»18 Juli lejede vi en Vogn til os og vores Tøj fra Strasburg til Basel, 14 Mile, for 9 Daler 6 Batz.«

I Basel, hvor de ankom o. 20 Juli, tog de først ind i Værtshuset »til Storken«, indtil de kunde faa privat Logis.

23 Juli deponerede Holger Ulfstand ved Universitetet i Basel og blev immatrikuleret hos Universitetets Rektor.

Flere Indkjøb gjordes, f. Ex. et Timeglas, et Clavicordium til Holger, »Canelbark, Muskater, Cardemom til Holger om Morgenen for Luften.«

En fransk Skolemester blev antaget til Holger.

»Den 14 Novb. givet en tydsk Skolemester for 3 Maaneder, han gik til Holger og lærte ham at skrive — 3 Guldgylden.«

Den 7 Decbr kjøbtes »Pestilenslys« og Dagen efter Præservativ mod Pest.

1583. 16. Januar »gav Holger til Faddergave hos Landfogden af Mønickstein, vores Diskherres Broder — 1 Daler.«

6. Marts »for de Thesibus at trykke, der Doctor Johannes Jacobus Grynæus dedicerede Holgero — 2 Daler 1 Batz.«

»Den 8. Marts regnet med vores Diskherre, Doctore Samuele Grynæo Jurisconsulto, og betalt fra den 22 Juli A. 1582 og indtil den 10. Marts A. 1583, som er 33 Uger, om Ugen 4 Florener for os baade, gjør 110 Daler.«

»Givet Orgelisten for 7 Maaneder, han haver ganget til Holger og lært hannem at slaa paa Instrumentet, gjør — 9 Daler 6 Batzer.«

»Den 8 April betalt vores Husvært for Husleje fra den 22 Juli 1582 indtil den 31 Marts, som er 9 Maaneder, for hver Maaned givet 48 Batzer, gjør — 24 Daler.«

»Item betalt for extraordinariis, som vi have fortæret paa vores Stue, undertiden drukket en halv Maade Vin imellem Maaltid, undertiden ædt en Morgensuppe, fra det første vi komme til Basel og til Dominicam Lætare Ao. 1583 — 8 Daler 6 Batzer.«

»Den 6 Maj kjøbte jeg Holger en Rapir for — $2^1/_2$ Daler 1 Blaffert.«

»Den 12. August for et Brev, som kom af Frankrig, fra Børge Trolle til Holger, givet — 2 Blaffert.«

»Den 7. Sept. gav Holger Orgelisten, som lærte hannem at slaa paa Instrumentet, til Faddergave — 1 Floren.«

»Item givet fattige Folk, fra det første vi komme til Basel indtil denne Dag, undertiden en Heller, en Rap, en Creutz, gjør i en Sum — $2^1/_2$ Daler.«

Register paa hvad jeg haver udgivet for Bøger til Holger, tilsammen $13^1/_2$ Dlr. $6^1/_2$ Batzer 2 Rapper. Følgende Bøger anskaffedes:

Biblia latina. Pauli Jouii Opera omnia. Regentenbuch. Epistolæ et officia Ciceronis. Terentius. Sleidamus. Precationes Musculi et Avenarii. Dictionarium Gallico-latinum. Grammatica gallica. Novum testamentum latino-gallicum. Dialectica Lossii. Victorini Strigelii in dialecticam Philippi. Joan. Piscator in officia Ciceronis. Rhetorica Martini Crucii. Historia Apollonii. Teutsche Formular- und Cantzeleibuch und Epistelbuch. Joan. Thomæ Fregii Qvæstiones logicæ, ethicæ, oeconomicæ et politicæ. Grammatica Spangebergii. Kirkeordinans til Basel. Adagia Erasmi. Reinhardus Lorichius, de institutione principis. Diogenes Laertius. Schola Salernitana de conservanda bona valetudine. Psalmbuch teutsch.

»Udgivet paa en Rejse fra Basel til Baden i Svitzerland til en svitzersk Landdag, sig at forsøge og bese. og tilbage igjen — $7^1/_2$ Dlr. 5 Batzer.«

Udgivet paa en Rejse fra Basel til Frankfurter Messe og tilbage igjen (de opholdt sig en 14 Dages Tid i Frankfurt) — $59^1/_2$ Daler $1^1/_2$ Batzer.

Udgivet paa en 6 Ugers Rejse fra Basel igjennem Burgundia til Genf og tilbage igjen til Basel — $87^1/_2$ Dlr. $2^1/_2$ Batzer.

Følgende Notitser i Regnskabet fra Slutningen af Oktober 1583 betegne Opbruddet fra Basel:

»Givet Notario Universitatis Basiliensis for vores Testimonio — 2 Daler.«

»Item Rectori pro Sigillo Universitatis — 1 Daler.«

»Item givet for et Fad til at pakke Holgers Bøger udi 8 Batz.«

»Item forskjænket vores Diskherres, D. Samuels, Hustru, der vi droge bort — 3 Daler. Item udi Kjøkkenet forskjænket — 1 Dlr.«

»Item givet vores Husværts Hustru — 1 Daler.«

Endnu er bevaret den Anbefaling til Kong Frederik II, som Universitetet i Basel meddelte Eskild Christensen ved hans Bortrejse[1]). Den lyder saaledes:

Qvanqvam, Serenissime Rex, nos, qvi moderandæ et ornandæ juventutis studiis dediti sumus, ad Regiam tuam Majestatem dare literas pudor ferè prohibeat; tamen et Regii tui nominis virtutumqve fama atqve celebritas, officii deniqve nostri ratio, eum nobis ita excussit, ut facere non potuerimus, qvin doctissimo viro D. Eschillo Christiano Dano, Academiæ nostræ Basileensis civi, gratificaremur, obnixe petenti, ne eum citra nostram commendationem domum reverti, inprimis verò in T. M. conspectum, pateremur. Etsi enim Virtus ipsa sit αὐταρκής, et suapte natura bonorum omnium oculos in se convertat, tamen qvia et incorrupta vox rectè judicantium in humana conversatione suum qvoqve momentum habere solet, idcirco nota apud nos cunctis et testata loqvemur. Ita se memoratus D. Eschillus Christianus eo temporis curriculo, qvo apud nos vixit, gessit, ut ob vitæ integritatem morumqve elegantiam non solum iis, qvorum hospitio usus est,

---

[1]) Se foran, S. 108.

sed et nobis omnibus charissimus fuerit. Non actio, non incessus, non gestus in illo notatus, non aliud postremo verbum factumqve, qvod in deteriorem partem conspiceretur. Qvod vero ad ingenii cultum, pulcherrimarum disciplinarum studiis sibi comparatum, eqvidem non potuimus aliud de eo, quam de strenuo in Musarum castris milite, iudicium facere, maximè cum jam pridem, qvarto scilicet abhinc anno, ob eximiæ eruditionis suæ specimina edita, ab ordine Philosophico Docturæ titulo atqve insignibus publice exornatus fuerit. Qvo nomine cum indubitatam nobis spem fecerit, eum Reipublicæ Christianæ virum utilem fore, Deo Opt. Max. hisce, qvibus instructus est, literatæ pietatis donis incrementum suppeditante; idcirco, Inclyte simul et Clementissime Rex, a T. M., qvanto possumus opere, submissè et officiosè petimus, ut præsentem D. Eschillum in suam clientelam suscipere, eumqve Regio favore ac benevolentia complecti ac promovere non dedignetur, nihil addubitantes, eum in posterum qvoqve, divina suffultum gratia, iis vitæ institutis usurum, ut hoc beneficio non indignus videatur. Cui[1]) Tuæ Regiæ Majestati, pro cujus salute ac dignitate religiosa mentis atqve animi pietate vota concipimus, nosqve commendatissimi esse cupimus. Datum Basileæ in Senatu Academico 24. Octobr. Anno salutiferæ incarnationis MDLXXXIII.

Serenissimæ Tuæ Majestatis
addicti
Christianus Urstisius, Rector,
et Senatus Acad. Basil.

Potentissimo Principi ac Domino, D. Friderico, Serenissimo Daniæ, Norvegiæ, Sclavorum, Gothorum Regi (etc.), Domino Clementissimo[2]).

---

[1]) Mon ikke Afskriverfejl for: Qui.
[2]) Afskrift i Gl. kgl. Saml. 1076 Fol.

I foranstaaende Anbefaling kaldes Eskild Christensen Doktor i Filosofien: men der tales ikke om, at han har erhvervet den medicinske Doktorgrad. Da han imidlertid efter sin Hjemkomst fra Basel stadig kaldes Dr. med. (eller Doktor), maa det vistnok antages, at han i Basel ogsaa har erhvervet Graden i Medicinen, ligesom hans Studiefælle. M. Anders Christensen, om hvem vi vide, at han 1583 tog Graden paa dette Sted, inden han drog hjem og blev Professor i Medicin ved Kjøbenhavns Universitet.

Eskild Christensens og hans Discipels Hjemrejse foregik over Kassel og Hamborg. Den 29. December 1583 vare Rejsefællerne paa Skanderborg Slot hos Kongen, hvor Eskild Christensen afleverede sit Regnskab, efter at Holger Ulfstand ved sin Underskrift havde stadfæstet Rigtigheden deraf. I Kancelliet gjordes derpaa et summarisk Udtog deraf[1], der forelagdes Kongen, som under 17. Januar 1584 paa sit Jagthus i Rye meddelte Dr. Eskild Christensen Kvittering for vel aflagt Regnskab over Udgifterne i den Tid, han havde været Hovmester for Holger Ulfstand[2].

Det Tilsagn, der inden Rejsen var givet ham, om at Kongen vilde betænke ham, naar han udførte sit Hverv til Tilfredshed, opfyldtes ved følgende Forleningsbrev:

Doctor Eske Christensen fik Brev paa et Vicarie udi Roskilde Domkirke.

Vi Frederik den Anden osv. Gjøre alle vitterligt, at efterdi der nu vacerer og ledigt er et Vicarie udi Roskilde Domkirke efter Doctor Hans Frandsen, som Doctor Cornelius Hamsfort næst for hannem udi Værge havde:

[1]) Dette Udtog tilligemed de originale Regnskabsbøger findes i Rigsarkivet.

[2]) Sjælandske Registre Nr. 12, Fol. 305 f.

da have vi af vor sønderlige Gunst og Naade undt og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev unde og tillade, at os elsk. Doctor Eske Christensen maa samme Vicarie udi Roskilde Domkirke efter Kapitels Statuter igjen bekomme, og det med Bønder, Tjenere og al des Rente og rette Tilliggelse, intet undtaget, have, nyde, bruge og beholde, til saa længe vi anderledes der om tilsigendes vorder (osv.). Actum Antvorskov Kloster 6 Juli 1584[1]).

Vi have ikke fundet noget Spor af, at Dr. Esklld Christensen har resideret ved sit Vikarie i Roskilde, hvortil der paalaa ham en Forpligtelse, naar han ikke var lovlig forhindret. Men vi kunne heller ikke paavise nogen anden fast Plads for hans Lægevirksomhed før Aaret 1592. Han synes jevnlig at have opholdt sig hos Arild Hvitfeldt, der siden 1586 var Lensmand paa Tryggevælde samt Rigens Kansler og Raad. En Dom af 25. Juli 1586 er afsagt af Hvitfeldt paa Tryggevælde »nærværendes Dr. jur. Johan Knopper og Dr. med. Eskild Christensen«, der altsaa have været Meddomsmænd[2]). Flere Vidnesbyrd om den Fortrolighed og Tillid, som Arild Hvitfeldt nærede til Dr. Eskild, foreligge[3]), og det var maaske ogsaa denne ansete Mand, der senere hjalp ham til en Art offentlig Ansættelse.

Under 20. Oktober 1587 forlenedes Dr. Eskild Christensen med et Kannikepræbende i Hamar Domkirke, som Morten Knudsen sidst havde haft, samt med Kongetienden af Gram Sogn i Hadeland[4]). Det har dog næppe været hans

---

[1]) Sjælandske Registre Nr. 12, Fol. 322 f.

[2]) Danmarks Riges Register paa Domme 1586—88 (i Rigsarkivet).

[3]) Se Rørdam, Arild Hvitfeldt, s. Reg.

[4]) Norske Rigsregistranter II, 726. Om Morten Knudsen og Anledningen til, at han mistede sit Præbende, s. Ny kirkehist. Saml. III, 658 ff. Den 20. Maj 1583 havde Eskild Christensen under Opholdet i Basel skrevet i Morten Knudsens Stambog (smst. S. 664).

Tanke at forlægge sin Bolig eller Virksomhed til Norge; men et saadant Præbende gav Besidderen, naar han først var kommen overens med en paalidelig Mand paa Stedet, der kunde være hans Inkassator, en fast aarlig Indtægt, der, om den end ikke var meget stor, dog heller ikke kostede Arbejde, og derfor var et behageligt Tillæg til, hvad han ellers kunde fortjene.

Nogen fast Virksomhed synes Dr. Eskild ikke at have haft, før han fik følgende Bestalling:

Doctor Eskild Christensøn fik Bestilling at være Medicus udi Fyen, og udi Odense boendes, ut sequitur.

Vi Christian etc. Giøre alle vitterligt, at eftersom vore Undersaatter, Adelen udi vores Land Fyen, underdanigst hos os haver gjort Anfordring og været begjærendes, at dennem maatte tilskikkes og forordnes en Medicus, dennem og det ganske Land til bedste, og forbemeldte vore Adel have handlet med højlærd Mand D. Eskild Christensøn, saa han samme Bestilling sig vil paatage og forestaa; og efterdi os elsk. Breide Rantzou, vor Mand, Raad og Embedsmand paa vort Slot Tranekjær, naadigst er forlent med noget Gods, kaldes Norby Gods, som afgangne D. Cornelius fordum havde udi Forlening, hvoraf forskrevne Breide Rantzou haver samtykt og lovet at ville give aarligen for vist og uvist 200 gamle Daler, regnendes fra Philippi og Jacobi sidst forleden Ao. 92 og siden aarligen, imedens han med samme Gods er forlent: Da have vi naadigst, forbemeldte vore Adel udi forskr. vort Land Fyen til Gode og Velfart, undt, bevilget og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev unde, bevilge og tillade, at forskr. Doctor Eskild Christensøn maa aarligen lade oppebære af forskr. Breide Rantzou forskr. 200 Daler, som han skal give af forskr. Norby Gods, og dennem have, nyde, bruge og beholde, imeden og al den Stund han er

udi samme Bestilling: og skal han residere og bo udi vor Kjøbsted Odense og sig udi samme sin Tjeneste og Bestilling troligen og flitteligen forholde og lade sig finde villig og uspart baade hos Adelen og andre vore Undersaatter udi forskr. vort Land Fyen, som hans Kunst og Hjælp kunde behøve. Bedendes og bydendes forskr. Breide Rantzou, eller hvilken forskr. Norby Gods efter hannem bekommendes og havendes vorder, at fornøje forskr. D. Eskild Christensøn aarligen til gode Rede forskr. 200 Daler, imeden han er udi samme Bestilling, ej gjørendes hannem derpaa Forhindring udi nogen Maade. Under vor Hyldest og Naade. Actum Hafniæ 13 Juni Ao. 1592 [1]).

Samme Aar Dr. Eskild Christensen fik denne Udnævnelse, der for hans øvrige Levetid knyttede ham til Odense, lod han sætte en Mindesten ved sine Forældres Grav i Boeslunde Kirke med følgende stemningsfulde Indskrift:

Christo Servatori.

Viator, quisquis es, siste gradum, have et disce. Non sum ego Christianus AEschilli, qui quondam hic habitavi in AEschildstrup, sed fui. Nec Cimbria neque Selandia nunc patria est, sed Coelum. Nec mihi Catharina Ingvardi filia, mecum una hic humata, amplius uxor, sed consors. Fabula etenim mundana peracta, mortalitatisque exuviis hic depositis, creatori animam devotam reddidi, et hebdomade sexta completa peste occubui Anno S. H. [2]) 1553. Viator, si didicisti, have, vale et mature in rem tuam propera. Eschillus Christianus, Medicus, F. P. B. M. [3]) posui, Anno novissimi temporis 1592 [4]).

---

[1]) Fynske og smaalandske Registre. Nr. 2, Fol. 56.

[2]) Salutis Humanæ.

[3]) Filius Parentibus Bene Meritis.

[4]) Kirkehist. Saml. 4. R. IV. 47 f. I visse Henseender (i Tiltalen til Læseren) minder denne Gravskrift om den mærkelige, i nærværende Samlinger I, 334 f. omtalte Gravskrift over Lektor Povl Helgesen.

Ikke længe efter at Dr. Eskild Christensen havde taget Bolig i Odense. ægtede han 11. Februar 1593 Biskop Jakob Madsens Datter Marine[1]) og kom derved i den nøjeste Forbindelse med den nævnte velfortjente Biskop, der aabenbart satte stor Pris paa denne Svigersøn. Dr. Eskild har da ogsaa paa flere Maader været Biskoppen til Bistand, saa at han næsten kan synes at have været en Art Episcopus in sæcularibus, naar Svigerfaderen var paa sine Visitatsrejser. Man læse saaledes følgende Brev, der handler om Ansættelse af en Sognepræst ved Frue Kirke i Odense, til hvilken Kirke den i Brevet nævnte Arild Hvitfeldt var Patron.

Filio et genero meo charissimo, D. Doctori Eschillo Christiano, Medico apud Fyonenses prudentissimo, S. paternam in Filio Dei.

Heri ad me venit reverendus Vir M. Paulus[2]), Gottlandus alioqvin Episcopus, adferens ad me communis nostri fautoris Arvidi Witfeldi literas hisce meis inclusis, ex qvibus cognoscas, qvod sit voluntas eius erga hunc virum honestissimum. Si itaque nullus sit in locum M. Læti p. m. vocatus pastor, eum promoveas in ejus successorem, volente Arvido, pervelim, ut cognoscat ipse, commendationem allatam mihi fuisse cordi. Audiant itaqve ipsum docentem parochiani, quos non puto juste eum posse despicere. Dominus faxit, ut omnia in ipsius Nominis gloriam et salutem multorum fiant. Nihil novi apud nos. A vobis exspectamus læta plus solito[3]). Jam hinc hora 8 antemer. iter insulanum ingredior. Qvod ut felix faustumqve sit, Deum mecum preceris. Nostri vos salutant. Deus vos et nos protegat a venatore pestilentiali,

[1]) Bloch, Den fyenske Geistligheds Historie I, 65.
[2]) Povl Andersen Medelby.
[3]) Vistnok har Dr. Eskild Christensen ventet sig en Arving.

Amen. Ex curia pastorali Øster-Skerninge[1]) d. 16 Aug. Ao 1602.

T. P. chariss.
Jacobus Matthias[2]).

Naar Fyns Stifts Præster havde større Festligheder i deres Huse, indbød de ikke blot Biskoppen, men ogsaa hans ansete Svigersøn[3]), og til denne tog vel ogsaa Ansøgere om gejstlige og Skole-Embeder jevnlig deres Tilflugt. Hertil bidrog desuden det intime Forhold, som man vidste, der bestod mellem Dr. Eskild Christensen og Rigens Kansler Arild Hvitfeldt[4]). Som Adelens Læge paatog Dr. Eskild sig undertiden særlige Hverv for Medlemmer af denne Stand[5]). Alt tyder saaledes paa, at han har været en Mand, der har nydt megen Anseelse. Ogsaa hans ydre Stilling har vistnok været meget god. Herom vidner blandt andet følgende Kjøbebrev[6]), der ogsaa har Interesse derved, at det bestemt antyder, hvor den gamle, da nedrevne Albani Kirke i Odense har ligget:

Mogens Hendrichsøn, Sivert Pedersøn, Borgemestere i Odense, Sivert Laursøn, Jacob Hendrichsøn, Poul Nielssøn, Niels Bager, Rikart Knudsøn og Jørgen Skriver, Raadmænd ibidem, giøre vitterligt for alle udi dette vort aabne Brev, at vi paa Kongl. May^{ts} vor allernaadigste Herris naadigste Behag haver undt og til Leye ladet, og nu med dette vort aabne Brev unde og i Leye lade hæderlig og høylærd Mand, Doctor Eskild Christensen,

---

1) Her var Biskoppens Søn, Bagge Jakobsen, Præst.
2) Afskrift i J. Bircherods hdskr. Dagbog ved Novbr. 1681.
3) Se Kirkehist. Saml. 3. R. I, 312, Not. og 4. R. III, 608. Not.
4) Se Ny kirkehist. Saml. V, 464. VI, 344—5. K. S. 3. R. I, 329. 4. R. III, 141 Not.
5) Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. 1527—1621. III, 703.
6) Afskrift i J. Bircherods hdskr. Dagbog ved Februar 1678.

Medico her sammesteds, og hans Arvinger, Arving efter Arving, den Jordsmoen og Eyendom, som S. Albani Kirke og Kirkegaard fordum paastoed, som sal. og høgloflig Ihukommelse Konning Christian naadigst haver undt og tillagt Odense By, og erlig Mand Oluf Bager, Borger her sammesteds, fordum paa bygt hafde, liggendes sønden fra Byens Torf, og norden S. Knuds Closters Hauge, vesten Bytinget og østen S. Knuds Kirkegaard. Hvilket for[ne] Jordsmoen for[ne] Doctor Eskild og hans Arvinger, Arving efter Arving, den ene efter den anden, skulle have, nyde, bruge og beholde, og den bygge og forbedre og ved god Hefd og Magt holde med god, nyttelig Kiøbsted Bygning, saa der af kand gange Kongelig og Byes Tynge, og ogsaa at de skulle give her af aarligen Aars til Odense By to enkende gode gamle Daler. Hvilken Jordskyld Doctor Eskild og hans Arvinger skulle være forpligtede redeligen og vel til Odense Byes Kammer at udgive, Halfparten til hver Paaske og den anden halve Part til S. Michelsdag eller fiorten Dage der efter udi det seeniste, saa fremt de det Bref og Frihed nyde ville. Skulle de ej heller Magt have dette Bref og Frihed uden voris og voris Efterkommeres Bevilling og Samtykke at selge, oplade eller i nogen Maade afhænde. Men dersom saa skeer, at for[ne] Doct. Eskild eller hans Arvinger blive nogen Tid tilsinds at ville samme Gaard og Bygning selge, pantsette eller afhænde, da skulle de først tilbyde os eller vores Efterkommere paa Bysens Vegne, om nogen bosiddende Borger enten kiøbe eller pante vil; og hvo som samme Gaard og Bygning kiøbendes eller fangendes vorder, skal være forpligted at tage ny Bref derpaa af os eller voris Efterkommere, saa at for[ne] Jordskyld kand betimeligen deraf udkomme og til rette Tiide uforsømmeligen udgives, eftersom forskrevet staar, udi alle Maader. Til Vidnesbyrd have vi ladet [trykke] vores Indsegle her for neden med vor

Stads Segel her hos undertrykt. Actum Odense den 27 Dag Novembr. 1598.

Biskop Jakob Madsens Død 24. September 1606 var et føleligt Tab for Dr. Eskild Christensen, som for Biskoppens øvrige talrige Slægt, om der end tilfaldt dem en ikke ubetydelig Arv. I den følgende Tid møde vi da ogsaa kun sjældent Dr. Eskilds Navn, skjønt han fremdeles forblev i sin Lægevirksomhed i Odense. Han døde 2. November 1621[1]. Inden sin Død bestemte han, at 500 Rdlr. af hans efterladte Midler skulde anvendes til Legater. Men nogen Fundats fik han ikke oprettet. Da hans Enke, Marine Jakobsdatter, imidlertid ægtede M. Svend Pedersen, Professor ved Odense Gymnasium[2], sørgede de for, at en Fundats af 20. Januar 1626 blev oprettet, hvorved 300 Rdl. tilfaldt Gymnasiet i Odense, 100 Rdl. de fattige, og 100 Rdl. S. Knuds Kirke, hvor Dr. Eskild Christensen havde fundet sin Grav[3]. — Det er vel i Anledning af Gaven til Gymnasiet, at J. C. Bloch ved at nævne Dr. Eskild Christensen udbryder: »et Gylden-Navn i Gymnasii Historie«[4]. Vistnok har hans Gave været den første, der tilfaldt det nys stiftede Gymnasium. — Skrifter af ham kjendes ikke.

---

[1] Hos Mumme, St. Knuds Kirke i Odense S. 138, angives (efter Bircherods Mnskr.) hans Dødsdag som 2. Nov. 1600. Aarstallet er urigtigt (s. Suhms Saml. II, 3. 6), men Dagen er vistnok rigtig, da der i Dcbr. 1621 disponeredes over de Præbender, Dr. Eskild havde haft i Roskilde og Hamar (Sjæl. Registre, Nr. 17. Fol. 187. Norske Rigsregistranter V, 188).

[2] Bryllupet stod 8. Dcbr. 1623. Men hun døde faa Aar efter og blev begravet 23. April 1626 (Bloch, Den fyenske Geistlh. Hist. I, 361 f. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. V, 390). Hos Mumme, a. Skr. S. 138, siges efter Bircherod, at hun døde 31. Marts 1624. Aarstallet er dog urigtigt.

[3] Hofman, Fundationer V, 11—3.

[4] Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 361.

Tillæg.

Som man vil have set af ovenstaaende, stod de to her omtalte Læger i det nærmeste Forhold til Biskop Jakob Madsen i Odense, i det den ene af dem var hans Søn, og den anden hans Svigersøn. Da Biskoppens »Testament« med Skiftet efter ham er bevaret i en samtidig Afskrift i Arne-Magnæanske Samling, Nr. 382 Fol., turde der være Anledning til at meddele disse Aktstykker her, saa meget mere som de næppe hidtil have været litterært benyttede. J. C. Bloch omtaler dem i »den Fyenske Geistligheds Historie« uden at have set dem. Deres Existens var nemlig bekjendt derved, at de fandtes nævnte i Katalogen over Fr. Rostgaards Manuskriptsamling, der 1725 blev udbudt til Auction[1]), ved hvilken Lejlighed Arne Magnussen rimeligvis har kjøbt disse Stykker.

Skiffte Register effter voris S. Fader.

1.

Salig Faders Testament.

Haffuer ieg Jacob Matzon, barnfodt vdj Weyle y Judtlandt Aar 1538. S. Ibs Aften[2]), daa jeg nu var i min 64 Aar, til sammen skreffuet vdj min Residentze, Clare i Odense, som ieg besadt wuerdige for en Superintendent offuer Fyens Stift, Aar 1602, at ieg vilde lade mine Børn oc Arffuinge vide, huad Benedidelse oc Velsignelse min allernaadigste oc barmhiertige Herre oc Gud, Gud Fader min Skabere, Gud Søn min Gienløsere, saa Gud den Hellig Aand min Trøster oc Husualer, haffuer mig fattig Mand, sin Tiener wuerdige, forlent oc

[1]) Nye Tidender om lærde og curiøse Sager 1725, S. 809.
[2]) Den 24. Juli.

benedidet med, for saadanne Aarsagers Skyld, som her effter følger.

Anno 1565 voceret mig hæderlig oc høylerdt D. Pouell Matzøn, som da var Magister oc Superintendent offuer Riber Stigt (oc siden kallet derfra til Sielandz Stigt Anno 1569) til en Scholemester wdi Riber Schole. Oc var da skyldig bort meer end 500 Dlr.

Anno 1566 stod mit Brøllup paa Riber Raadhus med Karine Baggis Datter, min kiere Hustrue, som bleff fød Ao. 1548.

Bleff siden kallet til Sogneprest til Domkierken efter S. Her Jens Grundet Aar 1568, som døde Anno 1565, oc Kaldet stod lenge ledige. Bleff oc saa forlent aff Kongl. Mayt. effter Mester Jens Knudsøn med et Canichedom Anno 1568. Saa ieg var tu Aar Scholemester ibidem, och 21 Aar Sogneprest thil Domkierken. Huad min Herkomst, Leffnit, Vandring, oc Steder, jeg haffuer studeret paa etc. [belanger], findis wdj en anden Bog her for wdj[1]).

Midler thid ieg her bode, arffuede ieg med min kiere Hustru effter hindis S. Foreldre Eyedom wdj Ribe y Sortebrødregade, Hundegade oc Klostergade Huse oc Buode, bleff sat vdj Syskinde Skiffte for — 630 Dlr.

Samme Aar kiøbte aff S. Christen Laugssøn lige saa møget wdj forne Eyedom, som hand arffuede ocsaa med sin Hustrue Marine Baggisdatter effter forne hendis Foreldre, oc gaff hannom derfor — 630 Dlr, och — 2 Rosenoble.

Samme Aar kiøbte ieg aff Jep Brun it halff Hus vdi Sortebrødregade, med en halff Eng, liggendis paa Øster Mae, for — 120 Dlr.

Halffparten Jordet wden Biugning, thi Biugningen war affbrendt til forne, med en halff Eng, ved det ieg kiøbte aff Jep Brun, kiøbte ieg siden aff S. Marine Oluff Staphensøns for — 130 Dlr.

Ald den Biugning, som stod paa forne Jorder, bode i Sortebrødregade, Hundegade og Klostergade, affbrende Anno 1580.

---

[1]) Er ikke bevaret.

Oc haffde jeg forbiuget paa det, den liden Stund jeg haffde det for Branden, som var it halfft Aar, — 100 Dlr. Haffde 22 Skorstiene standen baare, der Branden var falden, oc icke reddet en Sticke der aff, saa ieg fick Skaade wdi denne Brand for — 1638 Dlr.

Siden kiøbte jeg den Haffue paa Holmen aff Jep Borre oc Jens Thuille, oc it Stycke aff Madz Nielsen ved Sønderporten, som Skøder vdviser, kostet mig — 113 Dlr.

Den store Gaardt tuert offuer for Snogdall y Søndergade haffuer jeg høyglofflig S. Konning Friderichs Skøde paa, huilken ieg opbygget saa vel, som det andet, der var affbrendt, førend ieg bleff kaldet til Fyens Stigt.

Noch haffuer ieg kiøbt aff s. Anne Peders, min Hustrues Modermoder, Enge vdj Nørherredt, i Borck enge. Oc noget i en Gaard wdj Hillersleff i Wester herredt for — 225 Dlr.

Noch kiøbt aff M. Klaus Giørings Arffuinger wdj Wilsleff i samme Enge, oc en Gaard wdi Hillersleff (huilken Gaard ieg saalde w. Erich Lycke tii Skoussgaard, da Lensmand paa Riber Hus), for — 260 Dlr.

Kiøbt det Jordt aff Anders Malthesøn, hand arffuede effter S. Frue Abbell Skeel, for — 200 Dlr. Oc lod vi Buoder opreise der paa, førend ieg drog fra Ribe.

Noch kiøbte ieg den Gaardt, Morten Hatfilter vdj boër i Søndergade, mig til worderet for — 350 Dlr.

Weylle.

Kiøbte wdj Weile aff Pouell Lassøn Halffparten aff den Gaardt, min S. Farfader oc Farmoder: Niels Jonssen oc Kirstine Jons, wdj buode, med en Gaardz Eyendom for — 210 Dlr.

Noch it Stycke Hummelgaardt vnder Høybedt aff M. Anders Søffrensøn Weyle for — 40 Dlr.

Noch aff Hans Siuertzen i Weyle vdj samme Hummelgaardt it Stycke for — 40 Dr.

Noch kiøbt til min Gaardt y Weyle aff Engelbretz Arffuinger oc lagt til Kaalhaffuen oc Abelhaffuen for — 58 Dlr.

Denne Gaard fald mig en ringe Ting til wdj effter min

Faders Syster, Karrine Sueertz, som den eyede, fordi den var vdsat oc forpantet. Oc kiøbte ieg aff Jens Michelsøn, Borgemester ibidem, halffue parten oc gaff hannem der for — 2 Gaardtz Eyedom nest Synden op til M. Anders Weylis Foreldris Jordt, som da stode tre Boder paa, oc nu Henrich Vind haffuer sat en Tuer-Hus paa.

Forhandlet ieg mig oc i samme Gaardt en Systerlod til aff min S. Suoger Her Niels Buch wdj Weyle Sogneprest, oc gaff hannem fire Boder igien wdj Snabe, som Breff oc Skøde her paa vdviser.

Noch haffuer ieg kiøbt, siden ieg kom til Odense, aff M. Jacob Frandzøn, som daa var Scholemester wdj Asens, oc nu Sogneprest vdj Saxkiøbing wdi Laalandt, en Bundegaardt y Gellerup i Skadtz Herredt ved Vare i Judtlandt for — 318 Dlr. Oc er alld for^ne^ Eyendom betald (Gud være loffuet och thack) med rede Penge, saa ieg er inthet plichtig der aff, wden Gud allermechtigste Tacksigetse til Euige Tidt.

Summa Summarum for Eyendom kiøbt oc vdgiffuet er Pendinge — 2701 Dlr. Vden den Gaard, Kong. Mayt. haffuer naadigt skiøtt mig, oc forhandlet mig til for anden Eyendom.

Opbygget aff nytt wdj Ribe oc Weyle, saa ocsaa forbiuget der paa at holde ved Macht til forskreffne Aar och Dagh.

Ribe.

Er forbygget — 3454 Dlr. 22 β 2 ₰.

Weyle.

Er forbygget ochsaa effter Registers Liudelse — 907 Dlr. 21 β.

Summarum forbygget — 4361 Dlr $2^1/_2$ ℔.

Herforvden haffuer mine vij Børn bekaastet mig wdj deris Studijs, Medgifft oc Brøllups Kaast — 10229 Dlr. nøye regnet.

Er tilsammen, først kiøbt Eyendom for, saa forbygget, och mine Børns Bekaastning, till Nytt Aars Dag Anno 1602.

Summa — 17292 Dlr. $2^1/_2$ ℔ 2 ₰.

Noch haffuer jeg lidt Skaade aff Illebrandt vdi Ribe Anno 1580, som forskreffuet staar, oc icke er i denne Summa indregnet, — 1638 Dlr.

Noch haffuer effter Registers [Lydelse] y min Canicke Residentz oc Bolig wdj Ribe bygget oc forbygget — 555 Dlr. 1 ℔ 4 β $2^1/_2$ alb.

Noch er Erich Lange borte for mig med — 500 Dlr. Hoffuitstolen, laant hannem aff mine Broder Barns Pending. Jeg war deris Werie. Noch Renthe vdj x Aar, huert Aar — 30 Dlr. Til nest forgangen S. Ibs Dagh er — 300 Dlr.

Noch Bekaastning giort der paa — 32 Dlr. 8 β. Wregnet min store Skaade, jeg haffuer hafft her aff, mister ieg hoss Erich Lange — 832 Dlr. 8 β.

Haffuer ieg mist hoss Simen Pedersøn i Ribe mere end — 800 Dlr. Som hans Haandskriffter, mig giffuen, huilke D. Hans Lauridtzøn haffuer, skall vell vdvise, lige som hans eget Regenskab, mig sidst giort, som forklaret vdviser. Oc ieg haffuer vnt hannem det paa — 100 Dlr., dog ieg fanger lige møget der aff.

Wdi lige maade forsuær Lawritz Staphensøn Schriffuer ibidem, tha hand var min Foget, mig Anno 99 Junij 28 — 200 Dlr. emod sin Samvittighed, som var aff min Husleye och anden Opbørsell, oc haffuer siden brugt adtskillige Vnderfundighedt, huad hand bleff mig end den thidt plictig at forvende, oc mist hoss hannem siden — 60 Dr.

Er Skaade mig skeed — 3538 Dlr. 1 ℔ 12 β $2^1/_2$ alb.

Huorledis ieg er kallet til Odense Stigt aff Høvlofflige S. Konning Friderich Anno 1588, och suoret hans Maytz. y Spar Kammeret paa Hattersleff Husz, och mine Foreldernis Herkomst er udsprungen, oc huad Affkom der er kommen aff Grenene, saa ocsaa mine egne Børns och min Liffs Idret, førend ieg bleff kaldet til Fyens Stigt, och siden ieg kom til Odense: findes her wdj antegnet[1]).

[1]) Alt dette mangler desværre nu.

Men thette forskr[ne] haffuer ieg saaledis tilsammen draget, icke at rose mig, thet ieg ved min menneskelige Fornufft, Klogskab oc Flitighed haffuer bekommet saadan Godtz oc Pending, men aff Gudtz allermectigstes oc barmhiertigis Haand, som haffuer giffuit mig oc mine saadant, nar ieg haffuer sødelig soffuet.

I. Paa det mine Børn oc Effterkommere skulle sette ald deris Tillidt først oc besønderlig paa hannem oc frychte hannem, som ophøyer och nedtrøcker, giør arm oc rig.

II. Dernest at de skulle icke forøde wnyttelige den Deel, Herren vnder dennem effter mig, oc nu haffuer allerede bekommet meste Parten aff min Boe, saa de kand ocsaa spare for deris Børn oc Effterkommere.

III. For det tredie, de holder dennem erlige oc vel, at de kand beholde it got Naffn oc Rycte blant andet got Folck, som deris Forfedre oc Foreldre for dennem hafft haffuer, saa de kand være Hoffuidt och icke Hale blant andre.

IV. For det fierde, at de sparer paa Bredden oc icke paa Bunden, och icke borger oc kiøber alt det, de sier, daa skall de lade igien det, de icke vill oc veed, holle sig til veye y Husholling. Thi en stor Husholding er en daglig Tiff.

V. For det femte, om Herren giffuer dennem Benedidelse, icke kiøber for megen Kiøbstedtz Godtz, vden en Gaard, deris Hustrue oc Børn kand boe vdj. Thi de kand lære aff mit Exempel, at ieg haffuer mere forbygget oc leppet paa min Eyendom, end den nogen sinde haffuer kostet, saa Husleyen kand icke vnder thiden strecke sig til Biugning. Men hues de nødes thil aff deris Geldener saadant at tage, de daa seer dennem om, de bekommer det paa beleilig Steder, saa kand de allthidt fange Penge derfor, om de trenger.

VI. For det sietthe, at de skall forliges vell med Skiffte, saa de ieffner med huer andre, oc icke den eene giør den anden Arffue Suig, saa den, der haffuer fanget mere vdt, giør den Skeel igien, vden de ville holde then Contract, en Part haffuer beseglet oc giort i min Liffsthidt.

VII. For det siffuende, at effterdi de ere nu alle forsiet

aff Boen vden deris liden Broder: Oluff. som haffuer intet vdfanget, tha skal de vnde hannem forlodtz vd Tusind Dlr., enthen rede Pending, om de findis. heller ocsaa Eyendom, der kand strax selgis for Tusinde Daller, eller wdi anden Maade bekomme hues Sølff eller de beste Vaare. der findis effter mig. Eller de skulle indføre igien. huad huer haffuer bekommet vd aff Boen effter Lowen. Huis de ville det icke giøre, daa skall de lade hannem faa en fuld Broderlod, som ocsaa billigt oc christeligt er. Oc effterdi mine Børn haffuer huer bekommet Sølffkande. da giffuer ieg Oluff den liden Sølffkande, som v. Lawritz Brockenhusis Vaben paa staar. oc hand mig foræret. oc den liden Skaale med Knapper paa. som min Fader gaff mig sit yngste Barn til Sielegaffue. Dog hues handt trengis dennem at selge. at hans Syskinde bekommer dennem for Penge.

VIII. For det otthende, effterdi min kiere Hustrue Karrine Baggisdatter haffuer standet voris Boe flitteligen oc vel fore, oc leffuet med migh gudfrøcteligen, som en lydige, fyn, oprichtige, dydig, from och erlige Dannequinde. oc haffuer forhiulpet huer Ether serdelis aff Boen, det i haffuer vdfangen (vnder thiden mere mod min Vilie) disligeste ieg haffuer bekommet med hende. effter hendis S. Foreldre. stuor Hielp, som vell findis wdj mine Bøgger, daa er det billigt, at hun effter min dødelig Affgang saa meget. som i alle haffuer vdfanget, 10229 Dlr., atter bekommer. eller huer indfører effter Lowen, som hand haffuer vdbekommit. førind y skiffte. Men effterdi det vil være eder besuerligt, och iche kand det vell giøre vden stor Trette, oc min hele Boe, som ieg lader effter mig, icke heller kand det taale: da paa det at Kiff oc Trette kand afleggis imellom ether effter min Affgang. siunis mig raadeligt, och er ocsaa faderligen aff eder begierendis. at i lader eders kiere Moder beholde, effterdi ieg vel ved, hun icke effter min Død forandrer sig wdi Ecteskab igien, wskifft hendis Liffs thidt all Bundegods paa Landet, som ieg haffuer kiøbt, i huor det findis, være sig Gaarde. Part y Gaarde. eller Enge. med huis Landgilde oc Herlighed der aarligen affgaar. Men Eyendom wdj Kiødstederne

mue I skiffte, vnderthagen den Gaard, jeg haffuer opbygt, Her Hans Lancken vdj buode, oc ieg haffuer Konning Friderichs Skøde der paa, oc det Gaardtzrum oc Jord bagved Gaarden, och de sex Buoder, bygde vd mod Pugaard gade. Den anden Eyendom wdi Weile oc Ribe maa y skiffte imellom eder, saa Broder tager Broderlod, oc Syster Systerlod.

Dog vndertagen det Stycke Hummelgaardt vdj Cappelgaardt, ieg arffuede effter mine S. Foreldre, skall hun eene beholde wskifft hendis Liffsthidt. Oc effterdi y haffuer fanget huer en Sølffkande aff Boen, oc hun burde at haffue lige saa god ud, førend Skiffte gaar, daa paa det althing kand være vdj Fredsommelighed, och hende kand væderfares nogen billige Vilkor igien, da giffuer ieg hende en stuor Sylff kande oc it lidet Sølffskaale med Log paa.

Oc effterdi hun haffer lont mig aff sit Guld til eder at vdgiffue med aff Boen, da giffuer ieg hende gierne en Portugaløser oc tiuffue Rosenobler. Forhaaber, I holder det, som y ville mig for Gudtz Domstoëll suare. Ved vell, hun icke forkommer det hendis Liffsthidt, som kand vaare en liden Stund, saa kand y da naae det. Och effter Skiffte er gangen, oc huer veed sin Part, och nøddis thil at affhende noget for Trangs Skyld, thaa skall i først biude ethers Moder og Syskende det til, som formuendis ere. Men hues som de det icke ville, daa thage derfor, som en fremmede vil giffue. Men thencker icke letsindelige at affhende det. Thi med thacke kand mand holde det, mand icke for Penge vnderthiden kand naae. Rede Pendinge ere snart ødt.

IX. For det niende skall mine Børn hedre oc holde deris Moder vdj Act och Ære, vnder Gudz Heffn, Straff oc Vrede. Hun skall ocsaa elske eder igien, som en Moder sine Børn plictig ehr, wden y bliffue vanarthige, haarnackede oc gienstridendis. Daa forhaaber ieg vell, hun fanger den Verge, hende skall forsuare, oc de fromme oc lydige Børn skall adtvaare de andre, at de lader saadan Modvillighed fare.

X. For det thiende er jeg begerendis aff mine kiere Børn, de elsker huer andre med aller som største broderlig oc

systerlig Kiærlighed. Oc icke giffue huer andre Aarsag til nogen Wlempe. Kiff eller Trette. Oc lader icke deris Fiender oc Wuenner fange Glæde aff deris wnde Omgengelse. Troer derfor huer andre vel, och icke lade Bagvaskere vende eders Hierte oc Sind fra huer andre. Fordi mens I holde til sammen, bliffuer eders Sag god, oc førend suiger suorne end borne, oc Blod er althidt tyckere end Vand. Haffuer ocsaa en kierlig Omgengelse med alle, saa viit mueligt er. Holder Gudz Ords Thienere och Øffrighed i stuor Ære.

XI. Min Liberi[1]) vilde ieg nødige at skulle komme fremmede Folk til hende, derfor er det bedst, mine Børn, som lerde ere, huer effter sin Vilkuord beholder dennem, oc Oluff sin Part, oc de, mest fanger, vederlægger de andre thennem igien. Mine danske Bøger, som ere icke mange, med den danske Bibell, beholder Moder forlodz vd.

XII. Effterdi Foractelse, Hastighed oc Vrede giffuer meget vnt, oc Tungens Letferdighed kommer mangen wdj stuor Sorg oc Elendighed, oc ald Kierlighed mellom alle, besønderlige mellom Syskinde, forspilder, skal I Børnlille spæge Thungen, oc forvare Eder for Hastighed och Vrede, lade huer være god for sig, oc holle huer andre oc alle andre althing til det bedste, icke forsmaa nogen aff eders, men hielpe dem fremb, at eders Slect kand voxe oc formeris, fordi mand kand aldrig vide, huad der kand bliffue aff Folck, oc Lycken er wstadig. Derfor er det it gemein Sprog: Et lidet Saar oc fattig Frende skall mand icke forsmaa.

XIII. Forsømmer aldrig de fattige at hielpe, huer effter sin Effne. Thi jeg haffuer forfaret, at det er vist, Esaias siger 58 Cap. Lad den hungrige finde dit Hierte oc mette den Elendiges Siell, saa skall dit Lius opgaa vdj Mørket, oc din Taage skal være som Middag, da skallt du raabe, saa skall Herren suare dig, naar du raaber. Oc hand skall sige: her er jeg.

XIV. Hører Gudz Ord ideligen. Thi Kirkegang forsømmer icke, oc Almissegierning armer icke. Forsømmer icke at bruge

[1]) D. e. Bogsamling.

det høywerdige Sacrament i Samvittighedens Banghed. Værer althidt vaagne i Bønnen oc Formaning til Herren. Oc drister paa hanns Foriettelse, at hand vil bønhøre vdj Jesu Naffn. Oc effterdi ingen Christen kand være vden Kors, oc saadant kommer fra Herren, huad [enten] den er indvaartes vdj Hiertet eller vdvaartis aff Siugdom eller Wuenner: Saa værer taalmodige, da skall i finde Huile til Eders Siele, Matth: 11. Oc en god Tholmodighed fick aldrig ond Ende. Oc Haabet til Herren beskemmer ingen. Saa skall i ocsaa finde Roelighed for eders Wuenner, bekomme Velsignelse aff Herren oc vdi Troen til Jesum Christum bekomme effter dette Liff det euige Liff.

XV. Lærer eders Børn dette at holde, oc optuckter dennem vdi Thuct och Gudfrøctighedt. Lader dennem fylge Schölen y Vngdommen, thi Bogen ærer den, hende bærer, formodendis, wi ville findis vist vdi det euige och wforgengelig Liff oc Glæde tilsammen formedelst Christi Forthieniste oc Barmhiertigheds Skyld, huilket vnde oss Gud Fader, Søn oc den Helligaand. Amen.

XVI. Saa viit min Begraffuelse er anrørendis, begier ieg ingen Pral eller Prang, men en christelige Begraffuelse oc Lægersted offuerst ved Syndersiden oc Enden vden for Choret y S. Knudz Kirke med en Ligsteen med mit Naffn oc Embedz Vilkuord paa vdhuggen, oc ingen Billede paa. Forhaaber, ieg niuder mit Lægerstedt friit for min lange Tieniste aff min G. Her Canzeler W. Christian Friis til Borreby och Lensmand offuer S. Knudz Klosters Lhen, min G. Herre oc Patron.

> Her huiler Jacob Matzøn Weyle, som var Scholemester y Ribe 2 Aar, Sognepresten til Domkierken ibidem 21 Aar. Bleff kallet aff høylofflig Konning Friderich til Fyens Stigt Aar 1588 in Februario.

At dette for[ue] er saa vdi Sandhed, vnderskriffuer jeg Jacob Matzøn S. F. her med egen Haand

Anno 1602 den 17 Junij.

2.

Contract giort mellom oss Søskind vdi Odense Ao 1601 Septemb. 1.

Wy éffterskreffne Hans Lawritzøn[1]), D. Eske Christensøn. D. Matthias Jacobsøn, D. Lawritz Mule[2]), Peder Jacobsøn. Jens Jacobsøn Sogneprest till Skolengi oc Gurreby Sogner. og Bagge Jacobsøn Sogneprest thil Øster Skerning oc Hunstrup Sogner, bekiende, at wy haffuer været wdj voris kiere Faders Husz, hæderlig oc høylerdt Mand, M. Jakob Matzøns, Superintendent wdj Fyens Stigt, om en venlig Contract oc Handel imellom oss wdj saa Maade, at huis wy paa voris Hustruers oc egne Vegne haffuer bekommet aff voris kiere Foreldres Boe til denne Dag, være sig Penge, Klæder. Boskap eller Brøllups Bekostning; thaa ere wy saa venlige fordragne oc forligt, at wy orgis oc nøyes huer paa sin Side for voris egne Personer oc voris Hustruers saa, paa det der kand være en systerlig och broderlig Kierlighed imellem oss, med forsk^ne^ Hiemferdt, oc huis wy haffuer vdfanget. Oc betacker voris kiere Foreldre for deris store Ære oc Wdgifft, de haffuer vdgiffuet oss. Saa ocsaa loffuer at ville hollde en søsterlig oc broderlig Kierlighed imellom oss, nu saa vel som her effter, oc ey nogen aff oss skall anke paa nogen Sider paa huer andre, om en aff oss kunde haffue fanget mindre eller mere aff forskr^ne^ Boe. Men naar som helst Gud hand bortkaller voris kiere Fader, forskr^ne^ M. Jacob Matzøn, daa skall wy skiffte oc ordelle huis Godz oc Benedidelse, der findis effter hannem, med voris kiere Moder. om hun hannem offuerleffuer, effter Lowen oc Recessen. Oc

[1]) Dr. med. Hans Lauritsen (Amerinus), der var gift med Biskoppens ældste Datter. Den Omstændighed, at han ikke betegnes med Doktortitelen, tyder paa, at han selv har ført Pennen.

[2]) Var ikke Doktor, men havde været Sekretær i Kancelliet og var aflagt med flere gejstlige Forleninger. Han havde kort iforvejen (23. Aug. 1601) haft Bryllup med Biskoppens yngste Datter, og det var vistnok i Anledning af dette Bryllup, at Slægtningene vare samlede i Odense.

effterdi voris kiere Broder, Oluff Jacobsøn, er endnu i hans wmyndige Aar, oc Intet haffuer vdfanget aff Boen, da beplicter wy oss, at hand skall haffue forlodz vd aff Boen, førind Skifften gaar, wdj Sølff, Guld, om det findis, oc Boeskab, eller vdi got Eyendom, for it Tusinde gode, gamle Dalers Verd, oc loffuer wy alle sambtligen oc huer serdelis at ville handtheffue oc forfremme hannem wdi hans Studijs oc wdi andre Maade, hues hand oss behoff haffuer, om hand skiøtter sig ellers vell. At saa wbrødelige holdis skall, vnderskriffuer wy med voris egne Hender, oc vnderthrøcker med voris Signeter denne forskr^{ne} venlig Contract, thilbedendes voris kiere Fader, at hand den met oss vnderskriffuer oc beseyler. Skreffuet vdi Odense den 1 Septembris Anno 1601.

3.

Skiffte Register effter voris S. Fader 1606.

Den 1. Novembris.

Voris kiere Moder schall beholde all Bo oc Boschaff, som findis effter voris s. Fader: were sig Tin, Kober, Mesing, Jern. Item all Trævare, Sengesteder, Skiffuer, Bencke, Stole, Skabe, Kister oc Skrine. Noch Wogenredschaff med s. Faders Heste oc Hestetyg. Item Bryger Redschaff med Kield oc Kare all sammen. Disligeste Sengeklæder all sammen, Dyner, Hoffuitdyner, Puder, Benckedyner, Hønder, Lagen, Pudisvaar, Duge, Haandklæder oc Sengeklæder med Rilagen, inthet vndertagitt.

Her i mod skall Børnen beholde dieris s. Faders Liberij oc Bøger, schreffuen oc vschreffuen, alle sammen ingen vndertagen, foruden Biblen paa dansch och andre faa dansche Bøger, som s. Fader sielff hender bevilget haffuer. Skall ocsaa voris kiere Moder vdgiffue aff for^{ne} Bohaffue till voris yngste Broder, Oluff Jacobszen, naar Gud vil, den Dag kommer, att hand forandrer sig vdi Echteskaff, saa god en Vdfly med all sin Behør, som hans Broder Peder Jacobszen vdbekommit haffuer, effter dett aff voris s. Fader er hannem tilregnet, som kand vndgeferdt beløbe sig ij^{ct} Rigsdaler.

Oc dersom saa skede, att Gud henkallede voris kiere Moder, førind for^{ne} vor Broder Oluff Jacobszen bliffuer forandritt, da skall hand dog forloddis vdhaffue aff voris kiere Moders forn^{ne} Vdfly oc Werdt, førind wi ganger til nogen Skiffte effter hende. In hujus rei testimonium.

Subscripserunt.

Den 3. och 4. Novemb.

Bleff voris s. Faders Liberi oc Bøgger worderitt oc lagdt vdj xiij Syster lodder oc tilfald huer broder vdi sine Lodder . . . . 23 Dr. 3 ℳ 4 ß
Och huer Syster vdi dieris Lodder . . . . . 11 Dr. 3 ℳ 10 ß

Huad for Bøgger en huer sehrdielis tilfald, vdviser en huer sin Register, som de vdschreffue paa for^{ne} Bøgger. Oc war Summa paa det ganske Liberi . . . . . 154 Dlr. 3 ℳ 2 ß.

Subscribserunt.

Den 6. Novembris.

Bleff handelet oc bevilget y mellom voris kiere Moder oc Børnen, att hun skulde beholde hendis egene Klæder, vlden, linditt, foritt oc vforitt, som skorne ere til hendis egen Liff. Och beholde der hosz s. Faders blommitt Damaskes Samarie med Maarkeler vnderforitt. Her vdi mod skall Børnene beholde alle andre dieris s. Faders Klæder, med huis Naffn det neffnis kand, inthet vndertagit, och dennem att diele vnder sig sielff. In cujus rei testimonium.

Subscribserunt.

Effter att voris s. Faders Klæder [vare] bleffne vorderitt, oc lagdt vdi xiij Syster Lodder, tilfald huer Broder vdi sine Lodder . . . . 16 Dr.
Och huer Syster vdi dieris Lodder . . . . 8 Dr.

Huad for Klæder en huer tilfald, vdviser dieris Register her paa, oc vaar Summa paa alle s. Faders Klæder, som komme til Skiffte . . . . 104 Dr.

Subscribserunt.

Den 10. Novembris.

S. Martini Afften, bleff saaledis accorderitt mellom oss vnderschreffne om voris s. Faders Eydom, Jord oc Bygning. Disligeste om giordt Sølff, Guld oc rede Pendinge, som fantis vdi s. Faders Kiste: Att voris kiere Moder skulde beholde hendis Liffstid efftersch^{ne} Eydom, dennom ved god Hefft, Macht oc Bygning att holde.

I. All Bonde Godtz, arffuet eller kiøbt, med sin Renthe, Affgifft oc Herlighed, huor det ligge kand.

II. Den Vicarie Gaardt vdi Ribe s. Her Hans Lanckens med hendes Gaardtzrom oc Jord bag ved Gaarden, oc de vj Boder bygede vd mod Puggaardt Strede.

III. Det Stycke Hommelgaardt vdj Capelgaardt norden for Weyle.

IV. Den Gaardt vdi Odense, som kaldis Erik Venstermands Gaard, kiøbt aff w. Marquor Bilde til Huitkield.

Her vdi mod skall Børnene skiffte mellom dennom all huis anden Eydom, som findis vdi Ribe oc Weyle, vere sig Gaarde, Boder, Kaallgaarde, Hommelgaarde, Enge, eller med huis anden Naffn dett neffnis kand, saa att naar for^{ne} Eydom bliffuer worderitt, da Broder att tage Broder Lod, oc Syster Systerlod.

Woris kiere Moder skall oc beholde wdi giordt Sølff och Guld forloddis vd den store inden vdj forgylt Kande oc den liden huide Credentz Stob med Log paa, disligeste hindis Guldkiede oc Ringe. Wdi dett andet giordt Sølff oc Guld tager hun Halffparten oc Børnen Halffparten. Saameledis skall voris kiere Moder haffue forloddis vd j Portugaløser oc xx Rosenobell. Det andet Guld, som findis, disligeste Gammel Daler, skall hun tage Halffparten aff, oc Børnen Halffparthen, forvden xvii Rosenobell, som Børnen skiffter vnder dem sielffuer, och 200 Rigsdaler, som voris Broder Oluff Jacobsen skall haffue til sin Studiering[1]), dennem dog att affquittere vdi den

---

[1]) Han blev siden Læge i Odense. Døde 1638. (Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen, I, 364f.).

Summa, hannom skal forloddis vd erleggis effter Contrachten. Dog skall s. Lauritz Brockenhusis Søllkande oc s. Faders gamle Julafftens Skaal hannem icke tilregnis effter voris s. Faders Begering, effterdi wi haffue alle huer bekommit giordt Sølff til Forehring aff hannem paa voris Brølluper. In cujus rei testimonium.

Subscribserunt.

Giordt Sølff,

Som kom til Skiffte effter voris s. Fader, foruden huis voris kiere Moder oc Oluff forloddis vdbekomme, vt supra, vaar — 386 Lod.

Her vd aff bekom Moder til hindis Partt, efter Lodderne, som bleff lagdt aff liden Mette Clemendtsdatter. — 193½ Lod. Oc Børnene tilfald vdi dieris Ahnpart, som bleff siden lagdt vdi xiij Systerlodder. — 192½ Lod.

Huor vdaff huer Broder fick — 28 Lod.

Huer Syster bekom — 14 Lod.

Saa bleffue x Lod til offuers (den j Lod gick bort vdi Loddern) huor vdaff huer Broder bekom iij ℔ oc huer Syster ij ℔. De 8 ß bleffue lagdt y fellig.

Subscribserunt.

Myntitt oc giordt Guld,

Disligeste oc gode gammele Rigsdaler, saa oc anden smaa Mynth, som kom til Skiffte effter voris s. Faders egene Seddeler, indlagde hoss huer Slags sehrdielis, war tilsaamen regnett, foruden huis voris kiere Moder oc Broder forloddis vdfinge, som tilfor^{ne} sagdt er — 604½ Dr.

Moder tog her aff Halffparten, som beløb sig — 302 Dr.

Siden bekom vdi anden Halffparten huer Broder — 46 Dr. 2 ℔.

Huer Syster — 23 Dr. 1 ℔.

Subscripserunt.

Vwysse Haandtschriffter,

Som aldrig er nogett att foruinte aff, bekom voris kiere Moder til sin Lod for — 110½ Dr.

Børnen til dieris Part for — 114½ Dr.

Her foruden

gemmis vdj Breffkisten til gemen oc fellis Beste, om Gud vilde, Lycken motte inden vogne oc skinne:

1. Erick Langes Breff paa 500 Dr. foruden mange Aars Renthe oc Ombkostening der paa vendt.

2. Simen Persens Breff, som var voris s. Faders Fogidt offuer det Godtz vdi Ribe, paa 660 Dr., ocsaa vden all efferstaendis Renthe oc Bekostening, der paa giordt. Saa att Summa paa for[ne] vwysse er foruden Renthe oc Bekostening — 1385 Dr.

Her til lagdt den Affslag paa halff visse Haandtschriffter, som efterfølger oc beløber sig — 181 Dr., er den hele vwysse Summa, som inthet er aff att forvinthe — 1566 Dr.

(Her mangler et Blad).

Huilcke hende skall igen affquitteris, naar vi kommer til Regenschaff, dog hun annamer richtige Quitantzer aff en huer, som hun affbetaler. In cujus rei testimonium.

Subscribserunt.

4.

Copie aff Sydskin Contract i Weile.

Anno 1607 den 10 Octobris haffuer wy vnderskreffne Doctor Matthias Jacobszen paa min egen Vegne, och met min kiere Svogers Doctor Eskild Christenszens Fuldmact paa hans Hustrues Marine Jacobsdatters Vegne, saa och paa min kiere Søsters Liene Jacobsdatters Vegne, disligeste ieg Mester Peder Christenszen paa min Hustrues Mette Jacobsdatters Vegne, saa och jeg Her Jens Jacobszen, Her Bagge Jacobszen, Peder Jacobszen och Oluff Jacobszen, Suogre och Brødre, verit forsamblitt her vdi Weille.

Først, att foreene huis Thuist och Missforstand oss kunde haffue verit emellom om den Contract, som fleste Sydskinde haffde vdi salig Faders Vellmact vnderskriffuit. Saa bleffue wy der omb forligt met voris kiere Broder Oluff Jacobszen, att

hand skall haffue forlodz vdt effter Contracten, først 200 Rigs Daller, som hand offer Skiffte opbar. Noch skall voris kiere Moder betale hannem skadesløsz 400 Daler, som hand hindis Haandskrifft paa haffuer.

Noch skall Oluff Jacobszen haffue hoesz voris kiere Moder vdi beste Boskab 200 Daller, naar hand vill forandre sig och tage for sig sielff. Och dersom voris kiere Moders Leilighed (det Gud forbiude) icke daa saa var, att hun sodan Boskab selff kunde miste for Frembtarff Skyld, daa loffuer wy att forseckre hannem same 200 Rix Daller vdj got Eiendomb heller andre gode Vare, saa hand kand komme thil samme Penge vden sin Hinder oc Skade. Dernest skall hand oc forlodz vd beholde den Haffue paa S. Hans Holm for Ribe, der thill met skall och icke heller regnisz hannom till alt, huis hand for denne Dag haffuer bekomet aff Buoen enten vdi sine Studijs heller anden stedtz, och der met er hand aldielis fornøyet effter Contractens Indholdt for alt, huis hans andre Sydskinde tilforne haffde fanget vdaff fællis Buoe. Saa er wy nu alle samptlig, Ingen vndertagen, kierligen och venligen forligte om alt, huis enten wy heller nogen aff osz for denne Dag haffuer bekomit aff voris salige Faders fællis Buoe heller effter hannom offuer Skiffte, huor met wy paa alle Sider fast och wryggeligen vden all Repetats oc Imodsigelse ville orfuis oc nøyes i alle Maader. Dernest haffuer wy ordiellet, skifft och loddet voris salig Faders Eindomb, och er det falden paa Lod, som følger.

Her Baggo Jacobszen och Oluff Jacobszen fald till, paa den første och anden Lod, sallig Faders Gaardt her i Weille, som Jens Søffrensen i boër och er vordiert for sex Hundre Daller, noch ij Gaardz Eiendomb der thill for 140 Daller Noch en øde Homellhaffue i Porsmoese for 20 Dr. Noch sex Boede i Grønnergade for 200 Dr. Noch den Kalgord paa Stienbrouen for 12 Dr. Noch skall Her Jens Jacobszen giffue dennem wd aff hans Lodt xxx Daller.

Her Jens Jacobszen fald till, paa den tredie Lodt, Morten Hattfilters Hus i Ribe, vordierit for 330 Daller, de ij Boede

tuert offuer for Lavritz Suanis, vordierit for 200 Dr. Saa giffuer hand vd for^{ne} xxx Daller thil Her Baggo och Oloff.

Peder Jacobszen fald till, paa den fierde Lodt, den Hus i Sortebrødre Gade i Ribe mett ij Boede, vordiert for 450 Daller, och skall Doctor Matthias giffue hannem thill aff hans Lodt 50 Daller.

Doctor Matthias Jacobszen fald thill, paa den fembte Lod, de ix Boeder i Klostergade i Ribe, vordierit for 200 Dr. Och giffuer hand Peder Jacobszen for^{ne} 50 Daller vdt.

Doctor Eskild Christenszen paa hans Hustrues Vegne och Lene Jacobsdatter paa hindis egne Vegne falder till, paa den siette Lodt, Lauritz Suanis Husz i Ribe, vordierit for 250 Daller; de fire Boede offuen och neden for samme Gaardt, for 210 Daller; den Haffue ved S. Peders Kiercke for Ribe, vordierit for 24 Daller. Der thill skall dennom aff Mester Peder Christenszen fornøyes 20 Daller.

Mester Peder Christenszen, paa dett alting disz rigtiger kunde til gange, daa er hand affstanden met den Gaardt her i Weille, saa wiitt Peder Ibszen nu vdi boer och i Brug haffuer, met en Eiendomb i Skouff och Marck, som der thilligger, vordieret tilsammen for 270 Dr. Och saa giffuer hand Doctor Eskild och Liene for^{ne} 20 Daller vdt.

Och met for^{ne} Contract, Skiffte, Lod och Dielling ere wy en huer for sig samptlig och alle broderligen, kierligen och venligen fornøyet, saa vell som och D. Matthias paa Doctor Eskilds och Liene Jacobsdatters Vegne, saa ingen aff oss skall mue optencke nogen Rencke heller nogen Ting, huor met denne Forligelse och Skiffte kunde omkastis; och forplicter wy oss vden all Vndskylding att giøre huer andre en lovlig och trygh Affkaldt, naar paa eskis; och dett første wy forsamblis i Othense daa skall en huer levieris de Breffue, som liwder paa det Eindomb, enhuer paa sin Lod er thilfalden.

Dette thill ydermere Vidtnisbiurd vnderskriffuer vy med egne Hender, venligen ombedendis voris kiere Frende Clement Seuerinszen, Borgemester i Weille, mett oss thill Vitterlighed att vnderskriffue. Datum vt supra.

Bidrag til Historieskriveren
Andreas Hojers Levned.

13.
Hojer som Medlem af forskjellige Kommissioner.

I den nærmeste Tid, efter at den norske Matrikelkommission var opløst, synes Hojer at have været indskrænket til sin Historiografvirksomhed[1]; men det varede

[1] Se Brevene i 1ste Del. Foruden de her meddelte Breve fra Hojer til Frederik IV. vedrørende Historiografvirksomheden, findes i Kallske Saml. 403, 4°, Udkast til et Brev, som det synes af 11. Okt. 1723 (det sidste Tal er dog meget utydeligt) hvorved Hojer dels sender Kongen et Par mærkelige Skrivelser fra den fhv. gottorpske Minister Görtz, som han var kommen i Besiddelse af, dels udbeder sig Oplysninger om Kongens Rejse til Italien 1708. Det ene af Brevene fra Görtz var af den Art, at Hojer ikke havde vovet at meddele Indholdet deraf i sin Historie, hvilket han beklager, »da dergleichen importante Negociationen, bevorab die noch dazu in vielen Puncten die Regierungsform der Herzogthümer und die wichtigste Regalia anbetraffen, nicht ohne Nachtheil der Geschichte und Verminderung des billig gehofften Glaubens können vorbey gegangen werden«. Om Brevets Indhold siger Hojer. at det var »ein Goertzisches Original-Schreiben an die verwittwete Hertzogin in Schweden, so gegen das Ende des 1708 Jahres geschrieben ist und einer geheimen zu Ewrer Majestät Nachtheil ab Goertzischer Seyten abgezielten Nogociation mit solchen Umständen gedencket. die ich bisz itzo blosz mit einem tiefen ehrerbietigen Stillschweigen an seinen Ort musz verstellet lassen«.

dog ikke længe. inden Regjeringen ogsaa paa anden Maade gjorde Brug af hans ualmindelige Begavelse. Selv søgte han, støttet til Christian Møinichen, der 25. Jan. 1725 havde afløst Rostgaard som Oversekretær i Kancelliet, at bringe sig i Erindring ved Forslag til Reformer ved Universitetet, der, om de vare blevne gjennemførte, sikkert ikke havde været til Behag for »de højlærde«, der ligesaa meget elskede en rolig Pasgang med rigelige Hvilesteder, som Hojer var passioneret for en rask Gallop for at naa frem mod mere frugtbare Egne end dem, paa hvilke det lærde Væsen paa den Tid befandt sig. Det var i Februar 1725 paa Bane at underkaste Universitetet en gjennemgribende Visitation ved en Kommission, der skulde bestaa af Biskop Deichman fra Christiania, kgl. Confessionarius S. Lintrup, Rektor Jacob Rasch fra Christiania (Deichmans Svigersøn) og Hojer. Men skjønt Dronning Anna Sofie interesserede sig for Planen, og Hojer skjød til efter Evne, maa den dog være stødt paa Hindringer, da den paa dette Tidspunkt ikke kom ud over Overvejelsernes Stade[1]).

Skjønt Hojer altsaa ikke kom til at gjøre Nytte paa denne Maade, blev der dog snart anden Brug for hans mangfoldige Indsigter. Først kan nævnes hans Udnævnelse til Medlem af en Kommission, der skulde undersøge det ostindiske Kompagnis Tilstand.

Den 23. Juli 1726 havde Direktørerne for det nævnte Kompagni (Frederik Anton Greve af Danneskiold-Laurwigen, Jean Henry Greve af Gyldensteen, Vilhelm Edinger og Christian Schupp) nemlig indgivet en Forestilling til Kongen om, at der maatte blive nedsat en Kommission, der kunde undersøge Kompagniets Tilstand og afgive Beretning derom, for at der kunde træffes Foranstaltninger,

[1]) Danske Saml. III, 358—71. Holm, Fred. IV, S. 527. Koch, Christian VI, S. 107—8.

tjenlige til at afværge Kompagniets totale Undergang. Den store Tilbagegang for dette Handelsselskab henførtes navnlig til Krigen, hvori Moderlandet havde været indviklet, og Pesten i Kjøbenhavn 1711.

I Henhold til denne Begjæring udgik følgende Kommissorium.

Justitsraad August Friderich von John, Justitsraad Daniel Benjamin Weyse og Secreterer Andreas Høyer som Commissarier nøye at undersøge det Ostindiske Compagnies Tilstand, og derom Hans May[t] deris relation at indsende, med viidere.

F. 4.

V. B. T. Som Vi af adskillige fra Os Elskelige Directeurerne over det octroyerede Ost-Indiske Compagnie indkommene allerunderdanigste Memorialer og andre Omstændigheder tiid efter anden ugierne har fornummet, i hvad slet tilstand samme af Vores Høyst Salig Hr. Fader, Høyloflig Ihukommelse, og Os saa høylig benaadede og privilegerede Compagnie skal være geraadet: Saa have Vi af faderlig Omhue for dette Compagnies og alle Vore deri interesserede troe Undersaatters Velstand for nødvendig anseet, at lade deris nu befindende Vilkaar, samt Aarsagerne til deris forrige Flor og siden paafuldte Svækkelse, efter bemelte Ostindiske Compagnies Directeurers egen allerunderdanigste Ansøgning, ved een ordentlig Commission efter grandske, for derpaa [at] udfinde saadanne Middele og Udveye, som kunde sætte samme Compagnie i sin forrige ved Voris allernaadigste Octroy intenderede, ynskelige, Velstand. Som Vi nu til den Ende, i henseende til Eders os bekiendte Fliid, Troskab og gode Skiønsomhed, har for got anseet at beskikke Eder, som at Os allernaadigst forordnede Commissarier, denne Undersøg-

ning at forrette: Saa er hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I strax, naar dette Vores Brev Eder tilkommer, retter Eders Leilighed derefter, samme Commission uden Ophold at foretage, og der for Eder at indkalde det Ostindiske Compagnies Directeurer, Hoved Participanter og andre Interessenter og Betiente, som for Eder, enten samtlig eller hver for sig, naar og saa ofte I det fornøden eragter, skal personligen tilstæde være, og give Eder alle de mundtlige eller skriftlige Oplysninger, som I af dennem kunde vorde forlangendes, saa og foreviise Eder alle deres havende Octroyer, Privilegia, Protocoller af de tagne Resolutioner og førte Correspondencer, Hoved og Cassæ saa og Indteignings og Regnskabs Bøger (baade de, som ved det Ostindiske Compagnie ere førte, saa og de, som fra Ostindien af Compagniets Betientere ere indsendte) og alle andre deris Breve, Journaler, Documenter og Foranstaltninger, intet undtagen, in Originali eller Copia vidimata, naar og hvorledes I det forlanger, dog at I dem derfor under Eders Hænder forsikkrer, at hvis Original Papiirer og Bøger I annammendes vorder, naar I dem til denne Commissions Oplysning haver brugt, ubeskadiget igien skal vorde tilbage leverede. I hvilken henseende og til disse magtpaaliggende Documenters dis større Sikkerhed og Commissionens beqvemmere Fortsættelse det Eder maa være tilladt i det ostindiske Compagnies Huus Eders Forsamlinger at holde, saa og ved Compagniets Betientere at lade giøre alle de Extracter og Beregninger, som I af deres Bøger kunde behøve, hvori de Eder, saavelsom i alt andet, hvad I til Commissionens Befordring af dem kunde eske, uveigerligen og uden ringeste Udflugt straxen haver at gaae til Haande. Som Vi og letteligen kand forud see, at I til Vores allernaadigste Intentions des vissere og fuldkomnere Fuldbyrdelse iblant vil blive anlediget at indkalde andre Voris kiære Undersaatter, som

ey i dette Compagnie, hverken som Participanter ey heller som Betientere, ere interesserede; Saa vilde vi hermed allernaadigst, at alle og enhver, som I fornøden finder til Commissionens Oplysning for Eder at indkalde, uden nogen Tergiversation eller lovlig Stævnemaal (saasom her ingen Rettergang holdes) efter Aften Varsel for Eder skal møde, ad Protocollum svare paa det, som I af dem kunde forlange, saa og at alle og enhver, i hvem det og være kunde, skal være pligtig, deris Udsigende eller Indgivende saaledes at verificere, som de det med Eed (naar Fornødenheden og Omstændighederne det udkræver) agter lovligen at bekræfte, og naar I saaledes vel og grundeligen haver taget Oplysning om Compagniets nu befindende Omstændigheder, Credit, Formue, Gield, staaende Omkostninger, Negoce og Huusholdning, haver I os allerunderdanigst enten tiid efter anden eller paa engang at referere: 1. I hvad Etat dette Compagnie sig nu befinder. 2. Hvad der kand have foraarsaget dets beklagelige Decadence, og 3. Hvad Forslag I til dets ønskeligere Opkomst kunde giøre, da vi til Eders Os bevidste Dexterität, Kundskab og Nidkierhed bær den allernaadigste Tilliid, at I paa saadanne Middel bliver betænkte, som Compagniets Credit, Handel og Opkomst paa en sikker og giørlig Maade i Stand kunde sette, og derhos i Fremtiden vores Interesse og Vore kiere Undersaatters Næring, Trafic og Seilatz merkeligen formeere. Dermed etc. Friderichsberg Slot den 4de Octobr. Anno 1726 [1]).

Følgende tvende Kongebreve betegne Sagens videre Gang:

a.

Justitzraad August Friderich von John, Justitzraad Weyse og Justitzraad Høyer anlangende med det Vestindiske

[1]) Ostindiske Acta i Rigsarkivet.

Compagnies Directeurer saavel at undersøge bemeldte Compagnies Tilstand, som og at overveie, om det kunde geraade til det Ostindiske Compagnies Avantage, om begge Compagnierne bleve combinerede, og derefter deres Betænkende herom til Hans May[t] at indsende.

F. IV.

V. B. T. Eftersom for Os allerunderdanigst er blevet foredraget, at det skulde kunne tjene til Vort octroierede Ostindiske Compagnies Fordeel og Bedste, om det med det Vestindiske Compagnie blev forenet, og vi ikke ere vidende, enten om samme Compagnies Tilstand eller om Sligt til det Ostindiske Compagnies Avantage i nogen Maade kunde geraade, saa er nu hermed Vor allernaadigste Villie og Befaling, at I begge Dele med Directeurerne for bemældte Vestindiske Compagnie overveier, og saa derom Eders allerunderdanigste Betænkende til Vor videre forventende allernaadigste Resolution forderligst til Os indsende. Derefter etc. Friderichsborg den 9. November 1726[1]).

b.

Til Justits R. August Friederich von John, Daniel Benjamin Weyse og Andreas Høyer[2]).

Friderich dend fierde (osv.). Vor Bevaagenhed tilforn. Eftersom Vi af Eders i anledning af Vores til Eder dend 4 Octobris udi nestafvigte Aar ergangne allernaadigste Commissorio, anlangende at undersøge Vores octroyerede Ostindiske Compagnies tilstand, indkomne allerunderdanigste Relation af dend 26 Maji [1727] nestafvigt vel

[1]) Vestindiske Breve i Rigsarkivet.

[2]) Original med egenhændige Underskrifter i Rigsarkivet, men Dateringen mangler.

have fornummen, at Compagniet nu skal være udi en meget slet Tilstand, saa at det skal være bortskyldig 152,648 rdr. 4 ℔ $7^1/_5$ β meere, end det enten udi Europa eller Asia eyer; Men som Vi udi forberørte Vores Commissorii tredie Post allernaadigst have anbefalet Eder, allerunderdanigst at foreslaa, hvad Middel I kunde viide til bemelte Compagnies Opkomst, og Vi finde aldeeles intet derom udi forommelte Eders allerunderdanigste Relation at være meldet, saa er nu atter hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I fremdeles paa saadant Middel blive betenkte, ved hvilket Compagniets Credit, Handel og Opkomst paa en sikker og giørlig Maade istand kunde settes, og derhos i Fremtiden til Vores Interesse og Vores kiære Undersaatters Næring, Trafique og Segladtz geraade, da Vi, naar I paa Eders Side saaledes faar fyldestgiort ovenbemelte Vores til Eder ergangne Commissorii indhold, Vores viidere allernaadigste Resolution derpaa ville meddeele. Dermed skeer Vor Villie. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa vort Slot . . . .

Under vor Kongelig Haand og Signet

Friderich R.

C. Møinichen.

Om Kommissionens Arbejde kan henvises til Hojer, König Friederich des Vierten glorwürdigstes Leben II, 139 ff. og Holm, Danmark-Norges Historie i Frederik IV's sidste ti Regeringsaar, S. 439 ff. 1728 blev Kommissionen opløst (Hojer II, 146).

Ti Dage efter, at Hojer havde faaet Befalingen om at indtræde i Kommissionen angaaende det ostindiske Kompagni, fik han et nyt Hverv, som følgende Kommissorium udviser:

De Deputerede for Financerne[1]), Justitz Raad Daniel Benjamin Weyse, Kammer Raad Nicolai Braem og Secreterer Andreas Høyer strax at træde til sammen med hinanden, og nøye overveye Mynt Væsenets Tilstand med viidere.

F. 4.

V. s. G. t. Saasom Vi ihenseende til Mynte Væsenets store Betydelighed for got anseer, førend den efter Mynt Reductionen behøvende Nye Myntning regleris eller foretages, at lade alle ved denne saa vigtige Sag fornødne Omstændigheder grundelig overveie, for derefter med des større Sikkerhed at tage de herudinden behørige Resolutioner: Saa er hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I strax uden ophold eller tiids spilde træder med hinanden tilsammen, og nøye overveyer Mynt-Væsenets tilstand, heldst den i Vor Stad Hamborg forekærende Innovation ved den saa kaldede Nye Courant Banco lader sig ansee at sigte til Vores Undersaatters Ruin og Skade; paa det Vores ved Reductionen havde allernaadigste Intention, til Vores kiere og troe Undersaatters gavn og lettelse og een fornøden Lighed i Pengenes indvortes valeur, fuldkommelig (om noget endnu derved skulle falde at erindre) kan opnaaes, saa og Mynt-Væsenet efterdags paa den profitableste, bestandigste og meere egale Mynt Foed settes; de gode Mynt Sorters udførsel og omsmeltning hindres, og alle Vores Mynte Væsen skadelige Fornermelse[r], saaviit Mennisk mueligt er, kunde forebygges; over hvilket alt I ordentlig Protocoll til viidere oplysning for fremtiden haver at holde, og Os over alt, enten paa engang, eller lige som Posternes vigtighed det udkræver, Eders udførlige allerunderdanigste Relation til Vores viidere

[1]) Af Hojers Frid. IV, 2. Del, S. 152 ff. fremgaar, at der var tre Deputerede i Finanserne, der indtraadte i Kommissionen.

allernaadigste Resolution at indsende, og i det øvrige denne vigtige Materie med saadan Fliid og Taushed at behandle, som Vi det af Eders allerunderdanigste Troeskab og bekiendte Nidkierhed og Forsigtighed allernaadigst ere forventende. Hermed skeer vor Villie. Befalendes Eder Gud. Skrevet etc.

Friderichsberg Slot den 14 Octobr. Anno 1726[1]).

I Overskriften til foranstaaende Brev kaldes Hojer endnu Sekretær; men samme Dag fik han følgende Bestalling:

Andreas Høyer, Secreterer og Historiographus, Bestalling at være tillige med Justitz Raad.

F. 4.

G. a. v., at Vj allernaadigst have beskikket og forordnet, saa og hermed beskikke og forordne os elskelig Andreas Høyer, vores Secreterer og Historiographus, til at være tillige med vores Justitz Raad. Thj skal hand fremdeeles være os som sin absolut og souverain Arve Konge og Herre huld og tro, vores og vores kongelig Arve huuses gavn og beste søge, vide og ramme, skade og forderv af yderste magt, evne og formue hindre, forekomme og afværge. I særdelished skal hand sig udj samme Bestilling med største Fliid og Vindskibelighed lade finde og udj alle maader rette og forholde sig efter den Instruction, som voris Høyeste Ret allereede given er eller herefter givendes vorder, saa vit den hannem vedkommer, og ellers, hvis hannem anbefales, troeligen forrette og sig derudj saa vel som udj alle andre maader saaleedes skikke og forholde, som det een Ære kier Justitz Raad og kongelig tro tienner eigner og vel anstaar,

---

[1]) Sjælandske Tegnelser LXV, 402 f.

og hand agter at ansvare og bekiendt være efter den Eed, hand os derpaa allerunderdanigst giort og aflagt haver. Givet etc. Friderichsberg d. 14. Octobr. 1726[1]).

Som denne Bestalling antyder, medførte Udnævnelsen til Justitsraad den Gang en Forpligtelse til (ulønnet) at fungere som Assessor i Højesteret, naar det forlangtes. Indtil videre blev Hojer dog fritagen for denne Forpligtelse[2]).

Hvad Møntkommissionen angaar, giver Hoyer selv nogle Oplysninger i sin Frid. IV (2. Del, S. 152 ff.). I Kallske Saml. 403. 4⁰, findes, blandt andre Kladder og Udkast fra Hojers Haand, hans Udkast til Betænkning om Møntfoden (paa Dansk) og hans paa Geh.-Raad J. G. Holsteins Forlangende afgivne Betænkning angaaende det hamborgske Møntedikt af 15. Aug. 1726 (paa Tydsk).

Følgende Kommissorier for Hojer eller ham vedrørende fra Kong Frederik IV's Tid kunne endnu anføres[3]):

a.

1728, 12. Marts. Kgl. Befaling til Justitsraad A. Hojer og Vicelandsdommer Johan Finchenhagen, om paa samtlige Arvingers Vegne at bringe Skiftet til Ende efter Peder Matthiesen Holst, Møller paa Amager.

b.

1728, 10. December. Kgl. Befaling til Justitsraad A. Hojer, Justitsraad Diderick Sechman, Vicelandsdommer Johan Finchenhagen og Secretær Jochum Richart Paulli, »anlangende at tilholde Kammerraad Anders Jørgensen at udbetale de hos ham, efter hans egen Regning, i Behold

[1]) Sjælandske Registre Nr. 52, Fol. 487.
[2]) Se 1ste Del, S. 447.
[3]) Alle findes de indførte i Sjælandske Tegnelser.

staaende Penge af afg. Peder Matthiesens Sterbbos Midler, og hvis han ej sligt præsterer, eller derfor kan stille Borgen, da hannem dertil efter Loven at constringere«.

c.

1728, 5. Novbr. Kgl. Befaling til Kammerherre Chr. Fr. v. Holstein og Etatsraad Christian Scavenius, om som Commissarier paa Justitsraad And. Hojers Side at afhandle en Tvistighed mellem ham og Capitain Friederich de Boyset. i Anledning af nogle af Etatsraad Johan Eichel til Hojer transporterede Gjældsbeviser, som Boyset i sin Tid havde udstedt til en Jøde, og som denne siden havde transporteret til Eichel.

d.

1728, 24. Dcbr. Kgl. Befaling til Kammerherre Christian Friderich v. Holstein og Justitsraad Andreas Hojer, om at træde sammen med Rudolf Friherre af Gersdorph og Biskop Chr. Worm for som Kommissærer at paakjende en Klage, som Lieutenant Christian Friderich de Boysset's Hustru, Friderica Sohren, førte over sin Ægtefælle.

e.

1729, 7. Januar. Kgl. Befaling til Hojer (som havde undskyldt sig for at indtræde i ovennævnte Kommission, foregivende, at han ikke havde tilstrækkeligt Kjendskab til Boysset) om at han ikke desto mindre skulde overtage Hvervet.

f.

1729, 7. Januar. Kgl. Befaling til Justitsraad A. Hojer og Vicelandsdommer Andreas Ottesen Ørbeck, om som Commissarier paa Isak Lazarus's Vegne at afhandle en Tvistighed mellem ham og Cancelliraad Christian v. d. Maase.

g.

1729, 14. Febr. Kgl. Befaling til Justitsraad A. Hojer og Vicelandsdommer Andreas Ottesen Ørbech, at de som Commissarier skulde forrette Opbud over Jøderne Isak Lazarus's og Moses Fürst's Effecter.

14.

Breve til Hojer fra Norge.

Den Indsigt i norske Sager, som Arbejdet i Matrikelkommissionen havde givet Hojer, og den Omstændighed, at han ved Rejser der i Landet var bleven kjendt af mange, foranledigede, at man senere jevnlig henvendte sig til ham fra dette Land for at nyde godt af den Indflydelse, han formentes at have paa højere Steder. Efterfølgende Breve (for en Del i Udtog) kunne tjene som Prøve paa saadanne Henvendelser.

a.

Stadthauptmanden og de 16 Mand i Bergen henvende sig til Hojer, »Kgl. Maj.s velbetroede Secretair ved den anordnede Commission om Matriculens Indrettelse i Norge, saa og Historiographus Regius«, som den, om hvis »nye og fremturende Affection« de vare forvissede, med Forhaabning, at han »fremdeles vigilerer for hvis vi allerede forhen, eller og herefterdags paa Byens og Borgerskabets Vegne til deres Tarv og Negotiens Opkomst sigtende Propositioner kunde haft eller her efter kunde forestille, i den faste Forsikring, at vores allerunderd. Andragelser ved Deres berømmelige Forsorg og fornuftige Conduite ønskelig bliver effectueret«. »Ellers haver Sr Petter Hinrichsen Fasmer indberettet os, at han ved Skrivelse for 4 Uger siden fra D. Velæd. er bleven forsikret, at den saa længe forventede nye Toldrulle med det første kommer for

Lyset og til alles Efterretning bliver bekjendtgjort«, noget der imødesaas med Forventning og Glæde, da man stolede paa, at Kongen havde modereret Tolden. For øvrigt gaar Skrivelsen ud paa at opnaa Hojers Medvirkning til, at Stadthauptmanden og de 16 Mænd i Bergen kunde opnaa kgl. Resolution paa, »at de af Byen maatte nyde Vederlag og Betaling for deres i adskillig Maade aarlig gjorte Expenser og fornødne Udgifter paa Byens Vegne«. De vilde lade sig nøje med 150 eller 200 Rdl.; men de bad Hojer om at bidrage sit til, at deres Ansøgning til Kongen ikke kom til Magistratens Erklæring, da de ikke stod paa nogen god Fod med denne Myndighed. »Vi lever dog i det Haab, at Kgl. Maj. allern. skal regardere paa vores allerund. forestillede Motiver, samt medfølgende Bilag, hvorpaa vores Ansøgning sig grunder, naar som helst det ved D. Velædh.s gunstige Recommendation bliver understøttet og kraftigst incamineret, hvilken D. Velædh.s formaaende Hjælp og gunstige Assistence herudinden vi derfor, som ellers, taknemmeligst skal vide at erkjende«. Dat. Bergen 2. Jan. 1725.

Orig. i Mnskr.-Saml. paa Ledreborg 284 Fol., hvor ogsaa findes en Ansøgning til Kongen og til Oberhofmarskal Holstein om samme Sag (ogsaa dat. Bergen 2. Jan. 1725) samt det ovenomtalte Bilag.

b.

[Nytaarsønske]. Paa voris seeneste Skrivelse ang. Skipperlaugets anliggende har vi iche hafft nogen deris Velbaarenheds giensvar, og kand vi meget vel efftertenche, at deris Velbaarenheds andre affaires, saavelsom dend Confusion ved Kiøbenhafns paakommende ulychelige ildebrand, og at en deel af posterne ere af dend beskaffenhed, at der behøvis baade observance og tid, derudj har været hinderlig. Skulle saa megen leilighed overblive, bede vj dog underdanigst, deris Velbaarenhed ville med

første glæde os med at see en par linier fra dennem, for at vide imellem os self til underretning, om deris Velbaarenhed har hafft Leilighed att efftersee posterne. Det skal iche i tiden mangle paa tachnemlighed, og i det øfrige med ald optenchelig estime forbliver

HøiEdle og Velb. Hr. Justitzraad
deris underdanig lydige tienere
Niels Jensen. Henrich Meyerhoff. Claus Wolff.

Bergen d. 3 Jan. A^i 1729.

Udskrift: HøiEdle og Velbaarne Andreas Høyer, Kongl. May^ts høitbetroede Justitzraad og Historiographus
Franco. à Kiøbenhavn.

Orig. i Mnskr.-Saml. paa Ledreborg 284 Fol. Vedlagt findes et udførligt Udkast til Ændringer i Skippernes Laugsartikler af 16. Febr. 1725.

c.

VelEdle og velbaarne Hr. Justits Raad.

Paa Monsr Amders Fortrøstning, at Deris Velbaarenheds høye Gunst var muelig at udbede mig till Hielp udi mit billige andliggende Tarvs Befordring og Recomendation hos Hans Excellence Hr. Geheime Raad Holstein, har ieg taged mig dend Frihed ved Messive at tilskrive Deris Velb^hed ved min Afrejse fra Kiøbenhavn, og derved ydmygst frembaared mine Ting til Deris Velb^heds eftersiun [1],

[1] I en vidtløftig Skrivelse til Hojer (dat. Kbhvn. 23. Apr. 1735) havde Just Herman Treschow fra Moss fremstillet forskjellige Planer til Norges Opkomst (Klædemanufakturer, Tobaksavl). Ligeledes omtaler han et Forslag, han allerede 1731 havde indgivet til Admiralitetet om Anbringelse af Defensionsskibe i Norge, hvorom der var indhentet Erklæringer fra forskjellige Sider. Hovedsagen var dog et ham selv anrørende Andragende til Rentekammeret om Indskrænkning af Udførselen af Bjælker fra Norge og Udvidelse af Savbruget, for at »Saugerne«, hvoraf

som ieg haaber Deris Velbhed fant Behag udi at recommandere; og som ieg for min egen Tarv har søgt 63600 Bords Forhøyelse Qvantum paa 10 mine eyende Sauger, hvilked Cammer Collegio (!) har ved Skrivelse tilmeldet mig, de ey understaaer sig at forestille Hans Kl. May., saa har ieg i Dag ved min underdanige Memorial forestilled Cammer Collegio de Aarsager og tilstreckelige Fundamenter, de kand have till at fremstille og recomandere min allerunderdanigste Supliqve. Copie deraf følger indlagt[1]), i det Haab, ieg har [om] Deres Velbheds høygunstige Hielp till mit Andliggende at blive recomandered, derom ieg ydmygst udbeder, som ieg efter min Offant[2]) skall aftiene og levere.

VelEdle og Velb. Hr. Justits Raads

Moss d. 14. Maj 1735. ydmygste Tienner

J. H. Treschow.

Udskrift: Welædle og Welbyrdige Hr. Andreas Høyer, Hands Kongl. Maytts til Dannemarck og Norge velbetroede Justice Raad og Professor Juris i Kiøbenhavn.

Orig. i Mnskr.-Saml. paa Ledreborg, 284 Fol.

d.

Høyædle og Velbyrdige Hr. Justitz-Raad,
Høytærede Hr. General-Procureur.

Jeg finder mig skyldig at besvare Deris Velbyrdigheds høytærede Skrivelse under dato d. 19 Januarij nestafvigt.

---

han selv havde mange, kunde faa mere at bestille, og flere Mennesker faa Arbejde, naar Trælasten forarbejdedes til »Bord«, inden den afskibedes. Rentekammeret havde imidlertid været betænkeligt ved at gjøre Indstilling til Kongen om den af Treschow foreslaaede Udvidelse af Savbruget, af Frygt for at Skovene i Norge skulde blive forhuggede. (Mnskr.-Saml. p. Ledreborg 284 Fol.).

[1]) Dette vidtløftige Stykke, der trykt vilde udgjøre et Par Ark, findes endnu vedhæftet.

[2]) Skal vistnok være: Offert.

Og som Deris Høyædelhed derudi forlanger, at ieg, naar noget af Vigtighed skulle forekomme, som endten Kongens Tieniste eller det almindelige Beste i nogen Maader maatte betreffe, derom behørig Underretning skulle indsende; Saa har ieg dets angaaende til ærbødigst Svar Deris Høyædelhed at tilmelde, at saa snart den her i Bergen af Hans Kongl. Mait. d. 8 Maij 1733 allernaadigst anordnede Undersøgnings Commissionen er blefven til Ende bragt, skal ieg med største Fornøyelse lade mig være angelegen at indsende til Deris Høјædelhed hvis Underretning, ieg kunde vide at meddeele til Kongens Tieniste og publiqve Gafn, hvori ieg hidindtil er blefven hindred formedelst den haarde Forfølgning og Attaqver, som mod Magistraten i Almindelighed og mig isærdelished for samme anordnede Commission er blefven incaminered, uden at endnu efter 4 Aars Forløb og nøyeste Undersøgning nogen væsentlig Feyl, Urigtighed eller Undersleb er forefunden, hvorom nærmere Underretning i sin Tid Deris Høyædelhed blifver insinuered.

Det, som ieg denne gang har eragted min Skyldighed Deris Høyædelhed at indberette, er, at ieg har forfatted en uforgribelig Betenckende, ifølge af den fra det Kongl. Collegio de cursu Evangelii provomendo under dato d. 14 Februarij 1737 udgifne og ved Trycken publicerede Invitation, hvilcken Betenckende ieg til hans Excellence Hr. Geheime-Raad og Ober-Secreteerer von Holstein ved et Bref under denne Dags dato fremsender, med Ordre til min Datter-Søn Claus Bager, at hand den først Deris Høyædelhed skulle anvise, førend den hans Excellence Hr. Geheime-Raad og Ober-Secreteerer blifver overlevered, ifald Hr. Justitz-Raad maatte finde noget derimod at erindre; Men hvis icke, da den til hans Excellence at overlevere. Jeg kand og bør forestille mig, at der formodentlig blifver nogen Fortrydelse hos en eller anden

af de Geistlige derover, at ieg, som er sat til at betiene verslige Bestillinger, skulle melere mig med noget, som er uden for min Profession; Men foruden den Raison, som ieg udi mit Bref til Hr. Geheime-Raad von Holstein har anført, nemlig at ieg paa den Dag, som Gud har beskicked til sin serdelis Ere og Tieniste, har ladet mig være angelegen allerede fra lang Tid af at tage fremdeles[1]) Kundskab om den hellige Skriftes Bøger og de derudi aabenbarede Sandheder til min egen Opbyggelse og Saligheds Befordring, saa er ieg i den Tancke, som og forhen i et offentlig Skrift af mig er blefven anført, at ingen med Føye kand fortencke mig i at skrive om geistlige Sager og især om det, som tiener til at oplyse den Christelige Religions Sandhed samt at bestyrcke Menniskene i Gudfrygtighed Øvelse, eftersom det hos andre Nationer i Christendommen icke er usædvanligt, at Mænd, der betiene verslige Embeder, holde det deris Tid og Flid værd offentlig at bekiendtgiøre deris Betenckende om det, som til Guds sande Kundskab og hans Eris Forfremmelse samt hans Kirckes Beste kunde være tienlig.

Jeg tilbeder mig fremdelis Hr. Justitz-Raads sædvanlige Gunst og Godhed og i sær deres Høyædelheds gode og retsindige Assistence, fald noget mine Embeder og mine Angelegenheder vedkommende maatte komme til Hr. Justitz-Raads gode Betenckende, forblivende med ald ærbødig Respect

Høyædle og Velbyrdige Hr. Justitz-Raads
Bergen ærbødigste og tienstskyldigste Tiener
d. 24 April 1737. C. Fasting.

Udskrift: Høyædle og Welbyrdige Andreas Hoyer, Kongl. Maj[ts] Justitz Raad, General Procureur og Historio-

[1]) Borgmester Claus Fasting i Bergen havde i sin Ungdrm studeret Theologi (s. Dsk. biogr. Lex. V, 84).

graphus Regius, samt Professor Juris paa Kiøbenhafns Universitet

à Kiøbenhavn.

Orig. i Waisenhusets Arkiv.

15.

Sager vedrøreude Fabriks- og Handelsvæsen i Hertugdømmerne 1727—28.

Den Sands, Hojer havde for det almennyttige, i Forbindelse med Tilskyndelse udenfra, bragte ham til at sysle med Tanken om, hvorledes Handels- og Fabriksvæsen kunde bringes paa Fode, og den Change benyttes til Statens og Borgernes Fordel, som var fremkommen ved, at Hamborg 1726 havde mistet sin Handelsfrihed i den danske Konges Stater. I 1ste Del er allerede meddelt noget herhen hørende. Her følger nu mere, vedrørende samme Emne.

a.

Kjøbmand Matth. Valentiner[1]) til Hojer.

Wohlgebohrner
HöchtzuEhrender Herr Schwager!

Vor einiger Zeit habe mir die Künheit gebraucht Se: Excell. dem H. Cammer Herrn von Holstein meine allerunterthänigste und geringfügigste Gedancken wegen der denen Manufacturisten zu ertheilenden Privilegien zu zu senden[2]), und ich will hoffen, dass desfals weitere Vorstellung an Se: Königl: Maytt: geschehen. Da aber Ihr:

[1]) Denne virksomme Kjøbmand i Flensborg døde 29. April 1731. Han var gift med en nær Slægtning af Hojer. Dorothea Christine. Datter af Dr. med. Hans Christian Esmark i Flensborg.
[2]) Se 1ste Del, S. 435 ff.

Maytt: allergnädigste Resolution etwas lange sich verzögert, so nehme mir auch die Freyheit, Meinem HöchtzuEhrenden Herrn Schwager hiedurch die in Vorschlag gebrachte Puncta zu communiciren[1]), um solche an gehörigen Örtern beliebigst vorzustellen, mit dem Beyfügen, wie itzo die allerbeste Zeit verhanden, das Manufactur-Wesen auf einen guten und beständigen Fusz zu setzen. und wie höchst important es sey, baldige und ferme Resolution zu nehmen: Indem ich versichert bin, dass, wenn dem Ansehen nach einige Erweiterungen[2]) in Teutschland vor sich gehen sollten, viele tüchtige Arbeiter schon itzo darauf bedacht sind, sich in zeiten zu retiriren, und anders wo sich nieder zu lassen. Hiezu nu, um sich bey uns in denen Herzogthümern und Reichen nieder zu lassen, würde eine dergleichen gedruckte Versicherung ungemein encouragiren und groszen Effect haben: Und weil Altona mit so sonderbaren Privilegien vor andern Städten privilegiret ist, sich ein jeder fast am liebsten daselbst setzen will. Allein ich kan nicht umbhin, zur höhern Dijudicatur anheim zu stellen, ob auch Altona der rechte Ort sey, wo die Manufacturisten oder andere reiche Kauffleute sich in Menge setzen sollten, indem bekant, das Altona denen Hamburgern ein Stachel im Auge ist. Solte nu, da(!) Gott in Gnade vorhüte, im Nieder-Sächsischen Krayse einige Weiterungen entstehen, würden die Hamburger gleich wieder da seyn, um Altona in die Asche gelegt oder wenigstens so starck gebrandschatzet zu kriegen, dasz die Nachkommen davon lange Nachwehen fühlen, und keiner sich so leichte mehr dahin setzen würde, absonderlich der bemittelt wäre, und die Zuversicht hätte, seine Nachkommen alda auf einige Glieder wohnend zu sehen. Von andern Städten, die tieffer im Lande legen, sind der-

[1]) Findes vedføjede. [2]) D. e. Weiterungen.

gleichen Folgen nicht so leicht zu gewarten, folglich würden diese Umstände wohl eine reiffere Reflection im Conseil meritiren, auch zugleich dahin zu sehen wäre, dass entweder gewisse oder alle andere tieffer im Lande liegende Städte mit einigen anlockenden Privilegien mögten versehen werden. Da überdem Altona viel zu weit von andern Königl. Städten in Dännemarck und Jüdland entlegen ist, und daher auch desto mehr Unkosten darauf gehen müsten, als wenn solche Wahren von Rendsburg, Schleswig, Husum, Flensburg etc. gehohlet würden. Die itzo jämmerlich darniederliegende Städte, worunter Schleswig hauptsächlich mitbegriffen, würden sich durch den Anwachs der Manufacturen nachgerade erhohlen, und die gegenwärtig so häuffig müszige und faullentzende gemeine Leüte in Arbeit gesetzet, und die annoch mit wenigen Handel versehene Städte in desto florisantern Stande gesetzet sehen.

Ich empfehle mich übrigens aufs beste, und beharre mit besonderer Hochachtung

Ew. Wohlgebohrnen
meines höchstzuEhrenden Herrn Schwagers
Flensb. 5 Aprill gantz ergebener Diener
1727. Matth. Valentiner.

Orig. i Mnskr.-Saml. paa Ledreborg, 284 Fol.

b.

Kjøbmand Matth. Valentiner til Hojer.

Wohlgebohrner Herr Justitz Rath,
Höchstgeneigter Herr Schwager!

Meiner Zusage nach, habe nebige Designation[1]) von denen aus Engelland erhaltenen Wahren schuldigst com-

[1]) Findes i Mnskr.-Saml. paa Ledreborg 284.

municiren sollen. Gerne hätte dabey Proben von einer jeden Art senden wollen: es ist mir aber unmöglich gewest, nicht allein aus Mangel der Zeit, sondern auch die Stoffen gantz feste vermachet sind, dass man nichts ohne grosze Mühe davon heraus kriegen können. Inmittelst kan versichern, dass alles sehr wohl gearbeitet befunden, dazu die Preyszen so wohlfeil, dass fast nichts ohne einige wenige Stücken Lacken mehr übrig: es ist alles bey dem ersten Anblick an einige wenige Persohnen abgesetzt theils per Contant mit 5 p. Cto Rabat, theils zu benannte Preiszen auf 6 Monathen creditiret. Wie sehr nun unsern und fremden Cramern hiedurch die Augen geöffnet worden, ist wahrlich nicht zu glauben; einige freueten sich von Hertzen und danckten mich aufrichtig. dass eine Probe gebracht, und aufrichtig mit ihnen zu Wercke gienge, andere wurden fast bestürtzet, und meyneten, ich müste mich abusirt haben, die Preiszen wären ohnmöglich so. wie ich sie darauf geschrieben hatte (denn ich die Preiszen mit Zahlen auf jedes Stück schreibe, dass ein jedweder es verstehen kan, und davon ist nichts abzudingen, sondern ein fester Preisz) daher sie mir offenhertzig und rein bekennen müssen, wie sie solche vorhin denen Hamburgern bezahlet hatten, und mit hohen Betheurungen gestanden, dass sie itzo auf die wenige Posten 20. 30. 50. 70 bis 80 p.Cto und darüber Unterscheid und bessern Kauf befunden. So bald dieses unter denen fremden Cramern in Marckte erschollen, hatte ich dieselbe vielfältig im Hause, da denn ein jedweder nur bedauerte, dass er nicht der erste gewest; allein die Parthey war zu klein, einem jedweden zu contentiren; habe ihnen aber Zusage gethan, dass sie mit dem ehesten und hiernechst vergnüglich sollten versehen werden.

MH. Schwager. Sie glauben mir, dass bereits von einigen bey 1. 2. bis 300 Stücken von Stoffen, seidene

und wollene Duroys, Chalongs, Flannellen, Bayen, Drogetten, Sergen pp. bestellet sind kommen zu lassen, die ihnen auch, mit Gottes Hülffe, liefern werde.

Ich habe mit gutem Vorbedacht nur einige Stück von jeder Art entboten, um zu sehen, welches am besten [sey von jeder] Gattung; man kan allemahl in 4 à 6 Wochen mehr hier haben. Hieraus werden Sie von selbsten urtheilen können, was diese angefangene Einrichtung durch göttliche Gnade und Beystand mit der Zeit nach und nach nicht allein sich vergröszern, sondern auch allen Cramern, und folglich einem jedweden Menschen, für guten und groszen Nutzen schaffen wird. Ja ich bin versichert, dass künftig der Absatz nicht allein nach diesen Landen, sondern auch nach Schweden, Mecklenburg, Pommern und weiter in der Ost See erfolgen wird, indem ich völlig weisz, dass wann einige diese Wahren selber directe aus Engelland verschreiben, keine civilere Preiszen haben können. Daher ein jeder lieber hier die Wahren kauffen wird, als selber kommen lassen, weil sie bey mir die Wahl zu choisiren haben, was ihnen anständig. Hergegen was sie selber verschreiben und bekommen, gut oder schlecht, behalten müssen, welches bey einem Cramer gewisslich ein vieles differiret.

Da auch einige Hamburger Cramer im Marckte diese Woche hergewest (ihre alte Schulden einzufordern) und meine Absichten mit diesem Anfange erfahren, sind sie nicht wenig niedergeschlagen worden, jedoch auch sich verlauten lassen: Valentiner wolte banquerout werden, das könnte er unmöglich continuiren, und es könnte auch keinen Bestand haben etc. Das erstere hoffe ich durch die Gnade Gottes nicht, und das letztere sollen sie durch dessen Hülffe und Beystand, auch unter unsers Allergnädigsten Königs Gnade, erfahren, zu ihrem empfindlichsten Schmertze und Verlust, und es ihnen schon unter die

Augen gesagt, wie sehr sie die Unterthanen damit bisher und in so vielen Jahren auf die Seele ausgemergelt haben.

Die wenigen Stücke von Lacken, welche gehabt, scheinen etwas hoch zu seyn im Preisze gegen die Sorten von Achen, Slesien und andere Öhrter in Teutschland. Wenn man aber solche gegen einander hält, sind die Englische noch einmahl so schwehr von Wolle, ungemein feste und starck, dass die andere dagegen miserable zum Gebrauch sind. Allein da die mehreste Menschen nach der leichte und dünne auch wohlfeylen Preiszen gehen, so hoffe ich durch meine Freunde die gemeine Lacken, auch mitlere Posten, mehr ausgereckt und leichter von Wolle zu bekommen, obgleich die Englischen Manufacturiers sich darin ungerne corrigiren lassen, damit mans denen benannten Öhrten etwas näher kommen und gegen ihnen noch bessere Preiszen halten könne.

Diesem Wercke um fernern Fortgang und Erleichterung zu geben, sähe hertzlich gerne, wenn es möglich, und Ihr. K. Mt. allergnädigst sich mögten gefallen lassen, diese Wahren, welche künftig zur Niederlage aus Engelland gebracht werden, mit 1 p. Cto Zoll und Licenten frey anhero kommen mögten, da ich mich denn allemahl eydlich obligiren wolte, das wahre Capital davon anzugeben und darnach zu bezahlen. Damit ich für meine Freunde um desto sicherer zu Wercke gehen könnte, keine Confiscation oder andern Verdrieszlichkeiten unterworffen zu seyn. Denn es werden J. K. Mt. wahrlich dabey profitiren, und die Wahren konnten folglich noch um etwas wohlfeyler gegeben werden. Sollen MHr. Schwager hiezu etwas bey J. K. Mt. veranlassen können, geschähe dem Wercke zu Anfangs eine besondere Erleichterung, und J. K. Mt. könnten nach dero Gefallen allemahl, wenn das Werck im Stande einige Jahren gebracht, wiederum allergnädigst corrigiren lassen.

Die Holländer sind annoch zu sehr eingenommen, und wollen sich nicht anders erklähren, als dass ich mit ihnen auf den halben Gewinn interessiren soll. Allein es ist mir wahrlich um meinen Nutzen hierunter zu suchen gar nicht zu thun, denn wäre ich eigennützig, würde ja woll aus Engell- und Holland alle Jahr ein ansehnliches Capital an Wahren können kommen lassen, vor meine eigene Rechnung solche verkauffen, den bisherigen groszen Profit, welchen die Hamburger gezogen, auch nehmen, So könnte ohnfehlbar in kurtzen Jahren ein Capitaliste werden. Allein ich inclinire dazu nicht, sondern was ich suche und mich bemühe, geschiehet das allgemeine Wesen zu dienen und Nutzen zu schaffen, auch mit der Zeit mehrere Niederlagen unsern MitBürgern von andern Wahren anzuschaffen und behülfflich zu seyn; und bin von MHr. Schwagern persuadirt, Sie werden meine wohlmeinende Intention und Absichten auf alle Art und Möglichkeit unterstützen. Der ich lebenslang mit aller aufrichtigen Verpflicht und Hochachtung verharre

Ewer Wohlgebohrnen
Flensburg gantz ergebenster Diener
d. 18 Oct. 1727. M. Valentiner.

P. S. Künfftig, wenn mehrere Wahren erhalte, will die Proben und Preisen einsenden.

Afskrift (med Hojers Sekretærs Haand) i Ledreborgske Mnskr.-Saml. 284, Fol. Sammesteds findes en længere Fremstilling omtrent fra samme Tid med Overskrift:

Manufacturen welche in denen Herzogthümern Schleswig und Holstein zu etabliren stehen. 1. Cartun Druckerey. 2. Stein- oder Delfs Guth. 3. Carten, Nehe und Knöpf Nadelen. 4. Seiden Strümpfe und Schnupftücher, und 5. Lacken nebst allerhand Stoffen zu machen.

Som det mest passende Sted for slige Manufakturer anbefales Byen Slesvig.

c.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster, Groszmächtigster,
Allergnädigster Erb-König und Herr!

Ewrer Königl. Maiestät allergnädigste Absicht bey Verbietung des Hamburgischen Commercii ist zum Theil mit dahin gegangen dero Unterthanen zu Etablirung nothwendiger Manufacturen und Fabriquen in dero eigenen Reichen und Landen anzutreiben: wozu ohne das itzo eine vorhin nicht eben durchgehends bemerckte Neigung hin und wieder sich spühren läst. Da mir nun schon von geraumer Zeit her von einigen wohlgesinneten und vernünfftigen Kauffleüten in den Hertzogthümern, bevorab aus den Städten Flensburg, Schleswig und Husum, angezeiget worden, wie sie grosze Hoffnung hätten, nachgerade allerley gute Manufacturen im Lande etablirt, und erfahrne Manufacturiers hereingezogen zu sehen, auch wohl selbst die Hand dabey anzuschlagen geneigt wären, wenn Ewrer Königl. Maytt. allergnädigst gefällig seyn könnte, frembde und einheimische Manufacturisten durch gewisse allgemeine und der Königl. Casse sowohl als dem Publico unbeschwehrliche Privilegia einladen und aufmuntern zu lassen, wie davon ein copeilich anliegendes Schreiben, sub A.[1]), nebst mehr andern mich in solcher Absicht ersuchet haben, die hiebey allerunterthänigst anliegende Freyheiten, Lit. B. in unmaszgeblichen Vorschlag zu bringen[2]).

So erfordert theils die allen treuen Dienern obliegende Pflicht, nichts, so dem gemeinen Besten zur Aufnahme, und folglich zu Ewrer Königl. Maytt. Dienste und wahrem

---

[1]) Vistnok det ovenfor meddelte Brev til Hojer af 5. Apr. 1727.

[2]) Det er de i 1ste Del, S. 434, anførte.

Interesse abgeziehlet zu seyn scheinet, bey sich zurückzuhalten, theils habe ich diese Anträge vor Ewrer Maytt. allerhöchsterlauchte Augen in tiefester Soumission zu bringen um so viel weniger Bedencken getragen, da Ewre Maytt. viel hierin begriffene oder noch wichtigere Vortheile, dem Verlaut nach, der Rendsburgischen Manufactur neülich allergnädigst zugestanden, und ich bey vorläuffiger gelegentlicher Unterredung mit verschiedenen Membris sowohl des Cammer- als des Commertz-Collegii in der Ueberzeugung von dem Nutzen, der Nothwendigkeit und Thunlichkeit solcher Privat-Manufacturen noch mehr bin gestärcket worden. Also lege zu Ewrer Königl. Maytt. Füszen ich diese Puncte in der allertiefsten Unterwerffung nieder, deroselben allerunterthänigst anheimstellende, ob Sie dieselbe dero Conseil. oder dero Rente-Cammer und Commertz-Collegio zugleich zur Erwegung und pfichtmäszigen Relation hinzugeben allergnädigst gut finden. Indem nichts als die mir obliegende allerdemühtigste Pflicht und ein getreuer Eiffer vor E. M. wahres und allerhöchstes Interesse mich hiezu angetrieben, mit welchem ich in allertiefester Demuht und aller ersinnlicher Treue und Gehorsahm bis an mein End verharre.

Copenhagen den .. Oct. 1727.

Udkast i Mnskr.-Saml. paa Ledreborg 284, Fol.

d.

Rentekammerets Skrivelse til Matth. Valentiner.

Monsieur!

Auf desselben an Ihr. Königl. Maytt. eingesandte allerunterthänigste Memorialien vom 1ten und 19ten dieses[1]).

---

[1]) Begge disse Ansøgninger findes i Afskrift (med Hojers Skrivers Haand) i Mnskr.-Saml. paa Ledreborg 284 Fol.

wornach Er angesuchet, dasz der non den Englischen und Holländischen Eutrepreneurs und Grosz-Händler auf ihre eigene Rechnung in Flensburg zum Verkauff niedersetzende Wahren, zu Beforderung des Commercij, von allen imposten an ordinairen Zoll und Licenten, so wohl als von dem kleinen Landzoll, gegen Erlegung Eines pro Cent, bey Ihm in seinem Hausze vorerst eingebracht werden möchten, umb selbige and andere, welche selbst das benöhtigte daraus wählen könten, zu verkauffen, weil es doch hiernechst an den Orthen, alwo die Wahren weiter eingeführet und consumiret werden solten, damit nach den Zoll- und Licent-Verordnungen zu verhalten wäre, es möchte dann seyn, dass sothane Wahren nach der Ost-See ausgeführet würden, da alsdann ein mehrers nicht als das 1 pro Cent erleget werden solte.

Wollen hierdurch zur Antwordt vermelden, wasmaszen ermeldetes Gesuch, so wohl wegen der Conseqvence als sonsten der zu befürchtenden Unterschleiffe halber, gar nicht accordirt werden könne, sondern es müssen die Zoll- und Licent-Gelder von beregten Wahren bey der ersten Einführung verordnetermaszen bezahlet werden. Womit wir verbleiben

desselben freundwillige

Guldencron. Bartholin. P. Rasmussen. H. Mejer.
Bornemann. M. Basballe. Braem. P. Michaëlsen.

Joh. Friedr. Brandt.

Copenhagen den 29 Novembr. Ao 1727.

An den Kaufmann Matthias Valentiner zu Flensburg.

Valentiner gav dog endnu ikke tabt. I et Brev til Hojer, dat. Flensburg 29. Maj 1728, beder han om For-

ladelse for, at han havde glemt at fremsende en Prisfortegnelse over hollandske Linnedvarer[1]). Fra en lidt senere Tid haves følgende Breve vedrørende samme Sag.

e.

Rentekammerets Skrivelse til Matth. Valentiner.

Monsieur!

Als Ihre Königl. Maytt. auf desselben am 10ten Januarij dieses Jahrs eingesandtes allerunterthänigstes Gesuch, in puncto der verlangten Niederlage von allerhand auswärtigen Waaren, Dero allergnädigste Resolution am 13ten des verwichenen Monahts Maij dahin ertheilet haben, dass auf sothanes Gesuch der befürchtenden Zoll-Defraudation halber, auch in Ansehung des geringen Vortheils, so den Königl. Unterthanen hierdurch zu erwachsen könte, nichts weiter zu reflectiren were; So wollen demselben solche Königl. allergn. Resolution hierdurch nachrichtlich bekandt machen, und verbleiben

desselben freundwillige

C. Güldencron. C. Bartholin. P. Rasmussen.
N. N. Braem.

Copenhagen d. 15. Junij 1728.

Joh. Friedr. Brandt.

An den Kauffmann Matth. Valentiner in Flensburg.

f.

Kjøbmand Matth. Valentiner til Hojer.

Wohlgebohrner Herr Justitz-Rath,
Höchstgeneichter Herr Schwager!

Sehr ungerne habe aus Deren höchst wehrtem Schreiben vom 15ten dieses abermahl vernehmen müszen, das

[1]) Afskrift i Kallske Saml. 403. 4°.

Ew. Wohlgebohrnen wiederumb von dem verdrieszlichen Fieber incommodiret worden. Ich wünsche hertzlich, das Sie balde davon vollenkommen mögen befreyet seyn, und sich beständig wohl disponirt befinden. — —

Endlich ist mir mit jüngster Post eine Antwordt von der Rente-Cammer über Ihr. K. Maytt. Resolution zu geschickt[1]), davon ich hier in ein Copey gantz ergebenst communicire. Die beeden Vorwürffe, warumb mein Gesuch nicht können accordiret werden, sind in meine allerunterth. Memorialen & der Deduction so vollenkommen demonstriret, dass ich auch nimmer mehr dieselbe von ihnen hätte vermuhten können, wann nicht versichert wäre, das sie selber von der Sachen Beschaffenheit überzeuget. Gott wolle dem armen und bedruckten Lande mit ihren Einwohnern anderweitige Mittel und Wege erwecken, wodurch ihnen könne geholffen werden. Ich empfehle mich (etc.).

M. Valentiner.

Flensburg 19. Junij 1728.

Udskrift: A Monsieur, Monsieur Hojer. Conseiller de Justice et Historiographe de Sa Majesté Danoise

à Copenhague.

Orig. i Mnskr.-Saml. paa Ledreborg, Nr. 284 Fol.

I Aarene 1727—28 var A. Hojer ogsaa optagen af Planen til Overtagelse[2]) af et Saltværk, »die Tralauer Sültze«, i Holsten. Her om findes der i Kallske Saml. 403, 4⁰, Afskrifter af en Række Breve til ham, Dokumenter og Oplysninger om Salttilvirkning, til hvilke vi dog maa nøjes med at henvise. især da det ikke er os bekjendt, om Sagen kom i Orden.

---

[1]) D. e. foranstaaende Skrivelse.

[2]) Det ses ikke, om for egen eller andres Regning, snarest har det dog maaske været et Konsortium af Kjøbmænd i Flensborg, der har ønsket at overtage Saltværket, og paa hvis Vegne Hojer har stræbt at skaffe alle fornødne Oplysninger tilveje.

16.

Bestalling for Hojer som Kommitteret i Politi- og Kommercekollegiet.

Til Justitz-Raad Andreas Høyer.

F. 4.

V. S. G. T. Vi give dig hermed allernaadigst tilkiende, at Vi have for got befunden, dig som Committeret i Politie og Commerce Collegio tillige med de andre Vores Tilforordnede sammesteds at bruge, og er derfor Vores allernaadigste Villie og Befaling, at du strax retter din Leilighed efter, dig udi bemelte Politie og Commerce Collegio, saa ofte det holdis, flitteligen at indfinde, og tillige med de andre Tilforordnede iagt tager alt, hvis som til Politiens og Commerciens fremtarv kunde geraade, rettende dig efter den samme Collegio allernaadigst givne Instrux, samt de Politien og Commercien vedkommende Forordninger og Befalinger. Dermed etc. Hafniæ den 12. Martii 1729.

Sjælandske Tegnelser LXVI. 397. Samme Dag fik Generalmajor Christian Friderich von Staffelt en lignende Bestalling.

17.

Hojer som kongelig Bibliothekar.

Skjønt det Forsøg, Hojer 1720 havde gjort paa at faa Foden indenfor i det kgl. Bibliothet, var mislykket, tabte han dog ikke Interessen for Bibliotheket, hvad han navnlig lagde for Dagen, den Gang Rostgaard nødtes til at afhænde sin store Bog- og Haandskriftsamling. I en Forestilling af 28. Januar 1726 foreslog Hojer nemlig Regjeringen, at den skulde formaa Rostgaard til ikke at lade sin Manuskriptsamling, hvoraf det meste vedkom Fædrelan-

dets Historie, gaa ud af Riget, eller at den i alt Fald paa hans Auction skulde lade visse, opgivne Numere indkjøbes til det kgl. Bibliothek [1]).

Da der i Foraaret 1729 gik Rygte om, at Christian Ludvig Harboe, tidligere Pagehofmester, var udset til Efterfølger for den kgl. Bibliothekar J. C. Wolfen, der nu var svagelig, indgav Hojer følgende Ansøgning:

Sire!

Ayant toujours considerè les Archives et la Bibliotheque de Votre Majesté comme les sources de l'histoire du Nord, j'ay borné toute mon ambition a y etre vn jour employé. Mais les ordonnances de Votre Majesté defendant toute sorte de Survivance, je n'ay pas osé y aspirer par vne demande formelle; et je ne l'oserois encore, sans le bruit repandu en ville, comme si Votre Majesté destinoit la Bibliotheque au Sr Harboe, au lieu d'vne paroisse des plus riches, qu'il doit avoir refusé. Dans l'incertitude, Sire! ou je suis, si ce bruit est fondé ou non, je viens me jetter aux piés (!) de Votre Majesté, pour demander de Sa Clemence Royale la place de Son Bibliothecaire apres la mort du Sr Wolffen. Ce n'est nullement, Sire! par un esprit d'interêt; etant tres content, si Votre Majesté le trouve a propos, que les appointements en soient retranchés, et donnés a qui Votre Majesté voudra, pourvû qu'il en reste vn petit douceur de 60 a 100 ecus pour les gens necessaires a nettoyer les fenetres et la Salle de la Bibliotheque. Je ne souhaite que de me rendre plus habile aux services de Votre Majesté, et de profiter du thresor des livres necessaires a mon metier, lesquels je ne saurois trouver ailleurs apres le malheureux encendre de cette Capitales, sans des depenses, ou mon pauvre etat ne sauroit fournir.

---

[1]) Werlauff, Hist. Efterretn. om det st. kgl. Bibliothek. 2. Udg., S. 104 f. Bruun, Fr. Rostgaard I, 393.

La haute prudence de Votre Majesté trouvera sans doute autant de zele pour Ses services que d'interet dans ma treshumble demande; et c'est d'Elle et de la Souveraine Clemence que je me flatte d'etre excusé, etant avec vne Veneration et Soumission eternelle et vne fidelite immortelle

Sire de Votre Majesté

le plus humble, le plus fidel et le plus soumis Valet

de Copenh. ce 4. du Mars 1729. A. Hojer.

Orig. i Rigsarkivet. Indlæg t. Sjæl. Tegnelser 18/3 1729. Jvfr. Bruun, Fr. Rostgaard I, 382 Not.

Herpaa faldt følgende kgl. Resolution, hvorved Hojer beskikkedes til ulønnet Vicebibliothekar med Løfte om at succedere Wolfen:

F. 4.

G. a. v. at eftersom det nu formedelst os elsk. Johan Conrad Wolfen, vores Etats- og Justitsraad, Livmedicus og Bibliothecarius[1], hans tiltrædende høje Alder og med førende Svaghed, skal falde ham alt for besværligt, herefter som tilforn, at opvarte den ham allernaadigst anbetroede Bibliothecarii Charge saaledes, som Fornødenheden det muligt kunde udfordre, saa have Vi, til nogenledes Lettelse og Soulagement for ham udinden samme Charge, allernaadigst funden for godt at beskikke og forordne, saasom vi hermed allern. beskikker og forordner os elsk. Andreas Høyer, vores Justitsraad og Historiographus, til at komme hannem til Hjælp udi samme Bibliothecarii Charges Forretninger, foruden nogen Løn og

[1]) Under 16. Juni 1694 var J. C. Wolfen udnævnt til Vice-Bibliothekar ved det kgl. Bibliothek, med Løfte om at succedere Konferensraad Willum Worm, som da var Bibliothekar. Han var født 14. Maj 1656 og døde 27. Juni 1730 (Opt. i Gl. kgl. Saml. 3022. 4°).

Rettighed sig derfor at tilegne, og det alt under fornævnte Etatsraad Johan Conrad Wolfens Anvisning og Direction, saa længe han lever: men efter hans dødelige Afgang, eller om Bestillingen i andre Maader lovlig maatte ledig blive, da bemeldte Justitsraad Andreas Høyer som virkelig Bibliothecarius samme Bibliothecarii Bestilling, uden nogen videre Bestalling derpaa at forhverve, at tiltræde, og den Bestillingen tillagte aarlige Løn og Indkomst derfor at nyde og oppebære. Thi skal han (osv.). Hafniæ 18 Marts 1729.

Sjælandske Registre Nr. 53, Fol. 249.

At Hojer strax med Kraft har taget sig af Bibliothekets Sager, ses af følgende Aktstykker:

a.

1. Der Hr. Est. R. Wolffen will in dessen Stelle einen Studiosum bestellen, und selbsten je zu weilen nach der Bibliotheque kommen.
2. Der Justitz R. Höyer schlegt zu Gehülffen für:

   den Cantzley Rath Lohmann,
   den Cantzley Rath Boesen,
   den Vice Lands Dommer Finckenhagen.

   welche alle studiret und Zeit genug haben daran zu arbeyden, der Registratur bey zu wohnen und eydlich zu attestiren.
3. Den Schlüssel an Höyer zu liefern.

Eine Ordre an obig benahmte aus zu fertigen umb der Registrirung der Königl. Bibliotheque bey zu wohnen und hülfflichen Hand zu leisten, damit nach Anleydung des Herrn Höyers alles in guthe Ordnung kommen möge.

Indlæg til Sjæl. Tegnelser $^{23}/_{5}$ 1729.

b.

Til Justitsraad Andreas Høyer.

Frederik den fjerde (osv.). Vor Bevaagenhed tilforn. Vores allernaadigste Villie og Befaling er, at Du strax paatager Dig vores Bibliothek at igjennemgaa, efterse og at Registratur derover forfatte, paa det at alting der kan komme i en rigtig og god Orden, til hvilken Ende Vi ej alene allern. have anbefalet efter Dit Forslag os elsk. Eschild Lohman, vores Cancelliraad og Archivsecreter, Povl Boesen, vores Cancelliraad og Assessor i Hofretten, og Johan Finkenhagen, Vice-Landsdommer i vore Lande Sjæland og Møen, efter den dennem gjørende Anvisning, derudinden at gaa Dig til Haande og vores Bibliotheks forefindende Tilstand endelig med Dig at attestere, men vi have endogsaa allern. anbefalet os elsk. Johan Conrad Wolfen, vores Etats- og Justitsraad, Livmedicus og Bibliothecarius, at lade en Studiosum, medens dette varer, udi hans Sted der være overværende, og sig ellers undertiden selv der at indfinde. Derefter (osv.). Skrevet paa vort Slot Fredensborg den 23 Maj 1729.

Sjælandske Tegnelser LXVI, 479 f.

c.

1730, 24. Januar. Kgl. Reskript til det theologiske Fakultet angaaende Underholdning for tre Studenter, der skulde assistere Bibliothekar Wolfen og Vicebibliothekar Høyer ved Affattelse af en Registratur over det kgl. Bibliothek. »Det er vor Villie, at I, i Henhold til det kgl. Reskript af 29. April 1704, lader de trende i vores Bibliothek employerede Studenter nyde hvis dennem efter samme tilkommer«.

Sjælandske Tegnelser LXVI, 683.

d.

Allerdurchlauchtigster, Groszmächtigster,
Allergnädigster Erb König und Herr.

In Ewrer Königlichen Majestät Bibliothec stehen über 590 ausgeschossene Doubletten in Folio, und 450 andern Format. so von der 1723 angestellten Auction übrig geblieben, theils auch vom geringen Werth oder incomplet sind. Auszer diesen werden sich mehr als Ein tausend Doubletten bey Wegsetzung der auf der Galerie von 8 Jahren her stehenden 14000 Reitzerschen, Güstrowischen und Pufendorfischen Bücher finden; und endlich liegen viele hie gedruckte Geistliche, Gesang- Gebeth- Schulbücher, Verordnungen und andre Piecen ungebunden in duplo, ja zum theil wohl funffmahl, welche der Königlichen Bibliothec nichts nützen, aber nach dem Brande wohl ziemlich dörfften bezahlet werden. Da nun alle diese Doubletten itzo, bey nöthiger Umsetzung der Bücher, zur Erspahrung des ohne das engen Raums müssen ausgeschossen werden, so erkühne mich in allertiefester Submission Ewrer Königl[n] Majestat allergnädigste Willens Meynung mir zu erbitten: Ob diese Doubletten, gleichwie vor 7 Jahren geschehen, auctionirt, oder |: wie der Etats Rath Wolffen gegen mich gedacht :| in die künfftige Universitäts Bibliothec allerhuldreichst geschenckt werden sollen?

Wäre es mir erlaubt, meine alleruntherthänigste pflichtmäszige Gedancken hievon zu eröfnen, so scheinen diese Doubletten weder so zahlreich, noch von der Natur zu seyn, dasz selbige der Universität groszen Nutzen bringen, oder ein mit Ewrer Majestät allerhöchsten Gloire proportionirtes Geschencke in den Augen der Nachwelt seyn könnten: Indem die allerwenigsten darunter Theologische oder nach der hiesigen Lehrart brauchbare, wohl aber

Iuristische, historische oder andre dergleichen alte Bücher sind, warum sich wenig Lernende hie bekümmern. Da im Gegentheil leicht andre Mittel, wenn Ewre Majestät es allergnädigst befehlen, können vorgeschlagen werden, wodurch der Universität ohne Beschwehr der Königlichen Casse zu einer recht brauchbahren zahlreichen Bibliothec verholffen, und Ewrer Majestät ohne das unverwelcklichen Ruhm durch eine recht Königliche Stifftung bey der Studirenden Nachwelt verewigt kan werden.

Wofern aber Ewrer Majestät allergnädigste Intention ist, diese Doubletten auctioniren zu lassen, wird es zu deren höhern Ausbringung vortheilhafft seyn, dasz solches noch vor der Danneschioldischen Auction geschehe, welche vermuthlich im Nachsommer wird angestellet werden. Da ich denn zu Ewrer Majestät höchsterleuchteten Gutfinden allerdemüthigst vorstelle, ob so denn nicht ein theil der einkommenden Gelder zu Einbindung der guten ungebundenen Bücher, und Umbindung der wurmstichigen, welche täglich andre dabey stehende mit anstecken, möge angewandt, oder auch die raresten Bücher der Daneskioldischen Bibliothec davor in die Königliche erkauffet, und also eine gute Vorbesserung derselben ohne weitere Kosten zu wegen gebracht werden.

Was Ewre Königliche Majestät hierüber mir allergnädigst anzubefehlen geruhen, dem werde ich mit aller erdencklicher Treue und Gehorsahm nach kommen, und auch in diesem Stück, meiner allerunterthänigsten Obliegenheit nach, den Eiffer und die allertiefeste Veneration zu Tage legen, womit ich bisz in meine Grube beharre

Copenh. d. 10 April. 1730.

Ewrer Königlichen
Majestät allerunterthänigster
treugehorsahmster Knecht
A. Hojer.

Egenhændig Original i Rigsarkivet. Indlæg til Sjæl. Tegnelser 30/6 1730.

Under 30. Juni 1730 udgik der Kongebrev saa vel til Hojer som til Universitetet om, at Kongen skjænkede de i ovenstaaende Forestilling omtalte Dubletter til Universitetet.

e.

Allerdurchlauchtigster Grosmächtigster König,
Allergnädigster Herr!

Was Ewre Königliche Majestät unterm 30 Junii mir wegen Ablieferung der in der Königlichen Bibliothec befindlichen Doubletten aus den Gustrauschen, Pufendorfischen und Reitzerschen Büchern an die hiesige Universität allergnädigst anbefehlen wollen, dem werde ich mit der mir obliegenden pflichtschuldigsten Exactitude allerunterthänigst nachzukommen wissen.

Da aber auszer solchen Doubletten sich (1) noch eine Quantität ungebundener von den Buchdruckern in den Königlichen Landen von Zeit zu Zeit in Quadruplo et Quintuplo eingesandter Exemplaria ihrer gedruckten Bücher, so meist Schulbücher, Verordnungen und Devotions Bücher sind, befindet, (2) auch unter den Douhletten selbst sich einige, obgleich nicht viele Bücher 2 oder 3 mahl überflüszig gemacht, davon doch die Universitäts Bibliothec nur Ein Exemplar nöthig hat: So erkühne mich, Ewrer Majestät allergnädigsten Befehl in tiefester Submission mir zu erbitten, ob solche ungebundene und mehr als einmahl verhandene Materien itzo, da die Schul und Verordnungs Bücher noch nach dem unglücklichen Brande selten sind, öffentlich mögen auctionirt, oder wohin Ewre Majestät selbige sonst allergnädigst destiniren werden.

Dabey es der Königlichen Bibliothec zur besondern Verbesserung und in gewisser Maasze zur höchst nothwendigen Conservation gereichen würde, wenn Ewre Majestät das hieraus zu erhoffende Geld zur Einbindung der

vielfältigen rohen und doch nützlichen und neuen Materien, so in den Winckeln aufgepacket liegen, insonderheit aber zu Umbindung der vielfältigen vom Wurm angesteckten Bücher, welche täglich andre mit inficiren, allergnädigst bestimmen; oder auf andre allerhöchstgefällige Wege die dazu erforderliche Kosten wollten herreichen laszen, ehe das Übel, davon ich hiebey eine Probe allerunterthänigst anfüge, noch weiter, als leider schon geschehen, um sich greifft.

Ich unterwerffe dieses alles Ewrer Königlichen Majestät allergnädigsten Gutfinden, empfehle mich zu Dero beharrlichen unschätzbahren Hulde, und beharre mit aller tieffester Veneration, Zele und Soumission bisz in mein Grab

Ewrer Königlichen Majestät
allerunterthänigster. treugehorsamster Knecht
A. Hojer.

Egenhændig Original i Rigsarkivet, Indlæg til Sjæl. Tegn. $^{14}/_{7}$ 1730.

f.

Hosfølgende[1]) Justitz Raad Høyers allerunderdanigste Forslag — — — haver Hans Majestæt i alt allernaadigst approberet og derefter allernaadigst befalet, at derom en Kongl. Ordre fra det Danske Cancellie skal udfærdiges.

Fredensborg d. 12 Julii 1730. P. Ramshart.

Den omtalte kongelige Ordre, hvorved Hojers Forslag i et og alt approberedes, er dateret 14. Juli 1730 (Sjæl. Tegn. LXVI, Fol. 815—6).

Efter den hidtilværende Bibliothekars, Etatsraad J. C. Wolfens, Død, 27. Juni 1730, indkom Hojer med følgende

1 D. e. Foranstaaende.

Andragende om Ansættelse i hans Plads, idet han tillige oplyste om det betydelige Arbejde, han som ulønnet Vicebibliothekar havde haft.

Allerdurchlauchtigster, Grosmächtigster, Allergnädigster Erb-König und Herr!

Da Ewrer Königlichen Majestät Bibliothecarius, der Etats Rath Wolffen, am 27 Junii mit Tode abgegangen: Ewre Königliche Majestät aber in der mir d. 18 Martii 1729 allergnädigst ertheilten Bestallung allerhuldreichst versprochen, bey solcher itzo erfolgten Veränderung mir die dem Bibliothecariat gewöhnliche Jährliche Gage und Einkünfte aus Königlicher Clemence beylegen zu laszen: Als flehe Dieselbe hiedurch allerunterthänigst an, mit solcher Königlichen Gnade mich nunmehr würcklich zu erfreuen, und zu solchem Ende der Königlichen Rente-Cammer die behufige allergnädigste Ordre zukommen zu lassen. Ich habe, allergnädigster Konig und Herr! in diesem verflossenen Jahre mehr Arbeit an der Registratur und Ordnung der Bibliothec gehabt, und werde sie noch etwan 1 Jahr lang fortsetzen müszen, als meinen Vorweseren kaum in vielen Jahren obgelegen; hoffe auch unter göttlichem Seegen und Ewrer Majestät allerhuldreichste[1]) meiner unumbgänglichen allerunterthänigsten Vorstellungen die Königliche Bibliothec in eine gröszere Vollkommenheit und brauchbahrere Ordnung zu setzen, und auch durch diesen Weg Ewrer Majestät Gloire zu verewigen; so wie der erste Stifter derselben, dero in Gott glorwürdigst ruhende Grosz-Herr-Vater, Seinen Nahmen dadurch unvergeszlich unter der Posterität gemacht hat. Wie ich denn zu Ewrer Majestät allerhöchsten Ruhm und wahren Diensten alle meine Kräffte und Sinnen bisz

[1]) Her synes et Ord at være glemt, saasom: Bewilligung.

an mein Ende in der allervollkommensten Veneration aufopfern, und mit der allertiefesten Submission und unveränderlich-getreuem Eiffer jederzeit beharren werde (etc.).

Copenhagen d. 3. Jul. 1730. A. Hojer.

Egenhændig Original i Rigsarkivet.

Herpaa fulgte følgende Betænkning fra Rentekammeret:

Stormægtigste Konge,
Allernaadigste Arve Herre.

Geheime Cabinet Secretaire Ramshart har tilsendt os efter Eders Kongl. Maj[ts] allernaadigste Befaling Justitz Raad Høyers indgivne og herved følgende allerunderdanigste Supplique . . . (Indholdet af ovenstaaende Andragende refereres).

Allerunderdanigst Erklæring.

Sahl. Estatz Raad Wolfen har været tillagt udi Reglementet til 1720 Aars Udgang aarlig Gage som Bibliothecarius 500[rdr] og siden efter Eders Kongl. Maj[ts] allernaadigste Resolution, dat. 5 Julij 1721, allernaadigst bevilged, i Henseende til hans lange og troe tieneste, Tillæg 500 rd[r]. og saaledes tilsammen 1000 rd[r]. Og som Eders Kongl. Mai[t] den 18 Martij 1729 allernaadigst haver meddeelt Justitz Raad Høyer Bestalling at tiltræde Bibliothecarij Betieningen, naar den ved Dødsfald eller i andre Maader vorder vacant, og derfor at nyde den Gage, som samme Betiening er tillagt, hvoraf Copia herved fremlegges[1]: Saa indstilles det allerunderdanigst til Eders Kongl. Maj[ts] allernaadigste Resolution, hvormeget Justitz Raad Høyer skal nyde udi Gage som Bibliothecarius, og om samme icke skal tage sin Begyndelse fra den tid, Etats Raad Wolfen ved Døden er afgangen.

[1]) En af Hojer bekræftet Afskrift af Kongebrevet er vedlagt.

Ellers skulde vi herved allerunderdanigst forklare, at Justitz Raad Høyer efter Reglementet nyder aarlig Gage

som Historiographus	200	rd^r
og Skriv Materialia	100	-
Nock, som hannem tilforn ved den Norske Matricul Commission for sig og 2de Skrivere har været tillagt	500	-
tilsammen	800	rd^r

Vi forblive med allerdybeste devotion til vores Dødsstund

Rente Cammeret den 4de Septembr. 1730.

Eders Kongl. May^ts Allerunderdanigste og troe Pligtskyldigste Tienere

C. Güldencrone. C. Bartholin. C. Berregaard.

F. Bøye.

Paategnet kgl. Resolution:

Vi bevilge allernaadigst udaf besynderlig Naade, at Justitz Raad Andreas Høyer som Bibliothecarius, foruden de hannem forhen som Historiographus tillagde Otte hundrede Rixdalers aarlig Løn, endnu maa tillegges Fiire hundrede Rixdaler aarlig, og saaledes i alt aarlig at nyde Tolf hundrede Rixdaler, hvilcket Tillæg, de 400 rd^r aarlig, maatte tage sin Begyndelse fra den tiid Etatz Raad Wolfen ved Døden er afgaaen.

Odense Slot d. 9. Septembr. 1730.

Friderich R.

Paategning:

Communiceret Justitz Raad Høyer den 16 Sept. 1730.

Original i Rigsarkivet, Rentekammerets Papirer.

Hojers selvstændige Bestyrelse af Bibliotheket — en Post hvortil han synes fortrinlig at have egnet sig —

varede kun kort. Den 12. Oktober 1730 døde Kong Frederik IV, og derved dalede Hojers Stjerne — for dog senere at hæve sig op med endnu større Glands. Dronning Anna Sofies Fald maatte drage de mere fremtrædende af hendes Parti — C. F. Holstein, Deichman, Möinichen, Lintrup, Ramshart o. fl. — med sig, og da Hojer antoges for at være kommen i Vejret ved Dronningens Protection, maatte han gaa med. Det nærmere erfares af følgende Kongebreve:

a.

Til Justitz Raad Andreas Høyer.

C. 6tus

V. B. T. Eftersom Vi allernaadigst haver beskikket os Elskelig Hans Gram, Assessor og Professor ved Universitetet i Vores Kongelig Residentz Stad Kiøbenhaun, til at være tilligemed vores Historiographus og Bibliothecarius: Saa er hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at Du forderligst Vores Bibliotheque med alt, hvad dertil hører, under behørig derover forfattende Registraturer til fornævnte Assessor Gram imod Qvitering overleverer. Men hvad de Documenter, hvilke Dig hidindtil af Vores Tydske Cancellie til at skrive Vores Elskelige kiære Hr. Fader, Salig og høyloulig i Hukommelse, hans Historie, haver været anbetroede, angaar, da haver Du samme i bemeldte Tydske Cancellie rigtig at tilbage give og derimod den af Dig derfor udgivne Qvitering igien at imodtage. Dermed etc.

Resid. Hafn. den 17de Novembris 1730.

Sjælandske Tegnelser LXVII, Fol. 43—4.

b.

Til Assessor og Professor Hans Gram.

C. VItus.

V. N. T. Eftersom vi allernaadigst haver beskikket dig til at være vores Historiographus og Bibliothecarius saa

og Secreterer ved vores Archiv, effter vores dig derpaa allernaadigst meddeelte Bestallings Breves viidere indhold, saa er hermed vores allernaadigste Villie og Befaling, at, som vi derhos ogsaa allernaadigst haver befalet os elskelig Iustitz Raad Andreas Høyer vores Bibliotheque med alt hvad dertil hører, saa og os elskelig Secreterer Christian Ludvig Harbou det af vores Archiv, som hand har været anbetroet, med alt hvad deraf dependerer, hver for sig forderligst under rigtige og behørige derover forfattede Registraturer til dig imod behørig Qvitering at overlevere, du da saavel vores Bibliotheqve fra bemelte Justitz Raad Høyer som og bemelte vores Archiv fra Secreterer Harbou paa ovenmelte maade imod behørig Qvitering annammer og dig lader overlevere. Dermed etc.

Resid: Hafn: den 17de Novembris 1730.

Sjælandske Tegnelser LXVII, Fol. 43.

Af »Civil-Etatens Udgifts Hovedbog« for 1730 (i Rigsarkivet) ses, at der blev tillagt Hojer en Pension af 500 Rdl., der regnedes fra 16. Novbr. 1730. Afleveringen af det kongelige Bibliothek til Gram med Designation over, hvad Hojer havde indkjøbt til Bibliotheket, foregik den 26. Februar 1731 [1]. Med Afleveringen af Arkivsagerne trak det længere ud [2], vistnok fordi Hojer ønskede at benytte dem til den koncise Frederik IV's Historie, som han — resolut som altid — strax synes at have taget fat paa, da Historiografhvervet var ham frataget, og han altsaa ikke længere havde nogen Forpligtelse til at fortsætte den vidtløftige Regjeringsaarbog for Frederik IV's Tid, som han nu i en Del Aar med megen Flid havde arbejdet paa.

[1] Werlauff, Hist. Efterretn. om det st. Kgl. Bibliothek. 2. Udg. S. 131. Not. h. P. Lauridsen i Hist. Tidsskrift 6. R. I, 329. Not.

[2] Se 2den Del. S. 526 f.

Smaastykker.

1.

Om et Haandskrift vedrørende Sorø Kloster.

I det akademiske Bibliothek i Upsala gjemmes, blandt flere fra Danmark stammende Haandskrifter, et, der særlig vedrører Sorø Kloster, og som i sin Tid med Historieskriveren Steffen Hansen Stephanius's Samlinger er kommet til Sverig (nu Nr. 30, Fol. i Delagardies Samling). Skjønt det vel ikke indeholder stort andet. end hvad der kan uddrages af de Stykker vedrørende Sorø, som af Langebek ere meddelte i Scriptores rer. Danicarum IV, er det dog ikke ganske uden Interesse, da det bestemt viser, at ovennævnte Stephanius's Fader, M. Hans Staphensen (Johannes Stephanius). har syslet med Optegnelser om Sorø, til hvilket Sted han i saa mange Aar var knyttet[1]. — En Oversigt over Haandskriftets Indhold skal herved meddeles tilligemed et Par af de Optegnelser, der ere skrevne med Johannes Stephanius's egen Haand.

---

1. Fortegnelse over alle Paverne siden Sorø Klosters Stiftelse under Alexander III og indtil Paulus V (1605)

[1] Se hans Levned i Kbhvns Univ. Hist. III. 580 fl.

med nøjagtig Angivelse i Aar, Maaneder og Dage, hvor længe de have beklædt Sædet[1]).

2. Nomina Abbatum Sorensium, quæ in vetustis membranis sub certo dato reperiuntur[1]).

3. En noget lignende, men fuldstændigere Liste over Abbederne i Sorø[1]).

4. Sorensis monasterii (ubi nunc est Schola Regia) Antiquitates collectæ Anno Christi 1608 et nonnullis seqventibus à I. S.[2]).

Under denne Overskrift findes følgende Afsnit:

a. De Monasterio Sorensi.

b. Index copiarum seu exemplorum, quæ procurante Domino Jacobo Abbate Sorensi è diversis Literis et Privilegiorum Diplomatis descripta, inque unum Librum sigillo Domini Johannis Brostrup, Archiepiscopi Lundensis, obsignatum, collecta, partim universum Ordinem Cistercientium, partim eiusdem ordinis Monasterium Sorense concernunt, Anno 1494[3]). (Det er en Registratur over 110 Pave-, Ærkebispe-, Bispe- og Kongebreve).

---

[1]) Skrevet med Joh. Stephanius's Haand.

[2]) Betyder Johannes Stephanius; men Stykket er dog ikke skrevet med hans egen Haand. Det er det samme Stykke, som i Afskrift findes i Arne-Magn. Saml. 291 Fol. Ved Sammenligning mellem Grundskriftet og Kopien ses tydelig, at naar den sidste har som Samler S. J. S. — hvorved man maatte tænke paa den yngre Stephanius —, saa er det første S. en senere Tilføjelse. Alle Betragtninger om, hvorledes det var muligt, at den sidste, som 1608 kun var 9 Aar gammel, kunde gjøre en saadan Samling (s. Hist. Saml. og Studier I, 8 f.) maa da falde bort.

[3]) I Randen er bemærket: »Brevem hunc indicem confeci Anno 1610, cum Instrumenta ipsa Privilegiorum etc. tanti non viderentur, ut totidem verbis suis integra describerentur. Et extat alias typis excusus Liber Privilegiorum Ordinis Cisterciensis, ex qvo pleraqve, qvæ hîc recensentur, fuerunt in Librum istum transscripta«. — Under Titelen staar den Bemærkning, som er meddelt i nærv. Saml. 1ste Del, S. 8, Not. 2.

c.[1]) Succincta indicatio super Fundatione et acqvisitione Possessionum Monasterii Soræ, Ordinis Cisterciensis. (Stykket er ufuldendt[2]).

6. Nogle Optegnelser »om Grønlanndtt«[3]).

7. Afskrift af et Kongebrev, dat. Sorø Kloster 9. Juli 1569[4]).

8. Navne paa Forstanderne for Sorø Kloster og Gods[5]).

9. Navne paa Rektorerne i Sorø Skole[5]).

10. Et kort Udtog af Fundatsen for Sorø Skole[5]).

Af de her nævnte Stykker meddeles nu Nr. 3. 8. og 9.

a.

Catalogus Abbatum Sorensium ex vetustis Literarum ac Diplomatum membranis emendatus, adhibitis insuper Sepulchrorum inscriptionibus, aliisque variis observationibus & documentis.

1.	Egberthus	1162.[6])	9.	Joannes Kaare ...	1233.
2.	Simon	1164.	10.	Josephus	1236.
3.	Gaufredus	1188.		Joannes Kaare II.	1247.
4.	Attho	1214.	11.	Ingemarus	1249.
5.	Joannes	1220.		Joannes Kaare III.	1249.
6.	Godofredus	1223.	12.	Isaach	1254.
7.	Petrus	1225.	13.	Nicolaus Schelmonis	1255.
8.	Saxo	1230.			

[1]) Foran staar den Bemærkning, som er meddelt i Hist. Saml. og Stud. I, 9, Not. 1.

[2]) Det gaar kun til S. 10 nederst paa Siden i Afskriften i Arn.-Magn. 291 Fol., hvor der findes en lang Fortsættelse, som savnes i det omtalte Hdskr. i Delagardies Samling.

[3]) Se Grønlands historiske Mindesmærker III.

[4]) Trykt i Ny kirkehist. Saml. II, 764 f.

[5]) Skrevet med M. Joh. Stephanius's Haand.

[6]) Over dette Aarstal staar: 1161.

14. Nicolaus .... 1255.
Isaach II .... 1259.
15. Nicolaus .... 1260.
16. Jacobus .... 1261.
17. Jonas .... 1279.
18. Avo .... 1282.
19. Nicolaus .... 1283.
20. Martinus .... 1289.
21. Hemmingus ...... 1297.
22. Nicolaus Rytze .. 1310.
23. Gotskalchus ..... 1312.
24. Henricus Berthe .. 1313.
25. M. Nicolaus ..... 1314.
26. Jacobus Hafniensis 1315.
27. Herberthus ..... 1320.
28. Rythberthus[1] .... 1326.
29. Stigotus .... 1328.
30. Petrus .... 1334.
31. Jacobus Krach ... 1334.
32. Henricus Hafniensis 1338.
33. Petrus .... 1343.
34. Joannes Suevus .. 1343.
35. Paulus .... 1344.
Henricus Hafn. II. 1345.
36. Jacobus Veslef ... 1346.
37. Petrus .... 1347.
Henricus Hafn. III 1349.
38. Nicolaus Klinckhamer .... 1364.
39. Michaël de Scania 1365.
40. Nicolaus .... 1383.
41. Joannes .... 1386.
42. Nicolaus Clementis 1392.
43. Petrus Laalle .... 1444.
44. Andreas Laalle .. 1459.
45. Hemmingus Jacobi 1464.
46. Petrus Benedicti .. 1467.
47. Olaus Jutus ...... 1476.
48. Jacobus Sialandus 1490.
49. HenricusChristierni 1508.
50. Nicolaus Jasperi .. 1538.
51. Olaus Laurentii .. 1556.

Hinc jam sequuntur qui authoritate Regiâ præfuerunt, magis Præsidum quam Abbatum titulo, usque ad Scholæ Regiæ in hoc Monasterio Fundationem.

52. M. Martinus Petri 1565.
53. M. Ivarus Bartholinus .... 1572.
54. Petrus Retz ..... 1580.
55. Johannes Swabe . 1584.

Hic cum biennio præfuisset, Schola fundatur 1586.

[1] Nr. 28 og 41 ere mærkede med en Stjerne, men det ses ikke, hvad den betyder.

b.

Nomina et Ordo successionis
Præsidum Scholæ Regiæ Sorensis.

1. Christianus Machabæus Alpinas, primus hujus scholæ et Bonorum adiectorum Præses et Administrator, juramentum fidelitatis Regiæ M^{ti} præstitit in arce Hafniensi Anno salutis 1586, Junij die 17. Gubernavit autem hanc provinciam annis vndecim ferè; Nam interveniente Serenissimi Regis Christiani 4 mandato, eâdem se abdicavit ad diem Philippi & Jacobi, Anno salutis per Christum partæ 1597.
2. Magister Johannes Michaëlius, Cantor et Canonicus Lundensis, administrationi Bonorum hujus Scholæ præficitur a Regia M^{te} ad Kal. Maj. A. C. 1597. Præfuit autem in qvartum usque annum. Nam die 13 Decembris 1601 obiit, hîc ibidem in templo sepultus.
3. Doctor Nicolaus Kragius Ripensis, Græcarum Literarum in Academia Hafniensi Professor, Michaëlio defuncto mox surrogatur. Sed quinto post mense obiit, die videlicet 14 Maji 1602.
4. Doctor Andreas Christiernus Ripensis, Medicinæ in Academia Hafniensi Professor, in administratione succedit, eique præfuit in quintum usque annum. Obiit n. Die 27. Novemb. 1606. Sed Vxori, relictæ viduæ, administratio prorogatur usque ad Cal. Maj. 1607.
5. M. Jonas Jacobæus Venusinus, Eloquentiæ in Academia Hafniensi Professor et Historicus Regius, Præses fit hujus Regiæ Scholæ quintus ad Phil. & Jac. 1607. Sed intra annum obiit, die videlicet 30. Januar. A. 1608. hîc item in templo (unà cum Doct. Kragio et Doct. And. Christiano antecessoribus) sepultus. Vxore usque ad Phil. & Jac. in administratione relictâ.
6. Magister Johannes Stephanius, Dialectices in Acade-

mia Hafn. Professor, ante annos viginti Rector hujus Regiæ Scholæ, hoc anno 1608. ad Cal. Maj. Præses fit et Bonorum Administrator, posteaque $15^1/_2$ annis administrationi præfuit & Anno 1623 post Michaëlis impetratâ veniâ dimissus, Canonicus fit Roschildensis.

7. Nobilis vir Justus Høgh ad idem tempus fit summus Academiæ novæ Gubernator, & simul septimus Scholæ Præses.

c.

Nomina Rectorum Scholæ.

1. Magister Nicolaus Gludt, biennium .... 1586.
2. M. Johannes Stephanius, totum novennium ... 1588.
3. M. Nicolaus Georgius, undecim ferè annos.... 1597.
4. M. Severinus Andreas Rip. triennium .... 1608.
5. M. Johannes Dionysius quadriennium .... 1611.
6. M. Erasmus Jani Warde annos fere quinqve.. 1615.
7. M. Johannes Erasmus Coag. biennium .... 1619.
8. M. Martinus Matthias Hafn. annum non totum 1621.
9. M. Nicolaus Skelderup .... 1622.

Kong Christian VI's egenhændige Breve til J. L. Holstein.

(Fortsættelse).

391.

1742, 31. Jan. (Christiansburg). Wir haben heüte den Conferentzraht Levezau[1]) mit den Cammerherrn Schlüssel erfreüet, und hiebey folget noch ein Schlüssel für dessen Schwager, den Etatsraht Ritz[2]), welchen Er ihm doch nicht ehe senden wird, bisz dasz er die 6000 Rthl. würcklich eingesandt hat.

392.

1742, 1. Febr. (ib.). Wir schicken Ihm hiemit ein Memorial zu von dem Captain Tange[3]); der Mensch wird Ihm wohl schon mehr als allzu wohl bekant sein durch die Orders, worauf er sich auch beziehet in diesem seinen Memorial und welche in seiner Zeit ausz Seiner dänschen Cancelley expedirt sind. Er ist wohl etwasz ein unruhiger Kopf, er hat sich vergangen, das ist nicht

---

[1]) Hans Frederik Lewetzau blev 1747 Deputeret i Admiralitetskollegiet, 1752 Stiftamtmand i Aarhus St., 1758 Geheimeraad og Justitiarius i Højesteret, døde 1763 (s. foran, S. 60).

[2]) Tønne Reedtz.

[3]) Laurits Tange, Kaptajn ved 1ste vesterlenske National-Inf.-Regiment, dimitteret 1749, Tolder ved Drammens Toldsted 1758.

zu leügnen; dasz er ohne Vorwissen und ohne Erlaubnisz von seinem commandirenden General weggereiset ist. dieses ist strafbahr in militair Chargen, aber dafür kan er noch allezeit angesehen werden, wen man nur erst weisz, ob was er angegeben wahr oder unwahr ist wegen Auszschickung der Leüte ausz dem Lande. Wir sind also von dem Gedancken, dasz die .....[1]) ausz der dänschen Cancelley angeordnete Commission wegen Entweichung der Leüte[2]) ein endlich Uhrtheil sprechen musz, ob es wahr oder unwahr sey, was dieser Captain Tange angegeben, da er dan hernach kan angesehen werden. Was das zweite angeht, dasz er ohne Uhrlaub ist herunter gereiset, dieses ist blosz eine militairsche Sache, welche für dem Kriegs Gericht hernach kan vorgenommen werden, wen erst die angeordnete Civil Commission über des Tange seine Angabe gesprochen hat. Er kan, wen Er es so für guht findet, erst mit Numsen deszfals näher sprechen, damit nicht Order gegen Order kömbt. Der Ambtman Reesen[3]), den er (der Captain) angegeben hat, scheinet hier viele Freünde zu haben. Wie ich gehöret, hat er bey Seckmann[4]) von der Kriegs Cancelley, wie er neülich hier unten wahr, logiret. Mir ist aber daran sehr gelegen, dasz Ausz- oder Weglauffen der Leüte ausz dem Lande so viel wie möglich zu verhindern; wolte also wünschen, dasz die Wahrheit recht an des Tages Licht zu bringen währe.

393.

1742, 3. Febr. (ib.). Sein Schreiben erhielten wir erst gestern Abend üm 10 Uhr, da wir eben wolten uns

---

[1]) Et Ord er udslidt.

[2]) Jvfr. L. Daae, Nordmænds Udvandringer til Holland og England i nyere Tid. Chra. 1880.

[3]) Vilhelm Resen, Amtmand i Lister og Mandals Amt.

[4]) Justitsraad Frederik Seckmann.

ausz ziehen. Da Er kein Bedencken findet, dasz die Order wegen Capitain Tange in Norwegen wieder kan geändert werden, so wird Er solches wohl besorgen, und dasz alle Sachen, worüber die Commission geuhrtheilet hat per antecipationem, üm die Zeit zu gewinnen, beym Oberhoffgericht vorgenommen werden, so dasz also es verbleibt bey den ersten Expeditionen ausz der dänschen Cancelley; die neüe Sachen und Klagen aber gegen Captain Tange, solche werden ad forum militare werwiesen, doch NB dasz da bey letzteren nicht ehe soll gerühret werden, bisz die Commission völlig ihr Ende erreichet hat.

394.

1742, 7. Febr. (Friederichsburg). Beyfolgendes Memorial von dem teütschen Prediger Wienken[1]) in Christianshafen haben wir gestern bekommen. Er bittet darin, dasz er möge, statt 250 Rthl., 300 Rthl. jährlich bekommen, welches mann 50 Rthl. mehr sind. Wir wolten ihm diese Zulage wohl gönnen, wen er sein Ambt treülich und guht verrichtet, welches das General Kirchen Collegium wohl weiter untersuchen wird und uns vorschlagen, woheer die 50 Rthl. können genommen werden, welches üm desto leichter sein wird, wen es so sich in der Wahrheit befindet, wie er vorgiebt, dasz seinem Vorweser 300 Rthl. jährliche Gage versprochen worden sind. Es ist wohl endlich wahr, dasz in Copenhagen ein theürer Ohrt ist; aber was sein Vorweser, dem Walter[2]), der Missionarius gewesen in Indien, wiederfahren ist, kan er als ein junger Mensch nicht wohl prætendiren.

---

[1]) Oldmand Gerhard Wienchen var 1741 kaldet til tydsk Kapellan ved Vor Frelsers Kirke.

[1]) Christopher Theodorus Walther havde i en Række Aar været Missionær i Trankebar; døde 1741 i Dresden, kort efter at være kaldet til tydsk Kapellan ved Vor Frelsers Kirke.

395.

1742, 24. Febr. (Christiansburg). Der Collecteur von Jena, welcher hier ist, zu einem Proseliten Hausz Geld zu samlen, kan den Erlaubnisz bekommen ein Collecten-Buch hier in der Stadt herum gehen zu lassen, weil Professor Walch ihm so sehr recommandiret, und dieser Professor ofters hier in theologicis consultiret wird.

Die Citation im hochsten Gericht ist uns sehr lieb allezeit zu bekommen üm den rechten Zusammenhang der Sachen darausz in kurtzen zu ersehen, wen wir selber sitzen.

Die beyden Orders folgen unterschrieben hiebey zu rücke.

Es hat uns in Seinem Hause recht wohl gefallen, wen wir Ihm nur nicht incommodirt haben.

396.

1742, 11. Märtz (ib.). Wasz der Cammerraht Ziervogel[1]) an Ihm schreibet, scheinet schlimm genung zu sein. Das ist die Frage, ob sich alles so verhält, wie er es vorgiebt, und obgleich wir dergleichen übele Nachreden nicht achten, so lange wir unschuldig sind, so finden wir doch Seinen Vorschlag gantz guht, dasz die Sache näher examinirt werde, und kan Er uns zu dem Ende welche Leüte im Vorschlag bringen in Nested, die Sache untersuchen konnen[2]). Den Menschen, der die unbedachtsahmen Reden aber dem Vorgeben nach soll gesagt haben, könte man wohl fürs erst arretiren lassen; wird er den unschuldig befunden, so kan man ihm allezeit auf eine oder andere Ahrt dafür Gnade wiederfahren lassen. Er hat

---

[1]) Lieutenant Henrik Sigismund Ziervogel var 12. Sept. 1740 bleven udnævnt til Kammerraad.

[2]) Se ndf. Brevet Nr. 400.

doch sehr wohl gethan uns solches zu melden, und sehen wir darausz Seine Treüe für uns.

Was das Project wegen Vermehrung der dänschen Land Milice betrift, so der General Leutnant Numsen Ihm gegeben, so ist solches etwasz weitlaüffig, und haben wir es also noch nicht lesen können, wissen also noch nicht, ob wir es schon gesehen haben oder nicht. Er hat übrigens gantz recht, dasz es nicht wohl bey jetzigen schlechten Umständen unserer Cassa angeht, den perpetuum militem zu vermehren, weil dadurch die Auszgaben für die Cassa vermehrt werden; wolte Er aber helffen daran arbeiten, wie Er in Seinem Schreiben sich selber anerbietet, dasz die Land Milice durch Reserve, Abgang und andere Arangements konte verstärcket werden, so geschähe uns ein groszer Dienst hiedurch, und könten wir also im Nohtfall auf mehrere Troupen rechnen, welches ein grosses währe, und wollen wir heüte Seine Gedancken selber mündlich anhören.

Professor Lange[1]) sein Schreiben wollen wir, wen wir Zeit dazu finden konnen, lesen; inzwischen kan Er uns, wen Er heüte zu uns kommet, mündlich deszfals weiter reden; es ist sich wohl für die zinsendorfische principia in Acht zu nehmen. Schleswig Holstein gehört nicht eigentlich zum Kirchen Collegio; doch ist es uns nicht zuwieder, wen das Kirchen Collegium uns zu erkennen giebt, wasz sie in Erfahrung bringen von den Kirchen Zustand in diesen beyden Herzogthümern, und was sie zu erinnern finden zum besten der hiesigen und der dortigen Kirchen, welche doch eine Kirche eigentlich auszmachen sollen.

Da dieses kein rechtes Carousell zu nennen ist, sondern nur ein Ringrennen, so wir üm uns Motion zu machen angestellet haben[2]), so wissen wir nicht, ob es meritirt

[1]) Joachim Lange i Halle (jvfr. Kirkehist. Saml. 4. R. I, 184 ff.).

[2]) Jvfr. Kongens Dagbog i Danske Saml. 2. R. IV, 275. 278.

eine Medaille darauf schlagen zu lassen. Was die Gage von Parthenay[1]) betrift, so ist es gewisz, dasz diese in der Länge den Fond sehr verringern wird, der zu Medaillen hingelegt ist, und finden wir Seinen Vorschlag recht guht wegen das Rectorat in Alburg, und konte Er wohl machen, dasz bey Wiederbesetzung eines neüen Rectors daselbst die Cancelley es observirte, dasz derselbe angehalten würde in gewissen Jahren und in leidlichen Terminen von 3 oder 5 Jahren zu bezahlen 1000 Rthl. einmahl vor alle[2]).

Den Comet haben wir gestern Abend selber ausz unsern Gemächern gesehn, und hat Horrebow[3]) es uns gemeldet. Was Er uns übrigens von Errichtung eines Lehn Guhtes oder Stamm Guhtes oder Grafschaft meldet, ist uns noch etwasz undeütlich, wünschen aber heüte deszfals sonderlich mit Ihm zu reden; bisz dahin wollen wir unsere Resolution verschieben.

397.

1742, 26. Martz (ib.). Der Ziervogel von Nestved hat sich endlich selber an uns adressirt, wie Er ausz der Beylage mit mehren ersehen wird. Er kan ihm nur antworten, dasz wir es ihm weiter nicht ungnadig nehmen, dasz er sich vor der Commission nicht mit dem maculirten Babier(!) herausz lassen wollen, welchen Nahmen es wohl in der That führen kan.

---

[1]) Jean Blaise Desroches de Parthenay, en fransk Litterat, der 1741 var kommen her til Landet og havde faaet det Hverv at udarbejde den franske Text til den aldrig trykte Beskrivelse af den kgl. Mynt- og Medaillesamling, idet han tillige graverede en Del af Medaillerne (s. ndf. under 11. Juli 1742, samt Dsk. biogr. Lex. IV, 247).

[2]) Disse Penge skulde vistnok anvendes til Lønning af Franskmanden.

[3]) Professor i Astronomi Peder Horrebow.

Des Cammerjuncker Klingenbergs Mutter Memorial ist uns sehr recommandirt. Da dieser Klingenberg würcklich wohl der eltste Kammerjuncker ist, so wollen wir ihm den Character als Etatsraht wohl beylegen; wir glauben nicht, dasz jemand Uhrsach finden wird sich darüber zu beschwehren [1]).

398.

1742, 2. Aprill (ib.). Wir senden Ihm hiemit zu ein Memorial von dem Captain Tange ausz Norwegen. Er wird ausz den unterstriechenen Linien ersehen, was er bittet. Wir wolten ihm seine Bitte gerne acordiren, wen Er meint, dasz es angeht, und dasz nichts im Wege steht.

399.

1742, 3. Aprill (ib.). Wen Er an den Captain Tange schreibet üm rechte Information von seinem jetzigen Process zu bekommen, so glaube, es wird wohl gethan sein, dasz er dem Oberhoffgericht verbey gleich zum höchsten Gericht gehen solte, finde auch (!) unbillig, weil solches extraordinair ist; das beneficium paupertatis aber konte ihm wohl zugestanden werden, doch komt alles darauf an, wie Er die Sache finden wird, wen Tange seine Deduction einsenden wird, und ehe man die gesehn, kan nichts fermes resolvirt oder expedirt werden.

400.

1742, 7. Aprill (ib.). Wir senden Ihm hiemit wieder zu das gehaltene Verhör über den vor Nested wohnenden Müller Timm; es scheinet wohl, dasz er zimlich schuldig befunden ist; da wir aber dergleichen Reden nicht achten, und uns freüen, dasz es Gottlob nicht wahr

---

[1]) Frederik Christian v. Klingenberg udnævntes 30. Marts 1742 til Etatsraad.

ist, inzwischen so wird Er uns rahten, was bey der Sache anzufangen ist.

401.

1742, 7. Aprill (ib.). Wir schicken Ihm hiemit zu, wasz der Geheimteraht Gram und Hoffprediger Blum an uns vorgestellet wegen eines Lerms, der letzt in Friedrichsburg über welche Versamlungen entstanden. Wir finden des Geheimteraht Grams Vorstellung als die moderateste die beste, und könte darnach wohl die Resolution in der dänschen Cancelley an beyde vorbenante Persohnen abgefasset werden[1]).

402.

1742, 20. Aprill (ib.). Nachdem der alte Hoffbuchbinder von Fänden tod sein soll, so wollen wir, dasz Ludewig Fenniger nach seinem hier beyfolgenden Memorial soll wieder an seine Stelle Hoffbuchbinder werden; hat Er also, wen es von der dän. Cancelley dependiret, für ihm die Bestallung aufsetzen zu lassen; solte es aber nicht üblich sein, dasz diese Bestallung ausz der dänschen Cancelley auszgefertigt wird, so kan Er es nur dem Geheimteraht Berckentin[2]) communiciren, dasz er in der Rente Cammer eine solche Bestallung aufsetzen läst.

Er hat uns den Tag vor unser Abreise nach Friederichsburg eine Schrift durch dem Cammerjuncker von der Lühe zu stellen lassen; wir wissen aber nicht, wasz solches eigentlich zu bedeüten hat, erwarten also Seine weitere Erklährung hier über[3]).

---

[1]) Præsten Peder Nissen Wedel og Kapellanen Christian Jensen fik en Tilrettevisning for ikke at have brugt fornøden Forsigtighed ved gudelige Forsamlinger i Hillerød (Sjæl. Tegn. 13. Apr. 1742). Jvfr. Kirkehist. Saml. 4. R. I, 186 ff.

[2]) Chr. Aug. Berckentin, Deputeret for Finanserne.

[3]) Vistnok det i næste Brev omtalte Skrift.

403.

1742, 25. Aprill (ib.). Wir schicken Ihm hiemit wieder zu die Schrift von dem Schwedschen General Major Coyet[1]; wir dancken Ihm, dasz Er es uns hat zeigen wollen. Wir finden es couriös, wünschen, wen es Gottes Wille ist, dasz die Prophezeiung möge erfüllet werden[2].

404.

1742, 20. Maj. (Drage[3]). Wir wolten morgen früh gerne Conseill halten üm gewöhnliche Zeit, Klocke 9 Uhr: hernach werden wir aber wohl weiter kein Conseill halten auf dieser Reise, sondern es musz damit wohl anstehn, bisz wir nach Hirscholm kommen, wohin wir gedencken zu reisen ein paar Tage nach unser Ankunft in Copenhagen.

Es ist der President Collin[4]) in Drontheim gestorben: weil dieser zwey Chargen zu gleich gehabt hat, als die Presidenten Charge und die Laumans Charge, so wolten wir gerne diese zwey Chargen separiren, weil solche doch nicht allezeit beysammen gewesen sind, und haben wir die Laumans Bedienung auf Bitte von dem Doctor Bing an einen seiner Verwandte, welcher Burgermeister in Drontheim ist und Donse[5]) heissen soll, vergeben, und

[1]) Vistnok et efterladt Skrift af den svenske Generalmajor Gustav Vilhelm Coyet, der som impliceret i Povl Juels famøse Sag (1723) dømtes til Hensættelse paa Munkholm, men døde som Statsfange i Kastellet 1730.

[2]) »Profetien« har vel kunnet hentydes til Thronfølgervalget i Sverig, der siden gav Kongen saa meget at tænke paa.

[3]) Gods i Holsten, som Kongen forærede Dronningens Broder, Frederik Ernst, Markgreve af Brandenburg-Culmbach (s. Danske Saml. 2. R. IV, 284).

[4]) Justitsraad Hans Collin.

[5]) Borgmester Povl Dons blev 21. Maj 1742 udnævnt til Laugmand for Trondhjems Laugstol.

sehen gerne, wen Er die Bestallung für diesen Donse zu Morgen könte aufsetzen lassen. Die Presidenten Charge aber nebst der Burgermeister Stelle blieben bisz weiter unbesetzt. Dieser Donse hat den Character als Cancelley Raht, ist aber würcklicher Burgermeister in Drontheim, weiter ist uns sein Nahme nicht bekant, den sie aber in der Cancelley wohl besser wissen werden.

405.

1742, 27. Maj (Colding). Was der Pastor Bluhm an uns geschrieben wegen einer Abbitte, so ein Prediger in Ripen thun soll an einen Menschen (oder dessen Erben), den er vom Abendmahl abgewiesen, wird Er mit mehren ausz dem Extract ersehen; da es nun wohl eine nicht geringe Prostitution für einen Prediger ist, wen er offentliche Abbitte thun musz, der Mann sonst from und redlich sein soll, so könte Er wohl bey dem Stiftsambtman bestellen, dasz das Urtheil nicht ehe solte vollenzogen werden, bisz wir näheren Befehl ertheilet hätten, wie es hiermit solte verhalten werden, und kan Er uns bey dem ersten Conseill in Hirscholm die Sache erst näher vorstellen.

Extract
des Hof Prediger Bluhms allerunterthänigstes Schreibens
de dato 19. Maj 1742.

Hiernechst musz ich Ew. Königl. Maytt. allerunterthänigst vortragen, wie das ein frommer Prediger aus dem Stift Ripen, Augustinus Henrichsen[1]), mich wemühtig berichtet, dasz ihm durch einen hohen allergnädigsten Befehl injungiret worden, dasz er denen Erben von einem verstorbenen Mann aus seiner Gemeine, Simon Term[and]sen genandt, öffentlich in der Kirchen

[1]) Præst i Farup ved Ribe. Han var en Halvbroder til den senere berømte Gehejmeraad Henrik Hjelmstjerne (s. Im. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. I, 212 f.).

in dero Geheimten Rath Gabels [1]) Gegenwart solte Abbitte thun, darumb dasz er in der Leich-Predigt über den Mann seiner Ehre zu nahe getretten. Nun bescheide ich mich gahr leicht ausz allerunterthänigster Ehrfurcht vor Ew. Maytt. Befehl, dasz selbiger eine wieder den Prediger eingekommene Relation und Klage nebst beygebrachte Zeugnisze zum Grunde müsze gehabt haben. Ich verlange auch nicht, dasz Ew. Königl. Maytt. dero allergnädigsten Befehl, so wieder den Prediger ergangen, sollen so gleich in Gnaden aufheben, sondern das einige bitte ich nur in meinem, des lieben Bischoff Brorsen und des Predigers Nahmen, dasz die Execution des Befehls nur so lange möge aufgehoben werden, bis der arme Prediger sich gegen seine Ankläger verandtwortet; alsdenn bin ich gewisz, dasz Ew. Königl. Maytt. von selbst aus Liebe zur Gerechtigkeit dem Prediger werden beyfallen. Allergnädigster König, es ist erwieszlich, dasz der Prediger Henrichsen ein recht treuer und redlicher Knecht Christi sey; der seel. Probst Schrader [2]), der ihm in seinem Hausse gehabt, hat ihm als sein Kind zu Gott geführet. Sein Bischoff, Brorsen, erkennt ihm vor einen seiner frömsten Prediger. Weil er in Copenhagen zu Hause ist, so ist er mir speciell als ein Mann bekant, der es redlich mit Gott meinet, das Zeugnis werden ihm mit mir so viele wackere Männer Gottes allhie geben. Hernechst ist sonnenklahr zu erweiszen, dasz der verstorbene Simon Termandsen ein offenbahr schandaleuses Leben geführet, das hat nur der redliche Prediger andere zur Warnung bestrafen müszen, bevorab da er in seiner Trunckenheit so dahin starb. Hat nun der Lehrer in solchem seinem Eyfer etwas zu viel gethan, so haben Ew. Maytt. selbst auf der General-Kirchen Inspections Collegii allerunterthänigste Vorstellung ihm solches allergnädigst vergeben. Er hat auch desfals eine Bestrafung von seinem Bischoff auf allergnädigsten Befehl empfangen, und der Process gegen ihm ist auf Ew. Maytt. hohen Befehl aufgehoben worden. Ist etwa hernach

[1]) Stiftamtmand i Ribe Christian Carl Gabel.

[2]) i Tønder, hvorfra Aug. Henrichsen ogsaa havde sin Hustru.

etwas von Wichtigkeit gegen ihm eingeklaget worden, so erbitte ihm nochmahls nicht anders als seine Verantwortung, so wird sich unter andern zeigen, wie die allerfleischlichste Lehrer gegen ihm gezeuget haben, als welche diesen frommen Mann wegen seiner Treue nicht leiden können. Solten nun Ew. Königl. Maytt. des Mannes Defension gegründet finden, wann sie einkomt, so habe zu Dero Gnade vor redliche Lehrer das Vertrauen, Ew. Maytt. werden ihm von der öffentlichen Deprecation allergnädigst befreyen, als wodurch gewisz sein Amt an dem Ort wird unkräfftig werden. Mir aber wollen Ew. Königl. Maytt. nur in so weit, als ich Grund haben mögte, meine allerunterthänigste Vorsprache zu Gnaden halten.

406.

1742, 7. Jun. (Hirscholm). Was der Cappellan Lemming[1]) von Asminderoe verlanget, wird Er mit mehren ausz dessen hier angeschlossenen Memorial ersehen. Was er wegen einem Hause verlanget, deszfals haben wir bey unser particulier Cassa schon die Anstalten gemacht, dasz ihm eines, wo möglich dieses Jahr, noch soll erbauet werden. Es werden sich aber in der dänschen Cancelley noch ein und andere Zeichnungen und Überschläge finden, so diesen kan angehn, welche Er nur kan an Clausberg lieffern. Was der Cappellan aber wegen seines Unterhalts bittet, so gehöret solches nach der dänschen Cancelley, und schicken wir Ihm deszfals das Memorial zu weiterer Vorstellung zu. Wir haben gemeint, dasz das schon für einen Jahr abgethan gewesen; von 70 Rthl. kan Er wohl unmöglig leben; am besten währe wohl, wen der Friedenreich könte wor anders hin versetzt werden nach einer kleinen Stadt, oder sonst wohin, da er es eben so guht hätte, wie er es nun hat[2]). So könte man die Sache

[1]) Erik Lemming (s. foran, S. 64).

[2]) Mag. Johannes Friedenreich, Sognepræst i Asminderød og Grønholt, blev 1743 Sognepræst i Stege.

wegen den Unterhalt des Cappellans einmahl recht regliren; den sonst giebt es allezeit Dispüten; doch solte Friedenreich wohl erst angehalten werden, das zu geben an dem Cappellan, was unser Gesetz und Verordnungen sagen.

407.

1742, 11. Juni (ib.). Er kan gantz gerne zu weilen sich auf dem Lande aufhalten entweder zu Leyre oder auf dem Phasanhoff. Wir trauen Ihm zu, dasz Er es so von selbsten doch allezeit machen werde, dasz nichts in unsern Diensten dadurch versaümet werde.

Wir sind auch sehr vergnügt, dasz Er uns die Acten zu gesandt, welche sich in der Cancelley gefunden in der Sache wegen den Lohn für den Cappellan in Asminderroe nebst den dabey gezeichneten Resolutionen. Wir sehn nicht, dasz hierin vors erste etwasz kan verändert werden, bisz ein Dienst in einer kleinen Stadt oder sonst wor ledig wird, wo der Prediger Friedenreich kan hingesetzt werden, welches die Cancelley bey Gelegenheit uns weiter kan vorstellen. Was den Bildhauer Seest angeht, so hat Er gantz recht, wen Er meint, dasz wir ihm nicht gerne etwasz jährliches beylegen von zu subsistiren oder auch nur vor zu reisen; wir wollen ihm aber lieber einmahl für alle 50 Rthl. schencken, und kan Er das Geld von unser particulier Cammer nur fordern.

408.

1742, 13. Jun. (ib.). Wir schicken Ihm hiemit zu ein Memorial von der Cammerfraülin von Beilwitz [1]; die Königin hat uns solches gestern gegeben. Die Cammerfräulin verlanget einige Satisfaction von der Frau Abtissin

[1]) Marie Christiane Henriette v. Beulwitz, der Aaret efter blev gift med Overhofmarskal Joh. Chff. v. Reitzenstein.

von Walloe[1]), und das scheinet auch nicht unbillig. Nur ist die Frage, worin solches bestehen soll. Dieses wird Er mit den übrigen von unserm Conseill weiter überlegen, warum wir Ihnen auch das Memorial so zeitig übersenden, dasz Sie es wohl überlegen und uns am Freytag Ihre Gedancken sagen konnen im Conseill. Unser letzteres Schreiben wird Er hoffentlich schon bekommen haben.

409.

1742, 1. Juli (ib.). Wir ersehen mit Vergnügen ausz Seinem Schreiben die Begierde, so Er hat uns zu dienen, wo Er nur kan. Wen der Geheimteraht Berckentin noch solte nach Schweden gehn, so wird solches doch nur auf kurtze Zeit sein, und zwahr nur so lange, wie der Reichstag tauret. In dieser Zeit solten wir nicht glauben, dasz etwasz auf der Rente Cammer könte versaümet werden, zu mahl die zwey anderen Deputirten, als Thott und Adzlof, zwey guhte Leüte sind, die den Train der Rente Cammer wissen, auch nicht leicht mit einander werden einig werden gegen unserm Interesse. Wenn Er wolte für beständig sich der Rente Cammer Sachen annehmen, so solte es uns sehr lieb sein, aber für eine so kurtze Zeit, wie Geheimteraht Berckentin vielleicht in Schweden sein wird. kan Er leicht selber begreiffen, dasz uns damit nicht viel geholffen ist.

Wegen der Medaille, welche Er proponirt, die geschlagen möchte werden, den neüen Medailleur Arbien zu probiren, so finden wir Seine Idee, was das Suject angeht, recht guht; meine Schwester müste wohl mit darauf kommen. weil man sie nicht wohl kan allein ausschliessen; ob aber [in] solchen Fall die Inscription, so Professor

———

Frederikke, Prinsesse af Würtenberg-Neustadt.

Gramm entworffen hat, nicht etwasz müste geändert werden, solches überlassen wir Seinem Guhtbefinden. Der Medailleur kan wohl herausz kommen und unser aller Portraiten in Wachs bey der Taffel poussiren. Er hat sehr vohl gethan, dasz Er noch am Geheimteraht Berckentin nichts gesagt hat von dem, was Er uns geschrieben hat wegen der Rente Cammer unter seiner Abwesenheit; wir nehmen solches für ein Zeichen Seines Zutrauens zu uns auf, versichern auch, dasz niemand etwasz davon erfahren soll.

Es scheinet ausz Seinem Schreiben, dasz Er gerne will, dasz wir Seinen Schwager[1]) avanciren und emploiren sollen. Er wird denselben wohl eben so guht ja noch besser kennen wie wir; es kan uns hierzu nichts persuadiren, als weil er Sein Schwager ist; den uns oder unserm Hause hat er niemahlen die geringste Dienste geleistet; ja er steht nur auf die Pensions Liste; aber üm Seinet willen wollen wir ihm den gesuchten Character als General Major wohl geben, doch dasz er einen Schein von sich stelle, dasz er niemahlen begehre im Felde als General Major zu commandiren, und dasz er auch nicht wolle jemahls einen höhern Character verlangen. Wen den eine kleine Commandantschaft leedig wird, so wollen wir ihm selbige wohl geben. Wir wollen den in Hoffnung, dasz Er uns einen solchen Schein oder Revers von Seinen Schwager verschaffen wird, an Numsen befehlen, dasz er eine Bestallung als Gen. Maj. für den Brigadier Rantzau aufsetzen soll, wie auch, dasz er ihm zu einer kleinen Commandantschaft mahls im Vorschlag bringet.

410.

1742, 8. Julij (ib.). Sein Schreiben vom 5. Juli erhielten wir den 6ten zu Abends, wie wir in Christians-

[1]) Brigadér Hans Bertram Rantzau til Panker († 1760).

burg angekommen wahren. Wir hätten gerne gleich geantwortet, aber die Zeit erlaubte es uns nicht. Wir haben uns es selber so wohl vorgestelt, dasz unser Schreiben vom 1ten dieses Mohnahts Ihm Sein Hertz würde leicht und auch schwehr machen, wie wohl wir das letztere nicht eigentlich verlangt haben. Was wir in unserm letzten Schreiben erwehnet von der Rente Cammer, dasz wir Ihm gerne bey selbiger hätten, ist nur so ein Wunsch vielmehr, als dasz wir die Sache selber für möglich halten solten. Er sitzt in solchen Collegiis, wo Er uns gewisz eben so nützlich sein kan, als wen Er auf der Rente Cammer währe; ja solte Er ausz diesen Collegiis weg müssen, so fürchten wir, dasz es uns eben so gehen würde, dasz wir den Schaden einsehen würden, den wir uns gethan, dadurch dasz wir Ihm hätten weggenommen. Er kan beydes nicht zugleich bestreiten wegen der Zeit: das ist nicht möglich. Also ist das beste, Er bleibet, wo Er ist, und erkennen wir Seine guhte Intention mit Danck, dasz Er so willig ist uns zu dienen, wo Er nur kan. Ich glaube wohl, dasz Ihm die zwey geistliche Collegia sehr viel zu thun machen, ja mehr wie die dänsche Cancelley; aber Gott hat Seine Arbeit auch biszhehro geseegnet, dasz wir nicht anders den Uhrsach haben davon vergnügt zu sein. Die Motion, so Er sich giebt, ist höchst nohtig, und kan Er damit wohl continuiren, welches nicht wohl würde angehn, wen Er noch die Rente Cammer dazu bekähme, welche Ihm vollig alle Zeit benehmen würde. Dasz Er es nicht gleich angenommen, das Departement der Rente Cammer über sich zu nehmen, verdencken wir Ihm nicht; vielmehr loben wir es an Ihm, dasz Er es nicht leichtsinnig über sich nehmen will. Wir sehen auch selber gahr wohl die Difficulteten ein, welche sich finden, und wie Er nicht wohl beydes zugleich überkommen kan, nicht wegen Seiner Geschicklichkeit, worin wir

alles Zutrauen setzen, sondern wegen Menge der Affairen und Mangel der Zeit. Wir abstrahiren also gantz von dieser Sache und finden besser zu sein, dasz Er bleibet, wo Er ist, und wo er uns schon viele nützliche Dienste gethan hat und noch ferner thun kan. Wir wünschen, dasz Sein Schwager moge eine solche Verschreibung von sich geben, wie wir verlangen. Er hat in zwischen das Seinige gethan, wen Er es von ihm verlanget; Er kan solches nur schriftlich an ihm schicken, und Er kan den Brief an ihm uns überliefern. Die Medaille wird recht hübsch werden, und kan meine Schwester die Princess Charlott wohl mit darauf kommen. Weil Er es für unnohtig halt, die Inscription zu verandern, so kan solche auch wohl bleiben, weil die Jahre nichts darzu thun.

411.

1742, 11. Julij (ib.). Es ist uns lieb zu ersehen gewesen ausz Seinem Schreiben vom 8ten Jul., dasz es sich nicht so verhält mit den 4 Leüten, welche gestorben sein solten, wie man erst vorgegeben; man musz sich wundern, wie die Leüte so bald solche Historien zusammen machen können. Weil diese Leüte an Fleckfiebern gestorben sind, so hat der Phisicus von der Stadt gantz recht, wen er es für unnöhtig hält, dasz sie geöfnet werden.

Dasz Er eine Probst Wisitation beygewohnet, daran hat Er recht wohl gethan; es ist auch guht, dasz der Probst die neü erbauten Schulen gerühmet hat. Gott lasse diese Schuhlen zu seines Nahmens Ehre und seines Reiches Vermehrung und Auszbreitung gereichen, so erlangen wir den Endzweck, den wir uns dabey haubtsächlich vorgenommen haben.

Dasz die Kupferplaten und Beschreibungen von C. 1. J. 1. und C. 2. F. 1. bey Partheney und die von C. 4. bey

Thiel[1]) in der Arbeit sind, solches ist uns lieb zn hören. So bald sie fertig sind, wird Er wohl sorgen, dasz wir den ersten Abdruck zu sehn kriegen.

Gottlob, dasz es nun so weit ist mit dem grossen Bibel Werck, dasz diese Woche der Anfang im Waisenhause mit den 4 Evangelisten und der Apostel Geschichte kan gemacht werden, solche zur Probe in 8vo drucken zu lassen.

Dasz die dänsche Bibliothecque, welche ein Paar Jahr aufgehöret, nun wieder soll continuirt werden, ist uns auch recht lieb, und wird solches der Universitet zur Ehre gereichen[2]).

412.

1742, 16. Julij (ib.). Sein Schreiben vom 14ten Jul. haben wir wohl erhalten. Mit Seines Schwagern, des nunmehrigen Gen. Major Rantzau Schreiben sind wir auch recht wohl zu frieden, und ist solcher gantz conform mit unsern Willen.

Er hat gantz recht darin, dasz es einem Lande Ehre und Hochachtung bey den Fremden macht, wen man gleich wie in Schweden die Antiquiteten, so sich im Lande befinden, bekant macht, und da Er Aufseher der Academie zu gleich mit ist, auch hierzu selber scheinet Lust zu haben, so gehet es gahr wohl an, dasz man es hier so macht wie in Schweden, und wünschen wir, dasz Er diesen künftigen Winter dieses so nützliche Werck im Gange bringen möge; weil auch die jenige, welche hierzu das beste fourniren sollen, es schon ohne Zulage thun

---

1) Joh. Herm. Thiele, Kobberstikker.

2) Universitetet som saadant synes dog ikke at have haft noget med Fortsættelsen af »Dänische Bibliothec« at gjøre, uden for saa vidt en Del akademiske Efterretninger meddeltes i samme. Udgiveren var Professor Olaus Henrik Møller.

werden, wie Er meint, so wird es üm so viel weniger kosten[1]. Das Schreiben und die Ordnung derer Protocollen kan auch nicht viel kosten, wen nach Seinem Vorschlag die Secretairs der dänschen Cancelley hierzu genommen werden, welcher Er eine zimliche Anzahl hat, und kan dan mit der Zeit diejenigen, die darzu tüchtig, recht bey dem Archiv gesetzt werden, und, so wie sie sich distinguiren, einer oder der andere von den Secretariats Sporteln participiren kan.

Für des Obersten Holst[2] Kinder ausz Norwegen wollen wir Gnade haben; wir wissen wohl, dasz sie in sehr schlechten Umständen sind, und haben auch Mitleiden mit sie; der elteste, welcher schon Fähndrich ist, wollen wir mahls bey Gelegen(heit) hierunter bey einem Regiment emploiren, den jüngsten, welcher 10 oder 12 Jahr alt ist, wollen wir bey erster Vacance bey den Cadetten setzen; den als Page dürfte es was lange währen, bisz er ankommen könte, weil wir es schon an gahr vielen zu gesagt haben; aber unter den Cadetten wird ehr was leedig.

Sonst so wolten wir Ihm auch erinnern, wie wir leider hören, dasz es mit Beruffung der Prediger hier im Lande sehr übel zu geht; dieses thut uns sehr leid, und wir wünschten, dasz diesem Übel vorgebauet möchte werden, welches nicht besser als durch Seminarii(!) Candidatorum geschehen kan; wir haben für einiger Zeit befohlen, dasz jährlich solte eingesandt werden eine in gewisse Classen eingetheilte Zeügnisz von dem Verhalten der Studiosorum[3]; aber wird solches wohl noch nachgelebet? und im Fall es nicht geschiehet, mochten wir wohl gerne

---

[1]) Det er om Oprettelsen af Videnskabernes Selskab, her er Tale.

[2]) Moritz Jørgen v. Holstein († 19. Maj 1742). Vistnok den samme, der omtales i 2den Del, S. 431.

[3]) Jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 641 ff.

wissen, warum solches unterlassen wird. Wir senden Ihm hiemit zu zwey Memorialien von zwey Prediger Witwen von Ebeltoft. Der letzte Prediger[1]), den wir neülich dahin gesetzt, ist wieder gestorben. Der Zustand soll dahr gahr betrübt sein, den es sind nun da nicht mehr[2]) den 4 Prediger Witwen, und haben alle nichts von zu leben. Wen Er uns doch könte einen Vorschlag thun, wie diesen armen Leüten zu helffen ist, so würde es uns sehr lieb sein.

Wir schicken Ihm noch ein Memorial von einem Chirurgo zu, welcher sich über den General Directör[3]) beschwehrt. Die Sache komt uns etwasz suspect vor, als wen der Herr General Directeur seine Attestaten üm Geld verkaufte, und da man schon lange dergleichen gesagt hat, so meritirt das Ding wohl eine kleine Untersuchung; wie solche anzustellen ist, darüber erwarten wir aber Seine weitere Vorstellung.

413.

1742, 6. Aug. (Friederichsburg). Wir dancken Ihm für die uns zugestelte Nachricht wegen des an uns bald wieder zu rück fallendes Lehn von Horrbyegaard[4]). Wir haben uns solches viel grosser vorgestelt. Wir haben es eigentlich dem Cammerjuncker von der Lühe destinirt, doch dasz er es verkauffen könte[5]); weil es aber nur 10000 Rthl. wehrt ist, so wird ihm nicht viel damit gedient sein. Die Veranlassung, dasz wir es ihm zugedacht

---

[1]) Peder Buch, tidligere Informator i Waisenhuset, var 30. Marts 1742 kaldet til Sognepræst i Ebeltoft og Draaby, men døde kort efter Tiltrædelsen af Embedet.

[2]) Skrivefejl for: weniger.

[3]) Simon Crüger (ell. Krüger).

[4]) Hørbygaard i Hørby Sogn i Holbæks Amt.

[5]) Overkammerjunker (senere Gehejmeraad) Wolrath August v. d. Lühe solgte da ogsaa 1748 Hørbygaard.

haben, ist, weil er bey Abgang des Geheimteraht Lerches[1]) üm die Ordens Secretariats Stelle angehalten; da er solche aber nun nicht bekommen hat, sondern der Geheimteraht Gersdorf[2]), so wollen wir ihm für seine treüe und fleissige Aufwartung doch gerne etwasz geben; mit dem Lehn aber wird ihm an und vor sich selber nicht viel gedienet sein: also meinen wir, wen er es bekähme auf die Condition, dasz er es verkauffen dürfte, so würde ihm geholffen sein; weil es aber so klein ist, so müste er es wohl haben ohne Rückfall. Was die Ceremonien Meister Charge betrift, so wollen wir uns hierauf noch weiter bedencken, ob Sein Bruder[3]) oder ein anderer Cammerjuncker solche haben soll; wir haben zwahr Seinen Bruder die erste Cammerjunckers Gage versprochen, welche leedig wird; doch ist der Cammer Page allezeit ausz genommen, welcher gemeiniglich den Vorzug hat, so Staffelt[4]) ist, welchen wir nun zum Cammerjuncker gemacht und ihm eine extra Gage beygeleget ausz unser Cassa, so uns etwasz incommodiret, wen es lange dauren solte. Sonst haben wir Gnade für Ihm und Seinen Bruder und wollen auch an letzteren bey erster vorfallender Gelegenheit gedencken. Wir nehmen es Ihm auch gantz nicht ungnadig, dasz Er uns wegen Seinen Bruder erinnert; es ist Seine Pflicht.

Wasz Er von der Ploenschen Hauszhaltung uns meldet, so konnen wir wohl versichern, dasz wir hiervon keine Specialia nie nicht gehört haben, wohl aber überhaubt, dasz der Herr Hertzog sehr liederlich leben soll. Seinen Vetter beschuldigt man auch wohl, dasz er hiervon

---

[1]) Gehejmeraad, Ordenssekretær og Overceremonimester Vincens Lerche døde 28. Juli 1742.

[2]) Nicolaus v. Gersdorf, Stiftamtmand i Sjælands Stift.

[3]) Georg Frederik Holstein.

[4]) Adolf Henrik Staffelt (s. Danske Saml. 2. R. IV, 274).

etwasz Schuld ist; ob solches aber wahr oder unwahr ist, lassen wir dahin gestellet sein. Wir finden es, wie Er auch gantz wohl erinnert, dasz es unserm Interesse nicht wird schädlich sein, wen Sein Vetter, der Marschall Holst [1]), da bleibet; den ihm in meinen Diensten zu emploiren wird sich so bald nicht thun lassen. Da er herentgegen, wen er da bleibet, bey künftigen Abgang des Hertzogs unserm Interesse grossen Nutzen bringen kan und mit gewissen Nachrichten an die Hand gehn, weil ihm dorten alle Umstände besser bekandt sein als einen fremden, finden wir also sehr guht, wen Er ihm so zuschreibet, wie Er es in Willens hat, und wen wir das Plonsche Land künftig entweder gantz oder ein Theil davon bekommen, so wird es vermuhtlich Gelegenheit geben ihm hierbey auch zu versorgen.

Nach des Cappellan Terchelsen [2]) Bericht währe es ungefehr nur ein Jahr, in welchem der verstorbene Geheimteraht Lerche nicht communiciert hätte, worausz eben nichts sonderliches zu machen ist; der Attest oder Bericht vom Cappellan folget hiebey wieder zurücke.

Hans Excellence nu ved Døden abgangne Geheime Raad Lercke communicerede i sin Svaghed hiemme ohngefær et Aar siden, men ei derover; for en Tid af 8te Uger besøgte ieg ham, da hand var oven Senge, men befant sig skrøbelig; tilbød hanem oftere at vilde komme; men Svaret blev, ieg skulde bie, indtil ieg fik nærmere Bud, som dog icke skeede.

At dette er min Collegæ Hr Terchelsens egen Haand testerer

Kiøbenhavn d. 4 Aug. 1742. N. Brorson.

---

[1]) Bogilaus Ernst v. Holstein († 1754).

[2]) Gjødert Terchelsen, nederste Kapellan ved S. Nicolai Kirke.

414.

1742, 9. Aug. (Friedrichsburg). Wir haben einen Menschen, Nahmens Bartholomeus Bertelsen, der biszheer bey dem Grafen Stollberg von Werningerode Raht gewesen ist, ausz dem Lande hier aber zu Hause ist, zum Ambtsverwalter von Alburg Ambt gemacht[1]. Diesen Menschen recommandirt ermeldter Graf nun sehr und sagt, dasz er wüste sonderlich, wie die Stadt Alburg wegen des Commerc in Flor zu bringen steht, und hat uns also so viel gebehten, wir mochten ihm zum Presidenten ermeldter Stad machen, wofür er doch nichts weiter geniessen soll, und möchte ihm den Character als Cancelley Raht beylegen. Wir wollen es dan mit ihm versuchen und ihm bey seinem Ambtsverwalter Dienst zum Presidenten von Alburg ernennen und ihm den gesuchten Cancelley Rahts Character beylegen. Er wird also die Bestallung als Cancelley Raht nebst der Bestallung als President von Alburg für demselben entwerffen lassen und uns solches zur Unterschrift herausz schicken. Es ist wohl vielleicht auch eine Instruction für demselben nohtig, wie er sich als President zu verhalten hat; da wird sich aber noch wohl in der Cancelley dergleichen finden, die an dem Presidenten in Ripen und an andern mehren gegeben sind.

415.

1742, 12. Aug. (ib.). Die zwey Expeditiones folgen unterschrieben hiebey zu rücke. Weil sich keine Instruction findet für einen eintzigen von den Presidenten, auch so gahr nicht für den in Copenhagen, so ist es wohl best mit Ertheilung einer Instruction zu warten für diesen

[1]) Han blev senere adlet: de Cederfeld. Døde 1783 som Amtmand i Kalundborgs o. fl. Amter (s. Nielsen, Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg, S. 192 f.).

neüen Presidenten in Alburg, bisz er seine Charge angetreten hat, da er hernach allezeit verlangen kan, wasz er nöhtig findet; aber an dem Stiftsambtmann Holck[1]) wird wohl nöhtig thun Communication zu geben, dasz wir den Bertelsen zum Presidenten in Alburg bestelt hätten, und dasz er ihm solte beförderlich sein in allem, wasz er zu Beforderung unserer Dienste und der Stadt Alburg und des dortigen Commertz Aufnahme proponiren würde. Der Stiftsambtman Holck verstehet wohl wenig von solchen Sachen, kan also wohl nicht wohl gebraucht werden eine Instruction zu entwerffen für den neüen Presidenten. Die Bestallungen für Bertellsen kan Er nur so lange zu rücke halten, bisz Bertelsen kömbt, da er die Bestallungen mit eins auch von der Rente Cammer bekommen kan.

Die Order an Bischoff Herslöf folget unterschrieben hiebey zu rücke: wir finden solche recht guht und könte wohl eine gleich lautende an die übrigen Bischöffe in Dännemarck ergehen[2]).

416.

1742, 18. Aug. (ib.) in Eile. Was der Captain Osten[3]) von der Garde zu Fusz als Auctions Directeur vom Hoffe sucht, wird Er mit mehren ausz dessen hierbey folgenden Memorial ersehen. Da nun periculum in mora ist, und die Auction von Cogorani[4]) seinen nachgelassenen Sachen

---

1) Baron Iver Holck var Stiftamtmand i Aalborg 1736—73 (s. Nielsen, anf. Skr. S. 67 ff.).

2) Den kgl. Befaling til Biskop Peder Hersleb om Indsamling af en Kollekt i Kjøbenhavn og Christianshavn til fattige i Norge, der ikke formaaede at kjøbe Kornvarer til deres Livsophold (Sjæl. Tegn.).

3) Frederik Felix von der Osten († 1763).

4) Spansk Envoyé extraordinaire i Kjøbenhavn. Auctionen skulde holdes 16. Aug. i General-Commissariat-Skriver Holms Gaard ved Holmens Kanal (s. Kbhvns Post-Rytter Nr. 63 for 1742).

schon künftigen Montag als d. 20ten Augusti soll vor sich gehen, wir aber eigen finden, dasz ein Bürger und Kauffmann von Copenhagen alle unsere gemachte Anstalten und Verordnungen an die Seite setzt, so wird Er wohl die Anstalten verfügen, dasz die Auction ausz gesetzt wird, bisz die Sache genauer examinirt uns vorgestelt und von uns weiter reglirt wird, wie man sich hierin verhalten soll. Es komt wohl nicht darauf an, ob die Auction 8 Tage früher oder 8 Tage spähter vor sich gehet.

417.

1742, 4. September (Christiansburg). Hiermit übersenden wir Ihm die 800 Species Ducaten, worvon wir vergangenen Freytag im Conseil gesagt haben[1]); 200 Ducaten von selbigen gehören für den Major Winth[2]), welche Er ausz nehmen kan. Die übrigen 600 Ducaten wird Er wieder versiegeln und mit dem Major Winth an den General Major Grüner[3]) übersenden.

418.

1742, 13. Octob. (ib.). Beyfolgendes Memorial von dem Pastor Giese[4]) bey der Garnisons Kirche haben wir diesen Morgen erhalten. Wir finden des Manns sein Gesuch billig und wollen ihm also die gesuchte Gnade wohl wiederfahren lassen. Wer aber die in Eile getaufte Jüdin weiter unterrichten und bisz zur Confirmation bringen soll, ist eine andre Frage. Von Rechts wegen solte es Blum[5]) in Helsignör thun; da aber das Stuprum da be-

---

[1]) Udentvivl bestemte til Anvendelse i Sverig i Anledning af det forestaaende Thronfølgervalg.

[2]) Holger Vind (s. Aarsberetn. fra Geh.-Archivet V, 237 f. 247. 256).

[3]) Gustav Grüner, dansk Gesandt i Stockholm.

[4]) Adam Ludvig Giese (s. foran, S. 88).

[5]) Christoffer Bluhme, Præst ved S. Mariæ Kirke i Helsingør (Garnisonspræst).

gangen ist mit den Musquetir, so wird es ein ärgerlich Leben nur geben, wen sie auch an selbem Ohrt soll unterrichtet werden.

Das höchste Gericht ist heüte wieder nicht zu sammen gewesen. Der Procurator Lausen[1]) hält also die gantze Örtzsche Sache[2]) auf. Wir glauben, es könte nicht schaden, wen Er den Justitiarium[3]) in unsern Nahmen früge, warum das höchste Gericht heüte nicht versamlet gewesen währe, und ob ihm nicht bekandt währe, dasz wir die Sache wolten zum Ende haben, und er also sich erkundigen solte, ob des Procurator Lausen Kranckheit eine rechte reelle oder eine verstelte Kranckheit währe, und fals letzteres währe, so müste er auf Mittel bedacht sein ihm zu couriren. Er wird dieses wohl aufs beste besorgen.

[P. S.] Zu Seiner Reise nach Leyre wünschen wir Ihm viel Glück.

419.

1742, 13. Octob. (ib.). Wir schicken Ihm hiemit wieder ein Memorial zu von Madam von Ahnen[4]), worausz Er mit mehren ersehen wird, wie sie wiederüm üm Aufschub bittet, und zeiget es sich nun klahr, warum Graf Örtz[5]) die Opreisning letzt gesucht hat, nemlich sich derselben gegen seiner Frau zu bedienen, da es doch damals in dem ersten Memorial hiesse, sie wolten sich derselben nicht wieder der Graffin Örtzen bedienen. Wir

---

[1]) Andreas Lowson.

[2]) Om denne fast uendelige Sag se 2den Del, Reg. u. Ørtz.

[3]) Diderik Seckmann.

[4]) Vistnok Margrete Marie f. Vibe, Enke efter Konferensraad Iver v. Ahnen, Stiftamtmand i Trondhjem.

[5]) Grev Frederik v. Ørtz var siden 1737 Amtmand i Koldinghus Amt (s. J. Bloch, Stiftamtmænd og Amtmænd i Kongeriget Danmark).

sind aber der Meinung, dasz die Sache musz nun in den einmahl angefangenen Weg Rechtens verbleiben.

420.

1742, 1. Nov. (ib.). Wir haben Ihm heüte von dem Portrait gesagt von Seiner Mutter, welches Er in Kupfer hat stechen lassen. Wir haben uns mündlich nicht so deütlich herausz gelassen, wie wir gerne gewolt haben. Deswegen thun wir es hiedurch schriftlich. Es kömt uns etwasz anstossig vor, dasz das Portrait mit einem grossen langen Mantel und mit einer Fautoeille hinter sich unter einem Vorhang stehendt gemacht ist, welches, wie uns deücht, sich nicht gahr wohl schicket; und da Er solches ausz keinem bösen oder Hochmuht wird gethan haben, so sehen wir gerne, dasz Er verhindert, dasz nicht mehr von diesen Abdrucken auszgetheilet werden. Wir wollen lieber die Kupfer Plate bezahlen und sie uns einliefern lassen; so kan Er ein neües von Seiner Mutter stechen lassen und so einrichten, wie es sich vor ihr gebühret.

421.

1742, 2. Nov. (ib.). Wir senden Ihm den Original Zettel vom Geheimteraht Lerche hiermit wieder zu; es scheinet darausz wohl klahr, dasz der Mann wegen seines hohen Alters und Schwachheit nicht den völligen und richtigen Gebrauch seines Verstandes gehabt hat, sonst er sich wohl niemahlen würde unterstanden haben hierin etwasz zu rahten oder anzugeben ohne unser Vorwissen, wie wir den solches weder ihm noch sonsten einen andern Ceremonien Meister oder Ober Ceremonien Meister geständig sind in solchen Sachen das geringeste zu regliren, anzugeben oder zu rahten ohne unser Vorwissen und Aprobation. Es ist uns sehr lieb, dasz Er die Kupfer Plate hat, auch dafür sorgen will, dasz kein eintziger Ab-

druck mehr auf dieser Ahrt soll gegeben werden. Wir wollen Ihm aber gerne die Kupfer Platen samt der Stechung bezahlen, weszfals Er uns nur die Rechnung samt der Plate einzusenden hat, und kan Er ja hernach gerne Seiner Mutter Portrait wieder stechen lassen, auf das Er ihren letzten Willen hierin erfüllet.

422.

1742, 4. Nov. (ib.). Die Kupfer Plahte samt der Rechnung, was solche gekostet, haben wir gestern Abend wohl erhalten, und folget ein hiesiger Banco Zettel auf 50 Rthl. hiebey, womit alles hoffentlich wird bezahlet sein.

423.

1742, 5. Nov. (ib.). Wegen der Kupfer Plate ist nun alles in völliger Richtigkeit, und sind wir wohl zufrieden mit Seiner Willfährigkeit, die Er uns hierin gezeiget hat; wollen Ihm auch deszfals nichts weiter zurechnen.

Die Tabelle, welche Er uns übersendet hat, von 53 Candidatis Theologiæ finden wir recht guht. Er hat sich damit viele Mühe zwahr gemacht; es ist doch solches nicht gantz ohne Nutzen, und wen wir von einen oder den andern etwasz auszführlicher zu wissen verlangen, so wollen wir es Ihm wissen lassen, dasz Er uns die Tabelle von dem Candidato schicken kan, von dem wir mehrere Nachricht verlangen. Weil Sein Bruder[1]) die Charge von Ceremonien Meister annehmen will, auch wasz er nicht weisz suchen zu lernen, auch dabey im Soldatenstande bleiben, so wollen wir ihm dan hiemit zum Ceremonien Meister machen, doch dasz er Officier dabey bleibet. Es wahre wohl nichts zu viel, wen er gleich andern Cammerjunckern 1000 Rthl. Gage dabey

[1]) Den tidligere nævnte Georg Frederik Holstein.

behielte; doch da Er (er?) will, dasz er die ordinaire Ceremonien Meisters Gage von 800 Rthl. nur haben soll, so mag es dabey vors erste verbleiben, und konnen die 400 Rthl., welche Sein Bruder biszheero genossen hat, wieder an die dänsche Cancelley zu rücke fallen.

Dasz die Procuratores mit dem Justitiario den Meister spielen, scheinet wohl klahr; währe es also wohl guht, wen noch einer ausz der dänschen Cancelley konte im höchsten Gericht zu sitzen kommen. Wen Er Zeit hat und zuweilen selber im höchsten Gericht sitzen kan, so wird solches nicht ohne Nutzen sein. Zu den Notifications Listen kan Er auch, wen Er es nöhtig findet, wohl einen andern nehmen; den Wartberg[1]) hat wohl genung zu thun. Wen dieses für die 400 Rthl. und 1 a 200 Rthl. Zuschub ausz der Justitz Cassa kan ausz gerichtet werden, so wird es uns lieb sein. Wir erwarten doch hierüber Seine nähere Vorstellung.

424.

1742, 17. Nov. (ib.). Wir wollen heüte Abend und zwahr nun gleich hinunter kommen auf die Raht Stube und anhören, wasz unser Conseill auf Groner[2]) seine Relation beschlossen hat.

425.

1742, 19. Nov. (ib.). Die 3 Expeditionen vom Missionscollegium und Kirchen Collegio folgen hiebey wieder zu rück mit unser darauf gezeichneten Resolution. Wegen Seinen Bruder kan Er nur an Geheimteraht Berckentin sagen, dasz er die Expedition von der Rente Cammer besorget.

---

[1]) Generalprokurør Jens Severin Wartberg.
[2]) Den ovf. S. 217 nævnte Gustav Grüner.

Wasz Seinen Vorschlag wegen der Veranderung in der Cancelley betrift, so hat es damit wohl Zeit genung. Er hat sonderlich nun wohl andere Sachen an zu dencken. Wegen dem hochsten Gericht so hat Er wohl gethan vergangenen Sonnabend darin zu sitzen.

Den Abdruck von Arbiens Medaille haben wir schon ofters gesehn. Er ist zwahr an sich gantz guht; da aber die Konigin auf den Aufsatz auf den Kopf etwasz ausz zu setzen findet, so wünschen wir solches wohl erst dem Arbien bedeüten, und wird er ein gantz neüen Stempel wohl verfertigen müssen, da dan die Worte: Deo, virtuti et prudentia[1]) können darum gesetzt werden.

426.

1742, 26. Nov. (ib.). Wir schicken Ihm hiemit zu ein Memorial von Dorothea Elisabet Langhorn. Selbige st bey der Konigin Cammermädgen gewesen, hat einen Prediger gehabt, der Boisen heist, aber gantz wunderlich geworden[2]). Das Memorial ist zwahr an die Konigin eingerichtet; Er wird aber doch darausz ersehen, wasz sie verlanget. Wir wolten ihr gerne geholffen sehn, wen es angeht. Er wird solches weiter nachsehn und uns ferner Vorstellung darüber thun, ob man den Sogne Priester Ancker anmuhten sein(!) kan, dasz er ihr nichts von der ihr einmahl beygelegten Pension abziehet, weil sie das Gnaden Jahr von dem Dienst genossen.

427.

1742, 29. Nov. (ib.). Wir senden Ihm hiemit zu den Bericht von dem Probst Lundius[3]) in Flensburg, welchen derselbe auf unsern Befehl abgestattet hat von dem Felt

---

[1]) Fejlskrift for: prudentiæ.

[2]) Se foran, S. 41.

[3]) Christian E. Lundius, Præst ved St. Johs. Kirke i Flensborg og Provst i Flensborg Provsti († 1767).

Prediger Kaalund, welchen der Geheimteraht Schulin uns letzt im Conseil überliefert hat. Es hat der Bischof Herslof uns diesen Mann zum Feldprediger recommandiret, also wollen wir, dasz Er diesen Bericht demselben schicken oder geben soll und demselben in unsern Nahmen andeüten, dasz wir gerne sehn, dasz er dem Feldprediger Kaalund vor sich fordere, ihme sein böses Leben vorhalte, ihm unsere Ungnade andeüte und dazu setze, dasz er sich nicht unterstehen solte üm einen andern Priester Dienst anzuhalten, ehe und bevor er sein böses, gottloses und ärgerliches Leben und Wandel geändert hätte, und solches durch glaubhafte Zeügnisse von guhten und rechtschaffenen Geistlichen bekräftiget währe[1]).

Wir haben beyfolgenden Brief von Seiner Schwester[2]) letzt mit der Post bekommen. Es scheinet, dasz sie und ihr Mann in der Noht sind. Weil sie dan Seine Shwester ist, ihr Vater mein erster Hoffmeister gewesen, dem ich viel guhtes zu dancken habe, so will ich ausz besondern Gnaden die Pension, welche ihr Mann hat, von 500 Rthl. vermehren mit 300 Rthl.; so hoffe, werden sie besser wie biszheer auszkommen können. Wir wissen nicht, wo sie biszheer die 500 Rthl. haben heergekriegt, ob es ausz der Post Cassa oder von der Rente Cammer heergekommen ist. Wir wolten solches aber gerne wissen, üm die Order behorigen Ohrts zu stellen.

428.

1742, 11. Dec. (ib.). Das Schreiben von Baron Sohlenthal[3]), wovon wir heüte mit Ihm gesprochen haben, folget

---

[1]) M. Hans Vilhelm Kaalund blev 1743 Præst i Vorbasse og Grene, men blev 1745 dømt fra Embedet og levede siden i Kbhvn. af at gjøre Tiggervers (s. Dsk. biogr. Lex. IX, 44).

[2]) Vistnok Christiane Øllegaard v. Holstein, gift med den ovenfor, S. 207 nævnte Hans Bertram Rantzau.

[3]) Rimeligvis Georg Vilhelm, Baron af Søhlenthal, Administrator over Grevskabet Rantzau i Holsten.

hiebey. Wir zweiflen nicht, Er werde recht guht ihm die Meinung hier über schreiben können.

429.

1742, 11. Dec. (ib.). Der Brief an Baron Sohlenthal folget hiebey wieder zu rücke. Wir finden solchen entworffener Massen recht guht und nichts bey zu verandern.

430.

1742, 19. Dec. (ib.). Die heüte eingelauffene Relation vom General Major Grüner so wohl als die Versendung des Geheimteraht von Berckentin veranlasset uns, dasz wir gerne unser Conseil heüte noch ein mahls wolten beysammen sehen. Er wird also an Geheimteraht Berckentin und Schulin wissen lassen, dasz sie heüte üm 5 Uhr mit Ihm zugleich sich auf der Rahtstube einfinden möchten, da wir sie dan von dar durch unsern verborgenen Gang wollen sämtlich auf das Schlosz ruffen lassen.

431.

1742, 22. Dec. (ib.). Dasz Er die Predigt des Probst Hasses [1]) ausz Jütland gelesen und selbige guht findet, ist uns lieb ausz Seinem Schreiben zu ersehen gewesen. Wir schicken Ihm Baron Sohlenthal seine zwey Briefe wieder zu, das eine an Ihm; darausz ist zu ersehen, dasz er Sein Schreiben wohl verstanden hat; es ist aber auch etwasz darin, worausz man etwasz schliessen könte, als wolte er den Presidenten in Altona [2]) etwasz beschuldigen. Sohlenthal sein Schreiben an uns kan Er nur verbrennen, wen Er es gelesen hat. Wir haben Seiner Schwester die Verbesserung der Pension zugedacht. Wir sind es auch

[1]) Jacob Hasse, Præst i Skive, siden Stiftsprovst i Viborg.

[2]) Etats- og Regjeringsraad Bernhard Leopold Volckmar v. Schomburg.

noch fest entschlossen; nur haben wir es biszheero vergessen der Cammer solche unsere Resolution kund zu thun.

[P. S.] Auf den Montag aber wollen wir der Cammer unsere weitere Order dieser wegen beylegen.

432.

1742, 29. Dec. (ib.). Sein Dessein, so Er hat mit Einrichtung einer gelehrten Societet, finden wir sehr guht und loblich und wünschen, dasz Er solches moge zu Stande bringen; es wahre Schade, wen dieses guhte und nützliche Werck ausz Mangel des Geldes solte in Stecken gerahten. Wir wollen gerne so ab und zu etwasz dazu geben, und kan man 1000 Rthl. wohl annehmen und diesem guhten Wercke witmen, wen der Possessor von Raschenburg[1]) solche für den Cancelley Rahts Character geben will; aber am besten währe es wohl, wen man ein grösseres Capital samlen könte üm das Werek auf einen beständigen Fusz zu setzen. Wasz die Order angeht wegen Samlung dieser Societet, so kan Er solche nur, wen Er es und wie Er es nohtig findet, aufsetzen lassen.

433.

1743, 3. Jan. (Christiansburg). Wir haben ausz Seinem Schreiben vom 2ten Jan., welches wir erst heüte morgen erhalten, mit vielen Vergnügen ersehen, dasz Er uns verlanget zu sprechen in Seinen Familien Angelegenheiten. Wir haben dasselbe Verlangen, haben Ihm aber nicht mögen von andern wichtigern Angelegenheiten weg ruffen

[1]) Raschenberg (nu Juelsberg) i Avnslev Sogn ved Nyborg (s. Personalhist. Tidsskr. I, 279). Den omtalte Ejer var Jens Dreyer, der samme Aar havde kjøbt Gaarden. Han blev 26. Apr. 1743 udnævnt til Kancelliraad.

lassen. Wen Er also Zeit übrig hat, so wollen wir Ihm wohl heüte Abend üm 5 Uhr reden, da wir dan von Familien Angelegenkeiten, und wasz Er sonst noch wegen des Lehns vorzustellen hat, anhören wollen. Wegen der Charge von Justitiarius[1]) ist es allerdings guh und höchst nohtig, dasz solche bald wieder besetzt werde. Wir sind auf zwey Leüte gefallen, die wir beyde zu dieser Charge tüchtig und bequem halten, und die, wie wir glauben, auch Besoldung als Assessores ausz der Justitz Cassa geniessen. Der eine ist Schauboe[2]), der andere Falsen[3]). Beyde Männer haben von vielen Jahren heer das Lob, dasz sie die Justitz lieben und befördern. Es währe wohl guht, dasz ein solcher Mann zum Justitiario erwählet würde, der ein rechter Justitiarius in seinem Hertzen ist, ich meine, der die Justitz liebt und solche sucht ausz allen Kräften zu befördern und denen Procuratoren zu rechter Zeit weisz Einhalt zu thun, dasz sie sich wissen für ihm zu fürchten. Wir überlassen Ihm uns zu sagen, wen Er heüte zu uns kombt, welchen von die zwey genandten Er für den tüchtigsten hält. Es ist gewisz. dasz verschiedene im höchsten Gericht sitzen, welche sehr üm Gage sollicitiren; unter denen ist der Albertin wohl der erste mit.

434.

1743, 12. Jan. (ib.). Die Order wegen der Medaillen haben wir nicht unterschrieben, weil wir nicht gerne wolten 1000 Rthl. jährlich ausz unser particulier Cassa ausz zahlen.

---

[1]) I Højesteret.

[2]) Justitsraad Ole Borch Schouboe, Assessor i Højesteret.

[3]) Enevold Falsen, Medlem af Missionskollegiet, extraord. Assessor i Højesteret.

435.

1743, 12. Jan. (ib.). Wir haben alle Seine 3 Schreiben wohl erhalten. [Der Todes]fall[1]) der Konigin Anna Sophie[2]) macht uns [viel zu] thun. Geheimteraht Schulin hat uns noch nichts wissen lassen. Weil die Konigin Anna Sophie es so sehr verlanget hat, wie die Gräfin[3]) . . . sagt, unter einem Tag mit dem Gott seeligen Konig zu stehen, so wollen wir Ihr solches auch wohl zustehen. Sie musz aber an einen [andern] Ohrt stehen, und weder unten in der Ge[wölbe, wo] die andern Leichen vom koniglichen Hausz [stehen], noch auch oben, wo der Gottseelige Konig und meine Frau Mutter steht. Wird also [die Order an] die Commissarien wohl in so weit mussen geändert werden, dasz, stadt Randers, Rohtschild genandt werden. Da die Leiche nun nicht bey der bösen Jahres Zeit wohl kan transportirt werden, so wird wohl mit der Leiche Transport alles müssen auszgesetzt werden, bisz die Schiffart wieder angeht, und in der rohtschilschen Kirche ein Platz ist ausz fündig gemacht worden, wo sie kan hingesetzt werden. Inzwischen kan die Leiche in Clasholm in der Schlosz Capelle oder sonst wor hingestelt werden, da sie sicher steht. Wird Er also die Order an die Commissarien, was die Begräbnisz angeht, verändern lassen, sonst aber selbige, wie sie ist, ins reine schreiben lassen, damit wir sie unterschreiben konnen, und solche heüte mit der Postwagen schicken. Wegen Rohtschild wird es auch [wohl] guht sein, dasz Order ergeht an den Hofbaumeister

---

[1]) Langs ned ad Brevets Side er noget saaledes afslidt og afbleget, at det ikke er muligt at se, hvad der oprindelig har staaet. De manglende Ord kunne dog for det meste suppleres af Sammenhængen, og ere her satte mellem skarpe Klammer.

[2]) Døde 6. Januar 1743 paa Clausholm.

[3]) Sikkert Dronningens Søster Ulrike Eleonore f. Reventlow, gift med Grev F. A. Danneskjold-Laurwigen.

Thura, dasz er sich in der Kirchen [üm] sehe nach so einen Ohrt, wo diese Leiche kan hingestelt werden, und uns einen Überschlag bald eingebe, was ein solcher Platz einzurichten kosten soll. Er hat uns nicht geantwortet, ob Er meint, dasz wir trauern sollen oder nicht[1]).

436.

1743, 16. Jan. (ib.). Seh Er doch mahls nach unter denen Papieren, welche wir Ihm letzt zugesandt haben, ob sich nicht ein gewisz Papier darunter findet, welches eine Designation enthält von allehand Kostbahrkeiten. Wir haben solches verlohren und können es nicht unter unsern Papieren finden; wir glauben aber, dasz wir es Ihm müssen zugesandt haben unter andern Papieren.

Das hierbey folgende Memorial ist von einem Prediger in Jütland, welcher bittet, dasz seine Sache durchs Kirchen Collegium moge untersuchet werden. Da wir nun sein Gesuch gantz billig finden. so wird Er wohl dafür sorgen, dasz diese Sache im General Kirchen Collegio weiter examinirt werde.

437.

1743, 17. Jan. (ib.). Nachdem ich noch einmahl unter meinen Papieren gesucht habe, so habe doch endlich das Papier gefunden, wornach ich Ihm in meinen vorigen gefragt habe, welches Ihm melden sollen, damit Er sich weiter keine Mühe macht nach zu suchen.

Heüte soll der Laquais Brun ausz Schweden endlich glücklich angekommen sein, und wird man nun bald erfahren, wasz er mit gebracht hat. Gott lasse es nur wasz guhtes sein.

---

[2]) Spørgsmaalet er vistnok besvaret bekræftende, da der den 20. Januar 1743 blev anlagt 8 Ugers Hofsorg (s. Danske Saml. 2. R. IV, 297).

Wasz hat wohl Graf Larrwig[1]) Ihm gesagt, wie Er ihm gesagt, dasz wir nichts zu erinnern funden gegen der Konigin Anna Sophie Disposition, auszer wasz das silberne Taffel Service und die goldene Toilette anginge. Er wird wohl hierüber böse sein, dasz seine Frau das nicht haben soll. Die Toilett kan sie doch noch wohl kriegen, wen wir es nur erst gesehn haben. Das Taffel Service aber hört uns wohl unstreitig zu.

438.

1743, 17. Jan. (ib.). Wir haben den Clausberg heüte anbefohlen für den Samt, Silbermohr und Franchen zu sorgen[2]), dasz es bald anschaft, und wen er es alles beysammen hat, so wird er es Ihm zustellen, und so kan Er es mit dem Cammerjuncker Rantzau, wie Er vorgeschlagen hat, fortschicken.

439.

1743, 20. Jan. (ib.). Wir hatten gestern nicht Zeit Sein Schreiben zu beantworten, weil es eben Post Tag wahr; wollen es also heüte thun. Dasz Er sich nach den Umständen der Revision des Gesetzes erkundiget hat, und dasz Er gefunden, dasz der vorige Justitiarius[3]) fleissig gewesen ist, wie solches auch ausz seiner Witwe Memorial mit mehren zu ersehen, freüet uns, und beklagen dessen Abgang üm desto mehr. Wir geben Ihm auch darin Beyfall, dasz es besser ist, wen mehre Augen als 2 in diesem wichtigen Werck[4]) einsehen, und dasz die Sache ordentlicher Weise getrieben werde. Daheer finden wir Seinen Vorschlag gantz guht, dasz Order ergeht, dasz

---

[1]) Den ovf. S. 227 nævnte Grev F. A. Danneskjold Laurwigen.
[2]) I Anledning af Dronning Anna Sofies forestaaende Jordefærd.
[3]) Den tidligere uævnte Diderik Seckmann.
[4]) Lovkommissionen.

auszer Schauboe und Wartberg, welche nun noch alleine übrig sind, Stocken[1], Falsen[2], Ursin[3], Albertin[4], Kofod und Stampe[5]) noch mit dazu genommen werden. Diese können einen Post nach dem andern vornehmen und hernach die Woche einmahl sich samlen üm dasjenige abzuthun, wasz in der Mohnahts Samlung solte überleget werden. Es wird auch sehr guht und nützlich sein, wen Er bey dieser Mohnahts Samlung sein will als erster in dieser Commission; so kan Er helffen resolviren das jenige, wasz zu seiner Zeit Punct, Articul oder Capitels Weise zur Aprobation uns soll vorgestelt werden. — Ein beständiger Schreiber bey dieser Arbeit scheinet wohl unumgänglich nöhtig zu thun, und kan hierzu wohl derjenige genommen werden, den der Justitiarius biszheero gebraucht hat und Biørn Bertelsen Biørnsen heist. Dieser könte wohl als beständiger Secretarius hierzu gebraucht werden. Wir erwarten Seinen weiteren Vorschlag, wo Er meint, dasz dessen Belohnung konne heergenommen werden ohne unser Cassa zu beschwehren. Könte solches nicht ausz der Justitz Cassa genommen werden? Weil der Justitiarius so fleissig gewesen ist bey der Revision des Laus, so wahre es wohl unbillig dessen Kinder nach Brod gehen zu lassen. Wollen wir also gleich einer jeden von seinen Tochtern 100 Rthl. Pension ausz der nordschen Post Cassa beylegen, welches für sie alle 3 300 Rthl. ausz macht, und solches behalten sie, bisz sie sich verheürahten oder sterben, den sonst dürfte es wasz lang dauern, bisz die Tour bey der General Post Cassa an ihnen kähme. Es

---

[1]) Etatsraad Christian v. Stöcken, Assessor i Højesteret og i Hofretten.

[2]) Se foran, S. 226.

[3]) Haris Ursin, Assessor i Højesteret.

[4]) Peter Albertin, Ass. i Højesteret og i Hofretten.

[5]) Professorerne P. Kofod Ancher og Henrik Stampe.

kan aber wohl dabey gesetzt werden, dasz diese Pension ausz der nordschen Post Cassa nicht länger währen soll, bisz dasz alle geholffen, so auf der hiesigen Post Cassa angeschrieben sind.

[P. S.] Geheimteraht Schulin ist nicht im Stande morgen ausz zu gehen; da es dan sein Tag, und sonst nichts zu thun ist, so wollen wir das Conseill wohl bisz auf den Freytag aussetzen.

440.

1743, 20. Jan. (ib.). Ihm noch ein Schreiben zuschicken, dazu veranlasset uns beyfolgendes Memorial von dem Geheimteraht Rosenkrantz[1]), worauf derselbe wohl solte eine Antwort haben. Wir haben lange uns bedacht, durch wem wir ihm am besten könten antworten lassen; endlich sind wir auf Ihm gefallen, weil Er doch wohl am wenigsten wird zu risquiren haben, weil ermeldter Geheimteraht Ihm doch wohl so guht ist, dasz nichts weiter dadurch zu verderben ist. Wir wissen auch, dasz Er unsern Willen am besten allezeit ausz richtet. Des Geheimteraht Rosenkrantz Gesuch können wir ihm gahr nicht acordiren, weilen wen das von Clasholm abkombt, so ist das beste davon weg; den das ist die eintzige Holtzung, so noch dabey ist. Wir wollen ihm lieber seine biszheerige Pension mit 500 Rthl. oder 1000 Rthl., wie Er das selber guht findet, vermehren, üm ihm eine Marcke unserer Gnade zu geben, so lange er lebt. Er wird also einen solchen Brief an ihm entwerffen und solchen uns erst zu unser Aprobation zeigen.

441.

1743, 21. Jan. (ib.). Das Concept zu einem Brief an den Geheimteraht Rosenkrantz folget hiebey wieder zu

---

[1]) Den tidligere Statsminister Iver Rosenkrantz.

rücke; es ist solches gantz guht. Wir haben die Zahl von 1000 Rthl. darein gesetzt; wir wollen solches lieber an den alten Geheimteraht geben als an dessen Sohn. Den so ist doch zn vermuhten, dasz es mahls aufhören wird. Wegen Biornsen, der 3 a 400 Rthl. sucht von dem Byfogeds Dienst in Christiania, so beruhet solches, bisz wir das Gratial Buch durchgesehn haben.

[P. S.] Bey nochmahligen Nachsehn des Memorial sehen wir, dasz er sucht 3 a 400 Rthl. von die 500 Rthl., welche der hiesige Byeschreiber Schäfer abgeben musz. Wir wissen wohl, dasz der Byeschreiber Schäfer etwasz abgeben musz, wohin aber ist uns unbekant. Er kan sich wohl aber näher hiernach erkundigen.

à S. E. de Rosenkrantz le 22 de Janv. 1743.

V. E. a demandé en grace du Roi un endroit qui s'apelle Elkier, et s'est offert méme d'en païer le prix, qu'on y mettroit. L'endroit est si peu de chose, que S. M^té^ seroit ravi d'avoir par là ocasion de faire plaisir à V. Exc: et de lui faire une grace, qu'elle demande avec empressement; mais comme c'est le seul bois, pour ainsi dire, qui apartient à la terre de Claus-holm, et S. M^té^ ne peut pas gater une terre, qui lui est en toute maniere necessaire et aussi commode pour son sejour en Jutlande, par alienation du dit endroit, qui est quasi le meilleur morceau, Elle est faché, qu'Elle ne peut pas par ces raisons allegués acorder à V. E. ce dont Elle l'a prié treshumblement; mais toujours preté à lui temoigner ses graces Roiales. Elle souhaite, Monsieur, qu'après de longues services vous vivies content le reste de vos jours; Elle m'a ordonné, de vous saluer tres gracieusement, et de vous dire, Monsieur, qu'Elle a mis les ordres necessaires pour que les apointements annuels de V. E. soient augmentés de 1000[1]) Ecus. Je profite de cette ocasion pour en feliciter V. E., et j'ai l'honneur d'étre etc.

---

[1]) Dette Tal er med Kongens Haand indføjet paa den aabne Plads.

442.

1743, 27. Jan. (ib.). Der Geheimteraht Schulin ist noch nicht im Stande morgen im Conseill zu erscheinen; es ist aber heüte der Courier ausz Schweden gekommen, und da Geheimteraht Berckentin eine Frage von Wichtigkeit thut, welche wohl Überlegens braucht, so sehen wir gerne, wen Er morgen bey guhter Zeit zu dem Geheimteraht Schulin führe und mit ihm alles auf das genauste überlegte, da Sie so dann Ihre Gedancken, und wasz Sie meinen, schriftlich verfassen und uns einsenden können. — Er hat also nicht nöhtig herauf zu kommen zum Conseill. Wir haben Numsen inzwischen bestelt mit seinen Expeditionen von der Kriegs Cancelley üm nicht müssig zu sein.

443.

1743, 28. Jan. (ib.). Ausz beyfolgenden Papieren wird Er mit mehren ersehen, wasz die Commissarien von Clasholm an uns einberichtet haben, welches wir heüte mit der Post richtig bekommen haben. Wir haben bey ihre Vorfrage bey einem jeden Post beyzeichnen lassen, wie wir meinen, dasz es könne verhalten werden, und kan Er hiernach wohl die Order in der Cancelley an die Commissarien aufsetzen lassen.

[P. S.] Diese Order währe wohl guht, wen selbige morgen mit der Post konte abgehen.

444.

1743, 29. Jan. (ib.). Die Expedition an die Commissarien in Clasholm folget unterschrieben hiebey zu rück. Unsere Absicht ist keines Weges die Hauszhaltung daselbst auf unsere Rechnung führen zu lassen. Wird also best sein, dasz bey der 2ten Frage wegen der Hauszhaltung die Wörter »som hidintil« zu gesetzt werden, wie

Er solches gantz wohl erinnert hat. Es ist nur zu befürchten, dasz weil Hoffman sagt, dasz er nicht mehr den 2000 Rthl. in Cassa hat, er nicht weit damit langen wird.

An der Kriegs Cancelley wird wohl Notice müssen gegeben werden, dasz noch 4 Captains und Rittmeisters in Clasholm und 4 in Rohtschild mehr beordert werden.

445.

1743, 31. Jan. (ib.). Dasz der Prediger Brasch[1]) von Horsens angekommen ist, haben wir ausz Seinem Schreiben ersehen. Blum hat es uns gestern auch schon wissen lassen und ihm vorgeschlagen, dasz er künftigen Sontag Nachmittag an Pontoppidan seine Stelle predigen mochte, welches wir auch acordirt haben. Wird er also künftigen Sontag Nachmittag wohl predigen.

446.

1743, 2. Febr. abends halb 10 Uhr (ib.). Den Brabrand[2]) wolten wir gerne helffen, wie wir solches seinem Schwieger Vatern versprochen haben. Der Herlufholmer Schule gaunten[3]) wir auch gerne, dasz sie 1500 Rdl. profitiren mogte, weil es wohl wird nöhtig thun; aber solche Dienste, wie Ambtsverwalter Dienste, welches von die besten Dienste im Lande mit sind, die wollen wir nicht gerne durch Abstehung überlassen. Er kan also an dem Brabrand nur sagen, dasz dieses sein Gesuch nicht anginge. Wir wollen aber schon bedacht sein, ihm bey anderer Gelegenheit zu helffen. Wen Er Lust hat, so erlauben wir Ihm gantz gerne mit unsern Sohn nach Anderschau zu folgen; aber unser Sohn kombt erst Freytag

---

[1]) Mogens Brask, Hospitalspræst i Horsens († 1748).

[2]) Formodentlig den senere Landsdommer Frederik Brabrand (s. Dsk. biogr. Lex. II, 579. Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 541).

[3]) En Blanding af gönten og undte.

Abend zu Hause, und wir gedencken Freytag Morgen, wils Gott, Conseil zu halten, wo Seine Gegenwahrt wird nöhtig thun, weil es der Tag ist von den dänschen Expeditionen.

Geheimteraht Rosenkrantz und Sein Schwager der General Major Rantzau scheinen beyde sehr vergnügt zu sein. Vielleicht wird Rosenkrantz es nicht lange machen [1]). Die Catharal Fieber sind gefährlich für Leüte von seinen Jahren; er daurt [2]) mich recht der guhte Mann.

à Rosenholm le 28 Jan. 1743.

Monsieur.

Quoyque je sois peu en estat d'arranger mes pensées affaibli extrement par une fievre catheralle et d'un asthme, qui, il y a trois jours, fit craindre pour ma vie le medecin même, je ne sçauroi me refuser l'honneur de remercier vostre Excellence de sa lettre du 22 passé, que j'ay recue par le dernier ordinaire; et sur tout de La supplier de me mettre aux pieds de Sa Maj[té] nostre auguste mâitre, de la part de qui vostre Excellence me dit tant de choses gratieuses, que je manque de parolles pour exprimer en quelque maniere seulement, combien j'y suis sensible et jusqu'ou en va ma tres humble reconnaissance. Je me flatte, que vostre Excellence voudra bien y supplier et en me mettant aux pieds de Sa Majesté de servir des expressions les plus fortes pour marquer à un si bon mâitre, combien je reconnois, que ses bienfaits passent mon peu de merite. L'augmentation de mes appointemens en est un, auquel je ne devois aucunement m'attendre, qu'il part de la seule et libre Generosité de Sa Maj[té]. Je sens toute la grandeur de cette grace, mais je manque d'expressions pour en remer-

---

[1]) Gehejmeraad Iver Rosenkrantz døde dog først 1745.

[2]) Kongens Blanding af Dansk og Tydsk har vistnok her bragt ham til at sige omtrent, hvad han egentlig mente, medens det var hans Hensigt at skrive: es trauert.

cier un si bon Mâitre dignement. Ce que je puis c'est de prier Dieu pour luy, et d'estre toujours prest à sacrifier pour son service mon bien et le peu de vie qui me reste. — Si j'avois en l'idée, que ce petit endroit Elkier fut si necessaire à Clausholm, je me serois bien guardé d'incommoder Sa Maj^{té} de cette sollicitation, et le seul regret, qui m'en reste, est, que Sa Maj^{té} me soupçonne d'avoir voulu surprendre Sa facillité, et c'est ce que je supplie vostre Excellence de protester à Sa Maj^{té} avoir esté fort eloigné de mes pensées. Asseuré contre cette crainte je n'ay que trop de raison de cherir ce refus, et de louer et benir Sa Majesté de toutes ses graces. J'ay une obligation infinie à vostre Excellence d'en avoir bien voulu estre un si fidelle interprete, et je m'estudieray à luy marquer, combien je crois luy en devoir, par le respect sincere, avec lequel je seray toute ma vie

Monsieur
de vostre Excellence
le tres humble et tres obeissant serviteur,
I. Rosenkrantz.

P. S. Je suis charmé de sçavoir, que le pauvre Hirch est placé; j'espère quil rendra bon service, et l'appuy que vostre Excellence luy a donné m'oblige infiniment. Ma femme se recommande à vostre Excellence et à madame, à qui je baise les mains tres respectueusement.

447.

1743, 3. Febr. (Christiansburg). Weil Geheimteraht Schulin noch nicht in Stande ist morgen ausz zu gehen, so werden wir morgen kein Conseill halten. Wen Er aber wolte halb 12 Uhr zu Mittag oben kommen, so wolten wir Ihm gerne selber sagen die Veränderung, die wir heüte gemacht haben mit dem Admiral Summ[1]) auf dem Holm, damit Er es von uns zu erst erfähret.

---

[1]) Admiral Ulrik Frederik Suhm blev afskediget.

448.

1743, 8. Febr. (ib.). Wir schicken Ihm wieder zu was von die Commissarien von Clausholm heüte bey uns ist eingelauffen, und haben bey einem jeden Posten beyzeichnen lassen, was unser Resolution ist. Er wird es in der dänschen Cancelley darnach expediren lassen und morgen oben schicken, damit wir es unterschreiben können, und es also morgen mit der Post kan wegkommen.

449.

1743, 16. Febr. (ib.). Die Vorstellung von die Directeurs vom Waisenhausz folget hiebey wieder zu rücke nebst unser darauf gezeichneten Resolution. Das von die Cantzeley Sporteln von Ihm uns übergebene Project folget hiebey auch wieder zu rück. Wir finden solches auch recht guht, und kan Er die Ausztheilung darnach nur machen.

450.

1743, 27. Febr. (ib.). Das Schreiben an Graf Friese[1]) finden wir recht guht, meinen jedoch, dasz die unterstrichene Worte wohl konten ausz gelassen werden, weil solches den Baron Wedel[2]) Anlasz geben könte entweder Avancement zu suchen oder seine Dimission ausz dem militair Stande zu begehren; das währe wohl Schade, weil es ein ahrtiger Officier ist. Es währe wohl guht, wen der Brief gestern hätte können mit der Post wegkommen; aber wir hatten gestern nicht Zeit Ihm dieses zu schreiben; es komt endlich zeit(ig) genung, wen es am Sonnabend noch wegkömbt.

---

[1]) Grev Christian Friis til Frijsenborg (s. Dsk. biogr. Lex. V, 414).
[2]) Ovennævnte Grev Friis's Svigersøn, Baron Erhard Wedel (siden: Greve Wedel-Friis).

Wasz uns Graff Stollberg geschrieben samt Copey des Briefes von Bestuchof legen wir hiebey an, wie auch wasz wir bemeldten Grafen gestern mit der Post geantwortet, wird Er ausz dem Anschlusz mit mehren ersehen[1].

Der Streit mit Numsen und dem Kirchen Collegio kan wohl nicht besser als durch eine mündliche Conferentz gehoben werden, weszfals wir Ihm die Papieren dieses angehend zu rücke senden.

451.

1743, 8. Märtz (ib.). Da Geheimteraht von Berckentin sich in seiner heütigen Relation einige vorlaüfige Order auszbittet, wasz er sagen soll, wen die Wahl auf unsern Sohn fält, wegen der Hülfsleistung in Schweden, so wolten wir gerne morgen üm 10 Uhr auf der Rahtstube kommen und mit Ihm und Geheimteraht Schulin überlegen, wie weit die Hülfsleistung zu determiniren steht. Er wird also gegen solcher Zeit sich auf der Rahtstube einfinden, auch bestellen, dasz da etwasz Feür gemacht wird. An Geheimteraht Schulin haben wir es schon wissen lassen.

452.

1743, 16. Märtz (ib.). Die Order an die Commission unterschrieben folget hiebey zu rücke. Graf Friess scheint nicht recht vergnügt von unser Antwort zu sein. Der Baron Wedell kan gerne, auf dem Fusz wie Gedde zum Baron gemacht ist, zum Grafen declarirt werden, aber er kan doch nie nicht die Grafschaft erben, seine Kinder aber wohl. Das friesische Wapen mag er gerne führen, wen er dazu so grosse Lust hat, aber Cammer Herr kan er

[1]) Grev Christian Ernst af Stolberg-Wernigerode stod i stadig Forbindelse med den bekjendte russiske Statsmand Alexius Bestushef, og meddelte Christian VI Afskrifter af hans Breve (s. H. L. Møller, Kristian den Sjette, S. 201 o. fl. St. Holm, Danm.-Norg. Hist. u. Kr. VI. S. 190 f.).

nicht werden, es sey dan. dasz er opfert. Das Geld für die Medaille, 9 Rthl. 1 Mk., folget hiebey.

Graf Calenberg[1]) sein Brief enthält ein Gesuch, welches ihm nicht wohl acordiren kan wegen der Consequence, welches Er ihm bedeüten wird.

453.

1743, 30. Märtz (ib.). Mein lieber Geheimteraht, wir dancken Ihm für die guhte Nachricht, so Er uns übersandt hat. Gott gebe, dieses möge gewisz sein, so wollen wir seinen Nahmen dafür loben; den dieses hat Gott allein gethan. Die Freüde, die wir darüber haben, ist grosz; den nun ist ein ewiger Friede zu hoffen. Das Schiessen haben andere auf dem Lande hier auch gehört[2]).

454.

1743, 1. Aprill (ib.). Dasz Er den Extract von Graff Dannesckiold deütlich gefunden und mit der speciellen Berechnung, welche Er uns wieder eingesandt hat, conform befunden, ist uns sehr lieb.

Wir haben an dem Cammerjuncker von der Lühe befohlen, dasz er das Geld an Ihm auszzahlen soll für die drey Medaillen.

Wegen der Nachricht ausz Schweden haben wir schon die Anstalten gemacht, dasz uns alles soll nachgebracht werden. Gott gebe wasz guhtes daheer. Zu Seiner Reise nach Leire wünschen wir Ihm viel Glück.

455.

1743, 2. Aprill (ib.). Wir schicken Ihm hiemit zu, was wir in dem Kasten, der letzt durch den Oberhofmeister

---

[1]) Se 2den Del, S. 292.

[2]) Man mente at have hørt Glædesskud fra Skaane, i Anledning af at den danske Kronprins antoges for valgt til Thronfølger i Sverig.

Revenklau[1]) von Clasholm gebracht ist, an Designationen und Verzeichnisz von Gold, Juvelen und andern Pretiosen gefunden; wir müssen aber dabey erinnern, dasz wir noch nicht die Zeit gehabt haben nach zu sehen, was an Juvelen und Nippen sich in diesem Kasten findet, wolten also gerne, dasz Er von diesen Designationen und Verzeichnissen mochte Copey nehmen lassen üm solches nach Clasholm an die Commissarien zu schicken; die Originalia, so doch eigentlich Claden sind, aber wolten wir gerne wieder haben üm nach zu sehen, was wir davon schon haben.

456.

1743, 6. Aprill (ib.). Wir haben ein Inventarium verfertigen lassen über alle die Sachen, welche in dem rohten Kasten sind, welche der Revenklau von Clasholm mit gebracht hat. Wir schicken Ihm solches Inventarium zu, damit Er kan, wen Er es nöhtig findet, noch mit heütiger Post denen Commissarien nach Jütland hinüber senden. Wir haben unter unsern Papieren gestern noch nachgesehn; aber die Designation von der K. A. S.[2]) findet sich nirgends nicht: glaube also, dasz selbige sich noch in Petto findet.

457.

1743. 12. Aprill (ib.). Ob wir gleich willens gewesen sind als wie morgen früh Conseil zu halten, weil uns aber Verhindrung aufgekommen ist, als melden wir Ihm, dasz vor heüte 8 Tage kein Conseill sein wird, welches Er dem Geheimteraht Schulin zu seiner Nachricht kund thun wird. Weil doch eben nichts pressantes ist, so hoffen wir, dasz nicht viel hiedurch wird versäumet werden.

---

[1]) Frederik Reventlov († 1752) havde været Overhofmester hos afd. Dronning Anna Sofie.
[2]) Königin Anna Sophia.

458.

1743, 20. Aprill (ib.). Den Brief an Seinen Bruder finden wir recht guht und nichts dabey zu erinnern, und kan Er denselben nur so abgehen lassen.

459.

1743, 27. Aprill (ib.). Wir finden Seines Brudern Vorschlag gantz guht und aprobieren, dasz er statt dem Cronhielm die Sache gleich mit dem Pless anfange.

460.

1743, 4. Maj (ib.). Es ist uns sehr lieb ausz Seinen Schreiben zu ersehen, dasz Er mit dem Stiftsambtmann Osten geredet, und dasz selbiger es angenommen[1]). Dasz er einige Difficulteten gemacht hat, wundert uns gahr nicht. Die Veranderug wollen wir, wie Er selber schon weisz, auf die beste Ahrt von der Welt machen, so dasz der Geheimteraht von Berckentin, welcher nun das Departement hat und sein Antecessor ist, nicht wird Uhrsach haben miszvergnügt zu sein. Was unser Confidence angeht, kan Er nur an Osten sagen, dasz wir Ihm solche so lange lassen würden, als wie er sie meritirte. Übrigens erkennen wir mit Danck, dasz Er Seine Commission so wohl auszgerichtet hat.

[P. S.] Der Graf Örtz klagt, dasz das höchste Gericht seine Sache so lange auszsetzet, so dasz er und seine Mutter wohl darüber sterben können, ehe und bevor sie ein Ende auf dieser Sache sehen konte. Wird Er also wohl thun, wen Er mit dem Justitiarius spricht und ihm fragt, wie es kähme, dasz sie die Örtzische Sache so lange ausz setzten, und dasz wir gerne wolten ein Ende auf der Sache wissen.

---

[1]) Nemlig Overtagelse af Pladsen som 1ste Deputeret i Finanserne, som Geh.-Rd. Chr. Aug. Berckentin hidtil havde indtaget.

461.

1743, 12. Maj (ib.). Dasz die Stempel nunmehro fertig sind. dasz die Medaille kan geschlagen werden, haben wir ausz Seinem Schreiben ersehen; weil Er aber bey der Devise noch erst was zu erinnern findet, so wird die Medaille wohl nicht ehe konnen gepreget werden, bisz eine andere Devise ausz gesuchet ist, worzu Er uns wohl wird welche im Vorschlag bringen.

Weil der Cancelleyraht Schönbach[1]) so sehr stammert, wird er zum Burgermeister in Kioge sich wohl nicht wohl schicken; wird also best sein, dasz er Byfogdt in Ripen wird, Birckedommer von Riiberhus Birck und, wen der Münster Skriver Dienst noch unbesetzt ist, Munster Skriver in dortigen District, welches letztere Er dem Graf Dannesckiold für der See Kriegs Cancelley könte kund thun, damit die Expedition ausz der See Kriegs Cancelley besorget wird. Wegen Kioge vermeinen wir, dasz der alteste Rahts Herr von Deurs[2]) könte Burgermeister [und] zugleich Byschrieber sein. Wegen des Hardesvogts Dienstes Besetzung wissen wir nicht, ob solches uns zu kömbt oder noch Walloe gehöret. Wen es noch Walloe nicht gehöret, so kan von Deurs es wohl mit bekommen, des gleichen müste er wohl den Zölner Dienst behalten. — Der von Ihm vorgeschlagene Christen Larsen, welcher in Seinem Diensten, würde den nur vors erste allein Rahts Herr. — Wornach Er die Expedition wohl besorgen wird.

462.

1743, 14. Maj (ib.). Den Brief an Geheimteraht Berckentin haben wir gelesen und finden solchen entworffener Massen gantz guht und nicht[s] von oder zuzuthun. Wir

---

1) Johan Christoffer Schønbach var Byskriver i Rønne.
2) Jan van Deurs (s. Petersen, Kjøge Bys Hist., S. 46. 256. 258).

überlassen Ihm aber, ob Er demselben will mit der Post abgehen lassen, oder, ob Er wegen der Sicherheit nicht meint, dasz es besser ist, dasz man einen Courier damit abschicket; den sonst dürfte er auf den Posten geöfnet werden.

Die Devisen, welche Er uns übersandt hat, und wofür wir Ihm dancken, wollen wir der Königin so bald wie möglich zeigen, und so bald sie eine wird ausz gesuchet haben, wollen wir Ihm solches gleich melden. Wir erinnern uns sonsten wohl, dasz Er uns vor einiger Zeit welche Symbola eingeliefert hat, welche Professor Gramm entworfen gehabt hat; wir wissen aber nicht recht, wo wir solche gelassen haben; es deücht uns, als hätten wir sie Ihm wieder geschickt; doch können wir es nicht gewisz sagen.

Weil Er nicht meint, dasz der von Seinen Leüten, welchen wir zum Rahtsherrn in Kioge gemacht haben, davon alleine leben kan, so vollen wir ihm den Byschriver Dienst noch dabey geben. Den Herretzvogtsdienst glauben wir, dasz es uns nicht beykömt über zu disponiren.

Wegen Seinen Bruder steht zu erwarten, was er am Montag von der ihm auf getragene Commission einberichten wird.

Dasz es mit den gelehrten Sachen[1]) so wohl avanciret, freüet uns sehr, und wird uns noch lieber sein, wen bald etwasz kan publicirt werden. Er hat gantz recht, wen Er meint, dasz es nun Zeit ist daran zu gedencken, wo auch alte Leüte in Ruhe ihr Leben zu bringen können und durch allerley Decouvert uns und dem Vaterlande dienen können[2]), nachdem nun für der Jugend so wohl gesorget ist. Wir erwarten desfalls Seinen näheren Vorschlag.

---

[1]) Videnskabernes Selskab.

[2]) Se nedenfor S. 244—5.

Madame von Ahnen, welche der Gräfin Bluhmen[1]) bevollmächtigte ist, hat nun abermahls einen groossen Lerms [gemacht] und giebt vor, dasz der Wartberg ausz der Sache vom Graf Ortz ginge, und dasz die Sache dadurch wieder einen neüen grossen Auffenthalt bekähme. Gott weisz, ob es so ist; Er wird sich darnach erkundigen.

463.

1743, 18. Maj (Friedrichsburg). Wir hatten Ihm gerne gleich auf Sein Schreiben geantwortet, wen nicht unsere Reise von Copenhagen uns daran verhindert hätte. Mit dem Schreiben an Geheimteraht Berckentin musz es den wohl beruhen, bisz ein Courier von Stockholm kombt, welchen wir nun doch fast alle Tage vermuhten können, da Er es dan demselben kan mitgeben, wen er wieder respediret wird.

Weil der Herretsvogts Dienst von uns auch zu besetzen ist, so wollen wir solchen auch noch dem bey Ihm in Diensten gestandenen neüen Rahtsherren in Kiøge beylegen, so dasz er soll Rahtsherr in Kiøge, Byschreiber und Herretsvogt zu gleich sein, und auf solche Weise hoffen wir, dasz er wird leben und auszkommen können. Was den Birckedommer Dienst in Walloe betrift, solcher bleibet dan der Konigin oder dem Stift zu besetzen.

Was Seinen Vorschlag angeht, betreffend woheer der Fond zu nehmen, worvon ein Etablissement könne errichtet werden, wovon alte Hauszwirte, gelehrte Leüte, die nicht mehr dociren konnen, wie auch abgelebte Officiers, welche wasz neües erfinden oder auszarbeiten, konnen unterhalten werden, finden wir selbigen recht guht; nur fürchten wir, dasz der Fond nicht viel wird einbringen, weilen gemeiniglich solche Peber Svende Testamente machen, oder

[1]) Grevinde Charlotte Amalie Blome f. Friis, Moder til Grev Fred. v. Oertz (s. 2den Del, Reg. u. Friis).

eine grosse Anzahl arme Erben hinter lassen, denen man das, wasz ihnen gebühret, nicht wohl entziehen kan. Doch steht es zu probiren, und wahre der Ober Cammer Herr Pless, wen er solte zu sterben kommen, ein solcher rechter Vetter Peber Svend.

Er siehet an jetzo selber, wie schlecht es geht mit der Rente Cammer, und wie wenig sie sich im Stande befindet uns Geld zu verschaffen, da wir es doch so höchst nohtig brauchen. Wir finden Seinen Vorschlag sehr guht und dancken Ihm dafür. Wen Er es nur der Cammer wolte proponiren und dabey sagen, dasz wir es aprobiren; so sind doch 200,000 Rthl. fürs erste herbey geschaft, ohne dasz sie haben grosse Mühe davon gehabt.

Was Er von Seinem Lehn erwehnet, so wollen wir Ihm Glims Kirche gerne zu Seinem Lehn überlassen, wie wohl wir sonst nicht gerne Land und absonderlich Kirchen weggeben. Weil Er uns aber mit Treüe und allem Fleisz dienet, so wollen wir eine Exeption in der Regel machen; zu dehm hat Ihm der Magistrat genung wegen dieses Lehns chicanirt. Es ist bey uns nichts eingekommen, dasz uns wissend ist, worin andere sich auf dieses Lehn sollen beruffen haben und üm gleiche Gnade angehalten haben. Wir werden es auch nicht einem jeden so gleich wie Ihm acordiren. Beyfolgendes Memorial von der Grafin Knudten[1]) mochte dahin können gedeütet werden. Doch will sie, wen sie kan die Erlaubnisz erlangen 2 Baronien errichten[2]), 20^{m} Rdl. courant in unser Particulier Cassa[3]) gegen jährlicher abzutragenden Zinsen a 5 pro Cent; doch

[1]) Grev Adam Christoffer Knuths Enke, Ida Margrete f. Reventlov.

[2]) For hendes to Sønner, Christian Frederik og Conrad Ditlev Knuth. For den første oprettedes Baroniet Christiansdal (Halsted Kloster) paa Laaland, og for den anden Baroniet Conradsborg (Sørup) i Sorø Amt (s. Mag. t. den danske Adels Hist. S. 335—6), begge siden forsvundne.

[3]) Her er glemt et Ord (bezahlen).

will sie das Capital nie nicht wieder haben, sonder das verbleibet unserer Cassa. Wir verlangen hierüber Seine Gedancken. Solte Er es nöhtig finden, so kan Er wegen dieser Sache bey Clausberg nähere Nachricht kriegen, wen Er mit ihm spricht; den die Grafin alles durch seine Hande hat gehen lassen. Diese 20^{m} Rdl. sind wohl eine beständige Last für unser Cassa, so lange jemand von der Knudschen Familie im Leben ist; aber wir haben nun das Geld nöhtig.

Mad. von Ahnen hat eine grosse Freüde bezeigt und sich sehr bedancken lassen, dasz die oertzische Sache ihren Fortgang bekommen soll.

Sein Bruder hat seine Commission gantz glücklich und wohl angebracht. Ich hoffe, dasz wir nun allezeit über diese Parthey zu disponiren haben, und wird Er ihm schreiben, dasz er nur so continuiren möge.

Wegen Seines Auffenthalts auf Leyre finden wir nichts zu erinnern, sondern sind wohl damit zufrieden.

Es sind 2 gelehrte Männer in Italien und zwahr in Florentz, diese haben uns ein grosses und sehr curioses Buch dedicirt von allen alten Statuen, so sich daselbst finden. Wir haben ihnen dafür einen jeden 2 goldene Medaillen mit Juvelen geschencket, und weil sie sehr verlangen nobilitirt zu werden, so haben wir ihnen solches auch zugestanden. Der Captain Norden[1]) vom See Etat, welcher nun tod ist, hat diese Connoisance gemacht. Der Graf Danneschiold wird die Nahmens und die Umstände von diese Leüte wohl weiter wissen, wen Er nur inzwischen auf die Patenten anfangen läst zu schreiben, weil solche viele Zeit erfordern.

---

[1]) Frederik Ludvig Norden, særlig bekjendt af sin Rejse i Ægypten, døde i Paris 1742. (Nyerup, Lit. Lex., S. 431).

464.

1743, 21. Maj (ib.). Seine beyden Schreiben vom 12ten Maj haben wir alle beyde richtig und wohl erhalten.

Es ist uns sehr lieb darausz zu ersehen gewesen, dasz Sein alter Domesticque nun leben kan. Wen durch Seinen Vorschlag von die Peber Svende die Gelehrsamkeit hier in Dannemarck auf ewig konte etablirt werden, so wahre es wohl eine sehr guhte Sache und uns sehr lieb. Wegen Glims Kirche wollen wir es der Cammer selber schon kund thun, wen Er uns nur meldet, wo sie lieget. Mit der Grafin Knudten wird Er wohl nicht ehe reden, bisz Er zu vor mit Clausberg geredet hat. Wir nehmen gerne das meiste, wasz wir kriegen konnen, und währe es wohl sehr guht, wen wir mehr bekommen konten; aber da Clausberg die Sache mit der Grafin Knudten angefangen hat, so wissen wir nicht, in welchen Terminis es nun steht. Wir haben endlich vor der Hand keine so grosse Summe so hochst nohtig; sondern es währe uns auch schon lieb, wen wir mit der Zeit einigen Vortheil darausz haben könten. Es währe wohl eine sehr guhte Sache, wan die Oertzische Sache in diesen Sommer können einmahl zu Ende kommen. Wegen derer Nobilitationspatenten wird Er wohl mit dem Graf Danneschiold näher reden. Wir finden Seinen Vorschlag wegen der Kuster Wohnungen gantz guht, und kan Er solches, wen Er es guht findet, dem Kirchen Collegio, dem Justitiario und General Procureur zu weiterer Deliberation übergeben.

Dasz Er am Fusz Schaden hat, thut uns leyd. Wir wünschen, dasz solches bald möge besser werden, und dasz wir Ihm am Donnerstage hier zu sehen bekommen. Die Wahl aber in Schweden ist wieder aufgesetzt bisz den 25ten Maj, wie ausz den letzten Briefen von Geheimteraht Berckentin zu ersehen ist, welche ich heüte mit

einem Courier bekommen habe, welches Geheimteraht Berckentin sein Kutscher ist.

465.

1743, 27. Maj (ib.). Sein Schreiben vom 25ten Maj haben wir erst gestern Abend gantz spahte mit dem Hoffmeister Juel[1]) erhalten. Die Expeditiones, wodurch die Cammer 57000 Rthl. gleich baar empfängt, folgen hiebey unterschrieben zu rücke, und wird solches Geld der Cammer sehr angenehm sein, weil sie es höchst benöhtigt ist. Wasz vor die Küster Wohnungen einkommen wird, stehet zu erwarten, wen die niedergesetzte Commission sich deszfals samlen wird.

Wir zweiflen daran, ob Er wird mehr von der Gräfin Knudten herausz bringen, wie wohl Er es versuchen kan. Wen Er uns die 2 Tonnen Goldes zu lehnen schaft, so thut Er uns einen grossen und recht besonderen Dienst.

Wir dancken Ihm für Seine guhte Wünsche und Seüfzer, welche Er an dem Tage gethan, da Er vermeint, dasz die Wahl in Schweden würde vor sich gehen; allein ich fürchte, dasz die Wahl nicht am 25ten ist vor sich gegangen, wie ich habe ausz die letzteren Schwedschen Briefe ersehen, in dem Russland endlich soll angefangen haben etwasz zu biehten als Osterbotten, Abo und bisz an dem Kymne Flusz; und sie meinen, dasz Schweden solches wird ahnnehmen.

Der Rahts Herr ausz Landscrone, welcher an dem Kaufmann Wittrock schreibet, mag es wohl guht meinen; aber er weisz wohl nicht recht, wie es zusteht i Stockholm.

[P. S.] Der Extract von den Sachen, die in Clasholm mangeln, folget hiebey zu rücke. Wir wollen, wen wir mahl nach Copenhagen kommen, nachsehn; haben deszfals auch Copey davon nehmen lassen.

---

[1]) Carl Juel til Taasinge, Hofmester hos Prinsesse Louise.

466.

1743, 2. Jun. (ib.). Wir schicken Ihm hiemit die Divisen oder Symbola wieder zu. Die Königin hat sich endlich eines auszgesucht, welches sich nicht hierunter findet, so aber lautet: accipio ut prosim. Er wird dan wohl dafür weiter sorgen, dasz dieses üm der Konigin Bildnisz gesetzet werde, und konte diese Medaille noch wohl zu den 7ten August fertig werden.

467.

1743, 13. Jun. (Christiansburg). Ausz Seinem Schreiben von 7ten Jun. haben wir samt den Beylagen [1]) ersehen, wie weit Er es mit der Grafin Knudten gebracht hat in dem Geld negotio. Wasz die Gräfin Knudten verlangt ist freylich etwasz viel, und sind wir Gottlob noch nicht in einen so grossen Geldmangel, wie sie sich vielleicht einbildet.

Unsere Gedancken hierüber sind diese. Wen die Grafin Knudten 20 m Rdl. an unser particulier Cassa nun gleich a 4 Procent vorschiessen will und 30 m Rdl. zu dem 11ten December an der Rente Cammer auch a 4 pro cento, so könten sie Erlaubnisz kriegen 2 Baronien zu errichten, doch nur auf ihre 2 jüngste Sohne und ihre Tochter; die übrige Collaterales aber müssen davon ausz geschlossen sein, und die Freyheit müste uns gleich wie ihr reservirt bleiben das Capital auf zu kündigen, wen wir es für guht finden.

---

[1]) Vedhæftet findes en Forestilling, dat. Leyre 5. Juni 1742 (sic), fra J. L. Holstein til Kongen angaaende Grevinde Knuths Ønske om at oprette to Baronier for sine to yngste Sønner, »welche alle die Freyheiten genieszen, die in denen Privilegiis enthalten sind, und auf alle Descendenz, mänlich und weiblich, folgen, ja auch auf denen Geschwister«. — Ligeledes findes et Ark med Optegnelser af Holstein om Forhandlinger i Sagen.

Hiermit deücht uns konnen beyde Theile wohl vergnügt sein. Er wird aber wohl thun, wen Er dem Clausberg hiervon unter der Hand Nachricht ertheilet.

Wasz Er wegen Seines Lehns uns angebracht hat, so haben wir bey jeden Punct unsere Gedancken gesetzet. Geheimteraht Berckentin scheinet in seiner Antwort an Ihm sich gantz guht und raisonabel zu finden wegen der Veränderung auf der Cammer; es kan ihm auch nicht den geringsten Schaden oder Tort thun. Nun ist nur die Frage, wie es anzufangen ist, dasz Osten bald auf der Rente Cammer antreten kan, von welchem Collegio die Order an ihm ergehen soll. Es deücht uns, dasz diese Order allezeit ausz der dänschen Cancelley ist expedirt worden. Fals solches ist, wird Er wohl dafür sorgen, dasz solches jo ehe jo lieber expedirt werde. Wir ersehen mit Vergnügen ausz Seinem Schreiben, dasz Er in diesen Tagen der Rente Cammer wiederum ungefehr ein 12000 Rthl. von der Universitet verschaffet. Alles Geld ist anjetzo sehr guht. Was Er wegen der Devise von der Konigin erinnert, so überlassen wir Ihm es zu machen, wie Er es guht findet, weil Er es besser versteht wie die Königin und ich, und kan das Wort accipio wohl weggelassen werden und nur blosz gesetz[t] werden: ut prosim. Wasz Er von Etatsraht Louensckiold[1]) meldet, so ist die Offerte, welche er thut, schon gantz guht, nemlich dasz er will 20^{m} Rdl. vorschiessen und davon keine Zinsen fordern bisz nach Verfliessung von 10 Jahre, wen nur die Condition nicht dabey wahre von dem Character als Cammerjuncker für seinen Sohn. Ich bin mit die Hoff Characters viel rahrer als mit andere; den ich meine, dasz dazu keine andere als von guhter Familie müssen genommen werden. Solte Louensckiold aber vielleicht

[1]) Jernværksejer Herman Leopoldus Løvenskiold til Birkholm († 1750). Se Dsk. biogr. Lexikon X, 605.

mit einen andern Character ver liebt nehmen wollen, so währen die 20 m Rdl. wohl an zu nehmen; sonsten aber nicht. Seinen Sohn[1]) werden wir niemahlen nicht zum Cammerjuncker machen, wie sehr wir auch das Geld benöhtiget sind.

Da wir gehöret haben, dasz der Byfogds Dienst in Odensee leedig sein soll, so haben wir von denen so häuffig darum suchenden einen gewissen Fogh[2]), den uns unsere Schwester sehr recommandiret hat, diesen Dienst gegeben, und wird Er die Bestallung als Byfogd für diesen Fogh aufsetzen lassen. Er freyet des vorigen Policey Meister Dochter[3]), welche eine Persion von 100 Rthl. ausz der Post Cassa hat. Diese Pension haben wir, auch auf unser Schwester Verbitte, einer gewissen Frölen Lutzauen, welche eine Tochter des vorigen Geheimteraht und Stiftsambtmann dieses Nahmens[4]) ist. (Sluttes).

---

[1]) Daværende Lieutenant Severin Leopoldus Løvenskiold, senere Erector af Baroniet Løvenborg. Da han 1743 ikke kunde blive Kammerjunker, tog han til Takke med at blive Justitsraad; Aaret efter blev han Konferensraad. Kongen trængte til Penge!

[2]) Marcus Fogh (siden til Brobygaard, † 1762).

[3]) M. Fogh blev gift med en Datter af afd. Etatsraad Johan Bertram Ernst, forhen Politimester i Kjøbenhavn.

[4]) Henning Ulrik Lützow, Stiftamtmand over Laaland og Falster og Amtmand over Nykjøbings Amt, † 1722.

Charles de Danzay,

fransk Resident ved det danske Hof.

Udsendelsen af Gesandter fra den ene Stat til den anden gaar jo omtrent lige saa langt tilbage i Tiden som selve Historien; men faste »Residenter«, der gjennem en længere Aarrække repræsenterede deres Stat eller Regent ved et fremmed Hof, tilhøre mere udviklede internationale Forhold. Hos os forekommer ingen saadan før Christian III's Tid, med mindre man vil tænke paa de Legater og Nuntier, som Paverne i Middelalderen jevnlig udsendte, og som af og til dvælede i længere Tid paa Sted, disse Emissærer, som jo i flere Henseender have været Diplomaternes Forgængere og Læremestre.

Da Frankrig med Hensyn til Kultur var det videst fremskredne af de Lande, Danmark i det 16. Aarhundrede til Stadighed stod i Berøring med, er det paa en Maade i sin Orden, at de første faste Residenter ved det danske Hof vare Franskmænd. Der havde siden Kong Christiern I's Dage, og da navnlig under Frederik I, været en ret livlig Forbindelse mellem Frankrig og Danmark [1]), og denne

---

[1]) Se P. W. Becker, De rebus inter Joannem et Christianum II, Daniæ Reges, ac Ludovicum XII et Jacobum IV, Galliæ Scotiæque Reges, a. MDXI — MDXIV, actis. Hafn. 1835. Allen, De tre nord. Rigers Hist. I, 614 ff. Aarsberetn. fra Geh.-Ark. I. III. IV.

antog endnu større Omfang i Christian III's Tid, særlig efter Afsluttelsen af Traktaten i Fontainebleau af 29. Novbr. 1541, hvorved Danmark forbandt sig til at spærre Sundet for Frankrigs Fjender, og begge Stater forpligtede sig til, i Tilfælde af Krig, at staa hinanden bi med en bestemt Styrke til Lands og til Vands, dog at Frankrig, til Erstatning for Danmarks Tab paa Øresundstolden, skulde yde en dobbelt Hjælp[1]. Sagen var, at Danmark og Frankrig paa den Tid havde fælles Fjende, nemlig Kejser Carl V, der syntes at ville understøtte Pfalzgreve Frederiks Krav paa den dansk-norske Throne, medens Kejseren samtidig var bleven indviklet i Krig med Kong Frants I af Frankrig, der, oprørt over at tvende til den tyrkiske Sultan bestemte franske Sendebud vare blevne myrdede ved Milano paa den kejserlige Statholders Foranstaltning, benyttede sig af Kejser Carls ulykkelige Tog til Algier til at angribe hans Lande.

Som en Mærkelighed kan det erindres, at den franske Konge i de første Aar af Christian III's Tid jevnlig brugte en dansk Mand, Hr. Jørgen Lykke, der indtog en anset Stilling ved det franske Hof, som sin Ambassadør. Senere, efter at Lykke havde frigjort sig fra sit Forhold til Frankrig, anvendte den danske Konge ham som sit Sendebud til dette Land[2].

Omtrent samtidig med at Frants I søgte at drage Christian III over paa sin Side, sendte han sin Sekretær Christophe Richer til Sverig for ogsaa at knytte dette Rige til sin Politik. Danmark og Sverig havde fælles Fjende i Pfalzgreven, hvilken Omstændighed ledede til, at Rigerne indgik Forbundet i Brømsebro 15. Sept. 1541. Medens Kongerne Christian III og Gustav Vasa vare

---

[1]) Hvitfeldt, Danmarks Riges Krønike, S. 1521—2. Krag og Stephanius, Chr. III's Hist. I, 236—7.

[2]) Aarsberetn. fra Geh.-Ark. III og IV. Dsk. biogr. Lex. X, 513.

sysselsatte med Forhandlinger her, kom Christophe Richer til Kjøbenhavn, hvorfra han senere begav sig til Kong Gustav i Kalmar[1]).

Vi fremhæve denne Omstændighed, fordi Christophe Richer, om end ikke før noget senere, synes at have været den første franske Resident ved det danske Hof. Han var endnu en ung Mand, og skjønt han jevnlig betegnes som Kong Frants I's »valet de chambre«, var han dog en Mand af ikke ringe Dannelse, med Evne til at gjøre gode Iagttagelser, som det fremgaar af flere Skrifter fra hans Haand.

Efter at Hvitfeldt i sin Historie har omtalt Overenskomsten i Fontainebleau, bemærker han: »Herpaa forordnede Kongen af Frankrig hid ind udi Riget hans residerende Legater, først Christophorum Richerium, som udi mange Aar var her og siden drog igjen ad Frankrig .... ligesom han og stedse haver hans Sendebud til Constantinopel, udi England, til Venedig og andensteds, med hvilke Potentater han staar i Venskab«. I den nærmeste Tid, efter at det nævnte Forbund var sluttet, var dog ikke Richer men en anden Diplomat, Jean de Fresse (Dr. Joannes Fraxineus), den franske Konges Sendebud her i Landet, og senere en vis De la Croix[2]). Men 21. Novbr. 1542 udstedte Kong Frants Instrux for »Maistre Christophle Richer, secretaire et valet de chambre du roy«, angaaende Forhandlinger, han skulde føre med den danske Konge[3]). To Dage efter udfærdigedes Kreditivet for ham til Kong

[1]) Krag og Stephanius I, 238 Not. Om Sveriges politiske Forbindelser med Frankrig før Gustav II Adolfs Tid findes en fortræffelig Afhandling af Dr. Carl Sprinchorn i Silfverstolpes Hist. Bibliothek VII.

[2]) Aarsberetning fra Geh.-Ark. IV, 211 ff. Krag og Stephanius, Chr. III's Hist., Suppl. S. 212 ff.

[3]) Krag og Stephanius II, 608 ff.

Christian[1]). Uden Tvivl maa han altsaa have været her i Landet i Slutningen af det nævnte Aar; 1543 var han i Sverig, medens den ovennævnte Jean de Fresse atter gjentagne Gange (1543 og 44) fungerede som fransk Gesandt i Kjøbenhavn[2]).

Omtrent fra Begyndelsen af Aaret 1545 kan man vistnok med Føje sige, at Christophe Richer var fast Resident ved det danske Hof. Kong Frants's Instrux for ham, dat. Fontainebleau 3. Januar 1544 (ɔ: 1545 efter vor Tidsregning), er alt længe kjendt, da Terkel Kleve (Klevenfeldt) 1743 i et fransk Arkiv fandt den med andre Aktstykker vedrørende Richers diplomatiske Virksomhed i Norden. Kleves Afskrifter kom senere til Suhms Bibliothek, hvorfra de stilledes til Raadighed for B. C. Sandvig, der optog dem i 2den Del af den danske Udgave af Krags og Stephanius's Christian III's Historie (S. 608 ff.). — Den franske Konges Kreditiv for Richer er dog først udstedt 13. April 1545[3]). Men meget snart derefter maa han have været her i Landet, da vi vide, at han paa den franske Konges Vegne holdt Christian III's yngste Søn, Hertug Hans, over Daaben. Kongesønnen var født 25. Marts 1545. I et Brev af 26. Maj s. A. takker Kong Frants for en Meddelelse, han gjennem Richer havde faaet fra Danmark, og særlig for det gode Sindelag, man her vedblev at vise imod ham[3]).

Naar Christophe Richer altsaa fungerede ved en Daab i en luthersk Kirke, maa vi vistnok antage, at han har været Protestant, og det samme fremgaar formentlig ogsaa deraf, at han siden blev gift med en af Dronning Doro-

---

[1]) Krag og Steph., Supplem., S. 216.

[2]) Aarsberetn. fra Geh.-Ark. IV, 233 ff. 238 ff. Jvfr. Krag og Steph., Suppl., S. 220 f. Silfverstolpe, Hist. Bibl. VII, 35 ff.

[3]) Aarsberetn. fra Geh.-Ark. IV, 265.

theas Jomfruer, der i et fransk Mindeskrift[1]) kaldes »Marie de Scudoroze, fille d'honneur de la Royne de Dannemark«. Vi kunne ikke antage, at Navnet er rigtig gjengivet, saa meget mere som Jomfruen formodentlig har været dansk, eftersom det maa være gjennem Ægteskabet med hende, at Richer kom i Svogerskab med den bekjendte danske Historiker og Latindigter Rasmus Glad eller Erasmus Lætus, der etsteds omtaler ham som sin »affinis« og viser sit nærmere Kjendskab til Manden ved at henvise til litterære Vidnesbyrd om hans Snille og Lærdom[2]), der næppe ellers have været videre kjendte her i Landet. Formodentlig sigtes der til de Afhandlinger om Tyrkiets Historie og øvrige Forhold, som Christophe Richer, der en Gang havde deltaget i en fransk Mission til Constantinopel, forfattede og tilegnede Kong Frants I. De ere formodentlig først affattede paa Fransk, men bleve senere oversatte paa Latin[3]). I Sim. Schardii Scriptores rerum Germanicarum, Tom. II. (1574) findes nemlig (p. 1447) »Christophori Richeri Thorigeni Senonis[4]), Cubicularii Regii et Cancellario Franciae à secretis: De rebus Turcarum, ad Franciscum Gallorum regem Christianiss.« Dette er dog nærmest kun Titelen til Lib. I, der giver en

---

[1]) Mémoires de Sieur Richer, Ambassadeur pour les Roys tres chretiens François I & Henry Second en Suede et Dannemarck. Troyes 1625 (udg. af Richers Dattersøn, Henri Rousselet). Skriftet findes ikke her i Landet, men af et i Sverig opbevaret Exemplar findes Uddrag hos Celsius, Konung Gustaf I's Hist. II (Stockh. 1753), S. 204—5 Not. Jvfr. Warmholtz, Bibl. Hist. Sveo-Goth. XIV, 34 ff.

[2]) Se Tillæg, Nr. 2.

[3]) Hos Jöcher, Allgem. Gelehrten Lexicon III, 2083 f. nævnes Christophe Richer som Forfatter af et Skrift »Des coûtumes et manieres de vivre des Turcs«.

[4]) Til Oplysning af denne Betegnelse kan bemærkes, at i de ovf. nævnte »Mémoires de Sr Richer« siges om ham: »il fut natif du Bourg de Thorigny à trois lieux de Sens«.

Udsigt over Tyrkernes Historie samlet ud af forskjellige Skribenters i Fortalen citerede Værker. De fire andre »Bøger«, hvoraf Meddelelsen bestaar, have følgende Titler: II. De moribus atque institutis Turcarum[1]). III. De Tamerlanis Parthi rebus gestis. IV. De expugnata a Maomethe Constantinopoli. V. De Castellinovi Dalmatiae oppidi recenti direptione[2]). — Foruden dette Skrift tillægges der ogsaa Richer nogle »Mémoires« om Tvistighederne mellem Husene Guise og Chatillon, udgivne i Troyes 1625 af Nic. Camusat[3]).

Som ovenfor er omtalt, siger Hvitfeldt, at Richer var her i »i mange Aar«. Dette maa dog ikke tages efter Bogstaven, da han næppe var her længere end nogle faa Aar. Der er bevaret enkelte af de Depecher, han sendte herfra til sin Konge. I en af dem (af 6. Marts 1546) fortæller han om den store Ædelmodighed, Christian III havde vist mod nogle franske Krigsfolk, der paa Vejen til Skotland vare strandede paa Norges Kyst[4]). I en anden, der er udateret, men synes at være fra Oktober s. A. antyder han, at han agtede at rejse til Frankrig, da han ikke havde faaet Svar paa 5—6 Breve, han havde skrevet til sin Konge[5]). Hvis han er rejst, er han dog vistnok kommen tilbage. I alt Fald angives 1548 som Slutningsaaret for hans Ophold her i Landet. Efter sin endelige Hjemkomst til Frankrig døde han 24. Marts 1552, kun 39 Aar gammel[6]).

Richers Eftermand som Ambassadør eller Resident ved det danske Hof var Charles de Danzay, en Mand, der opholdt sig længere i Danmark, end vistnok nogen

[1]) Vistnok det ovf. S. 256 Not. 3 nævnte Skrift.

[2]) Disse 5 Bøger fylde tilsammen kun 35 Foliosider.

[3]) Jöcher, anf. Skr.

[4]) Krag og Stephanius II, 617 f.

[5]) Anf. Skr., S. 619 ff.

[6]) Anf. Skr., S. 608 Not.

anden fremmed Diplomat har gjort, og som traadte i et saa nøje Forhold til mange af Datidens fremragende danske Personligheder, og særlig Videnskabsmænd, at hans Navn er uadskillelig knyttet til vort Aandslivs Historie i 2den Halvdel af det 16de Aarhundrede, og som endelig lagde en saa ærlig og udholdende Iver for Dagen for at tilvejebringe Fred mellem Nordens Folk, at hans Navn ogsaa af den Grund fortjener at være i Ære hos os. Det er dog ikke Hensigten her at give en udførlig Udsigt over hans diplomatiske Virksomhed, hvilket vilde kræve langt større Plads, end vi have til Raadighed, men vel at fremdrage nogle Bidrag til Oplysning om Mandens mere personlige Forhold, der formentlig ikke ville være uden Interesse. I forrige Aarhundrede havde Langebek tænkt paa at udgive en Samling Aktstykker om Charles de Danzay[1]); men han naaede ikke til at faa sit Forsæt udført. Da hans Samling, der forøvrigt kun omfatter nogle faa Aktstykker og en Del Henvisninger til trykte Skrifter, imidlertid endnu er bevaret[2]), er den kommen os til gode. Det kan ogsaa berøres, at Terkel Kleve under sit Ophold i Paris 1743 søgte at fremskaffe Oplysninger om Danzay, men uden sønderligt Resultat, vel især af den Grund, at de fleste ham vedrørende Papirer i Virkelighed var at søge — ikke i Frankrig, men i Danmark og Sverig[3]).

Charles de Danzay (Carolus Danzæus) var født omtrent 1509 af en adelig Slægt[4]) paa Godset Danzay ved

---

[1]) Suhms Nye Saml. IV, 3—4. H., S. 69. 71.

[2]) Langebeks Excerpter i Kgl. Bibliothek, Nr. 204.

[3]) At der dog i Bibliotheque Nationale i Paris findes en Del af Danzay's Rapporter og Breve, ses af Svensk hist. Tidsskrift 1887, S. 293; og i det storartede Værk, Lettres de Catherine de Médicis publ. p. H. de la Ferrière I—V, findes ikke faa Breve fra denne Dronning til Danzay. Se ogsaa den under Tillæg Nr 7 citerede Registrant.

[4]) Danzay's Segl viser et Vaabenskjold med tre Stjerner.

Poitiers i det vestlige Frankrig[1]). I sin Ungdom fik han en omhyggelig Uddannelse baade ved Skolegang i Poitiers og siden ved Studier i Paris og andensteds, hvorved han gjordes skikket til Statens Tjeneste. Efter Kong Frants I's Ønske opholdt han sig en Tid i Strasburg for at tilegne sig det tydske Sprog, hvilket kunde være af Betydning under Frankrigs stadige Sammenstød eller Forhandlinger med Tydskland. For ham selv blev Opholdet paa dette Sted af særlig Betydning, da han her, som det synes, blev vunden for Reformationen. Af hans egne Ytringer vide vi, at han ikke blot kom i nøje Forbindelse med den berømte Skolemand Johannes Sturm, der i mere end en Menneskealder var Strasburgs Ære og Stolthed, men ogsaa med den store Reformator Joh. Calvin. Danzay fortæller i et af sine senere Breve til Tyge Brahe, at det var denne Mand, der ved sine forstandige Forestillinger bragte ham til at tage bestemt Afstand fra de fantastiske, astrologiske Beregninger, som han var kommen ind paa, og som i hin Tid spillede saa stor en Rolle hos mange, ogsaa hos Mænd, som man forøvrigt ikke vil frakjende Navn af Videnskabsmænd[2]). Hele sit følgende Liv var Dancay, skjønt han tjente fem katholske Regenter, en afgjort Protestant af den reformerte Bekjendelse.

Efter at Kong Henrik II 1547 var kommen paa Thronen, fik Danzay's fortræffelige Evner og solide Kundskaber forskjellig Anvendelse, og i Connetablen af Frankrig, Annas de Montmorency, synes han at have haft en særlig Be-

[1]) Se Kbhvns Universitets Sørgeprogram i Anledning af hans Død, der ndf. skal meddeles. I nogle Vers, som Tyge Brahe skrev i Anledning af Nedlæggelsen af Grundstenen til Uranieborg, betegnes Danzay som »Aqvitanus«; jeg tror ogsaa et Steds, jeg husker ikke hvor, at have set ham selv i Spøg at betegne sig som en Gasconier.

[2]) Friis, Tychonis Brahei et ad eum doctorum virorum epistolae, p. 38.

skytter[1]). I en Fortegnelse over »Gentil hommes servans« fra hin Tid nævnes »Charles Seigneur Danzay« blandt Adelsmænd, der vare knyttede til det franske Hof[2]). Senere betegnes han som »Conseiller et maître d'hôtel ordinaire du roi«[3]). Der er Antydning om, at han under Forviklingerne med Tyskland i nogen Tid har haft sin Virksomhed paa Krigens Skueplads (in castris[4]); men om han en kortere Tid har indtaget en militær Charge, maa vi dog lade staa hen. I ethvert Tilfælde gik han snart fuldstændig over til den diplomatiske Løbebane, for hvilken han da ogsaa i fortrinlig Grad synes at have egnet sig.

Danzay's første diplomatiske Mission har mulig været til Basel, hvorhen han sendtes 1548[5]). Samme Aar kom han til Danmark. I en udførlig Udsigt, som han i Aaret 1575 gav over Frankrigs politiske Stilling til Rigerne i Norden og til Østersølandene siden Frants I's Tid, bemærker han om sig selv, at han i Begyndelsen af Kong Henrik II's Tid var kommen til Danmark »for at residere der«[6]). Kong Henriks Kreditiv for »Sr de Danze de notre chambre« til Christian III er dat. St. Germain en Laye 18. Novbr. 1548[7]). Ikke meget længe efter maa Ch. Danzay antages at være kommen her til Landet, da han under 28. December s. A. tilstillede den danske Konge en Fremstilling af følgende ham paalagte Hverv:

De gode Efterrelninger, som et fransk Sendebud, Henry de Jasman, nys havde hjembragt fra Danmark

[1]) Se det akademiske Program ved Danzay's Død (Tillæg, Nr. 8).

[2]) Notitser samlede i Frankrig af Kleve, s. Nyerup, Mag. for Reiseiagttagelser III, 463.

[3]) Wrangel, Liste des Diplomates Français en Suede 1541—1891, p. 5.

[4]) Se ovennævnte Programma funebre.

[5]) Wrangel, anf. Skr.

[6]) Handl. rör. Skandin. Hist. XI (Nya handl. I) S. 46.

[7]) Original i Rigsarkivet.

angaaende Stemningen der mod Frankrig, havde glædet Kong Henrik i høj Grad. Nu skulde Danzay arbejde videre paa at grundfæste det gode Forhold mellem Rigerne, som allerede bestod fra Kong Frants's Dage af. Da Kong Christian havde slaaet paa, at det ikke vilde være ham ukjært, om hans Søn, den udvalgte Thronfølger, Hertug Frederik, kunde blive gift med en Slægtning af Kongen af Frankrig, skulde han meddele Oplysninger om, hvilke unge Damer der kunde være Tale om. For øvrigt laa det Kong Henrik meget paa Sinde, at Danmark skulde stille sig venlig overfor Skotland og ikke yde England Hjælp mod dette Rige. Det havde derfor sat ham i Uro, at der fortaltes, at Protektoren i England med Rigets Herrer havde tilbudt Hertug Frederik den unge engelske Konges Søster, Elisabeth, hvilket de alene havde gjort i egennyttige Hensigter for at faa Kampmidler mod Skotland, hvorfor Danzay, naar det kunde ske uden Anstød, paa det stærkeste skulde fraraade denne Forbindelse. Endelig skulde han gjøre opmærksom paa den farlige indre Tvist, der nys var opstaaet i Polen og let kunde skaffe Tyrkerne en Indflydelse paa dette Riges Skjæbne, der kunde blive farlig for hele Kristenheden[1]).

Hertil kan endnu føjes, hvad Danzay andensteds nævner som en Hovedopgave, der strax ved Begyndelsen af hans Virksomhed i Norden stilledes ham, nemlig »med Omhu at bevare Kongerne af Danmark og Sverig i et godt og fast Venskab indbyrdes«, især ved at henlede deres Opmærksomhed paa, at en fælles Fare truede dem fra mægtige Naboer[2]) — aabenbart en Hentydning til Kejser Carl, der jo ogsaa raadede over Spaniens og Nederlandenes store Hjælpekilder[2]).

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 1.
[2]) Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 91.

Dette var altsaa Indgangen til Danzay's mangeaarige diplomatiske Mission ved det danske Hof. I den første Tid afbrødes hans Virksomhed her dog ved længere Ophold i Frankrig. Han er saaledes vistnok atter rejst tilbage 1549[1]). Men i Slutningen af samme Aar finde vi ham igjen her i Landet, som det fremgaar af et Brev fra en anden Franskmand, Antoine Maillet, af Haandværk Bogbinder, men for øvrigt en Mand af ikke ringe Dannelse — han skrev med Færdighed baade Latin og Fransk og var senere i mange Aar Danzay's Sekretær — indkaldt her til Landet for at forestaa Indbindingen af Christian III's danske Bibel, der udkom 1550. I et Brev, dat. Nyborg 29. November 1549, omtaler denne Mand, at han endnu ikke var kommen i Arbejde med Bibelen, men for Tiden opholdt sig hos Danzay[2]), der altsaa dengang maa have været hos Christian III, der jevnlig boede paa Nyborg Slot.

Danzay's Ophold her i Landet fortsattes ind i Aaret 1550. Hans Hovedopgave paa denne Tid var, til bedste for det med Frankrig nøje forbundne Skotland, at afværge den Expedition, som Christian III havde paatænkt for at sætte sig i Besiddelse af Ørknøerne og Hetland, der siden Christian I's Tid havde været pantsat til Skotland, men som dette Rige ikke vilde tilbagegive, skjønt Pantesummen tilbødes udbetalt. I en Tale, som gjengives af Stephanius, indrømmede Danzay vel den dansk-norske Stats formelle Ret til de nævnte Landskaber, men udvirkede dog ved sine Forestillinger, at Spørgsmaalets Afgjørelse blev udskudt[3]).

---

[1]) Hand. rör. Skandin. Hist. XI, 46.

[2]) Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2 R. II, 611. Om Ant. Maillet s. Kbhvns Univ. Hist. I, 201. 618. 669. IV, 329.

[3]) Krag og Stephanius, Christian III's Hist., Overs. I, 335 ff. 342 f. Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 46—7.

Efter saaledes paa en for Skotland tilfredsstillende Maade at have fuldbragt sit Hverv er Danzay maaske vendt tilbage til Frankrig; men han kom dog, som det synes, snart igjen. For øvrigt vide vi ikke meget om hans Virksomhed i de nærmest følgende Aar. I et Brev, dat. Paris 28. Maj 1553, til Christian III siger han, at han havde overbragt et Brev fra den danske Konge til Kong Henrik II. Det var blevet vel modtaget, og den franske Konge havde udtalt: »Hvis jeg vidste, at min Broder, Kongen af Danmark, var i Fare, saa skulde mine Sager (res meæ) aldrig være saa forvirrede, at jeg jo nok paa en eller anden Maade skulde lægge for Dagen, at jeg ikke forgjæves har tilsagt ham mit Venskab.« Brevet slutter med, at Danzay meddeler Kong Christian forskjellige Nyheder vedrørende Kejserens Foretagender[1]) — et kjendeligt Tegn paa den Fortrolighed, der allerede bestod mellem den franske Gesandt og det danske Hof, men tillige en Antydning om, hvad Danzay selv nævner som en af sine Hovedopgaver i Norden, nemlig at bringe Danmark og Sverig til at være paa deres Post mod Kejseren, der som Herre over Spanien og Nederlandene let ved Hjælp af en Flaade kunde bemægtige sig Helsingør og gjøre sig til Herre over Østersøen[2]).

At Danzay 1557 allerede i en Række Aar har været her i Landet og nydt Anseelse som en overordentlig hæderlig Mand, fremgaar af en Dedication, han i det nævnte Aar modtog. Det var den tidligere nævnte Professor Rasmus Glad eller Lætus, der tilegnede ham et stort religiøst Digterværk i det latinske Sprog. Skriftet, der har til Titel »Coelestis filiorum Dei precatio, carmine heroico Cimbrii Erasmi Michaelidis Læti, Haffniæ Anno 1557«, er næppe blevet trykt, men Forfatterens egenhæn-

[1]) Orig. i Rigsarkivet.
[2]) Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 50 ff.

dige, sirlige Haandskrift, med en vidtløftig Tilegnelse til Carolus Danzæus, er endnu bevaret[1]).

I det følgende Aar inddroges Danzay i Forhandlingerne mellem Danmark og Sverig, som siden i saa mange Aar skulde lægge Beslag paa hans Evner og Kræfter. Den 22. April 1558 skrev Kong Gustav nemlig til sin Søn Hertug Erik om at sende Franskmanden Charles de Mornay, der var i svensk Tjeneste, til Kjøbenhavn for at knytte Underhandlinger med Danzay og undersøge Stemningen i Danmark mod Sverig[2]). Da Mornay andensteds betegnes som Danzay's Frænde[3]), maatte han være særlig skikket til dette Hverv, og at han har udført det efter Ønske, kan man vistnok slutte deraf, at Kong Gustav den 3. Oktober s. A. atter skrev til Sønnen, at han sendte Charles de Mornay til Kjøbenhavn med en Opfordring til den franske Gesandt Charles Danzay om at mægle mellem Danmark og Sverig[4]). Noget blivende Resultat opnaaedes, som bekjendt, ikke ved disse Underhandlinger; men trods de mørke Uvejrsskyer var der dog, saa længe de to gamle Konger sad paa Nordens Throner, mindre Udsigt til, at det ulmende Fjendskab skulde komme til Udbrud, end snart efter, da to unge Mænd kom til Roret, der ikke som de gamle af egen Erfaring kjendte Krigens fordærvelige Følger for Folk og Riger. — Forøvrigt kan det bemærkes, at Danzay selv siger, at han oftere (»souvent«)

---

1) Se Tillæg, Nr. 2. Det maa altsaa være en Unøjagtighed, naar det i et engelsk Brev af 7. Febr. 1559 siges, at den franske Gesandt havde været to Aar i Danmark (Reg. dipl. Dan. 2. Ser. II, *3580); thi faktisk havde han været der meget længere, om end med Afbrydelser, hvis Udstrækning vi ikke kjende.

2) Sylvander, Kalmars Hist. VI, 404 f.

3) Resen, Kong Frederik II's Krønike, S. 124.

4) Sylvander. Kalmars Hist. VI, 410—11. Et Brev af 23. Sept. 1558 fra Kong Gustav til Danzay omtales af Sprinchorn i Hist. Bibl. VII, 15, Not. 4.

havde talt med Kong Gustav, der ved sin mægtige Personlighed havde gjort et stærkt Indtryk paa ham[1]).

Kong Frederik II's Thronbestigelse bragte ingen Forandring i Danzay's intime Stilling til det danske Hof, saa meget mere som man, i alt Fald i Udlandet, mente, at den unge Konge var fransk sindet[2]). Det første Exempel paa Frederiks Velvillie for Danzay, som vi kjende, er, at det paa dennes Begjæring 3. April 1559 tilstodes, at den Kronen tilkommende Arvelod efter en gammel fransk Kvinde, der var død i Kjøbenhavn uden Arvinger, maatte tilfalde »Petther Lackey«, der maaske ogsaa har været en Franskmand[3]).

I August 1559 deltog Danzay i Højtidelighederne ved Frederik II's Kroning[4]). Efter Kong Henrik II's Død s. A. lod hans Søn Frants II ved Danzay overlevere den danske Konge en Begjæring om Fornyelse af Forbundet mellem Frankrig og Danmark. Ligeledes blev det paalagt Gesandten at begive sig til Sverig for at om mulig at fjerne de Tvistigheder, der var mellem dette Rige og Danmark[5]), en Befaling, som Danzay ogsaa efterkom i Efteraaret 1559[6]), uden at han dog vistnok har udrettet noget, da vi se, at Kong Gustav den 25. November 1559, rimeligvis efter at han havde haft Besøg af Danzay, skrev til sin Søn, Hertug Erik, der snart efter skulde følge ham paa Thronen, at der var Grund til at frygte Fjendtligheder fra Danmark[7]).

Foruden den Opgave, Danzay havde, paa Frankrigs

---

[1]) Handl. rör. Skandin. Hist. IX, 25—6.
[2]) State Papers, Foreign Ser. 1558—59, S. 117.
[3]) Nielsen, Kbhvns Diplomat. IV, 563.
[4]) Resen, K. Frederik II's Krønike, S. 28.
[5]) Resen, anf. Skr. S. 35 f.
[6]) Huberti Langueti Epistolæ secr. ad Augustum II, 21—3. (Reg. dipl. Dan. 2. Ser., II, Nr. *3779).
[7]) Schirren, Archiv, N. F. III, 337—9.

Vegne at være et forsonende Element mellem Danmark og Sverig, skulde han stræbe, særlig i Skotlands Interesse, at hindre en nærmere Sammenslutning mellem Danmark og England, noget, der naturligvis havde sine Vanskeligheder, saa længe Kong Frederik (1559—60) havde sin Afsending, Professor Johan Spithoff (her til Lands sædvanlig kaldet M. Hans Mønster), i England for at tilbyde Dronning Elisabeth Ægteskab[1]). Da Forslaget var afvist, kunde Danzay drage friere Aande i den Henseende, og efter Kong Frants II's tidlige Død (5. Dec. 1560), kunde han paa den unge Carl IX's Vegne med Haab om et godt Udfald arbejde paa at faa det gamle Forbund mellem Frankrig og Danmark fornyet. Herom indeholder Resens Frederik II's Krønike følgende under Aaret 1561 efter en Udsigt over de daværende Forhold i Frankrig, hvor Dronning Catherine af Medicis med 15 af Rigets fornemste Herrer stod i Spidsen for Regjeringen under Sønnens Mindreaarighed:

»Fornævnte Dronning bar et hemmeligt Had til Kongen af Navarra [Anton af Bourbon, der døde 1562], og paa det hun des bedre kunde afskaffe og omkomme ham, holdt hun med de Guiser og højligen eftertragtede ham. Men Kongen havde mange og mægtige Venner og fik daglig mere Bistand, saa at Dronningen befrygtede sig for et stort Oprør udi Riget; slog sig derfor udi Handel med Connetablen, at han skulde bryde alting tvert over og bringe det til en venlig Forligelse, hvorom paa begge Sider blev berammet, at en almindelig Herredag til Paris der efter skulde holdes. Midlertid lod den unge Kong Carolus skriftlig og mundtlig ved sin og det franske Riges Legat Carolus Danzæus (som da altid var her udi Riget)

---

[1]) Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. II, 753. State Papers. For. Ser. 1559—60, S. 422—3. 1560—61, S. 57—8.

anholde hos Kong Frederik, at det gamle Forbund, som havde været baade udi hans salige Hr. Faders, desligeste udi hans elskelige Hr. Broders Tid imellem disse Riger, maatte holdes ubrødelig og her efter blive varigt og bestandigt. Han lovede paa sin Side al nabovenlig og broderlig Huldskab, Villighed og Tjeneste, og begjærede, at her om med det første maatte forordnes et Mode, hvor de ved begges deres gode Mænd kunde ydermere og fuldkommeligere her om handle og beslutte. Hvilket Kongen lod sig vel befalde og forsendte strax derefter Hr. Jørgen Lykke med nogle af Adelen og Hofsinder ind udi Frankrig, ydermere og mundtligen at tale baade med Kongen, Dronningen og de regjerende Herrer om berørte Forbund og dets Vilkaar at beslutte«.

»Hr. Jørgen Lykke ankom til Paris midt udi den fornævnte store Herredag og Fredshandling, som var berammet imellem Dronningen og Kongen af Navarra, og blev med stor Pragt undfangen og kongelig trakteret, og der han fik Audiens, blev besluttet, at Kongen af Danmark skulde, som en sønderlig Herre og Fordrer af det franske Rige udi Kong Caroli minoris Tid, indtages udi Frankrigs inderste Venskab og den kongelige S. Michels Ordens Delagtighed. Hvor om Kong Caroli eget Bud og Gesandter skulde med det allerførste følge ind efter ad Danmark [1]). — Kongen af Navarra lod anrette et kosteligt Banket og did indbad Hr. Jørgen Lykke og medfølgende danske Adel, holdt og ærede ham udi alle Maader, som det havde været Kongen af Danmark udi egen Person, og udi deres Glædskab talede mildeligen med Hr. Jørgen Lykke om det danske Riges og i Sønderlighed om Religionens Lejlighed; og der hand hørte, at Kong Frederik saa vel som hans højlovlige Hr. Fader havde ganske annammet og

[1]) Kong Carls Brev til Frederik II herom, dat. St. Germain en Laye 20. Juli 1561, findes i Original i Rigsarkivet.

haandhævet den evangeliske Religion, lovede og tilsagde han ham alt Huldskab og Venskab, og bad Hr. Jørgen sige sin Herre Konge, at han næst Guds Hjælp skulde mage det saa, at, inden Aaret gik om, skulde Evangelium friligen prædikes over alt Frankrig. — Hr. Jørgen Lykke med al Reverens først takkede Gud, at han havde oplyst samme Konge udi den rene og rette Lærdoms Kundskab; derhos berømmede han højlig hans kristelige og kongelige Forsæt, og ydmygelig ønskede og begjærede, at Hans Majestæt ikke skulde lade sig forføre af den calvinske eller swidtzerske Kirkes Vildfarelse, men at den lutherske Lære maatte klar og uforfalsket annammes og udspredes over det ganske Frankrig, ligesom den nu rum Tid foreleden var antagen og rodfæstet baade udi Danmark og Sverig. Hvorpaa Kongen af Navarra strax svarede ham: Morten Luther og Johannes Calvinus de holder Krig med den romerske Kirke og Pave udi 40 Hovedpunkter og Artikler, og kommer overens med hinanden udi 39 Stykker, saa der alene trættes og disputeres udi Sønderlighed om én Artikel. Nu skulde de paa begge Sider endrægteligen og alvorligen angribe, afskaffe og undertvinge Paven, og siden viseligen og venligen forliges indbyrdes om den ene tvistige Artikel; saa kunde Kirken en Gang komme til Rolighed, og den rene, klare og pure Lærdom bringes for Dagen, og udi den ganske Kristenhed blive én Hjord og én Hyrde. — Kongen erindrede derhos, at Kirken kunde næppeligen befordres til det klare Lys eller til nogen Rolighed, førend den tvistige Artikel og de derpaa faldende Domme og egensindige Meninger bleve ved Guds Hjælp og den kristne Øvrigheds Flid og Omsorg ganske og aldeles tilforn afskaffede og borttagne.«

Saavidt Krøniken, som derefter meddeler en udførlig Beretning om, hvorledes et fransk Gesandtskab, ledet af Rhingreve Johan Philip, Herre til Finstingen, den

26. Oktober 1561 i Flensborg overrakte Kong Frederik S. Michels-Ordenens Insignier[1]).

I Begyndelsen af Aaret 1563 rejste Danzay efter Kong Frederiks Opfordring til Frankring for at skaffe Danmark Bistand af nogle franske Orlogsskibe, om en Krig med Sverig skulde udbryde, idet Kongen lovede, naar Forholdene i Norden atter vare komne til Ro, at yde Frankrig en lignende Hjælp imod England. Forslaget vandt i Begyndelsen Anklang hos Catherine af Medicis og de franske Statsmænd, der gjerne saa', at Danmark var mægtigt nok til at afvise et muligt Angreb paa Sundet fra spansk-nederlandsk Side. Danzay blev endog afsendt til Dieppe med Ordre til Admiralen om at gjøre Skibene rede; men da han kom tilbage, var man kommen i Tanker om, at hvis Frankrig ydede Danmark en saadan Hjælp, vilde England og Spanien maaske benytte sig af Lejligheden til at blande sig i Forholdene i Norden. Man nøjedes derfor med at paalægge Danzay fremdeles at arbejde paa Udsoning af Tvisten mellem Danmark og Sverig[2]).

Da den Krig, som saa længe havde truet, alligevel udbrød samme Aar, blev et stort Arbejde lagt paa Danzay's Skuldre. Saa snart det rygtedes i Frankrig, at Freden i Norden var brudt, skrev Carl IX til sin Afsending ved det danske Hof, at han skulde gjøre sin yderste Flid for at bringe Forlig i Stand mellem de stridende Magter[3]). Og det blev nu i syv Aar den Opgave, hvor-

---

[1]) I Rigsarkivet findes »Copia responsionis cum gratiarum actione ad acceptum torquem aureum Ordinis Michaëlis, Flensburg 26 Oct. 1561«, hvoraf fremgaar, at Kongen havde haft Betænkelighed ved at modtage Ordenen, indtil det var ham forsikret, at der ikke var knyttet nogen religiøs eller anden Forpligtelse til Modtagelsen.

[2]) Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 48 ff. Jvfr. Westling, Det nord. Sjuarskrigets Hist. Stockh. 1879, S. 14 Not. 6 og S. 25.

[3]) Lettres de Catherine de Médicis publ. par H. de la Ferière. II, 126 Not. Datum anføres ikke.

paa Danzay arbejdede tidlig og sildig med en Ihærdighed, der først fik sin Løn, da han 13. December 1570 kunde medunderskrive Fredstraktaten i Stettin.

Fra Danzay's egen Haand have vi en Beretning om hans Rejser i Fredens Interesse under Krigens to første Aar[1]. Denne Beretning, samt andre Meddelelser fra den franske Gesandt, har M. Anders Sørensen Vedel, der, efter at han 1568 var bleven Slotspræst i Kjøbenhavn, traadte i et meget fortroligt Forhold til Danzay, benyttet i en kortfattet Fremstilling af Syvaarskrigens Historie, som han efterlod i Haandskrift[2].

Heri fortælles, efter at det er berørt, at Kurfyrst August, Hertug af Sachsen, og Landgrev Philip af Hessen, strax ved Fjendtlighedernes Begyndelse forgjæves havde forsøgt at slukke Krigsluen: »Ogsaa den franske Konges Legat og Orator Charles de Danzay, der forud i adskillige Aar havde opholdt sig i Danmark, skrev til sin Herre og Konge i den Antagelse, at Sagen ogsaa berørte ham, underrettede ham om Fjendtlighedernes Begyndelse og bad ham til fælles bedste at lægge sig imellem. Da lidt senere en Lejlighed tilbød sig, rejste han selv til Frankrig (i Juli 1563), forebragte personlig Sagen for sin Konge og udvirkede, at denne skrev til Hertugen af Sachsen og Landgreven af Hessen om paany at gjøre Forsøg paa at stifte Fred mellem de stridende Konger. Det samme paalagde han ogsaa Danzay med al Flid at stræbe efter«.

Om Danzay's Rejse og Ophold i Frankrig erfares noget nærmere af et Brev fra den bekjendte Statsmand Hubert Languet, en af de mange ædle og lærde Fransk-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 3.

[2]) Rerum bello Svetico gestarum series et narratio succincta, qua exponuntur tam armorum quam pacis tractationes memorabiles omnes 1563—70, trykt i Hist. Kildeskrifter udg. af H. F. Rørdam, II, 163 ff.

mænd, der ligesom Danzay med Liv og Sjæl havde sluttet sig til Reformationen. Fra Paris skriver han 4. September 1563 til Dr. Ulrik Mordeisen, Kansler hos Kurfyrsten af Sachsen: »Idag har jeg talt med Danzay, som nys er kommen fra Danmark. Jeg er meget bedrøvet over, hvad han fortalte om Tilstanden i hine Egne, og jeg forstaar ikke, hvorledes man vil skaffe Midler til Underholdning af alle de Tropper, som hine to Konger skulle have samlet. Vi vide af Erfaring, hvor ubehagelig en Gjæst den tydske Soldat er, især naar man slipper en stor Flok ind i Landet[1]«. Saaledes følte en venligsindet fremmed, paavirket af Danzay's Beretning; men over 7 Aar skulde denne ødelæggende Plage vare og lægge saa mange af Nordens Egne øde.

Den 17. Oktober s. A. skriver Languet fra Paris, at Danzay nu rejste tilbage til Danmark, og at man i Frankrig var i høj Grad interesseret i, at Striden mellem Danmark og Sverig blev bilagt, for at disse Lande ikke skulde blive et Bytte for Spanierne og Nederlænderne[2]. I et Brev, dat. Paris 22. Oktober 1563, fra Catherine af Medicis til Frederik II ytrer Dronningen, at Kongen, hendes Søn, glæder sig ved, at »Sr de Danzay, son conseiller, Mr dhostel ordinaire et ambassadeur resident au pres de vous«, havde meldt om den gode Stemning, der i Danmark herskede overfor Frankrig. Derimod beklagede han meget Fjendtlighederne mod Sverig, og Gesandten skulde derfor tilbyde sin Tjeneste for atter at bringe Fred tilveje[3].

---

[1]) H. Langueti Epistolæ II, 256—8.

[2]) Anf. Skr. II, 266—8. I et senere Brev (af 16. Nov. s. A.) siger Languet, at Danzay var rejst fra Paris til et Møde, der var berammet til Rostock, for at søge at udsone de stridende Magter (anf. Skr. II, 268—70).

[3]) Orig. i Rigsarkivet.

Kort efter Danzay's Tilbagekomst til Kjøbenhavn tænkte han paa at rejse til Sverig for at forsøge, hvad der var at udrette; men han opgav det, da Kong Frederik bestemt modsatte sig det, baade fordi han mente, at Danzay intet godt havde udrettet ved sit sidste Besøg i Sverig[1]), og fordi det sikkert ikke var Svenskernes Mening at indlade sig paa noget Forlig uden Danmarks mærkelige Skade; Kongen var derfor tilsinds endnu en Gang at prøve Krigslykken[2]).

Da der altsaa ikke blev noget af Rejsen til Sverig, begav Danzay sig i Januar 1564 igjen til Frankrig. Fra Fontainebleau meddelte han Kong Frederik, at han den 23de Januar havde overleveret Kong Carl det ham medgivne Brev[3]). Da det var kommet til den franske Konges Kundskab, at Kejser Ferdinand og flere tydske Fyrster til Fredens Fremme vilde lade afholde en Kongres i Rostock, fik Danzay Befaling om at give Møde der. I Marts begav han sig paa Hjemvejen til Danmark. Han passerede Brüssel den 9. Marts. Et Par Dage efter gav Statholderen i Nederlandene, Kardinal Granvella, Kejseren Underretning derom, idet han tillige — vi vide ikke, om efter Danzay's Fortælling — meddelte saadanne Efterretninger fra Danmark, der kunde vidne om, at Udsigterne her vare mørke: Svenskerne vare faldne ind i Landet, Pesten rasede i Byerne, hvor Tropperne havde været indkvarterede, og Misfornøjelse herskede i hele Riget[4]).

Efter Tilbagekomsten til Kjøbenhavn sendte Danzay en Franskmand, ved Navn Jean Durand, til Kong Erik

[1]) Dette Besøg omtales ikke i Danzay's Beretning eller i Vedels Skrift; men maaske har det fundet Sted i Maj—Juni 1563. Jvfr. Danske Mag. IV, 217—8, hvor Aarstallet 1562 skal rettes til 1563, som Originalen i Rigsarkivet viser.

[2]) Kancelliets Brevbøger 1561—65, S. 364.

[3]) Orig. i Rigsarkivet. Jvfr. Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 169.

[4]) Weiss, Les papiers d'état du Card. Granvella VII, 401—2. 404.

med et Brev fra den franske Konge, vistnok i den Hensigt at støtte Kejserens Begjæring til ham om at sende befuldmægtigede til Kongressen i Rostock[1]). Denne anseelige Forsamling af mange Fyrsters Sendebud bragte jo dog intet Udbytte, fordi Kong Erik ikke vilde sende Mænd forsynede med Fuldmagt til at underhandle. Danzay, der i Tide synes at have faaet Underretning derom, forblev derfor i Kjøbenhavn[2]).

Den 29. Maj 1564 tilskrev Kong Frederik Statholderen i Kjøbenhavn, Hr. Mogens Gyldenstjerne, at han paa Danzay's Bøn havde frigivet tre (i Krigen mod Sverig?) fangne Franskmænd[3]). Samme Opmærksomhed viste Kongen i endnu højere Grad, da han 22. September s. A. tilskrev Mogens Gyldenstjerne, at han »Kongen af Frankrig til Ære og for Hs. Kjærligheds Legates, os elskelige Hr. Caroli Danzæi Forbøn havde løsgivet alle de franske Fribyttere, som fangne ere blevne under vort Rige Norge, dog at de skulle gjøre nøjagtig Orfejde og forpligte sig paa en bestemt Tid (hvilken I med forbemeldte Legat til ens vorder) at møde tilstede i Kjøbenhavn og der stande hver til Rette, som dennem haver noget til at tale«[4]). Samme Resultat har Danzay vel ogsaa opnaaet, da han s. A. henvendte sig til Kongen til bedste for nogle franske Fiskere fra Dieppe, hvis Skibe vare optagne under Norge og kondemnerede. Brevet er holdt i den høfligste Tone og moderateste Form; det indrømmes, at Norges Kyst nys havde været hjemsøgt af Fribyttere; men disse Fiskere

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 3. Det i Kancelliets Brevbøger 1561—65, S. 417, omtalte Kongebrev af 4. April 1564 angaar vistnok Sendelsen til Sverig af den ovennævnte Durand.

[2]) Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 168. Det er vistnok urigtigt, naar det hos Westling (Det nord. Sjuårskrigets Hist., S. 83) siges, at Danzay var tilstede i Rostock.

[3]) Kancelliets Brevbøger 1561—5. S. 454—5.

[4]) Orig. i Rigsarkivet.

vare fredelige Folk, der maaske nok havde tilegnet sig noget Brændsel, men formentlig ellers ikke havde forbrudt sig[1]).

Hvor meget Danzay end saaledes lejlighedsvis tog sig af Landsmænd, der vare komne i Betryk, ligesom han ogsaa optraadte som en Beskytter af de med Frankrig nøje forbundne Skotter[2]), saa var Fredsmæglingen dog Hovedsagen for ham. Den 12. August 1564 skriver han til Kurfyrst August af Sachsen, at Kongen af Sverig har forsikret ham om sin Tilbøjelighed til Fred, hvorfor han har opfordret sin Konge til ikke at lade den paabegyndte Fredsmægling helt falde[3]). Efter at have erfaret, at ovennævnte Jean Durand, der i sin Konges Ærinde havde været i Sverig, var omkommen paa Hjemvejen til Frankrig, ansaa Danzay det derfor for rigtigt selv paany at begive sig til det franske Hof for at fremskynde Mæglingen.

I November 1564 begav han sig paa Rejsen, der blev langvarig, da Kongen opholdt sig i den sydligste Del af Frankrig. Men for øvrigt fandt han aabent Øre for sine Forestillinger om, hvor vigtigt det var at faa Freden i Norden gjenoprettet, og han vendte tilbage forsynet med Breve ikke blot til de to stridende Konger, men ogsaa til Danmarks allierede, Lybek og Polen. Brevet til Lybek overbragte han selv paa Tilbagerejsen og benyttede Lejligheden til personlig at forhandle med Stadens Raad. I Maj 1565 kom han endelig tilbage til Kjøbenhavn[4]). Her traf han Hertugen af Pommerns Gesandter, Jacob Citzewitz og Andreas Borch, og konfererede med dem, inden

[1]) Orig. i Rigsarkivet.

[2]) Lejlighedsvis omtaler Danzay, at Skotternes Sager gav ham lige saa meget at bestille som hans egne Landsmænds (Hist. Tidsskr. 3. R. II, 641 Not.).

[3]) Archiv für die sächsische Geschichte V, 27.

[4]) Se Tillæg. Nr. 3. Rørdam. Hist. Kildeskrifter II, 169. Hub. Langueti Epistolæ II, 304—6.

de drog til Sverrig. De bleve enige om, at det gjaldt om foreløbig at tilvejebringe en Vaabenstilstand, for at Fredsunderhandlingerne kunne foregaa i Ro.

Da de pommerske Sendebud ikke kom tilbage til Kjøbenhavn og ikke lod høre fra sig, maatte Danzay selv afsted til Sverig. Den 4. Juni 1565 skrev han til Kong Erik og udbad sig Lejde. Denne svarede 17. Juni fra Stockholm, at han ikke ansaa Mægling for at være til nogen Nytte, med mindre den danske Konge virkelig ønskede Fred, og Danzay medbragte Fuldmagt fra ham samt de Vilkaar, han vilde gaa ind paa. Imidlertid sendte Kong Erik dog det begjærede Lejde[1]). Danzay, der allerede havde begivet sig nær hen imod Landegrænsen og nu opholdt sig paa Sten Billes Herresæde Vandaas i Gjønge Herred, skrev 1. Juli derfra til den svenske Konge. Brevet, der ligesom hele Mandens Personlighed var præget af Klogskab og Maadehold, udvirkede saa meget, at man fra svensk Side fremsatte sine Fordringer, skjønt man endnu ikke havde modtaget den danske Konges Fredsvilkaar. Paa Orreholm i Vestergötland bleve de den 22. Juli overleverede til Danzay, der vel maatte studse, da han saa, at Sverig forlangte Halland, Bohus Len, Vigen, Jæmteland, Herjedalen. Tilbagegivelsen af det af Kong Frederik erobrede Elfsborg, foruden forskjellige andre Indrømmelser[2]). Skjønt det var at forudse, at der ikke paa den Basis kunde opnaas noget Forlig, vedblev Danzay dog at arbejde videre. I et nyt udførligt Fredsudkast fra svensk Side, dat. Orreholm 3. September 1565, vare Betingelserne næsten ligesaa haarde — Bohus Len og Vigen var nu ombyttet med Bleking og Sølvitsborg Len — fri Fart gjennem Sundet forlangtes m. m., om hvilket det var at forudse, at den danske Konge trods de Uheld, der

[1]) Trykt i Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 346—7.
[2]) Westling, Det nord. Sjuårskrigets Hist., S. 103.

havde ramt hans Vaaben, ikke kunde eller vilde gaa ind derpaa[1]). Imidlertid opgav Danzay ikke Haabet om at faa Stridighederne udjevnede. Ved en Sammenkomst med Kong Frederik og hans Raad i Halmstad midt i September udvirkede han, at der ogsaa fra dansk Side gjordes et bestemt Fredsforslag (dat. Kjøbenhavn 29. September 1565), som tager sig moderat ud, naar det sammenholdes med det svenske, da det i Hovedsagen gik ud paa at opretholde Tilstanden før Krigen i Henhold til Overenskomsten mellem Rigerne i Brømsebro 1541, men som dog sikkert kun havde saare ringe Udsigt til at vinde Indgang hos Kong Erik[2]). Imidlertid begav Danzay sig atter afsted for at opsøge den svenske Konge[3]).

Da Krigen samtidig rasede i hele sin Vildhed — vi minde blot om den danske Hærs ødelæggende Indfald i Vestergötland og Svenskernes i Halland, hvor de erobrede Fæstningen Varbjerg, og endelig om Daniel Rantzows Sejr ved Axtorna elter Svarteraa — saa kan man ikke undre sig over, at den Besked, Danzay fik i Jönköping 24. Oktober 1565, var bestemt afvisende. Ikke desto mindre opgav han, udholdende som han var, ikke ganske Haabet. I en lang Skrivelse, dat. Steinberg 29. Oktober 1565, til den svenske Konge søgte han at fjerne den Beskyldning, der i Sverig var rejst imod ham, at han mere gik Danmarks end Frankrigs Ærende. Et senere Brev, dat. Kjøbenhavn 13. November s. A., har til Formaal at virke til,

---

[1]) Afskrift af disse Fredsbetingelser i Gl. kgl. Saml. 2576, 4°.

[2]) Hos Westling (S. 110—1) gives efter et Brev fra Kong Erik et Referat af de danske Fredsvilkaar; men dette er ikke paalideligt. I Gl. kgl. Saml. 2576. 4° findes en ikke altfor korrekt Afskrift af den Instruktion, der fra dansk Side var medgiven Danzay. Den er ganske vist paa flere Punkter noget svævende, men antyder dog Tilbøjelighed til at slutte Fred paa lidelige Vilkaar, uden egentlig Ydmygelse for nogen af Parterne.

[3]) Om denne Rejse se Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 172.

at der maatte blive udnævnt Fredskommissærer fra begge Sider, der kunde mødes ved Landegrænsen, ligesom Tilfældet havde været i ældre Tid, naar der var Strid mellem Rigerne, et Forslag hvorom der ogsaa underhandledes i det følgende Aar [1]). Overhovedet forsømte Danzay intet Middel for at bringe en forsonligere Stemning tilveje; men alt forgjæves [2]). Den 2. Januar 1566 maatte han give Kong Frederik den Meddelelse, at den svenske Konge ikke var villig til at indgaa paa de fra dansk Side foreslaaede Fredsvilkaar [3]). Dog afholdt dette fattige Udbytte af mange Maaneders Arbejde ikke den franske Gesandt fra senere med ufortrøden Iver at arbejde paa at finde ny Udveje til Fredens Gjenoprettelse.

Da Danzay henimod Slutningen af Aaret 1565 var vendt tilbage til Kjøbenhavn og erfarede, at Kong Frederik havde sendt Anders Lorich (fra Flensborg, som Kongen oftere benyttede i diplomatiske Hverv) til Frankrig for at anholde om Tilladelse til at hverve et Par Tusinde Gasconiere til Krigens Fortsættelse, maatte Danzay gjøre den danske Konge den Meddelelse, at en saadan Tilladelse næppe vilde kunne opnaas, da Kongen af Frankrig ikke vilde tage bestemt Parti, hvor venligsindet han end ellers var mod den danske Konge [4]). Det viste sig, at Danzay havde bedømt Forholdene i Frankrig rigtig; thi da Kong Carls Svar indløb, indeholdt det et høfligt, men bestemt Afslag [5]). Det samme gjentog sig 1567, da Kongen af Danmark vilde antage et Kompagni Hageskytter (»harque-

---

1) Westling, S. 139 f.

2) Om Fredsunderhandlingerne 1565 se Resen, S. 124—5. 149. Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 158. 170—3, og især Brevvexlingen i Gl. kgl. Saml. 2576, 4°.

3) Orig. i Rigsarkivet.

4) Revue historique IX, 330 f. Orig. i Rigsarkivet.

5) Carl IX's Svar, dat. Moulins . . Jan. 1566, og Dronning Catherines, dat. Moulins 30. Jan. 1566, begge i Rigsarkivet.

buziers«) med tilhørende Officerer i Frankrig, men fik den Besked, at det ikke kunde tilstedes, at Franskmænd droges ud af Landet[1]). Disse Afslag maatte nødvendig dæmpe de venskabelige Følelser, som Frederik II tidligere havde næret for Frankrig, saa meget mere som dette Land (1566) havde tilladt Svenskerne at hverve en ikke ubetydelig Styrke til Anvendelse i Krigen mod Danmark[2]).

Da vi i de tidligere nævnte vedelske Afskrifter have en Mængde latinske Breve, som Danzay paa sin Regjerings Vegne fra Juni 1565 af vexlede med Kongerne i Norden, med Lybek og Polen, vedrørende Fredsværket, er det muligt paa dette Omraade at følge den franske Gesandt næsten Skridt for Skridt. Endnu klarere Lys falder der over hans Virksomhed gjennem den lange Række franske Depecher, han skrev til Kong Carl IX og Dronning Catherine af Medicis, og hvori han gav sin Regjering fyldige Oplysninger om Forholdene i Norden. En Kopibog over disse Breve, der begynder med Februar 1567 og rækker til August 1573, gjemmes i vort Rigsarkiv. Da det tør haabes, at denne Kildesamling om ikke meget lang Tid vil komme for Lyset, bør en mere indgaaende Behandling af Materialet helst udsættes til et senere Tidspunkt. Desuden vil Pladsen her ikke tillade en saa detailleret Skildring af Danzay's diplomatiske Virksomhed, som de os opbevarede Kilder ellers gjøre mulig.

Da Fredsværket foreløbig var gaaet istaa, arbejdede Danzay 1566 i Humanitetens Interesse paa den gjensidige Udløsning af de i Krigen fra begge Sider gjorte Fanger[3]),

---

[1]) Lettres de Catherine de Médicis III, 26 (Catherine til Danzay 7. April 1567)

[2]) Silfverstolpe, Hist. Bibl. VII, 20.

[3]) Herom findes en Række Breve vexlede mellem Danzay og Erik XIV i Gl. kgl. Saml. 2576. 4°.

hvis Vilkaar kun vare trange, hvad vistnok især gjaldt mange danske Fanger, der maatte arbejde i Salas Sølvgruber. Udvexlingen stødte dog paa Vanskeligheder, bl. a. fordi det kun laa Kong Erik paa Hjærte at faa de højere Officerer, som under Krigen vare fangne af de Danske, igjen til Disposition[1]). Deres Tal forøgedes forøvrigt samme Aar, da den svenske Feltherre Charles de Mornay og hans »Lieutenant«, Jakob Christensen Hästsko, paa en Rekognoscering bleve opsnappede af danske Tropper.

Et Vidnesbyrd om, hvor meget det var Danzay magtpaaliggende i sine Forhandlinger med Sverig at være i Overensstemmelse med den danske Regjering, haves i en Skrivelse af 5. November 1566 til Kong Frederik fra de danske Regjeringsmænd i Kjøbenhavn (Mogens Gyldenstjerne, Otte Krumpen og Byrge Trolle), hvori det hedder:

»Give vi E. K. Maj. underdanist tilkjende, at den franske Legat haver været her hos os med et Brev, som han haver skrevet til Svar paa Kongen af Sverigs Skrivelse, og have vi samme Brev ladet transferere paa Danske og det siden læst og overvejet. Og skikke vi E. K. Maj. her hos en Kopi af samme Brev, bedendes E. K. Maj. underdanigst, at dersom E. K. Maj. noget derudi vilde have forandret, at E. K. Maj. da vil værdiges at skrive os til derom, saa ville vi det efter E. K. Maj.s Vilje lade bestille. Og begjærer forskrevne Legat, at E. K. Maj. vil overse den Lejde, som Kongen af Sverig hid forskikket haver, og dersom E. K. Maj. synes den at være nøjagtig, at E. K. Maj. den da vil underskrive, og at den Svensker, som ligger her i Byen, med det første maa blive affærdiget[2])«.

---

[1]) Resen, Frederik II's Krønike, S. 162.
[2]) Original i Rigsarkivet.

Vi skulle ikke opholde os ved Kongens Svar paa dette Brev, men henstille til Læseren, om der af dette og andre Breve, der vise, at Danzay under sine Mæglingsbestræbelser konfererede med den danske Regjering, kan sluttes noget om Rigtigheden af Kong Eriks Klager over, at han begunstigede Danmark [2]). Det kunde jo dog ikke nytte, at den franske Gesandt gjorde Forslag i Sverig, om hvilke han vidste, at den danske Regjering misbilligede dem. Desuden var Erik XIV af en saa mistænksom Natur, at der ikke kan lægges stor Vægt paa hans Beskyldninger. Danzay's endnu bevarede Depecher tyde ikke paa, at han begunstigede det ene Rige paa det andets Bekostning. Sagen er den, at han var og blev fransk, hvor mange Aar han end færdedes i Norden, og han havde altid i sidste Instans Frankrigs Interesser for Øje.

I den sidste Del af Aaret 1566 forhandlede Danzay flittig med Hansestæderne, særlig Lybek, der i Krigen stod paa dansk Side, men haardt maatte føle det Afbræk i de fredelige Handelsforbindelser, som Fejden forvoldte, og derfor var interesseret i, at Freden i Norden atter kunde blive gjenoprettet. Han foretog endog 1567—68 tvende Rejser til Lybek i den Anledning [3]).

De Forhandlinger, Danzay havde indledet med Kong Erik om et Grænsemøde ved Falkenberg i Januar 1567, førte ikke til noget, lige saa lidt som den senere Plan om en Fredskongres i Stralsund [4]).

Danzay's tidligere nævnte franske Depecher give ikke blot Oplysning om Fredssagens Gang, men yde ogsaa adskillige gode Bidrag til Kundskab om indre Forhold i Norden. Som Exempel kan nævnes det første Brev i

---

1) Kancelliets Brevbøger 1566—70, S. 104—5.

2) Resen, S. 167.

3) Nærmere herom i Danzay's Depecher og Breve.

4) Westling, S. 156.

Samlingen, dat. 26. Februar 1567, der indeholder en mærkelig Skildring af den Forandring, der var foregaaet i den danske Konges Stilling, og det Opsving, Rigets Finanser havde faaet siden den sidst forløbne Sommer — vel altsaa fra den Tid af, da Peder Oxe var vendt tilbage fra sin lange Udlændighed og som Rigshofmester var kommen i Spidsen for den civile Forvaltning. Dette Brev, hvori Danzay ogsaa udtaler sig misbilligende om den overdrevne (»excessive«) Frihed, som den danske Adel havde, er allerede for en Del fremdraget af Gram[1]) og har i vor Tid givet Anledning til en længere litterær Fejde mellem to af vore Historikere[2]). De øvrige Breve i Samlingen ere endnu kun i ringe Grad benyttede, men ville formentlig tildrage sig Opmærksomhed, naar de foreligge i en let tilgængelig trykt Udgave[3]).

Blandt de Emner, som i Danzay's Depecher berøres, er ogsaa den mærkelige Begivenhed, at Marie Stuarts Ægtefælle James Bothwell i Efteraaret 1567 bragtes som Fange til Kjøbenhavn. Her skal den franske Gesandts Berøringer med denne uhyggelige Skikkelse dog kun nævnes med den Bemærkning, at det laa i Frankrigs Interesse, at han ikke blev udleveret til Magthaverne i Skotland for at

---

1) N. Cragii Historia Christiani III, Præfatio, p. 85—6. (Den danske Oversættelse, Fort. S. 120—21).

2) Joh. Grundtvig, Frederik den Andens Statshusholdning, S. 93 ff. Troels Lund, Peder Oxes Finantsbestyrelse, et Svar til J. Grundtvig, 1876. J. Grundtvig, Peder Oxes Finantsbestyrelse, et Forsvar imod Dr. Troels Lund. 1876. Tr. Lund, Afsluttende Bemærkninger osv. 1876. J. Grundtvig, Belysning af Striden om Peder Oxe. 1877.

3) Professor Fr. Schiern er den første, der (i sin Afhandling om Bothwell i Hist. Tidsskrift 3. R. II) har gjort egentlig Brug af Brevene. Ligeledes har afdøde Dr. Ahlqvist i Vexiø i sin Tid efter min Anvisning fremdraget nogle interessante Oplysninger om Forholdene i Sverig, der findes i Danzay's Depecher (Ahlqvist, Karin Månsdotter, S. 81 og Bil. IV).

lide sin Straf der, hvad Danzay derfor maatte arbejde hen til, hvor liden Sympathi han end havde for Personen, hvis Skjæbne da endelig efter lange Forhandlinger blev, at han maatte henslæbe Resten af sit Liv i et dansk Fængsel[1]).

Den Omstændighed, at Kong Erik XIV 1568 blev stødt fra Thronen og afløst af sin Broder Johan III, maatte atter sætte Liv i Fredsmæglingen. Imidlertid kom der dog intet ud af Fredsmødet i Roskilde samme Aar, og bedre Udfald havde den Sammenkomst af Udsendinge fra begge Riger, der i August 1569 holdtes paa Landegrænsen mellem Knærød og Ulfsbæk, heller ikke, skjønt Danzay, der var tilstede ved Mødet, gjorde sit bedste for at bringe Forlig tilveje og fra Knærød skrev til Kong Johan for at bevæge ham til Indrømmelser[2]).

Et nyt Fredsmøde, som Danzay fik berammet til at afholdes i Rostock i November s. A., og hvori den polske Konges Sendebud ogsaa skulde deltage, blev der intet af, da Svenskerne udeblev[3]). Det var først, da Polen tog Ledelsen af Mæglingerne i sin Haand, at der kom Alvor i Tingene, og det var ogsaa efter den polske Konges Forslag, at Stettin blev valgt til Mødested, skjønt det faldt de Danske meget ubekvemt[4]). Her samledes da 1. Juli 1570 befuldmægtigede fra de stridende Magter med Udsendinge fra andre Fyrster, der vare interesserede i Fredens Gjenoprettelse. At Danzay ikke udeblev, følger af sig selv. Nu skulde Frugten af hans lange og ihærdige Arbejde endelig høstes. Vel opnaaedes det ikke, som han ønskede, at faa en Vaabenstilstand tilvejebragt, medens Freds-

---

[1]) Se Fr. Schierns ovennævnte grundige Afhandling, og særlig med Hensyn til Danzay S. 640—1. 653—4. 659. 681—2. Jfr. Danske Saml. IV, 15 f.

[2]) Resen, S. 224. Gl. kgl. Saml. 2576, 4°.

[3]) Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 176—7.

[4]) Kancelliets Brevbøger 1566—70, S. 584—5.

forhandlingerne førtes; derimod lykkedes det efter fast uendelige Forhandlinger tilsidst S. Luciæ Dag (13. December) 1570 at faa Freden sluttet, der gjengav Nordens Lande den Hvile, som de saa højlig trængte til. Blandt Traktatens Underskrivere var »Carolus Danzæus, Kongen af Frankrigs Raad og Hofmester«, og visselig var der ingen af de andre Herrer, som satte deres Navne under, der endog kun tilnærmelsesvis havde gjort saa store Anstrængelser for at tilvejebringe Fred i Norden som denne Hædersmand[1]. Selv i Sverig anerkjendte man hans Fortjenester i saa Henseende[2].

Den tidligere nævnte Dr. Erasmus Lætus har i sit store Digterværk »Rerum Danicarum libri XI« (1573) paa en smuk og træffende Maade skildret det Arbejde, som Danzay udfoldede paa Kongressen i Stettin, idet han blandt andet siger:

Præcipuam impendit curam Danzæus, et omnes
Admouit cuneos, ne res, ceu sæpe, rescisso
Excidat euentu: frustraque et adisse labores
Tot Procerum visa manus, qui prælia tolli
Et pacem cupiant regna in vicina reuerti.

Efter derpaa at have indført Danzæus talende til Kongressens Medlemmer, giver Digteren følgende Skildring af Mandens personlige Egenskaber:

Sic breuiter Danzæus; erat vir is optimus, et qui
Henrico pridem Galliarum à Rege potenti
Christiâno missus nostras Orator in vrbes
Venerat, ac multa cum Danis luce moratur.
Huîc Musas, toto quicquid de Helicone propinant,
Indulsisse ferunt, studiis ornasse, beatis
Ingenium pinxisse notis, et pectora cultu

[1]) Resen. S. 231—4. 371 ff. Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 177—8.
[2]) Reg. dipl. Dan. 2 Ser. II, Pars I, Nr. *6829.

Firmasse; ipse vsum rerum variique laboris
Addiderat; sentire et idem, quod dicere: nulli
Inuisus, cunctis affabilis, ore benignus
Prælargusque manu: doctrinis maximus, et quod
Præcipuè laudes, humano nobilis vsu[1]).

Det følger af sig selv, at Danzay ogsaa i de mange Aar, han efter Freden i Stettin opholdt sig i Norden, deltog i forskjellige vigtige diplomatiske Forhandlinger, der her dog kun i al Korthed kunne berøres.

Ved Bartholomæusnattens Rædsler (24. August 1572) satte den franske Konge Kronen paa sin troløse Politik overfor sine protestantiske Undersaatter. Vi have næppe nogen aaben Udtalelse af Danzay om, hvorledes han selv opfattede disse Skjændselsgjerninger af den Regjering, hvis Repræsentant han var; derimod vide vi, at han maatte lade sig bruge til at give den danske Regjering en aldeles forvansket Beretning om Sagen ved at meddele samme et Brev, som til den Ende i hans Konges Navn var tilstillet ham fra Paris. Her til Lands synes man at have fundet sin Regning ved at lade, som om man troede de officielle Løgne, der fra fransk Side serveredes[2]). Men det er dog ikke usandsynligt, at Kong Frederiks oprindelige Venskab for Frankrig er kjølnet betydelig ved disse Begivenheder, skjønt han ikke lod det gaa ud over Danzay, der jo var ganske uskyldig deri.

Mærkeligt er for øvrigt dennes Forsøg paa 1572 at bringe den franske Konges Broder, Hertug Henrik af Anjou (som Konge Henrik III), paa Sverigs Throne, hvilket jo ikke kunde ske uden ved en Statsomvæltning, der atter berøvede den af sine Undersaatter kun lidet yndede Johan III

---

[1]) Anf. Skr. p. 316—7. Jvfr. Schlegel. Slangens Gesch. Christian d. 4ten. I, 107—8.

[2]) Se Tillæg, Nr. 4.

den Kongeværdighed, han havde vundet ved at støde sin Broder fra Thronen[1]). Planen, der syntes temmelig fantastisk, blev dog opgiven, da Henrik 1573 naaede at blive Konge i Polen efter Sigismund II August, en Stilling, hvis Farer og Besværligheder han uden Savn atter opgav, da Frankrigs Throne blev ledig ved Carl IX's Død 30. Maj 1574.

Da Henrik var valgt til Konge i Polen, henvendte baade han selv og hans ovennævnte Broder sig til Frederik II om Lejde for ham, til at han med et Antal Krigsfolk uhindret kunde begive sig gjennem den danske Konges Stater og Strømme til sit Kongerige[2]). Disse Begjæringer, der overraktes af Danzay, satte Frederik i ikke ringe Forlegenhed. Han skrev strax til sine tydske Venner, Kurfyrst August af Sachsen, Hertug Ulrik af Meklenborg og Kurfyrst Johan Georg af Brandenborg, for at høre deres Mening. Svarene, som efterhaanden indløb, vidnede om, at disse Fyrster saa' paa Sagen med ikke ringe Betænkelighed. Det samme var Tilfældet med Hertug Adolf af Gottorp, hvem Danzay fra Kolding havde tilsendt en lignende Begjæring, idet han undskyldte, at han ved Sygdom var hindret i personlig at indfinde sig hos ham. Enden blev derfor, at Kong Frederik svarede undvigende og henviste til nærmere Forhandlinger[3]), som der dog ikke blev Brug for, da hele Spørgsmaalet faldt hen derved, at Kejseren gav Henrik Tilladelse til at rejse gjennem Tydskland, efter at Forlangendet om at medføre franske Tropper var opgivet.

---

[1]) A. G. Ahlqvist. Karin Månsdotter, S. 81. 138—41. Silfverstolpe, Hist. Bibl. VII, 24 ff.

[2]) Henriks Brev er dat. Lejren for Rochelle 27. Juni 1573, Carl IX's er dat. Lejren for Boulogne 30. Juni s. A. Originalerne findes i Rigsarkivet med mange andre Skrivelser angaaende samme Sag.

[3]) Jvfr. Catherine af Medicis' Brev af 16. Okt. 1573 til Danzay (Lettres IV, 261 f.).

Samtidig med disse Forhandlinger var der kommet en anden Sag til, der ogsaa gav Danzay meget at gjøre. Et Orlogsskib fra Danzig med Topsejl oppe og vajende Flag var kommet i Sundet, medførende den franske Gesandt Lansac, der havde været virksom ved Kongevalget, og i hans Følge en Del Polakker, der vilde hilse paa deres ny Herre. Dette Skib blev standset af danske Udliggere, der formente det Gjennemfarten til Frankrig, da den danske Konges Tilladelse dertil ikke forud var erhvervet. Det varede ikke saa kort, inden Kong Frederik ved Danzay's Forestillinger lod sig bevæge til atter at slippe Skibet løs med den franske Gesandt, saa at det kunde fortsætte Rejsen. Sagen forklaredes i Breve til den franske Regjering, der dog tilsyneladende lagde liden Vægt paa denne Krænkelse, da det — sikkert af Frygt for spansk Indflydelse i Norden — var den meget om at gjøre at bevare det gode Forhold til Danmark[1]).

I Efteraaret 1573 maatte Danzay, der siden Fredsforhandlingerne mellem Danmark og Sverig havde mange polske Forbindelser, rejse til Polen for at støtte Kong Henriks Throne. I Januar 1594 foregik Kongekroningen i Krakau, som Danzay altsaa har bivaanet[2]). Men det er for øvrigt klart, at han har haft en brydsom Opgave, og det er ikke godt at sige, hvorledes det vilde være gaaet, hvis Henrik ikke havde vendt Polen Ryggen. Nu maatte Danzay, der var bleven ladt tilbage, se, hvorledes han selv kunde klare sig og bringe de over Kongens Bortrejse forbitrede Gemytter til Ro. Men det var ikke uden store Vanskeligheder og Farer, at han velbeholden i August 1574 slap bort fra det af indre Partistridigheder oprørte

---

[1]) Akterne i denne Sag findes i Rigsarkivet.

[2]) Kong Frederik II var bleven opfordret til at lade sig repræsentere ved denne Højtidelighed; men han undskyldte sig med Tidens Korthed og den vanskelige Aarstid.

Land[1]). Under sit Ophold i Krakau havde han ogsaa varetaget den danske Regjerings Interesser ved at søge at mægle i en Strid, der var opstaaet i Anledning af, at nogle polske Fribyttere, der havde tilføjet danske Undersaatter mærkelig Skade, vare blevne paagrebne og straffede paa Livet i Danmark. Nogen Afslutning paa Tvisten opnaaede han dog ikke, da han hovedkuls maatte rejse bort[2]).

Da den ovenfor omtalte Plan om at sætte en fransk Prins paa Sverigs Throne var mislykket, vendte enkelte misfornøjede, særlig den tidligere nævnte Charles de Mornay, Tanken til den fangne Erik XIV eller hans yngre Broder, Hertug Carl af Sødermanland. Ved Hjælp af nogle skotske Lejetropper haabede man at kunne iværksætte en Revolution; men Planen blev opdaget, og Kong Johan lod Mornay henrette (4. Sept. 1574), skjønt denne i sin Tid havde reddet hans Liv fra Erik XIV's Efterstræbelse. Om Danzay har været indviet i Planen, vide vi ikke med Vished, men sikkert har det været ham saare ukjært at erfare, hvorledes det var gaaet hans Landsmand og Frænde, der i en Række Aar havde ydet Sverig mange vigtige Tjenester[3]).

Det er tidligere berørt, at Kong Frederik II's venskabelige Forhold til Frankrig i Tidens Løb var kjølnet en Del. Et Vidnesbyrd herom foreligger formentlig ogsaa i den Kjendsgjerning, at da den til Sverig bestemte franske Gesandt, Claude Pinart de Cramailles, 1574 paa Vejen derhen søgte Audiens hos Kong Frederik paa Skanderborg Slot, blev han ikke modtagen, en Krænkelse,

---

[1]) Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 42 ff., samt det akademiske Program, Tillæg, Nr. 8.

[2]) Hub. Langueti Epistolæ I, 23—9.

[3]) P. v. Møller har i Bidr. til Hallands Historia. S. 225—57, leveret en god Fremstilling af Ch. de Mornay's Historie.

der endog bragte Danzay til at foreslaa sin Regjering at true med at tilbagekalde ham selv fra Danmark, nærmest for paa den Maade at afnøde den danske Konge en fyldestgjørende Undskyldning, fordi han ikke havde villet modtage Pinart[1]).

Til Oplysning for sidstnævnte under hans Mission til Norden udarbejdede Danzay en udførlig Fremstilling baade af sin egen mangeaarige Virksomhed ved de nordiske Hoffer og af den almindelige politiske Stilling her, navnlig af Forholdene i Sverig og Østersølandene, hvor den meget omstridte Handel paa Rusland over Narva var af stor Betydning for Frankrig, men tillige en Torn i Øjet paa Sverig, og derfor havde givet og fremdeles gav Anledning til mange diplomatiske Forhandlinger[2]).

Da Kong Henrik III i Frankrig endnu ikke var gift, tænkte Danzay, der altid havde Udvidelsen af sit Fædrelands Indflydelse og Magt for Øje, paa et Giftermaal mellem Kongen og den svenske Prinsesse Elisabeth, Gustav Vasas yngste Datter, og da man i Frankrig lod til at interessere sig for Planen[3]), søgte han at skaffe alle mulige Oplysninger tilveje, der kunde anbefale den unge Dame[4]), uden at hans Hensigt dog opnaaedes, da Catherine af Medicis, som det synes, nærede Frygt for, at der i den svenske Kongefamilie var noget Anlæg til arvelig Sindssygdom, en Frygt, som Danzay vistnok selv ved tidligere Indberetninger havde givet Anledning til.

Danzay blev ikke, som han havde slaaet paa, tilbagekaldt til Frankrig, havde vel heller ikke for Alvor ønsket det, da Forholdene her vare faretruende for en Protestant.

[1]) Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 91 ff.

[2]) Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 45—85. Danzay's »Discours des affaires de Dannemark et de Suède à Monseigneur de Pinart, Conseiller du Roi, Secrétaire d'Etat«, er dateret 12. April 1575.

[3]) Lettres de Catherine de Médicis V, 107.

[4]) Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 23 ff.

Men at Kong Frederiks Stemning over for Frankrig ikke var den bedste, ses af Danzay's Ytringer i et Brev af 24. November 1575 til Henrik III: »Kongen af Danmark er endnu meget syg, saa at faa Personer have Adgang til ham. Hr. Peder Oxe døde den 24. Oktober, ham skyldes det ikke, at Kongen af Danmark ikke (aabenlyst) har erklæret sig for Deres Majestæts Fjende, hvilket de fornemste i Raadet altid have modsat sig. Jeg nærer det Haab, at al Ting herefter vil gaa med større Besindighed og Venlighed[1])«.

Det var formodentlig de urolige Forhold i Frankrig, der bevirkede, at man her viste en mærkelig Ligegyldighed for Statens Repræsentant ved det danske Hof, idet man i lang Tid undlod at sende ham hans Løn og at godtgjøre ham hans Udlæg, skjønt man ikke miskjendte hans Iver for at fremme hans Fædrelands Interesser[2]). Hans endnu bevarede Breve fra 1575 og 1580—86 til Kong Henrik, Enkedronning Catherine af Medicis og Hertugen af Joyeuse[3]) ere fulde af vemodige Klager over den Nød, hvori han befandt sig. Han maatte stifte Laan baade

[1]) Da Ytringerne ere ret mærkelige, hidsættes Originalens Ord: »Le roi de Dannemarck est encore fort malade, tellement que peu de personne parlent avec lui. Le Sieur Peter Oxe mourut le 24 Octobre, au quel il n'a [i Handl. rör. Skand. Hist. XI, 115 staar urigtig: n'eut] tenu, que le dit Roi de Dannemarck ne se soit déclaré l'ennemi [Kopien anf. St. har: manifeste ennemi] de votre Majesté, à quoi les principaux du Conseil se sont opposés. J'espère que ci-apres toutes choses s'y conduiront avec plus de consideration et douceur«. (Brudstykke af Originalen i Paris er optaget i Champollion-Figeac's Registrant (Rigsark., Danske Kong. Hist. 1 a).

[2]) Herom vidner bl. a. et Brev af 16. Okt. 1573 fra Catherine af Medicis til Danzay (Lettres IV, 261 f.).

[3]) Kopibogen, hvori disse Breve ere indførte, findes i Sverig og er aftrykt i Handl. rör. Skandin. Hist. XI. Jvfr. Warmholtz, Bibl. Sveo-Goth. XIV, 37—9. Suhms Nye Saml. IV, H. 3—4, S. 108—9. Hist. Tidsskr. IV, 143.

her og der med liden Udsigt til at faa dem betalte, og kom ofte i de pinligste Forlegenheder. Af den danske Konge havde han laant 3000 Daler, skjønt det maatte synes en mislig Sag for en Gesandt at laane Penge af den Regjering, hos hvilken han var akkrediteret[1]. I et Brev fra 1585 omtaler Danzay, at alene den aarlige Rente af den Gjæld, han havde stiftet, beløb sig til over 1000 Daler, og det var meget svært for den redelige Mand at staa næsten som en Bedrager overfor sine Kreditorer. Disse mørke Skygger, der faldt over den gamle franske Residents senere Aar, skulle her dog kun berøres, da dette Emne tidligere er behandlet med Omhu af P. V. Jacobsen i en egen Afhandling[2].

Trods de overordentlig vanskelige Forhold, hvori Danzay's Pengenød ofte bragte ham, vidste han dog ved sin Personlighed at bevare den Agtelse, han gjennem sit mangeaarige Ophold her i Landet havde erhvervet. Ikke blot deltog han som Frankrigs Repræsentant i de større Festligheder, der forefaldt ved Hoffet, som Dronning Sofies Kroning 1572[3] og Prins Christians Daabshøjtid[4], men han stod endog 1579 Fadder til Kongens anden Søn, Hertug Ulrik[5] deltog undertiden i Kong Frederiks Jagtpartier[6],

---

[1] Hist. Tidsskr. V, 484—5. Af Grundtvig, Frederik II's Statshusholdning, S. CLXXIII, Not. 7, synes dog at fremgaa, at Danzay 1584 har faaet denne Sum tilbagebetalt.

[2] »Om den franske Gesandt Caroli Dancæi store Pengenød og de her imod ham anvendte Tvangsmidler« (Hist. Tidsskr. V, 481—95). I Fynske Tegn. I, 184, findes et Kongebrev til Niels Friis (dat. Odense 7. Jan. 1580), hvori det bl. a. hedder: »Vi komme i Forfaring, at du skalt have standendes 6 eller 800 Daler til Andorpen, som du skalt have af den fransoske Legat«.

[3] Resen, Frederik II's Krønike, S. 265.

[4] Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 612—3.

[5] Hist. Tidsskrift V, 484.

[6] Hist. Tidsskrift 4. R. III, 565 (Fr. II's Dagbogsoptegnelse fra 7. Sept. 1584).

og opholdt sig enkelte Gange for længere Tid hos denne paa Koldinghus, Haderslevhus og andensteds i Jylland[1]), naar da ikke, hvad ogsaa kunde ske, hans Kreditorers »Indmaninger« nødte ham til at forblive i Kjøbenhavn. Da den engelske Gesandt, Lord Willoughby, i Sommeren 1582 kom til Danmark for at overbringe Kong Frederik Hosebaandsordenen, men denne ikke ønskede at underkaste sig alle de dermed forbundne Ceremonier, blev de lidt kildne Forhandlinger i den Anledning overdragne til Danzay[2]).

Saaledes ser det ud til, at den gamle franske Resident dog, uagtet sine Pengeforlegenheder, saa temmelig har hævdet sin Stilling. Dertil bidrog i høj Grad det Venskab og den Agtelse, som Kansler Niels Kaas og andre indflydelsesrige Mænd nærede for ham[3]). Særlig Opmærksomhed fortjener det fortrolige Forhold, hvori han efterhaanden traadte til flere ansete Lærde i vort Fædreland. Der er navnlig tre Mænd, til hvem han i Aarene efter 1570 især synes at have sluttet sig med varmt Venskab, Anders Sørensen Vedel, Johannes Pratensis og Tyge Brahe. Men der var ogsaa andre af hin Tids lærde Mænd, for hvem han var en kjendt og kjær Personlighed, og det er ret karakteristisk, at da Professor Johan Seccer-

---

[1]) En Række af Danzay's Depecher ere daterede fra »Collidin« (Kolding), andre fra »Harsens« (Horsens). Et Steds omtaler han, at han henimod Jul 1574 i 5 Uger havde maattet ligge børløs i Kalundborg, da han agtede sig over til Kongen paa Skanderborg (Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 3).

[2]) Nye danske Mag. IV, 260. 262.

[3]) Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. II, 350 Not. Et lille Træk, der vidner om den Agtelse, Danzay nød i den almindelige Bevidsthed, er det, at da hans Kok, »der lige saa lidt som hans Herre kunde leve af den Lønning, der stadig udeblev fra Frankrig« (Tr. Lund), 1578 nedsatte sig som Postejbager i Helsingør, fritog Byens Øvrighed ham, af Hensyn til hans Herre, for at betale Skat. (Helsingørs Tingbøger).

witz fra Greifswald 1580 havde været her i Landet i Følge med sin Landsherre, Hertug Barnim af Pommern, og i den Anledning Aaret efter udgav en Samling latinske Digte til fremragende danske Mænd, saa tog han Danzæus med blandt disse, men stillede ham ikke blandt Rigsraaderne og Hofmændene, men blandt de lærde, i Linie med Tyge Brahe, Dr. Erasmus Lætus, Dr. Hans Frandsen, Dr. Peder Sørensen og andre Videnskabsmænd[1]).

Rimeligvis er Vedel igjennem sin tidligere Discipel Tyge Brahe kommen i Forbindelse med Danzay, der, som det alt ovenfor er berørt, forsynede den unge danske Historiegransker med vigtige Bidrag til Oplysning om Fredsmæglingerne under den nordiske Syvaarskrig[2]). Da Vedel siden som kgl. Historiograf var bleven Prælat i Ribe Kapitel og her indrettede sit Musæum paa Liljebjerget, over hvilket han satte den karakteristiske »Tabula Bibliothecæ Liliomontanæ«, der — selvfølgelig med vedkommendes Tilladelse — var prydet med Navnene paa ni ærede Venner, saa var »Carolus Danzæus L. G.« (ɔ: Legatus Gallicus) den første i Rækken[3]). Enkelte af de andre Mænd, som opføres paa Tavlen, vare sikkert ikke blot Vedels, men ogsaa Danzay's Venner, deriblandt M. Laurits Pedersen (fra Haderslev), der, efter i en Række Aar at have opholdt sig i Wittenberg, 1575 blev den første tydske Præst i Kjøbenhavn og senere Lærer for Kong Frederik II's Døtre[4]).

Johannes Pratensis, Professor i Medicin ved Universitetet, stod allerede efter sin Herkomst den franske Gesandt nær, da hans Fader, Philippe du Pré, var en Fransk-

---

[1]) Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. II, 284, Not. 1.

[2]) Se foran, S. 270. Wegener, Efterretn. om And. Sør. Vedel, 2. Udg., S. 127 Not. 8.

[3]) Wegener, anf. Skr. S. 166, Not. 18.

[4]) Wegener, anf. St. Jvfr. Friis, T. Brahei epist., p. 52.

mand, der var kommen her ind i Christian II's Tid. Pratensis var en livlig og højt begavet Personlighed, digterisk anlagt, men tidlig mærket til Døden. Han var Tyge Brahes fortrolige Ven. og der er ingen Tvivl om, at Danzay har sat megen Pris paa ham[1]. I et mærkeligt, saare stemningsfuldt Digt, skrevet paa Dødslejet, tog Pratensis Afsked fra sin Ven[2]. Han døde i en ung Alder 1. Juni 1576. Da Danzæus 3—4 Uger efter skrev til Tyge Brahe, begyndte han Brevet med følgende Ord: »Jeg kan ikke tænke paa min kjære Pratensis uden med Taarer; det er for mig, som jeg i ham havde mistet mere end min halve Sjæl[3]«. Til Pratensis's nærmeste Kreds hørte Professor, Dr. med. Hans Frandsen og Livlægen, Dr. med. Peder Sørensen. At disse ansete Mænd ogsaa have staaet den franske Gesandt nær, kan næppe betvivles.

Det fortrolige Forhold mellem Danzay og Tyge Brahe skriver sig, som det synes, fra Aaret 1572, da sidstnævnte observerede »den ny Stjerne« og derved hendrog den almindelige Opmærksomhed paa sig. Han fortæller, at da han engang i det nævnte Aar besøgte Kjøbenhavn, hvor han boede hos sin Ven Pratensis, indbød Danzay dem begge til at spise hos sig. Ved den Lejlighed omtalte Tyge Brahe den mærkelige Stjerne, som ingen i Kjøbenhavn endnu havde bemærket. Danzay optog det som en Spøg; men blev meget overrasket, da Astronomen om Aftenen førte ham ud og virkelig paaviste Stjernen[4]. Siden fortsattes Forbindelsen mellem dem og voxede i Tiden til et varmt Venskab.

---

[1]) Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. II, 602. Dän. Bibl. VIII, 476—8.

[2]) Aftrykt som Tillæg Nr. 5.

[3]) Friis, T. Brahei et ad eum doct. vir. epistolæ, p. 31.

[4]) Tychonis Brahei Astronomiæ instauratæ progymnasmata, p. 578—9. Pet. Gassendus, Tychonis Brahei, Equitis Dani, Astronomorum Coryphæi, Vita. Ed. 2da. Hagæ Com. 1655, p. 19.

Tyge Brahe vidste særlig at skatte den Egenskab hos Danzay, at han var »tavs og trofast«, saa man uden Frygt kunde betro ham, hvad just ikke alle og enhver skulde vide[1]). Da Danzay fra sin Ungdom af havde Interesse for Astronomien og vel ogsaa adskillig Indsigt i denne Videnskab, var han blandt dem, som indtrængende opfordrede Tyge Brahe til at holde offentlige astronomiske Forelæsninger[2]), og hans Navn knyttedes siden paa en egen Maade til den store Astronoms mærkelige Anlæg paa Hven, derved, at han lagde Grundstenen eller rettere Hjørnestenen til Uranieborg. Johannes Pratensis havde, naar de talte sammen om dette Anlæg, som de begge glædede sig til, forbeholdt sig at smykke Stenen, som Danzay vilde skaffe tilveje, med forskjellige Emblemer (mystica et sacra) og med en passende Indskrift. Men han var død, inden han havde faaet sit Forsæt udført, hvorfor Danzay i et Brev, dat. Kjøbenhavn 26. Juni 1576, bad T. Brahe om selv at forfatte Indskriften[3]). Denne har dog vistnok overladt dette til sin ærede Ven, som det formentlig fremgaar af følgende Brev, der er paa Latin, hvilket Sprog Danzay altid benyttede, naar han skrev til Folk her i Landet[4]):

»Velbyrdige og berømmelige Mand, højtærede Ven! Eders Brev er kommet mig til Hænde, medens jeg her i Holbæk er Gjæst hos Hr. Pachs[5]). Jeg vil forbigaa hvad

---

1) Friis, T. Brahei et ad eum doct. vir. epist. p. 21.

2) Danske Mag. II, 195.

3) Friis, T. Brahei et ad eum doct. vir. epist., p. 31. For »si Mercurium tibi caducæi usuram negare non velis« (i sidste Linie) bør vistnok læses: si Mercurius — — — velit.

4) Han synes dog ogsaa til Nød at have kunnet skrive Tydsk. Dansk skrev han næppe; men han har sikkert forstaaet det.

5) Christoffer von Festenberg kaldet Pachs (ell. Pax), kgl. Staldmester, var fra 1563 til 1608 Lensmand paa Holbæk Slot.

mindre behageligt, det indeholder, da det dog ikke kan ændres; den lovede Sten er færdig, en Indskrift er tilføjet efter Eders Ønske; naar jeg faar Bud, skal jeg betids være tilstede. Det vilde være mig kjært, om I vilde indbyde flere. Gid Pratensis var i Live og kunde samles med os! Jeg spaar Dr. Hans Frandsen ilde, dersom han ikke møder. Kommer han altsaa ikke godvillig, som jeg dog haaber, maa han komme af Frygt[1]). Jeg venter Eders Svar her, hvor jeg har det saa behageligt, som det kun er muligt (jucundissime et svavissime). Lev vel, højtærede Mand, bliv ved at vise Eders Danzay samme Kjærlighed som hidtil, og vær forvisset om, at jeg er Eders mest hengivne Ven. Lev vel og vær lykkelig!

Holbæk 14. Juli 1576. Eders hengivne
Charles Danzay« [2]).

Den 8. August 1576 indsatte Danzay den omtalte Sten paa sin Plads i Grunden til Uranieborg. Den var forsynet med følgende Indskrift[3]):

Regnante in Dania Friderico II. Carolus Danzæus R. G. I. D. L.[4]) domui huic Philosophiæ, imprimisque Astrorum contemplationi, Regis decreto a Nobili Viro Tychone Brahe de Knudstrup exstructæ, votivum hunc lapidem memoriæ et felicis auspicii ergo p.[5]) Anno CIↃ. IↃ. LXXVI. VI. Id. Augusti.

Tyge Brahe har i et Skrift, som han udgav 8 Aar efter Danzay's Død, udførlig dvælet ved denne Højtidelighed, og da hans Udtalelse ret viser, hvor høj Pris han

---

[1]) Af Frygt for, at Danzay's Spaadom skulde gaa i Opfyldelse.
[2]) Friis, T. Brahei et ad eum doct. vir. epist., p. 32.
[3]) P. Gassendus, Tychonis Brahei, Vita. Ed. 2da. Hagæ Com. 1655, p. 34. Jvfr. Danske Mag. II, 198. Bangs Saml. II, 267.
[4]) ɔ: Regis Galliarum in Dania Legatus.
[5]) ɔ: posuit.

havde sat paa sin bortgangne Ven, skulle hans Ord her anføres:

Posuit Arcis Uraniburgiæ primum fundamentalem Lapidem Serenissimi et Potentissimi Galliarum Regis in Dania plurimis annis Legatus, Magnificus Dominus Carolus Danzæus, vir integritate, virtute et rerum usu nulli secundus, et Doctrinis insuper liberalibus præclarè imbutus, qvi cum me singulari et constanti amore, qvam diu vixit (obiit enim ante Octennium ætatis anno octuagesimo primo) prosecutus fuerit, mihi et meis rebus plurimum semper favebat. Et simulac domum hanc construendam intellexit, se primum lapidem angularem isthic collocaturum sponte addixit. Moxqve in Porphyrio qvodam Saxo hanc prædictam inscriptionem exscindi curavit. Cum vero dies is, fundationi destinatus, instaret, accessit optimus ille Dancæus, comitatus aliqvot Nobilibus viris, tum qvoqve qvibusdam doctis ex amicis communibus, qvi huic actui interessent, et die octavo Augusti manè exoriente Sole . . . in omnium nostrum præsentia lapidem eundem locavit, litando prius solemniter vinis diversis, et fausta qvæqve precando, suffragantibus iis, qvi circumstabant, amicis[1]).

Den Omstændighed, at en Skotte, der i den sidste dansk-svenske Krig havde tjent under Kaptajn John Clarck[2]),

---

[1]) T. Brahe, Astronomiæ instauratæ Mechanica, p. 8. Resen, Inscript. Hafn. p 331. Overfor disse og andre Ytringer af et varmt Venskab mellem T. Brahe og Danzay maa man antage, at den i Chytræi Epist. p. 1006 givne dunkle Antydning om et mindre godt Forhold beror paa en Misforstaaelse.

[2]) Denne bekjendte Krigsmand fra Syvaarskrigen kom 1571 i en Konflikt med den danske Regjering angaaende store Pengefordringer, han gjorde for formentligt Tilgodehavende. Efter at Sagen var undersøgt af danske Finansmænd, »blev den hensat til Kongens Legat af Frankrig, Carolum Dantzeum, der om at forfare og kjende«. Da Clarck ikke var tilfreds med Kjendelsen, men truede den danske Konge, blev han hensat som Statsfange for Livstid paa Dragsholm. (Resen, S. 261—2). Danzay søgte ved Paakaldelse af den skotske Konges Mægling at skaffe

mente at have Sold tilgode hos den danske Regjering, og gjennem den berømte John Buchanan havde henvendt sig til den franske Gesandt, var Anledning for denne til at bede Tyge Brahe tage sig af ham hos sine Venner ved Hoffet. I det samme Brev, dat. Kjøbenhavn 17. November 1576, giver han under den mest hensynsfulde Form sin Ven en Advarsel om ikke at fordybe sig for meget i Astrologien, medens han samtidig udtaler Ønsket om at høre hans Mening om forskjellige astronomiske Problemer. Blandt andet skriver han: »Astronomica semper plurimi aestimavi, atque, uti merentur, magnifeci, et etiamnum magnifacio. Quare in iis aliqua, etiam hac invalescente aetate, de praeceptore discere plurimum desidero, quod et te mihi non denegaturum puto[1])«.

Ogsaa fra en senere Tid findes Breve fra Tyge Brahe til Danzay vidnende om, at det fortrolige Forhold mellem dem forblev uforandret af Tidens Omskiftelser, og at det var en Fest for Eneboeren paa Hven, naar Danzay ledsaget af andre Venner fra Kjøbenhavn besøgte ham. Da Danzay 1583 i længere Tid opholdt sig ved Hoffet paa Koldinghus og i et Brev til Tyge Brahe havde beklaget sig over, at nogle Hoffolk havde gjort sig lystige paa hans Bekostning — det var, som det synes, hans Pengenød, der havde givet Anledning til Spot — saa trøstede hans Ven paa Hven ham paa det bedste og bad ham ikke at agte, hvad saadanne »Hofsykofanter« fandt paa; den retfærdige Straf vilde nok i Tiden ramme dem[2]).

Det er tidligere berørt, at skjønt Charles de Danzay repræsenterede en Regjering, der i Frankrig bekjæmpede

---

ham Friheden, men forgjæves (Brev af 13. Maj 1571 fra Danzay til Kong Jakob VI, State papers, For. Ser. 1569—71, S. 441. Jvfr. Hist. Tidsskr. 3. R. II, 676).

[1]) Friis, T. Brahei et ad eum doct. vir. epist., p. 37—8.

[2]) Friis, anf. Skr., S. 52. 70—1.

og forfulgte Protestanterne, var han dog selv afgjort Calvinist. Som saadan stod han Mændene af den philippistiske Retning nær, som den Gang vare de tonegivende i den danske Kirke, og det er ikke usandsynligt, hvad der fra flere Sider ymtes om, at han har bidraget til at styrke Modstanden mod Konkordieformlens Indførelse her i Landet, da han, som mange andre, godt skjønnede, at Vedtagelsen af denne Lærenorm vilde bidrage til at uddybe den Skilsmisse, der allerede fandtes mellem Lutheranere og Calvinister, og derved gjøre Protestanterne mindre modstandsdygtige i Kampen mod Romerkirken.

Det var vel især for at virke til en mere moderat Fremgangsmaade end den, hvortil de ivrigste Lutheranere vare tilbøjelige, at Danzay 1577 traadte i Brevvexling med Dr. David Chytræus i Rostock, der var en af de Mænd, hvem Udarbejdelsen af »Formula Concordiæ« var overdragen, men som senere blev skudt til Side, da Zeloterne fik Overhaand[1]).

Det er bekjendt, at Frederik II ikke vilde tilstede Konkordieformlens Indførelse i sine Lande, ja endog optraadte paa den skarpeste Maade imod den, da den endelig 1580 kom for Lyset. At Danzay ved sine Forestillinger om det nævnte Bekjendelsesskrifts fordærvelige Virkninger har bidraget til den afvisende Holdning hos den danske Konge og hans Omgivelser, er ret sandsynligt. Samtiden mente det, og Danzay's bifaldende Ytringer om Kongens Forbud mod Udbredelse af Skriftet taler i alt Fald ikke derimod[2]). Ifølge en Ytring af Chytræus har Danzay endog udgivet et Skrift, indeholdende et voldsomt

---

[1]) Dav. Chytræi Epistolæ, p. 335 (jvfr. p. 1006—11) samt Tillæg Nr. 6.

[2]) Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 258—68. Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. II, 212. Treschow, Danske Jubel-Lærere, S. 26.

Angreb paa de Theologer, der havde affattet Konkordieformlen[1]).

Under disse Forhold skulde man jo tro, at Danzay maatte sympathisere med Henrik af Navarra og det Arbejde, denne udfoldede for at fremme Enighed mellem Protestanterne indbyrdes og forene dem til fast Modstand mod Papisterne. Det kunde derfor synes underligt, at da den nævnte Fyrste i Aarene 1583—4 til dette Formaals Fremme sendte en Gesandt, Jacques Segur de Pardillan, til Tydskland og Danmark, blev det Danzsy's Opgave snarere at udspejde hans Skridt end at støtte ham, i Henhold til de Befalinger, han havde modtaget fra Kong Henrik III og Dronning Catherine af Medicis. Som en lydig Tjener opfyldte Danzay Befalingen, idet han samtidig paa det vemodigste, under Henvisning til de mange Tjenester, han havde ydet Frankrig, hvis Konger han i over 40 Aar havde tjent »sans blâme ni reproche«, maatte klage over den Tilsidesættelse, hans egen Regjering viste ham ved at tilbageholde hans Løn[2]). For øvrigt kan det bemærkes, at Frederik II 15. Marts 1584 selv skrev til Henrik III i Frankrig om Segur's Mission, og det i en Tone, der, naar det erindres, at Brevet er skrevet til en katholsk Regent, maa vække vor Forundring, men som finder sin Forklaring i de daværende ejendommelige politiske Forhold i Frankrig. Kongen omtaler nemlig først de Forhandlinger, han

---

[1]) I et Brev, dat. Idibus Februarii 1581, til Nicolaus Cisnerus ytrer Chytræus nemlig: »Quid aduersa pars [faciat] ignoro; sed ex scriptis vehementibus et cruentis, quæ sine fine modoque edunt, multos ad tumultum gestire video, sicut Gallus quidam, in Dania iam fere 30 annos legati munere functus, crudelem libellum, non atramento, sed sanguine scriptum, aduersus imprudentes istos Theologos (quod epitheton mihi quidem verissime tribui fateor) edidit, quem Wigandus publice confortauit«. (D. Chytræi Epistolæ, p. 356).

[2]) Handl. rör. Skandin. Hist. XI, 273 ff. 308 ff. 316 ff.

havde ført med Henrik af Navarras Sendebud, og den Udsigt, der nu var til større Rolighed i Frankrig, derpaa fortsætter han saaledes (efter en gammel dansk Oversættelse af Brevet):

»Vi kunne ej noksom beskrive, hvad Glæde Vi fik udi Hjærtet, der Vi baade af Eders ordinære Ambassadør her ved Hoffet, Os elskelige Carolo Danzæo, saa vel som af den navarriske Legats Beretning fornumme, at Ed. Durchl. med al Tro og kongelig Love holder og forsvarer den Fredshandling, som en Gang imellem dennem er oprettet. For hvilken sit Sinds Standhaftighed, som en Konge, særdeles en allerkristeligst Konge, vel egner og anstaar, Ed. Durchl. haver fortjent alle Kristnes og Fyrsters berømmelige Eftertale. Saa haver det givet Os Aarsag ... broderligen og alvorligen at bede og anmode Ed. Durchl., at Han ingenlunde vilde lade sine kongelige Øren til nogle forbandede og oprørske Menneskers Snak og Indgivende, men lade sig sine tro Undersaatter, som have sluppet den romerske Paves afgudiske Væsen og antaget den rene og rette Religion, ikke mindre end andre Landsens Indvaanere, være anbefalede, særdeles i Henseende til, at de hidindtil utallig mange Elændigheder have udstandet for at give Gud sin Ære og Ed. Durchl. sin tilbørlige Lydighed og Underdanighed: hvilke arme Mennesker for deres Gudsfrygt og den Troskab, som de Ed. Durchl. og Fædrenelandet i de vanskelige Tider har bevist, allevegne efterstræbes af dennem, der sig i den papistiske Uførm forlyste, hvilke og søge at gjøre dennem forhadte hos Ed. Durchl., paa det de selv imidlertid maa desbedre kunne fremme deres egen og Pavens Villie og ved nye Uroligheder i Frankrig oprette og stadfæste hans Magt og Myndighed, som nu paa nogen Tid er bleven svækket[1])«.

---

[1]) Resen, Frederik II's Krønike, S. 451 ff., efter Henrici Navarrorum regis epist. ad imperat., reges etc. p. 69 sq.

Det turde ikke være usandsynligt, at vi i dette Brev finde et bedre Udtryk for Danzay's inderste Tanker end i hans egne Depecher.

I Slutningen af Frederik II's Tid havde Henrik af Navarra atter en Gesandt, Matthieu Coignet de la Thuillerie, her i Landet[1]). Han blev venlig modtagen ved Hoffet, og det maa vel ogsaa antages, at Danzay har støttet ham, da Henrik III og Henrik af Navarra paa den Tid vare allierede i Kampen mod Guisernes Parti.

Den 1. August 1589 faldt Henrik III for Munken Jacques Clement's Dolk. Ikke længe efter var Danzay's Løbebane ogsaa til Ende. Tre Aar tidligere var han ramt af en Lammelse, der dog efterhaanden havde fortaget sig. Men fra den Tid af var hans Helbred dog skrøbeligt. Hans Aandskraft synes derimod endnu usvækket. Da Dr. Niels Krag, den senere Historiograf, saaledes i et Brev havde gjort ham opmærksom paa, at den franske politiske Forfatter Jean Bodin havde beraabt sig paa ham ved Meddelelsen af nogle urigtige Notitser til Danmarks Historie i Frederik II's Tid, svarede Danzay ham i et langt og velskrevet Brev, dat. Kjøbenhavn 5. September 1589, hvori han fralagde sig at være Hjemmelsmand til Urigtighederne; han skyldte det danske Folk saa megen Tak for alt det gode, han havde modtaget, at det aldrig kunde falde ham ind at sværte det; han vilde derfor sørge for, at Bodin blev gjort opmærksom paa sine Fejltagelser, for at han kunde rette dem; men for øvrigt opfordrede han Dr. Niels Krag til, ifølge sit Kald som Historiker, at gjendrive den fremmede Forfatters misvisende Udtalelser[2]).

I Brevet bemærker Danzay, at han følte sig saa svag,

---

[1]) Dänische Bibliothek VIII, 482—3, Brev fra nævnte Gesandt til Livlægen Dr. Peder Sørensen, dat. Andershoæ in ædibus Nicolai Soer. 14. Martii 1588.

[2]) Se Tillæg, Nr. 7.

at han næppe kunde skrive til sine Venner; kun af Hensyn til Sagens Vigtighed havde han i dette Tilfælde gjort Vold paa sin Svaghed for ikke at komme til at staa som en Bagvasker. Han døde efter 8 Dages Sygeleje den 12. Oktober 1589. Maanedsdagen derefter blev hans Lig stedet til Jorde i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. I den Anledning udstedte Universitetet et Sørgeprogram. hvori der gaves en temmelig indgaaende Udsigt over hans Levned tilligemed en smuk Bedømmelse af hans ualmindelig hæderlige Karakter. Blandt andet fremhæves hans venlige Omsorg for dem, der havde staaet i Tjenesteforhold til ham, og hans store Godgjørenhed, som han ikke vilde afstaa fra endog paa Tider, da han selv maatte lide Mangel[1]).

Foruden det tidligere omtalte Skrift mod Konkordieformlen tillægges der Danzay Forfatterskabet til de Meddelelser om de nordiske Lande og særlig Danmark, der findes i to bekjendte encyclopædiske Skrifter fra hin Tid[2]), nemlig i Kosmografen Gerhard Mercators Atlas[3]) og i (Caspar Ens's) Thesaurus Politicus. Uheldigvis kjender jeg ikke disse Skrifter i deres oprindelige Skikkelse, men kun i senere Udgaver, hvor Danzay's Meddelelse maaske kan være omarbejdet af andre. Thesaurus Politicus udkom oprindelig paa Italiensk og siden (1609, altsaa længe efter Danzay's Levetid) paa Latin ved den ovennævnte Casper

---

1) Se Tillæg, Nr. 8. P. W. Becker siger urigtig, at der blev holdt en »akademisk Sørgefest« i Anledning af Danzay's Død (Hist. Tidsskr. 4. R. II, 437). Om hans Jordefærd se ogsaa Tyge Brahes meteorolog. Dagbøger ved Friis, S. 136.

2) Se Tillæg, Nr. 8.

3) Om Mercator findes en grundig Afhandling i Allgem. Deutsche Biographie XXI. Hans »Tabulæ geographicæ Claudii Pholomæi« udkom i Køln 1578 i Folio, og i ny og forbedret Udgave smst. 1584, Fol. Hans »Atlas sive cosmographicæ meditationes de fabrica mundi« udkom i Duisburg 1595.

Ens[1]), og der findes, som Wegener allerede har paavist[2]), et og andet i Beretningen om Norden, som man vanskelig kan antage, at Danzay har skrevet. Af Mercators Atlas findes her i Landet næppe nogen ældre Udgave end den af Judocus Hondius besørgede, aabenbart meget forøgede Udgave, der udkom i Amsterdam 1608 i stor Folio, og som indeholder en ret udførlig Danmarks Beskrivelse, angaaende hvilken Gram har ytret den Formodning, at den kunde være forfattet af Anders Vedel eller af en af hans Disciple[3]). Danzay's Kjendskab til Enkelthederne i Danmarks Topografi og Historie var vel næppe, trods hans lange Ophold her i Landet, saa indgaaende, at han kunde forfatte en saadan Beskrivelse; men vel er det muligt, at Mercator (der døde i en høj Alder i Duisburg 1594) kan have henvendt sig til ham om Oplysninger, og at Danzay saa fra en eller anden af sine litterære Venner, blandt hvilke Vedel jo indtog en fremragende Plads, har skaffet de Efterretninger, som han meddelte Mercator.

Det havde lykkedes Charles de Danzay under sit mangeaarige Ophold ved det danske Hof at vinde en

---

[1]) Thesaurus Politicus: Relationes, Instructiones, Dissertationes, aliosque de rebus ad plenam Imperiorum, Regnorum, Provinciarum, omniumque, quæ ab ijs dependent, cognitionem pertinentibus, Tractatus complectens. Ex Italico Latinus factus opera et studio Gasparis Ens L. — Coloniæ 1609. 8°. (S. 287—92 handler om Rigerne i Norden). Caspar v. Ens, luthersk Theolog og Præst i Lorich, hvor han 1580 underskrev Konkordieformlen, var meget bevandret i Mathematik, Kritik, Historie, Poesi og Sprog, levede endnu 1612. Har skrevet meget, deriblandt en Del Oversættelser fra Italiensk, og »Rerum Danicarum sub Friderico II historia« (Jöcher, Allg. Gelehrten-Lexicon II, 356).

[2]) Hist. Efterretn. om And. Sør. Vedel, 2. Udg., S. 146 Not.

[3]) Kbhvnske Vidensk. Selsk. Skr. I, 248. Jon Koldings »Descriptio Daniæ« (1594) er benyttet i Honds Udgave. Jvfr. Rørdam, Klavs Lyskanders Levned, S. 96 f., hvor der er meddelt en mærkelig Karakteristik af Jyderne, som findes i det nævnte Værk.

ualmindelig Agtelse og Hengivenhed hos saa godt som alle, der vare komne i Berøring med ham. Frederik II kan ikke nævne ham i et Brev (1580) til Henrik af Navarra uden at betegne ham som »den ædle og Os, formedelst sin Dyd, særdeles elskelige Hr. C. Danzæus[1])«. og paa lignende Maade karakteriserer Kongen ham i Breve til Carl IX og Henrik III. Af Tyge Brahes Biograf Petrus Gassendus betegnes han som »senex optimus et rerum bonarum studiosissimus«, altsaa en Mand, der endnu i sin høje Alder levende interesserede sig for alt godt[2]). En samtidig Annalist kalder ham en gammel, from og lærd Mand[3]), og i Kong Frederik II's Krønike (S. 124) siges om ham, at han var »en velforfaren, højlærd, from og brugelig Herre«.

Ikke længe efter Danzay's Død ankom Jacques Bongars som fransk Gesandt til Kjøbenhavn. Ligesom Danzay var han en lærd Mand og Protestant, tillige en fortjent Skribent (særlig kan mærkes hans Udgave af »Gesta Dei per Francos«, Kildeskrifter til Korstogenes Historie), i mange Aar Henrik IV's Resident ved tydske Hoffer, vel kjendt af de Lærde her til Lands, blandt hvilke han stod i Brevvexling med Livlægen Dr. Peder Sørensen[4]). Efter sin Ankomst hertil henvendte han sig 1. December 1589 til Regjeringsraadet med Anmodning om, at Danzay's Papirer maatte blive tagne i Forvaring, uden at nogen fik Lov til at læse dem, indtil »den allerkristeligste Konge«

---

[1]) Det kgl. Danske Vidensk. Selsk. philos. og hist. Afhandlinger II. 363: »generosus, inprimis nobis propter virtutem dilectus ordinarius in aula nostra legatus Dn. C. Danzæus«.

[2]) Gassendus, Tych. Brahei Vita, Ed. 2da, p. 19.

[3]) Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 184.

[4]) Se Dän. Bibl. VIII, 483 f. Schlegel, Slangens Geschichte Chr. IVten I, 109. I Bibliotheket i Bern gjemmes Bongars' Brevvexling og Dagbog (deriblandt vistnok Breve fra danske Mænd). Jvfr. Biographie universelle.

(Henrik IV) havde truffet Bestemmelse om dem[1]. Formodentlig have Danzay's Kreditorer lagt Beslag paa hans øvrige Ejendele. Vi kunne ikke med Vished sige, hvilken Skjæbne Papirerne have faaet; kun saa meget er sikkert, at en af de Kopibøger, hvori Danzay's Depecher ere indførte, nu gjemmes i vort Rigsarkiv, medens andre af hans Papirer findes i Sverig, hvorhen de sikkert ere komne med M. Steffen Hansen Stephanius's Manuskripter[2]. Hvad der er levnet, i Forbindelse med talrige endnu bevarede Breve, vexlede mellem de danske og franske Konger, yder et rigt Stof til Oplysning om Rigernes indbyrdes Forhold i det 16de Aarhundrede. At udtømme dette historiske Materiale har ikke været Hensigten paa dette Sted, men vel at henlede Opmærksomheden derpaa.

Tillæg.

1.

De Ch. Danzay overdragne Hverv ved hans første Ansættelse ved det danske Hof (1548).

Breuis expositio eorum, quę Henricus Christianissimus Gallorum rex Carolo Danzæo exponere iniunxit serenissimo potentissimoque Danorum regj Christiano fratrj suo, consanguineo, amico et confęderato charissimo. etc.

Illustrissime et inuictissime rex Henricus, Christianissimus Gallorum rex, dominus meus clementissimus, fęlicitatem, incolumitatem et annum prosperrimum M. V. ex animo optat.

---

[1]) J. Bongarsi et Lingelshemii epistolæ, p. 40—1.
[2]) Hist. Tidsskrift IV, 143.

Rex Christianissimus singularj diligentia necessitudinem et federa, que Franciscus (pie memorie) potentissimus prudentissimusque Gallorum rex, pater suus charissimus, cum Christianis regibus, principibus et vicinis suis contraxerat, conseruare et augere conatus est. Sed maiorj multo studio firmam illam amicitiam et federa, que inter M. V. et regem Christianissimum parentem suum humanissimum inuiolata semper fuere, (maiores suos imitare cupiens) renouare confirmareque cum M. V. voluit.

Dum Christianissimus rex firmandi huisce federis et amicitie rationem diligenter meditaretur, mirum est, quanto gaudio affectus fuerit, cum M. V. eadem in animo habuisse comperit et optare, que ipse maxime expetebat, vt ab Henrico à Jaisman[1], cum illi gratissima M. V. mandata exponeret, intellexit, qui M. V. constituisse dicebat nonnullos legatos ad ipsum mittere, qui federa inter M. V. inita et regem Christianissimum, parentem suum dulcissimum, secum renouarent. Qua in re ne quid de sua voluntate dubitaretur, statim dictum Henricum à Jaisman M. V. remisit, qui isto tam necessario et perutili vtrique maiestati federe nihil se facturum lubentius significaret, et cum hos M. V. legatos quotidie cupidissime expectaret, de hoc federe mihi quidquam iniungere noluit, sperans rem omnem cum ipsis legatis facile perfici posse. Sed ne quid ad fouendam retinendamque communem amicitiam deesset, voluit me ad M. V. venire et sequi, vt de sua voluntate et his, que vtrique maiestati necessaria viderentur, facilius et tutius M. V. certiorem facerem et de M. V. valetudine et prosperitate (qua nihil illi letius jucundiusue dici potest) sepius audiret.

Dici non potest, rex illustrissime, quantum Christianissimum regem recrearit Henricus à Jaisman, dum ei narraret, iuniorem regem, M. V. filium, summe omnibus spei, et quem ob insignes virtutes vnicè amat, maxime delectari Galliarum commemoratione et M. V. gratissimum fore, si aliquam regi

[1] I Kong Henrik II's Kreditiv for denne skrives Navnet: Henry de Jasman. Selv skrev han sig: Heinrich van Jasman (tydsk Brev til Christian III 1548 i Rigsarkivet).

affinem in vxorem duceret. Christianissimus rex duas tantum habet filias, quę si in ea ętate essent, qua satis ciuiliter M. V. offerre posset, alteram vltro et lubentissime obtulisset, sed adhuc in cunis sunt, quod regj Christianissimo valde displicuit. cupit enim in omnibus M. V. ex animo satisfacere et gratificari et hac in re maxime, vt qui vtriusque majestatis regna indissolubilj amicitia coniuncta esse velit, quę quidem amicitia nusquam commodius quàm coniugijs retinetur. Sed cum ita res se habeant, nullam aliam in toto regno Galliarum tanto principe dignam existimauit preter filiam ducis à Nemours, cognatam suam germanam, annorum ferè quatuordecim, eximia forma et pulchritudine et supra quam ætas sua ferat summis corporis et animi virtutibus prędita. Verum quidem est, regem Christianissimum filiam habere naturalem, quam summopere diligit, annos nouem natam aut sesquidecimum, quę si forte M. V. placeret, cum rex Christianissimus perpetuam amicitiam cum M. V. tantopere ambiat, nihil est, quod M. V. denegare possit.

Christianissimus rex summis pręcibus à gubernatoribus regni Scotie rogatus iure fęderum et antiquissime amicitię, ne regno Scotię in tantis periculis deesset, inita inter Gallorum et Scotorum regna fędera iam seruaret, et regis filiam patre priuatam ex matris viduę sinu et manibus vi ab inimicis eripi ne pateretur, quibus merito impulsus rex piissimus, cupiens reliquis suis confęderatis ostendere, quid in periculis de ipso sperare et expectare debeant, et quid ipsi similiter pręstare maximis sumptibus et laboribus, magna suę nobilitatis iactura, firmum auxilium in Scotiam misit et regnum conseruauit, quj vt à pessimo hoc instituto Anglos reuocaret, filiam reginam in Gallias deduxit et regni protectionem in se suscepit, quamobrem Christianissimus rex rogat M. V., rex illustrissime, cum potentissima Danorum et Scotorum regna semper amica, coniuncta et confęderata fuerint, ne quid auxilij Anglis contra Scotos ferre velit, maxime cum etiam fędera inter M. V. inita et regem Christianissimum, patrem suum dulcissimum, id requirant, qua in re optime persuasus est, M. V. nihil contra fędera tentaturam.

Signicarant nonnullj regi Christianissimo, protectorem Angliȩ vna cum proceribus M. V. dominam Elizabeth regis Angliȩ sororem obtulisse, vt iuniori regi, M. V. filio, omnium virtutum studiosissimo, omnibus charissimo, nuberet, quj cum illa in eum solum finem excogitent, sibj vt prosint, occasione vtantur, frumenta, tormenta bellica, pulueres, munitionem, necessaria omnia ad impetendos Scotos facilius ex regno vestro exportent, et domina Elizabeth annorum ferè decemetocto sit, dominaque Maria, altera regis soror, heres regnj sit instituta, si rex frater absque heredibus mortem obiret, sperat rex Christianissimus, M. V. filij regis tantȩ virtutis, tante expectationis maiorem habituram rationem. Propterea (vt leuissima) mihi Christianissimus rex iniunxerat, vt, si mihi videretur, cum apud M. V. essem, de his mentionem facerem, quȩ lubenter prȩtermisissem (vt apud me constitueram) expertus M. V. propensissimam voluntatem erga regem Christianissimum; verum hæc paucis attingere non superfluum omnino putauj, sperans vtriusque maiestatis animos facilius coniungj et coarctari officiorum commemoratione, qua in re si quid à me delictum sit, humilissime rogo M. V., humanissime et piissime rex, vt mihi ignoscat, nunquam enim cogitauj hoc illi iniucundum fore, neque velim.

Christianissimus rex, publicȩ pacis studiosissimus, optauit, periculosissimam illam dissensionem sedatam esse, quȩ in Polonia propter matrimonium iunioris regis nuper electi orta est. Timendum enim est, ne tandem Polonia altera alium sibi regem eligat, Turcam appellet aut regem aliquem alium, quod fierj nullo modo poterit sine maximo omnium Christianorum detrimento et jactura. Sed cum pios omnes deceat, et prȩcipuè principes, his simultatibus in tempore occurrere, si hac in re M. V. suam interponere operam commode posset, id regi Christanissimo admodum placeret, cum M. V. non parum Christianȩ republicȩ prodesset et inde sibi maximam laudem et gloriam consequeretur.

Hæc sunt, illustrissime et fortissime rex, quȩ Henricus Christianissimus Gallorum rex, dominus meus clementissimus,

me M. V. exponere voluit, vt inita inter vtranque maiestatem amicitia mutuis officijs, consilijs, auxilijs confirmari et augeri possit; verum cum ha[e]c maiorem multo prudentiam, rerum vsum et cognitionem iudiciumque requirant, quam prȩstare possim, M. V. ex animo obsecro, prudentissime et inuictissime rex, vt me excusatum habeat. Id tamen de me sibi persuadeat velim, si qua in re M. V. mea opera aut seruitio vti dignetur (vt cupio), me ea fide, diligentia et animj synceritate mandata vestra curaturum, vt horum nihil in me deesse sentior(!), Deo maximo volente, quem oro atque obtestor, vt M. V. felicitatem, corpori et animȩ gratissima et necessaria largiatur.

Hæc Carolus Danzæus propria manu scripsit et subsignauit die xxviij[a] Decembris anno 1548.

Carolus Danzæus s[i].

Original i Rigsarkivet, Saml. Frankrig A.

2.

Uddrag af den Fortale, hvori Erasmus Lætus tilegner Ch. Danzay et (utrykt) latinsk Digterværk (1557).

Maiorum Imaginibus, Virtute propria et omni morum splendore clarissimo Viro ac Domino, D: Carolo Danzæo, Christianissimi Gallorum Regis Henrici 2. apud Daniæ Regem Legato ac Oratori dignissimo, Cimbrius Erasmus Lætus S.

Ea demum magna est homini gloria, Carole Danzæe, parem officio mandatisque vitam degere, eoque omnes conferre instituti sui rationes, vt et illi quàm amplissimum, a quo mittitur, nomen, et ipsi sibi popularem possit dignitatem conciliare: quorum illud quidem fide atque celeritate, hoc continentia humanitateque, vtrumque verò integritate, vigilantia ac liberalitate consequetur. Itaque maiorum legationes quoties ego cunque recordor, recordor autem sȩpissime propter illud, quod mihi in historiis studium atque negotium frequens est; toties Christianissimi Regis consilium prudentiamque profectò demiror, qui non liberalitate solum maxima et propenso ditionis subditorum-

que commodo suos in principum aulis legatos conspici; verum etiam viros cum doctrina claros, tum, quod laude imprimis atque memoria dignum est, continentia ac vitæ institutis longè excellentissimos, huic muneri satagit assumere, et peregrinorum iudiciis non dubitat exhibere: Idque eò magis facere soleo, quòd hunc ipsi morem florentissimo patri sanctissimisque proauis communem assuetumque esse comperiam: Id etenim et scriptorum monumenta oculis nostris subiecere, et præsens temporum vitæque huis memoria exploratum nobis et probatum dedit[1]. — — Vulgo comparatum plerumque est, vt præsentem legatorum vitam decoremque in absentes dominos referant, horumque instituta ex illorum moribus expendant. (Efter en Del Exempler af den romerske Historie fortsættes saaledes:) Sed de Romanis nihil dicam amplius; est quod de Gallorum possem dicere. — — De Christofero Richerio fælicis recordationis, affine meo, ob benevolentiæ memoriam longè mihi coniunctissimo, dicerem copiose, quòd officia ipsius et virtutum splendor eximius id merito deposcere videretur, nisi de illo extaret dudum proprii ipsius ingenii eruditionisque testimonium[2], et nos amicissimi hominis memoriam contulissemus in eum, quem de vitæ termino et mortis differentia in genere humano perfectum penè et disputationibus necessariis refertum molimur librum[3].

Tuas autem, Carole Danzææ, laudes ac virtutum encomia in medium producere, tanto equidem parcius mihi faciendum putaui, quanto minus naturæ ingenioque meo arrisit hactenus, in os hominem prædicare, eiusque coram celebrare virtutes, quem ego clarissimo honore et longè verissimo testimonio omnibus volui esse propositum, quem meritò honesti æmularentur omnes. (Forfatteren fralægger sig i stærke Ord alt Smigreri). Etsi de te vere possim affirmare, in repub. aulisque

[1] Da Forfatteren er meget bred i sin Stil, forbigaas her og paa flere Steder i det følgende forskjellige Excursioner, der ere af mindre Interesse for os.

[2] Se foran, S. 256.

[3] En Bog af dette Indhold kjendes ikke.

principum, vbi tamen procliuè satis est in varias subinde illecebras, variosque fracti iudicii lapsus deferri, sic vixisse, vt nullam vnquam vel libidinis, vel auaritiæ aut prodigalitatis suspicionem reliqueris, diuinum potius fateri quiddam, quam humanum censeri oportere. Sic enim tot annis nobiscum viuis, vt non solum dignitatem grauitate atque officiis conciliasse tibi visus sis: verum etiam charus fueris bonis omnibus, quod quidem inter peregrinos contingere haud potest vnqvam ei, qui flagitiis, leuitate. vsuris, incontinentia atque libidine venalia omnia habet. Virtutes itaque præclaræ hæ sunt tuæ: fides, grauitas, continentia, liberalitas, summa humanitas, et dispertiendis officiis promptitudo maxima. Adeo vt viuam illam solidæ virtutis imaginem, quæ in Gulielmo Langæo[1]), prudentissimo quondam viro et Gallicæ Nobilitatis ornamento præcipuo, plena propemodum et perfecta fuit, ita demum agnoscere contemplarique meme quodammodo existimem, si te tuasque vitæ rationes diligenter intuear, et mortui memoriam ad te præsentem conuertam. — — — Macte igitur virtute consiliisque Christianissime Rex Galliarum Henrice, viros hisce moribus ac vitæ modestia insignes haudquaque dubitaueris rerum publicarum saluti admouere. — — Et tu quidem, Carole humanissime, hæc feras æquo animo dicere me, quum virtutibus ac gloria id tibi iam dudum comparaueris, vt candidè meritoque ab honestis omnibus debeas celebrari. In quam rem si literario monumento pignoris aliquid non contulerimus; equidem id speramus gratissimum acceptissimumque tibi futurum esse, quòd et primus tu fueris legatorum omnium, cui hic honos, tali officiorum genere, inter nos contigit: et ego itidem primus extiterim nostrorum, qui id fælici, vt mihi polliceor, euentu et propitio Deo aggrediamur. Quamvis autem officium hoc tibi haud magni propterea momenti videri posset, quòd ab ignoto minusque familiari profectum sit: tamen hoc ipsum non dubito te facturum maximi, si vel principum nostrorum amicitiam respicias, vel tuam ipsius intueare gloriam virtutis, cuius fulgore

[1]) Guillaume Dubellay, Seigneur de Langey, en berømt fransk Diplomat og Statsmand (s. Aarsberetn. fra Geh.-Archivet III og IV).

si quid minus ex se splendens atque magnificum est, illustrari charumque fieri posse crediderim, perinde vt minora sydera referunt alieno lumine diffusa splendescere, et quo sua natura carent aliunde accepto, gratissima facie mortalibus apparere. Si enim Venetum, si Anglorum, si Ducum aut Comitum, quid? si minorum potentia Principum Legati plurimum dignitatis contulerint hisce, qui aliquam ingenii sui fœturam eorum laudi atque auspiciis consecrauissent: quanto id quæso magis Galliarum Regis Legatum. (Forfatteren beder, at hans Digterværk ogsaa maatte betragtes som en Gave til Kong Henrik II, for hvem han var rede til at gjøre et Exemplar i Stand, om det fandt Gesandtens Bifald. Efter derpaa at have givet en Udsigt over Værkets Indhold, slutter han saaledes:) Te vero, Carole prudentiss., oro, vt hanc operam æqui ac boni consulas, quam interea nauamus, dum hîc prudentissimum et pari doctrina clarum poetam Virgilium publice enucleamus. Iucundum enim nobis fuit in materiam hanc sacram ingenii nostri facultatem ac ocii alicuius fructum conuertere, quò et pietatis semina promouere, et bonis quibusque ac veritatis poeseosque amantibus prodesse gratumque facere possemus. — — Bene vale Carole longè humanissime, et me tibi adeoque tuis omnibus quàm commendatissimum habeto. Haffniæ Danorum, die Aprilis decimo quarto — — Anno nati in mundum Christi filii Dei Millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo.

Originalt Haandskrift, indbundet i grønt Fløjl. i Kgl. Bibl., Thottske Saml. 317b 8°.

3.

Ch. Danzay's Beretning om sine Bestræbelser 1563—65 for at gjenoprette Freden i Norden.

Breuis narratio eorum, quæ pro pace restituenda serenissimorum Danorum et Polonorum Reges et ciuitatem Lubecensem, confęderatos, et serenissimum Suecorum Regem Ericum, eorum hostem, à Carolo

Danzęo, Domino à Danzay, Christianissimi Galliarum Regis consiliario et in Dania Legato, tractata et acta sunt.

Cum primum inter serenissimos Danorum et Suecorum Reges bellum parari intellexi, officij mei esse duxi propter synceram amicitiam, quæ Christianissimo Galliarum Regi (domino meo clementissimo) cum vtraque Maiestate intercedit, veternam vtriusque Maiestatis beneuolentiam summa cura ac diligentia conseruare pacemque ijs in locis retinere, qua de re Christianissimum Regem per literas certiorem reddidi. Sed quum omnia ad bellum inclinare viderem, ego ipse ad eius Maiestatem mense Julio Anno 1563 (ut ipsius intercessione imminentis incendij flamma, priusquam latius vagaretur, extingueretur) profectus sum. Ille verò non ignarus, si bellum duceretur, quæ inde mala subsequerentur, ijs promptè diligenterque et reipublicæ et communium amicorum causa occurrendum, eam ob rem ille mihi mense Octobri eiusdem anni 1563 literas ad illustrissimos principes Augustum, Saxoniæ Ducem, sacri imperij Electorem, et Philippum, Hassiæ Landgrauium, dedit (cum illum serenissimo Danorum, hunc serenissimo Suecorum Regi apertè fauere intelligeret) vt illorum consilio, gratia et authoritate bellum hoc facilius finiretur. Quæ vero causa me susceptum iter mutare coegerit, et Christianissimi Regis ad vtramque Celsitudinem literas Quiriatio Britoni, eius Maiestatis stipendiario, ad illorum Celsitudines perferendas dare[1]), vtrique Celsitudini scripsi et vtramque obnixe oraui, vt legatos mitterent, qui vtriusque Serenitatis animos, inconsideratis quorundam consiliis offensos, sua patientia cociliarent, suaque autoritate ad pacem, vtrique Serenitati maxime necessariam, æquissimis conditionibus faciendam hortarentur. Quiriarius iste responso ab vtraque Celsitudine accepto, cum recta in Daniam contenderet, morbo correptus, illud ad me per certum hominem misit et paullo post diem suum in Germania obiit. Illi vero Regi Christianissimo et mihi rescripsere, se hoc nego-

[1]) Læsningen af dette Ord er usikker.

tium ante syncere procurasse, sed eorum conatus aliter quam speratum successisse. Cum tamen ille serenissimum Danorum, hic verò serenissimum Suecorum Regem apertè excusaret, exspectatissimo hoc auxilio sum destitutus. Propterea initio mensis Januarij 1564 magnis rursum itineribus ad Christianissimum Regem contendi, vt suo consilio alia pacis instituendæ ratio iniretur. De ijs autem cum eius Maiestas admodum solicitè deliberaret, à suo legato (quem tunc apud Cęsaream Maiestatem Ferdinandum inclytę memoriæ habuit) fit certior, ipsius Cęsaream Maiestatem cum quibusdam Germaniæ principibus Legatos certo die Rostokium misurum esse, qui bellum hoc funestissimum componerent. Quo nuncio Christianissimus magna voluptate affectus, mihi iniunxit, vt Rostokij constituto die adessem et communium amicorum causam cum cœteris intercessoribus quam studiosissime promouerem. Paulo post in Daniam redij, et literas eius Maiestatis ad serenissimum Suecorum Regem per ornatissimum virum Johannem Durandum misi: Qui in Sueciam eo ipso tempore, quo Cesariæ Maiestatis nuncius, profectus est, simulque postea Rostokium cum serenissimi Suecorum Regis responso reuersi sunt. Interim tam diu ego apud serenissimum Danorum Regem mihi manendum consultum putaui, donec de voluntate serenissimi Suecorum Regis certius constaret, vt, si quid in communi causa serenissimo Danorum Regi esset proponendum curandumque, id promptius faciliusque conficeretur. Cum verò serenissimus Suecorum Rex suos legatos Rostochium eo tempore missurus esset, principumque intercedentium legati discessissent, ego dictum Durandum ad Regem Christianissimum misi, qui de huius negotij successu eum edoceret. Sed illo in itinere curru[1]) oppressus paulo post Hardenburgi mortuus est, quod cum primum resciui, eo me magna celeritate contuli, et ne quid in me desideraretur, cum literis vtriusque Maiestatis ad Regem Christianissimum (qui tunc in prouincia Narbonensi erat) profectus sum, qui quidem, etsi de ijs, quæ acciderant, non parum com-

[1]) Vedels Afskriver har: currit.

moueretur deterrereturque, hanc tamen piissimam causam semel susceptam tamdiu syncerè procurandam esse constituit, donec ad optatissimum finem perduceretur. Propterea ille mihi literas ad serenissimos Danorum et Polonorum Reges et ciuitatem Lubecensem confęderatos, et ad sereniss. Suecorum Regem dedit pro pace redintegranda.

Dum ex Gallia in Daniam redirem Lubecumque peruenissem, literas eius Maiestatis clarissimis et ornatissimis dominis dictæ ciuitatis consulibus reddidi, et ipsis, quæ ad eam rem conducere putaui, proposui. Qui quidem studio Christianissimi Regis collaudato responderunt, pacem se ex animo cupere, modo æquis et tollerabilibus conditionibus et suorum confęderatorum consensu voluntateque constituatur. Postea in Daniam veni initio mensis Maij 1565, Hafnięque reperi nobiles et clarissimos viros Jacobum Citzwitz et Andream Borck, qui pro ijsdem controversijs componendis ab illustrissimis Pomeraniæ Ducibus erant ablegati, eam ob causam de medijs, quibus quam optimè officio nostro satisfaceremus, amicè contulimus, consultumque et omnino necessarium nobis visum[1]) est, vt induciæ vnanimi consensu procurarentur, quo commodius tutiusque de pace inter partes tractaretur. Quid vero illi istic effecerint, ignoro: eos ego postea non vidi, nec mihi cum ipsis in Suetiam ire licebat, priusquam serenissimum Suecorum Regem de mea in Suetiam profectione certiorem reddidissem, ut ex meis ad ipsius Serenitatem literis constabit.

Ovenstaaende danner Indledningen til en lang Række Breve fra Danzay til Kongerne i Norden, til Polen og Lybek, og Svar fra disse Magter til ham, indeholdende et rigt Materiale til Kundskab om Fredsunderhandlingerne under den nordiske Syvaarskrig, deriblandt vistnok ikke saa lidt, som nu ikke ad anden Vej kan skaffes tilstede. Det er Afskrifter (i Gl. kgl Saml. 2576, 4°), som Anders Vedel har ladet tage efter de ham af Danzay meddelte Originaler eller Udkast. Hans Afskrivere have imidlertid ikke været særlig nøjagtige, hvorfor en Del Fejl ere indløbne, af hvilke adskillige dog uden Vanskelighed kunne rettes af en opmærksom Læser. I ovenstaaende

---

[1]) Afskriften har: iustum.

»korte Fortælling« har Vedel undertiden selv afløst Afskriveren, maaske naar denne ikke kunde finde ud af Danzay's utydelige Skrift. — Følgende Breve findes afskrevne:

1565, 4. Juni, Kbhvn. Danzay til Kong Erik XIV.
— 17. Juni, Stockholm. Kong Erik XIV til Danzay.
— 1. Juli, Vandaas. D. til K. Erik.
— 7. Juli, Frederiksborg. K. Frederik II til D.
— 20. Aug., Lejren v. Üxnevall K. Erik til D.
— 18. Sept., Halmstad. K. Frederik til K. Carl IX i Frankrig.
— 17. Sept., Halmstad. D. til K. Erik.
— 11. Okt., I vor Lejr. K. Erik til D.
— 29. Sept., Kbhvn. Fredsbetingelser fra dansk Side.
— 24. Okt., Jønkøping. Afslaaende Svar givet D.
— 29. Okt., Steinberg. D. til K. Erik.
— 18. Nov., Kbhvn. D. til K. Erik.
— 17. Nov., Frederiksborg. K. Frederik til D.
— 22. Nov., Vadstena. K. Erik til D.
— 16. Jan., Kbhvns. Slot. Hr. Sten Eriksens Forpligtelse til inden 13. Maj atter at indstille sig som Fange paa Kalundborg Slot (dansk).
— 13. Dec., Konungsbro, K. Erik til D.
1566, 8. Febr., Kbhvn. D. til K. Erik.
— 13. Marts, Stockholm. K. Erik til D.
— 25. Maj, Kbhvn. D. til K. Erik.
— 4. Juli, Stockholm. K. Erik til D.
— 28. Aug., Kbhvn. D. til K. Erik.
— 22. Nov., Kbhvn. D. til K. Erik.
— 28. Dec., Kbhvn. D. til K. Erik.
— udateret. K. Eriks Lejde for K. Frederiks tilforordnede Raad til et paatænkt Fredsmøde (svensk).
— udateret. K. Eriks Stilstandsvilkaar i Anledning af Udvexling af Fanger (svensk).
— 30. Juli, Lybek. Stadens Raad til D.
— 22. Sept., Lybek. Hansestædernes delegerede til D.
— 28. Okt. Raadet i Lybek til D.

1566, 23. Nov. Raadet i Lybek til D.
— 30. Nov. Raadet i Lybek til D.
— 14. Dec. Raadet i Lybek til D.
— 27. Dec., Skanderborg. Christoffer Messerschmidt (lybsk Raadssekretær) til D.
1567, 7. Jan. Lybeks deputerede Kommissærer ved (det paatænkte) Fredsmøde i Falkenberg til D.
1568, 6. Aug., Vadstena. Johan, Sverigs Arvefyrste, Hertug af Finland, til K. Frederik (tydsk).
— 6. Aug. Vadstena. Samme til det danske Rigsraad (tydsk).
— 13. Okt., Stockholm. Kong Johan III til Kongen af Frankrig.
— 12. Okt., Stockholm. K. Johan til D.
1569, 24. Aug., Knærød. D. til K. Johan.
— 15. Sept., Ulvesund. K. Johan til D.
— 21. Dec., Kbhvn. D. til K. Johan.
1570, 15. Jan., Kbhvn. D. til K. Johan.
— 11. Febr., Stockholm. K. Johan til D.
— 22. Marts, Kbhvn. D. til K. Johan.
— 22. Apr., Stockholm. K. Johan til D.
— 20. Maj, Kbhvn. D. til K. Johan.
— 20. Maj, Kbhvn. D. til samme.
— 3. Juni, Stockholm. K. Johan til D.
— 17. Jan. Raadet i Lybek til D.
— 5. Febr. Raadet i Lybek til D.
— 25. Febr. Raadet i Lybek til D.
— 19. Juni. Raadet i Lybek til D.
1569, 15. Dec., Rostock. (Raadet i Rostock) til D.
— 22. Dec., Lybek. Uddrag af en Skrivelse fra Kongen af Polens Kommissærer til Raadet i Lybek.
1568, 22. Juli, Knesen. Kong Sigismund August af Polen til D.
1569, 17. Febr., Lublin. K. Sigismund August til D.
— 1. Maj, Kbhvn. D. til K. Sigismund August.
— 23. Juni, Lublin. K. Sigismund August til D.

1569, 9. Sept., Kbhvn. D. til K. Sigismund August.
— 17. Okt., Knesen. K. Sigismund August til D.
1570, 20. Jan., Varsjav. K. Sigismund August til D.
— 24. Marts. Kbhvn. D. til K. Sigismund August.
— 11. Maj, Varsjav. K. Sigismund August til D.
— 8. Juni, Varsjav. K. Sigismund August til D.
— 16. Juli, Varsjav. K. Sigismund August til D.
(1569). Danzays Forslag til Fredsartikler forelagte de polske Kommissærer.
(1569), Kbhvn. De polske Kommissærer P. Kloczewski og Joh. Demetrius Solikowski til K. Johan angaaende det forestaaende Fredsmøde mellem Knærød og Ulfsbæk.
1569, 29. Juni, Lublin. Joh. Demetrius Solikowski til D.
(1569), 5. Sept., Kbhvn. De polske Kommissærer Kloczewski og Solikowski til D.
1569, 18. Okt., Knesen. Solikowski til D.
— 20. Okt., Knesen. Franciscus Crasniski til D.
— 22. Okt.. Knesen. Martinus Broniowski, Regis cubicularius, til D.
— 16. Dec., Rostock. Joh. Dem. Solikowski til D.
— 14. Dec., Rostock. Joh. Dem. Solikowski til D.
— 16. Dec., Rostock. Mart. Cromerus til D.
1570. 7. Jan., Rostock. Cromerus, Kloczewski og Solikowski til D.
— 9. Jan., Rostock. Joh. Dem. Solikowski til D.
— 9. Jan. Mart. Cromerus, Joh. Dem. Solikowski og Petrus Kloczewski til D.
— 28. Juni, Varsjav. Demetrius Solikowski til D.
— Consilium Danzæi in Stetinensi pacificatione propositum.

Alle de Breve. hvis Sprog ikke er angivet, ere paa Latin. — Angaaende Danzay's Forhandlinger med Hansestæderne findes Oplysninger i et nys udkommet Værk: »Inventare Hansischer Archive I. Kölner Inventar I«. Leipzig 1896.

4.

Tvende Aktstykker vedrørende Blodbadet i Bartholomæusnatten 1572 i Paris.

a.

Danzay meddeler den danske Regjering, hvad der fra Frankrig af var tilskrevet ham om Begivenhederne i Paris, i den Hensigt, at det skulde meddeles den danske Konge.

Gestrenger, grosgunstiger herr[1]). Jch hab gestriges tages vonn meinem gnedigstenn könig vnnd herrn brief erhaltenn, datiret den 24. Augusti, durch welchs jhre May: melden, das sie vor zwen tagen zuuor mir zugeschrieben haben solten, wie der herr amyrall[2]) geschoszen vnd vorwundet were wordenn, auch das sie allen vleis theten vorwenden die warheit wegen des theters zuerkunden, damit desto schleuniger recht vber solchen (den anderen jhres königreichs zum exempell) sie ergehen laszen möchtenn.

Hernach habe es sich zugetragen, das die von Guisa nebest den anderen herrn vnd edelleuten, so jhnen vorwant vnnd zugethan gewesen (deren, wie menniglich bowust, nicht ein geringer hauf zu Paris damaln vorsamlet), jhn gewisze erfarung solthen kommen sein, das des gemelthen herrn amyrals gefreundte sich wegen des geschenen vorwunden ahn jhnen zu rechnen(!) vorgenhomen hetten als die, sie erachteten solcher geschenen thadten ein vrsach gewesen weren; als solten sie sich dieselbe vorgangene nacht zuuor erhoben haben, auch also, das jhn gemein vnder einander so ein greulich, klaglich vnd schreglich aufrhur endstanden sey, das erstlich die vorwach, so vor des amyrals seinem losament vorordent gewesen, vberwaltigt, erschlagenn, dernach der herr amyrall nebest vilenn andern herren vnnd edelleuten jemerlich ermordet sey worden, wie dan auch sonsten ahn vilen orthen jhn der stadt vile volck schmelichen vmbkommen sein. Dieses obgedachte habe sich

---

[1]) Formodentlig Rigshofmester Peder Oxe.

[2]) Coligny.

mith solchem gewaltigen grim vnnd hasz erhobenn, das es auch vnmoglich gewesenn. das jhre koe: Matt: (wie sie dan gerne gesehen vnnd gewoldt hetten) solchs habe stillen mögen, dan dieselbe genugsam ahm(!) deme zu thuen, das sie jhre guarde vnnd andere macht, so sie vor dem schlosz Louuer sich selber zu schutzen gehabt, erhalten können, vnd dan auch genugsame vorsehung geschen mochte, damit man allerseits die erhabene aufrhur stillen moge etc. Welche dan jzo, Godt lob, gantz wiederumb gestillet sein soldt, vnnd sey dieselbe aus langschwebenden groll vnnd hader, so zwischen den beden heusern vor vilen jaren gewesen, vornemlichen endstanden; weiln dan jhre May: lengst zuuor woll gesehen, das letzlichen etwas böses daraus eruolgen vnd endstehen wurde, haben sie demselben nach vormogen gerne zuuor kommen wollen, damit solchen vbell moge gestillet werden, wie dan menniglich bowust jst. Nichts desto weniger solcher bogangenen thadt vngeachtet wil dennoch jhre Matt. nicht das geringste von dem publicirten edict des friedens abegebrochen, sondern daszelbe jhn seiner kraft stetes fast erhalten haben, jhn maszen sie dan solchs durch jhr ganzes konigreich ahn allen orthen haben ankunden laszen. Dieses bogeren allergnedigst jhre Matt: der königlichen Matt: zu Denmarken nebest allen andern potentaten, denen es notigk zu uormelden sein werde, ahnzukunden, auf das sie nicht etwa gedenkenn vnnd sich einbilden mochten, das jhre Matt: hochstgedacht solch jhr voriges edict zu schwechen bogeren, vil weniger gewilliget sey, sondern das menniglichen wiszen truge, das jhrer Matt: alles, das also von obgedachtem vbell bogangen worden, gantz zu wideren gewesen were, vnd das ehs ein thadt were, welche dan jhre Matt: ahm mesten vnd hochsten detestirete. Zu dem das auch ihre Matt: bei sich bohaltenn habe jhren brudern, als den konig von Nauarra, vnd jhren vettern, den prinzen von Conde, welche dan nebest derselben jhn gleichmesziger gefar gestanden hetten. Solchs alles jch der koniglichen Matt: zu Denmarken weitleuftiger erzelen kont, wan mir gnedige audients gestattet wurde.

Ihm gleichen hatt auch jhre Matt: ahn mich geschrieben

den 28. Augusti, das sie nach obgemelthen 24. tagk desselben monats gedatirten jhrem vorigen schreibendt sie jhn gewisze erfarung kommen weren, wie wolgemelther herr amyrall vnd die vornembsten seines anhangs bey sich gentzlich endschloszen hetten die grosze jniuria, so jhme (wie obgedacht) wiederfaren were, zu rechnen(!) vnnd nicht allein ahn denen von Guisa sondern auch ahn jhrer Matt: selber, jhrer Mt: frawen mutter vnnd dan den andern jungen herren, hochstgedachter jhrer Matt: gebrüdern, welchs wie der gemeine pöfell zu Paris were jnne worden, haben sie aufs euszerste alle die, so der religion zugethan gewesenn, vorfolgett vnnd endlichen erwürgt gehabt. Doch will jhre Matt: keines weges nachgeben, das das vorige gepublicirte edict wegen des gewilligten friedens einiger gestalt darüber solthe gebrochen werden, wie dan e: G: genugsam aus dieser erzelung, so jch hirboneben deroselben zuschicke, zuersehen haben etc.

Samtidig Oversættelse i Rigsarkivet. Paa Omslaget findes følgende samtidige Paaskrift med en anden Haand:

Des allerchristlichsten konnigs screiben an irer Malt: ordinari legaten, herrn Carlen von Danzæj, durch denselben vbergeben, vnd darauf von kon· Matt: einen lateinischen schriftlichen bescheidt erlangt.

Producirt Copenhagen den 16. Octobris anno 1572.

b.

Den danske Regjerings Svar paa ovenstaaende Meddelelse.

Responsum ad propositionem à Carolo Dantzæo habitam de admiralio alijsque proceribus et nobilibus in Gallia crudelissimè trucidatis.

Friderichsb: 18. Oct: a° etc. 72.

Serenissima regia Daniæ et Noruuegiæ maiestas, dominus noster clementissimus, referente christianissimj ac potentissimi principis, domini Carolj IX, Francorum regis, consanguinej, fratris et foederatj suj carissimj, legato magnifico et generoso

domino Corolo Dantzæo, non sine summo animj dolore intellexit commemorationem tristium satis et tragicarum rerum, quæ proximo mense Augusto in regno Galliarum acciderunt, illustrj domino admiralio Franciæ primum uulnerato deinde cum compluribus alijs proceribus ac viris nobilibus miserabiliter trucidato. De quibus rex christianissimus per litteras suas legatum edocere ac per eundem regiam ipsius maiestatem cum testificatione tam suj fraternj amoris quam in tuendo edicto publico fouendaque pace antea restituta regij planè studij certiorem facere uoluit. Ad eaque, sicut antea recepit, sinceritatj ipsius iam clementer et benignè respondet.

In primis verò regi christianissimo pro salute tam diligenter nunciata declarataque beneuolentia et studio non minus quam pro fraterna et pia congratulatione rerumque istarum et consiliorum communicatione tam candida regia ipsius maiestas permagnas, vtj par est, et agit et habet gratias, omnibusque, quibus potest, modis operam uicissim datura et ita planè se comparatura est, ne serenitati ipsius, cui omnia tribuat, aut in mutuo et fraterno amore propagando aut in auita necessitudine tuenda concessisse uideatur.

Qua quidem in propensione optimæ voluntatis suæ affectioneque planè fraterna, cum non minus de pace post diuturnos motus regnis vtrobique restituta quam de exoptato matrimonio foelicissimis auspicijs contracto et regiæ ipsius serenitati et sibimet ipsj adeoque reipublicæ christianæ congratularetur, dicj non potest, quanto cum dolore inopinatos hosce tumultus, quj nouis perturbationibus occasionem prebiturj uidentur, cognouerit. Hi certé animum maiestatis ipsius eo magis permouerunt, quod ab hominibus rerum fortè imperitis adeoque per communem rumorem non dissimulanter sparsum ac disseminatum fuit, rege christianissimo haud nesciente nec inuito talia in admiralium aliosque proceres et viros nobiles in clementia et fide ipsius serenitatis acquiescentes consilia suscepta esse. In quo serenitatem ipsius cum eius per uniuersum orbem christianum celebratissima regiæ æquitatis laus et iustitiæ amor tum ipsarum rerum isthic perpetratarum atrocitas ita excusat,

vt omnem eius declarationem ac purgationem inprimis verò apud ipsius maiestatem superuacaneam omninò iudicet

Nec diffitetur tamen regia ipsius maiestas maiorem rerum istarum esse et perplexitatem et atrocitatem, quam ut eam mente iam complecti et explicare possit, confiditque veritatem ipsam, temporis filiam, ea omnia demum in lucem producturam et ad posteritatem etiam patefacturam esse. Neque dubitat, si qua admiralius per insidias anteà grauiter læsus suspicione apud serenitatem ipsius grauatus fuisset. quod de illustritate ipsius, quæ fidem et obseruantiam suam serenitati ipsius toties probauit, minimè præsumendum est. eam ordinariam iuris viam in eo asseruando et cognitioni sistendo publicæ violentiæ certò prælaturam fuisse. Ideoque lætata est plurimum, regiam ipsius serenitatem non solum nefariam illam cædem istius virj, cuius pietatem et honestatis veræque virtutis studium omnes bonj commendare non desinent, tanquam rem abominandam detestarj, verumetiam palam profiterj, se in ea vindicanda tuendaque regnj suj tranquillitate officio regio diuina benignitate sibj concesso rectè functuram esse. Quanquam autem quæ in interemptorum præiudicium irreparabile isto modo designata sunt, ea non corrigant nec resarciant, rem tamen summa congratulatione ac omnium hominum collaudatione dignam regia ipsius majestas existimat, quod serenitas ipsius per eas quantumuis atroces actiones de edictj suj antea promulgatj firmitate et vigore etiamnum nihil diminutum sed eius obseruantiam ea, qua recepit, fide per vniuersum regnum suum tuerj uelit et promouere. Ideoque non dubitat regia Daniæ maiestas, si in admiralio alijsque illustribus et nobilibus viris è medio tollendis quid contra edictj promulgatj sententiam commissum sit, serenitatem ipsius æquitatis et iustitiæ condignam rationem habituram.

Regia ipsius maiestas post octennale bellum Sueticum, amica transactione finitum, pacem et tranquillitatem communem, quam quidem regis christianissimj aliorumque summorum principum diligenti intercessionj acceptam refert, ex tabularum confectarum formula amat, colit, amplectitur et fouet, jdem vt serenitas ipsius, quod sua sponte recepit, in ista etiam christiani

orbis parte sedulo faciat omnesque pacificatorij edicti suj tam religiosè sancitj aut violandj aut eleuandj rationes omnes vt impediat et præscindat, regia ipsius maiestas fraternè et amanter petit, monet et hortatur. Hoc enim deo veræ pacis authorj et omnis iniustitiæ certissimo vindicj imprimis gratum, serenitati ipsius honorificum, ac florentissimo Galliæ regno adeoque vniuerso christiano orbj salutare futurum esse confidit.

Demum de regiæ ipsius maiestatis erga serenitatem ipsius perpetua obseruantia et fraterna beneuolentia magnificus dominus legatus testabitur, eaque, quæ à rege tam arcto sanguinis, amicitiæ et auitorum foederum nexu coniuncto expectarj possint, omnia deferet et repromittet officia. Nihil enim maiestas ipsius ea, quæ ipsi cum rege christianissimo intercedit fraterna necessitudine, habet antiquius quam pro virilj perpetuò ornare et, quibuscunque poterit officijs, semper fouere studebit.

Quibus in rebus diligenter referendis expediendisque memoratj domini legatj virtutj, dexteritatj et fidej tam diuturno apud maiestatem ipsius officio satis spectatæ plurimum confidit eiusque integritatem et in tractandis rebus industriam pro merito clementer collaudat et commendat, cui vicissim gratiam et fauorem regium benignè promittit. Signatum in regia maiestatis suæ Friderichsburga etc.

»Latina« 1571—85. Fol. 58 - 62 i Rigsarkivet.

5.

Dr. Johannes Pratensis's Afskedsdigt til Ch. Danzay (1576).

Carolo Danzeo Johannes Pratensis
Salutem et Vitam.

Fatali lege heu subito occupatus
Dicere non potui, ô Dancee, vale,
Nec languidis suspiriis cor amicum compellare,
Grataque saltem significatione
Beneficiorum perennem memoriam
In sinu tam desiderato deponere.

Vetant leges magni Iovis
In solido mortales stare.
Immortalia quærite, fugit hora.

Consiliorum et vitæ arbiter
Pernici gradu a tergo aduolat,
Ridet spes nostras, et multa volentes
Dicere et disponere relinquit inanes.
Sic vitæ incertus est terminus.

Me vero beatiori receptum coetu
Immortalium recreant delitiæ.
Noli quietæ noctis gaudia
Inanibus interpellare suspiriis.

Ne vero requiras Danzee
Amoris nostri Symbolum,
Quod me extra vestrum Horizontem
Nunc sublimi loco positum
Tui immemorem non esse
Doceat, amica cape manu
Sacra PLOTINI opuscula,

Qui nos vitæ immortalis auidos,
Cum sol noster ad occasum tenderet,
Dulci contemplationum flumine
Svaviter et benigne recreavit.

Absurda credite hæc mundi studia,
Quæ morti sunt obnoxia,
Vitam in vita quærite,
Fallaces opes relinquite.

Mors vitæ lineam ultimam non obducit
Quibus in fonte vitæ monstrata via
Non displicuit, incredulis januam clausit.

Hæc ubi placide accepta perlegeres,
Cineri nostro in silentio
Quietem dicito. Mens superata terra
Coelestia tenet. Vale æternum!

»Udskrevet af en gammelt Papir [nu i Gl. kgl. Saml. 1076, Fol.], som mueligt er Autographum. Hafn. 30. Sept. 1738. J. L(angebek)«.

6.

Epistola D. D. Davidis Chytræi ad præstantem virum D. Carolum Danzæum Regis Galliæ Legatum apud Inclytum Regem Daniæ: Ex qua apparet, quomodo Authores Formulæ discordis Concordiæ inter se concordant[1]).

Generose et Magnifice Domine, Petrone colende. Ex collega et affine meo D. Levino Batto intellexi, nobilissimum genere et ingenio Virum Thyconem Brade, me absente, salutem mihi T. Excell. nomine nunciasse, et de præsentibus concordiæ Ecclesiarum restituendæ deliberationibus quædam gratissima et sapientissima cogitata subjecisse.

Gratum igitur et perjucundum mihi fuit, quod te memoriam mei cum beneuolentia conservare perspexi. Gratius etiam, quod tantum Heroem in gravissimis Regum negotiis tot annos versatum de publica Ecclesiæ tranquillitate et salute sollicitum esse et pias ac moderatas pacis et consensionis docentium, non in una solummodo parte sed toto corpore Ecclesiarum, quæ a Pontificiis erroribus et idolis discesserunt et doctrinam et ritus pie emendarunt, constituendi rationes desiderare. Quas utinam Deus in tanta mentium humanarum caligine et coecitate clementer monstrare, et mentes eorum, qui hæc consilia gubernant, ad eas probandas et sequendas trahere dignetur, ne, ut apud Platonem est[2]), εὐχάς νομοθετεῖν videamur.

Me quidem pia et συμβιβάστικα[3]) consilia amare, et con-

[1]) Denne Overskrift skyldes M. Jacob Fabricius.

[2]) Læsningen af dette Ord er uvis. Citatet af Plato (lade Ønsker være en Lov) findes ogsaa i Chytræi Epist. p. 1068.

[3]) forsonlige.

ciliari et conjungi malle partes in Fundamento doctrinæ consentientes, quàm distrahi et divelli atrocius, multis constare existimo, idque in proximi etiam triennii actionibus ostendi, verum nunc non amplius ab iis, qui suo arbritrio hæc negotia gubernant, adhibeor.

Clementius tamen quàm cum Theramene, olim propter moderationis studium collegis exoso, mecum acturos spero, et Deo me commendo.

Excell. Tuæ chronologicum libellum superiori autumno rursus editum mitto. Bene et foeliciter vale. Calend. Decembris An. 1579.

Excell. tuam reverenter colens
David Chytræus.

Generalsuperintendent M. Jacob Fabricius's Afskrift i den S. Lintrup siden tilhørende store Samling af theologiske og kirkelige Aktstykker fra det 16. Aarhundrede i Univ.-Bibliotheket, Donat. Var. 122. 4°. Vol. 10, p. 280.

7.

Brev fra Ch. Danzay til en dansk Historiker, skrevet kort før Danzay's Død (1589).

S. Redditæ sunt mihi literæ tuæ, doctissime N.[1]) a. d. VI Calendas Septembris, quibus vt ego paucis per otium respondeam, amanter rogas. Etsi autem ita afflicta mea sit valetudo, vt vix amicis operam dare liceat, tamen quia rei magnitudo hoc requirit, nolui huic officio deesse. Conqueris autem de Bodino, quodam scriptore Gallico, qui gentem vestram in libris de Republ. nimis quàm impudenter traduxerit, quam ad rem ille etiam aliquoties meo nomine abusus sit. Ac quum tibi Historiæ vestræ concinnandæ cura incumbat, in qua illi atque aliis respondere necesse erit, quatenus id per me fieri liceat, scire cupis. Ego autem iuxta tecum, mi N., ægre fero, ab ho-

---

[1]) Allerede Langebek har i en Afskrift, han har taget af Brevet, ytret den sikkert rigtige Formodning, at det kun kan være Dr. Niels Krag, der menes. (Langebeks Excerpter, Nr. 204, i Kgl. Bibl.).

mine vestrarum rerum non satis gnaro, multa perperam et fide minus bona relata esse. Sed de iis, vbi meum nomen suis inseruit criminationibus, quod petis, hoc tibi habe responsum. Quod ait, meo rogatu Christianissimum Regem Galliæ, Henricum II^{um} Dominum meum clementissimum, misisse in Daniam Legatum, per quem Fridericum Regem Electum in suam protectionem reciperet, quum hic timeret, ne patrui aliam Regis electionem machinarentur, id ab eo aliter ac decuit acceptum, falsoque in litteras publicatum testor[1]). Nec enim eo nomine huc legatus vnquam a Rege Christianissimo venit, quippe quod non necesse id fuerit me hic degente, nec an Friderico a patruis id metuendum fuerit, auditione ego vnquam accepi. Enimvero quod eum in protectionem receperit Christianiss. Rex, neque id ex me Bodinus habet, vel certè fide non refert bona. Nam quod ad hanc rem attinet, id tantum a me actum, vt amicitia et necessitudo, quæ a multis annis inter hæc regna coniunctissime sibi deuincta intercedit, restauraretur, et noua beneuolentiæ commendatione confirmaretur, nouo Principe regnum ineunte: tum recens mortuo Illustr. Rege Friderico hoc anno repetitum. Atque hoc eò solummodo pertinet, vt de mutuo auxilio et consilio sperando vtrique Reges certificari possint,

---

[1]) At der har været Rygter i Omløb, om at Hertug Adolf efterstræbte den danske Krone, ses af en Registrant i Rigsarkivet (Danske Kongers Hist. 1a) over Dokumenter til dansk Historie i franske Arkiver og Bibliotheker, udført af A. Champollion-Figeac (1860), hvori, efter Collection Clérambault, Tom. 63 F. 3979, meddeles Brudstykke af et Brev, dat. 21. Febr. 1559, fra Bourvillon, Ærkebiskop i Vienne, til Kong Henrik II, hvilket lyder, som følger: »Sire, ce matin sont ici venues nouvelles, que le Duc d'Olstein, frère du feu roi de Dannemarck, s'était mis en armes avec grosses troupes de gens de guerre contre le jeune roi, son neveu, sou couleur de vouloir restituer le roi Chrestiern jadis prisonnier, soit qu'il ait intelligence avec lui de partager le gâteau ensemble, ou par là il cuide auoir meilleur entrée dans le pays« Man formodede derfor, at Hertugen af Sachsen vilde komme sin Svoger til Hjælp. — En saadan Røverhistorie kan Danzay umulig have sat i Omløb, skjønt hans Fantasi vel ellers nok undertiden kunde løbe af med ham.

nec alio vel latius hoc extendendum. Neque existimo tum Fridericum protectionis alicuius indiguisse, florentibus in Dania rebus, et manentibus in fide et obedientia subditis, præsertim nobilibus, prout solemni sacramento se antea ei obstrinxerant. Vnde vides, vel hoc etiam minus sincere a Bodino scriptum esse, quæ alibi addit, nobilitatem cum Rege Poloniæ et Lubecensibus clam conspirasse. Cuiusmodi sunt alia complura, de quibus mihi satis compertum, rem secus, ac ille ait, habere, ad quæ tamen nihil attinet me respondere, quum non meum nomen eis prætexat. Sed tuum erit, mi N., his atque aliis obuiam venire argumentis ex historica fide perductis, prout requirere existimaueris. Ego pro meo erga inclytam gentem Danicam studio et obseruantia, apud quam humanissime habitus sum, Bodinum seuerè admonitum curabo, vt posthac a serendis talibus iniuriis abstineat, et in aliis editionibus hæc retractet, vel saltem omittat. Quod certè eum, quum vir sit doctissimus, lubenter et facile facturum non dubito. Et si quo alio pacto honori gentis vestræ a me consuli potest, dabitur hoc rei veritati et multis in me meritis, vt nullum in me studium boni viri sint desideraturi. Vale mi N. Dabantur Hafniæ Nonis Septembris Anno 1589.

Tui studiosissimus
Carolus Danzæus,
Christianissimi Gallorum Reges in Dania
Legatus, manu mea propria subscripsi.

Original i Rigsarkivet, Danske Kongers Historie Nr. 66 b. Underskriften er egenhændig.

Tyge Brahe har i sit Skrift Astronomiæ instauratæ Progymnasmata, 1602, p. 711, dadlet den franske Skribent Jean Bodin († 1596) for nogle Udtalelser om astrologiske Sager; dertil føjer han:

At quòd in ipso negotio Historico nonnumquam tam crassè impingat (Bodinus), atque à vero dissidentia commemoret, excusationem non meretur. Testis esse poterit (vt de cæteris

taceam) vel sola hæc Patria nostra Dania, de cuius administratione & Regni (quod Principatum saltem esse nugatur) incolarumque statu plane futilia & a veritate alienissima narrat, vtvt pleraque eorum ab optimæ memoriæ viro Carolo Danzæo, Regum Galliarum plurimis annis apud Reges nostros legato, se accepisse prætendat. Quod tamen ipse Danzeus, cum adhuc in viuis, serio inficiabatur. Veluti ipsemet memini, me non semel sed sæpius ab ipsius ore audiuisse: quod Bodinus hac in parte immeritò se graui affecisset iniuria: quod et literis ad quendam nostratium Historiographorum, eâdem de caussa paulò ante mortem exaratis, testatus est: Quæ suo fortè tempore lucem videbunt[1]).

8.

Nogle Udtalelser, vistnok af Dr. Jens Bircherod, om et Par litterære Arbejder vedrørende Danmark, formentlig af Ch. de Danzay, samt Kjøbenhavns Universitets Sørgeprogram i Anledning af hans Jordefærd.

Ex Dania illustrata Mss.

Thesauri Politici, relationes, dissertationes aliosque de rebus ad imperiorum, regnorum, provinciarumque cognitionem pertinentibus tractatus complectentis et ex Italico in latinum operâ Caspari Ens translati Partis I. Apotelesma 13. est de regnis Scaniæ s. Scandinaviæ ac Septentrionalibus, Svecia sc. Dania, Norvegia, Islandia &c. Relatio generalis. Ejusd. Partis II. Apotelesma 50. est Politici Status in Daniæ regno descriptio. Integrum opus editum est Coloniæ et alibi. 8°. Quæ vero in illo res Danicas concernunt, ut et quæ de regno Daniæ in Atlante Mercatoris supra memorato continentur, primus conscripsit et illis petentibus communicavit Illustr. & Generosus Vir Carolus Danzæus Regum Gall. in Dania Legatus[2]). Huic enim tanqvam Auctori primario ea ascribit Nob. Georg. Sehfeld

---

[1]) Nu er altsaa Tiden kommen!

[2]) Jvfr. Jacob Langebeks Breve udg. af H. F. Rørdam. S. 33 og og 449. Nyerups Litt. Lex., S. 132.

in Theatro, quod penes me est, Nobilitatis Danicæ MS. Danzæus hic plurimis annis in Dania vixit, popularibus & inprimis eruditis apprime charus, ut librorum quorundam dedicationes illius nomine inscriptæ declarant. Hafniæ 1589 defunctus, in templo Deiparæ tumulabatur: Funus publico, quod hic subnecto, programmate indictum est:

Rector Academiæ Hafniensis.

Homini defatigato dulcis est laborum finis: Viator sæpius interrogat, ubi sit mansio: Mercenarius frequenter computat anni residuum: Agricola sollicite messis tempus expectat: Negotiator die ac nocte thecæ suæ discutit rationes: Mulier prægnans sæpe de decimo mense cogitat. Ita sancti omnes, ii præsertim, quorum peregrinatio in hac mortali vita difficilior pariter ac diuturnior extitit, sedulo magis de morte meditantur, eoque cogitationes suas oculosque convertunt, ubi repositam sibi dulcissimam quietem norunt. Quorum in numero fuisse nobilissimum Virum Carolum Danzæum christianissimi Galliarum Regis Consiliarium et in Dania Legatum, nemini, cui vita ipsius perspecta est, dubium esse potest. Erat is ex generosa familia natus in Danzai, quæ hæreditaria sedes erat parentis ipsius non procul a Pictavio, Pictorum urbe: in qua ab ineunte ætate litteris honestis informari coepit, eaque ad virtutem et laudem semina Lutetiæ Parisiorum aliisque in locis confirmatiora auctioraque reddidit, adeo ut Francisco Primo Galliarum Regi tantam de se spem excitarit, ut statim arduis obeundis negotiis ab ipso destinatus, iisque ut idoneus magis evaderet, Teutonici idiomatis gratia Argentoratum ablegatus fuerit. Huic de se exspectationi præclare etiam satisfecit. Nam ab obitu commemorati Francisci Henricus ejus nominis secundus, tum propria hominis virtute et eruditione, tum etiam consilio et instinctu generosi Domini Conestabilis (cujus patrocinio plurimum provectus est) motus, in aulam ipsum vocavit, operaque ipsius freqventer in rebus magnis domi forisque, inprimis vero in castris, fervescente adhuc diuturno illo inter Carolum Quintum Romanorum Imperatorem et Henricum bello, usus est. Ubi

cum integerrimam ejus fidem periclitatus satis esset, tandem eum in hoc regnum ad piissimæ lauditissimæque memoriæ Christianum Tertium Daniæ et Norvegiæ &c. Regem transmisit, perpetuumque ipsum in Dania legatum suum esse voluit. Munus illud dum magna cum laude sustinuit, annos plus minus quadraginta nihil prius duxit, quàm ut vetus illa confoederatio inter Daniam et Galliam salva integraque permaneret. Dumque Patriæ et Regis nomini existimationique diligenter studuit, nullam unquam curam intermisit, quò horum quoque regnorum saluti et tranquillitati consuleret. Cujus rei argumentum evidentissimum est vel illud solum studium, quod in transactione Stetinensi, cui jussu Regis sui interfuit, Danis comprobavit: ut alios ipsius bonos et longâ momoriâ dignos conatus taceamus, quibus animum suum optimum erga hæc regna, non minus belli Svetici tempore, quàm ante et post luculenter declaravit. Porro cum Henricus Tertius Poloniæ Rex crearetur, ipsi, Caroli Noni mandato, ut ab intimis consiliis esset, adjungebatur: Quo tempore etiam illustria fidei et integritatis suæ documenta edidit, usque adeo commodis Regis sui operam navans, ut suæ salutis curam pæne neglexerit, ac post Regis e Polonia discessum, non sine summo vitæ discrimine elapsus, ad nos redierit. Reliqvum igitur vitæ tempus ita apud nos traduxit, ut insigne omnibus exemplum sese præbuerit pietatis in Deum, liberalitatis in ministros suos, omnesque alios, quibuscum conversabatur: Uno verbo ut dicamus, quod res est, profuit omnibus, quibus potuit, nocuit nemini, verè boni Viri nomen hac ratione promeritus. Id verò admiratione ante alia dignissimum est, quod qvum aliquot jam annis, recrudescentibus in Gallia civilibus bellis, nescio quorum oblivione aut culpa, quibusve aliis de causis, annua ipsi deputata stipendia deficerent, eaque occasione magnum æs alienum contraheret, nihil tamen de munificentia sua in pauperes remisit, sed perpetua benefaciendi voluntate facultates suas longe superavit. Cæterum (ut nulla adversitas sola est) non tantum moerore plurimum afflictus, sed et periculosissimo morbo, paralysi scilicet, ante triennium fere confectus erat, à quo tamen, Deo Medici operas fortunante,

liberatus fuit, sed reliqua etiamnum erat senectus, quæ ipsa morbus est, nec firmam valetudinem esse amplius permisit. Vitaque ipsi deinceps nihil fere aliud nisi tristitia ægritudoque fuit, in qua jucunda bene actæ vitæ memoria, quasi tranquillitate inter medias tempestates suborta, plurimum haud dubie sese consolabatur. Quarto demum die Octobris, præ virium infirmitate extrema, lecto decumbere coactus est, resque suas, jam pridem vitæ satur, ad migrationem ex hoc exilio in coelestem patriam composuit, usque ad horam decimam vespertinam die 12. mensis ejusdem, quo die, annum agens circiter octogesimum, postquam variis fortunæ fluctibus jactatus fuisset, quatuorque jam defunctis Galliæ Regibus fidelissime inserviisset, secunda aura ad vitæ hujus mortalis portum appulit, et in ardente filii Dei invocatione, vivaque fide placidissime obdormivit. Huic vero cras ante meridiem exequiæ decenti pompa celebrabuntur, quas cohonestari par est ab omnibus bonis, maxime verò ab iis, qui, quanta doctrina, quantæque virtutes ipsius fuerint, vulgo accuratius æstimare possunt. Certe si cuiquam ob bene merita in rempublicam justa debentur, huic debentur justissime. Quare hortamur omnes, qui legibus Academicis parent, ut frequentes hora constituta ad ædes ejus conveniant et funeri ipsius in templum Divæ Virginis deducendo adsint, ipsoque hoc facto testatum faciant, quantopere colant virtutum piissimè defuncti Domini Legati memoriam, quantique faciant honesta præcipientis Magistratus mandata. P. P. die 11. Novembris, Anno 1.5.8.9.

Sub officii nostri Sigillo.

Langebeks Afskrift blandt hans Excerpter, Nr. 204, i Kgl. Bibliothek.

Kommunitetets Matrikel 1577—1620

ved Kjøbenhavns Universitet.

For nogle Aar siden udgav Overbibliothekar, Dr. S. Birket Smith Kjøbenhavns Universitets Matrikel 1611—1740«, et Værk, som af alle Kjendere er modtaget med stor Tilfredshed, da det, vistnok mere end nogen af de mange andre Matrikeludgaver, der ere udkomne i Tydskland i de senere Aar, giver et saa at sige fotografisk Billede af det gamle akademiske Album, der indeholder en saa rig Skat af personalhistoriske Oplysninger. Kun i én Henseende staar den kjøbenhavnske Matrikel langt tilbage, nemlig deri, at den først begynder med Aaret 1611 og ikke fra Universitetets Oprettelse, idet den ældste Matrikel for længst er tabt. Et saadant Tab kan ikke mere oprettes. Dr. S. B. Smith har i Fortalen til ovennævnte Værk dog gjort opmærksom paa enkelte Kilder, der yde nogle, om end kun mangelfulde, Oplysninger om Studenter indskrevne ved Kjøbenhavns Universitet før 1611, deriblandt Kommunitetets Matrikel, der begynder paa et noget tidligere Tidspnnkt end Universitetsmatriklen. For mange Aar siden har jeg afskrevet de ældste Aargange af bemeldte Kommunitetsmatrikel, og de udgives nu her i den Antagelse, at de ville være af Betydning for dem, der sysle med en ældre Tids Personalhistorie. Thi viser

denne Matrikel end ikke, naar vedkommende Alumnus blev Student, saa antyder den dog. naar han var ved Universitetet. og kan undertiden ogsaa give andre Oplysninger. Selv har jeg oftere haft Anledning til at raadspørge denne Kilde, og vil derfor ikke forholde andre, hvad jeg nærmest til eget Brug har udtegnet af den gamle, ikke altid let læselige Kodex.

I Universitetets Fundats af 1539 indføres Kong Christian III talende saaledes: »Det er billigt. at vi bære Omsorg for fattige Studenter. Vi skjænke derfor 12 Læster Korn til Helligaands Hospital, for hvilke Forstanderen i Hospitalet aarlig skal underholde 12 fattige Studenter. som (Universitetets) Rektor med Dekanerne anbefale til Kosten, dog efter at de først ere overhørte. Thi de, som ere uskikkede til Studeringer, bør ikke antages; men ikke heller skulle de underholdes der bestandig; thi efter 2, 3 eller 4 Aar — efter Rektors og Dekanernes Skjøn — skulle andre fattige Studenter antages i deres Sted[1])«.

Senere vedtog Universitetet følgende Fortolkning af Fundatsens Bestemmelser om fattige Studenters Underholdning i Helligaandshuset[2]).

> Een forklaring paa nogle Articler aff Kiøbenhaffns Vniuersitets Fundats anrørendes the Studenter, som bliffue beskickede till Kong. Matt^{s}. vaar naadigste Herris almusse bordt wtj Helliggesthusz her wtj Hans Naadis Stadt Kiøbenhaffn,

---

[1]) Nic. Cragii Historia regis Christiani III. ed. Gram. Addit. p. 120. (I den danske Oversættelse I, 678). Jvfr. Rørdam, Kbh. Univ. Hist. 1537 - 1621. I, 91.

[2]) Stykket, der mangler Aarstal, er kjendeligt fra Christian III's Tid. Det har ikke tidligere været trykt og meddeles her efter Originalen eller en samtidig Afskrift i Rigsarkivet (Kbhvns Universitet, Fasc. 2, Art. 18).

offuer thende text: Pro pauperibus quoque studiosis conuenit, vt soliciti simus etc.

1. Schal ther ingen annammis till Kong. Matt[s] waar naadigste Herris almusse vtj Helliggesthusz vden thend. som er deponeritt oc haffuer sziin Preceptoris witnisbyrdt oc commendats.

2. Schall ther ingen annammis. wden thet er witterligtt, att handt er fattig, oc hand kandt rættelige beuijsze sziin fattigdom.

3. Schall ther ingen anammis, wden hand er først examineritt oc offuerhørtt aff Professoribus, som ther till skickede worder, wtj szitt leffnitt oc lerdom oc aff thennom proberitt oc sambtøcktt.

4. Schall mandt oc haffue flijttig opsziun, att ther ingen anammis, som wbequem er till bogelige konster, eller som icke er kommen till laghe alder; men the, som kunde argumentere oc respondere y disputatz, och att the, epther eet aar er forløbitt, øffue siig att declamere oc predicke. Disligeste huilcke som haab er om, att the endelige kunde tiene Jesu Christi Kircke, Kong. Matt. oc Danmarcks Riige y Scholer eller Kircker.

5. Schall ther icke heller nogen bliiffue ther inde lenger end try aar eller fiire aller lengst. wden att mandt for besynderlige orsage skyldt dispenserer med nogen, med alle Professorum sambtøcke.

6. Blijffuer oc nogen, epther hand haffuer ther wæritt wtj try aar, iudiceritt aff Professoribus bequem till nogen vocatz, tha skall hand were forpligtidt till att anamme samme vocatz foruden all genszigelsze.

7. Schulle the oc, som kost haffuer, tuo gange om aaritt, wtj Jule oc Pijntze hellig dage, flijttelige offuerhøris, att mand kandt szee theris forbeyring wtj theris lerdom.

8. Schall oc huer beuijsze all tugtighedt oc høuisk-

hedt y sziitt leffnitt oc szeder, oc ther som nogen blijffuer offueruunden for nogen merckelig misgerning eller forargelsze, tha skall hand strax skilijs ther fran, oc szijden straffis epther Vniuersitetens sententz, som wid bør.

9. Blijffuer oc nogen befunden att were riiger, oc haffuer dog kommidt ther indt wnder fattigdoms skin, tha skall handt were forpligtidt att betale all thend kost, hand haffuer ther fortæridt, før handt far her fran Vniuersitetet.

10. Sammeledis oc szaa om nogen, som anammit er, will sziiden giffue sziine Studia offuer oc blijffue ligmandt, tha skall handt oc szaa were forpligtidt att betale szaa lang tijds kost, som hand ther inge(!) waar.

Ved et kongeligt aabent Brev af 29. September 1555, medudstedt af Thronfølgeren og Rigsraadet, henlagde Kong Christian Kongetienden af 39 sjælandske Sogne til det »almindelige Hospital« i Kjøbenhavn, mod at Hospitalets Forstander fremtidig skulde underholde de 20 fattige Studenter hver Dag med to Maaltider Mad og Øl »til Skjellighed[1])«. Tallet paa de Studenter, der nød Kosten i Helligaandshus, forøgedes altsaa med 8 ny Alumner. Til Gaven føjedes følgende nærmere Bestemmelse: »Og skal der ingen Studenter maa indtages til slig Guds Almisse uden de, som nødtørftige ere og have Guds Almisse behov og ville lægge Vind paa dennem, saa at de kunne tjene Religionen; og skal der ikke heller nogen nyde slig Underholdning, uden de tilskikkes af Rektor og Professorer udi Universitetet sammesteds«. Naar der endvidere i Gavebrevet tilføjes, at »ingen maa indtages for Gunst og Gave eller for nogen Fordels og Vilds Skyld«, saa kan det dog bemærkes, at ingen paa denne Tid og senere

[1]) Kancelliets Brevbøger 1551—55, S. 399. Jvfr. Kbhvns Univ. Hist. I, 234 ff.

synes at være antagen til Nydelse af Kosten uden at have en bestemt Fortaler (»intercessor«), en Professor eller en anden anset Mand, der anbefalede ham. Paa den Fortegnelse fra Aarene 1565--68, som haves over de Studenter, som i dette Tidsrum nød Kosten, er nemlig ved hver enkelt anført den Mand, paa hvis Anbefaling han var antagen[1]).

Ved Kong Frederik II's Fundats af 25. Juli 1569 stiftedes det endnu bestaaende Kommunitet, der oprindelig var bestemt til Underholdning for 100 Studenter, heri indbefattet de 20, som fra ældre Tid havde Kosten i Helligaands Hospital. Til dette Formaal skjænkede Kongen med Rigsraadets Samtykke Kongetienden af 92 Sogne i Sjæland samt noget af Kronens Strøgods. Det nærmere om Stiftelsens ældste Historie skal dog ikke her meddeles, da det er at læse andensteds[2]). Kun den Bemærkning skal gjøres, at i den første Tid synes Reglerne for Indskrivningen tit Kosten at have været de samme som tidligere, nemlig at vedkommende Student skulde have en »intercessor« for at komme i Betragtning. Men senest fra 1592 blev det bestemt, at ingen kunde blive indskreven til Nydelse af Kommunitetet uden først at have underkastet sig en Prøve og være godkjendt af det theologiske Fakultet, saaledes som det fremgaar af følgende Vedtægt, med Hensyn til hvilken det kan bemærkes, at de i skarpe Klammer indesluttede Ord eller Sætninger ere lidt senere Indskud med Dr. Hans Povlsen Resens Haand.

---

[1] Catalogus studiosorum, qui communi professorum consensu ad mensam in Coenobio sancti Spiritus sunt recepti, sub Rectoribus D. Johanne Francisco (1565—66), M. Nicolao Schavenio (1566--67) et Johanne Alberto, Episcopo (1567--68), trykt i Ny kirkehist. Saml. I, 48—9.

[2] H. Beckman, Communitatis Reg. Havn. Historia. Havn. 1785. Reinhardt. Kommunitetet og Regensen (i Hist. Tidsskr. 3. R. III.). Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. II, 74—92.

Constituta a Professoribus totius Facultatis Theologicæ, qvibus mandata est præcipua inspectio et cura Regiæ Eleemosynæ, pro studiosis pavperibus, tanqvam reddituris rationem ipsi Deo, ut est in Fundatione.

I. Ut liber hic, qvasi matricula sev perpetua tabula inscribendorum ad Eleemosynam (una cum descripto Fundationis et aliarum literarum Regiarum, qvæ hoc beneficium concernunt potissimum etc.) servetur in scrinio Facultatis Theologicæ, in qvem nomina approbatorum inscribant singulis annis singuli Professores illius Facultatis ordine: initio annorum facto a Janvario[1]).

II. Ne qvisqvam inscribatur, avt ad mensam admittatur, nisi vel publice examinatus et approbatus fuerit: vel ad minimum a reliqvis etiam duobus Professoribus Theolog. atque ita illorum qvoqve consensum impetraverit, secundum Fundationem.

III. Ut Examen publicum fiat semel [vel sæpius] qvotannis in domo Consistorii [vel avditorio vel domo Communitatis] præsentibus etiam Magnifico D. Rectore et Decano, si adesse voluerint, et post ordinentur atqve inscribantur approbati ab illo, apud qvem Liber fuerit, duobus reliqvis Theolog. Professoribus consentientibus [avt statim in loco Examinis].

IV. Ut idem ille pro tempore inscriptor habeat præcipuam curam illius anni, qvo omnia fiant secundum Leges et Fundationem: atqve idem invitet ad Examen publicum.

V. Ut qvi jam sunt inscripti, qvando ad mensam admittuntur sev introducuntur, apud ipsum præstent juramentum, si opus fuerit [et monstrent 4 libros lectionum ad minimum, qvę proponuntur illo tempore].

---

[1]) Med en anden Haand er i Randen tilføjet: Initium inspectionis Alumnorum alternantis inter Theologos est mensis Januar.

VI. Ut apud eundem juramentum præstent tum Decani [qvi monstrabunt exscriptum librorum ut infra pag. 9 [1]], qvandocunqve novi fiunt (qvi selecti ex cæteris præcipui, erunt singuli in illo officio, qvamdiu in ea mensa fuerint, vel uno mense ad minimum, etiamsi ad proximam interea possent asscendere) tum Præpositus [2]).

VII. Ut si qvi inscripti vel admissi abfuerint aliqvandiu, et post voluerint redire ad mensam, accedant ad eundem [et monstrent 4 libros lectionum, qvás post avdire velint, in quibus jam rursus continuarint exercitium post reditum, priusqvam admittendi sunt], qvi illos amandabit ad reliqvos: si propter vel non impetratam veniam, vel longiorem absentiam, vel impedimenta minus legitima opus fuerit, priusqvam recipiantur.

Hvad den følgende Liste angaar, kan det bemærkes, at fordi en Person til en vis angiven Tid er bleven indskreven til »Kosten«, er det dog ingenlunde givet, at han samtidig har opnaaet Nydelsen af dette Gode. Dette beroede nemlig paa, hvor mange ledige Stipendiepladser der var, og det var — i det mindste i en senere Tid — ikke ualmindeligt, at de indskrevne maatte vente i flere Aar, inden de kunde faa Kommunitetet. I et Kongebrev af 13. April 1649 omtales saaledes, at de, som 1646 havde ladet sig examinere for at faa Kosten, endnu ikke havde opnaaet den paa Grund af Aspiranternes store Mængde [3]).

---

[1]) Henvisningen gjælder de paa de følgende Blade i Matriklen indførte »Leges pro Studiosis Regiis in Academia Hafniensi« (1603), der tilligemed »Leges Scholasticorum, qvi Liberalitate Regia in domo Collegii aluntur« (1573) ere aftrykte hos H. Beckman, p. 18—22 og p. 27—32. (Det kan bemærkes, at p. 21, Lin. 16—7 f. o. skal istedenfor ordinationes læses: disputationes).

[2]) Formularerne til den Ed, som Dekanerne og Provsten i Kommunitetet skulde aflægge, findes i Kommunitetets Matrikel og er derfra aftrykt hos Beckman, p. 14—5. Dog kan bemærkes, at p. 15, Lin. 5 f. n. er glemt Ordet nomen efter monstrabitur.

[3]) Dahl, Frederiksborg Skoles Hist. I, Bil., S. XII f.

At en Student til en vis Tid er indskreven til Kommunitetet, viser altsaa kun, at han paa det givne Tidspunkt har været ved Universitetet. — Paa den anden Side kunde det ske, at nogen blev Kommunitetsalumnus, før han havde deponeret; dette gjælder de saakaldte Davidsdegne af Vor Frue Skole i Kjøbenhavn, om hvem noget saadant kan paavises i det mindste fra o. 1620 af[1].

Matricula Regię Communitatis in Academia Hafniensi.

Anno 77[2].

18 Julij ad mensam regiam admissus est Andreas Benedictus Dalinus.

XII Octobris iuramentum præstiterunt hi studiosi:

Sueno Johannis Cymber.
Nicolaus Petrj Scanus.
Andreas Erasmj Fio:
Laurent: Joh: Lollandus.
Nicolaus Otropius Cymber.
Claudius Jacobj Scanus.
Petrus Petri Fionius.
Erasmus Laurent: Fionius.
Johannes Andreæ Cymber.
Johannes Petrj Scanus.
Johannes Johannis Holsatus.
Petrus Erasmj Holbecius.
Paulus Dionysius Cymber.
Canutus Petrus Scanus.

30 Nouemb:

Laurentius Matthię Fionius.
Johannes Michaelis.
Andreas Johannis Fionius.
Casparus Torchilli Cymber.
Sueno Heliæ Cymber.
Johannes Joha: Stogardius.
Eschillus Juarj Cymber.
Jacobus Christiernj Viber:
Johannes Farsenius Rip:
Johannes Catholmius.
Johannes Joh: Lollandus.

Anno 78.

12 Martij.

Jacobus Jacobj Othon:
Nicolaus Petrj Arhu:
Petrus Joha: Ripen:
Canutus Nico: Colding:
Nicolaus Gunderus.

---

[1]) Se Kirkehist. Saml. 3. R. III, 6. Jvfr. ndf. S. 370.

[2]) Med D. Hans Povlsen Resens Haand er tilføjet: scripta manu D. And. Lavr(entii).

Haggæus Nicol[a]j Hallan:
Nicolaus Petrj Morsia:
Christier: Joh: Errensis.
Petrus Hamerus Foburg:
Nicolaus Seuer: Cymber.
Simon Laurentius Olburg:

5 die Julij.

Johannes Stagius.
Nicolaus Joh: Fioni:
Petrus Erasmj Sca:
Christiernus Suenonis.
Nicolaus Vilhelmj.
Martinus Claudij C:
Johannes Petri Cymb:
Petrus Johan: Scanus.
Johan: Canutj Scanus.
Laurentius Lau:
Nicolaus Joh: Olborgensis.

20 Julij iuramentum præstiterunt, qui ipso die ascensionis ad mensam recepti fuerunt.

Laurentius Johannis.
Andreas Seuerinj Viburg:
Georgius Matthiæ Fioni:
Johannes Federus.
Laurentius Nicolaj Lollan:
Laurent: Olaj Norueg:
Nicolaus Georgij Cymb:
qui 15 Junij ad mensam est receptus.
Nicolaus Albinus Cymber.
Michael Nicolaj Ripensis.

4 Augustj.

Petrus Johannis } Starup
Matthias Johannis } Starup

1 Octobris.

Johannes Erasmj Hafniensis.

Anno 79.

In Januario.

Michael Laurentij Cymber.
Michael Christiernj Cymber.
Johannes Laurentij Ozingius.

In Februario.

Jacobus Petri Scanus.

In Martio.

Christiernus Seuerinj Viberg:
Johannes Laurentij Coruinus.
Johannes Jacobj Veileius.
Johannes Nicolaj Tranius.
Christiernus Chilianj Holsteb:
Henricus Thomæ Ripen:
Andreas Olaj Viberg:
Fredericus Canutus Haf:
Johannes Petri Skytte.

In Aprilj.

Bartholomeus Iuarj Gidschou.
Laurentius Jacobj Dalumensis.
Nicolaus Petrj Viemosius.
Laurentius Jacobj Horsnensis.
Johannes Paulj Malmogien:
Seuerinus Laurentij Aalborg:

In Junio.

Johannes Paulinus Nouiomagus.

In Julio.

Nicolaus Lambertj Dauentrensis.
Nicolaus Georgius Slauelos:
Seuerinus Vincentij Veilen:
Petrus Matthiæ.

In Augusto.

Nicolaus Matthiæ Thistadiensis.

For Aarene 1580—91 savnes Optegnelser om Kommunitetsalumnerne.

Inscripti ad Eleemosynam Regiam Anno **clɔ Iɔ xcii**, et **clɔ Iɔ xciii**[1]).

Pavlus Knoffius Coldingensis.
Johannes Magni Østergaard.
Severinus Lavrentii Stenballe.
Zacharias Johannis Scanus.
Leonardus Georgii Hafniensis.
Casparus Christierni Bierby.
Christiernus Lavrentii Aalburgens.
Andreas Nicolai Norvegianus.
Petrus Davidis Helsingor.
Petrus Galtenius Scanus.
Christiernus Simonis.
Nicolaus Ivari Veilius.
Johannes Petri Stavangr.
Johannes Schroderus Hols.
Jacobus Johannis Scanus.
Niels Jenssøn Lunde.
Petrus Cragius.
Petrus Mulenius.
Erasmus Nicolai Alburgensis.
Benedictus Johannis.
Johannes Bangius.
Bartholomeus Johannis Gosmer.
Johannes Rhodius.
Petrus Thomæ.
Christen Jenssønn Horboe.
Ericus Jacobi Greving.
Jeremias Petri.
Jonas Islender.
Alius Jonas Islandus.
Daniel Petri Nidrosiensis.
Magnus Erici Jemptus.
Georgius Johannis Fionius.
Bartholomeus Johannis.
Canutus Johannis.
Nicolaus Johannis Rosch.
Simon Johannis Serup.
Johannes Lavrentius Otzing:
Nicolaus Galtenius Arhus.
Tycho Mavritius.
Andreas Lavrentii Ulstrup.
Christianus Hammer.
Jacobus Evdoni Farrensis.
Bernhardus Bernhardi.

---

[1]) I den følgende Liste maa sikkert ogsaa til Slutningen være anført nogle Alumner indskrevne i Aaret 1594.

Matthias Georgii.
Olauus Severini Selandus.
Erasmus Marqvardi.
Erasmus Georgii Ottoniensis.
Petrus Severini Viburgensis.
Christiernus Johannis Riber.
Matthias Evaldi.
Samuel Thomæ Horning[1].
Petrus Christierni Cimber.
Otto Avonis.
Jacobus Nicolai Fulius.
N. Bachenderup.
Ambrosius Avgustinus.
Andreas Erici Helsing.
Martinus Petri Lundens.
Gregorius Benedicti Rosch.
Nicolaus Coldingens.
Lavrentius Ivari Borch.
Petrus Pavli Roschild.
Johannes Severinus Buchius.
Canutus Christierni Tistadiensis.
Olaus Jacobi Selandus.
Benedictus Theogari.
Lavrentius Georgii Nykop.
Jacobus Andreæ Horsnens.
Christophorus Nicolaus Norveg.
Johannes Nicolai Morsian.
Petrus Thomæ Harsleb.
Thomas Johannis Havniens.
Johannes Petri Horsnens.
Johannes Johannis Harsløv.
Matthias Lavrentii Haslevi-ensis.
Erasmus Nicolai Gothus.
Hermanus Nicolai Førsløv.
Olaus Benedicti Coronensis.
Olaus Andreæ Alburgens.
Chilianus Johannis Viburg.
Lavrentius Lavrentii Graa.
Theophilus Norvegianus.
Johannis Sivardi Seland.
Petrus Erasmi Velejus.
Christophorus Christierni Norveg.
Johannes Michaëlis Norveg.
Daniel Olai Norveg.
Petrus Johannis Tystadiensis.
Christiernus Michaëlius Cimber.
Johannes Scheviensis.
Johannes Lavrentii Slotingius.
Johannes Christierni Hafniens.
Severinus Georgii Ørsløv.
Nicolaus Nicolai Coronens.
Johannes Nicolai Fiellerupensis.
Albertus Christierni Lolandus.
Christiernus Johannes Colding.
Lagonius Christierni.
Nicolaus Lavrentii Holbec.
Andreas Severini.

[1]) D. e. Hjøring.

Andreas Johannis Qvist.
Johan. Johannis Fionius.
Johannes Christierni Spentrup.
Severinus Johannis Montanus.
Olauus Petri Schovius.
Andreas Abrahami Havniens.
Zacharias Langius.
Christophorus Johan. Loland.
Andreas Fionius.
Johannes Lavrentii Musculus.
Andreas Nicolai Blanckdorp.
Andreas Erici Fionius.
Jonas Petri Trums.
Andreas Simonis Alburg.
Nicolaus Andreæ Vindelius.
Nicolaus Jodoci Hassing.
Andreas Esberni.
Andreas Magnus Gothus.
Ebbo Lagonis Stavangr.
Matthias Johannis Arhus.
Petrus Friderici Melfordens.
Petrus Ivari.
Andreas Christierni Fionius.
Andreas Martini.
Petrus Matthiæ Ølandus.
Petrus Thomæ Holstepontan.
Samuel Magnus Nestved.
Nicolaus Olai.
Petrus Christierni Leerup.
Hans Aagesøn.
Thomas Christierni Biergraff.
Petrus Johannis Norvegianus.
Tilemannus Christiernus Morsian.
Johannes Pavli Torsagriensis.
Lavrentius Erasmi Hafniensis.
Lavrentius Olai Scanus.
Johannes Severini Otzingius.
Petrus Simonis Nesburgens.
Johannes Christierni Colding.
Johannes Nicolai Follerup.
Jacobus Georgii Svindingens.
Jacobus Johannis Norvegianus.
Johannes Byriallus.
Johannes Johannis Langvadius.
Johannes Petri Fionius.
Petrus Somer Hallandus.
Andreas Andreæ.
Andreas Lavrentius Scanus.
Andreas Magni Gothus.
Andreas Høgius.
Nicolaus Jacobus Viburg.
Nicolaus Olai Fionius.
Nicolaus Christierni Hassing.
Nicolaus Lavrentii Morsian.
Nicolaus Joannis Slangedorpius.
Olauus Petri Scanus.
Lavrentius Johannis Fionius.
Nicolaus Toxenius.
Severinus Nicolai Cimber.
Erasmus Vilhadi.

Inscripti ad mensam Regiam Anno 94 25 8bris[1]).

Gislaus Enerus } Islandi.
Olaus Enerus }
Lavrentius Matth. Scanus.
Johannes Ericius Holmius.
Georgius Matth. Roschilden.
Lavrentius Matthiæ Wiburg.
Petrus Andreæ Hafniensis.
Christianus Schiffue.
Andreas Nicolai Karlstadius.
Johannes Lavrentij Sevten.
Ericus Andreæ Vienstedt.
Franciscus Georgii Nestuedia.
Severinus Svanningius.
Johannes Andreæ Meilby.
Christianus Matthiæ Pramerus.
Dionysius Johannis Coldingens.
Petrus Lavrentij Sieland.
Hemmingius Petri Jemptus.
Johannes Camerarius.
Severinus Johannis Pind.
Jvarus Johannis Ripensis.
Severinus Johannis Alburgens.
Thomas Johannis Ripens.
Andreas Georgii Sieland.
Nicolaus Petri Otthoniensis.
Andreas Latipaludanus.
Petrus Jacobi Hammerus.
Osvaldus Andreæ Norvagus.
Michaël Severini.
Tycho Johannis Istadiens.
Johannes Clavdii Helsingo.
Matthias Henrici Hadersleviensis.
Johannes Paschatius.
Olaus Christierni Arhusiens.
Petrus Absolonis Scanus.
Christiernus Christierni Viburgens.
Stygotus Andreæ.
Erasmus Matthias Vejersloff.
Gabriel Andreæ Bang.
Erasmus Johannis Steuring.
Andreas Nicolai Scanus.
Olaus Lavrentii Biug.
Jacobus Andreæ Leth.
Olaus Lavrentii Malmogia.
Petrus Pavli Morsianus.
Johannes Caspari Fionius.
Claudius Slangendorp.
Matthias Johannis Malmog.
Georgius Geerhardi.
Petrus Severini Hopontanus.
Pavlus Nicolai Othoniens.
Nicolaus Christierni Ripens.
Johannes Johannis Urløff.
Johannes Georgii Coagiens.
Petrus Magni Helsingorens.
Jacobus Erasmi Scanus.

---

[1]) I den følgende Liste ere sikkert alle de i Aaret 1595 indskrevne Alumner (og maaske nogle fra 1596) medtagne.

Christiernus Christierni Morsianus.
Andreas Thomæ Randrus.
Olaus Severini Brun.
Jacobus Olai.
Johannes Matthias Alburg.
Clavdius Severini Nykiercke.
Johannes Kierurt Slangendorp.
Nicolaus Julius.
Nicolaus Hemmingius.
Johannes Assveri Randrus.
Matthias Johannis Holmius.
Fridericus Nicolai.
Olaus Johannis Hesdal.
Clavdius Pavli.
Christiernus Lavrentii.
Lavrentius Petri Scanus.
Johannes Tavsanus.
Petrus Envaldi.
Petrus Melchior Torning.
Canutus Johannis Holstepont.
Nicolaus Petri Thybo.
Olaus Johannis Hansted.
Martinus Johannis.
Bartholomeus Severini Krog.
Johannes Severini Gothus.
Martinus Lavrentii.
Nicolaus Christierni Spendorph.
Thomas Nicolai Randrus.
Georgius Matthiæ Medelfar.
Martinus Lavrentii Schiffue.
Christianus Nicolai Albinus.
Clemens Petri Varenius.
Lavrentius Nicolai Bierby.

Inscripti præterea eodem Anno.

Clavdius Clavdii Fort.
Matthias Jacobi.
Jacobus Petri Morsianus.
Nicolaus Erici.
Nicolaus Georgii Otthon.
Andreas Petri Faxinius.
Jacobus Christierni Rip.
Ottho Johannis Hafniens.
Johannes Petri Lycke.
Matthias Fylleballe Horsnens.
Johannes Nicolai Flanzovius.
Georgius Lavrentii Selandus.
Daniel Severini Bergius.
Petrus Johannis Vemmerløv.
Nicolaus Rytter.
Olaus Grønbecchius.

Anno **96**. 16. 8bris.

Bruno Johannis Scanus.
Christiernus Selgonius.
Petrus Ericius.
Olaus Johannis.
Johannes Andreæ Snostrup.
Nicolaus Slaglotiensis.
Georgius Matthiæ Langeland.
Petrus Andreæ.
Andreas Baltazarus.
Johannes Caspari.
Islandi duo.
Samuel Lossius Bergensis.

Helias Jacobi.
Vilhelmus Paludanus.
Esbernus Johannis Verling.
Erasmus Johannis Fionius.
Petrus Christierni Morsianus Smedt.
Erasmus Henrici.
Johannes Christophorus Otzing.

Her er 1½ Side aabent Rum, der tyder paa, at en Del admitterede ikke ere indførte.

Approbati et inscripti A° 97. 28 Julii.

Lavrentius Krøger Hattersleviens.
Nicolaus Fog Arhusiensis.
Georgius Gerhardi Aabenraad.
Johannes Martini.
Christiernus Michaëlius.
Martinus Michaëlius.
Gregorius Musca.
Absalon Jacobi Scanus.
Canutus Christierni Klint Rip.
Matthias Andreæ Brun Viburg.
Johannes Eggenou ex commendat. Serenissimi Regis.
Johannes Andreæ Læth.
Erasmus Johannis Brems.
Johannes Lavrentii Morsianus.
Snebiørnus Stephani Island.
Johannes Christophori Ripens.
Severinus Andreæ Morsianus.
Erasmus Christierni Ganterup.
Christianus Johannis Tychianus.
Nicolaus Georgius Holmius.
Canutus Holsatus.
Nicolaus Olai Flade.
Christiernus Johannis Nissum.
Theodorus Biornonis.
Petrus Nicolai Trelburg.
Vincentius Jacobi Slangend.
Severinus Georgii Arhusiens.
Olaus Westæus Malmogiens.
Martinus Johannis Hafniens.
Christophorus Randrus.
Johannes Andreæ Mariagrius.
Christiernus Bucerus Wiburg.
Boëthius Lavrentii Malmog.
Nicolaus Nicolai Malmog.
Petrus Magni Scanus.
Petrus Gregorii Rousingius.
Petrus Nicolai Hafniens.
Severinus Grøn Hafniens.
Jacobus Tilemanni Nestvediens.
Ericus Martini, intercess. Cancellario.
Nicolaus Jacobi Scanus.
Petrus Olai Bang.
Johannes Erici Hottersnensis.
Petrus Georgii Ho.
Andreas Chilianus Tybo.
Severinus Johannis Qvist.
Erasmus Canuti Scanus.

Matthias Francisci Stouby.
Torchillus Johannis Rip.
Petrus Christophorus Laaland.
Michaël Nicolai Scanus.
Johannes Severini Arhusiens.
Georgius Matthiæ Rip.
Lavrentius Andreæ Lomborg.
Christiernus Christierni.
Hermannus Marci Otthoniens.
Georgius Nicolai Lundens.
Johannes Nicolai Norvegianus.
Jacobus Johannis Otthoniens.
Lavrentius Chiliani Stubbæus.
Georgius Christiani Sorensis.
Andreas Vilhaddus Ring.
Christophorus Lavrentii Fionius.
Jacobus Matthiæ Holsatus.
Johannes Erasmi Laalandus.
Christiernus Christierni Viburg.
Nicolaus Lavrentii Nortvag.
Benedictus Magnus Scanus.
Magnus Lavrentii Jemptus.
Henricus Georgii Tønsberg.
Petrus Michaelius.
Andreas Andreæ Colding.
Severinus Martini Roschild.

Inscripti præterea eodem Anno.

Michaël Christierni Tybo.
David Ferrøe.
Nicolaus Trugilli.
Lavrentius Jacobi Nest.
Magnus Georgii Otthoniens.
Johannes Linnou.
Severinus Canuti.
Michaël Johannis.
Andreas Severini Nykirck.
Canutus Erici.
Georgius Hildebrandi.
Johannes Erasmi Barridt.
Johannes Erasmi Lidemand.
Antonius Andreæ.
Johannes Sylvius Holsatus.
Simon Matthiæ Hiøringius.
Andreas Christianus Larbergius.
Christiernus Nicolai Hafniens.
Johannes Engelbech.
Matthias Dallius.
Erasmus Gudmundi.
Severinus Nicolai Bierelidius.
Nicolaus Georgii Ripens.
Georgius Lavrentii Sielandus.
Johannes Nicolai Snedens.
Nicolaus Petri Holbech, a Rege commend.
Nicolaus Martini Ostropius.
Johannes Gregorius Nestuedt.
Nicolaus Johannis Deiberg.
Johannes Petri Jernlosse.
Nicolaus Jacobi Rebech [ɔ: Robech].
Trugillus Georgii, pro quo intercessit Magnif. Cancellarius.

Her er en blank Side i Matriklen: de indskrevne Alumner for 1598 mangle.

Inscripti Anno 99.

Stellandus Norvagus.
Elias Olai Norvagus.
Ericus Ernerus Island.
Nicolaus Johannis Ripens.
Petrus Sigvardi Scanus.
Bartholomæus Matth. Sinningius.
Matthias Nicolai Mariagrius.
Erasmus Nicolai Hafniens.
Severinus Eliæ Alburg.
Andreas Georgii Nestad.
Petrus Nicolai Lymvicus.
Andreas Severini Kremer.
Christiernus Christierni Alburgens.
Crabbo Ivari Rip.
Gabriel Tholephi Farens.
Halgrimus Theodori Island.
Islevus Etolvi Island.
Jonas Jonæ Island.
Cunradus Nicolai Quist.
Jacobus Nicolai Rip.
Johannes Cuperus Ditmarsus.
Ottho Francisci Sieland.
Christiernus Johannis Høiby.
Johannes Nicolai Bølling.
Severinus Petri Randrus.
Johannes Lund Holsatus.
Christiernus Christophori Galten.
Johannes Christierni Sieland.
Johannes Andreæ Alburg.
Henricus Matth. Alburg.
Olaus Johan. Istadiens.
Thomas Matth. Alburg.
Erasmus Nicolai Blegin.
Erasmus Cotta Alburg.
Andreas Erasmi Grønaa.
Nicolaus Ivari Ripens.
Christiernus Matth. Abenraa.
Nicolaus Christierni Hammer.
Esbernus Envaldi Scanus.
Georgius Jacobi Otthoniens.
Andreas Matth. Viburg.
Johannes Severini Mariager.
Johannes Theodori Coagiens.
Georgius Maribo.
Johannes Lavrentii Tychianus.
Johannes Jacobi Krogius.
Petrus Matth. Klin.
Erasmus Matth. Mønboe.
Nicolaus Jacobi Hafniens.
Christophorus Georgii Coagiens.
Nicolaus Lavrentii Tybo.
Johannes Jacobi Roschild.
Johannes Trugilli Jemtus.
Gisbertus Antonij Alburg.
Torbernus Nicolai Scanus.
Amandus Tostanus Norveg.
Georgius Johannis Colding.
Johannes Canuti Nidros.
Severinus Lavrentii Trelburg.
Benedictus Scanus.

Andreas Qvist.
Petrus Gotlandus.
Nicolaus Spendrupius.
Petrus Johannis Randrus.
Jacobus Hegelundt.
Andreas Matth. Lyndesius Fio.
Petrus Petri Posthumus.
Johannes Frederici Mulænus.
Haqvinus Johannis Asloëns.
Halvardus Asloëns.
Jonas Petri Cimber.
Canutus Christierni Gimming.
Jacobus Andreæ Coronens.
Christiernus Wendelbo.
Canutus Christierni Durup.
Hermannus Bryss.

Her er noget over en Sides aabent Rum, der tyder paa, at en Del admitterede ikke ere indskrevne i Matriklen.

Inscripti Anno 1601.

Eschillus Gregorii Cimber.
Chilianus Petri Wiburg.
Laurentius Aagaardt.
Erasmus Magni Hiensbek.
Nicolaus Jodoci Cimber.
Olaus Andreæ Otthoniens.
Johannes Salingius.
Petrus Hegelundt.
Christiernus Hundborg.
Christiernus Nicolai Ripens.
Haggæus Scanus.
Severinus Georgii Callunborg.
Petrus Thomæ Sielandus.
Thomas Gotlandus.
Pavlus Gutbrandi Island.
Henricus Pavli Otthoniens.
Andreas Kolboe.
Johannes Norvegianus.
Nicolaus Kiergaardt.
Georgius Gothus.
Henricus Gotlandus.
Lavrentius Nicolai Alburg
Andreas Munk.
Petrus Nestadiens.
Benedictus Scanus.
Johannes Olai Arhus.
Johannes Coldingens.
Georgius Bransdrup.
Petrus Bransdrup.
Andreas Johannis Spieldrup.
Nicolaus Hermolai, ab Eschillo Bro[c]h [commendatus].
Paulus Theophili Hafniens.
Michael Tybo.
Johannes Hueringius.
Johannes Aqvævalinus.
Andreas Finkius Alburg.
Andreas Olai Alburg.
Georgius Lavrentii Alburg.
Theocarus Christierni.
Christiernus Hoffbrovius.
Andreas Villæjus.
Sebastianus Sebastiani.
Augustinus Erasmi Coagiens.
Johannes Severini Horsnens.
Thomas Liusholt.

Petrus Clavdii Otthonia.
Johannes Bang Otth.
Georgius Fabricius Otthon.

Inscripti ad Eleemosynam Regiam Anno cIↄ Iↄ cii. Inspectore præcipuo D. P. V[instrupio], S. S.

Hieronymus Arnoldi.
Biero Georgii.
Hilarius Jacobi.
Seuerinus Nicolaj Haf:
Franciscus Seuerini Haf:
Christiernus Nicolaj Bang.
Ianus Petræjus Leche.
Antonius Jani Haf:
Nicolaus Erasmi Fionius.
Andreas Matthiæ Slang:
Eberus Christophori Schanus.
Seuerinus Jani Hopont:
Henricus Andreæ Norweg:
Bartholomæus Boënsis.
Andreas Simonis Fion:
Ottho Christierni Arhus:
Nicolaus Seuerini Ramptenus.
Johannes Petrj Cimb:
Laurentius Johannis.
Nicolaus Petrj Sieland:
Johannes Albertj.
Severinus Laurentii Lymvicus.
Matthias. Danielis.
Joannes Joannis Galthenius.
Nicolaus Seuerini Hobro:
Joannes Jani Segendorp:
Jacobus Christiani Sieland:
Johannes Petrj Helsingor:
Petrus Johannis Schanus.
Seuerinus Vincentij Fion:
Georgius Johannis Schelskør:
Michaël Nicolaj Isogæus.
Janus Iani Suendburg:
Johannes Michaelis Pinsbag:
Laurentius Andreæ Fuluigius.
Andreas Francisci Tydstad:
Christiernus Johannis.
Christiernus Brunchardus Alsenus.
Juarus Johannis Marbachius.
Johannes Nicolai Gotland:
Theodorus Thoruardus Island:
Bartholomæus Johannis.
Nicolaus Petrj Fog.
Theodoricus Adami Gotland:
Jacobus Nicolai Staby.
Haquinus Pauli Schanus.
Johannes Olaj Otthoniens:
Æschyllus Claudij.
Erasmus Jacobi Fion:
Andreas Nicolai Haf:
Joannes Michaelis Nor:
Andreas Joannis Calund:
Michaël Mauritij Nor:
Olaus Pindius.
Budæus Nicolai.
Magnus Thomæ Alburg:
Christiernus Albinus Rip:
Ottho Laurentij Alburg:
Hermannus Høyer Roschild:

Thomas Nicolaj.
Martinus Henrici.
Christophorus Olaj Noruag:
Franciscus Nicolaj.
Fridericus Georgij.
Laurentius Omme.
Johannes Laurentij Nor:
Magnus Abelis Noruag:
Siguardus Joannis Nidrosiensis
Johannes Clementis Hasseby.
Casparus Petrj Lindholt.
Petrus Paulj Asloensis.
Esbernus Esbernj Morsianus.
Claudius Seuerini Uby.
Seuerinus Magni Schanus.
Martinus Matthiæ Lessius.
Joannes Matthiæ Boringensis.
Christophorus Bergius Asloënsis.
Ericus Andreæ Isopedius.
Janus Jani Farumensis.
Andreas Pauli Slaoensis.
Johannes Petri Holmhan.
Christernus Olaj Snedensis.
Nicolaus Gregorij Schanus.
Torchillus Nicolaj Cimb:
Jnguardus Joannis Slaoënsis.
Andreas Seuerini Melfard:
Jacobus Nicolaj Mønbo.
Jonas Laurentij Asloensis.
Christianus Stoby.
Laurentius Erici Mors:
Antonius Hermanni Helsing:
Nicolaus Erasmi Horsnensis.

Inscripti 6 Junij post examen, quod habitum est die ult. Januarij Anni **1603**. Inspectore præcipuo D. G. D[ibvadio].

Antonius Christierni.
Johannes Olai Ripensis.
Daniel Theophili [Sadolinus].
Johannes Petri Helsingorensis.
Johannes Dionysij Fionus.
Nicolaus Erasmi Schanus.
Laurentius Dithmari.
Esbernus Laurentij Holbeccensis.
Jnguardus Henrici Brun.
Nicolaus Petri Quidding.
Mauritius Michaëlis.
Magnus Laurentij Noruegianus.
Andreas Laurentij Naschou.
Petrus Jacobi Wordingborg:
Nicolaus Jacobi Aurifaber.
Christiernus Thomæ.
Olaus Jonæ Schanus.
Nicolaus Petri Schoulkier.
Georgius Jacobi Bergensis.
Johannes Nicolai Tidstadiensis.
Johannes Olai Schauenius.
Petrus Erasmi Carundensis.
Christiernus Matthiæ Medelby.

Jacobus Iohannis Roschildensis.
Johannes Seuerini Brun.
Johannes Georgij Blikingius.
Christiernus Nicolai Hallandus.
Juarus Christophori Holmius.
Iacobus Laurentij Schanus.
Christiernus Christierni Gulfarhod.
Nicolaus Petri Mariagrius.
Petrus Johannis Roschildensis.
Christiernus Matthiæ Roschildensis.
Laurentius Georgius Foborgius.
Laurentius Georgii Grested.
Christophorus Laurentij Musculus.
Erasmus Stephani Tosingius.
Andreas Canuti.
Petrus Bartholinus Krog.
Daniel Johannis Kollerup.
Bryniolphus Bernhard. Island.
Christianus Nic. Friis Rip.
Jacobus Petri Arensis.
Nicolaus Petri Viuel.
Petrus Christierni Cimber.
Seuerin. Erasm. Gjersing.
Jan. Clavd. Norvag.
Andreas Matthiæ Uadtzouius.
Nicolaus Andreæ Julius.
Erasmus Nicolai Strøbius.
Christophorus Laurentij Norueg:
Michael Munchius.
Nicolaus Laurentij.
Nicolaus Hammerus.
Erasmus Christophori.
Laurentius Jacobi.
Seuerinus Stephani.
Christophorus Johannis Asnensis.
Georgius Nicolai Hattersleb:
Andreas Magni.
Johannes Johannis Aahusius.
Esbernus Nicolai.
Seuerinus Johannis Carthamind:
Laurentius Johannis Randrup.
Matthias Joannis Medelfard.
Henricus Euerhardi.
Laurentius Canutj Gothingus.
Johannes Christophori Brundby.
Johannes Rhodius Hattersleb.
Andreas Johannis.
Johannes Iohannis Ørum.
Christophorus Septimus.
Johannes Matthiæ Amstadius.
Jonas Olaj Coronensis.
Johannes Seuerini Hunuad.
Petrus Erasmi Bared.
Petrus Matthiæ Roschildensis.
Claudius Nicolaj Fionius.
Johannes Erici Bangius.
Jacobus Seuerini Harrestrup.

Erasmus Seuerini.
Paulus Andreæ Aurifaber.
Eschyllus Gregorij Cimber.
Enochus Jacobi Roschildensis.
Olaus Byrgerus Asloënsis.
Jacobus Joannis Buk.
Johannis Christierni Slaglosiensis.
Johannes Olai Morsianus.
Nicolaus Johannis.
Andreas Thomæ.
Christophorus Nicolai Praal.
Andreas Erasmi.
Petrus Nicolai.
Henricus Stephani Arhusiensis.

Inscripti post examen publicum, qvod erat xiix. Maji, anno J. Christi cIↄIↄ civ. a J. P. R[esenio].

Johannes Nicol. Gothingus.
Magnus Johan. Blekingus.
Johannes Nicol. Torupius.
Andreas Francisci.
Andreas Mulenus.
Petrus Olai Scanus.
Laurentius Michaëlius Lymvic.
Johannes Nicolai Slusius.
Nicolaus Christiani Tysted.
Erasmus Johan. Helsingør.
Olaus Nicol. Seeby.
Johannes Arnold. de Fine.
Christian. Lavr. Alburg.
Holgerus Christiani Ejsing.
Severinus Nicolai Flenstrup.
Jacobus Matthiæ Alburg.
Johannes Rigelius Ripens.
Petrus Nicolai Gothingus.
Martinus Lavrentius.
Janus Lennęus.
Franciscus Richardus.
Georgius Pindius.
Olaus Pet. Balg.
Severinus Petri Svenburg.
Olaus Olai Bang.
Petrus Olai Bilstad.
Nicolaus Matthię Rygberg.
Petrus Johan. Verling.
Jacobus Jacobi Vellejus.
Simon Petri A.
Martinus Petri Malmog.
Christianus Lagonius Trælund.
Janus Petri Vellejus.
Jacobus Johan. Arupius.
Johan. Otzingus Scan.
Petrus Petrejus Sommer.
Johannes Grapengeterus.
Johan. Pavl. Adzleviensis.
Zacharias Christophori Nidros.
Petrus Johan. Kjusing.
Petrus Johan. Vrang.
Petrus Sturius Hugom.
Nicolaus Simon. Glostrup.
Petrus Johan. Randrus.

Nicolaus Christiani.
Olaus Johan. Lunde.
Michael Erasmi Fionus.
Johannes Stagius Fionus.
Petrus Johan. Størstrup.
Lago And. Lintrup.
Janus Christiani Bolding.
Jonas Alesius Culdensis.
Jacobus Jonę Bang.
Johan. Matthie Cimber.
Laurentius Petri Alburg.
Georgius Nicolai Engom.
Petrus Kaa.
Petrus Christian. Morinus.
Mattheus Petri Ringsted.
Christian. Andr. Rip.
Johan. Lavrent. Vestenskov.
Andreas Martini Ostrup.
Gerardus Nicol. Monens.
Franciscus Nicol.
Petrus Erici Scanus.
Andreas Johan. Brandrup.
Johan. Christian. Revallius.
Clemens Christian. Revallius.
Michael And. Alburg.
Clavdius Julius.
Matthias Petri.
Christian. Jacobi Borberg.
Clavdius Johan. Neop.
Theodorus Nicolai Halland.
Albertus Johan. Fionus.
Petrus Georg. Rong.
Janus Johan. Schelfskørensis.
Johan. Mavrit. Norveg.
Johan. Johan. Mariagrius.
Chilianus Petri Coronens.
Georgius Christophor. Mariebo.
Eschylus Johannis.
Sveno Nicolai Somer.

Saa vidt med Resens Haand, de følgende ere indførte med en anden Haand, og høre rimeligvis til Aaret 1605.

Jonas Islandus.
Arnerus Evenus Nortvagus.
Severinus Dolmerus.
Nicolaus Erasmi Vellejus.
Nicolaus Crusius.
Matthias Musculus.
Andreas Lestius.
Nicolaus Petri Nortvagus.
Erasmus Bucchius.
Olauus Borrichius.
Lavrentius Petri.
Martinus Lavrentij.
Christiernus Johannis.
Christophorus Andreæ.
Casparus Johannis.
Nicolaus Regelius.
Lavrentius Lavrentij.
Ericus Christophori Nortvag.
Johannes Olaj.
Lavrentius Petri Holmius.
Severinus Paludanus.
Jngellus Sigvartj.
Petrus Johannis Ripensis.
Zacharias Christophorj.

Nomina approbatorum ad mensam Regiam Anno 1605 23 Decembris, inspectore D. P. W[instrupio].

I Randen er med Resens Haand tilføjet: Anno 1606 inscribebantur qvi alia manu hejc inserti sunt. Inspectore D. G. D[ibvadio]. De med »en anden Haand« mellem Linierne indføjede Navne ere her mærkede med *.

Jonas Olai Islandus[1]).
Arnerus Evenus[1]).
Petrus Petri Hienus.
Severinus Johannis Randrusiensis.
Andreas Matthiæ Meonensis.
Thomas Christierni Oporinus.
*Johannes Albinus Randrusiensis.
Johannes Johannis Kiusse.
Martinus Nicolai Meonensis.
Petrus Thomæ Neoburgensis.
*Lago Matthiæ Horsnensis.
Erasmus Erasmi Lavlandus.
Petrus Christierni Oporinus.
*Michael Christierni Hafniensis.
Johannes Gregorii Kolding.
Georgius Gregorii.
Johannes Christierni Ripensis.
Ericus Absolonius Schanus.
Severinus Petri Aalburgensis.
*Nicolaus Andreæ Alburgensis.
Petrus Olai Neostadius.
Severinus Jacobi Gronbecchius.
*Lambertus Lagonis Trelund.
Olaus Olaj Island.
*Petrus Olaj.
Severinus Lavrentii Aalburgensis.
Georgius Lavrentii Bangius.
*Jonas Sigvardj Islandus.
Rodolphus Arvidus Varbiergh.
Georgius Magni Slangerup.
*Tervorus . . . . . Island.
Erasmus Christierni.
Matthias Johannis Ripensis.
*Casparus Pavli Scandrupius.
Petrus Eberius Helsingorensis.

Med Resens Haand er her i Randen tilføjet: ultimus commensalis initio an. 1607.

*Stheno Gustavi Islandus.
Christiernus Nicolai Vustius.
Johannes Nicolai Roschilden:
*Johannes Erasmi Lenneus.
Martinus Mathiæ Simnigius (!).
*Matthias Johannis Schavonius.
Biorno Andreæ Ysted.
Fredericus Andreæ Malmogius.

---

[1]) Er alt anført ovenfor, S. 356, Sp. 2.

Lavrentius Nicolai Randrusiensis.
Johannes Petri Vram.
Christianus Hermanni.
Canutus Krag Sæby.
Christiernus Jacobi Arhusiensis.
Johannes Christierni Haffniensis.
Petrus Bartholomei Kjer[uli]us.
Georgius Clavdii Borrichius.
Biorno Biornonis Nidrosiensis.
*Petrus Johannis Viburgensis.
Severinus Nicolai Hypschodius.
*Erasmus Olaj Visbuanus.
Christiernus Lavrentii Aqvilanus.
*Lavrentius Nicolaj Brønbyensis.
Ariel Canuti.
*Andreas Martini Mandius.
*Nicolaus Petri Randrusiensis.
Johannes Georgius Morsianus.
*Andreas Svenonis Nid.
*Petrus Johannis Horsnensis.
Jacobus Andreæ Viborgensis.
*Johannes Amundj.
Nicolaus Francisci Roschildensis.
*Petrus Johannis.
Petrus Lavrentii.
Simon Noha Halensleviensis.
Petrus Nicolai Ripensis.
Erasmus Pavli Bergensis.
*Magnus Johannis Vore.
Otto Tistemius Norvagus.
Jonas Lavrentii Rytthæus.
Canutus Francisci Horsnensis [1]).
*Jacobus Gregorij Othoniensis.
Jacobus Johannis Sinningius.
*Christiernus Nicolaj Ripensis.
Christianus Petri Arhusiensis.
*Everhardus Melchior.
Jacobus Gensonus sev Jani Malmogiensis.
Johannes Petri Falstrius.
*Petrus Folderopius.
Franciscus Johannis Arhusiensis.
*Lavrentius Olaj Borringius.
Henricus Vinterus Vellejus.
*Nicolaus Nicolaj Alburgensis.
Tago Christierni Fontanus.
Nicolàus Severini Gothlandus.
Arnoldus Simonis Gynghe.
Nicolaus Bassius Morsianus.
Albertus Canuti Malmogius.
*Janus Severini Frost.
Andreas Martini Brassenus.

---

[1]) Ved dette Navn har Resen i Randen tilføjet: 24. Jan.

Christiernus Georgius Svindingensis.
Sėverinus Erasmi Malmogius.
Halstemius Norvagus.
Rodolphus Nicolai Ripensis.
Nicolaus Petri Norvagus.
Sveno Petri Gottingus.
Andreas Byrgeri Hallandus[1].
Johannes Petri Norvagus.
Pavlus Mathiæ Allistrup[2].
Elias Severini Varburgensis.
Christophorus Johannis Norvegianus.
*Michael Olaj Borringus.
Andreas Christierni Kaa Randrusiensis.
*Nicolaus Pavli Vellejus.
Johannes Andreæ Holthu[3].
Holgerus Gabriel Egebier.
Petrus Lavrentii Randrusiensis.
Severinus Severini Hospen.
Pavlus Christierni Gothlandus.
Henricus Splete Holsatus.
Jacobus Johannis Næstadiensis.
Johannes Pavli.
*Andreas Johannis olim hypodidascalus hemiplec.

Inscripti post Examen, qvod fuit anno cIɔ Iɔ cvii. v. viibris et rursus ix. xbris.

Palladius And. Insulan.
And. Christiani.
Clavdius Nicol. Bierby.
And. Martini Schammelstr.
And. Dalius.
Pet. Sylvest.
Michael Lavr. Aarh.
Mattheus Severin. Aalb.
Daniel Pet. Tychianus.
Samuel Lavr. Norv.
Ol. Martin. Krop.
Jacob. And. Mand.
Pavl. Chius.
Nicol. Lavr. Juderup.
Christian. Johan. Jul.
Christian. Georg. Hothersn.
Severin. Lavr. Forderup.
Christoph. Theodor. Loll.
Theoph. Theoph. Norv.
Thuro Mich. Aalb.
Johan. And. Aalb.
Nicol. Christian. Norv.
Envald. Theogar. Aarhus.
Saxo Joan. Seeland.
Clavd. Erasm. Harrested.
Nicol. Erasmi Bogonius.
Lavr. Severini Greenaavius.

---

1) Med Resens Haand er i Randen tilføjet: rediit 1. 10bris.
2) Ligeledes tilføjet: rediit . . 10 9bris 1607.
3) Med Resens Haand tilføjet: Steffensen.

And. Johan. Nestelsø.
Pavl. Vandalus.
Johan. Musculus Hallandus.
Ivar. Severini Norvag.
Christian. Joh. Skibsted.
Johan. Bogoniensis.
And. Matth. Norvag.
Jan. Pavl. Vust.
Nicol. And. Lund.
Olaus Johan. S.
Joh. Petri Alsted.
ultimus commens. Cal. Janv. 1608.
Barthol. Galten.
Christian. Nicol. Skytte.
Magn. Pet. Norvag.
Nicol. Christian. Skovgaard [1].
Christian. And. Alburg.
Pet. Nicol. Otzing.
Lavr. Mich. Tychian.
Christophor. Jacob. Brenderus.
Lago Johan. Rip.
Andreas Scalandus.
Johan. Johan. Hegelund.
Lavr. Erland. Malm.
Chilian. Tran. Vib.
Severinus Joh. Loll.
Lavr. Joh. Oldendorp.
Magnus Olai Hassing.
Jonas Lavr. Malmø.
Michael Matth. F. Wib.
And. Henrici Nidros.
Lavr. Canutius Rois-kild.
Gudmand Jone Scan.
Ludovicus Gerardi Chertemynd.
Magn. Ol. Aalborg.
Joan Pet. Norv.
Erasm. Erasmius Greenavius.
Nicol. Erasmi Gothland.

Examinandi amplius.

Ol. Nicol. Globęus.
Thomas Budelius Gothland.
Christian. Matth. (Vallindzbek).

Commendati Novitii:

Frid. Arnold. ab Arnold. Hvitf.
Pet. Barthol. Aalb. a Georg. Skovgaard.

Med Kort Aslaksens Haand er tilføjet: Hic admittebatur ad mensam svasu Reverendi et Clariss. Doctoris Joh. Resenij, exhibito prius ingenij specimine et monstratis prælectionum libris, qvibus mihi suam industriam et diligentiam in primis probavit.

Inscripti post examen, quod fuit Anno **1608.**

Petrus Nicolai Gelstrupius.
Erasmus Istadiensis.

---

[1]) Kan ogsaa læses: Skergaard.

Olaus Lavrentii.
Olaus Petri Norvagus.
Erasmus Petri Istadiensis [1]).
Gregorius Iohannis Lymvicus.
Nicolaus Iohannis Reinholdi.
Petrus Andreæ Slaglosiensis.
Ottho Svenonis Frostropius.
Petrus Iohannis Magleby.
Christianus Brusius Norvagus.
Andreas Michaelius Borringius.
Olaus Boetii.
Christiernus Pavli Salingus.
Iohannes Henrici Hafniensis.
Petrus Erasmi Langnis Hels.
Christiernus Hermanni Helsi.
Georgius Iohannis Tistadiensis.
Benedictus Torchilli Norvagus.
Olaus Clobæus.
Thomas Gottlandus.
Christiernus Matthiæ.
Æschylus Nicolai Alburgius.
Zeno Iohannis Lamdorphius.
Nicolaus Severini Bork.
Iacobus Nicolai Herschius.
Daniel Eberi Colerus.
Iohannes Erasmi Caruppensis.
Christiernus Iohannis Malmogius.
Olaus Christierni Viburgius.
Petrus Lavrentii Scanus.
Arnoldus Petri Roeskildensis.
Petrus Pavli Alburgius.
Biorno Iohannis Cockius.
Severinus Eberi Colerus.
Andreas Iacobi Randrusiensis.
Daniel Erici Asloensis.
Georgius Iohannis Lollandus.
Erasmus Christierni Hadeberg.
Severinus Jacobi Ripensis.
Sveno Olai Nortvagus.
Lago Christierni Tostrupius.
Iacobus Iohannis Callumburgensis.
Seningius Iohannes Scanus.
Christiernus Andreæ Malmogius.
Mavritius Iani Callumburgius. ultimus commensalis Cal. Janv. 1609 [2]).
Canutus Schinderus.
Olaus Phocæ.
Lavrentius Nicolai Alburgius.
Philippus Hemmingius.
Iohannes Simonis Hafn.
Georgius Nicolai Suenburgius.
Iohannes Lavrentii Cartemundanus.

---

[1]) Mon ikke den samme, som allerede ovenfor er anført?
[2]) Denne Bemærkning er med Resens Haand tilføjet i Randen.

Clemens Iohannis Bergensis.
Nicolaus Iohannis Vindensis.
Olaus Petri Nidrosiensis.
Petrus Erici Norvagus.
Andreas Lavrentii Gotlandus.
Georgius Iohannis.
Christophorus Georgii Nesburgensis.
Thomas Nicolai Hemmensis.
Iohannis Amundi Asloensis.
Everhardus Erasmi Cervinus.

Introducti 4 Octobris, præsente D. D. Resenio.

Iohannes Christierni Hafniensis ad qvartam.
Lavrentius Ionæ
Olaus Thomæ
Iohannis Jani Lavlandus
Thomas Cunradi Scanus
} ad infimam.

Denuo examinati.

Georgius Iohannis.
Christiernus Iohannis Stagius.
Canutus Nicolai Farsbøl.
Olaus Thomæ Norvagus.
Olaus Iacobi.
Iohannes Ionæ Norvagus.
Nicolaus Iohannis Hafniensis.
Iohannes Lavrentii Selandus.

Inscripti post examen public., qvod erat XIV. April. **cIↄIↄcix**.

Canutius Andreæ Meonensis.
Christian. Clementis Wib.
Abel Berner.
Nicol. Christ. Gystrup per commend. M. D. Cancellarii.
Nicolaus Jacobi Alburg.
Nicolaus Balthazari Rip.
Petrus Olai Helsing.
Gabriel Lavr. Falstrius.
Michael Matthiæ Butrup.
Henric. Splet.
Jacob. Jan. Synderholm.
Petrus Jani Lollandus.
Nicolaus Svenonis Vamdrup.
Johan. Johan. Obling.
Severin. Nicolai Alburg.
Christian. Nicolai Vivild.
Nicolaus Olai Stenvad.
Thomas Tullius.
Lavrent. Michaël. Borringholm.
Canutius Nicolai Bang.
Nicolaus Gregorii Fionus.
Johan. Petri Alsenus.
Lavrentius Thomæ Lindopaganus.
Jacob. Severini Stilling.
Gudmundus Olai Engelholm.
Ivarus Christiani Skrav.
Gregorius Christiani.
Jacob. Jacobi Hassenbart.
Nicolaus Francisci.

Jacob. Christiani Gidvad.
Clavdius Mandius.
Andreas Kragius Othonianus.
Johan. Avonis Lundensis.
Hinricus Hinrici Dringelberg.
Ericus Friderici Norvagus.
Johan. Jacobi Jersinus.
Nibolaus Martini Colding.
Thom. Nicol. Tolstrup.
Nicolaus Jacobi Roes-kild.
Petrus Erasmi Nakskov.
Severinus Johan. Fabricius.
Pavl. Svenonis Scanus.
Lavrent. Pavl. Morinus.
Martinus Petri Ringstad.
Christianus Stephan. Tygenus.
Matthias Pavl. Asleff.
Lavrent. Jonæ Colding.
Johan. Michaëlis Sandagger.
Sigvardus Island. obiit.
Petrus Nicolai Bryllø.
Nicolaus Kiusius.
ultimus commensal. Cal. Jan. cIↃIↃcx.
Christian. Henrici Fionus.
Magnus Johan. Dal.
Petrus Bognesius, Baccalaureus, et . . .
Anton. Joh. Colding.
Pet. Magni Tygen.
Jacobus Nicol. Hersk.
Clavdius Joh. Colding.
Lago Christiani Malmogiensis.
Matthias Simonis Grenford (maritus).
Ol. Nicolai Norvagus.
Joh. Tulonis Lundensis.
Lavrentius Thom. Hafnianus.
Erasmus Nicolai Fionus.
Hinricus Johan. Alborg.
Magn. Lavrentii Norvag.
And. Petri Stadel. Testimon.
Johan. Erasmi Svenborg.
Severin. Nicolai Randrusius.
Andr. Joh. Nidros. in foro.
Georgius Prætorius Sønderburg.
commendatus ab illustriss. principe Philip. et admissus a M. D. Cancell.
Nicolaus Jacobi Nestved.
Christian. Johan. Alborg.
Petrus Thomæ Fabricius.
Andreas Hinrici Vellejus.
Petrus Magni Tygæus[1]).
Joh. Nicolai f. Sengløss a Domino episcopo commendatus.
Petrus Gabelij f. Norvegianus.
Petrus Christophori Falstrius, commendatus a Sereniss. Regina.
Christian. Petri Asloënsis.
Vilhelm. Herman. Norvag.

---

[1]) Vistnok den samme, som ogsaa er anført lidt ovenfor.

Joh. Pavli Asloensis.
Joh. Thome Asloensis.
Severinus Iani Asloensis.
Nicolaus Chiliani Colding.
Nicolaus Severini Sæby.
Magnus Andreæ Norvagus.
Petrus Christiani Evrholm.
Vilhelmus Johan. Lymvicius.

Rursus examinandi.

Christophor. Matth. Norvag.
Gabriel Magni Scan.
Nicolaus Pavli.
Erasm. Erasmi.
Theodorus Theodori f. N.

Commendati interea.

Jacob. et Martin. Mariagrii, commendati a Jano Magnio.
Petrus Azariæ. commendatus ab Episcopo Othiniensi.
Johannes Nicolai Vilsleff, ab Episcopo Rip.
Johan. Christierni Asloensis, a D. Joh. Resenio commendatus.
And. Johan. Nidrosiensis, a M. Isahaco superintendente.
Andreas Skyning. ab episcop. Viburg. M. Nic.
Johan. Pavli [1]) } a capitulo Asloensi.
Johan. Thomæ [1]) }
Severin. Johan. [1]) }

Severinus Chiliani, ab Alburgensib.
Jan. Lavr. Vendalicius. a Nic. Krag.
Jan. Matthiæ Giettorp, a Chiliano Krabbe.

Deputator exspectantium.

Petrus Blikfeld. Randrusiensis.

Nomina eorum, qvi approbati sunt ad mensam Regiam Ao. **1610**. 26 Maji.

Iohannes Lavrentij Cimber.
Georgius Pavli Coldingensis.
Nicolaus Matthię Scanus.
Iohannes Matthiæ Gettrup.
Iohannes Iani Vilstrup.
Ernerus Otthonis Islandus.
Olaus Vind.
Severinus Iohannis Hartenius.
Matthias Petri Stenløs.
Erasmus Svenonis Otthoniensis.
Petrus Christiani Morinus.
Severinus Chiliani Saxildius.
Georgius Martini Alburgensis.
Olaus Ioh. Sandby.
Ionas Lavrentij Helsingorensis.
Iacobus Petri Nestved.
Amphion Christophori Nidrosiensis.

[1]) Findes allerede tidligere anførte.

Iohannes Severini Ripensis.
Nicolaus Petri Cimber Albinus.
Olaus Iohannis.
Nicolaus Petri Langskou.
Andreas Nicolai Coldingensis.
Christianus Christiani Gunderup.
Andreas Biornonis Nidrosiensis.
Martinus Erasmi Ringstadiensis.
Iohannes Olai Coccius.
Franciscus Johannis Lundensis.
Magnus Nicolaus Coldingensis.

Rursus admonendi.

Ericus Nicolai Gotlandus.
Nicolaus Severini Venusinus.
Petrus Johannis Ripensis.
Andreas Matthię Otthoniensis.

Rursus examinandi.

Georgius Henrici Selandus.
Nicolaus Christiani Helsingorensis.
Petrus Tilovius.
Petrus Iohannis Stafvangriensis.
Erasmus Christiani Iungshoved.

Alterum examen eodem Anno institutum 17. Novembris.

Christianus Matthiæ Rincop.
Christianus Thomæ.
Nicolaus Christiani Holbeck.
Thomas Georgij Volphius.
Pavlus Severini Sort.
Christianus Henrici Vestby.
Iacobus Samuelis Nidrosiensis.
Iohannes Petræus Asnensis.
Iacobus Iohan. Pugdalius.
Petrus Lass. Ripensis.
Petrus Ioh. Bergensis.
Nicolaus Severini Venusinus.
Olaus Iohannis Alburgensis.
Ioh. Canutius Hel[s]ingorensis.
Christophorus Petri Norveg.
Ioh. Severini Ortved.
Ioh. Nicolai Ripensis.
Ianus Petri Alburgensis.
Ioh. Erasmius Solberg.
Christophorus Thomæ Galskytt.
Matthias Ioh. Vardensis.
Olaus Erasmi Espræus.
Ioh. Iani Lolandus.
Ioh. Christiani Randrusiensis.
Lavrentius Clementis.
Theocharus Nicolai Alburgensis.
Ericus Andreæ Toxenius.
Canutus Iohannis Lundensis.
Erasmus Iani Stavtrup.

Andreas Christiani Opslo.
Jan. Christoph. Ringst.
Georgius Iacobi G.
Lavrentius Severini Levinus.
Thorlacus Islandus.
Joh. Lavr. Corvinus.
Jonas Island.
Tileman . . . . . .

Rursus admonendi.

Gudmundus Benedicti.
Nicolaus Stisonis.
Erasmus Thomæ Neopolitanus.
Olaus Stephani, sine testim.
Georgius Matth. Lunde. (sine testim.)
Benedict. Lavr. Halmst.

Admissus etiam consensu communi.

Bartolus Canutius Toxot.

Admissi xv Maji an. J. Ch. cIↃ IↃcxi.

Michaël Magni Norvagus.
Trebonius Hasenbart.
Jan. Petri Strudvad.
Christophor. Avg. Hafn.
Petr. Jacob. Verum.
Lavr. Nicolai Cimber.
Pet. Christiani Chertemind.
Pet. Tychonius Vinen(?).
And. Nicolai Alburg.
Georg. Matthiæ Gothland.
Johan. Magni Lemming.
Severinus Matth. Roeskildensis.
Benedictus Scanus (ex prioribus).
Zacharias Nicolai Kaarsør.
Johan. Nicolai Seeby.
Theodorus Pavli Alanus.
Michael Olai Norvagus.
Severinus Johan. Vinterus.

Admonendi.

And. Pet. Scan.
Olaus Olai.

Admissi præterea 13 Julii.

Jacob. Jani Aatzing.
Iacob. Petri Slavlos.
Johan. Joh. Ripensis.
Petr. Erasmi Scan.
Michaël. Nicol. Wiburg.
Arnold. Johan. Mynt.
Nicol. Johan. Viburg.
Lavr. Nicol. Arhus.
Paschatius Joh. Hoverius.
Severin. Erici Qvist.
Joh. Buxenius Vellejus.
Erasm. Johan. Kremæus.
Jan. And. Alburg.
Jan. Christiani Tysted.
Christian. Joh. Diibvad.
Severin. Canut. Viburg.
Nicol. Erasmi Helsingor.
Sveno Petri Scan.

Chilian. Theog. Gunderup.
Nicolaus Theodor. Lund.
Pet. Erasmi Arhuss.
Johan. And. Vehaniensis.
Nicol. Foss. Hafn.
Matth. Johan.
Pet. And. Rip.
Johan. Alberti Lolland.
Matth. Petri Nestved.
Eschyl. And. Roiskild.
Thom. Joh. Felderus.
Olaus Joh. Slangendorpius.
Elias Pavli Faxe.
Christian. Christiani Bilem.
Lavr. Jacobi.
Michaël Hagæi Scan.
Pet. Pavl. Norvag.
Petrus Petri Trælund.
Severinus Severini Rip.
Nicolaus Paschasius.
Martinus Francisci Cimber.
Caspar Pavl. Fionus.
Christian. Jani Alb.
Egbertus And. Treburg.
Jan. Petri Alb.
Ottho Jacobi Vandalus.
Jacob. Georg. Asloensis.
Magn. Pavl. Bergensis.

Nomina eorum, qvi approbati sunt ad mensam regiam Anno **1612**. 1. Febr.

Ionas Olai Nidrosiensis.
Bartholus Ottonis Malmog.
Iohannes Petri Weylby.
Iohannes Christophori Falstrius.
Magnis Theodori Grave Otthoniensis.
Canutus Richardi Otthoniensis.
Lavrentius Iani Tygæus.
Olaus Petri Arhusiensis.
Johannes Westenius Otthoniensis.
Petris Christierni Burgaard.
Janus Johannis Samsingius.
Petrus Petri Kongsbak.
Martinus Petri Ripensis.
Franciscus Andreæ Helsingorensis.
Janus Johannis Paludanus.
Matthias Thomæ Hoffring.
Jacobus Christiani Nold. Malmog.
Petrus Nicolai Fersterus.
Johannes Gvaltheri Cramerus Malmog.
Johannes Nicolai Boring.
Petrus Nicolai Cimber.
Johannes Andreæ Malmog.
Olaus Henrici Asloënsis.
Henricus Johannis Coronensis.
Andreas Martini Kirmav.
Jacobus Johannis Wisby.
Christianus Erici Brun.
Ericus Nicolai Mei. p.(!)

Johannes Dalinus Hother.
Nicolaus Christiani Wldum.
Andreas Magni Nidrosiensis.
Clavdius Erasmi Rosing. Norveg.
Ludovicus Johannis Mønensis.
Petrus Petri Hallum, Arbo.

Approbati ad mensam regiam eodem Anno die 27 Junij.

Bartholomeus Severini Malmog.
Andreas Nicolai Norveg.
Severinus Canuti Vormslet.
Georgius Henrici Selandus.
Thornus Olai Gammelgaard.
Franciscus Nicolai Alburgius Rosenberg.
Nicolaus Jacobi Arhusiensis.
Jonas Columb. Nidrosiensis.
Nicolaus Gaspari Sylvius.
Petrus Olai Gammelgaard.
Petrus Petri Sommer
Ericus Nicolai Holstatus.
Stephanus Olai Helsingorensis.
Ericus Ivari Nidrosiensis.
Johannes Strangonis Hafniensis.
Valentinus Christierni [Køler] Malmog.
Lavrentius Thomæ Thorsted.
Thomas Thomæ Hofring.
Christiernus Johannis Nidrosiensis.
Petrus Johannis Norveg.
Johannes Johannis Renholt.
Canutus Johannis Nycop.
Georgius Erici Gamburgensis.
Pavlus Petri Ubius Selandus.
Christiani Petri Tysted.
Christophorus Danielis Galthenius.
Nicolaus Brun Hafniensis.
Christophorus Matthiæ Fyonius.
Michael Matthiæ Cimber.
Christianus Mulenius Otthoniensis.
Johannes Nicolai Tanderup.
Lavrentius Nicolai Bordingus.
Jacobus Nicolai Laaland.
Lavrentius Lavrentii Gorm. Otthoniensis.
Theodorus Nicolai Nidrosiensis.
Christianus Johannis Arhusiensis.
Tugo Avonis Lundensis.
Petrus Johannis Car[te]mundanus.
Torchillus Petri Asloënsis.
Johannes Svenonis Kundby.
Petrus Henrici Salingius.
Erasmus Michaëlis Ands.
Petrus Hermanni Falstrius.

Nicolaus Michaëlis Randerhusiensis.

Admissi an. **1613**. 10. Feb.

Petrus Christiani Arøensis.
Nicol. Nicolai Holm.
Jan. Bartolin. Tavlum.
Nicol. Bartolin. Helsing.
Nicol. Lavr. Hafn.
Christian. Gerardi Koberup.
Matthias Pet. Roskild.
Christian. Christ. Nestved.
Georg. Petri Alrod.
Jacob. Nicol. Snedde.
Chilian. Nicol. Vuldborg.
Johan. Theocari Sønderup.
Matth. Pet. Kragel.
Lavr. And. Roskild.
Johan. Michaël. Aslo.
Nicol. Nicolai Vuldborg.
Johan. Georg. Naal [1]).
Christian. Christoph. Mariag.
Johan. Thom. Roskild.
Severin. Lamberti Osens.
Matth. Christiani Grestrup.
Hagæus Lavr. Kong.
Johan. Gabrielis Ferø.
Jan. Jani Nortmand.
And. Jacobi Gimling.
Martin. Johan. Alburg.
Christian. Ol. Worensis.
Pet. Lavr. Lavland.
Ol. Petri Colding.
Matth. Georg. Callundb.
Canutius Jacobi Rip.
Christoph. Sim. Tyg.
Johan. Erasmi Esbonderup.
Johan. Severini, Hypodidascal.
And. Jacobi Rip.
Bernhard. Eliæ Marstrand.
Christian. Erasmi Slavlosiensis.
Jan. Nicolai Woldum.

Michaël Christiani Holstebro.
Christoph. Nicol. Fionus.
Christian. Casp. Neapol.

Item 3. Julii.

Jan. Æschyli Seeby.
Nicol. Martini Skielderup.
Pet. Johan. Brun.
Georg. Johan. Marved.
Trugill. Nic. Aslo.
Johann. Henning. Malmø.
Olaus Lavr. Stavning.
Johan. And. Orsleff.
Michael Vilhad. Malm.
Pet. Georg. Lavland.
Jacob. Lavr. Nestvedien.
Ol. Severini Nestved.
Ludovic. Johan. Mynth.
Magn. Joh. Chartemynd.
Lavr. Stephan. Tyg.
And. Ol. Nidros.

[1]) Læsningen af det sidste Navn er usikker.

Pet. Can. Wiburg.
Johan. Brun Aarhus.
Georg. Johan. Nidros.
Severin. Bartol. Aarhus.
Canutus Matthiæ Lerke.
Biorno Severinus.
Christian. Nicol. Wardens.
Olaus Petri Scan.
Pet. Christian. Jul.
Lavr. Georg. Asnens.
Johan. Samuel. Horloff.
Lavr. Christiani Spendrup.
Lavr. Joh. Stavang.
Erasm. And. Brandstad.
Ivar. Petri Wiburg.
Pet. Herchilli.
Ericus Martini Tossing.
Christian. Christiani Hunæus.
Albertus Samuel. Horløff.
Johan. Abel. Aarh.
Olaus Nicolai.
And. Æschylli Fionus.
Gislaus Otth. Island.
Martin. Nicol. Giffskod.
Michaël Joh. Holstepont.
Sigvard. Otth. Island.
Jacob. Sigvard. Norvag.
Johan. Mart. Cold.
Nicol. Jani Alan.
Frideric. Magn. Lolland.
Thyrvingus Gudmund. Island.
Christian. Lavr. Tystad.
Caspar. Nicol. Callundb.
Georg. Sturvig Rip.
Georg. Clavd. Friderichsb.
Nicol. Strangonis Hafn.
Pavl. And. Tysted.
Æschyl. Jacob. Haandbierg.
Theogar. Pavl. Alb.
Christian. Sven. Aarhus.
Pet. And. Stub.
Johan. Thom. Tyg.
Michaël Pet. Horsnens.
Michaël Joh. Alburg (hypodid.)
Daphnis Philip. Stavang.

Paa en særlig Plads er anført:

Petrus Christian. Lundtofft ex v. classe Hafn.

Medens alle de foranførte Navne fra Aaret 1613 ere indskrevne af D. Hans Polsen Resen, har D. Kort Aslaksen mod Slutningen tilføjet følgende i Randen:

Johannes Nicolai Brunius a Nobiliss. Dno Bredone Ransovio commendatus D. Johanni Resenio.
Johannes Bullen a Dno D. Joh. Resenio commendatus.
Nicolaus Strangonius Hafniensis [1]) admissus intercessione Dni D. Joh. Resenij.
Christianus Christiani Vinterus Slaglosianus.

---

[1]) Allerede anført ovenfor i Resens Liste.

Christiernus Jani Voldorphius consentiente Dno D. Joh. Resenio admissus est me intercedente.
Magnus Biornonis Islandus.

Approbati et admissi ad Mensam Regiam Anno **1614** die 28 Maji.

Abrahamus Justinus Malmogius.
Canutus Johannis Hoverius.
Balthazarus Thomæ Margovius.
Nicolaus Andreæ Frederichsburgensis.
Bartholus Petri Asloviensis.
Jacobus Clementis Roeskildensis.
Christiernus Jani Alburgensis.
Nicolaus Johannis Lundgaard.
Olaus Martini Fabricius.
Melchior Jacobus Norvagus.
Johannes Petri Hafniensis.
Erasmus Olai Vadtzonius.
Johannes Olai Vadtzonius.
Nicolaus Olai Rincopius.
Johannes Petri Dalagrius.
Christophorus Petri Dalagrius.
Hinricus Tychonis Coldingius.
Lavrentius Johannis Cervinus Halmst.
Martinus Matthiæ Hafniensis.
Hermannus Hinrici Viburgensis.
Severinus Lavertius Malmogius.
Christiernus Erasmi Liunge.
Christiernus Canutius.
Nicolaus Dalius Hathersleb.
Nicolaus Lavrentius.
Dithlevus Lavrentius.
Severinus Andreæ Morsianus.
Johannes Andreæ Friderichsburg.
Bartholus Ripensis.
Andreas Christierni Corvinus.
Johannes Andreæ Pistor.
Christiernus Theocari Huass.
Magnus Petri Norvagus.
Nicolaus Olai Tormius.
Jacobus Corvinus Hafniensis.
Christiernus Christierni Oporinus.
Lavrentius Halvardi Asloviensis.
Mavritius Lavrentij Cimber.
Daphnis Philippi Stavangrius[1].
Johannes Matthiæ Rosleff.
Hemmingius Erasmi Nestved.
Olaus Johannis Halmsted.

[1]) Er allerede opført ovenfor ved Slutningen af Aaret 1613.

Petrus Johannis Scavonius.
Franciscus Severini Aalburgius.
Martinus Petri Malmogius.
Lavrentius Jonæ Vendsysell.
Johannes Matthiæ Otthonianus.
Martinus Bentzius.
Petrus Christierni Borrhæus.
Johannes Clavdij Norvagus.
Petrus Bartholi Struch.
Matthias Johannis Becckius.
Michael Joannis Aalburgius.
Johannes Dithlevius Viburgensis.
Christiernus Michaelis Tysted.
Petrus Christierni Lundtofft [1].

Admissi ex communi consensu et suffragio post examen.

Christiernus Erasmi Fabricius.
Jacobus Isaaci Somerus.
Severinus Michaelis.

Admissi anno cIↃIↃcxv a 1. Aprilis de consensu communi. Inspectore J. P. Resenio.

Petrus Nerby Gottlandus.
Lavrentius Wilhelmi.
Lago Magni Krommerup.
Bartholomæus Jacobi.
Antonius Johannis Wordingborg.
Mavritius Christiani Fionus.
Petrus Gudmundus Scanus.
Johannes Petrejus Hafniensis.
Sveno Matthię Lymvicus.
Tilemannus Vilhadi Hafniensis.
Fridericus Johannis Lundensis.
Georgius Michaëlis Otthoniensis.
Christianus Christiani Langland.
Petrus Theocari Wiburg.
Lavrentius Matthię, sine testimonio.
Daniel Nicolai Arctander.
Matthias Martini Restadius.
Petrus Nicolai Synderhoff.
Nicolaus Damiani Hersleff.
Johannes Claudius Scanus.
Thomas Christiani Randrusiensis.
Georgius Jacobi Slaglosiensis.
Johannes Nicolai Roschildensis.
Michael Severini Vardensis.
Benedictus Lavrentii Hallandus.
Christianus Petri Stadelius.
Johannes Johannis Wigandus.

---

[1]) Allerede tidligere anført ved Slutningen af Aaret 1613 (S. 370).

Christianus Severini Aalburg.
Nicolaus Jacobi Hafniensis.
Cornificius Olaus Lundensis.
Tycho Andreę Hafniensis.
Nicolaus Michaelis Norvagus.
Otto Lavrentij Aaby.
Boëtius Petri Hassellensis.
Pavlus Christophori Fabricius.
Christianus Severini Sæby.
Accius Eneri.
Magnus Canutius Norvagus.
Lavrentius Abrahami Lundensis.
Christophorus Francisci Vandalus.
Johannes Petri Svenburgius, sine testimonio scholę Otthoniensis.

Inscripti præterea xv. Julii eodem anno.

Christianus Vellejus Otthoniensis.
Henningus Clavdii Otthoniensis.
Petrus Petri Wiburg.
Matthias Longomontanus.
Christianus Jani Hafniensis.
Olaus Orlaj Urdingborg.
Janus Petri Haf[uer]sleff.
Janus Severini Ørsted.
Ivarus Ivari Alburgensis.
Joannis Balthasari Biørnskoff.
Franciscus Joannis Fionus.
Petrus Andreę Norvagus.
Nicolaus Andreę Otthoniensis.
Johannes Lavrentij Oderius.
Nicolaus Nicolaj Hunnius.
Torgerus Johannis Norvagus.
Janus Asverus Hallandus.
Johannes Georgij Scanus.
Nicolaus Nicolaj Alburg.
Nicolaus Nicolaj Aslevius.
Lavrentius Nicolaj Alburg.
Christianus Petri Bierregraff.
Olaus Theocari Alburg.
Rembertus Martini Udbynere.
Matthias Stephani Visted.
Jacobus Olaj Morinus.
Janus Olaj Morinus.
Nicolaus Matthię Morinus, sine testimonio.
Janus Petri Borringholmius.
Tycho Nicolaj Lavlandus.
Zacharias Pavli Scanus.
Nicolaus Michaelis Basse.
Georgius Georgij Bogonius.
Lavrentius Lavrentij Bryndersleff.
Canutus Canutius Urløff.
Anastasius Andreę Boslund.
Severinus Severini Torropius.
Severinus Jani Formagger.
Andreas Matthię Helsingburgensis.
Christianus Joannis Aarhusiensis.
Janus Severini Hotthersnensis.

Ariovistius Christiani Torsleff.
Janus Elię Marstrand.
Olaus Christiani Vandalus.
Canutus Petri Hørdum.
Laurentius Petri Aarhusiensis.
Simon Johannis Aarhusiensis.
Christianus Christiani Randrusiensis.
Nicolaus Petri Randrusiensis.
Andreas Christiani Torring.
Christianus Matthię.
Alexander Clavdij Borck.

Inscripti ad mensam Regiam Anno **1616** die 8 Junij. Inspectore Cunrado Aslaco Bergensi.

Mathias Johannis Asloënsis.
Janus Christiani Snedensis.
Mathias Anthonij Vonsyld.
Samuel Eliæ Norvagus.
Johannes Buchius Nest.
Theocarus Martini Cimber.
Bersveno Christoph. Norv.
Christianus Clementis Aarh.
Georgius Abelsonius Berg.
Johannes Theophili Sadolinus.
Georgius Christierni Lavlandus.
Canutus Erici Cimber.
Christianus Michaëlis Viborg.
Thomas Michaelis Viburgensis.
Erasmus Johannis Herring.
Erasmus Erasmi Samsingius.
Erasmus Severini Revterus.
Johannes Svenonis Aarh.
Martinus Halvardi Norvag.
Andreas Jani Tistadiensis.
Petrus Olai Tolosanus.
Nicolaus Pavli Aarh.
Petrus Johannis Haffniensis.
Olaus Christierni Roschild.
Matthias Nicolai Norv.
Erasmus Johannis Lundforlund.
Johannes Georgii Slagel.
Bartholinus Eschilli Roesch.
Severinus Andreæ Cimber.
Christiernus Laurentij Cim.
Thomas Georgij Morsianus.
Mavritius Lavrentij Hallandus.
Lavrentius Michaelis Schanus.
Petrus Jacobi Selland.
Tusanus Georgij Haland.
Thomas Georgii.
Johannes Clavdij Schabo.
Lavrentius Olaj Selland.
Johannes Simonides Morinus.
Theodorus Erasmi Schanus.
Nicolaus Vinterus.
Mathias Bernhardi.
Pallemon Andini Cimber.
Georgius Johannis Kirkeby.
Christophorus Olaj Nidrosiens.
Petrus Martini Morinus.
Petrus Petri Visløvius.
Johannes Christ. Alburg.

Severinus Severinus Albur.
Severinus Canuti Nest.

Ad privatum examen admissi.

Michaël Krafftius Haff.
Johannes Andreæ Berg.
Johannes Christierni Albur.
Severinus Christierni Alb.
Nicolaus Pauli Schanderb.
Matthias Bucchius Cimber, commendante Episcopo Lundensi.
Lavrentius Michaëlis.
Paulus Christiani.
Pavlus Jacobi Getzoræus.
Christiernus Olaj Callingb.
Johannes Andreæ Mariagrius.
Ellingus Olaj Norv.
Gudmandus Jonæ Island.
Nicolaus Jonæ Norv.
Sevaldus Thomæ Asloëns.
Torlachus Sculonis Island.
Sigvardus Jonæ Islandus.

Inscripti ad mensam B. 12 Aprilis **1617**. Inspectore D. Doct. Gasp. Brokmanno evocato in avlam pavllo post.

Janus Alexandri.
Lavrentius Georgii.
Jacobus Martini Helsted.
Joannes Christierni Berg.
Canutus Petri Iløs.
Johannes Lavrentii Krabbe.
Christiernus Petri Iløs.
Petrus Lavrentii Krabbe.
Johannes Georgii Suendborg.
Nicolaus Erasmi Lyngius.
Christianus Johannis Lundensis.
Nicolaus Johannis Falstrius.
Salomon Lavrentii Blix.
Olaus Martini Aasingius.
Eberus Jani Colding.
Matthias Johannis Reersløff.
Severinus Andreæ Jerling.
Thorlacus Olai Norvagus.
Petrus Johannis Keirsenius.
Lavrentius Canuti Morsianus.
Erasmus Nicolai.
Johannes Jonæ Berg.
Severinus Andreæ Guldbrandsdal.
Justinus Andreæ Randrusiensis.
Andreas Nicolai Trelborg.
Olaus Jonæ Jemtus.
Janus Andreæ Guldbrandsdal.
Andreas Nicolai Berg. monstrabit testimonium.
Lavrentius Nicolai Aarhuus.
Sveno Nicolai Cimber.
Thomas Lavrentii Aaby.
Anningus Christiani Malmø.
Andreas Nicolai Sueistrup.
Janus Olai Ollerup.
Andreas Johannis Colding.
Matthias Erasmi Aalburg.

David Davidis Helsingorensis.
Andreas Johannis Vandalus.
Christianus Christiani Junxhoffuit.
Johannes Olai Kuldby.
Petrus Johannis Tysted.
Petrus Petri Hiennius[1].

Rursus examinandi.

Nicolaus Erasmi Coagiensis.
Jacobus Petri Suendburg.
Matthias Georgii Gotlandus.

Inscripti ad mensam R. statim in ipso examine in avditorio inferiori 18. Jun. 1617[2].

Nicolaus Erasmi Hafnleff.
Johan. Otthonis Liddø.
Nicol. And. Alburg.
Erasm. Sever. Nycopiensis, D. Masqvedel [commendante].
Pet. Johan. Wiburg.
Melchior Johan. Scandorp.
Albertus Johan. Alburg.
Jacob. Christophor. Slangend.
Johan. And. Lundensis.
Georg. Marius Malmog.[3].
Wichman. Paschatius Nid.
Pet. Johan. Alburg.
Marcus Petri Stavangriensis.

Severinus Johan. Ikast.
Nicol. Nicol. Malmø.
Thomas Severini Hafn.
Petrus Ol. Hallandus.
Georg. Georg. Bleking, sine Testim.
Johan. Joh. Flandeus sine libris.
Baro Olai Norvag., Cap. Nidr.
Thorcill. Lavr. Charbek.
Severin. Pavl. Ringsted. 2 lib.

Approbati consentiente D. Doct. C. Asl. 28 Julii.

And. Biørnonis.
And. Petri Rip. Hegel.
Christophorns Joh. Herlov.

Examinati 8. 9bris 1617. (Adhuc pro D. D. Gasparo Brokmanno).

Pet. Nic. Mern.
Ansgarius Buk Colding.
Michael. Nicol. Noseby.
Johan. Lavr. Jæmpt.
Isaac Thom. Slaglos.
Jon. Matth. Vard.
And. Christiani Jælling.
Matth. Simonis Dresleth.
Eric. Ol. Nidros.

---

[1]) Tidligere anført.
[2]) Skrevet af Biskop Resen »pro D. D. Brokmanno«.
[3]) Se Kirkehist. Saml. 3. R. III, 273. 279 f. 287 f.

Pet. Nicol. Tysted.
Gregorius Christ. Lavland.
Lavr. Clavdii Baarfod.
And. Martini Rosk. Viby.
Johan. Magni Hafn.
Thom. Nicol. Kirkeby.
Absolon Noviomagus.
Georg. Canuti Gundersleff.
Pet. Christian. Orthung.
Jacob. Nicolai Aal.
Christian. Jacob. Rip.
Christian. Christ. Marstrand.
Johan. And. Langland.
Jan. Olai Lavholm.
Jacob. Nicol. Sandby.
Johan. Thom. Thysted.
Johan. Pavl. Nestved.
Hinricus Petri Hafn.
Johan. Frid. Colding.
Nic. Thom. Randrus.
Martinus Stephani Vard.
Johan. Simonides Fion.
Pet. Christ. Asloens. deerat 4tus lib.
And. And. Asloensis.
Frederus Falkenburg.
Pet. Johan Mørk.
Christian. Jacob. Friderichsburg.
Lavr. Paschat. Hælsingburg. D. And. Bilde [commendante].
Petr. Jani Fæst.
Erasm. Jacob. Helsingor.
Georg. Georg. Meonensis.
Johan. Georg. Randrus.
Antonius Gerardi Helsingburg.

Inscripti 2 Maji **1618**. Inspectore Resenio.

Christian. Johan. Steensmagle.
Chilian. Christiani Skiv.
Wichmannus Jacobi Hasenbardt.
Stephanus Nicol. Vejanus.
Ol. Thomæ Svenburg.
Jan. Jonæ Skorup.
Johan. Ol. Seeby.
Nicol. Severini Ølsted.
Jan. Matth. Lymvic.
Nicol. Christiani Dyggind.
Jacob. Rostrup.
Biorno Benedict. Bleckinc.
Johan. Lavr. Høyebuod.
Erasm. Jani Strø Scan. sine Test.
Jan. Petri Ystad.
And. Erasm. Nidros.
Erasm. Joh. Trigens.
Trugill. Nicol. Alsted.
Ivar. Matth. Bognes.
Benedictus Nicol. Alanus.
Christian. Christ. Nidros.
And. Jani Cellarius.
Johan. Matth. Rip.
Pavl. Christiani Knærød.
Michael Petri Hafn.
Nicol. And. Hathersleb.

Clem. Matth. Hafn.
Severin. Canut. Ronbek.
Johan. Hermanni von Ham.
Nicol. Nicol. Vardensis.
Jacob. Mich. Helsingor. Greve.
Lavr. Georgii Mariæbo.
Pet. Jacob Helsing. (3 lib.)
Thom. Jan. Colding.
Georg. Nicol. Nestved.
And. Ol. Alanus.
Johan. Hadriani Godius.
Sveno Johan. Arobo.
Ivar. And. Randrusiensis.
Albertus Canuti Scanus.
Petrus Petri Arhus.
Pet. Johan. Stavangr.
Nic. Lavr. Randesleff.
Johan. Mandius Fionus.
Simon Matth. Hallandus.
Nicol. Georg. Morinus.
Pavl. Nicol. Falkenberg.

Inscripti xxv. ixbris 1618.

Sigvard. Otthonis Island.
Pavl. Jacobi Cimber.
Pet. Jacobi Slaglos.
. . . . . . Island [1]).
. . . . . . Island [1]).
Matthias Pavl. Ancharius.
Johan. And. Ripens.
Mirzo Christophori Nidros.
Pet. Benedicti Helsingor.

Johan. Pet. Nidros.
Jan. Nicolai Stoorvard.
And. Severini Mariagrius.
Simon Petri Halmstad.
Lavr. Christiani Torsleff.
Pallad. Pet. Revkiergaard.
Pavl. Erasmi Ferø.
Stephan. Johan. Norvag.
Francisc. Christiani Ørredt.
Porsius Munk.
Lavr. Eric. Jæmpte.
Johan. Martin. Viengius.
Det. Lavr. Grimstrup.
Nicol. Jacobi Hintzholm.
Lavr. And. Scan.
Michaël Petri Munk.
Ericus Matth. Fredrichstad.
Matthias Balthasari Berg.
Jan. Lavr. Dol. Norveg.
And. Christiani Brand.
Nicol. Lavr. Holbek.
Matthias Jan. Nakskov.
Hinricus Hinrici Maribo.
Styrkerus Thomæ Berg.
Pet. Nicol. Piil.
Helmrichus And. Colding.
Budæus Canut. Ring.
Sveno Jani Krogstad.
Severinus Barthol. Slang.
Barth. Johan. Falstrius.
Christianus Johan. Morsing.
Pet. Georgii Lollandus.

[1]) Der er aabent Rum til Navnet.

Pet. Johan. Borsæus.
Jan. Magni Aslov.
Jan. Joh. Calundb.
Ol. Olai Eisburg (?).
Lavr. Severini Ørnstrup.
Johan. Olai Nidros.
Jacob. And. Scanus.
Wilhadus And. Aalb.
Nicol. Figelius Trunderup.
And. David. Stavang. sine libris et testim.
Georg. Petri Sommer.

Rursus.

Martinus Marti. Høfring.
Jan. Petri Skivensis.
Matth. Pet. Alb.

Commendati sunt nobis interea.

Albertus Johan. Raffn. Malmog.
Daniel Willichii Berg.
Hinricus Pavli Ancharius Scan.
Clavdius Erici Marstrand.
Matthias Johan. Wigh.
Johan. Jani Qvildensis N.[1])
Andreas Nicolai Tistadiensis.
Casparus Johannis Lundensis.
Johannes Torchilli Norlandus.
Henricus Gerhardi Bergensis.

Examinati Anno **1620**, die 22. April.

Georgius Theophili Sadolinus.
Martinus Petri Colding.
Christianus Petri Alburg.
Joannes N. Coccius.
Martinus Martini Fabricius.
Janus Gvidonis.
Andreas Bramerus.
David Petri Hallandus.
Theodorus Lavrentii Asloënsis.
Christianus Severini Bogens.
Christianus Jani Rincopensis.
Petrus Lavrentii Lethręus.
Bartolus Lavrentii Asloënsis.
Andreas Nicolai Celymnensis.
Sveno Jonæ Buschius.
Petrus Jani Buggæus.
Johannes Nicolai Orenius.
Clavdius Johannis Hafniensis.
Johannes Johannis Hafnensis.
Theoricus Henrici Lundensis.
Nicolaus Johannis Ortunganus.
Fredericus Abrahami Lundensis.
Baggerus Justini.
Arvidus Johannis Helsingorius.
Johannes Christophori Bleckingius.

[1]) Dette Navn findes skrevet to Gange.

Lavrentius Christophori Falstrius.
Petrus Vilhelmi Coagianus.
Georgius Lavrentii Løvius.
Joannes Andreæ Asloënsis.
Severinus Petri Orthunganus.
Christophorus Montanus.
Johannes Johannis Paludanus.
Janus N. Mariagrius.
Remmerus Lavrentii, Udby.
Theodoricus Christiani Coldingius.
Matthias Johannis Oustadiensis.
Tilemannus Gothlevius Lundensis.
Nicolaus Matthiæ Alburgius.
Nicolaus Christiani Hopontanus.
Petrus Lagonius Libstrupius.
Janus Petri Hopontanus.
Andreas Jani Alburg.
Johannes Petri Slaglosianus.
Johannes Andreæ Helsingorensis.
Janus Jani Hallandus.
Johannes Benedicti Lundensis.
Christianus Johannis Skelskørensis.
Andreas Olai Horsnensis.
Melchior Michaelis Torning.
Janus Lavrentii.
Johannes Christierni Ydstad.
Janus Olai Meonius.
Christiernus Christierni Schanus.
Magnus Lavrentii Glassaxius.
Janus Severini Montanus.
Canutus Christophori Lætus.
Olaus Theocari.
Olaus Andreæ.
Olaus Andreæ Musæus.
Christianus Joannis Orthunganus.
Petrus Andreæ Roeschildensis.
Olaus Canuti Cimber.
Olaus Georgii Alburg.
Janus Hegelund Ripensis.
Petrus Petri Randrusiensis.
Johannes Jacobi Hafniensis.
Matthias Zoega Roeschildensis.
Nicolaus Hilarii Orthunganus.
Clavdius Christiani Morsianus.
Petrus Severini Svenborg.
Georgius Thomæ Malmogius.
Christianus Johannis Stenius.
Severinus Johannis Feo.
Guntherus Andreæ.
Pavlus Bartholini Resenius.
Canutus Canuti Viburg.
Andreas Lavrentii Balgomer.
Johannes Johannis Grønbech.
Thomas Nicolai Colding.
Nicolaus Boëtius Haterslebius.
Sveno Jani Schanus.
Johannes Erasmi Othoniensis.

Janus Johannis Nagschow.
Petrus Petri Hiortlund.
Johannes Johannis Vardensis.
Severinus Andreæ Cimber.
Christianus Eberus Limvig.
Georgius Nicolai Slaglosiensis.
Georgius Georgii Falstrius.
Jacobus Lavrentii Norvegus.
Johannes Jani Colding.
Johannes Michaëlis Ripensis.
Janus Erasmi Linnow.
Nicolaus Bartholini Møberg.
Christianus Petri Hallandus.
Nicolaus Petri Slaglosianus.
Benedictus Nicolai Alanus.
Canutus Lavrentii Østergaard.
Falqvardus Alexandri Bergensis.
Janus Petri Krabbe.
Henricus Jacobi Norlandus.
Erasmus Froderus Asloënsis.
Severinus Johannis Hottersnesio-Cimber.
Nicolaus Christierni Lundensis.
Severinus Lavrentii Cimber.
Andreas Johannis Bernhovius.
Magnus Petri Telemannus.
Thomas Michaëlis Heënius.
Erasmus Nicolai Tadbierg.
Otto Andreæ Selandus.
Janus Johannis Slaglosiensis.
Matthias Gregorii Langlandus.
Joannes Petri Randrusiensis.
Petrus Bredalinus.
Johannes Svenonis Nidrosiensis.
Christianus Johannis Hegelius.
Æschilius Severini Ørum.

Examinati et approbati ad Regiam mensam Anno 1620 die 25 Novemb. Inspectore Gasparo Brochmandt.

Iacobus Nicolaj Roeskildensis.
Laurentius Nicolaj Barfod.
Olaus Benedicti Coronensis.
Matthias Michaëlius Calundburg.
Janus Andreæ Roënsis.
Matthias Harboe.
Magnus Johannis Ommæus.
Nicolaus Laurentij Grammius.
Nicolaus Petri Ørløse.
Petrus Theocari Holmius.
Michael Iohannis Tystad.
Henricus Henrici Skee.
Georgius Nicolaj Alburgensis.
Laurentius Nicolaj Blechingius.
Matthias Laurentij Grammius.
Georgius Laurentij Nilesus.
Georgius Severini Lugius.
Janus Canuti Skytt.
Christiernus Christierni Alburg.
Georgius Bernhardi Vellejus.

Mauritius Horatij Stavangriensis.
Georgius Palæmonis Jerne.
Johannes Petri Ripensis.
Petrus Andreæ Alburgius.
Jacobus Johannis Hafniensis.
Olaus Benedicti Mandaliensis.
Alexis Henningij Roëskildensis.
Nicolaus Johannis Wind.
Andreas Æschylli Asloënsis.
Daniel Matthiæ.
Martinus Nicolaj Hafniensis.
Janus Christiani Ørum.
Henricus Severini Coldingius.
Olaus Matthiæ Hafniensis.
Thomas Christophori Langland.
Georgius Petri Lymvicus.
Laurentius Johannis Fionus.
Benedictus Benedicti Mandal.
Henricus Christiani Otthoniensis.
Erasmus Erasmi Dall.
Janus Andreæ Skeve.
Johannes Johannis Fionus.
Laurentius Nicolai Gudme.
Ericus Canuti.
Christianus Nicolai Krogstrup.
Claudius Christiani.
Johannes Lemmichius Nortvag.
Christianus Nicolaj Schaldrup.
Johannes Pauli Longland.
Georgius Dionysij Euring.
Severinus Johannis.
Laurentius Nicolaj Alburg.
Erasmus Svenonis Arhusiensis.
Severinus Michaëlis Arhus.
Canutus Christiani Hedensted.
Matthias Johannis Morsinus.
Ericus Christiani Paschatius.
Petrus Matthiæ Hafniensis.
Johannes Dionysij Loland.
Paulus Gothardi Helsing.
Christiernus Canuti Scanus.
Thomas Petri Waarde.
Christianus Jani Rhøding.
Andreas Svenonis Otthoniens.
Petrus Nicolaj Winding.
Matthias Jvari Asloënsis.
Zacharias Severini Asloënsis.
Christianus Jani Alburgensis.
Andreas Nicolai Vinitor.
Andreas Georgii Tyg.
Michael Johannis.
Christianus Mulerus Asloënsis.
Georgius Georgii Gotlandus.
Christianus Martini Tyg.
Nicolaus Andreæ Vandal.
Christianus Michaelis Nortvag.
Ovenus Christiani Nidrosiens.
Olaus Petri Isogæus.
Laurentius Nicolaj Gris.
Michael Olaj Nidrosiensis.
Johannes Nicolaj Tørild.

Nicolaus Matthiæ Hadersleb.
Petrus Pauli.

Commendati et communi suffragio privatim examinati atqve ad qvadram Regiam admissi.

Johannes Georgii Syllingius.
Georgius Georgii Grimstrup.
Nicolaus Christierni Rincopolit.
Johannes Petri Ripensis.
Hermannus Hermanni Alburg.
Johannes Nicolaj Tolosius.
Hartvicus Jacobi Alburg.
Matthias Nicolaj Tolosius.
Severinus Pauli Judicherus.
Petrus Ivari Brørupius.
Andreas Petri Malmogius.
Andreas Ericius.
Magnus Ericius.
Christianus Janus Hafn.
Andreas Nicolaj Skytt.
Erasmus Gaspari.

Smaastykker.

II.

Fra Christian IV's Mindreaarighed.

1.

Som Bilag til Rentemesterens Regnskaber (i Rigsarkivet) findes mange Skrivelser og Kvitteringer fra M. Hans Michelsen i hans Egenskab som Hovmester for Christian IV og Bestyrer af Prinsens Pengevæsen, deriblandt et Brev, dat. Frederiksborg 6. Maj 1590, hvori bemeldte værdige og højt betroede Hovmester beder Rentemester Enevold Kruse om, at han med M. Povl [Pedersen, Underlærer hos Prinsen,] vilde sende ham 100 Daler og »en 40 Rosenobler« til Prinsens Behov, »thi Hans Naade behøver meget til Skjænk med disse fremmede [der var her i Anledning af Prinsesse Elisabeths Bryllup med Hertug Henrik Julius af Brunsvig], og gaar og meget med, naar de bringe Hans Naade Mumskandze udi Mummeri«.

Mummeri er jo Maskeoptog; men hvad betyder »Mumskandze«? Ifølge de Oplysninger, Kalkar meddeler i sin Ordbog, maa man nærmest tænke paa en Art Lykkespil. Det har da vel været tydsk Hofskik til behagelig Underholdning, at formummede Personer gik omkring med Terningbægere, maaske ogsaa med Guld i Haand, og søgte at lokke Folk til at spille med dem. Da disse formummede Spillere her vare den unge Konges Gjæster, ansaa M. Hans Michelsen det vel ikke for passende at afholde ham fra at indlade sig med dem i deres Mummespil.

2.

Som Bilag til ovennævnte Rentemester-Regnskab findes følgende Kvittering, der yder et lille Bidrag til Skolekomediernes Historie:

Haffuer ærlige och welbyrdige mand Jenuold Kruse, Kong. Maiestatz Rentemester, antuordit mig Peder Oluffsen, Ludirectori y Ottense, tiue daler, som vor allernaadigste herre och printz skenchit disse actoribus for den Comædia, som for hans Naade bleff agerit. Actum Ottenße then 7 Augusti 1593.

Peter Oluffsen
med egen hand[1]).

Udstederen af ovenstaaende Kvittering, Peter Olufsen Richter fra Haderslev, havde i sin Tid opholdt sig et halvt Aars Tid (maaske 1586—87) hos Tyge Brahe paa Hven. I Aarene 1592—93 forekommer han som Rektor ved Odense Skole, uden at vi med Vished vide, naar han tiltraadte dette Embede, eller naar han fratraadte det. Men 1596 var han Læsemester (Lector theologiæ) ved Trondhjems Domkirke og havde da været nogen Tid i denne Stilling. (Se Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist., I, 349. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. X, 196. Danske Mag. 4. R. II, 33; jvfr. Friis, T. Brahes Meteorolog. Dagb., S. 78. Norske Rigsregistranter III, 439. Schøning, Trondhjems Domkirkes Beskriv., S. 300. Det norske Videnskab. Selsk. Skr. i 19de Aarh. IV, 254).

---

[1]) Jvfr Mejborg, Billeder af Livet ved Christian V's Hof samt andre Bidrag til Danmarks ældre Culturhistorie. S, 165.

Kong Christian VI's egenhændige Breve til J. L. Holstein.

(Slutning.)

—·—

468.

1743, 14. Jun. (Christiansburg). Die Bestallung für Osten als Cammer Deputirten folget unterschrieben zu rück. Er wird wohl solche so bald wie möglich Osten zu schicken. Die Instruction wird Er auch wohl so bald wie möglich für Osten aufsetzen lassen. Es ist eine fast gahr zu grosze Gnade, wen alle Kinder der Grafin Knudten Theil bekommen an die Errichtung der 2 Baronien; ist also wohl best die gantze Sache auf zu heben; vielleicht dasz gedachte Grafin doch noch ein 20m Rthl. a 4 oder 5 pro cento leihet[1]).

Wegen Lowensckiold haben wir eben so wenig Lust seinem Sohn einen militair Character als Hoff Character bey zu legen, weil er sich zu beyden nicht schicket. Wen Er aber so meint, und damit wir nur das so nohtige Geld bekommen, so kan Er ihm wohl, den alten, den Conferentz Rahts Character offeriren[2]).

---

[1]) Se foran, S. 245. 249.

[2]) Se foran, S. 250 f.

469.

1743, 27. Jun. (Friedrichsburg). Wir schicken Ihm die Order zu an den Ober Hoffmeister Pless[1]), und wollen gerne, dasz solche folgender Gestalt soll verändert werden: »thi give vie dig hermed til Kunde, at vi allernaadigst have funden for gott, at vores Hoyst elskelige Gemahl Droningen skal kalde til Karleboe og Bloustrod Kirker ogsaa Degne, ligesom andere Proprietarier, dog skal det skee uden Consequence for andere eller i Henseende til andre Kirker, som ellers kunde paa staa det samme, saasom vi det have tilstaaet allernaadigst disse tvende Kirker«. An diese Veränderung ist der Herr Blum Schuld, welcher gesagt hat, wir hätten es blosz der Konigin zu Gefallen gethan, welches wir nicht wohl leyden konnen.

Er wird ausz dem Gratial Buch ersehen, dasz wir den Cappellan zu Asminderoe[2]) den Dienst in Riper Stift Nörr Nissum ausz eigener Bewegnisz gegeben, haben uns aber vor behalten über dessen gehabten Wohnung selber nach Wohlgefallen zu disponiren. Der Cappellan ist doch allezeit etwasz unruhig gewesen und ist noch nicht content. Der Jensen, welcher als Sogne-Priester nach Asminderoe gekommen ist, meinet auch, dasz er wohl ohne Cappellan sich behelfen will. Desfalls haben wir gesetzt, dasz er einen personell Cappellan könte annehmen, wen er es nöhtig fünde. Das Hausz von dem Cappellan aber konte vielleicht dienen zu der Fürstin von Ostfrieszland Hoffprediger, welches wir Ihm doch nur im Vertrauen melden.

470.

1743, 30. Juni (ib.). Sein Schreiben vom 29ten Jun. haben wir gestern abend, wie wohl etwasz spate, be-

---

[1]) Victor Christian v. Plessen, Overhofmester hos Dronning Sofie Magdalene.

[2]) Se foran, S. 204 f.

kommen. Dasz Er die Sache wegen der Grafin Knudten und Lowensckiold etwasz hat ruhen lassen, darin ist unsers Ermessens nichts versehen worden, sondern es werden beyde nur dadurch desto hitziger werden. Dasz Er die Order am Ober Hoffmeister Pless zu unser Unterzeichnung will mit bringen, solches ist uns sehr lieb. Weil der Cappellan von Asminderoe nun einen andern Dienst bekommen hat, so hoffen wir, dasz wir nun ein mahl werden Ruhe haben für dieser Sache. So viel ist wohl gewisz, dasz er nicht so heilig ist, wie Hr. Bluhm, der ihn mir recommandirt, hat ihm für auszgegeben.

Ich habe wohl eben an jetzo kein Bedencken auf Zolle Geld anzuleihen, weil ich das Geld sehr nöhtig jetzo habe. Den da die Flotte diese Woche wohl wird ausz müssen, so fehlt es überall Geld, und weisz die Cammer eben so wenig wie ich, wo sie solches heernehmen wollen oder sollen. Ich habe doch der Cammer schon im Mohnaht Martio durch eine schriftliche Resolution bekant gemacht, wie viel ich dieses Jahr ungefehr brauchte, und sie mochten bedacht sein, wo sie es heernähmen: aber dabey ist es geblieben. Sie haben mir weiter keine Vorstellung darüber gemacht. Ich werde darüber statt 18 Schiffe nur 12 konnen in Diensten bringen. Soll einen das nicht ärgern? Die Zolle sind sonst von die besten und sichersten Revenuen. die wolte gerne zu letzt behalten haben, aber da man das Geld an jetzo so nohtig hat, so musz mir es wohl gefallen lassen. Von mir soll es niemand vorheero erfahren, das kan Er gewisz glauben, und erwarten wir Seinen Vorschlag desfals weiter. Sonst müssen wir Ihm zu Seiner Nachricht melden, dasz wir gedencken unsern Sohn künftigen Freytag auch mit im Conseill zu nehmen. Er ist jetzo von den Jahren und Alter, wie wir gewesen sind, wie unser in Gott ruhender

Herr Vatter uns auch hat darin genommen, und seiner Verschwiegenheit dürfen wir wohl trauen.

471.

1743, 20. July (ib.). Wasz die heütige Schwedsche Post mit gebracht hat, wird Er ausz den Anschlusz mit mehren ersehen, wen Er es gelesen hat. So schicke Er es an Geheimteraht Schulin. Geheimteraht Berckentin und Grüner werden wir morgen vermuhtlich wohl bey guht Zeit hier haben. Graff Thessin[1]) kömbt aber etwasz zu geschwinde.

472.

1743, 3. August (ib.). Hierbey folgen die beyden Bestallungen des Stifts Ambtmans von der Osten unterschrieben zu rücke. Wir haben nur die eine unterschrieben, worin das Concept, von Osten selber gemacht, lieget. Es ist gewisz, wie Er gantz wohl erinnert, dasz es auszer der Ordnung ist, dasz Bestallung und Instruction in einer Piece ist; aber da die Absicht bey Osten ist, dasz er meint, durch diesen Titul von Directeur von den Financen mehr Authoritet und Ansehen zu erlangen üm unsere Dienste zu befordern, er auch diese Piece wohl aufzeigen will, so haben wir das von ihm selbst entworfene Formular unterschrieben. — —

Dasz Er mit die beyden Fabritius[2]) und Wewer[3]) durch den dritten hat handeln [lassen], und dasz sie sich herauszgelassen, gegen den 20ten dieses eine Tonne Goldes Rthl. bahr ausz zu zahlen, ist uns recht lieb. Wir finden alle

---

[1]) Grev Carl Gustaf Tessin, svensk Statsafsending ved det danske Hof.

[2]) Brødrene Michael og Gotthilf Just Fabritius (se Dsk. biogr. Lex. V, 37 f).

[3]) Johan Frederik Wever var associeret med Mich. Fabritius.

die Conditiones. welche sie verlangen, gantz billig und erträglich anjetzo. da wir Geld nöhtig haben, auszer den Copenhagener Zoll. da gehen wir hart an, denselben gleich zum Anfange zu verschreiben, dasz dar ausz die Renten und das Capital sollen abgetragen werden. Den Titul von Agenten wollen wir ihnen gerne geben samt einen Rang, ob wohl es bisz heer nicht ist üblich gewesen hier in unsern eigenem Lande, dasz wir jemand haben den Nahmen von unsern Agenten gegeben; aber sie sind Banco Commiss. und reiche, angesessene Banquiers, so kan ihnen, wasz die Titels angeht, wohl accordirt werden, und wahre es gewisz viel. wen sie mit dem Elsflehtschen Negotium auch glücklich währen und uns daheero auch ein 4 Tonnen Goldes schaffen. Der General Major Grüner ist allerdings gantz confüs geworden. Wir haben aber gestern schon mit ihm gesprochen und hoffen ihm wohl wieder aufzumuntern, sonderlich wen er nun den Cammer Herrn Schlüssel kriegt[1], warum es ihm sehr zu thun ist, weil ihn der Oberste Dehn bekommen hat[2]. welcher seiner Meinung nach doch keine grössere Dienste geleistet hat, wie er. Solte es wasz zu thun geben, so ist er ein nützlicher, ja fast unentbährlicher Mann. Dasz unsere Generals keine grosse Lust haben zu fechten, ist fast klahr zu sehen. Gott stehe uns bey und helfe uns, wie Er uns solches in Seinem Schreiben wünscht.

473.

1743, 10. Aug. (ib.). Dasz Er die Order an dem Directeur von den Financen demselben zugestelt hat, ist uns lieb ausz Seinem Schreiben zu ersehen gewesen.

---

[1]) Den 19. Aug. 1743 blev Gen.-Major Gustav Grüner udnævnt til Kammerherre.

[2]) Den 28. Nov. 1742 var Oberst Ferdinand August v. Dehn bleven udnævnt til Kammerherre.

Die Rente Cammer so wohl wie wir haben keine Lust an dem Zoll von Copenhagen zu rühren, verschrieben ist es bald. Wir wollen lieber sehn, wie wir uns sonst durch helffen. Die Rente Cammer und deren Directeur fangen nun an von Schatzung zu sprechen. Wir wolten ungerne hieran, hatten also dem Directeur befohlen näher deszfals mit unserm Conseill zu reden.

[P. S.] Wir wolten auch gerne die Bedencken von der Generalitet wieder haben. Wen er solche versiegelt und sie Geheimteraht Schulin schickt, so kan selbiger sie uns mit einem Husaren schicken.

474.

1743, 12. Aug. (ib.). Sein Schreiben mit die Bedenckens von der Generalitet haben wir wohl erhalten. Wir haben diese Bedencken wieder verlangt, nicht weil sie uns so wohl gefallen, oder als wen [wir] sie nicht bey Ihm sicher genung bewahrt glaubten, sondern damit wir sie bey der Hand hätten, wen der General Arnholdt von Norwegen herunter kombt, sie ihm zu zeigen. Doch soll er das vom Marrgrafen nicht mit zu sehn kriegen, weil ihm solches nur mögte vom Sentiment changiren machen.

Seinen Vorschlag wegen der Medaillen finden wir gantz guht und wollen gerne ein anders Mahl, wen Medaillen geschlagen werden, ein 12 Stück an die Gelahrten ausz theilen lassen üm sie dadurch zu encouragiren. Dieses Mahl wird es wohl nicht mehr angehen, weil alle Medaillen schon geschlagen und ausz getheilet sind, und hierauf nicht ist gerechnet worden.

Wasz Er vor den Ermandinger bittet, wollen wir demselben acordiren[1]). Es wird dieser Ermandinger wohl

[1]) Claus Edvard Ermandinger til Vrejlevkloster blev 6. Sept. 1743 udnævnt til Kancelliraad.

der Procurator sein. Doch wollen wir solches blosz auf Sein Fürbitte thun.

475.

1743, 22. Aug. (ib.). Wir kommen heüte erstlich Sein Schreiben vom 17ten zu beantworten. Wir hatten solches gerne viel ehe und gleich gethan: aber es hat uns an der hierzu nohtigen Zeit gemangelt; den es ist nicht zu glauben, wie überhaüft wir anjetzo mit Affairen sind, so dasz wir nur allezeit darauf sehen müssen, wasz das wichtigste ist zu erst abzuthun. Dasz Ihm es lieb ist, und Er sich es will zum Encouragement dienen lassen, dasz wir auf Seine Vorstellung dem Proprietair Erdmandinger den Character als Cancelley Raht zugestanden, ist uns sehr lieb ausz Seinem Schreiben zu ersehen gewesen. Es eilet wohl eben noch nicht so sehr mit denen Feldpredigern, weillen die Armee wohl noch nicht so bald zu sammen wird sein, und vor medio September wohl schwehrlich wird zusammen zu bringen sein. Inzwischen ist es doch guht, wen sie nur ernandt sind, da sie dan gleich zu haben. Wir haben von der hierbey wieder zu rück folgenden Designation von Hr. Blum 6 ausz gesucht. Wen Bischoff Herslof seines in komt, gedencken wir eben so viel davon zu nehmen, wels[1]) den 12 in allen sind, und mehrere glauben wir nicht für erste nöhtig zu haben.

Wasz den Entwurf Seines Vatern Portraits angeht, so finden wir hierbey nichts zu erinnern, sondern kan gantz wohl so executirt werden; es ist der ordinaire Ordens Habit. Der General Major Gruner hat uns gestern noch welche Briefe gezeiget, worausz klahr zu sehn, dasz die Bauren so wohl als ein grosz Theil der Bürger in Schweden noch sehr eifrig für uns portirt sind. Es wer-

[1]) D. e. welche.

den hier nun auch alle Anstalten zum Kriege gemacht, und der General Scholten hat uns auch schriftlich die Versicherung gegeben. dasz er uns dienen will mit allen Kraften Leibes und des Gemühtes. Ein Krieg ist bald angefangen, nicht so bald aber geendiget. Am besten ist es, wen man allezeit sucht, Gott auf seine Seite zu haben, und mochten wir wohl Seine Gedancken wissen, ob Er meint, dasz der Krieg mit guhten Gewissen für Gott anzufangen ist. Wir thun Ihm diese grosse und wichtige Frage, weil wir daüber bey uns selbst noch zu keinen rechten Schlusz kommen können, weil Er, wie wir glauben, selber ein Gewissen hat, weil Er in unserm Conseil sitzt, und Ihm die Sachen von Anfang bisz zu Ende bekant sind. Die Gelegenheit ist schöne; wir können vielleicht sehr glücklich sein. Wen es aber vor Gott nicht solte recht sein, und dasz man sich dessen Beystand sich nicht solte getrosten können, so wahre es besser gethan, aller gemachten Anstalten unerachtet, die Sache liegen zu lassen. Wasz Er uns hierauf wird antworten, soll niemand erfahren. Also kan Er Seine Gedancken uns desto freyer hierüber schreiben.

476.

1743, 28. Aug. (Christiansburg). Wir schliessen hiebey an die Resolution wegen der vacant seyenden Bürgermeister Stelle. Wir haben uns hiermit üm desto mehr geeilet, weil dadurch verschiedene erfreüet werden.

Sein Schreiben vom 25ten Aug. haben wir vergangenen Montag mit der Post wohl erhalten. Wir sind damit wie auch mit Seinen schriftmässigen Bedencken wohl zu frieden. Er hat nach Seinem Gewissen geschrieben. Dieses ist, wasz wir von Ihm verlangt gehabt haben, und wir sind hierin auch gantz Seiner Meinung, dasz der Krieg mit Schweden mit einem guhten Gewissen anzufangen

ist, wen Schweden sonsten nicht sucht uns zu frieden zu stellen, und hieran, glauben wir, wird Schweden nicht ernstlich gedencken, wo man sie nicht dazu nöhtiget. Dasz es Ihm lieb ist, dasz wir einen von Seinen Leüten in der Liberey nehmen bey unser künftigen Schwieger Tochter, ersehen wir mit vielen Vergnügen ausz Seinem Schreiben. Wir thun solches gerne. Er darf keine Excuse machen, dasz Sein Bedencken nicht ist ins reine geschrieben worden. Es ist rein und deütlich genung, und hätte es auch zu lange dauern mogen; den wir haben ein grosses Verlangen darnach gehabt, und hat Er uns nun erst recht gewisz gemacht.

477.

1743, 2. Sept. (Friedrichsburg). Wir schicken hiemit unserm Conseill zu das Bedencken von die Generals Arnhold und Scholten samt des Land Commissariats, welches aber nur die Subsistance betrift. Wir möchten gerne Ihre Gedancken hierüber wissen, und ob Sie meinen, dasz man noch in diesem Jahr nach Schonen hinüber sollen. Wir schliessen hiebey noch an eine Bedencken, so General Major Gruner uns übergeben von einem Lands Dommer in Schweden von Udevalla, ein Mann von unser Parthey, den er sehr lobt. Wir erwarten über alles dieses unsers Conseills Gedancken und Meinung so bald wie möglich zu wissen.

478.

1743, 11. Sept. (ib.). Wir schicken Ihm hiemit zu das Bedencken derer Generals und des[1]) Land Commissariats, dasz Er es lese und es denen anderen von unserm Conseil zu lesen gebe, damit wir es künftigen Freytag, wen Sie zu uns kommen, konnen wieder kriegen samt

[1]) Originalen har: dasz.

Ihren Bedencken und guhten Raht, wasz Sie meinen, dasz darauf soll resolviret werden, auch wie das vonnöhtene Geld herbey zu schaffen ist.

Wir haben heüte Abend Sein Schreiben vom 11ten Sept. wohl erhalten. Wir dancken Ihm für die Nachricht, welche Er uns darin giebt, und welche Er meist ausz publiquen Schriften genommen hat, von der Erbschaftsache vom Printz Georg. Wir haben Ihm das Schreiben von Wessely in der Absicht eigentlich zu gesandt, dasz Er ihm mochte vor sich kommen lassen und ihm fragen, wie er zu der Sache gekommen, und durch welches Ministers Hände solches vor diesen gegangen sey. Wir haben letzt nicht die Zeit gehabt Ihm so auszführlich wie nun zu schreiben.

479.

1743, 14. Sept. (ib.). Wir haben ausz Seines Brudern[1]) Schreiben, welches Er uns gestern zu gesandt, mit Freüden ersehen, dasz er es annimbt sich nach Russland verschicken zu lassen, wen wir es nöhtig finden. Er wird ihm unser Contentement hierüber bezeügen und ihm die Versicherung geben, dasz es nur blosz auf eine Zeit lang sein soll und nicht vor beständig. Da Sein Bruder den wohl wird herein kommen, so wollen wir gerne, dasz er, wen er doch nach Drage[2]) reiset um Abschied von dem Marrgrafen zu nehmen, er eine kleine Tour nach Breitenbourg oder Hammburg machen möchte üm den Herr John[3]) zu sprechen und ihm in unsern Nahmen su sagen, wir

[1]) Carl v. Holstein (s. Dsk. biogr. Lexikon VIII, 23).

[2]) Godset Drage i Holsten var i sin Tid blevet konfiskeret med de øvrige til Grevskabet Rantzau hørende Godser; Christian VI havde skjænket det til sin Svoger, Markgrev Frederik Ernst af Brandenburg-Culmbach, Statholder i Slesvig og Holsten.

[3]) Christian August v. Johnn, dansk Gesandt i den nedersachsiske Kreds (s. Dsk. biogr. Lex. VIII, 519).

wüsten seinen übelen Ümgang gantz wohl, den er mit der Gräfin von Castell hätte. Wir liessen ihm solchen hiemit bey unser höchsten Ungnade untersagen, und hofften, er würde solchen nach diesen bleiben lassen. Wir finden, dasz es am besten wird sein auf diese Ahrt den John zu recht zu bringen. Den alles schriftliche leydet nur allerley Explication. Sein Bruder könte auch noch wohl hinzu setzen an John, dasz wir nicht hoffeten, dasz er es sich würde im Sinn kommen lassen, ermeldte Gräfin zu freyen, welches wir durch ausz nicht leyden würden.

480.

1743, 17. Sept. (ib.). Sein Schreiben vom 16. Sept. haben wir heüte wohl erhalten. Wir sehen darausz mit Vergnügen, dasz Er Seinen Bruder instruiren will wegen das, wasz wir ihm befohlen haben. Wir zweiflen nicht, er wird sich wohl von der Commission acquitiren. Wir wolten Seinem Bruder gerne den Pass auf freye Vorspann acordiren, aber anjetzo wird es dem Lande etwasz beschwehrlich fallen, angesehn die viele freye Fuhren, so anjetzo vorfallen, und währe wohl best, ihm seine Reise an Geld guht zu thun; eben so verhält es sich fast mit dem silbern Service und der Equipage. Wir haben Servicen genung, aber wir brauchen sie nun fast alle selber zum Beylager; Wagens und Equipage haben wir aber keines, als wasz wir selber höchst nöhtig gebrauchen. Doch ist es billig, dasz Sein Bruder, wen er als Ambassadeur nach Petersburg gehen soll, unter die Arme gegriffen wird.

Wir ersehen ausz Seinem Schreiben, dasz das Conseill mit den Generals vorgestern in Conferentz gewesen, als am Sonnabend, dasz Arnhold schon etwasz aufgesetzt gehabt, welches Er und Numsen schon zur Expedition genommen. General Scholten[1]) braucht aber etwasz länger

[1]) Henrik v. Scholten († 1750).

Zeit. Weil das Conseil morgen wieder ein Conferentz mit die Generals haben wird, so schicken wir Ihm zu, wasz wir heüte an die Generals abgehen lassen, zu Sein und der übrigen unsers Conseils Nachricht. Wir haben heüte mit Geheimteraht Schulin geredet, welcher unserm Conseill es expliciren kan, warum wir dieses Schreiben abgehen lassen. Wen Sie es nicht mehr brauchen, so wolte es gerne wieder haben. Die Schweden scheinen zimlich stoltz zu werden, wie ausz Graff Thessin seinem pro memoria zu ersehen ist.

481.

1743, 18. 7br. (ib.). Wir ersehen ausz Seinem Schreiben mit vielen Vergnügen wie auch ausz dem angelegten Bedencken der Generals und des Land Commissariats, dasz es doch endlich durch Gottes Gnade und Beystand möglich ist in 8 bisz 14 Tage mit einen Corp von 8350 Man nach Schonen über zu gehen. Der Graf Dannesckiold welcher heüte bey uns gewesen, hat uns versichert, dasz er schon im Stande ist 7000 Man Infanterie über zu setzen. Er meint zu Ende der andern Woche oder spatestens mit Ende dieses Mohnats mit allen Transport Schiffen fertig zu sein. Wir finden also sehr guht und nöhtig zu sein, dasz das Conseill ihm morgen zu sich kommen lassen und ihm in unsern Nahmen sagen die Resolution, welche wir genommen haben, nemlich den Transport nach Schonen zu beschleünigen und wo möglich in 8 bisz 14 Tage hinüber zu gehn. Deszgleichen konte es nicht schaden, wen das Conseill das(!) Land Commissariat so wohl wie der Generalitet sagten, dasz wir nach Ihrem Bedencken wolten, dasz die Landung in 8 oder hochstens 14 Tage geschehen sollte, und dasz zu solchem Ende alles nach Ihrem Vorschlag solte ins Werck gerichtet werden, und hatte ein jeder für das seinige zu

sorgen. Graf Danneschiold macht wegen der Cavallerie die grotste(!) Difficultet, weil er keine recht guhte Fahrzüge dazu hat. Konte der Transport in 8 Tage geschehen, so wahre es uns desto lieber.

482.

1743, 21. 7br. (Friedrichsburg). Es wird wohl sehr guht sein, wen Er an General Major Rappe[1]) schreibt, dasz die letzten Rapports wohl eingelauffen sind, dasz wen nach diesen etwasz bey ihm ein laüft, er solches gleich dem General Arnholdt[2]) communiciren möge.

Beyfolgendes Memorial von General Major Kaas[3]) hat er uns gestern Abend durch einen Leutnant seines unterhabenden Regiments zugesandt. Er macht in selbigem viel Difficulteten üm zu marchiren. Wir haben ihm gleich durch den Obermarschall schreiben lassen, er hätte, wie er letzt währe bey uns gewesen, so viel Lust und Eiffer bezeigt zu marchiren, dasz wir uns wunderten über die Difficulteten, die er nun machte. Er möchte nur suchen mit seinem Regiment den 24ten Sept. auf zu brechen, in welchem Stande es währe. Es wahre üm bald nach Schonen hinüber zu kommen, und nicht blosz üm Platz zu machen für Oberste Roepstorfs[4]) Regiment.

An General Major Rapp schreibe Er nur, dasz er dem Rosenberg[5]) das nohtige Geld vorschiesse, und dasz es ihm soll guht gethan werden, und dasz Gruner nicht zur Stelle sey.

---

[1]) Stiftamtmand i Christiania.

[2]) Hans Jakob Arnoldt, kommanderende General i Norge.

[3]) Henrik Bielke Kaas (s. Dsk. biogr. Lex. IX, 60).

[4]) Formodentlig Oberst Christoph Friderich v. Röepstorff.

[5]) Muligvis en norsk Kaptajn Christoffer Rosenberg, som den dansk-norske Regjering synes at have benyttet til at vinde Stemning for sig i Sverig med Hensyn til Tronfølgervalget.

483.

1743, 21. Sept. (ib.). Sein Schreiben erhalte diesen Augenblick. Die Briefe von La roch[1]) folgen hiebey zu rücke. Wir haben sie uns alle lassen vorlesen. Wen wir Montag nach Copenhagen kommen, wollen wir alles ausz-führlicher beantworten. Es ist uns lieb, dasz die 100000 Rthl. bey der Hand sind.

484.

1743, 2. Octob. (ib.). Wir ersehen ausz Seinem Schreiben vom 1ten Octob., welches wir heüte erst mit Clausberg erhalten haben, dasz Er sich bey uns vorfrägt, nach dem Er Antwort erhalten, dasz es sich wohl thun lasse 4 a 5 Tonnen Goldes auf dem Elsflehter Zoll zu negotiiren, ob wir solches Geld bey jetziger Zeit noch brauchen, und ob Er sich damit noch weiter abgeben soll. Wir können nicht anders als Ihm dieserwegen hin zu weisen nach dem Directeur von den Financen von Osten. Der Auszgaben sind sehr viel, und wird gewisz noch ein grosses erfordert, bisz alles in vorigem Stande wieder kömbt. Wir nehmen nicht gerne wasz auf, und machen noch gerner Schulden, aber die 4 a 5 Tonnen Goldes konnen noch wohl emploirt werden, wen auch nichts ausz allen werden soll, und wen nicht anders, konnen andere Schulden damit bezahlt werden.

Zu der Vermählung von meinem Sohn währe es auch wohl guht, wen eine Medaille könte geschlagen werden, und wird Er sehr guth thun, wen Er durch die gelehrte Societet einige entwerffen läst und uns ein Stück, 5 a 6 presentirt, dasz wir die Wahl haben.

Wir haben auch vergessen Ihm zu antworten auf Sein vorigtes Schreiben, worin Er uns meldete, dasz

---

[1]) Vistnok en norsk Lieutenant de la Roche, der var sendt ind i Dalarne i samme Hensigt.

Backer[1]) Ihm wahre behülfflich gewesen ein 100000 Rthl. uns zu schaffen. Wir wollen den Backer gerne eine Gnade dafür erzeigen, wen wir nur wüsten, worin es bestehen solte. Er ist so uneben nicht; nur hat er sich mit Clausberg nicht wohl vertragen konnen.

485.

1743, 6. Octob. (ib.). Sein Schreiben vom 5ten Oct. haben wir gestern etwasz spate erst erhalten, weil wir nicht zu Hause, sondern mit der Konigin nach Hirscholm gefahren, weszfals wir solches erst heüte beantworten können.

Er hat wohl gethan, dasz Er mit dem Finantz Directeur v. d. Osten geredet hat wegen des Anlehns auf den Elsflehter Zoll, und da selbiger meint, dasz solches bisz weiter ausz zu setzen ist, so thut Er doch wohl, dasz Er dahin siehet, dasz dieses Negocium nicht gantz aufgehoben werde: den es könte kommen, dasz wir noch mehr Geld gebrauchten. Gott wende selber alles von uns ab; aber nach Graf Tessin seine Antwort am Conseil siehet es übel ausz, und als wen man uns nichts mit guhten will zustehn.

Mit die Entwürffe zu Medaillen, welche Er uns gesandt hat, sind wir wohl zu frieden. Die gelehrte Societet hat sich viele Mühe hierin gegeben, welches wir mit Danck erkennen. Es ist wohl genung, wen eine Medaille geschlagen wird auf die Vermählung. Es ist auch nur, so viel uns erinnerlich ist, eine auf unsere Vermählung geschlagen worden, und konte solche üm desto eher, wen es nur eine ist, auf den Tag des Beylagers fertig werden. Es wahre all ahrtig, wen das Beylager von unserm Sohn konte den 29ten Octob. sein: doch ist es nicht zu ver-

[1]) Fhv. Bogholder ved Kongens Chatolkasse.

muhten (weil es als dan just 100 Jahr ist, dasz Frid. 3 mit der Konigin S. Am. vermählet ist in Gluckstadt), und siehet es noch sehr weitlaüftig ausz zu diesem Beylager.

Für Backer will gerne Gnade haben, wen sich Gelegenheit findet; aber im See Commissariat schickt er sich wohl nicht, und ist dieses von je heer ein sehr unruhiges Collegium gewesen, darin sich kein unruhiger Kopf wohl schickt. Bey der Zollbude aber mochte er sich wohl besser schicken. Zum Zeichen unser Gnade aber wollen wir ihm wohl den Character als Justitz Raht beylegen, und kan Er die Bestallung wohl für ihm aufsetzen lassen.

Wir aprobiren Seinen Vorschlag und meinen, dasz wo Num. 1 steht am Rande, wohl kan zu Vermählungs Medaille genommen werden. Es wird nur schwehr halten, wo man der Princess Portrait soll nehmen üm es auf die Medaille zu bringen. Ich habe ihr Portrait klein en emaille. Ob darnach kan geschnitzen werden, weisz ich selber nicht; sonsten es gerne heer geben will.

486.

1743, 9. Oct. (Christiansburg). Wir dancken Ihm für Seine beyde Schreiben vom 8ten und 9ten dieses. Wir sind mit unsers Conseils Gedancken wohl zu frieden über gegenwärtige Umstände. Dasz Schweden sich zu nichts guhtes herausz lassen wird, glauben wir auch wie Er, weszfals es wohl wird nohtig thun einen Minister nach Stockholm und einen nach Petersburg zu schicken. Den es kan gahr leicht sein, wie Er auch meint, dasz das Ministerium in Schweden, üm sich zu sauviren, auf desperate Mittel dencken möchte und uns zu letzt ataquiren. Geheimteraht Schulin hat uns die Antwort geschickt, welche Graf Tessin auf die letzte Proposition ertheilet. Solche enthält gahr nichts positiveres wie die vorigten.

Weil bey unser Vermählung 2 Medaillen sind geschlagen worden, wie wohl von differenter Grösse, so wollen wir, dasz nun auch 2 sollen geschlagen werden, aber auch von ungleicher Grösse, und da Arbien und de Wahl versprechen solche zu den ersten November fertig zu schaffen, so wird es best sein sie ohne Verzug darauf anfangen zu lassen. Das kleine Portrait en emaille haben wir eben nicht hier bey uns, wollen Ihm solches aber am Freytag, wen Er nach Friederichsburg kombt, geben. Wir finden, dasz Num. 2 wohl die beste sein wird. Nun gleich Backer beym Zoll zu emploiren wird wohl nicht guht angehn, weil zolches die jetzigen Zoll Inspecteurs sehr decouragiren wird, weil sie mit ihm theilen müssen. Es wird solches wohl anstehen müssen, bisz ein Platz leedig wird. Mit Clausberg kan Er nur reden und ihm sagen, dasz er das Metall zu den Medaillen bey der Hand schaffen soll, und dasz wir so viel Medaillen von jeder Sorte wollen schlagen lassen, wie von den letzten geschlagen sind. Wir meinen die Medaille auf den 7ten Aug. Mag(!) Er sich nur weiter keine Gedancken, dasz Er gestern versaümet hat. Wir wissen, dasz Er fleissig genung ist, und ein Mahl kan endlich leicht kommen. Dasz Er diese Woche hoffet unter Dach zu kommen, dazu gratulieren wir Ihm. Es wird uns sehr lieb sein, wen Er uns mahls Seinen Bau auf dem Papier zeigen will.

487.

1743, 17. Octob. (Friedrichsburg). Marrgretha Elisabeth, des verstorbenen Cappellan ausz Kierteminde Thillerups[1]) Witwe, sucht üm der Captainin Helmichen Pension, welche bey der künftigen Cron Princessin als Cammer

---

[1]) Adam Thillerup døde 1. Novbr. 1740 som Sognekapellan i Kjerteminde og Drigstrup. Hans Hustru var Margrethe Elisabeth Breitendick. Se Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. III, 52 f.

Frau kömt, und eine Pension auz der Post Cassa gehabt hat. Dieses wird acordirt, und kan desfals Order ergehen an die Directeurs vom General Post Ambt.

Die Jagermeisterin Krackewitzen bittet üm Vermehrung der Pension von 100 Rthl., so ihr schon beygelegt ist. Es konnen ihr 50 Rthl. ausz der Nordschen Post Cassa zu gelegt werden, bisz etwasz bey der dänschen Post Cassa ledig wird, da den die 50 Rthl. von der Nordschen Post Cassa wohl wieder cessiren können.

488.

1743, 28. Octob. (ib.). Dasz Er mit der Resolution, welche wir an der Rente Cammer gegeben haben, wohl zu frieden ist, haben wir ausz Seinem Schreiben vom 24. Oct. mit Vergnügen ersehen. Es ist durch diese Resolution ein wenig vorgebeügt worden, dasz bey künftigen Lehns Erectionen niemand hierauf, wasz Ihm erzeigt ist, beziehen kan. Es wird uns lieb sein, wen Er wegen des Lehns in Richtigkeit mahls kombt. Wegen den Verlust, den die Geistliche thun, wen Leyre ein Lehn wird, kan es damit gahr wohl nach des Bischofs Gedancken verhalten werden, und der jetzige Prediger alles auf sein Leben behält, und bey Vacance kan es in Acht genommen werden.

Es ist sehr billig, dasz Sein Bruder mehr Einrichtungs Gelder bekomt, weil er kein Service und kein Gespann bekommen kan. Der liebe Gott erfülle Seinen guhten Wunsch und lasse durch die Ambassade von Seinem Bruder viel guhtes ausz gerichtet werden; nöhtig ist solche freylich, ob aber viel dadurch wird ausz gerichtet werden, musz die Zeit lehren. Nicht dasz wir an Seines Brudern Geschicklichkeit zweiflen, nein keines weges, sondern weil die Negotiation sehr difficil an sich selber ist, und werden wir desfalls am Sonnabend, wen das Conseill zu uns

kömbt, näher mit Ihnen sprechen. Es wird wohl sehr guht sein, wen Sein Bruder bald kan von hier und an seinen Posten kommen; des gleichen Sein Schwager, der Etatsraht Wind[1]). Sie kommen beyde in sehr intriguanten Umstände und können desto besser ihre Geschicklichkeit zeigen. Des Chron Printzen Praetension wolten wir uns gar nicht begeben, wen es anginge. Wir wollen für dem Wind schon einmahl mit der Zeit Gnade haben, wen es gleich jetzo gleich nicht sein kan. Bernstorf[2]) bekahm erst den Schlüssel bey seiner guhten Aufführung in Hanover bey der Steinhorstschen Sache.

Wir schicken Ihm die Erklährung von John zu, dasz Er solche an Seinen Bruder geben möge, weil John das sich bey uns ausz gebehten hat, dasz sonst niemand in dieser Sache möchte gebraucht werden. Wen Sein Bruder doch durch Hammburg geht, konte er an John folgendes in unsern Nahmen sagen: wir hatten seine Erklährung gelesen, fünden solche sehr impertinent, und gleichsahm als wen er uns wolte vorschreiben, wie wir ihm distinguiren solten, und als könten wir ihm die schöne Mariage nicht verbiehten. Wir liessen ihm also hiemit nochmahls diese Mariage untersagen und davon abzustehen bey Verlust unser höchsten Gnade, und ohne unser Erlaubnisz nichts mehr darin vorzunehmen oder zu schliessen. Sein Bruder, der Geheimteraht Carll Holst, könte auch wohl, wen er üher Drage geht, mit dem Marrgrafen näher überlegen, ob man nicht die Grafin drohen könte, dasz man nicht verstatten könte, dasz die Herrschaft Breitenburg durch jemand administriret würde, welcher vernünftiger Weise solche zu seinem Nutzen brauchen und solche zum Nachtheil der Kinder ruiniren würde, als wofür, und dasz solches nicht geschähe, wir als Landes Herr Sorge

---

[1]) Niels Krabbe Vind.

[2]) Johan Hartvig Ernst Bernstorff.

tragen müsten. Die eine und unterstrichene Passage ist sehr impertinent von John.

489.

1743, 19. Nov. (Christiansburg). Das Gepräge von die 2 Medaillen finden wir recht guht und bey dem Mantel von der Chron Princess nichts weiter zu erinnern, als dasz er vorne zu weit zu sammen geht und etwasz klein und spitzig fält. Er kan nur, wie Er es in Willens hat, die Seite von der Medaille, wo ein Datum kömt, härten lassen üm die Zeit zu gewinnen. Es ist genung, wen fürs erste 100 Stück von jeder Medaille fertig werden. Das Formular zum Gebeht finden wir auch gantz guht, und kan nur so den Bischöffen und ersten Hoffprediger zu weiter Verstaltung zugesandt werden.

Wen der neüe Medailleur Natter ausz Engelland Zeit hat, so wolten wir wohl am Donnersdag Morgen üm 11 Uhr vor ihm sitzen, welches Er ihm wohl wird wissen lassen und ihm an von Lühe adressiren. Den Kopf von der Princess Louise von Engelland, so er geschnitten hat, wollen wir auch gerne kauffen.

Die Nachricht von General Major Rappe ist conform mit dem, wasz wir schon längst gewust haben. Er hat wohl gethan es uns zu melden. Es musz einen nahe gehen, dasz man diese Sache so musz liegen lassen. Die Abdrucke von die Medaille wollen wir gerne behalten; auch wolten wir das emaillirte Portrait von der Chron Princess, wen es nicht mehr gebraucht wird, gerne wieder haben.

490.

1743, 23. Nov. (ib.). Wir senden Ihm hiebey wieder zu rück die Nachrichten ausz Hanover, welche Er uns communicirt hat, und dancken Ihm dafür.

491.

1743. 26. Nov. (ib.). Die Expeditiones folgen hiebey wieder zu rück. Es ist uns sehr lieb. dasz Sein Bruder seine Abreise von hier beschleüniget; nicht dasz wir ihm nicht gerne hier haben. sondern weil wir glauben, dasz uns mehr Dienste geschieht. wen er bald in Petersburg ist. Wir wollen gleich dem Finantz Directeur Osten Order beylegen die 6000 Rthl. ausz zu zahlen, wie auch ihm allezeit ein Quartal zu avanciren. Weil Sein Bruder keinen weiter mit verlanget als seinen Bruder, den Ceremonien Meister[1]), so kan dieser auch wohl genung sein. Die Pferde und Service konnen ihm in Frühjahr allezeit folgen. Gott gebe ihm nur Glück zu seiner Reise. Hier in Dannemarck ist keine Commandantschaft leedig geworden als die von Friedericia, und die hat Gen. Maj. Sturup[2]) bekommen. Die andern sind in Norwegen, und die wird Sein Schwager[3]) nicht verlangen, sonderlich nach Munckholm.

492.

1743, 4. Dec. (ib.). Der Pass für den Schiffer, der Seines Brudern Leüte und Sachen überbringen soll, folget unterschrieben hiebey zu rücke. Der andere Pass ausz der deütschen Cancelley wird uns aber wohl erst am Freytag zur Unterschrift vorgelegt werden. Es ist uns sehr lieb, dasz Sein Bruder mit der Cammer vollig richtig ist, wie auch dasz er sich nicht gedenckt länger wie 2 Tage in Schleswig auf zu halten. Der liebe Gott erfülle nur den guhten Wunsch, den Er thut.

Wen die Medaillen künftigen Sonnabend fertig werden können, so ist es noch bey guhter Zeit. Man musz hoffen, dasz die Stempels halten werden.

---

1) Georg Frederik v. Holstein.

2) Georg Christoph v. Stürup († 14. Apr. 1762).

3) Den ovenfor S. 207 omtalte Hans Bertram Rantzau.

493.

1743, 6. Dec. (ib.). Wir haben heüte Nachmittag, wie wir glauben, Ihm gantz unrechte Papieren zugesandt, die Haubt Piece aber zu rück behalten, welche nun hiebey folget.

494.

1743, 26. Dec. (ib.). Wir haben Ihm hiedurch nur noch melden wollen, dasz Graf Dannesckiold uns etligemahl davon gesagt hat, dasz die Matrosen von der Enrollirung sehr verlangten zu communiciren, dasz die hiesigen Stadtsprediger sie aber nicht wolten annehmen unter dem Vorwand, dasz sie kein Skudsmaal hätten. Nun sehen wir nicht, warum die Predigers so difficil sind die Leüte anzunehmen, nehmen sie doch die Recruten gleich an, welche die Regimenter von Mülhausen und anderwärts herein führen. Diese Matrosen fahren viel zur See, können also nicht wohl allemahl Skudsmaal herbey schaffen.

495.

1743, 29. Dec. (ib.). Wir haben noch nicht die Zeit gehabt unsere Briefe von voriger Post zu ofnen. Also kan es wohl sein, dasz Sein Bruder grade an uns selber geschrieben. Der Etats Raht John aber hat sich schon mit voriger Post selber mit Schreiben bey uns eingefunden, und da er sehr üm ein Gnaden Zeichen bey uns anhält, so haben wir resolvirt ihm zum Conferentz Raht zu machen. Es kan wohl sein, dasz ihm vielleicht auch wohl würde lieb sein, wen er die völlige Gage wieder bekahm, die er verlohren hat; aber davon ist jetzo wohl nicht Zeit zu gedencken.

Des Bischofs Bedencken habe ich mir lassen vorlesen. Ich finde solches recht guht, und kan gantz wohl und in alle Stücken gefolgt werden.

Ich meine, es wird wohl genug sein, wen von die grosse Medaille überhaubt 4 Stück geschlagen werden, 2 Stück in Gold und 2 in Silber. Das Gold und Silber hierzu musz der Justic Raht Clausberg schaffen, welcher den schon mit dem Müntz Meister am besten rechnen wird. Die Jetton finde gantz wohl entworffen; nur sind zwey vom 12ten Octob. 1730, diese wolte lieber gahr weg gelassen haben, weil es so nahe bey dem Tage ist, der für mir der aller sensibelste in meinem gantzen Leben gewesen ist[1]).

496.

1743, 31. Dec. (ib.). Sein Schreiben, welches wir gestern Abend erst erhalten haben, hätten wir gestern gern gleich beantwortet, haben aber keine Zeit dazu gehabt.

Dasz Er wegen der grossen Medaille alles besorget hat, ist uns lieb zu vernehmen gewesen.

Wir hoffen, dasz John nun wird zufrieden sein, da er Conferentz Raht geworden ist.

Wir wollen Ihm gerne erlauben am Sonnabend nach Herlufholm zu reisen, weil Er es nöhtig findet, und wollen wir den das Conseill, weil es am Montag Fest Tag ist, einen Tag und bisz Freytag übergehen lassen.

Es wird uns sehr lieb sein, wen der 12te October kan ausz gelassen werden, wie auch wen ein Jetton geschlagen wird, wo auf der einen Seite unsers Herrn Vatern Bust, und auf der andern Seite unser Büst kömbt.

497.

1744, 26. Jan. (Christiansburg). Da Geheimteraht Schulin sein Kind kranck ist, und er sich nicht getraut

[1]) Kong Frederik IV's Dødsdag.

zu uns zu kommen, morgen aber sein Expeditions Tag ist, so wird wohl, wen die Post späte kömbt, nichts zu thun sein. Werden wir aber morgen kein Conseill halten, sondern solches bisz Freytag aussetzen. Die Veränderung mit dem Rang derer See Officiers ist grosz, müssen wir also noch erst einmahl mit Graf Dannesckiold reden. Die Schoutbinachten kommen mit die General Majors gleich. Wegen den Rang der Hoffmeisterinnen und übrigen Damens der Fürstin von Ostfriesland und Margrafin von Brandenburg aber hat Er unsere Intention sehr wohl getroffen; nur währe es wohl genung, wen dabey stünde, statt: »som os og vores kongel. Huusz naer paa rørendes«, welches von die Holsteinsche Fürsten kan zu ihrer Avantage explicirt werden, dasz nur allein stünde: som os og hendes Mayestet Dronningen naer parørendes[1]).

498.

1744, 1. Febr. (ib.). Hiermit senden wir Ihm die Rang Verordnung zu. Er kan solche nur hingeben, dasz sie gedruckt werde. Könte solche gegen den 11ten Febr. herausz kommen, so würde es uns sehr lieb sein, weil solches der Tag ist, an welchen die meisten Rang Verordnungen hier im Lande noch sind publicirt worden. Er wird es in allen nach Seiner Beyzeichnung und der unsrigen drucken lassen; solte aber noch ein Zweifel entstehn, so kan Er uns nur nachfragen.

Die Sache wegen des Priesters Aggerbeck von Bornholm wolten wir auch gerne, dasz solche einmahl zum Ende kähme und uns könte referirt werden.

Følgende »Designation« er indheftet efter ovenstaaende Brev; den er hverken skreven med Kongens eller Holsteins Haand.

---

[1]) Se ndf. S. 411.

Designation, huorledis Soe og Land Officerernes Rang efterdags skal være efter allernaadigst Befalning.

1.	General Feld Marschal undt General Admiral	rouliren mit einander nach ihrer Anciennetæt.
2.	General Feld Marschal Lieutnant undt Gen. Admiral Lieutnant	
3.	General Feld Zeugmeister.	
4.	Generals zu Pferde und zu Fusz.	
5.	Admirals.	
6.	General Lieutnants undt Vice Admirals	rouliren mit einander nach ihrer Anciennetæt.
7.	General Majors undt Schoutbynachts	
8.	Obristen undt Commandeurs	
9.	Obrist Lieutnants undt Commandeur Captains	
10.	Captains der Garde undt See Captains	
11.	Captains, Premier Lieutnants der Garde undt Captain Lieutnants zur See	
12.	Captain Lieutnants undt Premier Lieutnants zur See	
13.	Second Lieutnants der Garde undt Second Lieutnants zur See	

499.

1744. 2. Febr. (ib.). Da so viel in der Rang Verordnung geändert wird, so wird es wohl best sein, dasz auch ein neües Datum gesetzt werde. Die 2 N. von der seeligen Frau Marrgräfin Damens und mit † bemercket sind, können in dieser Rang Verordnung wohl ausz gelassen werden. Wegen derer Geistlichen, welche in dieser letzten Rang Verordnung verlohren haben, so wollen wir ihnen das wohl wieder geben, aber auch nicht mehr, als eben wasz sie verlohren haben.

Es wird sehr guht sein, wen Er die Commissarien in des Predigers Aggerbecks[1]) Sache erinnert mit der Sache fort zu machen.

---

[1]) Om den urolige Præst Anders Agerbeck i Klemensker pas Bornholm og hans mange Retssager se Dsk. biogr. Lex. I, 116 ff. og de der citerede Kilder.

P. S. Die Damens von der Fürstin und von die Marrgräfin, zu verstehn die Fraülens, können zwischen N. 1 und 2 in der dritten Classe zu stehen kommen. Wasz wir ausz gestrichen haben »som os og vores Kongl. Huus naer paarørendes« kan wohl bleiben, wogegen wasz wir selber zugeschrieben haben »Dronningen naer paarørendes« ausz gelassen wird.

500.

1744, 5. Febr. (ib.). Die Rang Verordnung folget hiemit wieder zu rücke. Weil Er uns geschrieben, dasz solche in zwey Tage kan gedruckt werden, so haben wir uns nicht sehr damit pressirt. Wasz den Rang derer Geistlichen betrift, so meinen wir, dasz solche den Rang nach der Rang Verordnung vom Gott seeligen Konig von 1717 wohl wieder bekommen können. Die General Kirchen Inspectores haben wohl keinen aparten Rang vonnohten, weilen die jetzigen doch meist alle solchen Rang schon haben, der über Justic Raht hinausz ist.

Mit die Hoff und Schlosz Prediger ihren Rang kan es nach der Rang Verordnung von 1717 verhalten werden. Die Tabelle über der Geistlichen Rang ist couriös, und wolten wir solche gerne behalten.

501.

1744, 9. Febr. (ib.). Die 2 Exemplarien von der neüen Rang Verordnung haben wir wohl erhalten, und kan solche nun nur den 11ten Februari publicirt werden. Wasz Sein Gesuch wegen des 10ten Freyheit angeht zu Seinem Stamm Hausz Guht, so wolten wir Ihm solches gleich zustehen, weil wir wohl begreiffen, dasz uns gantz nichts darunter abgeht; aber die Haubt Frage komt darauf an, wovon sollen die 2 Prediger leben, wen sie diesen 10ten verliehren. Er sagt zwahr, die jetzigen behalten, wasz sie

haben, ist guht: aber wen der Zehnte von die Dienste abgeht, bleibt den noch wohl so viel über, dasz guhte Männer davon leben können. Den wen es auch gahr zu schlecht wird, so bekömt man nichts den schlechte Leüte zu die Dienste. Die gräflichen Privilegia sind klahr und deütlich; ob aber die 10ten, so an Kirchen und Schuhlen gegeben werden, mit hierunter zu verstehen sind, wissen wir nicht: solches wird aber ausz Exempeln anderer Grafschaften zu erscheinen sein. Wir hoffen, Er wird wohl glauben, dasz wir Ihm alles guhtes gönnen; aber wen das währe, dasz die beyden Dienste dadurch so schlecht würden, dasz kein guhter Mann mehr dahin wolte, so wird Er leicht selber begreiffen, dasz wir, wie gerne wir es auch wollen, nicht wohl thun können. Dasz es Ihm lieb ist, dasz der Wind[1]) Oberst Leütnant geworden ist, freüet uns Ihm hiedurch mit erfreüet zu haben. Er ist ein guhter Officier und meritirt also das Avancement wohl. Sonsten da Er uns in unserm Conseill und anderen Affairen wohl und mit aller Treü dient, so ist es nicht anders den billig, als dasz wir Ihm bey aller Gelegenheit unsere Vorsorge zeigen.

502.

1744, 9. Febr. (ib.). Diesen Abend schickt uns Graf Danneskiold noch beyfolgende Vorstellung zu, welche zu der gehört, die wir Ihm gestern gegeben, über welche alle beyde er sich unsere Resolution baldigst ausz bittet. Er ist sehr pressant, und seine Reise, worzu wir ihm Uhrlaub schon ertheilet haben, hat er bisz Dingstag ausz gesetzt, weil er gerne mit der Dingstags Post an die Sessions schreiben will.

[1]) Holger Vind († 1763). Se foran, S. 217.

503.

1744, 10. Febr. (ib.). Es uns sehr lieb ausz Seinem Schreiben zu ersehen gewesen, dasz das Conseill heüte mit dem Graff Dannesckiold in Conferentz gewesen wegen Auszschreibung derer benöhtigten Matrosen. Gott gebe, dasz solche nicht mogen nöhtig thun, welches uns das liebste wird sein. Wir wünschen auch, dasz Graff Thessin in der zuhaltenden Conferentz alles ratificiren möge, wovon wir auf den Freytag nähern Nachricht erwarten; inzwischen ist es doch guht, dasz Graff Dannesckiold alle Orders wegen der enrollirten Matrosen zu künftigen Sonnabend fertig hälte.

Dasz Er mit dem, wasz wir Ihm in einen andern Schreiben wegen derer Prediger, welche den 10ten verliehren solten, gemeldet, zu frieden ist, zeiget an, dasz Er gahr nicht interessirt ist. Wir finden Seinen Vorschlag recht guht, und kan nach solchen den Predigern zu ihrer Wahl selber überlassen werden, ob sie lieber den 10ten gantz verliehren wollen, oder ob sie die geringe Mühe über sich nehmen wollen alle 14 Tage eine Predigt auf Leyre Gaard zu thun, da ihnen dan der Zehnte in Geld kan guht gethan werden. Sie werden aber wohl vermuhtlich das letztere erwählen[1]).

504.

1744, 15. Febr. (ib.). Nachdem wir den Brief eröfnet haben, welchen Er uns gestern zugesandt hat, so sehen wir, dasz solcher eine Angabe haubtsächlich gegen den eine[n] Land Fiscal in Jütland enthält. Da diese Angabe nun meist die Bauern und armen Leüte betrift, welche darunter leiden, so währe es wohl sehr guht, wen solches könte recht genau examinirt werden.

---

[1]) Se Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 623 ff.

505.

1744, 19. Febr. (ib.). Der Prediger Aggerbeck von Bornholm bittett sehr üm baldige Endigung seines Processes. Er verlanget nichts als Recht und Urtheil, und weil solches niemand versaget wird, so haben wir ihm die Versicherung geben lassen, wir wolten selber darauf dreiben, dasz seine Sache solte zu Ende kommen. Er bittet sonderlich nun, dasz die Commissarien Munck und Reuss[1]) mogen angehalten werden einen Spruch zu thun über die letzt von ihm an die Commission eingegebene Schrift ohne weiteren Aufenthalt. Er stellet vor, dasz er hier schon 14 Wochen gelegen, von Weib und Kind separirt leben müste, welches ihm sehr kostbahr falle. Er wird also mit die Commissarien reden und zusehen, dasz Er es so macht, dasz die Sache mahls ein Ende gewinnet. So viel wir ausz dem ersehen, wasz der Mann uns eingegeben, welches aber nur einseitig ist, scheinet es wohl, als wen er unschuldig ist. Den es ist darüber haubtsächlich darausz entstanden, dasz er nicht alle und jede ohne Unterschied hat wollen zum Abendmahl annehmen.

506.

1744, 25. Febr. (ib.). Die Medaillen in Gold so wohl als Silber von der Kiöger Bucht, welche Er uns gestern Abend zugesandt hat, haben wir wohl erhalten. Wegen des Scheins, welcher dafür an dem Muntzmeister gegeben worden, meinen wir, dasz es best ist, dasz wir eine Quitung geben, dasz wir solche empfangen haben. Wir schicken Ihm eine von diesen Medaille zu in Gold, damit Er solche dem Ambassadeur, wie Er es selber am besten und convenablesten findet, offeriren könne. Am sicher-

---

[1]) Højesteretsassessor, Justitsraad Laurits Munk og Hofpræst, Professor Jeremias Frederik Reuss.

sten währe es wohl, wen der Stempel gleich wieder nach Rosenburg gebracht würde. Weil aber so sehr nach dieser Medaille gefraget wird, so erlauben wir, dasz noch zwey, eine in Gold und eine in Silber, mögen gepräget werden, jedoch auf Unkosten der Societet[1]). Solte aber die Societet die Kosten nicht guht thun können von 2 Medaillen, so kan auch wohl nur eine geschlagen werden, in Gold oder in Silber, wie Sie es guht finden. Aber wo bleibt die Beschreibung von dem Beylager von unserm Sohn? Der Secretair Henrichsen[2]) scheinet etwasz langsahm hiemit zu sein, und es vergeht den Liebhabern die Lust hierzu.

507.

1744, 29. Febr. (ib.). Weil Graff Tessin so gahr scruplös ist, dasz er die Medaille nicht annehmen will, so kan Er ihm ja sagen, wen es die Gelegenheit giebt, er mochte 3 Ducaten oder 3 Schilling dafür geben, damit es hiesse, er hätte sie bezahlt; so könte ihm ja weiter kein Crime darausz gemacht werden. Will er aber dennoch die goldene nicht behalten, so wollen wir sie wohl verwechseln mit einer silbernen. Der Ober Marschall hat von uns selber eine silberne bekommen, also hat er weiter keine nöhtig.

508.

1744, 3. Märtz (ib.). Wir haben die Chettons, so viel uns die Zeit erlauben wollen, alle durchgesehn. Wir finden sie recht hübsch. Nur wissen wir nicht, ob es guht ist, dasz auf die steinhortsche Sache etwasz weiter geschlagen wird. So sind auch zuweilen über einen Sujett etzliche Jettons entworffen, als zum Exempel über das

---

[1]) Videnskabernes Selskab.

[2]) Henrik Henrichsen, siden adlet Hielmstierne.

hiesige Schlosz. Sonsten aprobiren wir alles entworffener Massen. Wen der Vorschusz nicht darf grosz sein, ich meine nicht über 3 bisz 4000 Rthl., so wollen wir solchen wohl besorgen, sonderlich wen das Geld binnen eines Jahres Frist wieder in unser Cassa einfliessen kan. Es ist wohl best, dasz nur ein Jahr nach dem andern gepräget werde, weil solches hurtiger geht. Diese Jettons sind wir eben nicht gewilliget ausz zu theilen. Doch ist es guht, wen sie so bald wie möglich achevirt werden. Vielleicht läst es Graf Tessin wohl darbey bewenden.

509.

1744, 12. Märtz (ib.). Die heütige nordsche Post hat uns beyfolgenden Brief mit gebracht. Er wird solchen lesen und uns Seine Gedancken darüber mahls sagen oder schreiben, wasz Er meinet. dabey anzufangen ist.

510.

1744, 14. Märtz (ib.). Er wird den wohl mit heütiger nordschen Post nach Norwegen hinauf schreiben, dasz diesen dreyen Supplicanten erlaubet werde nach Altona oder, welches wir am liebsten hätten, ausz dem Lande zu ziehen.

511.

1744, 21. Martz (ib.). Das hierbey folgende Memorial ist von der kleinen Ficken Fenniger für ihren Bruder, unsern Hoff Buchbinder. Sie bittet üm ein Moratorium auf 8 Jahr für denselben. Die Konigin hat es uns gegeben. Das Gesuch an sich ist unbillig. Weil es aber das kleine Mensch ist, weil sie noch bey unser Frau Mutter gewesen, weil die Königin vor ihr bittett, so wollen wir ausz besonderen Gnaden und citra consequentiam ihr

ihr Gesuch acordiren. Wird Er also erwehntes Moratorium, doch citra consequentiam, für denselben aufsetzen lassen.

512.

1744, 10. Aprill (ib.). Wir senden Ihm hiemit zu ein Memorial von dem Prediger Aggerbeck von Bornholm. Wasz er darin sucht, scheinet nicht unbillig zu sein, wiewohl der Stilus wohl etwasz glimpflicher sein könte. Schreibe Er doch der Commission zu. dasz sie doch einmahl ein Ende machen mit der Commission, damit die Sache auf eine Weise ein Ende bekommen, und der Mann nicht länger von Weib und Kind aufgehalten wird. Den er musz doch schuldig oder unschuldig sein.

513.

1744, 22. Aprill (ib.). Wir dancken Ihm für den uns zugesandten Extract des abgesprochenen Urtheils in Aggerbeck seine Sache. Wir möchten aber gerne das Original sehn. Den die gantze Sache kömbt uns etwas verdächtig vor. Des Bischoffs gravamina sind zum Theil sehr grosz, zum Theil lächerlich; aber es musz hier wohl heissen: audi[a]tur altera pars, und der Herr Bischoff wird erlauben, dasz man Aggerbeck darüber hört. Warüm kömbt er so spahte erst mit allem hervor. Wasz die Beschuldigung wegen der Lehre angeht, so müssen solche wohl beim Kirchen Collegio examinirt und decidirt werden, und konnen unmöglich fürs höchste Gericht kommen. Die Haubtfrage kombt haubtsachlich hierauf an, ob mit Aggerbeck der ordentliche Weg Rechtens gegangen worden; ist dieses so, hat er nichts zu klagen; ist dieses nicht so, musz es solchen Weg noch gehn.

Den Revers zu Natters seiner Medaille finden wir recht guht; wir fürchten aber, dasz solcher wird zu spahte

kommen, und dasz er schon auf einen andern wird angefangen haben, welchen er uns durch Graff Dannesckiold hat vorweisen lassen, und welchen wir auch aprobirt haben. Der Mensch hat so sehr pressirt und will gerne bald weg. Wen Er ihm heüte noch konte den Revers von der Societet schicken, so währe es vielleicht noch Zeit. Der Societets Secretair könte sich ja damit zu Natter begeben und ihm alles bedeüten. Wir haben wohl keine grosse Lust neüe Medaillen dieses Jahr pregen zu lassen; doch weil Wahl den Stempel von Hirscholm auf sein Risico fertig gemacht, so wollen wir ein 100 Medaillen wohl schlagen lassen. Die Busten daugen alle nicht viel; doch halten wir das von 6ten Jan.[1]) noch für das beste; aber die Veränderung musz so wohl in dem Dessein als in der Inscription bemerckt werden. Wen diese Medaille könte zu rechter Zeit und in 14 Tage fertig werden, würde es uns sehr lieb sein, wie auch wen 4 oder 5 Jettons von unser Historie konten fertig werden.

Wasz Er noch in Seinem Schreiben erwehnet von der Kirche, so Er zu Leyre erbauen läst, wie auch wegen des Lehnbriefes, dieses wollen wir noch erst ein wenig mehr durchsehen und Ihm hernach unsere Gedancken darüber eröfnen.

514.

1744, 23. Aprill (ib.). Wir haben uns vorlesen lassen, wasz Er uns wegen Seines Lehns vorgestellet hat. Wir finden nichts gegen der Sache an sich einzuwenden. Es kan auch guht eine Grafschaft heissen, weil es alle gräfliche Privilegia hat. Währe es aber nicht besser, dasz Er selber auch den Titel von Graf annähme. Bey der Recognition, wen einer das Lehn empfängt, solte ein

---

[1]) Kan ogsaa læses: Jun.

Hengst oder auch 100 Species Ducaten bezahlet werden, da nur steht ein guhtes Reit Pferd oder 50 Ducaten.

515.

1744, 23. Aprill (ib.). Wir haben das Urtheil in Aggerbeck seiner Sache uns lassen vorlesen. Wir finden, dasz dieses Urtheil einseitig abgesprochen worden von einen von die zwey Commissarien, von Justic Rath Munck. Die Sache von Aggerbeck besteht darin, dasz Er drey Leüte vom Sacrament abgehalten hat. Wasz sind es aber vor Leüte? Es sind solche, die Leyermaal begangen haben. Er, Aggerbeck, sagt, dasz er sie nur für ein Zeitlang abgewiesen hat üm sie erst besser zu unterrichten. Soll ein Priester solche Leüte annehmen, die in offentlichen Sünden und Schanden leben, so ist wohl kein Prediger mehr wasz Nutze, sondern es ist wohl best, dasz alle Prediger abgeschafft werden. Der Prediger ist vors Kriegs Gericht gezogen worden, wofür er nicht gehöret. Der Bischoff ist mit der Suspension auch was hurtig gewesen. Wen wir dieses alles überlegen, und dasz noch Zeügen sind abgehört worden, da Aggerbeck ist hier gewesen, so finden wir best zu sein, dasz Aggerbeck diesz Mahl von aller weiteren Straffe befreyet werde und mit einer düchtigen Reprimande vom Kirchen Collegio wieder nach Bornholm gesandt werde, wobey ihm anzudeüten währe, dasz er nicht solte so wieder kommen, sonst ihm dieses solte offen stehn. Man könte ihm bey dieser Gelegenheit wohl seine grosse Hitze vorhalten. Dem Bischoff konte Geheimteraht Holst wohl in unsern Nahmen bedeüten, dasz er nach diesen etwasz mehr Moderation zeigen möchte und nicht so gleich mit der Suspension fertig sein. Was Aggerbeck sonst gegen den Bischoff, Obersten und Probsten möchte geredt und geschrieben haben, soll alles wie tod und nicht geredt oder geschrieben

angesehen werden, doch dasz er es ihnen als ein Christ sommelig[1]) abbittet.

516.

1744, 25. Aprill (ib.). Dasz Er mit unser letzt Ihm gegebenen Resolution wegen Leyre vergnügt [ist], ist uns lieb ausz Seinem Schreiben zu ersehen. Weil Er den keine Standes Erhohung verlangt, vielmehr solche verbittet, so wollen wir Ihm den auch wegen der von Ihm angeführten Raisons, welche wir gantz wohl gegründet finden, verschonen. Weil die Grafschaft, welche Er errichtet, nur unter die Helfte ist, so kan es vors erste wohl mit die 50 Ducaten genung sein, bisz dasz solche complett wird. Wie das ist in der Erection von Christiansholm gekommen (Een god Riede Haest), begreiffen wir nicht. Den Lehnspferde sollen wohl allezeit Hengste sein. Wir lassen uns aber dieses auch gefallen.

Wir haben Ihm unsere Gedancken über Aggerbecks Sache schon erofnet; wir wollen den Mann gerne von aller weiteren Ansprache befreyet wissen, erst weil wir glauben, dasz er es redlich gemeint hat, und weil er viele hat, die vor ihm intercediren. Er hat durch seine grosse Hitze sich sehr vergangen, das ist nicht zu leügnen; aber es ist auch wohl viel Animositet seiner Vorgesetzten mit darunter.

Natter kan den wohl bey den vom Graf Danneskiold vorgezeigten Revers bleiben. Wen Wahl es über sich genommen alles an Ort und Stelle in seinen Revers zu ändern, so ist dieses recht guht, und die Societet wird den für die Inscription sorgen. Es wird wohl nohtig thun, wen Er an Clausberg gleich Nachricht giebt, dasz er das Silber und ungefehr zu 10 goldene das Gold in Bereit-

[1]) Formodentlig: sømmelig.

schaft hältz(!) zu den 9ten Maj; es kan wohl auch genung sein, wen fürs erste 2 Jettons gepräget werden.

517.

1744, 28. Aprill (ib.). Dasz Aggerbeck übermorgen seine Reprimande im Kirchen Collegio empfangen soll, ist gantz guht. Auch wird Er wohl thun, wen Er erst einige Tage nachheer dem Bischoff seine Erinnerung giebt, auf dasz sich dieser etwasz hochmühtige Mann nicht daran stossen darf, wen es in einer Session geschieht.

Dasz wegen Natters Medaille alles richtig ist, ist uns sehr lieb. Wen die neüe Medaille zum 9ten Maj kan fertig werden, so ist es auch gantz guht, wiewohl es etwasz weit in Gelde wird gehn.

Die Inscription Hirscholmia exornata deücht uns gantz guht, wobey nur XIV Maj MDCCXXXXIV zu setzen ist. Dasz Justitz Raht Clausberg Gold und Silber zu rechter Zeit schaffen will, ist gantz guht.

Wegen der Jettons von unser Regierung, so hatten wir wohl nicht Lust auf unsere Rechnung weiter schlagen und ausz theilen zu lassen. Konte es also genung sein, wen Er ein Stück 12(!) von den 3 Jettons, die geschlagen werden, an den Justic Raht Clausberg zahlen oder geben läst, damit er sie uns zustellen kan; für das übrige gantze Quantum aber wird die Societet der Wissenschaften wohl am besten sorgen, dasz sie für Geld debitiret werden.

Er darf uns nicht so oft dancken wegen der Resolution wegen seines Guhtes. Wir werden expediren dieser wegen, was Er nohtig finden wird uns vor zu legen. Das Erectionspatent erfordert wohl etwasz Zeit.

Horrebou seine Geographie mathematica mag wohl sehr guht und nützlich sein; aber in diesem Jahr 1000 Rthl. daran zu wenden, können wir nicht leügnen, falt uns wohl wasz schwehr; wollen es also gerne bisz ein ander Jahr ausz setzen.

518.

1744, 16. Maj (Hirscholm). Dasz die Jettons von meiner Regierung nicht haben zu rechter Zeit, nemlich zu dem 14ten Maj, fertig werden konnen, thut weiter nichts. Die Proben, die Er davon uns in Bley zu gesand hat, finden wir recht guht, bisz auf das eine, welches nicht dief genung gestochen zu sein scheinet. Mit dem Müntzmeister ist wegen der Prägung nicht leicht fort zu kommen. Wir sind eben nicht gemeint diese Jettons selber ausz theilen zu lassen; woll(!) wollen wir welche davon für uns selber behalten; also gilt es gleich, ob sie zu dem 7ten Aug. oder einen andern Tag fertig werden.

Wasz Er wegen des hochsten Gerichts und wegen dessen Assessoren meldet, so haben wir nichts gegen Seinen Vorschlag, dasz die 3 älteste und in Function würcklich stehende Secretarien hierzu mögen genommen werden, als Luxdorf[1]), Seckman[2]) und Hinrichsen[3]), und kan Luxdorf wohl die erste Gage kriegen, so leedig wird. Wegen Levezau[4]) wahre es mir schon lieb, wen er konte vinculirt werden in Copenhagen zu bleiben üm beståndig im hochsten Gericht zu sitzen. Aber eine Expectance auf ein Seeländsches Ambt ausz zu geben, dazu haben wir keine rechte Lust. Doch wollen wir uns noch näher über diesen Punct bedencken.

Wir wollen Ihm gerne erlauben, wen Er Lust hat, zu weilen auf Sein Guht zu reisen, wen Er solches nur, wen Er des Freytags heerkombt, jedes Mahl den Ober Cammerjuncker meldet, damit wir wissen, wo Er sich aufhält. Die bleyerne Proben von die Jettons schicken wir Ihm hiemit wieder zu.

---

1) Den bekjendte, lærde Bolle Willum Luxdorph.
2) Johan Gustav Seckman.
3) Henrik Henrichsen (Hielmstierne).
4) Kammerherre Hans Frederik Lewetzau (s. foran, S. 60. 193).

[P. S.] Da die Graffin Bluhmen uns durch Mad. von Ahnen[1]) so sehr plagen last, so kan Er wohl dem Fiscal einen Winck geben unter der Hand die Sache fallen zu lassen, den sonst wird es noch gahr heissen, dasz wir der Gräfin Oertz befehlen über ihren Mann zu klagen, und das wolten wir doch auch nicht gerne den Nahmen von haben.

519.

1744, 13. Jun. (ib.). Dasz der Justic Raht Stockfleht[2]) angekommen und bereit und willig ist nach Trondheim zu gehn, ist uns sehr lieb. Er kan ihm nur an den Directeur Osten weisen, wo seine Bestallung musz auf gesetzt werden; zugleich aber wird es nöhtig thun, dasz Er an Osten schreibt, dasz wir Stockfleht zum Stiftsambtman in Drontheim machen wollen.

Der Bischoff Herslöf wird ein ander Mahl langsahmer zu Werck gehen. Er hat auch wohl gethan ihm nichts zu sagen wegen der Suspension en particulier.

520.

1744, 19. Jun. (ib.). Wir kommen etwasz spate Ihm auf Sein Schreiben vom 27ten Maj zu antworten, aber wir haben unmöglich ehe gekont. Dasz die gelehrte Societet dafür sorgen will, dasz die Jettons uns weiter nichts kosten sollen, als in so weit wir deren selber welche bekommen, ist uns sehr lieb, und wir verlangen keine weiter oder mehr davon als 2 von jeden Jetton, eines in unser Medaillen Cabinett und eines für unsern Sohn, welche wir gerne auch bezahlen wollen. Dasz die 12 Medaillen, welche der Obermarschall[3]) an der gelehrten Societet ge-

---

[1]) Se foran, S. 218,

[2]) Christian de Stockfleth udnævntes 18. Juni 1744 til Stiftamtmand i Trondhjem.

[3]) Overhofmarskal Johan Christoff v. Reitzenstein.

geben hat, derselben angenehm gewesen, freüet uns zu hören. Dasz die Societet uns ihre erste Production von gelehrten Sachen, nemlich Cimbriam literatam, ohne Subscription presentiren, erkennen wir mit vielen Danck. Wir meinen, dasz beyde uns zugeschickte Exemplarien nach unser grossen Bibliotheck hingekommen sind. Doch kan Er solches leicht vom Justic Raht Gramm näher erfahren. Solte es nicht sein, so können wir noch das eine hinschicken.

Der Justic Secretair Kleve kan zu Beybehaltung seiner Anciennetet wohl den Character von Assessor vom höchsten Gericht bekommen: aber sonst währe es Schade, wen er nicht Justic Secretair bleiben solte, weil er sehr deütlich und guht li[e]st[1]. Weil der Landsdommer Munthe[2]) älter wie Luxdorf ist, auch gewisse Monahte im höhhsten Gericht sitzen will, so kan er Luxdorf wohl gleich gemacht werden.

Er hat nicht nöhtig sich zu entschuldigen wegen Seiner Reisen nach Seinem Guhte. Wir trauen Ihm alles guhtes zu und sehen auch Seinen Fleisz, Mühe und Arbeit, so dasz Er wohl nichts in unsern Diensten versaümet. So hatten wir also das wichtigste ausz Seinem Schreiben beantwortet; es deücht uns aber, als wen Er in einem andern Schreiben uns noch welche Vorschläge gethan hat wegen welche mehrere Assessores im höchsten Gericht; aber wir konnen dieses Schreiben nicht finden.

521.

1744, 27. Jun. (ib.). Das hiebey folgende Memorial von einem Prediger auf Alsen hat Hr. Blum uns zugesandt.

[1]) Terkel Kleve, siden adlet Klevenfeldt, vedblev altsaa at være Justitssekretær i Høiesteret, samtidigt med at han ogsaa (fra 1746) fungerede som Assessor i Retten, hvortil han 1744 (under sin Udenlandsrejse) var udnævnt. (Se Dsk. biogr. Lex. IX, 221 ff.).

[2]) Morten Munthe († 1763).

Wir glauben, es wird wohl best sein, dasz die Sache im Kirchen Collegio vorgenommen, und von demselben uns Vorschlag geschehe, wie die Sache auf der einen Seite sistirt werde, auf der andern Seite aber, wie der Prediger vor das gegebene Ärgernisz anzusehen sey.

522.

1744, 9. July (ib.). Wir kommen, wie wohl etwasz spahte, Seine beyde Schreiben zu beantworten; aber da wir nun fast alle Tage uns Motion machen müssen zur Gesundheit, so bleibet uns zum Schreiben desto weniger Zeit übrig.

Er wird unsere Gedancken wohl schon bekommen haben über die Fragen, welche das Kirchen Collegium entworffen hat den mehrischen Brüdern oder solchen, die sich hierzu bekennen, zu thun. Unsere Absicht gehet blosz dahin üm Ruhe und Frieden in der Kirchen zu erhalten.

Dasz Er bedacht ist, junge Leüte in der Cancelley zu ziehen, welche im hochsten Gericht und im Lande können gebraucht werden, solches gefället uns wohl, und wir erkennen hier unter Seine Bemühung, und hat Er auch schon einige so weit gebracht. Sein Bruder[1]) hat wohl kein Chinie zu der dänschen Cancelley gehabt, hat also viel besser gethan das jetzige Metie zu ergreiffen. Es währe sehr guht, wen mann junge Leüte von Famili erziehen könte, doch ohne ihnen Hoffnung oder Versicherung zu geben als Ober Secretairs von der dänschen Cancelley jemahls zu erscheinen. Den wir wolten uns wohl freye Hände vorbehalten als Ober Secretair in der dänschen Cancelley zu bestellen, wem wir dazu tüchtig glaubten; den zu einer solchen Charge müssen wir allezeit einen solchen Mann

[1]) Georg Frederik Holstein (i Registeret til 2den Del, S. 550. staar urigtigt: Georg Vilhelm H.).

haben, den wir vollig trauen konnen. Wir haben nichts gegen den Baron Jens Jull[1]; wir kennen ihm nicht einmahl weiter als vom Ansehn. Er mag wohl gantz guht sein; ob aber mit der Zeit ein Ober Secretair ausz ihm zu machen ist, wissen wir nicht. Zu dem hat er noch nicht gereiset, währe also wohl wasz zeitig, wen er schon bey Cummerjuncker solte anfangen. Dasz er beynahe 2 Jahr Collegia gehalten hat, ist recht guht, wen er etwasz darin profitirt hat. Es währe sehr guht, wen unsere junge Noblesse, nach dem sie etwasz gelernt, wolte was kleiner anfangen und in militäir Diensten erst gehen nach dem Exempel anderer Länder; den in militair Diensten wird ihnen der Gehorsam so guht beygebracht. Wen also der Baron Jul nicht will gleich Cammerjuncker heissen, sondern erst in der Cancelley gehn, dasz man sieht, ob er Chenie hat etwasz zu lernen, so können die Characters allezeit hernach folgen.

Den Feld Probst Jensen[2] wollen wir den Dienst in Slagelse, den er sucht, wohl geben, wodurch wir ihm vom Reglement losz werden[3], und kan der Flint[4], welchen Er recommandirt, wohl wieder an seine Stelle kommen[5]. Wir wollen ihm wohl hören, weszfals Er es nur an dem Obermarrschall sagen kan, dasz er es an Blum saget, dasz ihm eine Predigt überlassen wird.

Dem Printzen von Glucksburg gonnen wir alles guhtes, glauben aber, dasz er zu spahte kombt die Comtess von Castell zu freyen, und der General Major Rantzau wird wohl thun sich nicht in dergleichen Freywerber Sachen

[1] Jens Juel, siden Kammerherre, † 1775.
[2] Christian Jensen (s. Kirkehist. Saml. 4. R. I, 656).
[3] D. e. Kongen fritoges for at lønne ham.
[4] Hans Flint, hidtil Kabinetsprædikant hos J. L. Holstein paa Lejregaard.
[5] Ikke som Feltprovst, men som dansk Kompastor i Magleby paa Amager, hvilken Stilling Chr. Jensen havde haft.

zu meliren. Wir haben schon einen andern acordirt nach dieser Contesse zu freyen.

Es musz vielleicht der Veyer und Maaler in Trontheim Berent Westerman noch nicht tod sein, weil es noch nicht ist einberichtet worden.

Er hat wohl gethan dem Bischoff Ramus zuzuschreiben und ihm das Memorial von dem Prediger auf Alsen zuzusenden. Wen der Bischoff die Acta einsendet, so wird man klahr in der Sache sehen, und kan das Kirchen Collegium hernach sein Bedencken desto deütlicher geben.

Das Wapen, welches Er wegen des neuen Lehns nehmen will, aprobiren wir in so weit allergnädigst. Wir haben bisz Dato nichts weither gethan als dem Directeur Osten zu erlauben die Witwe Konigstein zu freyen. Wir haben wohl gehört, dasz Sein Bruder Carll auch nach sie freyt, welches wir doch kaum uns haben vorstellen konnen, weil Er uns nichts davon gesagt hat, wie Er doch sonst ist gewohnt gewesen uns zu sagen, wasz in Seiner Familie passirt. Er hat bisz heer mit uns in allen einerley Willen gehabt; so hoffen wir, Er wird sich auch hierin nach unsern Willen richten. Wen Sein Bruder Carll sie solte freyen, so hatten wir nichts dagegen [1]; aber Seinem jüngsten Bruder währe es noch wohl etwasz zu zeitig am Freyen zu gedencken. Doch wollen wir deszfals näher noch mit Ihm reden.

523.

1744, 13. July (ib.). Wir wolten auch, dasz Er Bestallung soll aufsetzen lassen für den Oberhoffmeister Pless und dem Cammer Directeur Osten als Geheimterähte. Wir hoffen nicht, dasz hiedurch jemand Tort geschiehet als

[1] Carl Holstein blev da ogsaa senere gift med den nævnte Dame, Anna Margretha Dorothea f. Ahlefeldt, Enke efter Baron Carl Ludvig Königstein (s. Dsk. biogr. Lex. VIII, 24).

gantz jungen Leüten, die sich mit diesen beyden nicht können gleich rechnen.

524.

1744, 13. July (ib.). Da Sein Bruder nicht Lust hat länger bey dem Geheimteraht Carl Holst in Moscau zu bleiben, so können wir ihm solches auch desto eher erlauben, da der Geheimteraht von Holstein nichts dawieder hat, und er die Reise auf eigenen Verlangen angefangen hat, er auch da wohl nichts mehr sehn oder lernen kan.

525.

1744, 26. August (Friederichsburg). Wir senden Ihm hiemit zwey rare Schriften zu, welche uns versiegelt sind zu gesandt worden. Er wird solche wohl näher examiniren und uns mahls gelegentlich Sein Sentiment darüber sagen. was Er davon hält, und ob Er meint, dasz darauf weiter zu reflectiren ist oder nicht. Wir haben nicht Zeit darzu.

526.

1744, 2. Sept. (ib.). Sein Schreiben vom 29ten Aug. haben wir den 31ten mit der Post richtig und wohl erhalten. Die beyden Schriften, welche wir Ihm zugesandt haben unterm 26ten August, kan Er nur mit Commoditet durchsehn; es eilet hiemit gantz nicht, gleich wie mit der hiebey folgenden Schrift, welche so betitult ist: Einige wenige unvorgreiffliche Gedancken, wie etwan die in diesen Reichen und Landen sich befindenden Freünde und Anhänger der so genandten Mæhrischen Brüder von hoher Obrigkeit anzusehn und zu behandeln sein möchten.

Dasz Er den Zustand des gantzen Guhtes[1]) examiniret hat, und die Bauren ohne Restantzen gefunden, ist uns sehr lieb. Man musz suchen so wohl zu menagiren, dasz

[1]) Herlufsholm.

die benohtigten 3000 Rthl. zu Reparation des Klosters an sich selbst konnen herbey kommen. Für Seinen guhten Wunsch zu glücklicher Endigung unser Brunnen Cour dancken wir Ihm. Hoffen künftigen Freytag Conseill zu halten als den 4ten September. Wir schicken Ihm hiemit auch wieder zu die Papieren von dem General Kirchen Inspections Collegium. Wir haben solches mit Bedacht examinirt und unsere Notaten beygefügt. Die Sache ist sehr wichtig, und wir sind in Sachen, die das Gewissen angehn, ümmer mehr vor den gelinden Weg.

527.

1744, 19. Sept. (ib.). Sein Schreiben vom 16. Sept. haben wir wohl und richtig erhalten. Er wird ausz dem Gratial Buch wohl ersehen haben, dasz wir den Cappellan Brönlund bey Trinitatis Kirche schon den Dienst in Odensee[1]) gegeben haben. Also kan der Professor Moller nun geholffen werden durch Zulegung der Gage, so Bronlund gehabt hat[2]).

Dasz Er mit Seinem Lehn in neüe Weitlaüftigkeit gerahten, thut uns leyd. Wir hoffen aber, Er wird nicht einem andern Diener miszgonnen, wasz wir ihm in Gnaden geschencket haben. Wir haben nie nicht gewust noch geglaubt, dasz Er diese Kirche zu Seinem Lehn legen wolte. Den Er hat uns nie nichts davon gesagt, und so lange wir nichts davon wissen, glauben wir nicht, dasz etwasz zum Lehn kan gelegt werden. Inzwischen hoffe ich, dasz Er und der Ober Cammerjuncker[3]) schon alles in der

[1]) Mag. Laurits Brønlund var kaldet til Sognepræst ved Frue Kirke i Odense.

[2]) Mag. Olaus Henrik Moller var bleven udnævnt til Professor i Litterærhistorie ved Universitetet, en Plads, for hvilken der ikke var nogen Løn normeret.

[3]) Wolrath August von der Lühe.

Gühte mit einander ajustiren werden. Solte es aber nicht angehn, so ist Lands Lov og Raet der kürtzte Weg.

Wen der Geheimteraht Osten eine guhte Mariage thun kan, so soll es uns lieb sein. Dasz es mit unsern Vorwissen ist, musz Er wohl schon lange wissen. Kan Er hierin etwasz beytragen, dasz die Sache mit der Witwe Konigstein zum Stande kombt, so geschieht unserm Willen herunter ein Genügen. Zwingen kan man sie zu nichts, das versteht sich wohl.

528.

1744, 29. Septemb. (ib.). Ich glaube, dasz Sein Bruder[1]) gantz recht hat, dasz es ihm wird ein mehrers Ansehen geben, wen er noch einen Cavallier und zwey Pagen bey sich hat. Den Captain Wind vom Granadier Corp[2]) wollen wir die Erlaubnisz auch gantz gerne ertheilen, weil er dazu Lust hat. Aber wegen der Pagen wird sich mehr Difficultet finden; den selber haben wir keine zu entbehren; die See und Land Cadetten haben ihre Studia, die sie excoliren müssen, wen sie heüt oder morgen sollen zum Dienst tüchtig und bequem sein. Doch wen Sein Bruder keine andere finden kan, so wollen wir sehn, dasz wir ihm zwey schaffen.

Dasz Muller[3]) die 200 Rthl. von der Universitet bekömt, ist recht guht für der Gelehrsamkeit. Der Ober Cammerj. von der Lühe ist sehr content über den getroffenen Acord. Wir wünschen, dasz der Gen. Major Rantzau möge mit seiner Negotiation glücklich sein. Wir fahren morgen nach Copenhagen hinein und geden-

---

[1]) Tidligere nævnte Carl Holstein, dansk Gesandt i Rusland.

[2]) Kaptajn Christian Vind var 15. Apr. 1743 bleven udnævnt t Chef for Grenadérkorpset.

[3]) Ovennævnte Ol. Henr. Moller.

cken am Freytag in Christiansburg Conseill üm 9 Uhr zu halten.

529.

1744, 21. Octob. (ib.). Wir sind Ihm noch Antwort schuldig auf Seine beyde Schreiben vom 4ten Octob. und vom 18ten Octob. Wir haben aber nicht ehe den nun die Zeit finden konnen auf selbige zu antworten. Der Captain Wind wird wohl nicht vergessen durch seinen Chef Uhrlaub zu bitten nach Petersburg zu gehn. Wegen der zwey Cadetten kan Er es nur an Numsen melden, dasz zwey auszgesucht werden.

Was die Erection wegen Seines Lehns betrift, so haben wir dasselbe genau durchgegangen und haben darin bemercket, dasz Er das Lehn will in verschiedene Provintzen errichten, welches wohl etwasz gantz neües und fremdes ist, so nicht biszheero ist üblich gewesen und wegen der Consequence nicht wohl kan zugestanden werden. Er will auch die Freyheit sich vorbehalten von dem Lehn das Bauer Guht als erster Erector zu verändern, welches wir wohl auch nicht acordiren können. Hernach sucht Er auch bey Veranderung des Lehns nur ein guht Reit Pferd zu geben oder 50 Ducaten. Das Reit Pferd damit sind wir zu frieden, aber 50 Ducaten ist etwasz zu wenig; müssen wohl, wie bey den meisten Lehnen üblich ist, 100 Ducaten sein. Doch wollen wir Ihm als ersten Erector von dieser Last befreyen. Das Wapen, so Er eingelegt hat, wie Er solches gedenckt zu führen, überlassen wir Seinem Guhtbefinden. Glauben, Er wird solches wohl näher mit andern überlegt haben, die sich besser wie wir auf die Waffenkonst verstehen; nur deücht uns, dasz das Symbolum nicht dabey schicket, und hier kein Exempel im Lande ist, dasz grafliche oder adeliche ein bestandiges Symbolum bey ihren Wapen führen. In der Erection, wo

von Seinem Sohne Erwehnung geschieht, steht auch »os Elskelig«. Dieses Prædicat, deücht uns, wird an keinen gegeben, der nicht in unsern Diensten würcklich steht. Sein Sohn ist aber noch viel zu jung, kan also nicht wohl uns noch dienen, folglich den Titel »os elskelig« noch nicht führen. Dieses sind nur die Remarquen, welche wir selber gemacht haben; am besten aber währe es wohl, wen dergleichen Sachen durch die Collegia ginge, welchen es zu gehört uns ihre Gedancken zu sagen; und da dieses [ein] Landguht ist, so wahre es wohl guht, wen wir die Rente Cammer darüber höreten. Wir haben solches doch ohne Sein Vorwissen nicht thun wollen. Er könte es aber selber nach der Rente Cammer schicken, dasz sie uns solches samt ihren Gedancken weiter vorstellen möchten.

Dasz die beyden Künstler Winslöf und Preusler Metz schon passirt sind, ist uns sehr lieb, und werden sie also wohl bald hier sein. Wir haben dem Sculpteur Seest ein Hundert Reichs Thaler zur Reise geschenkt. Wir haben aber, so viel uns erinnerlich ist, nicht versprochen ihm weiter was zu geben, und hat uns seine Arbeit, die er gemacht hat zur Probe, ehe er ausz gereiset ist, eben nicht sonderlich gefallen, so dasz wir nicht glauben, dasz eben ein sonderlich Chenie bey dem Menschen ist, wie wohl das Testimonium von der Accademie von Paris sehr schön lautet.

Da Madam Schell von Nordburg[1]) nur 3000 Rthl. bietet für das weisse Band, welches eine gahr geringe Summe ist, so ist best, diese Correspondance fallen zu lassen; den wir haben biszheero noch den Orden nicht

[1]) Holger Skeel var siden 1730 Amtmand over Nordborg og Ærø. Hans Hustru, »Madam Schell«, som Kongen skriver, var Regitze Sophie født Baronesse Güldencrone. Manden fik først 1747 »det hvide Baand«. V. S. Skeel, Optegnelser om Familien Skeel, S. 298 ff. Danske Saml. VI. 155 ff.

verkauft. Solte uns aber etwasz hierzu bewegen, wozu wir doch gantz keine Lust haben, so müste es eine viel grossere und wichtigere Summe sein.

Wasz die Mariage von Osten betrift, so erkennen wir Seine angewandte Mühe mit Danck, sehen aber, dasz bewandten Úmständen nach nichts mehr bey der Sache zu thun ist, und wollen Osten sagen, dasz er die Sache soll abandonieren. Der Brief von Seiner Schwester[1]) folget hiebey zu rücke.

530.

1744, 1. Nov. (ib.). Das Concept einer Verordnung finden wir gantz guht, und können die Pöste, wie Er erinnert hat, noch wohl dabey verändert werden. Wir haben auch Seine Gedancken guht gefunden, dasz es best ist nur die Sache durch ein Rescript an die Stiftsambtleüte und Bischöffe zu befehlen. Weil Er uns darum gebehten, so wollen wir Seinen Schwager den Gen. Maj. Rantzau zum Commandanten von Friedericia machen, wen er nicht mehr verlangt als die jetzige Pension. Die Commandantschaft von Glückstadt hat der Gen. Major Sturup bekommen. Wir thun dieses blosz in Consideration von Ihm; den sonst hätten wir die Commandantschaft von Friedericia an den Obersten Stefens gegeben, welcher darum angesuchet hat und sich offerirt von der ihm beygelegten Pension 1000 Rthl. jährlich fallen zu lassen.

531.

1744, 10. Nov. (ib.). Seine drey Schreiben vom 31ten Octob., vom 1ten Nov. und vom 7ten Nov. haben wir alle wohl und richtig erhalten. Es ist uns lieb zu hören, dasz

---

[1]) Gift med ovennævnte Generalmajor H. B. Rantzau, der havde forsøgt sig som Ægteskabsmægler (s. foran. S. 430).

die 4000 Rthl. für dem Justitz Secretair Dienst glücklich eingekommen sind, und hat Er wohl gethan davon 1000 Rthl. an Tujon[1]) gegen Quitung ausz zu zahlen. Die übrigen 3000 Rthl. haben wir richtig empfangen.

Wasz Sein Lehn angeht, so erinnern wir uns wohl, dasz die Sache schon einmahl durch die Rente Cammer gegangen ist. Weil aber einige Veranderung bey oder mit dem Lehn vorgenommen ist, so kan es wohl nicht schaden, wen es noch einmahl diesen Weg geht, und ist uns lieb, dasz Er es nach der Rente Cammer gesandt hat. Wir lassen Seine Excusen alle gelten und glauben gerne alles guhtes von Ihm. Es wird doch wohl am besten, dasz es bey dem ordinairen Train bleibt, dasz die Grafschaften in einer Provintz gesamlet sind, und Christiansholm, welches Er zum Modell genommen, ist auch nur in einer Provintz, nemlich in Laaland. Doch wird die Cammer diesen Posten, wie auch wegen Veranderung des Lehns, wohl naher vorstellen. Wen die 50 Ducaten auch nur von Christiansholm gegeben werden, so wollen wir auch nicht, dasz Er mehr geben soll; Er aber als erster Erector kan wohl gantz und gahr hiervon befreyet sein. Weil das Symbolum bisz heehr nicht ist gegeben worden, so sehen wir wohl lieber, wen es auch nun weg gelassen würde. Wir zweiflen keinesweges, Er wird Seinen Kindern und Nachkommen schon wissen die Sentiments bey zu bringen, die sie gegen Gott und ihren Landes Herrn zu haben schuldig sind. Weil das Wort »Elskelig« üblich ist, so kan es wohl bleiben: wir haben gemeint, es würde bey niemand als bey denen, so in würcklichen Diensten stehen, gebraucht; aber da es Geheimterath Raabe seinen Sohn gegeben ist, so kan es ihm auch wohl gegeben werden. Dasz es Ihm

[1]) Mathieu Tojon (ell. Tujon), fransk Kok (Restauratør) i Kjøbenhavn (s. J. Langebeks Breve, S. 77).

angenehm ist, dasz wir den General Major Rantzau, Seinen Schwager, zum Commandanten von Friedericia gemacht haben, solches ist uns lieb. Wir hoffen, er wird seiner Vestung allezeit wohl vorstehen.

532.

1744, 18. Nov. (ib.). Dem Justic Raht Fischer[1]) hat Er Seine Commission wohl ausz gerichtet. Er könte wohl mit ihm noch ein Mahl reden und von ihm vernehmen. wie viel er den wohl vermeinte zu behalten von der ihm bisz heero beygelegten Pension. Weil bisz hero alle Expeditiones ausz der Cancelley denen in der Cancelley, auch den Geheimen Rähten vom Conseill, gratis sind gegeben worden, so kan es diesz Mahl, da es Ihm selbst angeht, auch wohl so verhalten werden. Den Bildhauer Seest kan wohl auf seinem Memorial nichts gereigt (?) werden, bisz wir die zwey Piecen gesehn haben. welche Er wohl wird bewahren, bisz wir hineinkommen und sehn, wasz sie wehrt sein konnen.

533.

1744, 19. Nov. (ib.). Dasz Er den Justic Raht Fischer viel besser und auf ge . . . . .[2]) gefunden wie fur 6 Tagen, und dasz Er meint, dasz er mit [einem] Geschenck von 600 Rthl. ein Mahl für alle Mahl bey seiner [jetzigen] Charge wird verlieb nehmen, solches freüet uns sehr. Die[ses] Geschenck können am füglichsten von seiner bisz herigen Pension genommen, welches Er, wen die Bestallung für Fischer auszgefertigt wird, durch eine aparte Order an die [Rente] Cammer aufsetzen kan. Weil die Witwe von

[1]) Lorents Fischer, Byfoged i Kjøbenhavn, tidligere Deputeret Søetatens Commissariat og Assessor i Højesteret († 1757).

[2]) Dette Brev er meget beskadiget i Kanten.

dem verstorbenen Byvogt[1]) auch wohl etwasz zum Unterhalt haben musz, weil ihr Mann treü und ehrlich gedienet hat, so [meinen] wir, dasz wir ihr auch ein 200 Rthl. Pension von Fischer seiner gehabten Pension beylegen wolten, bisz sie solches ausz der Post Cassa geniessen kan. Fischer behält also die ihm beygelegte Pension bisz 1745, da er seinen Dienst antritt, da er ein Geschenck von uns kriegt von 600 Rthl., welches von seiner biszheerigen Pension genommen wird. Die Witwe von dem verstorbenen Byfogdt behält den Dienst bisz Ausgang dieses Jahres. Wen sie den Dienst abtrit, so legen wir ihr eine Pension von 200 Rthl. bey von der Pension, die Fischer gehabt hat, welches aber [nur] so lange dauert, bisz sie eine Pension ausz der der Post Cassa geniessen kan. Die Pension, welche Fischer gehabt hat, hätten wir [ger]ne gantz eingezogen.

Dem Captain Wind[2]) wünschen [wir] eine glückliche Reise: haben sonst nichts an ihm zu befehlen. Die Reise der 2 Cadetten, so mit Wind nach Petersburg gehn, können wir ihnen leicht guht thun, und hat Er sich deszfals nur an dem General Leutnant Numsen zu adressiren, der die nohtige Order dieser wegen an die Rente Cammer aufsetzen wird. Wir glauben, dasz es am sichersten sein wird, dasz Wind mit die Cadetten zu Lande geht.

Dieses ist in der Nacht geschrieben.

Følgende Ansøgning fra Byfoged Jentofts Enke er indheftet efter foranstaaende Brev:

Stormægtigste, Allernaadigste Arve Konge og Herre.

Deris Majestets Naade har allerede begyndt at udbrede sig over mig ved den allernaadigste Resolution, at ieg til dette Aars Udgang skal beholde min Mands Embedis Indtægter, paa

---

[1]) Justitsraad Iver Jentoft døde 17. Okt. 1744.

[2]) Se foran, S. 430.

det ieg ene kand aflege allerunderdanigst Regnskab for Eders Majestæts uvisse Indkomster og befries for dend Confusion, Fortred og Process, som kunde møde mig bedrøvede Enke, om 2de skulde giøre Regnskab for et Aar, derfor ieg i allerdybeste Underdanighed takker, og allerunderdanigst beder, at ieg maa være deelagtig i Deris Majestæts conserverende Naade til fremdelis Frelse.

Og som det nu siges, at Deris Majestæt allernaadigst har givet Justitz Raad Fischer min sl. Mands Embede og Tienneste, saa er Deris Majestæts Naade deri ligesaa høypriselig som retfærdig, at det Embede er bleven saa vel forsynet. Og ieg fortrøster mig altid, at ieg icke er glemt hos Deris Majestæt, men at mig en Naadis Dør altid staar aaben. Da, som mine Omstendigheder i ald Sandhed er i dend Tilstand, at ieg kunde behøve allernaadigste Hielp til Subsistence ved indfaldende Fataliteter, fordi ieg har intit vist at leve af, saa beder ieg allerunderdanigst Deris Majestæt vilde bevise mig dend store Naade og tillegge mig en allernaadigste Pension, enten af Justitz Raad Fischer(s) nu menagerede Pension eller ved hvad andit Middel Deris Majestæt allernaadigst vil soulagere mig i min Bedrøvelse, som med uafladelig Forbøn er Deris Majestæts

min allernaadigste Arve Kongis og Herris
allerunderdanigste allertropligtigste Tiennerinde
Christiane Sophie Nagel,
Enche af Jentoft.

Kiøbenhavn
den 18 Novbr. 1744.

534.

1744, 23. Nov. (ib.). Wir wollen gerne, dasz eine Bestallung für den Ambtman[1]) Hans Simonsen als Etatsraht auszgefertigt werden. Deszgleichen für den Justic Raht Clausberg. Diese beyden Bestallungen aber müssen wohl vom 28ten Nov. als der Königin Geburtstag datirt werden.

---

[1]) over Assens og Hinsgavl Amter 1726—68 (J. Bloch, Stiftamtmænd og Amtmænd 1660—1848, S. 74 f.).

Es wird Ihm wohl am besten bekandt sein, woheer Er Seine Bestallung als Ober Cämmerer bey uns damahls Chron Printz bekommen. Wir wissen nicht, woheer wir es sollen expediren lassen; den wir wolten gerne den Marrschalck Molck [1]) bey unsern Sohn zum Ober Cämmerer machen. Solte es sich finden, dasz dergleichen Expedition vor diesen ausz der dänschen Cancelley geschehen ist, so wird Er ein gleiches auch wohl besorgen; solte es aber nicht ausz der dänschen Cancelley expedirt worden sein, so lasse Er es uns nur gleich wissen, damit wir es der Rente Cammer anbefehlen können.

535.

1744, 26. Nov. (ib.). Er hat sehr wohl gethan das Schreiben von Conradi [2]) seinen Sohn [3]) an dem Catecheten Piper [4]) wieder an dem Geheimteraht Berckentin zuzustellen. Wir communiciren Ihm hiemit das Memorial von dem Probst Gerner [5]), wovon wir letzt im Conseill gesagt haben. Der Mann mag es wohl recht guht meinen, aber es ist wohl etwasz Einfalt dabey. So viel müssen wir noch sagen: Es verhält sich so, dasz die Herrenhutsche Brüder uns gebehten, wir möchten ihnen ihre Haüser, die sie in Pilger Ruhe [6]) haben, abkauffen. Wir sind auch nicht gantz abgeneigt solches zu thun. Sie fordern aber etwasz viel, nemlich 5660 Rthl. dafür; wir aber meinen, dasz Sachen darunter sind, so wohl können abgehen, als das Hausz von dem

[1]) Den bekjendte Adam Gottlob Moltke.

[2]) Georg Johannes Conradi, Generalsuperintendent i Slesvig og Holsten († 1747).

[3]) Se Kirkehist. Saml. 4. R. II, 439.

[4]) Vilhelm Ulrik Piper, uordineret Kateket ved Petri Kirke i Kbhvn., siden Præst ved Marie-Kirken i Helsingør.

[5]) Henrik Gerner, Sognepræst ved Frue Kirke i Kbhvn. og Stiftsprovst.

[6]) Herrnhutisk Koloni i Holsten.

Landfogt Steeman, so 500 Rthl. kosten soll: 800 Rthl., so sie für dem Grund fordern; hernach haben wir auf jedes Hausz 25 Rthl. procent guht gethan zu bauen. Wen dieses alles abgezogen wird, dürfte die Summa kleiner werden.

Hermed standser den paa Ledreborg opbevarede Samling af Breve fra Kong Christian VI til J. L. Holstein. — Naar jeg i 2den Del, S. 195, har nævnt flere, til hvem man har egenhændige Breve fra Christian VI, saa burde blandt disse ogsaa været fremhævet Grev Fr. Danneskiold-Samsøe, Overkrigssekretær for Søetaten. En lille Samling Breve til denne er nemlig af Hr. Karl Theisen meddelt i Danske Saml. 2. R. II, 207 ff. Det første af dem, der viser Kongens heftige Fortørnelse over, at Danneskiold vilde tage sig af Provst H. Mossin, kan dog ikke være fra 1736; men dette Aarstal maa være en Fejlskrift for 1737 (s. nærv. Skr. 2den Del, S. 288, og J. Møller, Mnemosyne IV, 396).

Den kongelige Historiograf,

Dr. Johan Isaksen Pontanus.

(Slutning.)

II. Manddomsaar og litterær Virksomhed.

I Aaret 1604 blev Pontanus kaldet til Professor ved det nyoprettede Gymnasium i Harderwijk i Geldern. Der hersker for øvrigt nogen Usikkerhed i Angivelserne baade angaaende det Aar, da han tiltraadte, og angaaende de Fag, han kom til at foredrage. Med Hensyn til Ansættelsesaaret følge vi den Biografi af ham, der blev udgivet kort efter hans Død[1]; men det er vel muligt, at han faktisk først er kommen i Virksomhed senere, da Gymnasiet 1604 endnu ikke synes at have været fuldt færdigt[2]. Hvad angaar de ham overdragne Lærefag, da

---

[1] Vita et obitus Joh. Is. Pontani p. 10: »Vocatio in eum instituta sub annum MDCIV ab illustribus Velaviæ Gelricæ Ordinibus, qui ei in novo Gymnasio, quod Hardervici instaurabatur, Philosophiæ ac Historiarum professionem detulerunt«.

[2] Hos v. d. Aa Biographisch Woordenboek der Nederlanden XV, 403 ff. siges om Pontanus: »Waarschijnlijk werd hij ten jare 1604 als hogleeraar aan de Veluwschen hoogeschool aangesteld, doch erst twee jaren later kon hij zich geheel aan ziin nieuwe post toewijden«. (Velau er den Del af Geldern, hvor Harderwijk ligger).

nævnes enten Filosofi og Historie[1]), eller Mathematik og Filosofi[2]), eller Fysik og Mathematik[3]), eller andre Fag, noget, der formentlig tyder paa, at Pontanus som Lærer har maattet gjøre Gavn paa forskjellige Omraader, hvortil han paa Grund af sine Studiers polyhistoriske Karakter da ogsaa ret vel egnede sig. Selv nævner han sig 1614 som Professor i Medicin og Filosofi[4]).

Den 19. Maj 1606 havde Pontanus Bryllup i Harderwijk med Anneken, Datter af Philip van den Herde og Hustru Anneken Zuer fra Antwerpen[5]). Hun blev Moder til en talrig Børneflok, af hvilke de fleste dog døde i en tidlig Alder[6]).

Da en god Del af Pontanus's Breve ere bevarede[7]), ikke at tale om hans talrige Skriftér, vilde det ikke være vanskeligt at give en ret indgaaende Skildring af hans Manddomsvirksomhed. Men da denne næsten udelukkende tilhører Holland, fatte vi os i Korthed, idet vi væsentlig kun dvæle ved de Baand, der endnu knyttede ham til Danmark, særlig hans Virksomhed som dansk Historiograf.

---

[1]) Vita et obitus Pontani, p. 10.

[2]) Allgemeine Dentsche Biographie XXVI, 413.

[3]) Worms Lexicon over lærde Mænd II, 200. Bodel Nyenhuis, Levensbijzonderheden van J. I. Pontanus, i Nijhoffs Bijdragen II, 96.

[4]) I Fortalen til Discept. chorographicæ I.

[5]) Nyenhuis i Nijhoffs Bijdragen II, 106 efter Vielsebogen for den reformerte Kirke i Harderwijk. I Vita Pontani kaldes hun Anna ab Hede.

[6]) Den 3. Maj 1607 døde deres ældste Barn, Isak; d. 10. Okt. 1609 døde deres 2den Søn, Philip. Imellem dem var vistnok Datteren Helene, der ogsaa døde tidlig (Pontani Poemata, p. 70—71). I Pesten 1629 mistede Forældrene tre Børn, Elisabeth, Isak og Johanne (ibid. p. 86).

[7]) Trykte dels i Ant. Matthæi Analecta, især Tom. V. i Kvartudgaven (der er to Udgaver), dels i den af samme Udgiver foranstaltede Brevsamling, Sylloge epistolarum, som er omtalt i 1ste Del, S. 23 Not., og af hvis tre Udgaver den ældste (af 1695) i det følgende benyttes.

Medens kun et enkelt af Pontanus's Skrifter minder om hans Studeringer hos Tyge Brahe[1], ere de øvrige dels af filologisk-kritisk, dels af historisk-topografisk Art. Dertil kommer hans i det foregaaende ofte benyttede Samling af latinske Digte, der, saa vigtig den end er i biografisk Henseende, dog ikke synes at have forøget Forfatterens litterære Hæder, hvis en Anekdote ellers er paalidelig, som gjentages i næsten alle Biografier af ham. Blandt sine Digte havde han nemlig indført følgende lidet aandfulde Gaade (som han for den Sags Skyld gjerne kan have lært som Barn i Helsingør, da den er vel kjendt paa Dansk):

Dic, quid id est, quod majus erit, quo pluria demas?

Paa Dansk altsaa: Hvad er det, der bliver større, jo mere man tager derfra? Svaret er jo: et Hul. Men en Spøgefugl — efter Sigende Pontanus's gode Ven Petrus Scriverius — besvarede Spørgsmaalet saaledes:

Pontano demas carmina, major erit.

Med andre Ord: Pontanus vilde have været en større Skribent, hvis han havde undladt at skrive Vers. — Saadanne Ting kunde den Tids Lærde more sig over i lange Tider. Imidlertid kan det dog bemærkes, at vor Oluf Borck, der dog nok kunde skjønne, hvad latinsk Poesi var værd, roser Pontanus som »en Mand, hvem alle Muser, ogsaa Poesiens, havde skjænket deres Gunst[2]«. Og saa meget er vist, at der blandt hans Lejlighedsvers findes saadanne, som ingen Digter behøvede at skamme sig ved, da der er en Stemning over dem, der uvilkaarlig sætter Læserens Sjæl i Bevægelse. Som Exempel kunne vi nævne

[1]) Observationes in Rob. Huesii Tractat. de globis cælesti et terrestri. Amst. 1617, 4° (ny Oplag smst. 1624, 4°, og i Oxford 1663, 8°).

[2]) O. Borichii Dissertatio ult. de Poëtis, p. 171.

hans Digt til Arild Hvitfeldt og hans Sørgekvad ved Hertug Ulriks Død[1]).

Pontanus's talrige filologisk-kritiske Arbejder ere ganske af samme Art som hans tidligere omtalte Analecta og hans rettede Udgave af Macrobius. Det var navnlig Plautus, Tacitus, Luc. An. Florus, Valerius Maximus, som hans Studier kom til gode; men han leverede ogsaa kritiske Anmærkninger til Martial, Seneca Tragicus og andre latinske Forfattere. Hans Antegnelser til Martial støttede sig navnlig til et Haandskrift af denne Digter, som han under et Besøg i Kjøbenhavn 1618 forefandt i Kansler Christen Friis's Bogsamling[2]).

Størst Interesse for os have Pontanus's historisk-topografiske Arbejder[3]), saa meget mere som det vel ogsaa var disse, der vakte Tanken om, at han kunde egne sig til at fremstille Danmarks Historie. Hans første Værk af den Art var hans »Historia urbis et rerum Amstelodamensium« (Amst. 1611, Fol., paa Hollandsk 1614. 4⁰), et Værk, som var det første i sin Art i Holland og med Rette var højt skattet, skjønt Forfatteren paadrog sig den Bebrejdelse, at han havde gjort altfor vidtløftige Excurser om Forhold, der mindre hørte til Hovedemnet, saasom Sammenligning mellem Vilhelm af Oranien og Claudius Civilis, en længere Undersøgelse om Pesten, om Munkevæsenets Oprindelse, om Anabaptisterne i Münster, og navnlig om Hollændernes Kolonier og Handelsforbindelser med fremmede Verdensdele. Da disse Indvendinger vare komne offentlig frem, søgte Pontanus at gjendrive dem i sit Skrift »Apologia pro Historia Amstelodamensi adversus Franci-

---

1) Se nærv. Skr. II, 106—7, og Rørdam, Arild Hvitfeldt, S. 230.

2) Pontanus' Antegnelser til Martial (11 Blade) ere indførte i hans Ven Pet. Scriverius's Udgave af denne Forfatter (1619).

3) Om disse se S. de Wind, Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers (Middelb. 1833). I, 434 ff.

scum Sweertium ad Arnoldum Buchelium« (Amst. 1628 og 1634, 4°).

Pontanus var en erklæret Fjende af Papismen, og da han i sin Historie om Amsterdam havde givet denne Følelse frit Raaderum, blev hans Skrift sat paa den romerske Index over forbudte Bøger. Samme Skjæbne ramte ogsaa hans næste større historiske Arbejde: »Originum Francicarum Libri VI, in quibus, præter Germaniæ et Rheni chorographiam, Francorum origines et primæ sedes etc. ordine deducuntur« (Harderw. 1616, 4°). Han havde nemlig ment at kunne paavise, at Frankerne i sin Tid havde næret Trosmeninger, der lignede de Reformertes, hvis Konfession han selv tilhørte. Herimod tog Jesuiten A. Contzen skarpt til Orde og betegnede Pontanus's Værk som »erroribus foedis ac mendaciis conspurcatum«.

Pontanus's ovennævnte Amsterdams Historie er prydet med mange kobberstukne Billeder, deriblandt en Del, der gjengive Scener af vilde eller halvvilde Folkeslags Kulturliv, med hvilke Hollænderne paa deres vidtstrakte Sejladser vare komne i Forbindelse. Rimeligvis støtte en Del af disse Billeder sig til Skizzer, optagne paa vedkommende Steder af Hollændere, der havde opholdt sig der; medens andre kjendelig ere Fantasistykker. Blandt Billederne er der et (S. 142), som for os har særlig Interesse. Det fremstiller nemlig det Festmaaltid, hvormed Staden Amsterdam hædrede de danske Gesandter Arild Hvitfeldt og Christian Barnekov den 21. Oktober 1597[1], samme Dag som Budskabet kom, om at Jakob Hemskerk var vendt tilbage fra sit farefulde men forgjæves Forsøg paa at bane sig Vej til Indien nord om Asien, en Expedition, som han havde foretaget sammen med Vilhelm Barentzoon eller Barents, der døde paa Rejsen. Paa

---

[1]) Jvfr. Rørdam, Arild Hvitfeldt, S. 218.

Billedet ser man ikke blot de danske Sendemænd i Højsædet, men ogsaa de hjemvendende Nordpolsfarere trædende ind i Salen, hilsede med Glæde af deres Landsmænd. — En Del Billeder i Bogen fremstille Scener fra Expeditionens Færd i de arktiske Egne tillige med et af Barentzoon udkastet Polarkaart, hvorpaa Skibenes Vej er afsat, og de nyopdagede Øer og Kyster ere kaartlagte[1]).

Medens det her omtalte Skrift i høj Grad vidner om den historiske Interesse, der besjælede Pontanus, fremlyser det samme af den Iver, hvormed han anstillede Arkivundersøgelser for at indsamle Stof til Hertugdømmet Gelderns og Grevskabet Zutphens Historie — altsaa det Landskab, hvor han havde fundet sit Hjem og sin Virkekreds. Denne Syssel, der siden (1621) førte til, at han, ved Siden af sit Professorat, fik en Beskikkelse som Gelderns Historieskriver, hindredes dog til en vis Grad ved det ærefulde Hverv, der 1618 var udgaaet til ham fra Danmark om at give en Fremstilling i det latinske Sprog af den danske Historie fra de ældste Tider af.

Spørge vi, hvad der nærmest gav Anledning til, at man gjorde en hollandsk Professor til dansk Historiograf, saa mener jeg i første Linie at maatte henvise til en litterær Fejde, Pontanus havde ført, og som maa antages i fortrinlig Grad at have henledet Opmærksomheden paa ham som Ethnolog. Den sprogkyndige Geograf og Historiker Philip Clüver havde nemlig udgivet en Afhandling om de tre ældste Rhinmundinger samt om de Folkeslag, der i sin Tid havde boet ved Rhinens nedre Løb, og deri havde han søgt at hævde ethnologiske Anskuelser, der paa flere Punkter stod i Modstrid til dem, som Pontanus allerede den Gang nærede og siden fik Lejlighed til ud-

[1]) Anf. Skr., S. 128. Det maa være dette Kaart, som P. Lauridsen i sit Skrift om Vitus Bering, S. 14, hentyder til, naar han nævner »Barentskaartet fra 1598, gjengivet af J. I. Pontanus 1611«.

førlig at fremstille i sin Danmarks Historie og Beskrivelse. Herved gaves der Anledning til en skarp litterær Fejde. Pontanus udgav nemlig: »Disceptationum chorographicarum de Rheni divortiis atque ostiis eorumque accolis populis«. Amst. 1614. 8°. Og da Clüver havde svaret ham i sit ansete Værk: »Germaniæ antiquæ libri III« Lugd. Bat. 1616, Fol., tog Pontanus atter til Orde i en Fortsættelse med Titel: »Disceptationum chorogr. adversus Phil. Cluverum nova sylloge«. Harderv. 1617. 8°. Som vi senere skulle se, var det netop de ethnologiske Spørgsmaal, der særlig interesserede den Mand, fra hvem Kaldet til Pontanus som dansk Historiograf maa antages at være udgaaet.

Efter hvad der foreligger, kan det nemlig ikke være tvivlsomt, at det udelukkende skyldes Kansler Christen Friis til Kragerup, at Pontanus fik dette Hverv [1]). Vi have tidligere paavist, at Chr. Friis paa sine Studierejser i Ungdommen havde lært Pontanus at kjende. Om Forbindelsen mellem dem er bleven vedligeholdt ved Brevvexling, vide vi vel ikke; men det er jo ret sandsynligt, at Chr. Friis, der er bekjendt for sine omfattende litterære Interesser, har fulgt Pontanus's Skribentvirksomhed med Opmærksomhed og derved efterhaanden vundet den Anskuelse, at han var Manden, der egnede sig til at gjøre Danmarks Historie bekjendt for Udlændinge. Det kunde desuden ikke være ham ubekjendt, at Pontanus i sin Ungdom havde staaet i nært Forhold til Arild Hvitfeldt og altsaa ad den Vej maatte antages at have erhvervet et Kjendskab til dansk Historie som næppe nogen anden Udlænding, ikke at tale om, at han fra sin Barndom og Ungdom af kjendte det danske Sprog, om end hans Fær-

---

[1]) Se ogsaa Grams Ytring herom i Scr. Rer. Dan. I. Præfatio. Fol. c.

dighed deri vistnok havde tabt sig en Del under hans lange Ophold i Holland.

Nok er det, at man i Aaret 1618 lod Pontanus komme til Kjøbenhavn[1]), og at der efter nærmere Forhandlinger udfærdigedes følgende Bestalling for ham som dansk Historiograf:

Historici Bestilling.

Christianus Qvartus. Gjøre alle vitterligt, at eftersom vi nu naadigst have ladet handle med os elskelige, hæderlig og højlærd Mand Johannes Isacius, saa han underdanigst haver lovet og sig paataget nu strax at skulle og ville foretage at skrive vor danske Historie og forrige Konningers Bedrifter, saa at vi saa vel som andre Nationer kunde have en ordentlig Historie og Krønike; og skal han samme Historie paa Latin og med allerstørste Flid, med al omstændig Lejlighed, som det en ret, god Historicum egner og bør, tilsammenskrive, og den begynde og angaa først fra første Begyndelse til vor Frelseres Jesu Christi Fødsel, siden til Christendommens Indplantelse og Begyndelse i disse Riger; derfra og til Konning Valdemar den Stores Tid, og siden fremdeles til Konning Christian den Førstes Tid, og fremdeles til vore Tider. Og naar han efterhaanden en Tome kan absolvere og færdig bekomme, skal han den strax lade revidere og publicere, og sig paa det højeste beflitte at fuldende og fuldkomme samme Arbejde inden sex Aars Tid i det længste, om det nogen Tid kunde være muligt. Og ville vi for samme hans Umage og Besværing aarligen lade give

---

[1]) At Pontanus har været her i det nævnte Aar, vilde man maaske ikke sikkert vide, hvis det ikke fremgik af et smukt latinsk Digt af ham, bestemt til Underskrift under et Billede af Christian IV. og med Paategning om at være forfattet i Kjøbenhavn 1618 (Pontani Poemata, p. 117—8).

hannem paa sig selv fem hundrede Rigsdaler, og et hundrede Rigsdaler paa tvende Amanuenser baade til Kost og Løn. Hvilken forskrevne Pension og Løn skal regnes og begyndes fra Philippi-Jacobi Dag nu først kommendes[1], og naar som helst han samme Historie indtil Christendommens Indplantelse her udi Riget haver forfærdiget og ladet udgaa, ville vi hannem med et Kannikedømme udi Roskilde Kapitel forsee lade. Bedendes og bydendes vore Rentemestere, de som nu ere eller her efter kommendes vorder, at I aarligen til rette Tide lader give og fornøje forskrevne Johanni Isaci forskrevne Pension og Besolding, eftersom forskrevet staar, ej gjørendes hannem derpaa nogen Forhindring i nogen Maader. Actum Hafniæ 28 Martii Anno 1618[2].

Efter at have modtaget Kaldelsen tilskrev Pontanus Kansler Chr. Friis et latinsk Digt, hvori han mindede om, hvorledes Ærkebiskop Absalon fordum havde kaldet Saxe til Historieskriverens betydningsfulde Gjerning. Nu traadte Friis i Absalons Spor, og naar Pontanus fulgte Kaldet, da skete det i Haab om, at hans Beskytter vilde vise ham Vej og indgyde ham Kraft[3].

Det havde været Kanslerens Plan, at Pontanus skulde flytte her til Landet, men han var altfor fastgroet til Holland og sin Virksomhed i Harderwijk, til at han kunde beslutte sig dertil[4]. Det skete derfor ikke, skjønt man skulde mene, at det vilde have været heldigt for hans Værks Fremme, om det var sket. Nu blev Følgen den,

[1] Jvfr. Grundtvig, Meddel. fra Rentekammerarchivet 1872, S. 182. Det første Aars Løn blev 13. Maj 1619 udbetalt til Pontanus's Broder, Peiter Isaksen, Contrafeier og Indvaaner i Kjøbenhavn.

[2] Sjælandske Registre Nr. 16, Fol. 325.

[3] Pontani Poemata, p. 99. Rerum Danic. Historia, p. 126.

[4] Vita & obitus Pontani, p. 12: »In Daniam, quò a Serenissimo Rege accersebatur, commigrare abnuit«.

at han i alt væsentligt var henvist til at øse af trykte Kilder, noget der naturligvis maatte svække hans Histories selvstændige Betydning. Men maaske har man tænkt, at Hvitfeldt havde fremdraget saa meget aktmæssigt Stof, at hans Efterfølger uden Skade kunde gaa Arkiverne forbi og sætte al Kraft ind paa, i det latinske Sprog at give en saadan Fremstilling af det litterært bekjendte, at Udlændinge kunde faa en paalidelig Kundskab om Danmarks Fortidshistorie. Ganske vist siger Pontanus etsteds, at der til Udarbejdelsen af Historien var betroet ham et rigt Forraad (seges) og saadanne Kilder (monumenta), af hvilke Danmarks Historie fuldelig kunde uddrages og føres til Ende[1], men der kan dog derved næppe tænkes paa andet end paa nogle af de Haandskrifter, som tidligere danske Historieskrivere havde efterladt, i Forbindelse med enkelte trykte Skrifter, som han ikke selv har været i Besiddelse af, og som derfor kunne være ham tilsendte fra Kjøbenhavn[2]. En Gang fortalte Pontanus sin unge danske Ven Steffen Stephanius, at Andreas Hoffer, Borgmester i Zirichsee, havde meddelt ham, at der i Raadhusarkivet sammesteds fandtes Breve fra Christiern II. Men det antydes ikke, at han har benyttet disse Breve[3].

Den Gang Pontanus udnævntes til dansk Historiograf, var der en anden Mand, der i nogle Aar havde haft det samme eller et lignende Hverv, nemlig Mester Klavs Christoffersen Lyskander, Sognepræst i Herfølge og Sædder. Det maa antages, at en Tvivl hos Christen Friis om, at Lyskander formaaede at udføre Hvervet paa rette Maade.

---

[1]) Se nedenfor S. 457.

[2]) I Brevet af 25. Marts 1621 til Kansler Friis (se Tillæg, Nr. 2) beder Pontanus saaledes om Laan af Er. Lætus's (trykte) Rerum Danicarum lib. XI. og Vedels haandskrevne Samlinger til dansk Chorographi.

[3]) Ol. Wormii et ad eum epistolæ, p. 285 - 6.

har bevæget Kansleren til at vende sig til Pontanus. Dog blev Lyskander ikke afskediget, men medens hans Opgave oprindelig havde været at fremstille Danmarks Historie paa Latin, blev den, som det synes, nu saaledes ændret, at han i Modersmaalet, i hvis Behandling han var en Mester, skulde fuldende det store historiske-statistiske Værk om Danmark, som han havde udkastet Planen til i nær Overensstemmelse med den Plan, som Anders Vedel i sin Tid havde syslet med.

Her skal det kun kortelig berøres, at Lyskander satte sig i skriftlig Forbindelse med Pontanus, et Vidnesbyrd om, at han ikke betragtede ham som en farlig Medbejler, men snarere som en Medarbejder, ligesom han sendte ham sin »Danske Kongers Slægtebog« (1623), et Værk, som Pontanus ogsaa i Fortalen til sin »Rerum Danicarum Historia« nævner blandt sine Kilder, og hvorfra han vel har hentet det, navnlig ved sin Sprogform besønderlige, gullandske Heltedigt: »Aage oc Ebbe de helde saa fro«, som han har optaget i Historien[1]).

Det lader iøvrigt til, at Pontanus med Flid og Interesse har taget fat paa den nye Opgave, der var stillet ham, idet han ved Breve holdt sig i stadig Forbindelse med Kansler Friis, hvem han sendte sit Manuskript til Gjennemsyn, efterhaanden som han fik de enkelte Afsnit (»Bøger«) færdige, hvoraf det bestod, og fra Kansleren atter modtog Bemærkninger, der ikke holdt sig til Værkets Yderside, men gik ind paa Drøftelsen af vanskelige Problemer, Bemærkninger, der vistnok af og til have bragt Pontanus til at gøre Rettelser og Tillæg til Manuskriptet, naar han fik det tilbage. Vi maa beklage, at ingen af Friis's Breve ere bevarede; men da vi endnu

---

[1]) Pontanus, Rer. Dan. Historia, p. 36—7. Se forøvrigt Rørdam, Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, S. 88 f.

have en Del af de Breve. som Pontanus tilskrev sin mægtige Beskytter, kunne vi dog saa temmelig følge Værkets Fremgang og skjønne, om hvilke Emner Kanslerens Antegnelser især have drejet sig. Det var de vanskelige Spørgsmaal om Folkets Oprindelse, ældste Bopæle og Vandringer, der især synes at have interesseret ham. Om de Bidrag, han ydede til Spørgsmaalenes Løsning, have haft større videnskabeligt Værd, kan der vel tvivles; men det maatte i alle Tilfælde være en Spore for Pontanus, naar han saa', hvor levende Kansleren interesserede sig for Opgavens Løsning. De Vers til Hr. Christen Friis, hvormed Forfatteren ledsagede enkelte af Bøgerne, vidne ogsaa klart nok derom. Af Brevene ses i øvrigt, at Pontanus efter Kanslerens Ønske undertiden udrettede litterære Kommissioner for danske Lærde [1], ligesom han forsynede sin Velynder med de nyeste politiske Efterretninger vedrørende Begivenheder i Trediveaarskrigen.

For at gjøre Danmarks Fortid saa glimrende som mulig inddrog Pontanus i sin Historie en Mængde Oldtidsskribenters Beretninger om Folkeslag, som antoges at være udvandrede fra Norden, saasom Cimbrer og Teutoner, senoniske Galler og Germaner, Vandaler og Gother, Svever og Longobarder m. fl. Paa den Maade er det lykkedes ham at fremstille Danmark som en »vagina gentium« og at male en straalende Baggrund for de senere historiske Begivenheder, ikke at tale om, at de lange Stykker, han ligefrem har afskrevet af Livius, Florus, Orosius, Justinus, Isidorus osv. fylde godt op. At han udførlig fortæller om Anglers, Vithers (Jyders) og Saxers Erobring af Britannien, vil man finde rimeligt. Normannernes Hærtog og

---

[1]) Saaledes m. H. t. Trykningen i Holland af Chr. Longomontanus' Astronomia Danica (se Tillæg Nr. 1 og 3). Ved Udgivelsen forsynede Pontanus Værket med et Æredigt til Forfatteren (ogsaa trykt blandt hans Poemata, p. 118—9).

Bosættelser i fremmede Lande vare naturligvis ogsaa et kjærkomment Stof for ham, og det lykkedes ham paa den Maade endog at faa Syditaliens Historie i en Del af Middelalderen med ind i Værket. Ved Undersøgelser af denne Art kom hans overordentlige Fortrolighed med Oldtidens og Middelalderens Litteratur ham selvfølgelig i høj Grad til gode, om han end derved fristedes til at udbrede sig videre over Emnet, end man nu vil finde forsvarligt i en Danmarks Historie. For øvrigt var det en Vej, der allerede var betraadt af andre, da man fra det 16de Aarhundrede, og ikke usandsynligt fra Mester Christiern Pedersens Haand, har »en Udskrift af gamle Krøniker om nogle Slags Folk og Høvdinger, som i fordum Tid have faret ud af Danmark og der efter faaet stort Regimente i Verden [1])«. Om Pontanus har kjendt dette Stykke, kunne vi vel ikke sige med nogen Vished, men utænkeligt er det ikke, da Stykket, skjønt utrykt, existerede i mange Afgkrifter. Selv om han imidlertid ikke har kjendt det, har han haft Veje nok til at erhverve sig de Oplysninger, han ønskede, og han undlod ikke at benytte dem.

Den af Pontanus med al Overbevisningens Kraft hævdede Anskuelse, om at en stor Del af de Skarer, der i Folkevandringstiden, ja allerede længe før, fra Tid til anden vare trængte ind over Romerrigets Grænser, oprindelig stammede fra Norden og særlig fra Danmark, hørte siden gjennem lange Tider med til historisk Rettroenhed, i alt Fald hertillands [2]). Senere er man vel bleven noget mere skeptisk, men det er, som om Pontanus i den nyeste Tid har fundet en dygtig Forsvarer i den østrigske Ethnolog Karl Penka, der i sit Skrift »Die

[1]) Chr. Pedersens Skrifter V. 334 ff.

[2]) Jfr. Suhm, Historie om de fra Norden udvandrede Folk. I—II. 1772—3. Werlauff. Procops Efterretninger om de nordiske Lande (Vidensk. Selsk. hist.-phil. Afh. VII).

Herkunft der Arier« (1886), uden at kjende Pontanus — dennes Modstander Philip Clüver henviser han dog til for at imødegaa ham — har gjort sig til Talsmand for ethnologiske Anskuelser, der i en forbausende Grad stemme overens med de Resultater, Pontanus gjennem sine Granskninger var kommen til for mere end halvtredie hundrede Aar siden[1]).

Da der for den ældste Tid ikke paa naturlig Maade lod sig drage Forbindelseslinier mellem ovennævnte gamle Skribenters Beretninger og Saxes Kongehistorier, valgte Pontanus den Udvej, efter at have berettet om Cimbrer og Teutoner, at meddele et Udtog af Saxes otte første Bøger eller Fortællingerne om de første 51 Sagnkonger[2]), hvorpaa han igjen tog fat paa sine Uddrag af gamle romerske Historieskriveres Værker og fortsatte med sine udførlige Meddelelser om Folkenes Vandringer i det romerske Riges Opløsningstid, indtil han atter kunde gaa over til sine Udtog af Saxe, som han supplerede med frankiske Annaler og engelske Krøniker, indtil han ogsaa fik Adams, Helmolds og Arnolds nordtydske Historier at øse af. Senere bliver Hvitfeldts Historie hans Hovedkilde, og det i den Grad, at man — om end med en Del Overdrivelse — har kaldt ham »Witfeldius latinus«.

Man mærker overalt, at Pontanus er den i fremmede Kilder overordentlig belæste Mand. Men nogen skarp Kritiker var han ikke, og Tegn paa en vis Skjødesløshed vil man jevnlig finde, som naar han (S. 541) kalder Ærkebiskop Jakob Gertsen »Archiepiscopus Roschildensis«,

[1]) Allerede noget tidligere havde Penka udgivet: Origines Ariacæ. Linguistisch-ethnologische Undersuchungen zur ältesten Geschichte der arischen Völker und Sprachen. Wien u. Teschen 1883. Dette Skrift gaar i samme Retning som ovennævnte.

[2]) Pontanus slutter disse Udtog med nogle Stamtavler over gamle danske Konger, som N. M. Petersen i sin Danmarks Historie i Hedenold. 2. Udg. I, 135 Not. nævner som ret betydningsfulde.

skjønt Hvitfeldt, som han oversatte, naturligvis har Lund som Ærkesædet; eller naar han gjengiver Hvitfeldts »Elleholmslot« ved »Elleholmslota«, hvilket tyder paa, at hans Indsigt i det danske Sprog har været mangelfuld. At han paa flere Steder har rettet Fejl hos Hvitfeldt, er vel umiskjendeligt; men det er dog ikke altid saa, at hans Rettelser ere Forbedringer[1]). Hvad Fremstillingen angaar, da er den ganske vist meget bedre end Hvitfeldts; men her maa det ikke glemmes, at Pontanus skrev i det højt uddannede latinske Sprog, medens Hvitfeldt benyttede det langt mindre kultiverede danske, og i det hele mere optraadte som Annalist end som egentlig Historieskriver, da det særlig laa ham paa Hjærte at faa de flest mulige historiske Kjendsgjerninger førte til Bogs, medens han, som han selv siger, »agtede føje om Stilen«, som Pontanus derimod lagde mere Vægt paa.

Da det var en altfor bekjendt Sag, at de hidtidige kongelige Historiografer aldrig vare komne til Ende med de Fremstillinger af Danmarks Historie, som de havde haft under Hænder, søgte Christian IV, eller vel rettere Kansler Christen Friis, at holde Pontanus til Ilden, idet der efter nogle Aars Forløb udgik følgende kongelige Befaling til ham:

Johannes Isacius Pontanus fik Brev de danske Historier at fuldfærdige.

Christianus Qvartus. V. G. t. Vi bede Eder og ville, at I al mulig Flid anvender, det Opus historicum rerum Danicarum, som I under Hænder haver, med forderligste at fuldfærdige og til Ende gjøre, og naar det er absolveret og fuldendt, at I da strax Eder selv dermed hid ind begiver. Hafniæ den 14. Februar 1622[2]).

---

[1]) Et herhen hørende Exempel er anført i min Bog om Ar. Hvitfeldt, S. 324, Not. 3.

[2]) Sjælandske Tegnelser XXII, 15.

Da Pontanus ingenlunde endnu var færdig med sit Værk, satte denne Skrivelse ham i en Del Forlegenhed, som det fremgaar af hans Svar til Kansler Friis, dat. Harderwijk 12. April (ny Stil) 1622. Han omtaler heri, at han nys havde sendt Kansleren Manuskriptet til Historien fra Knud den Store til Valdemar I. Nu skulde han skynde sig med den videre Udarbejdelse og lade noget mere skrive rent, for at det kunde fremsendes, naar forlangtes. Men for øvrigt udbad han sig Kanslerens Udtalelse om det Manuskript, som var fremsendt, og om hvorledes han skulde forholde sig med Hensyn til den ham meddelte kongelige Befaling. Tillige bad han om, at hans Velynder i det mindste for denne Gang vilde undskylde ham hos Kongen [1]).

Det maa vel antages, at man har taget Pontanus's Undskyldning for gode Varer, i alt Fald viser følgende Kongebrev, at der ikke længe efter blev stillet ham en ny Opgave, der kun stod i fjernere Forbindelse med den, han tidligere havde modtaget.

Johannes Isacius fik Brev nogle Søkart anrørendes.

Christianus Qvartus. V. G. t. Vider, eftersom vi af adskillige vore Styrmænds Klagemaal naadigst forfarer, hvorledes de Hollandske Søkarte paa vore Rigers Strømme paa adskillige Steder skal befindis urigtige baade udi Øster- og Vester-Søen, da bede vi Eder og ville, at I med allerførste muligt en Antal Søkart paa vor Bekostning lader forfærdige og trykke, og derudi danske Navne lader efter hosføjede Fortegnelse indsætte. Og kunne I med En paa vore Vegne for ringeste muligt forenes, som forskrevne Søkarte trykke og forfærdige kan, og dennem

---

[1]) Ant. Matthæus: And. Alciati ad B. Mattium epist., acc. sylloge epistolarum p. 301 (ɔ: Tillæg, Nr. 3). Udgaven af 1695 er benyttet og betegnes i det følgende som: Sylloge epist.

siden hid over forskikke. Dermed etc. Hafniæ 10. Aug. 1622[1]).

Vi savne desværre al Underretning om, hvorvidt Pontanus har indladt sig paa denne Opgave[2]), der efter vore Begreber maa synes at have været meget vanskelig for en Mand, der sad i Holland og kun havde et ufuldkomment Kjendskab til danske Lokaliteter.

Imidlertid skred Pontanus's Arbejde i den danske Historie fremad, om end langsommere, end man her hjemme ønskede. I et Brev af 18. Oktober (ny Stil) 1624 til Kansler Friis erfares, at Forfatteren var naaet til Ende med Christoffer II's og Valdemar Atterdags Historie, saa han nu havde begyndt at tænke paa, hvorledes Trykningen skulde gaa for sig[3]). I det følgende Aar maa Pontanus have fuldendt Resten indtil Christoffer af Bajerns Død. Da han samtidig med Hovedværkets Udarbejdelse tillige havde samlet Stof til en »Chorographia Regni Daniæ«, der skulde ledsage første Del af Historien, saa kunde han, efter at have naaet det Maal, han foreløbig havde sat sig med Historien, forholdsvis hurtig gjøre Chorographien færdig — 1625 var han sysselsat med dette Arbejde[4]) — og derpaa tage fat paa Trykningen af det hele.

At Pontanus i Aaret 1626 var i fuld Færd med Trykningen, fremgaar af et Brev, han 15. Juli (n. St.) tilskrev Professor Frants Gomarus, Rektor for Universitetet i Groningen, som Svar paa et Kald, der var udgaaet til ham om at overtage Lærerstolen i Historie og Græsk ved den nævnte Højskole. Han svarede, at skjønt han i høj Grad

---

1) Sjælandske Tegnelser XXII, 90—1.

2) I det kgl. Søkaartarkiv findes intet Spor af saadanne Kaart (s. Søkaart-Archivets antike Kaartsamling. Kbh. 1895).

3) Ant. Matthæi Sylloge epist. p. 251 sq. (ɔ: Tillæg, Nr. 6).

4) Pontanus, Rer. Dan. Hist. p. 728.

paaskjønnede den Ære og Tillid, man viste ham ved at tilbyde ham den Lærestol, som Frisernes Historieskriver, Ubbo Emmius, nys havde beklædt, saa maatte han dog undslaa sig, særlig af Hensyn til det dobbelte Hverv som geldersk og dansk Historiograf: »præsertim cum mihi jam ante annos aliquot a Serenissima Regia Majestate Danica ejusque illustri Cancellario Christiano Frisio demandata sparta sit, et ampla seges suppeditata, eaque monumenta concredita, ex quibus historia rerum Danicarum ad plenum educi et perfici queat, et nunc primo tomo typis describendo totus desudem[1])«.

Her have vi altsaa Pontanus's egne Ord for, at hans Bog 1626 »svedte under Pressen«. Imidlertid maa den have faaet Lejlighed til atter at blive afkjølet, da der endnu hengik fem Aar, inden den kom for Lyset[2]). Af et Brev (1627) fra Pontanus til Chr. Friis ses, at denne havde haft Chorographien til Gjennemsyn og havde gjort flere Bemærkninger til samme, hvilke dog, saa vidt vi kjende dem, alle angik Spørgsmaal i Lighed med dem, der tidligere vare drøftede mellem Kansleren og Forfatteren, nemlig om Danskernes ældste Boliger, Benævnelser og Vandringer[3]), og det trykte Værk viser, at Pontanus ikke har undladt at tage Hensyn til sin Beskytters Bemærkninger.

Hen i Aaret 1628 aflagde Pontanus et Besøg i Kjøbenhavn, vistnok snarere for at faa resterende Løn udbetalt, end for at indsamle nyt Materiale. Om han har

---

[1]) Ant. Matthæi Sylloge epistolarum, p. 250.

[2]) Den 2. Juni 1627 skrev Stephanius fra Leiden til O. Worm: »Johannis Pontani Historiam Danicam miror tam diu sub prælo gemere nec posse eluctari; cujus tamen specimen non ita pridem Amstelodami dedit mihi evolvendum ipse typographus Hondius« (Wormii Epist. p. 132).

[3]) Ant. Matthæi, Sylloge epist. p. 240 sq. (ɔ: Tillæg, Nr. 7).

naaet sin Hensigt, vide vi ikke; Tiderne vare meget vanskelige, da Danmark var indviklet i den farlige kejserlige Krig, og Halvøen var oversvømmet med Fjender. Om hans Ophold her have vi kun fundet den Bemærkning i et Brev, dat. Harderwijk 16. Marts 1629, fra ham til Stephanius, at han nylig i Kjøbenhavn hos Kansler Chr. Friis havde set en islandsk Bibel, trykt paa Island[1]). Under Rejsen maatte rimeligvis Trykningen af Danmarkshistorien hvile, og det følgende Aar (1629) var heller ikke gunstigt for Værkets Fremme, baade fordi et fjendtligt Indfald i Holland truede, og fordi en farlig Smitsot rasede og bortrev mange, deriblandt tre af Pontanus's Børn, imellem hvilke hans eneste, haabefulde Søn. I et Brev til Kansler Friis af 1. Januar 1630, hvori Pontanus omtaler disse Forhold, ytrer han, at der nu skulde tages fat paa Trykning af Chorographien, hvormed Værket afsluttedes, saa han haabede, at det hele kunde være færdigt noget ind i Aaret 1631. Han forespurgte derfor, om Kansleren havde noget, han ønskede indført i Fortalen eller Indledningen til Skriftet, der skulde trykkes tilsidst[2]).

Som det synes, har Pontanus — maaske gjennem Stephanius — modtaget Bidrag fra Dr. Oluf Worm til Chorographien. I alt Fald se vi, at Worm i et Brev af 1630 svarer den hollandske Videnskabsmand Joh. Cabeljau paa hans Spørgsmaal om en dansk Ridderorden, at han ikke vidste andet derom end det, som Pontanus meddeler i sin »Daniæ Chorographia, quæ sub prælo Amstelredami jam fervet[3])«.

Det havde oprindelig været Tanken, at Chorographien skulde have dannet Indledning til Historien, og det kan ikke nægtes, at en Del af den havde passet nok saa godt

---

[1]) Ant. Matthæi, Sylloge epist. p. 202.
[2]) Se Tillæg, Nr. 8.
[3]) O. Wormii Epistolæ, p. 402.

paa den Plads, medens andet i den egnede sig bedre til at være Anhang. Forfatteren antyder, at han havde fulgt de ham givne Raad, og at indløbne Omstændigheder — vi maa her nærmest tænke paa Vanskeligheden ved at faa alt herhen hørende samlet — tilsidst havde været det afgjørende for ham [1]. — En væsentlig Mangel ved denne Del af Skriftet var, at der ikke medfulgte noget Kaart, hvorved Stedbeskrivelserne maatte blive af mindre Værd, navnlig for Udlændinge, der ikke kunde forudsættes at være stedkjendte.

Om Chorographien siger Werlauff [2], at den er den fuldstændigste, man har af Danmark paa den Tid, da den ogsaa omfatter Stændernes Forhold, Universitet, Litteratur og andre statistiske Forhold, og at det er den interessanteste Del af Pontanus's Værk. Heri maa vi give ham Ret; men hvor ganske anderledes vilde det dog have været, om Forfatteren, ligesom i sin Bog om Amsterdam, havde kunnet skildre Forholdene af Selvsyn og egen Erfaring. Alt hvad der af denne Art findes i Skriftet (f. Ex. Omtalen af Flensborg, Helsingør, Herlufsholm, Hven o. m.), vækker vor Opmærksomhed og vort Bifald; men desværre er dette kun det allermindste af den store Afhandling. Det meste er Opkog af, hvad der lige saa godt var at læse andensteds, tilligemed en Del Hypotheser af ringe Værd. Det sidste gjælder navnlig de ethnologiske Afsnit, der optage en ikke ringe Plads i Chorographien, og som synes at have været den Del af Værket, der fortrinsvis har interesseret Kansler Christen Friis. Man kommer undertiden ved at læse Pontanus's Fremstilling til at tænke paa Jon Venusinus, hvem Pontanus jo havde staaet nær i sin Ungdom, og hvis historiske Forelæsninger, der drejede sig

---

[1] Pontanus, Rer. Dan. Hist. p. 638.

[2] Forelæsninger over Kilderne til Danmarks Historie (Mnsc. i Ny kgl. Saml. 869, 4°, Vol. II).

om lignende Emner, han maaske endog har hørt under sit sidste længere Ophold i Danmark[1]).

At Pontanus, om han havde levet her i Landet og selv havde haft Lejlighed til at gjøre de fornødne Iagttagelser, virkelig vilde have kunnet yde noget værdifuldt, fremgaar af det Afsnit (S. 780—7), der handler om Videnskabernes Tilstand her i Landet i ældre og nyere Tid. Her havde han egentlig ingen Forgjænger, men meddelte hvad han selv vidste og havde tilegnet sig under sit Ophold her i Landet i sine unge Dage eller gjennem Litteraturen; derved er det lykkedes ham, skjønt der var adskilligt, han maatte forbigaa som ham ubekjendt, dog at yde noget, som vi endnu læse med Interesse, fordi han paa visse Punkter kan berige vor Viden, selv om han ikke undgaar adskillige den Gang gjængse Vildfarelser. Den Omstændighed, at Pontanus's Kjendskab til det danske Sprog kun var mangelfuldt, maa man vistnok tilskrive enkelte Besønderligheder, som naar han, under Opregningen af Fiskene i de danske Farvande, blandt disse, foruden Sild, nævner »Spegesild, Rogetsild, Ragekniffsild, Nibesild[2])«. Slige Fejltagelser maa dog ikke gjøre os blinde for Arbejdets fortjenstlige Sider. Det var i Sandhed ingen let Sag at sidde i Holland og forfatte en udførlig Beskrivelse over Danmark og Norge med de utilstrækkelige Hjælpemidler, som da stod til Raadighed.

Et sikkert Tegn til, at Pontanus's Værk nærmede sig en foreløbig Afslutning, var det, at Forfatteren begyndte hos sine Venner at samle saadanne Æredigte, der passende kunde ledsage det og anbefale det til Læserne, naar det traadte frem for Lyset. Blandt saadanne Venner kunne vi nævne Jakob Matthiesen fra Danmark, senere Professor ved Kjøbenhavns Universitet, Hofprædikant og

[1]) Se Kirkehist. Saml. 3. R. I, 266.

[2]) S. 741. Rogetsild skal vel være: Røgetsild.

endelig Biskop i Aarhus. Han havde været Pontanus's Discipel og under hans Vejledning studeret Mathematik i Harderwijk. Senere opholdt han sig i Leiden. Inden sin Bortrejse derfra til England skrev han efter Pontanus's Opfordring i Januar 1629 et latinsk Digt, der viser, at han ikke var ubekjendt i alt Fald med de første Bøger af Pontanus's Historie, til hvis Indhold han kjendelig hentyder. Han slutter med følgende Strofer:

Vos, Patriæ Reges, perenne post fata
Nomen manebit, Vos diserta PONTANI
Mori vetabit penna. Saxa consumens
Fatigat ævum. Sola charta fatorum
Jus et situm mortalitatis ignorat.

En anden dansk studerende, der ogsaa har givet sit Bidrag til Æredigtene, Steffen Hansen Stephanius, hvis højst fortrolige Forhold til Pontanus jeg alt tidligere har søgt at fremstille i dette Skrift[1]), uden at jeg den Gang kjendte den overordentlig varme Anbefaling, som Pontanus ved sin unge Vens Bortrejse fra Holland medgav ham til Kansler Christen Friis, og hvori det med Føje fremhævedes, at Stephanius havde et indre Kald til at udgive Saxos Historie i en rettet og forbedret Udgave[2]). Sit Digt til Pontanus begyndte Stephanius nok saa romantisk:

Qualis in umbrosos, illuni nocte, viator
  Sylvæ recessus, qui coactus, horridæ,
Huc illuc fertur dubius vitæque viæque,
  Nec se molestis expedit erroribus:
Nutanti inconstans gressu nunc ille vacillat
  Lapsantibus nunc cespitat vestigiis,
Scintillatque acri trepidum formidine pectus
  Quævis ad auræ murmura et susurrulos,

---

[1]) Se 1ste Del, S. 19 ff.
[2]) Se Tillæg, Nr. 8.

Tum quoque, ne denti fiat male præda ferino,
Timet, vel abstruso obruatur gurgite.
Ast ubi jam exoriens patuli fax publica mundi
Diem retexit candidum mortalibus,
Lætus iter cæptum peragit, tandemque cupitos
Gaudet penates cursitans contingere.

Indholdet af Digtet, der indledes med disse Strofer, er da, at ligesaa ilde stedt den Vandrer er, der i en mørk Nat skal færdes gjennem Skovens Tykninger, ligesaa vanskeligt har det hidtil været [for Udlændinge] at finde sig til Rette i Danmarks Historie; men nu vil Pontanus's Værk yde dem samme Tjeneste, som den opgaaende Sol yder den vildfarende Vandringsmand.

Flere af de Vers, Pontanus fik fra sine hollandske Venner, tyde paa en Interesse for Danmarks Historie, der maa sætte os i Forundring. Maaske dog en god Del af Varmen skyldes vedkommende Digteres Følelser for Bogens Forfatter.

Omtrent ved den Tid, som Pontanus havde ventet, var hans Værk færdigt, det vil sige første Del af hans Historie; thi Planen var, at en anden Del, omfattende Kongerne af det oldenborgske Hus, skulde følge efter. — Værkets Titel, der er indrammet i Kobberstik, lyder saaledes:

Rerum Danicarum Historia, Libris X unoque Tomo ad Domum usque Oldenburgicum(!) deducta. Authore Ioh. Isacio Pontano, Regis Historiographo. Accedit Chorographia Regni Daniæ tractusque eius universi borealis Urbiumque descriptio eodem Authore. Cum Indicibus locupletissimis. Amstelodami, Sumptibus Henrici Hondii, Anno 1631.

Skriftet udgjør en anseelig Foliant paa 812 Sider foruden Indices. Tilegnelsen til Kong Christian IV er dat. Harder-

wijk 26. Januar 1631 og indeholder en kort Udsigt over Værkets Indhold tillige med en ligeledes kortfattet Meddelelse om de danske Historieskrivere, der havde været Forfatterens Forgjængere, samt en Tak for det »insigne salarium«, Kongen havde tillagt ham. En særlig Berømmelse ydes Kongens Kansler, Hr. Christen Friis, der for Pontanus havde været, hvad Absalon i sin Tid var for Saxe. — Værket er prydet med Forfatterens kobberstukne Billede, malet 1630 af Brodersønnen Isac Isaxs[1]) og stukket af J. van de Velde. Det er ledsaget af et latinsk Digt af Pontanus selv, hvori han nævner sin Herkomst og i al Beskedenhed udtaler sig om sin Gjerning.

Efter Værkets Fuldendelse sendte Pontanus, som rimeligt var, Kansler Christen Friis et Exemplar. Denne udtalte sin Tilfredshed dermed; men da han tillige sendte nogle Rettelser, lovede Pontanus, at disse skulde blive benyttede i anden Udgave af Værket; thi det var hans Agt, naar 2den Del var færdig, at foranstalte en ny Udgave, trykt med mindre Typer, saa at det hele kunde sammenfattes i ét Bind. Derfor modtog han med Taknemmelighed enhver Bemærkning. Naar Kansleren, hvad der er Vidnesbyrd om dennes store Litteraturkundskab, havde savnet Benyttelsen af nogle fremmede, særlig engelske, Kildeskrifter, saa indrømmede Pontanus, at et og andet Værk maaske kunde være undgaaet hans Opmærksomhed. Han vilde nu med Flid se at faa de af Kansleren paapegede Skrifter til Gjennemsyn. For øvrigt lovede han nu at tage fat paa Udarbejdelsen af Værkets 2den Del om de oldenborgske Konger[2]).

I de følgende Aar arbejdede Pontanus nu paa denne Fortsættelse. Hurtigt fra Haanden gik det imidlertid ikke,

---

[1]) Se Suhms Nye Saml. IV, 78. Dsk. biogr. Lexikon VIII, 322.
[2]) Brev af 29. Sept. (n. St.) 1631. (Tillæg, Nr. 9).

ej blot fordi han maatte passe sin Lærervirksomhed, men ogsaa fordi andre litteræere Arbejder kom imellem. Særlig kan nævnes hans folkeretlige Skrift: »Discussionum historicarum libri II. quibus præcipue quatenus et quodnam mare liberum vel non liberum clausumque accipiendum, dispicitur expenditurque«. Harderv. 1637, 8⁰. Bogen var rettet mod et Skrift af Englænderen John Selden, der i engelsk Handels og Fiskeris Interesse havde villet hævde Fiskere og søfarende en langt friere Adgang til fremmede Kyster og Farvande, end der kunde bestaa med de bestaaende Traktater og de Forhold, der ad historisk Vej havde vundet Hævd. Ved sit Skrift havde Pontanus nu handlet i den dansk-norske Stats Interesse, der gjennem lange Tider stadig var stødt sammen med Englændernes Krav paa fri Adgang til Handel og Fiskeri under Island og de norske Kyster[1]).

Af Breve, som Pontanus 1637 skrev til Kansler Friis, ses, at han da var naaet ind i Frederik II's Historie[2]); men her, hvor han ikke havde Hvitfeldt til Forgjænger, havde han vanskeligt ved at komme frem og maatte anmode Kansleren om Arkivdokumenter, der kunde være vejledende for ham, særlig vedrørende Krigen med Sverig. Om han har faaet, hvad han ønskede, maa vi lade staa hen.

Fra 1. Juli (n. St.) 1638 have vi et Brev til Stephanius, hvori Pontanus klager over, at Alderdommens Skrøbeligheder havde indfundet sig, og at Sygdom ofte bandt ham til Sengen. Om sit Historieværk ytrer han: »Historia nostra Danica, aut ejus saltem tomus alter nondum ad umbelicum est perductus, licet flagitet eum identidem typographus. Sed cunctamur, et cunctantes etiam reddunt obnunciationes aliorum, qui in Danica quoque nostra

---

[1]) Jvfr. Slange, Christian IV's Historie, S. 861—2.

[2]) Se Tillæg, Nr. 11.

nostramque hanc messem, licet haud Dani, falcem injiciunt. Et vidi jam pridem, quæ primos Christianos (quo nomine Regum quatuor censentur) nobis exhibent, sed ejusmodi. in quibus perplura, ne sexcenta dicam, occurrunt, quæ reprehensionem mereantur, idque ex sola rerum Danicarum ignorantia. Quod tamen obiter et inter nos, ne fortasse in noxam cuiquam cedat[1])«.

Vi vide ikke med Vished, hvad det er for en Konkurrent, Pontanus her sigter til; men nok er det, at det gik trøgt med Fuldendelsen af Manuskriptet til 2den Del af hans »Rerum Danicarum Historia«, der først afsluttedes. faa Dage før Forfatterens Livslys udslukkedes[2]).

Af det ovennævnte Brev ses det forøvrigt, at Pontanus var bleven noget foruroliget ved Stephanius's Meddelelse om, at den lærde Islænder Arngrim Jonsen, for hvem han havde stor Respekt, vilde skrive imod hans Antagelse om, at de gamles »Thule« var det samme som Island; men han trøstede sig dog med, at Hovedsagen var, at den historiske Sandhed kom for Dagen[3]). For Resten beklagede han meget, at han af Glemsomhed ikke i sin Litteraturoversigt (i Chorogr. Regni Daniæ) havde faaet Arngrims Navn med, skjønt han paa andre Steder (i Historien) havde omtalt ham med fortjent Højagtelse. Skulde han derfor, som han ønskede, naa til at faa en anden Udgave af Værket besørget, vilde han visselig ikke undlade at medtage Arngrim Jonsen blandt de danske lærde.

I Brevet omtales endvidere, at Pontanus's »Historiæ Gelricæ Libri XIV« forhaabentlig snart vilde udkomme, og

---

[1]) Ant. Matthæi, Sylloge epist. p. 324.

[2]) »Paucis ante mortem diebus Historiam Danicam perduxit ad primordia gubernationis Christiani IV«. (Vita et obitus Pontani p. 13).

[3]) Jvfr. Arngrims Brevvexling med O. Worm, Epist. p. 311—2. 317. 321—2. 332. 334. 338. 339.

Forfatteren havde da ogsaa den Glæde inden sin Død at se den færdig fra Pressen (Harderv. 1639 Fol.). Det er et meget smukt og anseeligt Værk paa henved 1000 Foliosider. I historisk Værd staar det vistnok ikke saa lidt over Danmarkshistorien. Her finde vi, hvad vi der savne, nemlig flere Kaart, der gjøre Situationen tydelig. Det samme kobberstukne Billede af Forfatteren, som ledsager Rer. Dan. Historia, findes ogsaa i Hist. Gelrica. Fortalen er dat. Harderwijk 1. Sept. 1638.

Som det ovenomtalte Brev til Stephanius antyder, og som ogsaa fra andre Sider bekræftes, maatte Pontanus i de sidste Aar af sit Liv kjæmpe med megen legemlig Svaghed; men hans Sjælskraft var dog endnu usvækket, saa han kunde blive ved at arbejde til det sidste, om han end jevnlig maatte nøjes med at diktere fra sit Sygeleje[1]. Han døde Natten mellem den 6. og 7. Oktober (n. St.) 1639[2]. I mange Skrifter henføres hans Død urigtig til Aaret 1640.

Nogen Tid efter hans Død udkom der et smukt Mindeskrift over ham (Vita et obitus Johannis Isacii Pontani, Medicinæ Doctoris et in illustri Gymnasio Gelro-Velavico Philosophiæ ac Historiarum Professoris, Sereniss. Daniæ Regis, et Ducatis Gelriæ Historiographi. Hardervici 1640. 4⁰). Heri gives der en meget tiltalende Karakteristik af ham som Lærer og som sædelig Personlighed. Han var en Mand, der var rig paa litterære Planer; en Del deraf fik han udført, meget maatte han lade ufuldendt.

Skriftet, der er ledsaget af en Række Sørgedigte over Pontanus, er formodentlig forfattet og udgivet af hans

---

[1]) Ant. Matthæus: Sylloge epistolarum, p. 211.

[2]) Vita et obitus Bontani, p. 14: »Circa medium noctis, quæ septimum Octobris præcedebat«. Nyenhuis omskriver denne Angivelse til 7. Oktober, som svarer til 28. September efter gammel Stil, der da brugtes her i Landet.

fortrolige Ven, Ernst Brinck, Borgmester i Harderwijk og Bibliothekar ved Gymnasiet sammesteds[1]. Et af Digtene (af A. Buchelius, Jurist i Utrecht) begynder med følgende Strofer:

Hic jacet exiguâ magnus PONTANUS in urnâ,
Corpore qui parvus, magnus at ingenio.

Ved disse Ord mindes vi om, at Lyskander mange Aar tidligere i sin utrykte Bog om danske Skribenter, som Buchelius ikke kan have kjendt, havde karakteriseret Pontanus som »Vir corpore exilis, sed ingenio maximus[2]«. Her er altsaa samstemmende Vidnesbyrd om, at Pontanus af ydre Skikkelse kun har været lille. Ligesaa samstemmende ere Vidnesbyrdene om, at han har været en brav og retskaffen Mand. Men det er maaske nok rigtigt, hvad der et Steds siges om ham: »Er war mehr gemacht zu compiliren, als selbst zu erfinden[3]«. »Multum operæ, parum salis«, siger J. P. v. Ludewig om Pontanus i sine »Reliqviæ Mnscr., omnis ævi«, idet han i Dommen over ham som dansk Historieskriver ytrer: »Parum (Meursio) melior, licet plenior«. Dette kan tjene til Modvægt mod den yngre Hans Svanings højtravende Vers:

Pontanus Danos, Trojanos scripsit Homerus;
Magnus hic est Græcis, major at ille Gothis.

Hvem der ellers vil læse Elogia over Pontanus, kunne vi henvise til Johs. Mollers Samling af saadanne i hans Tilføjelser (Hypomnemata) til Alb. Bartholins Bog om danske Skribenter (Bibl., Septentr. eruditi I, 271 sq.).

I Udlandets talrige biografiske Værker og Litteratur-Lexica vil man sædvanlig finde Pontanus opført blandt

---

[1] Se nærv. Skrift, 1ste Del. S. 26. Pontani Poemata, p. 51. 147.
[2] Rørdam, Klavs Lyskanders Levned og Bog om dsk. Skrib. S. 267.
[3] J. G. Grohmann, Neues hist. Wörterbuch VI, 207.

det 17de Aarhundredes notable Lærde. En af de udførligste Meddelelser om ham læses hos Nicéron, Memoires pour servir à l'histoire des hommes illustres. Vol. XXXII. (Paris 1735). I Aarene 1734 ff. arbejdede den lærde F. A. Reinboth i Slesvig paa en udførlig Skildring af Pontanus's Levned og litterære Fortjenester. Erik Pontoppidan siger 1741 i sit Værk »Gesta et vestigia Danorum extra Daniam«, II, 419, om Pontanus: »Vitam ejus curiose et sollicite conscriptam breve debebimus Nobilissimo & Eruditissimo Dno Reinboth Slesvicensi, testibus nuperis ad nos literis«. Skriftet naaede dog aldrig sin Fuldendelse, men Forfatterens med en saare fin Stil skrevne Optegnelser gjemmes nu i Thottske Saml. 1957 a 4⁰. De have dog ikke ydet os nogen væsentlig Vejledning.

To hundrede Aar efter, at det første Mindeskrift over Pontanus var udkommet, udgav T. Bodel Nyenhuis i et hollandsk Tidsskrift[1]) en med ikke ringe Omhu samlet Monografi, »Levensbijzonderheden van den Nederlandschen Geschiedschrijver Johannes Isacius Pontanus«. Allerede Titelen antyder, at Forfatteren dog kun i mindre Grad har taget Hensyn til Pontanus's Virksomhed som dansk Historieskriver.

En Datter af Joh. Is. Pontanus, Anna, var gift med Dr. jur. Antonius Matthæus, Professor i Retsvidenskab først i Harderwijk og senere (fra 1634) ved Universitetet i Utrecht († $^{25}/_{12}$ 1654)[2]). Deres Søn, Ant. Matthæus den yngre, der døde 25. Aug. 1710 som Prof. juris i Leiden, synes at have arvet Morfaderens historiske Sands og har gjort sig fortjent af dennes Minde ved, især efter de af

---

1) Is. An. Nijhoff, Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde. Arnh. 1840. II, 81—109.

2) Pontani Poemata, p. 59, v. d. Aa. Biogr. Woordenb. d. Nederlanden.

ham efterladte Koncepter, at udgive en Del af hans Breve[1]). Den efterladte 2den Del af Danmarkshistorien var der derimod ingen af Slægten, der tog sig af. Grunden hertil maa tildels søges i den Omstændighed, at Kansler Christen Friis til Kragerup døde (1. Oktober 1639) i de samme Dage som Pontanus — den anden Historiograf, Danmark havde hentet fra Holland, Johannes Meursius, var død nogle Dage tidligere[2]). Imidlertid kom Manuskriptet dog her til Landet og henlagdes i Universitetsbiblioteket, hvor en og anden benyttede det. En Efterretning deri kriticeres t. Ex. af H. G. Masius i hans Epistola ad Bart. Botsaccium (p. 14). Fr. Rostgaard lod 1689 det hele afskrive. Det lader ogsaa til, at der er andre, som have taget Afskrifter af større eller mindre Partier deraf; i alt Fald findes i Kallske Saml. 78 Fol. en Del af Christiern I's Historie, og Lic. jur. Johan Hübner d. y. i Hamborg udgav 1728 (i Hannover) Christian III's Historie efter en daarlig Afskrift, han var kommen i Besiddelse af. Nogle Aar derefter besørgede Dr. med. Jørgen Kryssing i Flensborg Frederik II's Historie udgiven efter Rostgaards Afskrift, der 1726 var kommen i Grev Christian Danneskjolds Eje. Kryssings Udgave, trykt i Flensborg 1735 i 4⁰, er forsynet med en udførlig og interessant Indledning, der viser, at denne Læge besad et ualmindelig godt Kjendskab til Kilderne til Frederik II's Historie.

---

[1]) Antonius Matthæus: Andreæ Alciati ad Bernardum Mattium Epistola. Accedit Sylloge epistolarum Giphani, Vulcani, Tychonis Brahe, Scriverii, Pontani, Vossii (etc.). Lugd. Bat. 1695, 8⁰ og 1708, 8⁰. Hagæ Com. 1740. 4⁰. Brevene ere uden nogen som helst Orden blandede mellem hinanden. — Ant. Matthæus: Veteris ævi Analecta. 1698—1710, 8⁰ (10 Voll.). Hagæ 1738. 4⁰ (5 Voll.). Brevene findes især i Slutningen af sidste Bind.

[2]) Meursius Dødsdag angives sædvanlig som 20. Sept. 1639; men hos Grundtvig, Medd. fra Rentekammerarkivet 1872, S. 182, som 22. Sept.

Efter at Opmærksomheden saaledes fra forskjellige Sider var bleven henledet paa Pontanus's efterladte Værk, optog Kansler E. J. v. Westphalen 1740 hele 2den Del af »Rerum Danicarum Historia« i sine Monumenta inedita rerum Germanicarum. præcipue Cimbricarum et Megapolensium II, 714—1229, idet han tillige i Fortalen (S. 48—52) leverede udførlige Oplysninger om Forfatteren.

Ved denne Offentliggjørelse af Pontanus's efterladte Værk blev den af Gram paatænkte fuldstændige Udgave af hele Danmarkshistorien foregreben. Herom har Gram 1744 selv meddelt følgende i en Skrivelse til Greve J. L. Holstein:

»For nogle Aar siden havde jeg destineret til Publication den anden u-ederede Tomum af Pontani Historia Danica, hvoraf det originale Mnscr. findes hos os. Afgangne Justitsraad Schnell opholdt sig samme Tid i Holland og havde paataget sig at skaffe en Forlægger dertil. som og vilde trykke baade den første og anden Tome af bemeldte Pontani Arbejde i vores Historie, tillige med nogle andre af samme Mands Skrifter, der ere blevne rare. Justitsraad Reinboth i Slesvig tilbød at ville skrive Pontani Memoriam et Vitam hel vidtløftigen, som skulde følges med i samme Edition, og hvortil han prætenderede at have flere Subsidia end vi andre. Jeg præparerede til forbemeldte Dessein en god Copi af bemeldte secundo Tomo ex ipsius auctoris Codice, som kostede mig over 40 Dlr. i Papir og Skriverløn, confererede den siden Ord fra Ord, og sendte den saa til Holland. Der ligger den endnu; thi Forlæggeren, som Schnell havde lovet at persvadere, forandrede sit Sind. Nu er det og endelig bleven forgjæves at paatænke, efter at Kansler Westphal i Kiel haver udi sit andet Volumine rerum Cimbricarum ederet

[1]) C. Bruun. Fred. Rostgaard I, 13 Not.

den hele bemeldte Tomum secundum Pontani, endskjønt efter et slettere Exemplar, og langt fra ikke saa accurat, som min Copi var bleven[1])«.

Den franske Litterat J. B. des Roches de Parthenay skal have tænkt paa Udgivelse af Pontanus's Værk[2]); men Udførelsen af hans Plan er vel ogsaa bleven foregrebet ved Westphalens Udgave, der nu blev den, gjennem hvilken 2den Del af Pontanus's Rerum Danicarum Historia blev bekjendt for den lærde Verden her og i Udlandet.

Vor Pontanus havde haft to Sønner af Navnet Isak; men de vare begge døde i deres Barndom, den sidste i den pestagtige Epidemi 1629. Senere forekommer der en Isak Pontanus, og da han en Tid var knyttet her til Landet, vil det maaske være rigtigt kortelig at omtale ham, skjønt det næppe kan antages, at han har været en Søn af Dr. Johan Isaksen Pontanus. Han nævnes 1648, da »han blev befordret til Proponent hos Remonstranterne« i Holland. Aaret efter blev han Præst for den remonstrantiske Menighed i Frederiksstad ved Ejderen. Men 1652 vendte han tilbage til sit Fædreland og blev Præst først i Briel og siden i Amsterdam, 1703 emeritus, døde 1711. Han omtales som en veltalende Prædikant og har efterladt flere Skrifter[3]).

Som en Mærkelighed kan det endnu omtales, at 1629, altsaa medens Pontanus levede og var dansk Historiograf, var der en anden Nederlænder, der fik Bestalling i lignende

[1]) C. Bruun i Danske Saml. 2. R. I, 374.

[2]) Moréri, Dictionnaire, u. Pontanus. Om des Roches s. Dsk. biogr. Lex. IV, 247.

[3]) Moller, Cimbria lit. II, 656. v. d. Aa, Biogr. Woordenboek XV, 408.

Egenskab. I en Registrant over »Krigsbestallinger« fra Christian IV's Tid (i Rigsarkivet) findes nemlig følgende Notits:

Historiographi Bestallung auf D. Nicolaum von Wasnar sub dato Copenhagen den 9 Augusti 1629, soll jährlich haben zweyhundert und fünfzig Rthr. in specie.

Dette er alt, hvad der i Registranten findes om denne Sag, og noget senere Spor af denne ny Historiografs Virksomhed har Tiden ikke levnet os paa Grund af hans snart efter paafølgende Død. Imidlertid vil det dog være paa sin Plads her at fremdrage, hvad vi ellers vide om den nævnte Mand, og hvad der med god Grund kan formodes om Anledningen til, at han fik Bestalling som Historiograf.

Nicolaes Janszoon van Wassenaer var Søn af en hollandsk Præst, Jan Claeszoon v. Wassenaer, og maa være født i sidste Fjerdedel af det 16. Aarhundrede. Efter med Statsunderstøttelse at have studeret i Genf blev han Konrektor i Harlem (skal have været her til 1621), og udgav »nogle historiske Traktater« om Harlems Belejring, i græske Vers[1]). Derefter nedsatte han sig som praktiserende Læge i Amsterdam og udgav »Een Turcksche Cronyk«, Amst. 1723, i Folio, og »Ars medica ampliata«, Amst. 1624. Hans Hovedfortjeneste bestaar dog i de ypperlige Bidrag, han har givet til Samtidens Historie fra Begyndelsen af Aaret 1621 og videre frem, Aar for Aar, saa længe han levede. Titelen paa første Bind er: »Historisch Verhael alder ghedenck-weerdichste geschiedenissen die hier en daer in Europa — — van den beginne des jaers 1621 tot den Herfst toe voorgefallen syn, door Doct.

[1]) v. d. Aa, Biogr. Woordenboek der Nederlanden XX, 56 f. Jöcher, Gelehrtenlexicon IV, Sp. 1825.

Claes[1]) Wassenaer 1622«. Amst. 4⁰. — Fra den Tid af, da Christian IV tog aktiv Del i Trediveaarskrigen, meddeler »Historisch Verhael«, der udgjør en Række Kvartbind, en Mængde Efterretninger vedrørende Danmark og de Danskes Krigsforetagender[2]), undertiden ledsagede af Illustrationer; saaledes findes foran i 10de Bind (1626): »Optocht des Doorl. Konicks van Denemarcken van Rodenburch naar Brunswijck en Wolfenbuttel«; paa Titelbladet til Bindet Okt. 1627 — Apr. 1628 en Fremstilling af den danske Konges Erobring af Femern; paa Titelen til Bindet Apr. — Okt. 1628 et Billede med Underskrift (hollandsk): Stralsunds Undsætning af den danske Konge. Under Maj 1627 fortælles om Hertug Ulriks Udenlandsrejse og hans festlige Modtagelse hos Hertugen af Oranien og senere hos den franske Konge[3]), derhos gives en Stamtavle over Kong Frederik II's Efterkommere.

Den sympathetiske Opmærksomhed, der saaledes i Skriftet vises for Danmark, antyder formentlig noksom, hvad der var Grunden til, at Wassenaer fik den ovennævnte Historiografbestalling. Da han imidlertid allerede døde den 29. September (n. St.) 1629[4]), fik Udnævnelsen ingen virkelig Betydning. Det af ham saa vel begyndte historiske Tidsskrift fortsattes endnu et Par Aar af Barent Lampe, Læge i Amsterdam, men sluttede, saa vidt vides, med Aaret 1632.

---

[1]) Paa Titlerne i de følgende Dele: Niclaes.

[2]) Historisch Verhael citeres hyppig i A. H. Lackmann's Einleitung zur Schleswig-Holsteinischen Historie III.

[3]) Se nærv. Skrift, 2den Del S. 17 ff., hvor dog Wassenaers Notits ikke er benyttet.

[4]) Underligt nok kjender hverken v. d. Aa eller Jöcher Wassenaers Dødsaar, skjønt baade Aar og Dag ere indførte ved Slutningen af det sidste af de Bind af »Historisch Verhael«, som Wassenaer havde begyndt Udgivelsen af.

Tillæg.

Breve fra Pontanus til Kansler Chr. Friis til Kragerup.

Efterfølgende 12 Breve, der vise os Gangen i Pontanus's Arbejde i den danske Historie, ere samlede sammen fra forskjellige Sider. De meddeles her, ordnede efter Affattelsestiden, ikke blot fordi de yde en god Vejledning til Kundskab om den kongelige Historiografs Syslen med vort Fædrelands Historie, men ogsaa, og ikke mindst, fordi de give et hidtil lidet benyttet Bidrag til Forstaaelse af den fremragende Plads, som Kansler Christen Friis til Kragerup i sin Tid indtog med Hensyn til Fremme af alt, hvad der kunde tjene til at løfte den fædrelandske Litteratur til et højere Standpunkt. Jeg har paa andre Steder allerede søgt at paavise dette[1]) og er derfor glad ved at kunne føje disse ny Blade ind i den brave Kanslers Hæderskrans. Naar Hans Gram etsteds siger, at Chr. Friis var lige saa godt hjemme i Historien som nogen, hvis egentlige Kald det var at sysle dermed, saa viser denne Ytring formentlig, at han har kjendt disse Breve, om han end ikke har gjort nogen speciel Brug af dem.

I de af Pontanus's Breve, der ere gjengivne efter trykte Kilder, er undertiden et og andet her udeladt, som nu er uden Betydning, medens de efter hidtil ubenyttede Originaler aftrykte Breve ere meddelte fuldstændig, som de foreligge.

---

[1]) Foruden min Skildring af Chr. Friis's Levned i Dansk biogr. Lexikon V, 407 ff. henviser jeg her især til mine Skrifter om Klavs Christoffersen Lyskander og Anders Christensen Arrebo. Ogsaa andensteds har jeg leveret enkelte Bidrag til dette Emnes Oplysning.

1.

Octiduum iam et ultra est, quod de rebus meis ad tuam Magnificentiam perscripserim. Inde Hardervico Amsterodamum veniens confestim typographum Jansonium compellavi de opere et negotio magistri Longomontani[1]. Respondit ille, se manuscriptum, quod acceperat, D. Longomontano per nauclerum remisisse, ut dilucidiore charactere de novo describeretur, et figuræ debito modo collocarentur, malle se librum non excudere, quàm vitiosè excudere. Me verò cum id mirari vel potius indignari videret, quod inconsulto eo, à quo librum accepisset, librum remisisset, existimabat, se per filium nuper et nunc per literas ad ipsum D. Longomontanum ità suum consilium aperuisse, ut non dubitet, quin idem quoque sit approbaturus D. Longomontanus. Quod si sit, bene res habet. Ego interea non potui, quin animi mei sensum et hoc tam inopinatò mihi obiectum tuæ Magnificentiæ significarem. Nam sanè, mihi si id aperuisset, librum quidem recepissem; sed cum alijs typographis sive hîc sive Lugduni Batavorum prius egissem, et operam fortasse suam non denegassent. Quidquid est, me ante omnia de isto suo consilio certiorem facere debuisse existimo. Nunc cum factum infectum fieri nequeat, me saltem apud tuam Magnificentiam et D. Longomontanum excusatum haberi velim,

Tuæ Magnificentiæ
deditissimus
Johannes Jsacius Pontanus.

Amsterodamj MDCXX Martij XIX[2].

Agunt omnia Hispanus et pontificij, ut ab instituto diverti possint Bohemi et ipse Bohemiæ rex Fredericus, et eum quoque in finem missum hoc tempore intelligimus ab Hispano legatum ad magnæ Britanniæ regem; quum paulo ante eòdem

---

[1] Af et følgende Brev fremgaar, at det er Chr. Longomontanus' »Astronomia Danica«, der er Tale om. Bogen udkom 1622 i Amsterdam.

[2] Dateringen i Pontanus' Breve er efter ny Stil.

advenisset dominus de Donauw, quem iam iteratò idem Bohemiæ rex ad socerum suum, Britanniæ magnæ regem, ablegavit. Vterque haud dubio diversa suasurus accedit: ille ut pacificatorem regem ad mitiora consilia et compositionem inflectat; hic verò, ut arma et militum manum expediat, adsitque genero adversus imminentia.

Udskrift: Nobilissimo, amplissimo ac magnifico viro, domino Christiano Frijs, domino in Cragerup, serenissimi Daniæ, Norvegiæ etc. Regis Cancellario magno.

Haffniæ.

Original i Rigsarkivet.

2.

S. P. Magnifice D. Cancellarie. Post asperam istam et diuturnam hiemem, quæ et lente soluta est, longiori usus silentio fui. Nunc vere adventante et aperto marj cum Deo ad officium redeo, et tuam Magnificentiam consvetis literarum alloquijs ex intervallo reviso. Libros illos metrice olim ab Erasmo Læto conscriptos, unà cum Daniæ chorographiâ, quam delineare quondam cœperat Andreas Velleius, à me nuper expetitos, quamvis nondum acceperim, sperabo tamen, si modò haberi possint adminiculante tuâ Magnificentiâ, me propediem obtenturum, præsertim quia seriò mox ad chorographica vertere stilum constitui. Tenet quidem adhuc finis historiæ Canutianæ, quam Saxo noster inabsolutam reliquit. Sed ei quamprimum colophonem imposuero, ad res Waldemarj II me conferam, horis interim subcisivis nonnihil quoque temporis tributurus chorographicis totius regni meditationibus. Hæc privata. Ad publica quod attinet, de ijs certi aliquid scribere divini foret, ità cæca nunc omnia et involuta, nec ipsis, qui ad clavum sedent, satis explorata. Induciarum enim, quæ jam cis paucos dies ad finem eunt, hæret negotium. Et licet ad arma spectare videantur utriusque partis studia et apparatus, sunt tamen alia, quæ diversum suadeant, aliaque vicissim aliter. Occupatâ etiam nuper Pragâ exulat Bohemiâ novus rex, et ipse præterea

Palatinatus sui finibus per Spinulam exclusus et à Cæsare quoque proscriptus, quid? nisi sua repetiturus ad arma simul confugiet. Atque id dum fit, involvet et illigabit optimum principem πολέμου κλόνος αἶεν ἄπαυστος belli sine fine catena. Nam et Betlehem[1]) fæderatus eius, ut vincat, aut saltem ne vincatur, vel ipsum Acheronta movebit. Et est ad manum et nutum ei vicinus Turca, Christiani nominis hostis, quem, ille si concitet, licebit Germaniæ jam diu pacatæ exequias eamus. Sed aderit, quod est sperandum, ἀπὸ μηχανῆς deus, et hæc, quæ imminere videntur, sæva ac tragica in melius ac mitius convertet. Qui et ipse ter opt. max. tuam Magnificentiam quàm diutissime salvam ac florentem servet ac sospitet. Dabam Hardervici VIII Kal. April. MDCXXI.

Salarium, quod mihi à Regiâ Maiestate clementer est designatum, si tua Magnificentia ut anno superiori vel fratri[2]) vel huic, qui has adfert, mercatori Harderviceno, ubi dies solutionis comparuerit, sub specie dalerorum imperialium adnumerari curaverit, in solutum acceperim.

Astronomia Danica M. Longomontani jam depropriatur[3]) ad editionem, et uti mihi significari typographus curavit, pars prima propemodum est absoluta. Nec ambigam, quin proximis nundinis autumnalibus nimirum habituri simus opus totum typis descriptum.

Tuæ Magnificentiæ
deditissimus
Joh. Jsacius Pontanus.

Udskrift: Nobilissimo, amplissimo ac magnifico viro domino Christiano Frijs, toparchæ in Cragerup, equiti aurato, serenissimi regis Daniæ, Norvagiæ etc. Cancellario.

Haffniæ.

Original i Rigsarkivet.

---

[1]) Den bekjendte siebenbürgske Fyrste Bethlen Gabor.

[2]) Den ovenfor, S. 3. omtalte Peiter Isaksen († 1625), angaaende hvem Pontanus taler i sin Rer. Dan. Hist. p. 728.

[3]) Er vel en Skrivfejl for: deproperatur.

3.

Commodum ad Magnificentiam tuam literas miseram, quibus et fasciculum adjeceram chartarum partem historiæ nostræ Daniæ continentium res tantum Canuti Magni etc. ad usque tempora Valdemari primi per annos circiter centum et quinquaginta serie continua deductas, cum ecce regiæ literæ ad me delatæ sunt, ex quibus Majestatis ipsius clementem erga nos favorem percepi, cum adhortatione aut jussu potius, ut opus historicum rerum Danicarum, quod ante quadriennium circiter concinnandum suscepi, oportune ad colophonem deducere adlaborarem. Absolutoque eo me præsentem in Dania sisterem assumpta ea ipsa, quam dixi, opella nostra. Hæc regiæ voluntatis indicatio quantum nos excitarit et calcar currentibus addiderit, malim re ipsa quam verbis demonstrare. Et cum me etiam ex tempore ad obsequendum ipsius Majestati paratum esse debere agnoscam, nunc tamen obstat et inhibet operis suscepti modulus, et quod id ultimam adhuc manum desideret. Interim quodcunque concinnatum inque promtu est, omnem movebo lapidem, ut munde descriptum semper ad manum sit, quo Regiæ Majestatis voluntati tuæque Magnificentiæ in omnem eventum possit satisfieri. Sperabo, si Deus vires et valetudinem porro concedat, me quæ restant feliciter ad finem perducturum. Interim Magnificentiam tuam oratam habeam, ut super iis, quæ proxime transmisi, suum sensum communicare, et quid deinceps, quod ad regias literas faciendum existimet, nobis quam benigne aperire, aut saltem hac vice nostram apud Regiam Majestatem excusationem suscipere haud degravetur. — — Deus opt. max. tuam Magnificentiam quam felicissime servet ac sospitet. Dat. Hardervici MDCXXII. Apr. XII.

Joh. Isacius Pontanus.

Astronomiam Danicam D. Magistri Longomontani ante aliquot septimanas ipsi transmissam et exemplaria perplura ad nundinas Francofurtenses esse delata mihi nuper typographus significari curavit. Salarium, quod nobis a Regia Majestate clementer est designatum, ut tua Magnificentia, ubi dies solutionis

comparuerit, quemadmodum anno superiori, vel fratri vel fido alicui mercatori nostrati, sub specie dalerorum imperialium, adnumerari faciat, obnixe admodum peto etc.

Forhen udgivet af Antonius Matthæus i Sylloge epist., Nr. CXI.

4.

Magnifice Domine Cancellarie.

Tuæ Magnificentiæ literas, quæ festo divi Michaëlis, id est 29 Septembr. datæ, cum adjuncto manuscriptorum, quos tuo Magnificentiæ transmiseram, librorum fasciculo, sub finem demum Novembris accepi. Quapropter ignoscet tua Magnificentia, quod et serius ad eas respondeam, et simul Procopium, quem sibi mitti petiit, his non adjunxerim. Nam Græco-Latinus Procopius diligenter a me quæsitus nullibi haberi potest. Et editus est primum hic author ante annos aliquot Augustæ Vindelicorum opera clarissimi viri Davidis Hoeschelii Græce, multis locis, quam sunt vulgatæ editiones, quarum etiam in bibliopoliis vix ullæ prostant, auctior. Nec adhuc est, qui eum, ut ab Hoeschelio est editus, Latine reddiderit. Hujus Græcæ inquam editionis penes me exemplum est, idque nunc etiam, modo naves ingruente hac hyeme Daniam ullæ commeassent, tua Magnificentia habuisset; terrestri autem itinere mittere nec occasio semper est, nec tutum isto præsertim tempore. Expectabo itaque, nisi certi se homines offerant, ver proximum, et mari, volente Domino, transmittam. Mihi interea aliud advehendum Francofurto proximis nundinis curabo. — Ex literis porro tuæ Magnificentiæ agnosco subsecivi aliquid temporis tuam quoque Magnificentiam nostris inspiciendis impendisse, gratiasque habeo quam maximas. Nec deero suis locis, quæ notantur, oportune recolligere et ad eum modum, ut tua Magnificentia præscribit, quantum poterit, constituere. Hallandos subinde Hallandenses nominavi, ut Zelandos Zelandenses Saxo noster. Vendos vero, quos ille fere Slavos ubique vocat, Vandalos ut plurimum dixi, secutus non tam Crantzium et alios, quam Helmoldam præcipue, authorem istius gentis et Saxone

ipso Grammatico antiquiorem. Ait et is initio statim lib. 1. cap. 2. »Vbi finem facit Polonia, pervenitur ad amplissimam Slavorum provinciam, eorum qui antiquitus Vandali, nunc autem Vinithi sive Venuli appellantur. Horum primi sunt Pomerani« etc. Quibus etiam verbis, »nunc Venithi sive Vinuli appellantur«, dubium haud sit voluisse eum Vendos intelligi. Et Ptolomæum, qui gentis ejusdem Balticum maris sinum Venedicum dicit, haud alium quam Vendicum cepisse, errarique passim vicinitate harum vocum, ut sunt Heneti, Venedi, Vendi et Vandali. Saxo, qui tantum Slavos vocat, seu potius tua Magnificentia, quæ Vendos insuper dicit, quo respiciat, facile conjectura assequor ex Procopii præsertim citato loco, qui Gothos et Vandalos, licet diversi fuerint populi, unam tamen gentem origine existimat ob linguam et sacra, quæ singulis eadem, adeo ut Vandali, si Boreæ pene extremi gens fuerint, non ex illo Germaniæ littore, sed ex inferiori et Boreo axe, unde ipsi Gotthi accersendi. Cujus nec vanum indicium sit Vendsysel, Jutiæ sive Guthiæ borealis districtus, quem Saxo noster Vendalium semper vocat. Ut ita quoque Daniæ regum tituli ea pars, qua Gothorum Vandalorumque reges dicuntur, non ut opinantur plerique ad Gothos partim, partim ad hos Germanici littoris Vandalos seu Vendos, armis eorundem Regum subactos, sed ad unum eundemque, si originem videamus, Boreæ interioris cum Gothis populum sit referenda. Sed hæc adductis præterea ac discussis Plinii aliorumque de Vandalis authorum locis uberius propiusque pertractabimus, ubi ad chorographica et operis totius primam partem volente Numine venerimus[1]). Nunc restat Erici Pomerari vita resque ejus domi forisque proxime nobis pertractandæ, ut ita iis absolutis Christophorus Bavarus, ex prima hac et Aboriginum Daniæ Regum prosapia postremus, hunc etiam primum tomum suo fine coronet, colo-

---

[1]) Paa denne Tid var det altsaa endnu Pontanus's Tanke at ville sætte disse Undersøgelser som Indledning til Historien. Siden forandrede han sit Forsæt og satte dem med Chorographien sidst i Værket.

phonemque imponat. De quo deinceps in mundum redigendo, descriptis prius, qui secundam adhuc manum efflagitant, Christophoro II. Valdemaro III. Olao et Margareta, quorum Valdemarus et Margareta haud paucis foliis absolvuntur, omnem quam potero navabo operam. Deus interim opt. max. tuam Magnificentiam quam felicissime servet ac prosperet. Dabam Hardervici X. Decembris M. DC. XXIII.

Joh. Isacius Pontanus.

Forhen udgivet af Antonius Matthæus i Sylloge epist. Nr. XCVIII.

5.

Quod anno superiori datis sub Decembris initium literis tuæ Magnificentiæ significavi pollicitusque fui, Procopium scilicet Græcum ex editione Hoescheliana me primo statim anni seqventis vere, primisque navibus, quæ in Daniam erant soluturæ, transmissurum, id nunc concedente numine præsto. Poteritque tua Magnificentia eo exemplari uti, frui ut suo, cum ipse per librarios nostros aliud mihi Francofurto curandum mandaverim. Quod ad opus nostrum, id jam ex immenso et vasto veluti Oceano eluctari incepit, et Oldenburgicam domum ac novum illud stemma resque seculo nostro propriores ingredi, absoluta Aboriginum primorumque Regum longa serie. Quo in ordine postremus est Christophorus Bavarus, qui parti huic primisque illis heroibus colophonem imponet. Post hæc regnorum Daniæ Norvegiæque chorographica descriptio aliquam etiam manum postulat. Suntque in promtu collecta nonnulla, quæ eo spectant, videboque, quid vetus variaque lectio solique natalis propior inspectio addere priorum conatibus possit, quamvis eiusmodi hæc sint, ut repetita identidem ac iterum iterumque visa inquisitaque adjicere semper aliquid antedictis queant. Quocirca et vestram aliorumque ac præsertim virorum doctorum, qui in partibus regni utriusque remotioribus degunt, implorandum hic opem habeam. Sed de his fortasse alias. — — Hardervici XIX. Mart. M. DC. XIV.

Joh. Isacius Pontanus.

Forhen udgivet af Antonius Matthæus i Sylloge epist. Nr. CXII.

6.

Magnifice Domine Cancellarie!

Literas tuæ Magnific., scriptas 18. Septemb., jam ante quatriduum accepi opido gratas acceptasque. Ex iis enim Magnificentiam tuam meliori valetudini post tenuem illam, qua aliquamdiu est usa, esse restitutam intellexi, tum et nostri colere memoriam, cum earum præsertim rerum, quæ ad Danicam historiam, cujus nobis provincia demandata, spectant, tam amice tamque sedulo mentionem injiciat, nosque ad editionem priorum aliquot partium cohortetur, et animum, quod dicitur, currenti addat. Nam ego, quantum in me erit, occasioni non deero. Et rite simul ordineque tua Magnificentia id præterea curæ nostræ esse debere commonstrat, ut omnia nitide et ornate, talibusque typis prodeant, qui opus etiam ipsum commendare hac parte possint. Unde et agere cum chalcographis cœpi, animumque eorum tentavi, comperique non abhorrere ab excusione operis, modo id integrum et absolutum ipsis edendum permittatur. Sed iterum propriusque tentabo, quid obtinere apud Elsevirios ac bibliopolas Leidenses queam. Nam hic Hardervici, ubi ago, non est ea officinæ typhographicæ ratio, nec ille typorum delectus, ut iis in publicum prodire e re putem. Præstaret itaque differre paulatim editionem, quam eam nosque prostituere ac præcipitare. Interim aliquam particulam seorsim, et ex toto opere selectum quiddam, si apud nos describi typis fecerim, quomodo et alios fecisse, et Ubbonem Emmium ac Thuanum, qui omnia exinde junctim publicarunt, haud refugiendum existimem, cum ita aliorum censuras intelligere, quod fecisse expositis in publicum tabellis pictorum etiam principem ferunt, atque explorare virorum præstantium judicia, imo et expectare hoc pacto eos ad symbola sua conferenda. oportunum fuerit. Sed de re tota amplius cogitabo, expectaturus simul quid tua porro Magnificentia faciendum statuat. Interea misissem hoc tempore Christophorum II. quem describi curavi, ut et filium ejus Waldemarum ultimum, modo certus obtigisset nuncius. Quem ubi nactus ero, id quicquid

est ad tuam Magnificentiam veniet. Nunc quos sibi transmitti tua Magnificentia Gothicarum rerum scriptores petit, eos uno volumine, forma libri, quæ est octava, omnes mitto, exceptis Idatio et Aurelio Cassiodoro. Quorum Idatius non quidem historiam Danicam, ut Draudii index habet, sed breve paucarum plagellarum Chronicon inscripsit, quo Gothorum Vandalorumque ut et aliarum gentium exoticarum persequitur bella, quæ a tempore statim Theodosii Augusti Hispaniam divexarunt. Quod ipsum chronicon suo, quod edidit, Eusebii Chronico inseruit præter cetera Josephus Scaliger hoc titulo: Idatii Lemicensis in Gallæcia episcopi Chronicon continuans derelicta ab Hieronymo. Nec alius fere est, qui Aurelius Cassiodorus de gestis Gothorum inscribitur. Est enim hoc ipsum quoque simile Chronicon, habeturque inter ejus opuscula, quæ duobus voluminibus in forma VIII. sunt excusa Lutetiæ Parisiorum anno M. DC. Gothos porro Danosque unam gentem esse haud absone adstruere Magnificentia tua conatur ex Vitungis populis, qui haud alii quam Vitæ aut Guthæ sive Guthones fuerint, quique hodie, I. pro G. posito, Jutones vulgo et Jutlandi appellantur. Et idem quoque haud leviter juvat, quod illi ipsi Vitungi Suidæ et aliis authoribus Juthungi nominentur, et populus intelligatur, qui a Borea veniens Istrum trajecit. Ambrosius in epistolis sæpius etiam eorum mentionem facit, nec aliter quam Juthungos nominat. A Borea autem Danubium versus profectos præter authorum testimonia clarum facit, quod refert tua Magnificentia de territorio seu nomarchia Chersonesi Cimbricæ Vidung-herrit dicta, sicut et Veseherrit dioesesis in eadem Chersoneso a tua quoque Magnificentia adducta Vesegotthorum memoriam manifesto refricat, accedente præsertim Sidonii Apollinaris calculo, qui Vesegotthos ut plurimum simplici hac voce Vesos appellat. — — Sed hæc talia libro operis nostri primo reservabimus, rogantes interea Magnificentiam tuam, ut data occasione studia nostra excitare, ac eruditissimis ejusmodi selectisque suggestionibus suis instituere ornareque deinceps copiolas nostras haud intermittat. Deus opt. max. tuam Magni-

ficentiam quam felicissime servet ac prosperet. Dat. Hardervici 18 Octobr. 1624.

Joh. Isasicus Pontanus.

Forhen udgivet af Antonius Matthæus i Sylloge epist. Nr. XCV.

7.

Librum illum nostrum manuscriptum, quem tuæ Magnificentiæ superiori autumno transmiseram, Chorographica et ea, quæ ad antiquitates gentis Danicæ spectant, potissimum complectentem recte ad me retulit, cui tua Magnificentia eum perferendum tradiderat. Multasque tuæ Magnificentiæ grates gratias memini, quod eum percurrere ac suis selectis observationibus exactaque lima illustrare sparsim atque annotare haud gravata fuerit. Delectavit sane haud uno loco tuæ Magnificentiæ sententiam de obscurioribus ac dubiis quibusdam locis propius intelligere. Quæ et ejusmodi fuit, ut vel firmarit nostram juveritque, vel etiam de nonnullis ulteriorem cogitandi occasionem suppeditarit. Nec displicet initio statim de Dahis Parthorum gente Magnificentiæ tuæ annotatio, si præsertim (quod et addit tua Magnificentia) linguam Parthorum respiciamus, tam multa cum lingua Danorum habentem convenientia. Quibus si modo accederet gentium commigratio, et simul transitus in has oras Daharum certa demonstratio, haud parum id momenti hæsitantibus adferret. Nam esse Japethi et Gomeri posteros Germanos Boreæque populos cum fateantur omnes, tamen a Danicis, aut Dacis, Dahisque repetendos ex gentium migrationibus argumentum vix suppetit. Tacitus indigenas eos credidit, minimeque aliarum gentium migrationibus aut hospitiis mixtos. Quod tamen haud ita interpretor, quasi terrigenæ aut autochtones fuerint, sed qui sedes istas, in quas a primis suis *ἀρχήγοις* Japeto Gomeroque deducti aut emissi fuerunt, cum nec Danici, aut Daci, Dahæque, vel nomen eorum in rerum natura haberetur, continenter incoluerint, ac ibi nomen ediderint, gentemque suam ac propriam. Et ideo Ptolomæus cum hîc Danschiones agnoscat, quis eum sequi magnopere dubitet

tutoque dicere, ab istis Danorum originationem, sive Danschiorum, ut ipsi se hodieque Dani, Deensche dicentes, appellant, esse repetendam? Pagum vero Cimbricum, cujus ex Strabone memineramus, circa Mæotim positum, vix ullum est dubium a Cimbris ita nominatum. Quos et eousque arma sua circumtulisse, cum ultra Bohemos et illum tractum excurrerent, authores loquuntur, Bosporum autem Cimmerium a Cimbris esse, quod videtur innuere apud eundem Strabonem Posidonius, miramur a Strabone sine censura prætermissum, cum constet, et Strabo quoque libr. 1. suæ Geographiæ egregie ostendat, Homero etiam, idque ante Cimbrorum ex sua Chersoneso migrationem, indicatos intellectosque Cimmerios? Quod si sit, uti revera est, quomodo a Cimbris originem accepisse Cimmerii ante nominationem dicentur? Sed de his suo loco, intellectis propiusque inspectis omnibus, agemus, Deo volente, postmodum. Nunc Magnificentiæ tuæ Genealogicam istam synopsim transmitto, complectentem Danorum reges eorumque progeniem absque Suenone Esthritio ad primum usque Valdemarum, cui Magno cognomentum fuit. Deus opt. max etc. Dab. Harderv. M. DC. XXVII.

Forhen udgivet af Antonius Matthæus i Sylloge epist. Nr. XC.

8.

Quod ad tuam Magnificentiam, amplissime D. Cancellarie, literas non dederim post eas, quæ superiori æstate fuerunt datæ, quibus inter cetera tuæ Magnificentiæ totique regno exoptatam jam diu post tristes belli nimbos publicam pacem sum gratulatus, causa adferri non una potest, sed omnes præter meas occupationes, nam incursus non tantum hostiles ità Velaviam nostram haud multò exinde nosque omnes turbavit, ut de loco mutando consilia agitaremus; sed et mox epidemiæ malum passim cives incolasque invasit tamque vehementer afflixit, ut plures abstulerit, et inter meos trigam mihi liberorum eripuerit, in quibus erat heu unicus filius! Ceteros meque uxoremque, qui gravissimè simul laboravimus, divina respexit cle-

mentia, cui laus et gloria in æternum. Nunc eâdem favente divinâ gratiâ ad pensum nostrum absolvendum conferre postliminio nos cæpimus. Et ante septimanas aliquot, quæ erat addenda historiæ, chorographicam Daniæ descriptionem prælo subiecimus, speramusque sub ver aut proximam saltem æstatem priori isti tomo fastigium nos impositūros. Quod tamen priusquam fiat, ad tuam mihi recurrendum Magnificentiam identidem video, orans resecransque, ut si quid operi universo ornando esse, et maxime si quid ipso in limine ac frontispicio dicendum addendumque tua Magnificentia è re existimet, eius ut certior fieri primâ quâque occasione possim.

Qui has tuæ Magnificentiæ exhibet, Stephanus Johannis Stephanius Danus, mihi, dum hîc Leidæque studiorum gratiâ subsistit, perfamiliaris intimusque fuit idque elegantis doctrinæ et morum eius causâ, quæ itâ me singula ceperunt, ut eum etiam tuæ Magnificentiæ maiorem in modum deque notâ meliori commendare ausus fuerim. Nec dubito isto tubicine nos aliquando Saxonem nostrum Grammaticum mendis, quibus vulgò est obsitus, repurgatum ac multò, quàm hactenus licuit, lecturos emendatiorem nitidioremque. Hæc festinante in patriam dicto Stephanio ad tuam Magnificentiam pennâ licet currente deproperanda nihilominus censui. Et sanè omittere occasionem adeò oportunam tuæ ex intervallo Magnificentiæ salutandæ et hominis simul tam amici ac popularis nostri studia eidem tuæ Magnificentiæ utpote Arctoj orbis communi Mæcenati proprius propiusque deferendi religio fuit. Deus optimus maximus tuam Magnificentiam quàm diutissimè servet ac sospitet. Dabam Hardevic ipsis calendis Januarijs anni ineuntis MDCXXX, quem tuæ Magnificentiæ totique familiæ felicem fortunatumque exopto,

Tuæ Magnificentiæ
deditíssimus
Joh. Isacius Pontanus.

De salario meo annuo ad tuam Magnificentiam antehac perscripsi, nihil superioribus annis duobus aut tribus ex regio ærario adnumeratum, qui meo id nomine acceptare solet

Haffniæ, cognato meo Joh. Ettersenio; sperare interim tuam Magnificentiam mei fore memorem et, ut aliqua eius summa sub proximum ver reddatur, adiuturam.

Udskrift: Magnifico atque illustrissimo D. Christiano Frisio, toparchæ in Cragerup, equiti aurato, serenissimi Daniæ Regis Cancellario ac regni senatori.

Haffniæ.

Original i Rigsarkivet.

9.

Magnifice Domine Cancellarie.

Gratum acceptumque fuisse opus nostrum historicum ex literis tuæ Magnificentiæ, quas mihi tradidit Christianus Weiner, Regiæ Maiestati ab epistolis, oppidò lubenter intellexi. Quod autem notasse quædam Magnificentia tua innuit, quæ vel tollenda vel aliter ponenda sunt, ea, ubi accepero, suis quæque locis signabo et Deo volente iteratâ editione emendari curabo. Nam si vitam mihi et valetudinem Deus optimus maximus deinceps concesserit, efficiam, modò votis cuncta respondeant, ut typo exiliorj et iste et insequens tomus, qui reges septem domus Oldenburgicæ continebit, iunctim excudantur[1], quò ità universa historia Danica uno volumine unoque complexu haberi legique possit. Interea quæcunque occurrent vel immutanda vel addenda vel aliter atque aliter rescribenda sive per me observata sive aliorum suggestione atque indicio accepta, ea singula, ut inserantur, curæ erit. Authores exteros, quorum meminit tua Magnificentia, perplures et in his chronologorum præsertim Anglicorum plerosque ad manus habui; fugisse verò quosdam me nec visos mihi omnes, et ideo etiam omissa fortassis quædam facile concedam, inspiciamque primâ occasione, de quo inijcit tua Magnificentia, Vossium de historicis Latinis, atque operam dabo, quos antea non viderim, modò haberi possint, ut eorum quoque symbolum, quodcunque id fuerit, in medium proferatur.

---

[1]) Jvfr. Holberg, Danmarks Riges Historie, 3. Opl. (1763) II. 403.

Quod reliquum est, maximas tuæ Magnificentiæ gratias ago, quod nostri præterea memor id operam benigne dederit, ut salarij nostri portio, id est, annorum duorum solutio nobis sit adpromissa condictaque. Ego vicissim officia omnia mea meque totum vobis Regiæque Maiestati devotum offero, ac Deo studia porro mea prosperante, tomum nunc alterum pertexendum aggrediar. Deus interea optimus maximus tuam Magnificentiam quàm diutissimè incolumem ac florentem servet ac sospitet. Dabam Amsterodami III Cal. Octob. 1631.

Tuæ Magnificentiæ
deditissimus
Joh. Isacius Pontanus.

Udskrift: Nobilissimo, amplissimo ac magnifico viro D. Christiano Frisio, toparchæ in Cragerup, equiti aurato, serenissimi Danorum ac Norvegiæ etc. Regis Cancellario ac regni senatori.

Haffniæ.

Original i Rigsarkivet.

10.

Magnifice D. Cancellarie.

Postremæ meæ, quas ad tuam Magnificentiam misi, allatæ superiori brumâ per Simonem Ertmanum, cognatum meum [1]), qui è Galliâ commodum redux ac me visens sponte suam mihi operam obtulit meas ad tuam Magnificentiam perferendi, quo nimirum eâdem occasione tuam Magnificentiam salutaret suumque obsequium ac cultum officiaque, quâ posset, Magnificentiæ tuæ deferret. Et verò rescripsit haud multò post è Daniâ idem Ertmannus ad me, feliciter hoc ipsum successisse sibi et tuam Magnificentiam Corsoræ conventam à se ac salutatam ibidem

[1]) Andensteds, i et Brev af 1622, betegner Pontanus ham tillige som sin »domesticus« eller »Amanuensis«. (Ant. Matthæi Sylloge epist. p. 292, Nr. CVI). En Henrik Ertmann, formodentlig en Broder til ovennævnte, opholdt sig 1627 i Kjøbenhavn, hvor han udgav et latinsk Digt (s. Danske Mag. 5. R. I, 204).

honoratamque adjiciens mei tum obiter quoque mentionem iniectam, pollicitamque Magnificentiam tuam proximo hoc vere curaturam se, ut Regij salarij biennalis solutio ex residuo mihi præstaretur, modò vir certus nominaretur, qui eam summam Haffniæ acceptam per cambij literas ad me certò ac tutò transscribere quàm primum posset. Quo ego nomine tuæ Magnificentiæ, quas debeo semperque debebo, iterum iterumque gratias memini, nam referre verbis frustraneum erit, cum omne id, quod dixero, tuis in me meritis longe futurum sit inferius minusque. Quod igitur certum ac fidum aliquem virum ac mercatorem spectet, nominatus est mihi à mercatore Amsterodamensi Martinus Schuls Haffniæ agens, cui si illa pecunia adnumerata fuerit, curaturum eum ad me sine vitio, ut perveniat. Scripsi idcirco hac de re ad cognatum meum Ertmannum iam dictum, tum et has ipsas per eosdem, Ertmannum, Schulsium, ad tuam Magnificentiam curandas feci, obsecrans resecransque tuam Magnificentiam, ut antidhac(!) ità et porrò esse nostri memor velit curatumque dare, quo summa iam indicata à Regio Quæstore dependi hac vice posset. Non iam repetam, quæ tomum operis nostri historici secundum spectant, superioribus meis et aliàs memorata, esse scilicet in eo nunc me, ut is, ad colophonem deductus, aut seorsim ut prior, aut junctus cum priori, sed typo uterque minori, publicum videat, quamvis ad illud magis inclinent bibliopolæ, quorum hîc res ob distractionem exemplarium præcipue agitur. Minatur his oris, magnaque spirat Hispaniarum infans cardinalis Ferdinandus, qui ante menses aliquot transgressus Alpes in Germaniam non sine clade eius descendit. Et mox feliciter Belgium ingressus consilia modò Bruxellis coquit, quorum eventum tempus ostendet. Eius effigiem, quæ iam pridem prodijt, his inserui, ut etiam cominus à tuâ Magnificentiâ spectari queat. Quod reliquum est, Deus optimus maximus tuam Magnificentiam quâm feliciter servet ac sospitet. Dabam Hardevic VIII Cal. Aprilis 1635.

Tuæ Magnificentiæ
deditissimus
Joh. Isacius Pontanus.

Udskrift: Nobilissimo, amplissimo ac magnifico viro, domino Christiano Frisio, toparchæ in Cragerup, serenissimi Danorum Regis Cancellario ac regni senatori.

Haffniæ.

Original i Rigsarkivet.

11.

Paucæ sunt admodum hebdomadæ, cum ad tuam Magnif. mitterem Discussiones meas historicas, quibus, quod ad tuam Magnificentiam relatum, tunc uberius respondi Johanni Seldeno Anglo, qui in Clauso illo Mari latissime maris ejus, quod Angliam Britanniamque circumluit, extendens fines, etiam Norwegiæ littora ejusque insulas eum in censum trahit, reluctantibus vetustissimis tabulis ac jure, quo ut et actis publicis, ipsaque Danorum historia, quæ à nobis est evulgata, ea singula Daniæ Norvagiæque asseruntur. Sed hoc libelli quicquid est, tuas in manus Magnifice Dn. Cancellarie recte delatum licet haud dubitem, hic tamen commonendum iterum existimavi, ut officii nostri ratio apud Magnificentiam tuam constaret, tum etiam ne forte nobis, si flagitet necessitas, adversus ejusmodi Cyclopes deessent Joves. Addidi et hisce earundem Discussionum ad tuam Magnificentiam exemplar alterum, reddendum, si ita tuæ videretur Magnificentiæ, ...[1]) vel affini, si modo et ipsis legere isthæc atque cognoscere volupe fuerit. Misi quoque ad DD. Quæstores Regios, DD. Windium et Beckium, cuique exemplar unum, tradendum ipsis per negotiatorem Hafniensem Martinum Schultzium. Cui etiam in mandatis dedi, ut expiscaretur, vel potius ut operiretur, donec ex Magnificentia tua intelligeret, quando præcipue opportunum videretur, ut salarii nostri Regii obtineri aliqua portio à Quæstoribus Regiis posset. Qui nunc præ manibus est historæ nostræ Danicæ tomus secundus ad Reges recentiores, Christianos et Fredericos, cum Deo perductus à nobis habetur. Saltem chirographa et monumenta nonnulla, quæ huc spectant, et maxime ad Fredericum

[1]) Hvor Prikkerne ere anbragte, synes at mangle et Ord.

secundum ex Regiis Archivis suppeditanda desiderari mihi video. Quæ et ejusmodi alia ut ad manus aliquando nostras referantur, votum nostrum esset. Interim Deus Opt. Max. tuam Magnificentiam diu florentem atque incolumem servet et sospitet. Dab. Hardervici Gelrorum ipsis Cal. Jun. 1637.

Joh. Isacius Pontanus.

Forhen udgivet af Antonius Matthæus i hans Analecta, Ed. 2da, V. p. 988.

12.

Magnifice D. Cancellarie.

Post responsum meum, quod viro alias clarissimo doctissimoque Johanni Seldeno Anglo reddendum existimavi, super mari eius, quod clausum appellat, nihildum accepi, nec expectandum fortassis magnopere quidquam puto, utpote lubens ferens, ut quisque hîc sensu suo abundet, modò ne id in præiudicium aliorum cedat, præsertim ubi aliud dictat rei veritas, et ea vel maxime, quæ ex actis domesticis et historiâ gentis nostræ Danicæ tam veteri quàm recenti petitur, petitaque à nobis ac demonstrata est in eo, quem edidimus, discussionum historicarum libello. Huius exemplar unum alterumque tuæ Magnificentiæ ante menses aliquot transmissum etiam rectè redditum non ambigo, sicuti et filio[1]), quem esse modò Lutetiæ Parisiorum ac bene agere volupe fuit intelligere. Et quod attinet, de quâ dixi, Danicam historiam nostram, quæ ad colophonem propemodum à nobis modò perducta, id maxime expeterem, ut certiora quædam documenta ex archijs nobis, res præsertim Frederici II et bellum, quod cum Sueco per septennium circiter est gestum, aliaque talia propius spectantia sufficiantur, licet esse in manibus Chytræi aliorumque relata nos non fugiat. Sed hæc istaque per occasionem suppeditata

---

[1]) Christian Friis til Lyngbygaard, senere Felttøjmester (s. Dansk biogr. Lex. V, 413 f.). Værket mod Selden har Pontanus tilegnet denne unge Mand.

iri non dubito. Interea tuam Magnificentiam hac opportunitate quàm officiossime salutatam voluj, orans rogansque, ut eam Deus optimus maximus incolumem porrò ac florentem quàm diutissime servet ac sospitet. Hardervici XII Octob. 1637.

De victorijs utriusque principis, cardinalis, quem infantem vocant, et Auraici, superfluum cred[o qu]idquam adijcere, cum eiusmodi ore famæ iam esse per[vul]gata[1]) et Euro velocius ire, imo volitare non nesciam. Cardinalis etenim bina ad Mosam munitissima oppida Venloam et Ruremundam suæ fecit potestatis, et loco eorum, persistens in obsidione Bredanæ urbis Auraicus, eam non, ut ante frater per insidias, aut ut postmodò Spinula fame, sed vi ac manu armatâ ad ultimam necessitatem, id est, deditionem coegit. Eamque ingressus est 7. Octobris anni huius 1637, ut liquet ex actis, quæ adiunxi. Sed hæc publica, illud privatum et me spectans, eoque nomine iterum iterumque tuam Magnificentiam obnixeque rogatam habeam, ut nostri ac salarij nostri regij, ut antehac, esse memor velit, ac nos laboresque nostros pensione aliquà vel anni unius alteriusve solari non dedignetur.

Tuæ Magnificentiæ
deditissimus
Joh: Isacius Pontanus.

Udskrift: Nobilissimo, amplissimo ac magnifico viro, domino Christiano Frisio, domino ac toparchæ in Cragerup, equiti aurato, serenissimi Danorum Regis Cancellario ac regni senatorj.

Haffniæ.

Original i Rigsarkivet.

---

[1]) Her og ovenfor er der Hul i Papiret.

Bidrag til Historieskriveren

Andreas Hojers Levned.

18.

Hojers litterære Virksomhed efter hans Afskedigelse 1730.

Den Omstændighed, at Hojer som Følge af Thronskiftet mistede sine Embeder som kongl. Historiograf, Bibliothekar og Medlem af Politi- og Kommercekollegiet (det sidste, da Kollegiet ophævedes ved Forordn. af 5. Januar 1731), berøvede ingenlunde den virkelystne Mand Modet[1]; men han maatte nu ligesom begynde forfra og se, om det kunde lykkes ham at vinde Indgang hos de ny Magthavere. Som et Skridt i denne Retning kan et skrevet Udkast fra hans Haand betragtes, der har følgende Titel:

Allerunterthänigster Entwurff, was zu würdiger Beschreibung der vorseyenden Königlichen Salbung nöthig erachte sowohl mir allerunterthänigst auszubitten, als bey der Ausarbeitung zuobserviren.

Udkastet indeholder en udførlig Plan til, hvorledes en i alle Enkeltheder gaaende Beskrivelse af Kong Christian

---

[1]) Hojers Stemning ses af hans Brev af 13. Jan. 1731 til M. Holger Olivarius, trykt i 1ste Del, S. 470 ff.

VI's og Dronning Sofie Magdalenes Salving kunde indrettes. Derunder findes følgende:

Sollte dieses unmaasgebliche Project eine allergnädigste Approbation finden, und die allerunterthänigst erbetene nothwendige Nachrichten und Hülfsmittel mir behändiget werden, hoffe ich unter Göttlichem Beystand das glorieuse Andencken dieses geheiligten Festes, und den Majestätschen Nahmen unsers vom Herren selbst gesalbten Souverains durch eine nicht unwürdige Beschreibung bey der Nachwelt zu vorewigen.

Friederichsburg den 5 Jun. 1731.

A. Hojer.

Original i Rigsarkivet (tidligere i Kallske Saml. 445).

Hojers Forslag, der ikke kunde have været bedre, om det havde været forfattet af en mangeaarig og øvet Ceremonimester, lader ikke til at være kommet til Anvendelse. Den i Trykken udkomne »Kurtze Beschreibung der vor und bey dem Salbungs-Fest des Königs Christian des Sechsten und der Königin Sophia Magdalena beobachteten Solennitäten« (etc.), Copenh. [1731] 4° og Glückstadt 1731, 4°, synes i ethvert Tilfælde ikke at være af ham og er betydelig kortere end hans Plan.

Det under Andreas Hojers Navn i Slesvig udkomne tydske Digt i Anledning af Christian VI's Salving 6. Juni 1731 (Bibl. Dan. III, 344) er utvivlsomt ikke forfattet af vor Hojer, men af en Slægtning, der var Rektor ved Slesvig Domskole [1]).

Medens Hojer, da hans Historiografhverv var til Ende, ophørte med Arbejdet paa Kong Frederik IV's vidtløftige Regjeringsaarbog, benyttede han sit Otium til at forfatte en sammentrængt, indholdsrig og velskreven Skildring af

[1]) Om denne se Dsk. biogr. Lex. VII, 516.

denne Konges Historie. Værket bestaar af to Dele, af hvilke den første er tilegnet Kronprins Frederik paa hans Fødselsdag den 31. Marts 1732, da Prinsen blev 9 Aar gammel[1]). Anden Del kan i det tidligste være fuldendt 1734, da Forfatteren etsteds i Bogen under Omtale af en Foranstaltning, der blev truffen 1729, tilføjer: »welche Anstalt bis diese Stunde nunmehro in 5 Jahren gedauert.«

Det kan efter hin Tids Forhold vel næppe være tvivlsomt, at Hojer maa have haft Christian VI's Tilladelse til at udarbejde Skriftet om Kongens Fader, i ethvert Tilfælde blev det fuldendte Skrift, der for øvrigt har grundlagt Hojers Berømmelse som en Historieskriver af høj Rang, overgivet til Kongens Bestemmelse eller Godtbefindende. En øjeblikkelig Udgivelse deraf kunde imidlertid have sine Betænkeligheder af Hensyn til, at de skildrede Begivenheder laa saa nær i Tiden, og paa Grund af Forfatterens noget frie Udtalelser om enkelte Punkter i den afdøde Konges Privatliv, samt de skarpe eller vel endog uretfærdige Domme, han havde fældet over enkelte da endnu levende Personer, der havde indtaget en høj Stilling under Frederik IV's Regjering — særlig C. C. Gabel og Fr. Rostgaard[3]). I Hojers Levetid blev der da ikke gjort noget ved Sagen; efter hans Død synes Christian VI vel et Øjeblik at have tænkt paa Udgivelsen[4]); men der blev dog ikke noget deraf. At man i Frederik V's Tid har tænkt paa Muligheden af Værkets Udgivelse, fremgaar af, hvad Werlauff har oplyst, at der i et kgl. Reskript af 17. Novbr. 1752 til den daværende Bibliothekar ved det

---

[1]) I min Levnedsbeskrivelse af Hojer i Dsk. biogr. Lex. VII, 512 har jeg udtrykt mig mindre heldig, saa det kunde se ud, som om 1ste Del var tilegnet Christian VI.

[2]) K. Friederich des Vierten glorw. Leben II, 215.

[3]) Bruun, Fr. Rostgaard I, 363 ff. 467. 489 f. 495.

[4]) Se foran, S. 33.

kgl. Bibliothek, Professor Møllmann, om i Bibliotheket at modtage P. B. Mylius's Samlinger til Frederik IV's Historie, skjønt de ej havde sønderligt Værd, da de mulig dog kunde oplyse en eller anden Omstændighed, »naar en Gang Hojers Historie maatte allernaadigst vorde befalet at trykkes[1])«. Glemt var Værket altsaa ikke, om man end fremdeles nærede Betænkelighed ved dets Offentliggjørelse. Der existerede da ogsaa nogle faa Afskrifter deraf[2]); men først i J. C. Gatterer's »Fortsetzung der algemeinen Welthistorie« 33ster Theil, Halle 1770, der indeholder Slutningen af L. A. Gebhardi's »Geschichte der Königreiche Dännemark u. Norwegen«[3]) og rækker fra Christian I til Frederik V's Død, er Hojers Arbejde benyttet efter en større Maalestok, uden at Forfatterens Navn dog er kommet til sin Ret. Det er ogsaa bekjendt, at N. D. Riegels i sit »Udkast til Fierde Friderichs Historie efter Høier«, I-II (1795—99) har benyttet Hojers Manuskript, dog ikke længere end til Aaret 1715, da Adgangen dertil blev ham forment paa Grund af den Misbilligelse, hans hensynsløse og partiske Skrivemaade havde vakt.

En Del Aar derefter, da G. L. Baden udgav »Dansk-norsk historisk Bibliothek« (Odense 1815), fik Hojers efterladte Haandskrift en saa udførlig og indgaaende Omtale (S. 121 ff.), at Historikernes Opmærksomhed i høj Grad maatte henledes derpaa.

»Gebhardi« — saaledes skrev Baden — »er snart den eneste af vore almindelige Historieskrivere, som for-

---

1) Werlauff, Hist. Efterretn. om det st. kgl. Bibl., 2. Udg. S. 118, Not. s.

2) Ny kgl. Saml. 1084, 4° (3 Voll.), omtales af J. Møller i Dansk Litt. Tid. 1830, S. 7. En anden Afskrift findes i Kiel.

3) I den danske Oversættelse af Gebhardis Danmarks og Norges Historie er det den 6te Del. Jvfr. Bruun, Fr. Rostgaard I, 488. Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 133.

tjener nogen Opmærksomhed med Hensyn til Frederik den 4de[1]). Derimod have vi en udførlig paa Tysk skreven Historie om denne Konges Regering og Person af Sammes Historiograf Andreas Høyer, berømt juridisk Professor ved Københavns Universitet. Men desværre henhviler denne Historie endnu i Haandskrift fra Førstningen af, fordi man vel fandt den for fri skreven til saa strax at bekændtgjøres, men siden vel for at skjule de følgende Kongl. danske Historiografers Efterladenhed i at beskrive deres samtidige Kongers Historie. Imidlertid skulde jeg tro, at Nytten af at have dette Værk trykt vel skulde opveie den af uforstaaelige Rune- og Munke-Indskrifters ofte bekostelige Bekændtgjørelse. Man lærer af dette Høyers kostelige Værk først rigtig at kænde K. Frederik den IV, hvem man med Høyer alt for ofte maa beklage for de slette Raadgivere, han havde, dem Kongen, af Mangel paa Kundskaber, dog med den bedste Villie ikke kunde kontrollere. Derfor i Krigen et maadeligt Feldtkommissariat, og at i Freden efter flere Underhandlinger Frederik dog ikke maatte beholde Ret, hvor han dog havde den aabenbareste. Derfor at Feldtslagene ved Gadebusch og Helsingborg finge det Udfald, de fik, hvilke Feldtslag omstændelig af Høyer beskrives, og vises især de af Scholten i Slaget ved Gadebusch begaaede store Feil, som overalt Scholten nok var bedre Fabrikdirekteur end General. At og i dette Slag Kongens Nærværelse mere skadede end gavnede, har og Høyer vist, som vel dette overalt tør være Tilfældet i enhver Krig, hvor den Kongelige Anfører ikke er en Frederik den Anden. Kort, Høyer viser i denne Historie, at kun en Minister, som en af vore de 2 første Bernstorfer, manglede Frederik IV til at forherlige Hans

---

[1]) Det vil erindres, at Gebhardi var den første, der havde benyttet Hojers Mnskr. *H. F. R.*

Regering fremfor Nogens af vore Oldenborgske Kongers, selv Kristian den Fjerdes, som med al sin oplyste Virksomhed dog var indskrænket, naar Frederik den 4 derimod var ganske enevældig. Med al den Respekt, dog uden Kryberi, Høyer omtaler Selve Kongen, saa dølger han dog ikke de flere Hans Ministre og Fortrolige beskæmmende Facta, der gjorde, at Rusland blev til det, det siden blev, og som det under en mere kraftfuld dansk Regering ikke skulde have, i det mindste saasnart, blevet. Saaledes bebreides dem med Rette, at de ikke modigt gjorde Frederik den 4 opmærksom paa sin Godtroenhed til Saren. End gjøres og afstikkende Sammenligninger mellem de danske og gottorpske Ministre, der altid falder ud til de Sidstes Fordel, og dog vare de oftest begge lige tydske, da Dannemarks Forbindelse med Holsten og deraf følgende med det hele tydske Rige gjorde det nødvendigt for Kongen at have Ministre og Embedsmænd, der vare kyndige i de tydske Rigssager. Ogsaa lærer man af denne Høyers Historie til Punkt og Prikke, og bedre end hos de almindelige Levnedsbeskrivere, at kænde den Tids udmærkede Helt, Kong Karl den 12. Overalt fortæller Høyer omstændelig og med Interesse de udenlandske Begivenheder, hvorfor og denne Historie er til stor Nytte for de vore unge Studerende, der ville danne sig til det diplomatiske Fag. Det vidste af egen Erfarenhed den Sidste af vore store Bernstorfer, som derfor meget anbefalede dens Læsning, ja maaske var den første, der gjorde opmærksom paa et Værk, der kun kændtes af nogle faa Lærde. Havde Forsynet været Danmark saa god, at denne af alle vore uforglemmelige Ministre ved de efter Hans Død vort kære Fædreneland overgaaede Ulykker uforglemmeligste Minister havde levet længer, var vist og dette kostelige Værk ved Trykken blevet flere til Del. — End viser og denne Høyers Historie, at der endnu til K. Frederik den 4 Tid, men

maaske heller ikke længer, gaves dansk Adel aus alten Schrott und Korn. — Ogsaa udvikler Høyer skønt og godt Aarsagerne til den svenske Krig, for hvilke han saa godt mueligt retfærdiggjør den danske Regering. Og lærer man især af Høyers ligesaa interessante som udførlige Efterretninger om denne Krig at kænde en Flaades Vigtighed for Danmark, som da og Historieskriveren gjør opmærksom paa, hvorledes den danske Flaade og hver dansk Søofficer hele Krigen igænnem ligesaa meget udmærkede sig, som den af uvidende Generaler anførte Landmagt prostituerede sig. — Hvad Høyer har om den ostindiske Handel er baade instruktiv og frimodigt skrevet. Ei mindre frimodige Yttringer træffer man paa i Anledning af den meklenborgske Hertugs Stridigheder med sin ubændige oprøriske Adel, der til liden Hæder for Frederik 4 understøttedes af vore meklenborgsk fødte Ministre og Generaler. — Overalt at en Holste[i]n, der bestyrede de udenlandske Affærer, aldeles ikke havde i disse Sagers Behandling den rigtige Takt, gjør Høyer flere Steder i sin Historie opmærksom paa. Derfor og, at en Görtz kunde hos det mageløst bestikkelige Wienske Hof og dets ikke mindre interesserede Minister Caunitz naae, hvad vor Konges og Hans Ministres redelige Gærrighed ikke tillod dem at naae. — Selv en Hofmarskal eller Seremonimester skulle have Nytte af at læse Høyers Beretninger i denne Historie om Rangstriden mellem den franske og russiske Minister og flere Stridigheder af dette Slags, deriblandt den morsomme Frakturstrid med Holsten; om Menzikow, der blev Elefantridder, og Løvendal, der, uden at have været Dannebrogsridder, dog blev Ridder af Elefanten, der den Tid gav Anledning til megen Omtale, hvorved, som ved flere forekommende Begivenheder, Høyer alleroftest har mange nyttige Bemærkninger, der gjør denne hans Historie ikke mindre interessant end selve de mangefold Begivenheder,

den indeholder. Endskøndt den lærde Høyer var en Verdensmand, der vidste, qvo tandem pacto deceat majoribus uti, saa, naar Jeg undtager den svage Prinds Georg, for Hvem ene Høyer forekommer mig noget partisk, er det ellers saa langt fra, at han i sin Frederik den 4 Historie kryber eller smigrer for denne Konges Betroede, en Wibe, Scholten, Blohme, Holste[i]nerne, Plessen og mange flere, at han meget mere enten rent ud karakteriserer dem efter Fortjeneste, eller fortæller deres Deltagelse i Regeringsforretningerne paa en Maade, at deres Gærninger dømme dem, skøndt Historieskriveren tilbageholder sin Dom. Ja Høyer er heri endog mere upartisk, end nogle hans historiografiske Efterfølgere. Saaledes, saa skønt Suhm skildrer Kristian Siegfred[1]) von Plessen, saa viser Høyer ham dog efter Fortjeneste fra mange svage Sider, selv indtil hans Omgivende, hvorimellem fandtes Separatister og deslige. Dog nok om dette Høyers fortræffelige Værk. Men da det som sagt endnu henligger i Haandskrift, og derfor er ubekændt for mange endog ellers i Fædrenelandets Historie Kyndige, saa har Jeg troet især at gjøre Disse en behagelig Tjeneste ved at gjøre dem opmærksomme paa et i vor Historiografie saa vigtigt Værk. Den forevigede Andreas Høyers mangefold Fortjenester af vor Literatur bringes og heri et skyldigt Takoffer, allerhelst hans historiske Fortjenester stundom synes at glemmes for de, han havde som Lovlærd, endskøndt, som tildels erindret, siden det Kongelige danske Historiografembede oprettedes, ingen i denne Post saa tro og bogstavelig har fyldistgjort sine Embedspligter som Andreas Høyer«.

Efter at der saaledes var slaaet til Lyd for Hojers efterladte Historieværk, kom det endelig for Dagen, af-

[1]) Er vel Fejl for: Chr. Ludvig. *H. F. R.*

trykt efter en Afskrift i Kiels Universitetsbibliothek. Titelen lyder:

König Friederich des Vierten glorwürdigstes Leben von Andreas Hojer (alle dennes Titler og Bestillinger opregnes). I—II. Tondern 1829. 8°. (XXVVI + 358 + 262 SS.).

Værket er forsynet med en Indledning, indeholdende biografiske Oplysninger om Hojer. Men baade paa Titelbladet og under Fortalen savner man Angivelse af Udgiverens Navn, vistnok fordi denne ikke var vis paa, hvorledes Udgivelsen vilde blive optagen i Regjeringskredse. Men det blev for Resten ingen Hemmelighed, at det var Professor N. Falck i Kiel, hvem dette fortjenstfulde Foretagende skyldtes.

Ikke længe efter at Værket var udkommet, blev det anmeldt af Professor Jens Møller i »Dansk Litteratur-Tidende for Aaret 1830«, Nr. 1—3, paa en for Forfatter og Udgiver højst smigrende Maade. Af denne Anmeldelse turde følgende Uddrag endnu være af Interesse:

»Foranstaaende Titel minder os paa een Gang om et af vor historiske Litteraturs vigtigste Værker og om en af vort Fædrelands fortjenteste Mænd. Aaret 1829 blev for Hojers Minde og for hans Hovedskrift, hvad Aaret 1832 bliver i en anden Henseende — hans store Jubelaar; thi Dedicationen foran nærværende Værk til Danmarks Kronprinds Frederik (V) er underskreven d. 31te Marts 1732 (d. e. den Dag, da Thronarvingen fyldte sit 9de Aar): men Aaret 1829 har i tvende Henseender bragt Hojer Ære, først derved at Hr. Conferentsraad Schlegel, da han nedlagde sit academiske Rectorat, valgte sig Hojers Fortjenester til Gjenstand for en Tale, for det andet ved nærværende Udgave af Hojers saa længe savnede Historie om en af Danmarks virksomste og meest yndede Konger. At

et saadant Værk over en saadan Konge kunde henligge i næsten 100 Aar uudgivet, og det iblandt et Folk, som elsker sit Fædreland, dets Regenter og dets Historie, er næsten ubegribeligt, især da Værket ingenlunde har været ubekjendt eller dets Værd omtvivlet. — — Hr. Prof. Falck nævner tvende berømte Mænd, som til forskjellige Tider have tænkt paa at faae det interessante Haandskrift udgivet: den ene var Statsminister Grev A. P. Bernstorf, den anden Overbibliothekaren Conferentsraad Moldenhaver. Muligt, at selv Rigdommen af Hojers Efterladenhed (!) har været en Hindring for sammes Publication; thi da han over samme Periode havde efterladt sig baade et udførligere og et kortere Værk, hvoraf ethvert havde sine Fortrin, kunde denne Omstændighed let bringe en Udgiver i Forlegenhed. Men hvorfor Hojer — som levede 7 Aar, efterat have fuldendt det nu bekjendtgjorte Manuscript — ikke selv udgav sit Skrift, der maatte vorde ham et monumentum ære perennius, kan Recensenten ikke sige«[1]. — —

»Om Riegels og hans Benyttelse af sin dygtige Forgjænger i Frederik IV's Historie dømmer Prof. Falck, som enhver kyndig Mand herom maa dømme. Riegels, som satte paa sit voluminøse Værk, at det var udarbeidet efter Hojer, har rimeligviis bidraget ei lidet til, at det ældre Skrift, som de Fleste nu troede var tilstrækkeligen benyttet, fremdeles blev liggende uudgivet. Men det er alligevel vist. at Riegels' Arbeid mindst kunde gjøre Hojers Historie undværlig (en langt fuldstændigere og fornuftigere Brug deraf har Gebhardi gjort i sin Danmarks Historie); thi deels kunde Riegels blot benytte Halvdelen af Manuscriptet d. e. indtil Aaret 1715 (det øvrige blev

[1] Recensenten afviser udførligt den Tanke, at Christian VI ikke skulde unde sin Fader den ham i Værket tildelte Berømmelse.
H. F. R.

ham nægtet, da man saae, hvor slet han extraherede og commenterede over det ham Laante), deels bortsvømmer, saa at sige, det, Riegels har oversat af Hojer, i en stor Mængde af de forresten af Riegels samlede Efterretninger og historiske Materialier. Endelig mangler hos Riegels ganske det vigtige Decennium fra 1720 til 1730, og selv Qvinqvenniet fra 1715 til 1720 er hos Riegels (som nu manglede Hojers Veiledning) saare tarvelig behandlet. Falck indrømmer villigen — som Enhver bør — Vigtigheden af mangt Actstykke, Riegels først har fremdraget for Dagens Lys, især af Suhms rige Manuscriptsamling, men tilføjer, »at Riegels' Historie om Kong Frederik IV desuagtet ikke fortjener som et Hovedværk i vor Nationalhistorie at bringes til Efterverdenen«. Ligesaa raskdømmende som utilforladelig, ligesaa letfærdig i sine Granskninger og i sine Domme, dadelsyg, haard og uskaansom imod Alt, hvad der ikke kunde bringes i Overeensstemmelse med hans ofte umodne Ideer og hans Partiehad, er han bleven staaende dybt under det, hvad enhver Historieskriver bør yde, dersom han ærefuldt skal indtage en blivende Plads i Literaturen. Fra Ende til anden er Riegels' Bog, saa ofte han selv taler, skreven for største Delen i en høist uværdig, tit uanstændig Tone. At Riegels med et andet Gemyt havde kunnet præstere noget ganske andet, vise enkelte Steder, som virkeligen kunne kaldes heldige. — Mærkværdig er den forskjellige Maade, hvorpaa Riegels yttrer sig om Hojers Værk. Saalænge han kunde bruge det, erkjender han Arbeidets Værd og roser det ved flere Leiligheder. Men da Aristokraterne, som han siger, nægtede ham videre Brug af samme, vidste han let og i al Taalmodighed at trøste sig derover, sigende, at Bogen uden alt Tab for Historien gjerne kunde blive ubenyttet, eftersom Gebhardi allerede havde udsuet al Saft og Kraft af det Hojerske Værk«. — —

Dog Anmeldelsen er for lang til i sin Helhed her at gjengives: men den fortjener at læses af den, som vil gjøre Hojers Værk eller Personlighed til Gjenstand for Studium; thi kan der end gjøres enkelte Anmærkninger ved den, saa indeholder den meget rigtigt og godt.

Skjønt danske Læseres Opmærksomhed saaledes var henledet paa Hojers betydningsfulde Værk, maatte den Omstændighed, at det var paa Tydsk og udkommet i en Afkrog af Landet, bevirke, at det ikke lettelig fandt saa mange Læsere, som det fortjente. Dette bevægede Hojers gamle Beundrer, Dr. G. L. Baden, til at forsøge en Gjengivelse af Skriftet paa Dansk. Under Titel:

Andreas Høyer's Danmarks og Norges Kong Frederik IV. Historie. Af Tysk oversat ved Gustav Ludvig Baden. Første Hefte. Til den svenske Krig. Trykt paa Oversætterens Forlag, i det Poppske Bogtrykkerie. 1833. (174 SS.)

udkom en Begyndelse, som dog aldrig fik nogen Fortsættelse, rimeligvis fordi Afsætningen ikke svarede til Forventningen, og Baden ikke havde Raad til selv at bekoste Trykningen af Resten. Det synes derfor endnu at kunne være en smuk Opgave at oversætte Hojers Værk. Thi saa meget er vist, at der hengik et fuldt Aarhundrede, inden der her til Lands fremkom noget større historisk Arbejde, som med Hensyn til Grundighed og Fremstillingskunst kunde stilles i Linie med Hojers Frederik IV's Historie, der maa betragtes som et af vore klassiske Værker, som man vel kan kommentere, men i hvilket der ikke bør ske andre Forandringer end netop denne, at det saa smukt og nøjagtigt som muligt overføres til vort Sprog og saaledes gjøres til national Ejendom.

For nogle Aar siden bortsolgtes paa en Bogauktion i Kjøbenhavn et Haandskrift med Titel: »G. L. Baden. An-

mærkninger ved Andreas Højers Historie om Kong Frederik den Fjerde«. Jeg veed ikke, hvem der er bleven Ejer deraf. Men Haandskriftets Tilværelse kunde tyde paa, at Baden har været betænkt paa at ledsage sin Oversættelse med udfyldende eller berigtigende Bemærkninger. For øvrigt kan det bemærkes, at han, da han udgav 5te Del af sin »Danmarks Riges Historie« (1832), benyttede Hojers Værk i sin Fremstilling af Frederik IV's Historie.

Samtidig med at Hojer arbejdede paa 2den Del af Frederik IV's Historie, var han ogsaa sysselsat med Omarbejdelsen af sin »Dännemärckische Geschichte«, som han nu tænkte at give en meget udvidet Skikkelse. Des værre kom han dog aldrig til Ende med dette Arbejde, der utvivlsomt ellers vilde være blevet af megen Betydning[1]).

19.

Kommissorier overdragne Hojer 1732–33.

Ligesom der i Slutningen af Frederik IV's Tid var overdraget Hojer forskjellige Kommissorier, Vidnesbyrd om hans bekjendte Dygtighed som praktisk Forretningsmand[2]), saaledes finde vi ogsaa, at saadanne Hverv betroedes ham i Christian VI's Tid — ogsaa inden det store Omslag i hans ydre Stilling skete 1734, da den Unaade, hvori han siden Kongeskiftet havde befundet sig, svandt bort som Dug for Solen. — Alle de nedenfor kortelig antydede Kommissorier findes in extenso blandt Sjælandske Missiver eller Tegnelser i Rigsarkivet.

---

[1]) Se 2den Del, S. 318. De historiske Manuskripter, som Hojer 1732 laante af Gram (se 1ste Del, S. 491—2) have sikkert skullet tjene til dette Formaals Fremme.

[2]) Se foran, S. 144—55.

a.

1732, 16. Maj. Kgl. Befaling til Justitsraad Andreas Hojer og Justitsraad Diderik Sechman om som Kommissærer at afhandle nogen Tvistighed mellem Peter Taysen og Christian Heidemarch.

b.

1732, 19. September. Kgl. Befaling til Justitsraad A. Hojer og Justitsraad Ole Borch Schouboe om som Kommissærer paa Jøden Moses Meyer Goldschmidts Side at afhandle en Tvistighed mellem ham og Capitain Reinhart von Eppinger.

c.

1732, 17. Okt. Kgl. Befaling til Justitsraad And. Hojer og Major Johan Cronenberg om at tilendebringe den dem paalagte Kommission til at forrette Opbud imellem Isak Lazarus og Moses Fürst samt deres Kreditorer [1]).

d.

1732, 28. Novbr. Kongl. Befaling til Kancelliraad Niels Fuglede om at forskaffe Justitsraad Hojer en Medcommissarius i Hr. Christian Möinichens Sted [2]), saa fremt han vil, at Sagen, som er imellem ham og en Del til Vesterbygaard grænsende Proprietærer, skal paadømmes.

e.

1733, 20. Februar. Kgl. Bevilling for Justitsraad Andreas Hojer og Justitsraad Christian Bagger til som Kom-

---

[1]) Jvfr. foran, S. 155.

[2]) Den kgl. Ordre til Möinichen og Hojer om at kjende og dømme paa nogen mellem N. Fuglede, som daværende Ejer af Vesterbygaard. og tilgrænsende Ejere værende Tvistighed, er dat. 9. Decbr. 1724.

missærer at forvalte Skiftet imellem Fru Anna Cathrina Meybusch, afg. Justitsraad Johan Marqvard Esmarch's Efterleverske, og hendes Søster Marie Dorothea Meybusch, saa og imellem bemeldte Fru Esmarch og hendes Børn og Stifbørn.

20.

Hojers Liv under hans Tjenstledighed.

Da Hojer nød en anstændig Pension og vel ogsaa havde Indtægter af de ham overdragne Kommissioner, var han i Stand til fremdeles at tilfredsstille sin Lyst til at samle Bøger og Haandskrifter. Vi vide i alt Fald, at han 1732 paa Auctionen efter den store Bogelsker, Grev Christian Danneskjold-Samsøe, der døde saa tidlig — kun 26 Aar gammel — og dog i Besiddelse af en stor og udsøgt Bogskat[1]), gjorde meget betydelige Indkjøb[2]). Enkelte Træk til Oplysning af Hojers Levned i denne Tid fremgaa af hans tidligere (I, 476 ff.) meddelte Breve, og til dette Tidsrum maa vel ogsaa hovedsagelig henføres, hvad C. F. Jacobi beretter i sin Sørgetale over Henrik Hielmstierne, hvor det hedder:

»Hans Fader, Justitsraad og Borgermester Niels Henrichsen, var en bemidlet Mand; men han var tillige en klog og retskaffen Mand. Han agtede det for intet at kunde efterlade sin Søn Midler, naar han ikke tillige skaffede ham den bedste Rigdom, en god Opdragelse. Til den Ende sparede han hverken Møie eller Omkostning. Blot at nævne de Mænd, til hvis Omsorg han overdrog Opsynet over denne vigtige Sag, er at bevise Mandens Skjønsomhed. Johannes Gram og Andreas Høier, hvilke Navne! Til at besørge den daglige Underviisning

---

[1]) Dansk biogr. Lex. IV, 185 f.

[2]) Bruun, Fr. Rostgaard I, 394.

valgte disse en Leth og en Holm, hvilke begge ere døde Professorer, og hvis Gudsfrygt og Lærdom ikke behøver mit Vidnesbyrd; selv vilde hine store Mænd see til med de antagne Lærere og veilede dem, at Forstanden ikke alene kunde øves, men Hiertet tillige dannes. De selv vilde lægge Planen til Underviisningen saaledes, at de mange Omveie, paa hvilke Ungdommen i Almindelighed føres omkring, maatte undgaaes og Lysten ikke qvæles hos den Lærende ved de vrange Methoder, som bortkyse saa mange. Faderen nød ogsaa den billige Glæde at see sin Søns Flid og Fremgang svare til hans kloge Omsorg. I sit attende Aar[1]) blev han efter offentlig Overhørelse indskreven blandt Studenternes Tal og Aaret derefter kiendt værdig til den bedste Character i den philosophiske Examen[2]).«

Længere hen i »Sørgetalen« ytrer Jacobi sig saaledes:

»Saasnart Hielmstierne havde fuldendt sit theologiske Studium og om sin Fremgang deri aflagt Prøve i offentlig Examen, hvor han fik den bedste Character, tog han fat paa sin Hoved-Videnskab, som var Stats og Lovkyndighed, tilligemed Fædrelandets og den lærde Historie. I de tvende sidste havde han allerede seet sig temmelig om forhen, hvortil han i sin Faders Huus havde fundet den ønskeligste Anledning. Der boede i lang Tid paa engang to meget lærde Mænd, som jeg ikke veed, om Faderens Omsorg for sin Søn eller et blot Hændelse havde samlet. Den ene Etatsraad Høyer og den anden Captain Schulenburg, siden General-Auditør i Norge. Den førstes Lærdom kiendes i hele Verden, den sidstes, skiøndt mindre bekjendt, var derfor ikke mindre udvidet. Begge besadde de anseeligste Samlinger, hin i Politiken, Lovkyndigheden og Historien, denne i rare Bøger, Oldsager

[1]) Den 2. Aug. 1732 (Univ.-Matriklen).
[2]) Jacobi's Saml. Skrifter, S. 83—4.

og deslige, begge elskede, begge kappedes om at anføre vor unge Studerende og tilfredsstille hans umættelige Videlyst. Hos dem og i deres Bibliotheker tilbragte han sine frie Timer, her søgte og fandt han den Forfriskning, som Sindet trænger til efter vedholdende Anstrængelse; thi Spil og anden Tidsfordriv morede ham ikke. Og da han nu for Alvor tager fat paa disse Videnskaber, savner han ikke heller deres Raadførsel. Høyer især, som havde holdt ham ved Haanden, da hans Ungdom ikke tillod ham at giøre uden smaae Skridt, bliver ved at veilede ham baade ved offentlige Forelæsninger og privat Underviisning[1]).« — —

Ved de omtalte offentlige Forelæsninger hentydes selvfølgelig til Hojers senere akademiske Virksomhed.

21.

Hojer forpagter Satrupholm og bliver Medlem af Regjeringen paa Gottorp.

Skjønt Hojer, som vi have set, kunde pleje sine litterære Inreresser under sin Tjenstledighed, var det dog ikke nok for en Mand af en saa overordentlig Virksomhedstrang. Et Brev, han i Oktober 1731 skrev til Professor Hans Gram, er ret betegnende for hans Lyst til atter at komme ind i en Embedsstilling. Han vidste, at Gram stod i nært Forhold til de fleste af Gehejmeconseilets daværende Medlemmer, særlig Brødrene Plessen; til ham henvendte han sig derfor og bad ham interessere sig for, at han (H.) kunde blive Præsident i Altona, da Rygtet gik, at Grev Chr. D. Reventlov, der hidtil havde beklædt denne betydelige Post, havde faaet sin Afsked[2]). Ved at læse dette Brev kommer man uvilkaarlig til at tænke paa

---

[1]) Anf. Skr. S. 87—8.

[2]) Se nærv. Skrift, 1ste Del, S. 485.

den tydske Talemaade: Nur die Lumpen sind bescheiden. Beskedenhed har da næppe heller hørt til Hojers Hovedegenskaber. At han henvendte sig til Gram, der tilsyneladende nys havde fortrængt ham baade fra Biblioteket og fra Historiografposten, vidner om en anden Egenskab hos Hojer: han gjemte ikke paa Nag, men var maaske saa klog at tænke, at Gram, der var almindelig bekjendt som en retsindig Mand, kunde føle en indre Tilskyndelse til at hjælpe ham ind i en eller anden passende Stilling, da han nu stod ledig paa Torvet. Men Præsidiet i Altona — det var rigtignok at sigte vel højt.

Efter at Hojer i et Par Aar havde ventet paa, om »noget vilde vise sig«, slog han ind paa en Bane, der tilsyneladende maatte føre ham langt bort fra, hvad der hidtil havde udgjort hans Livsmaal, idet han blev Forpagter af et af Statens Domænegodser.

Da nemlig Forpagtningstiden for det i Satrup Sogn i Gottorp Amt liggende forhen hertugelige Gods Satrupholm vilde udløbe til Maj 1734, blev Forpagtningen paa 6 Aar en Tid forud stillet til Auction. Justisraad Andr. Hojer blev højstbydende, idet han tilbød en aarlig Afgift paa 4000 Rdl. Courant. Tidligere havde Forpagtningsafgiften ganske vist været en Del højere[1], men vedkommende Forpagter havde paadraget sig en betydelig Restance,

---

[1]) I Rentekammerets tydske Protokol for 1770, Nr. 160, findes herom følgende: »Seit der Occupation des ehemaligen fürstl. Gottorfischen Antheils an dem Herzogthum Schleswig, folglich auch dieses Guhts (Satrupholm), haben dafür an jährlichen Pacht-Geldern von Ao. 1713 bis 1733 nach einem Durchschnit 5734 Rthlr. oder — wenn man die dem Prediger und Organisten wegen gewisser [in] zuvormahligen fürstl. Zeiten eingezogenen Ländereyen jährlich vergüteten 106 Rthlr., imgleichen an Bau und Reparations-Kösten circa verwandte 250 Rthlr., zusammen 356 Rthlr., davon abziehet, — 5378 Rthlr. bezahlet werden sollen. Von Ao. 1734 bis 1771 aber sind 4200 Rthlr.« etc.

som man havde maattet eftergive ham. Man nøjedes derfor denne Gang med en noget mindre Afgift. Ved at tilbyde endnu 200 Rdl. Cour. opnaaede Hojer nogle Indrømmelser, som han satte Pris paa, deriblandt at det ham tilstaaede Brændedeputat forøgedes fra 100 til 150 Favne Bøgebrænde aarlig, og at der med Hensyn til at Jagten, der hidtil havde været forbeholdt Kongen, bestemtes, at han aarlig til sit Brug maatte lade skyde to Hjorte og to Raadyr, og at »Underjagten« paa Harer, Fuglevildt, Ulve og Ræve skulde tilkomme ham. Ingen andre end Kongens og Statholderens Jagtbetjente maatte skyde »Højvildt«.

Rentekammerets Indstilling herom er af 6. Marts 1734. Den kgl. Resolution, hvorved Indstillingen bifaldes, lyder saaledes:

Wir bewilligen allergnädigst, dasz dem Justitz-Raht Höjer das Guht Satrupholm resp. für die in termino licitationis gebohtene 4000 Rthlr., und sonsten noch à parte offerirte 200 Rthlr., folglich überhaupt jährlich gegen 4200 Rthlr. Courant, auf 6 Jahre zur Pacht eingethan werden möge: gestalt wir dann noch ferner, und zwar:

1mo beregtem Justitz-Raht in jurisdictionalibus die erstere Instance nicht nur hiemit vergönnet, sondern es auch darneben, währender obiger 6 Heüer-Jahre, was die Festen, Brüchen und Torf-Möhre betrift, in so weit bey dem Herkommen gelassen haben wollen, dasz die Holtz-Brüch-Dingung allemahl vom Amte zu halten, und der Belauf derer daher flieszenden Brüch-Gelder Uns gehörig zu berechnen, in denen Uns competirenden Torf-Möhren aber, zur Conservation derselben, abseiten der Köhtener und Innsten, nur blos allein zur ihrer nohtdürftigen Feürung, folglich niemahls zum Verkauf, etwas zu graben sey. Diesemnächst findet ebenmäszig

2do Unsere allergnädigste Approbation, dasz mehr-

gedachtenn Justitz-Raht. anstatt derer bey der Licitation stipulirten 100 Faden Büchen Brenn-Holtz, alle Jahr ein Deputat von 150 Faden gereichet, imgleichen ihm den 3ten Theil des dem Pächter zu Mohrkirchen accordirten Hoch-Wildes, mit zweyen Hirschen und zwoen Rehen, jährlich zu fällen. und endlich darbey der Unter-Jagd, auf die jetzbemeltem Pächter eingewilligte Ahrt, währender Heüer-Jahre. sich zu bedienen, erlaubet werden möge; Wohingegen aber allen und jeden, auszer Unsers Lieben Vettern und Schwagers, wie auch Statthaltern, des Marg-Grafen zu Brandenburg-Culmbachs Durchl. samt Unseren Jagd-Bedienten, wann nemlich letztere in dortiger Gegend Deputat-Wild fällen wollen, das bisherige Jagen und Schieszen ernstlich zu untersagen und zu verbieten ist. Friederichsberg den 29ten Martii 1734.

Christian R.

I. L. Holstein. C. Berregaard. P. J. Bornemann. O. Thott.

Rentekammerets »Vorstellungen« med tilhørende Resolutioner for 1ste Halvdel af Aaret 1734 i Rigsarkivet.

Da Hojer beholdt Satrupholm i sin Levetid, og hans senere Hustru — thi 1734 var han endnu ugift — som Enke sad her i over 30 Aar efter hans Død, skal nogle Bemærkninger senere hen meddeles om denne ældgamle Gaard, hvis anseelige, ophøjede Borgplads med Spor af Befæstning og Grave var kjendelig nok, da Forfatteren af disse Linier for en Menneskealder siden havde sit Hjem tæt derved og ofte besøgte Stedet. To større Bondergaarde, der endnu bære Navnet Satrupholm, indtage nu den Plads, hvor den gamle Borg fordum laa.

Hvad der særlig drog Hojer herhen, var vel ikke blot den gamle Herregaards skjønne Beliggenhed midt i det frugtbare og skovrige Angel, men maaske nok saa meget,

at han havde Venner[1]) og nær Slægt baade i Flensborg og Slesvig[2]) samt i Præstegaardene i Satrupholms Nærhed. Hans Broder, Johan Christian Hojer, var siden 1730 Præst i Satrup, kun en Spadseretur fjernet fra Satrupholm, og i Præstegaarden i det nærliggende Bøl boede hans Søster, Cathrine, der var gift med Præsten Christian Esmarch[3]). Et af deres Børn, der for øvrigt døde tidlig, var opkaldt efter Andreas Hojer, som (1726) havde staaet Fadder til Barnet. Da Hojer endnu ikke var gift, maatte Udsigten til et nøjere Samliv med hans nærmeste Slægt være særlig tiltalende for ham.

Den Formodning ligger nær, at det er den nævnte Præst i Satrup, som har gjort Broderen opmærksom paa, at der ved Forpagtningen af Satrupholm var en god Forretning at gjøre for en dygtig og forstandig Mand. Nok er det, at fra Maj 1734 syntes Hojers Ophold i Kjøbenhavn og hans Forbindelse med Hovedstadskredsene og det Liv, her førtes, for stedse at være afbrudt, og det saa meget mere, som han snart efter, 13. August s. A., udnævntes til Raad i Overretten paa Gottorp med Sæde efter sin Justitsraadsrang af 14. Oktober 1726 — en anseelig Stilling, der gav ham Stemme i eller gjorde ham til Medlem af den stedlige Regjering for Hertugdømmet Sles-

---

[1]) Blandt disse kan vistnok regnes Historikeren Friderich Adolph Reinboth, Forstander for Waisenhuset i Slesvig, hvis Skrivelse af 1735 til Hojer om Germanismerne i den latinske Text hos Presbyter Bremensis findes trykt hos Westphalen, Monumenta, III. Præfatio, p. 19—21 (jvfr. Ratjen, Handschriften der Kieler Univ.-Bibl. I, 10).

[2]) Paa sidstnævnte Sted navnlig Fætteren Andreas Hojer, Rektor ved Domskolen (s. Dsk. biogr. Lex. VII, 516).

[3]) Søn af Dr. med. Heinrich Christian Esmarch, Physicus i Flensborg. Hele denne vidt udbredte Familie stammer fra Byen Esmark i Satrup Sogn i Angel.

vig. Angaaende Udnævnelsen er der i Rigsarkivet opbevaret følgende tvende Aktstykker (i Koncept):

a.

An den Marggraffen Herrn Friederich Ernst zu Brandenburg-Culmbach als Statthalter in den Herzogthümern Schleswig Holstein.

Christian der 6te.

Unsern Freundschafft etc. Alsz wir allergnädigst für guth befunden, den Wohl-Edlen Unsern Justitz-Raht und lieben, getreuen Andreas Höyer hinführo als unsern würklichen Justitz-Rath bey Unserm Ober Gericht zu Gottorff im Herzogthum Schleszwig zu gebrauchen, und ihme zu gleich im dortigen Ober Gerichts Collegio Sessionem et Votum zuzustehen, also und dergestalt, dasz er als Unser würcklicher Justitz Rath bey allen vorkommenden Sessionen, Consultationen und Deliberationen im Ober Gerichts Collegio wie auch bey den Quartal- und Land Gerichten, imgleichen bey den Ober-Consistorial Gerichten Sessionem et Votum mit haben und führen solle und möge: So haben Ewer Liebd. gedachten Unsern Justitz Rath bey besagtem Unserm Ober-Gericht zu Gottorff bey versambleten Collegio in Unserm Nahmen gehöriger maszen zu introduciren und ihme nach dem Dato seiner von Unseres in Gott glorwürdigst ruhenden Herrn Vaters May^t den 14. Octobris A° 1726 [1]) erhaltenen und von Uns allergnädigst confirmirten Justitz-Raths Bestallung seinen Sitz und Stelle vor Unsere dortige jüngere Justitz-Räthe an zu weisen. Wir verbleiben übrigens Ewer Liebden etc. Hirschholm den 13ten Augusti Ao. 1734.

---

[1]) Se foran, S. 152.

b.

An des Herrn Marg-Graffen zu Brandenburg-Culmbach Hoch-Fürstl. Durchl.

Durchleuchtigster Marg-Graff und Statthalter, Gnädigster Herr.

Ewer Hoch-Fürstl. Durchl. habe hiedurch unthänigst berichten sollen, wie dasz Ihr. Königl. May^t, mein allergnädigster Erb-König und Herr, bey Unterschreibung der heutigen Königl. Introductions-Ordre für den Hr. Justitz-Raht Höyer im Ober Gericht zu Gottorff, mir allergnädigst anbefohlen, Ewrer Hoch-Fürstl. Durchl. geziemend zu notificiren, wie Ihr. Königl. May^t Intention nicht sey, dasz gedachter Justitz-Rath Höyer nach seiner Introduction so gleich an denen in Ober Gericht fallenden Gerichtes Sportulen participiren, sondern es damit so lange Anstand haben musz, bis durch eine sich ereugende Vacantz eines Membri, so daran participirt, die tour an denselben wird kommen können. Ewer Hoch-Fürstl. Durchl. empfehle mich übrigens zu beharlicher Gnaden, und verbleibe mit tieffstem Respect lebenslang etc. Copenhagen den 14 Aug. 1734.

[F. von Hagen].

Spørge vi, hvad det var, der atter gav Hojers for en Tid opankrede Skude Vind i Sejlene, da ligger den Formodning nær, at han under Christian VI's Ophold i Altona i Sommeren 1734, i Anledning af den langvarige Strid med Hamborg angaaende Møntvæsenet [1]), har fundet Lejlighed til at gjøre Kongen sin Opvartning og ved Sam-

[1]) Om denne Strid, der alt var begyndt i Frederik IV's Tid, se Hojer, Friederich IV, II, 214 f., Koch, Christian den Sjettes Historie, S. 251 ff. Holm, Danm.-Norg. Hist. u. Fr. IV, S. 224 ff. og samme under Kristian VI, S. 86 ff. samt Henvisninger S. 17.

tale har vidst at bibringe ham den Anskuelse, at han var en saa kyndig og brugelig Mand, at Staten vilde være vel tjent med atter at tage hans betydelige Evner i Brug. Saa meget er i alt Fald vist, at der i Rigsarkivet findes følgende egenhændige Optegnelse af Kongen:

Hoyer soll das edirte Buch titulirt Einige Nachrichten zur Erlaüterung der fürnehmsten zwischen der Crone Dennemarck und der Stadt Hammburg obschwebenden Misshelligkeiten, auf Befehl eines Ehrbahren Rahts gedachter Stadt publicirt im Mohnaht Augusto 1734, gründlich beantworten.

Det maa antages, at Hojer har efterkommet Kongens Befaling, og da der netop fra samme Tid foreligger et fra dansk Standpunkt med stor Dygtighed og Klarhed affattet Indlæg i Striden, ligger den af L. Koch først udtalte og af E. Holm siden tiltraadte Formodning nær, at Hojer er Forfatter af det handelspolitiske Skrift, der har til Titel:

Vertraute Schreiben eines zu Amsterdam wohnenden patriotisch-gesinnten Hamburgers an seinen Bruder in Hamburg betreffend die wahre Veranlassung und rechte Beschaffenheit der Kön. Dänischen wider gedachte Stadt seit verschiedenen Jahren geführten Beschwerden, und dadurch verursachte Sperrung des Commercii. (Uden Trykkested). 1734. 4°.

Skriftet maa have vakt betydelig Opsigt, da det i kort Tid udkom i fire Oplag[1]).

Naar man ser hen til, i hvor høj Grad Hojer ved sin Overgang til Slesvig — i det mindste tilsyneladende — havde opnaaet Udsigt til et roligt og lykkeligt Fremtidsliv,

[1]) Bibliotheca Danica III, 351. Holm gjør for øvrigt opmærksom paa, at i et nyere Skrift om Hamborg nævnes en anden Forfatter til »Vertraute Schreiben« end Hojer.

i en højt anset Stilling midt iblandt sine egne, udenfor al den Modstand og Kritik, der hidtil mangen Gang havde gjort hans Vej tornefuld, saa kan man forstaa de Ord, han, efter atter at have maattet forlade sin Hjemstavn efter kun et godt halvt Aars Ophold der, skrev til en tro Ven, Magister Holger Olivarius, Præst i Ørslev, Ord, der maaske klarere end noget, vi ellers besidde fra Hojers Haand, give os Indblik i Sjælens Grundstemning hos denne mærkelige Mand:

»Jeg ser i alt det, som mig fra min Ungdom af er mødt, Guds Forsyn, i det mindste ex post facto. Denne Gang tilstaar jeg endnu ej at kunne se, hvorfor han har villet tage mig fra et af mig med saa stor Flid og lang Umage bygget og indrettet jordisk Paradis (som min Tilstand derude var i alle Henseender) og slængt mig herind midt iblandt mine Fjender, et illis etiam frementibus, i saadanne Poster, hvor de mindst ventede mig, og i saadanne Tider, som ere i alle Henseender delicatere, end nogle tilforn iblandt os befindes at have været. Men jeg er vis paa, at Gud har saadanne Aarsager, som han i sin Tid viser mig, i hvor længe det end bliver skjult for mine Øjne. Jeg vil derfor enfoldeligen forlade mig derpaa og tie stille, helst han ej har overtalt mig, eller jeg fulgt hans Vink, men han har plat med Magt ført mig bort, som Fuglen [førte] Habakuk til Løvehulen«.

»Løvehulen[1])« var for Hojer Kjøbenhavn, hvor han, paa nogle Rejser nær, skulde tilbringe Resten af sit Liv, medens han kun en sjælden Gang fik Lejlighed til at besøge Satrupholm, som han dog beboldt og altsaa maa have ladet bestyre af en Forvalter eller Inspektør, formodentlig under Broderens Tilsyn.

[1]) Se »Nogle Stykker, som ere lagte til Daniel«, blandt Gl. Test.s apokryfiske Skrifter, Kap. 14. V. 32 ff.

Optegnelser fra Bøl i Angel,

Bidrag til Tids- og Personalhistorien.

For en Menneskealder siden, da jeg havde min Virksomhed i Landskabet Angel, stødte jeg i Kirkearkivet i Bøl i Gottorp Amt paa en gammel Protokol indeholdende Optegnelser, der vakte min Opmærksomhed ved de Bidrag til Tids-, Kultur- og Personalhistorien, som de meddele. De Uddrag, jeg den Gang gjorde, have siden henligget ubenyttede hos mig, indtil jeg nys ved Sysselsættelse med Andreas Hojers Historie fik dem i Hænde og fik Lyst til at offentliggjøre i det mindste en Del af, hvad jeg i sin Tid samlede.

I det skovrige Bøl Sogn laa fordum Antoniterklosteret Morkjær, af hvilket Klosteret i Præstø var en Aflægger[1]). Da Morkjær Kloster ved Reformationen opløstes, og dets Ejendomme inddroges og bleve en Del af den gottorpske Hertugs Besiddelser, forenedes Klostergodset med nogle adelige Godser til et særligt Amt, Morkjær Amt[2]). Om dettes Styrelse indeholder det ovennævnte Haandskrift følgende:

---

[1]) Se Kirkehist. Saml. 4. R. II, 193 ff.

[2]) Om dette »Amt« findes der i Neues Staatsbürg. Magazin I, 902 f. og III. 276 ff. 535, en Række Notitser, der fortjene at sammenlignes med hvad der i det følgende vil findes meddelt.

1.

Optegnelser om Morkjær Amt[1]).

Das Ambt Mohrkirchen, wie es itzt genant und davor gehalten wird, ist aus einem Antoniner Mönchen Closter und etlichen adelichen Höfen, so I. Durchl. zu Holstein Gottorp gekauft, zum absonderlichen Ambte geworden[2]).

Das Closter ist in der Matricul — 23 Pflüge.

Satrupholm und Dollroth — — — 89 Pflüge.

Nachdem auff dem Kloster (nach der Kirchenordnung vermuthlich) die Mönche verlebet und abgangen, ist von I. F. Gnaden zu Gottorff Herzog Adolffen ein Buknecht und Auffseher verordnet, welcher geheiszen

Peter Hollensen, und ist eine Zeit unter Inspection des Ambtmannes zu Gottorff gewesen. Hat alle Schrifften und Bücher der Mönche verbrannt.

Moritz von Alefeld, Ambtmann, hat ihm (ɔ: sich) eine Begrebnusze in Böl Kirch im Chor machen lassen, ist aber nicht darin kommen, doch sein Sohn Gosche und Neffe Moritz mit ihren Frauen etc.

Sigfrid von der Wisch, Ambtmann, hat den Unterthanen beym Herrn die halbe strenge Kornschuld abgebethen, ist auch abkommen, und wenig Jahr gewesen.

Wulff Kalund, Ambtsverwalter, welcher auch abkommen endlich nach Apenrade, woselbst er um ander Verbrechen durchs Gericht getödtet.

Dittloff Broktorff, Ambtmann.

---

[1]) Hvad der angaar Tiden før 1680, er forfattet i dette Aar af Præsten Hr. Michael Witte i Bøl; det følgende er tilskrevet Tid efter anden.

[2]) I en anden Redaction siges: Mohrkirchen, welches ein Antoniner Closter gewesen, hernach unters Ambt Gottorff, und endlich zu einem Ambt für sich mit etlichen erkaufften adelichen Gütern geworden, aber seltzamer Veränderung und keiner Verbesserung unterworffen.

Moritz Ratlow, Ambtmann [1]), welcher mit diesem Lehne begnadet, aber entlich schnell ao. 1602 weichen müssen.

Wulff vom Dam von Sehsted, Ambtmann, ist ao. 1602 einen Weg eingezogen, da voriger Ratlow einen andern getroffen, und sein verfehlet, als welchen er nicht wol hätte grüszen wollen. Dieser hat I. F. Gn. ein grosze Summe Geldes (30000 Thal.) verstrecket, es davor Lebeszeit zu gebrauchen, und sich verschrieben den Unterthanen nicht neues auffzuburden. Derselbe hat einen Bauren zu Rügge, Gottorfischen Bunde, wegen ein Swein, so entlaufen und widerholt, und Schafe, so auff der Jacht von Hunden beschedigt, weil er darum was gros gesprochen, geschlagen, und hat bey Sonnenschein weichen müssen, als er etwa 6 oder 7 Jahr dagewesen.

Asmus Bennek, Ambtsverwalter, so nur ein Jahr gewesen, auch in Ungnade davon kommen.

Henrich Rutenstein, Ambtsverwalter, ist nach ihm kommen, und ein Jahr 6 oder 7 geschaltet, weil er aber Holtz nach Husum verkauft, wo seine Mutter gewohnet, ist er abgeschaffet.

Claus Petersen ist 1616 Ambtsverwalter zu Mohrkirchen unter I. F. D. Herzog Fridrichen zu Schl. Holstein geworden, und hat das Kloster gut in Ordnung gebracht, ein Erdbuch, Protocol und dergleichen angerichtet, hat auch Rotten und Holtz fällen lassen, und das Land zum Pflug aptirt, in Felder getheilt, auch viel Katen in Mohrkirchholtz verfestet und zu bauen erlaubt, und die Register ein trefflichs verbessert, fest Pension von dem Ambte gegeben, nachdem ers etlich Jahr in Rechnung gehabt. Er war burtig von Tolkschobuj, welch Dorff er hernach verlegt und zum exempten Gute gemacht, und sich

[1]) Var 1598 fyrstelig Amtmand over Morkjær, da hans Fader Bartram Ratlow overdrog ham Godset Dansk Lindau (Schröder, Gesch. der Stadt Schleswig, S. 429).

dahin begeben und verlebet, nachdem er das Ambt abgetreten, und 14000 Thal. von die Restanten, und seine Frau eine Discretion empfangen. Der ist in der Zeit und wol davon gangen.

Marquart Bornholt hat 1649 sein Vorweser als Ambtsverwalter abgelöset und ferner das Mohrkirchholtz zu bebauen verfestet und ausgethan, bis er von dem Præsid.[1] I. F. G. Fridrichen, ob er schon Verheiszung-Schrifft von Ihr Durchl. wegen Succession sein Weibs und Erben hatte, nach Gardingen zum Landschreiberdienst gewiesen, wovon er auch endlich gar elendiglich verstoszen und seine Güter confisciret, und er nach dem gräfl. Pinnenberg sich gefüget und wo muglich erhalten durch Zusehens seiner gönstigen[2]).

Johan Adolff Kielmann ist 1656 Ambtmann unter Herzog Fridrich geworden, hatte vorhin Satrupholm mit etlich 20 Bohlen vom Herrn gekaufft und die über 10 Hufen fallende Contributiones dem Ambte zurückgeschoben, dessgleichen auch Bornholten zu dem Gute Bohlschobuj, aus des Ambts Unterthanen zusammen gelegt, Freiheit und Exemption verschafft, auch von Kirchensachen privilegirt, und brachte die Leute wieder bey Schrikstorff Hovedienst, ob sie schon I. D. Hand und Privilegium hatten de non reducendo. Brachte die Kotener den Lauff bey[3]). Cedirt es seinem Sohn, Vicepræsidenten Frid. Christ. Kielman.

Fridrich Christian Kielman, Vice-Ambtmann 1670. Bey dieses Zeiten ist durch den Præsidenten eine Ende-

---

[1]) D. e. nedenfor anførte Joh. Ad. Kielmann.

[2]) En Datter af Marqvart Bornholt var uden Tvivl Margrete Elisabeth Bornholt, født i Garding $^{25}/_{10}$ 1661, siden gift med Hr. Salomon Römmel, tydsk Præst i Malmø (Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne II, 43).

[3]) D. e. Kaadnerne skulde forrette Budtjenesten navnlig til Flensborg og Slesvig.

rung gemacht. in dem er mit den Ambtschreibern nicht hoch genug ausbringen können, und unterschiedliche (neben Jochim Witten, so noch bey H. Claus Petersens Zeit gewesen) versucht, sondern immer Restanten geblieben, welches ihm keineswegs gefallen, und deszwegen neben dem Ambtman geordnet einen Ambtsverwalter, der ihm, Ambtman, ein gewisse Pension abtruge, und also er seine Verbesserung sicher hatte, hinwiederum derselbe selbst gegenwertig das seinige bey den Leuten untersuchen und neher ausgehen konte.

Johan Vahlert, Ambtsverwalter. hat 1672 das Ambt angenommen, von niemand vorgestellet, hat Uhrwalt ein Jahr behalten, darnach durch Steffen Wollo bis 1677, Johan Adolff Witt bis 1679 bestellet und die Hebung berechnen lassen. Diesem sind die Leute über die Maszen zuwider, als welcher ihnen allenthalben nahe gehet und hart hält. Gott helfe den gerechten und steure alle Ungerechtigkeit, und steh den armen elenden verdrückten Unterthanen mit seinem Seegen bey, und gebe ihnen ein christlich geduldig Hertze und Rath und That, wie sie in diesen betrübten und bedrückten Zeiten mögen durchwogen, denn sonst wirds nicht besser.

Claus Hollender ist auff Mohrkirchen den 29 Januarij 1680 gekommen es zu besehen, hat die Hurleute den 30 Jan. zu Fridrichsberg bestellet, dass sie von der (T. l.) Princessinnen Friederica Amalia heuren sollen. Ist auff Maytag angetreten und gegen Pfingsten auff Mohrkirchen mit seiner Frauwen und Kindern ankommen. 1682 ist das verkauffte Gut Satrupholm wiederumb von Ihre Hoheit der regierenden Princessin eingelöset. Gott sey davor gelobet und gebe Gnade, dasz das Fürstliche Haus in vorige Hoheit und Sicherheit wieder gelange propter J. C. amen.

Claus Christoff Hollender ist 1690 in seines H. Vaters

Stat succediret auff dem Maij primo die die Verwaltung angetreten. Quod Deus benedicat.

Hr. Detloff Wohnsfleth, Ihr hochf. Durchl. wolbestallter Stallmeister, ist 1693 auff Mohrkirchen Oberkeit geworden, und hat es in Pension entfangen[1]), davon 6500 Thl. zu geben. Bey diesem ist die monatliche Contribution von den Unterthanen beigegangen, dawider sie sich bisher alzeit beschweret und suppliciret. Anno 1700 neuen Jahrs Abend ist an den Kinder-Maaszern unverhofft mit Tode abgegangen, und Anno 1701 d. 14 Aprill in Thumkirchen gar herlich beygesetzt.

Anno 1701 hat der wohlgebohrne Hr. Hoffmeister Claus v. Ahlfeldt, auf Geltingen Erbherr, das Ambt Mohrkirchen in Pension genommen.

2.

Et Par Antegnelser hidrørende fra Middelalderen.

Copia ausz dem alten Kirchenbuch der Gerechtigkeit und Freyheit zur Wedemen Escherusz gehörig.

Notandum est, quod Domina Cæcilia (hat zu Bündergaard gewohnt) legavit totum fundum in Tolschle[2]), in quo Johan Tuxen habitat, cum tribus marcis argenti.

Anno 1303 obiit Dominus Jacobus Schramb et legavit tres marcas auri in Brunsbul per suum solarem(!), ubi Esgrus(!) Trumesen habitat, cum omni jurisdictione et libertate ad perpetuum sacerdotis in Esgrus usum.

Anno 1320 obiit reverendus Dominus Daniel Bylle præsul in Latrosylva et legavit tres marcas auri in Bün-

[1]) Nævnes derfor i Kirkebogen undertiden »Conductor in Mohrkirchen«.

[2]) D. e. Tolslev i Eskris Sogn. Den nævnte Fru Cæcilia var en Datter af Peter Schram til Runtoft (Jensen, Angeln. S. 203. 238 9).

storp, ubi Johan Terkelsen habitat, cum omni jurisdictione et libertate ad perpetuum usum sacerdotis; prædictum fundum emit a valido famulo Jona Egbürst pro 30 lott schillinge.

Hæc, quæ Paulus Moth Pastor in Esgrus manu sua ex autographo descripsit, concordant cum eo, id testor manu mea.

Stephanus Clotz, mppria.

Præsten Michael Witte har indført følgende i Kirkebogen:

Ex autographo avi materni fel. memoriæ dn. Francisci Broderi, past. Bolensis, qui in Corpus doctrinæ Philippi, quod Volquardus Jonas dedit ecclesiæ prædictæ, p. t. compactionis appactæ, ea inscripsit, prout hic sequuntur:

Notandum, quod anno MCCCL tanta siccitas et sterilitas terræ erat per universum orbem, ita quod terra nullum fructum faciebat, et tanta penuria erat, quod multa animalia et etiam homines tabuerunt propter aquas. Tandem prælati ecclesiarum, videlicet Episcopi et Canonici, consilium inierunt statuentes jejunium, ita quod universus populus diebus rogationum deberet ecclesiam visitare et Deum pro tanta tribulatione invocare, ut eis subvenire dignaretur. Quod et factum est, et cœlum dedit pluvium, et terra dedit fructum suum. Et tandem votum fecerunt et perpetuis temporibus condurare statuerunt, ita quod puellæ et pueri invocantes, singulis annis, prædictis diebus, cum sacerdotibus parochialium[1]) cum reliquiis et crucibus circa villas, pagos et frumenta visitarent[2]) Deum exorando, ut a tanta plaga et tali populos infuturum custodire dignaretur. Videntes autem, quod Deus omnipotens nos tam digne exaudiverat, pro votis prædictis et

[1]) Læs: parochialibus. [2]) Hdskr. har: visitare et.

statutis statuerunt, quod tribus vicibus in anno, scilicet Ascensionis Domini, S. Johannis Baptistæ et Assumptionis Mariæ, quod unusquisque de singulis vaccis suis deberet sacerdoti offerre tantum butyrum, quantum in hebdomade colligere posset, et pro singulis jumentis, tam equis ad aratum spectantibus, pro singulis unum panem. Et in die Annunciationis pro butyro dantur haleces perpetuis temporibus. Et ab illo voto nullus liber exstitit, quod tanquam legem omnes decreverunt observare.

Sed sancta simplicitas piorum avorum quod ordinavit et statuit, fraudulenta rapacitas impiorum patrum variavit vel abolevit, quod filii peiores ipsis consummabunt, de Dei pœna securi. Sola fides deo placuit tum idolatriæ involuta, præsens vero incredulitas impietate juncta exacerbatura est eum, ut in ira sua tanquam ignis sit ex . . . . .

3.

Uddrag af Bøl Kirkes Regnskaber i 16. Aarhundrede.

1550 begynder den ældste Kirkeregnskabsbog i Bøl; den har følgende Titel:

Dyth ys dath rechte karckenbock vth allen olden registern getagen, der karcken tho Böle tohörende, durch Nicolaum Craghen, der hylgen schryft doctoren, Prawest tho Sleswych, boschreuen anno 1550.

Med Provstens Haand er derefter indført en Fortegnelse over Kirkens forskjellige Indkomster under følgende Poster:

1. Tegheden des Caspels Böle.

Af hver Mark Guld betaltes 6 ß i Kirketiende. Fortegnelsen over Tiendeyderne er ikke fuldstændig, da nogle Blade ere faldne ud.

2. Dat offer des yares ys iij ℔.

3. Rente gelt des jares j ß van 1 ℔.

Herunder anføres 42 forskjellige inden- og udensogns Kirkedebitorer. Den største Sum, udlaant paa 1 Haand, var 5 Gylden.

4. Acker der karcken vnd wath dar van kummet jarlyches.

Magnus Schadeland heft gehath dre thofte, de schal Her Johan de karckhere vor 28 ß jarlyche hure de tydt synes leuendes hebben vnd gebruken.

Pawel Moller gyfft jarlych eynen gulden vor kirckengudt.

Trwels Johansen gyft iij ℔. (Senere har Provst Volqvard Jensen tilføjet: Dusse hure kumpt nu thor Morkercken).

Peter Juel gyft viij ß. (Hertil har Provst Volqv. Jensen 1566 føjet: Peter Jul iss ock ermals der karken lanste gewesen vnd hefft viij ß gegeuen; gift nu thor Morkercken).

5. Kohure, iij ß van 1 ko.

I Bøl var der 17 Kirkekøer og 2 Par Kirkeøxne, i Skovby 8 Køer, i Skredstrup 5 Køer og 1 Par Øxne. Ved flere findes bemærket, at de vare tilfaldne Kirken ved denne eller hin Persons Sjælegave[1]).

Følgende ere de tre ældste Kirkeregnskaber, som ere indførte i Regnskabsbogen:

---

[1]) I Bøl vare Gaver til Kirken for de afdøde eller i Dødsstunden meget almindelige og forsattes langt ind i 17de Aarh. Overordentlige Udgifter ved Kirken synes mest at være tilvejebragte ved frivillige Sammenskud; i Kirkebogen findes saaledes en lang Række Bidrag optegnede under Overskrift: Anno 1621. Thor ehren Gades unde der kercken Boel verbeterung hebben navolgende gude lude tho underschedlicken mahlen tholage gedahn.

Anno 1550 den Sondach na visitationis Marie hebbe yck Nicolaus Craghe, doctor, rekenscop der karcken Böle yntfangen, vnde do alles afgereknet was, beheelt de karcke verstyghe (ɔ: 80) marck myn vij β. Hyr van synth vtgedan 6 ℔, de Jehan Oxen vnde Nys Matzen kreghen, so blyuen dar noch vervndesouentych marck.

Nys Hansen heft vtgelecht der karcken to gode vij ℔, de schal he wedder hebben vp de tokamende rekenscop vor dat karckenbock.

Anno 1554 hebbe ick Volquardus Jensen des Sonnauendes na Joannis tho Bole rekenschop gehoret van iiij iaren, vnde gehauen vp duth mal xxxvij m℔ 12 β 2 ₰. De kerckswaren hebben ock etlick gelt vpgebaret vnd strax vp rente gedan. (Herefter følger Fortegnelse over Folk, som havde faaet Penge tillaans af Kirken).

Anno 1555 Donnerdages vor Margaretæ hebbe ick (Volqu. Jensen) tho Bole klare rekenschop gemaket vom v iaren, ock der reste des 52 iares[1]), vnd de kercke heft yn gewissen schulden manck den luden van olden vnd nyen houetstol twe hundert vnd xx ℔, dar iarlykes rente van kumpt.

Noch heft de kercke yn reden gelde van dussen iaren beholden thosamende lxxvj marck ix β ij ₰.

Noch lxxv wismersche blafferde.

Duth licht yn der kercken ym blocke. (Senere tilføjet: Vor dusse blafferde syn anno 64 x β gegeuen).

Vthgaue na der rekenschop.

Vor eyne bybel vij marck[2]).

---

1) Provsten synes altsaa 1554 ikke ganske at være bleven færdig med de foregaaende fire Aars Regnskab.

2) Provst Volq. Jensen har foran i Kirkebogen gjort følgende Antegnelse:

By der kercken iss eyn Ordinantie.

Af de følgende Aars Regnskaber kan ét anføres til en Prøve; forøvrigt indeholde de intet, som adskiller dem fra de øvrige gottorpske Sognes Kirkeregnskaber.

Anno dñj 1569 den 27 Octobris hebbe ick (Johannes Schaffnich) dusser karken rekenschop genhamen vnd entfangen xxiij m‡ xv ß. Item vj m‡ vor tegen von den karckswaren. It. iiij m‡ vor offer. Se hebben suss lange her nicht mher alse iij m‡ tho rekenschop gebracht, vnd de ouerigen schilli thosamende geholden wenth nhu her, vnd nhu vtgebracht. Eine gewisse Summen kan man nicht setten. den dath eine jar dregt dat offer ethlike schilli mheer, dat andre jar ethlike ringer. Summa dusses jars heuinge is xxiij m‡ xv ß.

Daruon vthgegeuen vj m‡ xiij ß v ₰, so de karke vorgangen jars den karckswaren schuldich gebleuen. It. ij m‡ vor wyn vnd broedt. It. 1 m‡ tho lhone. It. ij ß dem Jungen. It. xxiij ß dem Kaspel vor 1 tunne bheers. It. ij m‡ 1 tunne Kakebillen. It. ij m‡ vor de Senckost. It. iiij ß int huess bhergelth. Summa xv m‡ xi ß 6 ₰.

Wen dusse xv m‡ xi ß vi ₰ von der Innhame, den xxiij m‡ xv ß, affgetagen werden, so bliuen ouerich viij m‡ iij ß vj ₰. De hebbe ick Henneken vnd Baltzer Gundersen, dem nien Karckswaren, tho getelleth.

Nota.

Niss Hansen vnd Jacob Hansen, de olden gewesenenn Karckswaren, geuen in ohrem Testamente der Karken tho Bhöle ein paer Stier von dren Jaren, welke vp Ostern

---

Noch eyne nye dudesche bybel, de ick anno 55 dar by gekoft hebbe.

Noch Corpus doctrinæ Saxonicum iss anno 1564 by der kercken gekoft. Vor dusse iij boke antwerdet de pastor, szo iderer tydt iss.

iiij Jaer alth werden, ein swart sternede vnd ein swartbunte; de moten de Kerckswaren duth Jaer vor de werde dorch foderen laten, damith se der Karken tho guede wassen mogen, dath se darna der Karken tho nutte von den Karckswaren mogen bestediget werden.

Noch gifft Jacob Hansen eine kollswarte Quie von iij Jaren, de moeth ock von der Karken gelde dorchfoderth werden, vp dat she kumpstigen sommer der Karken thom besten moge vth gedhaen werden.

Dusse gaue dhoen she guth willich darumb, offt velichte dorch ohren vnflith edder vorsumnisse edder vntwetentlick der Karken jennich schade geschehen, solke schade mochte ohr dardorch gestadet werden. De Almechtige Godt vorgeldes ohne [1]) vnd segene den ohren, ohre haue vnd quick des tho rickliker wedderumb.

Peter Holdensen [2]) gifft der karken iij daler, welker ohme Jacob Hansen schuldich, de schal Peter Jacobsen der Karken vhoer vnd vhoer vorrenten, wenth so lange dath she vthgeloseth vnd enem anderen wedder vp rente gedhaen werden. De barmhertige gudige Godt vorgeldes ohme mith liues gesuntheit, geluckliker wolfarth vnd langen leuen.

Anno 69 hefft das karspell bewylliget, damith ohr karke destho beter in gebuete mochte geholden werden etc., vom marck goldes, dhaer se sunst lange her vj ß von gegeuen, henforder 1 ꝑ tho geuen [3]).

Dat gilde offer auer wyllen se henforder bliuen laten, dwile mher vnenicheit den enicheit daruth erwasseth, dwile se nicht weten, whorhen idt gewendet worden.

---

[1]) ɔ: vergelte es ihnen.

[2]) Se foran, S. 519.

[3]) Senere har Provsten tilskrevet: Ethlike wederrepens, wnd dar is noch nichts vth geworden.

Af Regnskabet for 1570 kunne følgende Poster endnu mærkes:

Blandt Indtægtsposterne: In Offer, sho Moritz von Anefeldt vorgangen Wynachten vor sick vnd alle syn Volck gegeuen — xiij β.

Blandt Udgiftsposterne: xx β vor iiij punt Wasses. Item viij β mhakelhoen. ij β vor 1 tunne kalen. It. ij β Elias Speeth vor einen brieff an Moritz von Anefelde wegen eines bhomes, so Mauritz Rantzow tho sphonen thor karken gegeuen.

4.

Præsten Michael Dames's Optegnelser.

Den 8. August 1617 døde »Franciscus Broderus, Sørup-Cimber«, Præst i Bøl[1]), og efterfulgtes af »Michael Dames, Flensburg-Cimber«, der tiltraadte ved Mikkelsdag s. A. og døde den 26. Juli 1629. Fra dennes Haand haves følgende Optegnelser:

Anno 1618, auffm tagk Pauli bekehrung sind in den H. Ehestand geträten consummative vnd von dem ehrw. Hern Trochillo Thomæo, Pastorn in Obersee, copuliret worden Michael Dames und Anna. Gott verleihe darin sein gnad vnd reichen segen, vnd christlich zu leben, sälig zu sterben, auff das man am iungsten tagk frölich auffstehen mugte: amen.

Anno 1620 ist Franciscus, des Pastorn Michaelis Dames sohn, auffm 20 tagk Aprilis nachmittagk umb drey

---

[1]) Ifølge Jensens Kirchliche Statistik, S. 1152, havde Hr. Frants Brodersen tidligere været Præst i Tolk. Tre Præster, der før ham havde tjent i Bøl siden Reformationen, nævnes i en af Præsten Michael Witte forfattet Series Pastorum saaledes: Johannes Fischer, Johannes Popsen og Hermannus Röperus. Men nærmere Oplysninger om dem mangle. — Hr. Frants Brodersens Enke døde 23. Marts 1649.

uhr geborn, vnd darnach auffm 23 Aprilis, so darnah am Sontagk Quasimodogeniti, von dem ehrw. Hern Pastorn in Suder Brarup Gabriele Prætorio getaufft worden. († 24 Apr. 1623).

Anno 1622 ist Johannes, des Pastorn Michaelis Dames sohn ungefer umb den mittag auffm 26 Martii geborn, und darnach auffm 29 Martii von dem ehrw. Hern Laurentio in Nordt Brarup getaufft worden.

— 9 Octobr. ys Jurgen Jacobsens nie husz im fuwr upgangen.

— 30 Decemb. ys Carsten, Hans Michelsens Sohn, gedofft, so van einer solchen Mensch eme gebaren, de disses ordes eine ungewandtlicke spracke brukede, ock in einer geruhmen tydt hir im Carspel behuset nicht thor kercken ginck, unde darumme, offt se ein Christ edder Tatersch were, Godt vnde se allene wusten. Idt sindt auerst der Döpe testes und des Kindes paden gewesen: Jep Hansen, Andres Pauelsen, Jes Henningsen, Sonn Andr. Pauelsens, Ann Jes Henningsens. Welche getruwlick vorheten, dat dudt gedoffte kindt alse ein Christ christlick henvorder upertagen scholde werden.

Anno 1623 hefft sick ein gruwsam exempel tho gedragen, dat alhie im Caspel Boel twee echte lude mit nahmen Asmes Petersen vnde Ann Asmeses neuenst erer dochter gefangen, de olden vor Gottorp gebesemet, de dochter enthöuedet worden, wegen sund vnde schand.

— 6 Februarii ys Marrin Thomæ Jostens frauw mit fuwr gefallen unde underm angesicht vorbrennet worden.

— ist von F. G. von wegen Schrickstrupff vnd Mohrkirchn, durch seiner F. G. Amptman, den edlen ehrnuesten woll-weisen v. gelerten Gotzky Wensyn, auch durch seiner F. G. General Probstn, den ehrwurdigen hochgelerten M. Jacobum Fabricium, dann auch durch seiner F. G. Ambtschreibern auff Mohrkirchn, den ehr- und acht-baren Claus

Petersen, erlanget wurden iährlich dem Pastorn der kirchn Boel 1 tonn roggen vnd 2 tonne garsten vnd 2 mittelmäszige baume, dem koster aber 2 schip roggen. — Gott der Herr gebe men, das sie finden barmhertzigkeit bey Gott dem Hern an ienem tage. 2 Timoth. 3 v. 17.

Anno 1624, auffm 9 Septembr. ist geboren Cristin, des Pastorn Michaelis Dames dochter, ist getaufft worden auffm 12 Septembr. von ehrw. Gabriele Prætorio, Pastorn tzu Suder Brarup.

Anno 1625 hebbe ick Mich. Dames möthen unbilligen schatt uthgeuen 5 Ricks dahler, neuenst der rent. Anno 1626 auermals. Delinqvunt reges, plectuntur achivi.

— hefft der vorwalter up Mohrkarck Claues Petersen by I. G. Amptman Gotzky Wensyn my Mich. Dames tho mynem musæolo[1]) einen ekenbohm van den dohmahligen windtfallen losz gebeden. De Herr, de ein vorgelder ys, vorgelde ydt söuenfoldich. Syr. 35.

Andre Optegnelser fra Præsten Michael Dames's Tid.

Anno 1625 ys ein starck nawinter an schnee vnde wind ingevallen, vnde sind dardorch viele grote boemen in Mohrkercken vnde andern benabarten holtingen neddergereten, ock hefft tho der tydt dat water im Strande, Edersted vnde darumm wester liggenden seeorden merckligen schaden gedahn.

— am 24 Octobris ys des Pastorn auendhusz uth Gades tholatinge durcht vuer upgangen. Eodem anno hebben de Carspelluden ein anders betere upgebuwet.

Anno 1626 ys am 13 dach Maii Claues Maw iammerlicken umm syn leeuendt kamen dörch syne egene vorro-

---

[1]) Præsten har i Kirkebogen optegnet de forkjellige Materialier, som medgik til Indretningen af hans »Musæolum«, og Bekostningen derved. Denne beløb sig idethele til 74 ℔ 8 β (lybsk).

kelosenheit, wente he ahne drengende nodt, do syn olde husz neddergebraken wordt, mit manck gemenget, vnde ys van den lesten beiden end sparen vnde balck des huses im daelvallende gedrapen, thogruset, unde up erden van bauen heraff gestortet worden[1]).

Anno 1626 ys Claues Mawen dode lychamme im ankledende van Las Schmit tho Boel Schowbuw berouet worden.

Anno 1626 sind den weg aller welt gegahn: Cristin Croen, so wegen eres schendlicken leeuendes ahn klanck vndt gesanck tho erden bestediget, Merret Lasses, so ane christliken Ceremonien, wegen erer bestendigen unbothverdicheit, tho graue bestediget.

Anno 1627 hebben de gude lude Hans vnde Sonn Maw my vorehret een gudt voder fruchtbarer strucken im garden: Godt lohne, amen. Dranckgelt darvor suppediteret 4 ß. Eodem anno hefft de vorwalter up Mohrkarr Claues Petersen im Pastorn haue vorehret ein gudt voder fruchtbarer strucken: Godt lohne tydelick vnde ewichlick; Drankgelt darvor vnde vor einem garden ysern Hans Gardener gegeuen worden 1 ₰ lubsch. Eodem anno hebbe ich van Mattis Schlot auerkamen 2 voder hasselstruken im haue vor 3 ß.

Af en Optegnelse om Præstekaldets forskjellige Indtægter ser man, at Præsten fik i Korntiende af hver »Mark Guld«: 2 Skp. Havre, $^{2}/_{5}$ Skp. Rug og $^{2}/_{5}$ Skp. Byg, rent Korn. I »Ploegbörung« havde Præsten og Degnen tilsammen 4 Brød og 1 Snes Æg, og i »Butterbörung« 8 ß af hvert Bol. Præsten modtog tre Gange om Aaret Offer.

Id gehoret ock van oldinges dem Pastoren alle kope,

---

[1]) Som Havetrappe ved Præstegaarden i Bøl findes en meget smuk og velbevaret Ligsten over »de erlich und wolachtbare Claus Maw tho Boel Schavby, gestorven d. 13 May 1626«; midt paa Stenen er Mandens Bomærke smukt udhugget.

deelinge und handschriften tho verferdigen, gelik alse idt ock in anderen Carspeln geholden wert[1]).

Under Overskriften: »Profectus auditorii in Boel« har Hr. Mich. Dames i Kirkebogen indført Resultatet af en Prøvelse af de Religionskundskaber, som fandtes hos en Del af Beboerne i Bøl[2]). Som Prøve herpaa kan følgende anføres:

Jes Drewsen, höuener tho Boel, scivit Orationem dominicam qvodantenus qvoad verba et mentem; scivit qvoqve decalogum qvodantenus qvoad verba et mentem.

Thomas Ebsen scivit Orationem dominicam qvodantenus qvoad verba et mentem.

Asmes Ebsen scivit Orationem Dominicam qvoad verba et qvoad mentem aliqvo modo.

Andres Asmesen scivit Orationem Dominicam qvodantenus qvoad verba et mentem.

Hans Schmit scivit orationem Dominicam qvoad verba. Scivit item Symbolum Apostolicum qvoad verba.

Ann scivit orationem Dominicam qvoad verba.

Hans Michelsen verba legis tenuit, vim legis propemodum ignoravit.

Marren Michels orationem Dominicam recitare novit iuxta literam.

1625 har Gen.-Provst Jacob Fabricius d. æ. forfattet »eine richtige vortekenusz der inkunften der kercken Böel in Angel«, der følger:

Inkumst der kercken Böel.

Tegede: Van ider mark goldes — 6 ꝭ
Kohgeldt: Van ider koh — 3 ß

[1]) Awerst is geendert vor eniger tidt — har Hr. Michael Albinus tilføjet.

[2]) Prøvelsen er formodentlig anstillet, naar de vilde gifte sig eller gaa til Alters.

Rente: Van ider ℔ — 1 ß
Offer: Dit ist vngelick nah tiden.
Landhur by denen, de kercken landt heft:

Folgen houener im dorpe Böel. (Herefter opregnes 21 Bolsmænd i Bøl, hver af dem har sit eget Folium i Kirkeregnskabsbogen, hvor de Ydelser, vedkommende Bol skyldte Kirken, og de efterhaanden foregaaede Forandringer findes antegnede. Af disse 21 Bol stod 1 for 10 Mk. Guld, 1 for 8 Mk., 4 for 6 Mk., 14 for 5 Mk. og 1 for 4 Mk., altsaa hele Bøl By for 116 Mark Guld).

Houener im dorpe Böel Schubui. (Herefter opregnes 8 Bolsmænd; 1 af Bolene stod for 8 Mk. Guld, de øvrige 7 for 5 Mk. hver, altsaa stod hele Byen for 44 Mk. Guld).

Af Kaadnerne havde Kirken ingen fast Indtægt, kun nogle enkelte anføres i ovennævnte to Byer og i Ulegraf og Morkjærskov, som havde Penge tillaans af Kirken og derfor aarlig ydede Rente[1]).

5.

Om Skolevæsenet i Bøl[2]).

Anno 1624 ist wegen der Schulen hieselbst verabscheidet, dasz ie und allewege solle fleiszig Schule gehalten und die liebe Jugendt mit trewen darinnen vnterwiesen werden, maszen dan der Herr Pastor zu ieder Zeit eine solche auffsicht darauff zu haben, die Schule zu visitiren, notturftige anordnung darbey zu machen vnd zu beob-

---

[1]) 1648 findes en lignende Fortegnelse over Sognebeboerne m. H. t. deres Ydelser til Kirken. Den stemmer ganske med Fortegnelsen af 1625 og indeholder Oplysning om, under hvilket Herskab Bolene stod. Af de 21 Bol i Bøl stod de 18 under Hertugen paa Gottorp, og de 3 under Godset Røst. Af de 8 Bol i Bøl-Skovby stod de 7 under Hertugen, og 1 hørte under Godset Røst.

[2]) Efterfølgende Optegnelse er skreven 1648 af Kirkekommissæren Joh. Adolph Beccer.

achten, der Schullmeister Ihme in solchen allen auch zu folgen schuldig vnd verflichtet ist, wie sie beiderseits dasselb für Gott, der Landesfürstlichen Obrigkeit, den Kirchen Visitatoren gedenken zu verantworten. Es ist aber der Cüster, vermöge der Kirchenordnung, solche Schule vnsträfflich allso zu bestellen, angewiesen.

Hierentgegen soll der Schullmeister jährlich vnd alle Jahr einzunehmen vnd zu genieszen haben:

1. Alles vnd iedes, nichts aussenbescheiden, was die Cüster von Alters hero besessen vnd genossen.

2. Von einemjeden Höfener oder Boellsmanne jährlich ein schip Garsten.

3. Von den Kötenern, nachdem sie Landereyen zu gebrauchen haben, vontheills 3 β, vontheils 4 β, vontheils 5 β auch vontheils 6 β, vnd dasselb jahrlich. Die Verzeichnus darvon ist bey dem Hr. Pastorn, doch soll dieselb auch alhir einverleibet werden an seinem orte.

4. Von einemjeden Schulkinde, so lange es in der Fibell vnd Catechismo lernet, wochentlich einen sechsling, wan sie aber weiter kommen, wochentlich einen schilling, vnd solches sollen vnd wollen die Eltern also willig abtragen.

5. Die jahrliche Rente von den geldern, so guthertzige Christen zum Schullwesen verehren, darvon so woll die Verzeichnus, alls woselbst solche gelder vff rente hingethan, hernach folget. Sollche Rente werden jahrlich bey der Kirchen-Rechnung eingefurdert vnd dem Schullmeister behendiget.

Herefter følger nu Fortegnelse over Skolens Velgjørere og de skjænkede Summer. I Spidsen staar Claus Petersen, fyrstelig Forvalter paa Morkjær, der 1624 havde givet 50 Mk., men ellers indkom der sædvanlig kun nogle Mark aarlig fra forskjellige Givere. Listen er fortsat til 1654. —

Derefter kommer en Fortegnelse over Debitorerne, som havde de til Skolen skjænkede Penge tillaans.

7.

Optegnelser af Præsterne Nicolaus og Michael Witte eller Albinus (1630—98).

Anno 1630 den 9 May[1]) bin ich Nicolaus Witte tho Boell introduceret vonn wolerwürdigen hochgelerten Hern M. Jacobo Fabricio, F. G. Hoffprediger vnd Superattendente Generali. God verleihe mir Seine Gnade vnd den Heiligen Geist, dasz viele Seelen der Menschen tho dem Ertzbischoffe unser Seelen von mir ihm mugen zugevuret vnd ich selbst dardurch im Gottes worde gebessert vnd ewig salich werde, Amen. Seg Ja vnd Amen, allerliebster Jesu, Amen.

— 13 Juni copulantur sequentes personæ a Reverendo Doctissimoque Viro Dn. Johanni Carnario: Nicolaus Albinus Dithmarsus[2]) & Anna vidua Rev^{di} et Doctissimi viri Michaelis Dames, Pastoris quondam in Boel. Deus benedicat uberrime, adsit nobis semper benignissime, regat nos spiritu suo sancto, ut hic pie et illic æternam vitam agamus, Amen.

— den 22 7bris isz up der Visitation thom beschloth der Visitation vnd geschlahtenen Kerken-Rekening van dem Pastoren geklaget, dat in Schrixstorp Velde Caten weren erbuwet na verlegginge des Dorpes Schrixstorp, so nach Thumbuy gingen, worup der Her Superintendens den Kerckenjuraten uperlegt solches an F. G. tho söken vnd richticheit darin thomaken. A° 1640 den 29 Juny darin

[1]) Oprindelig var skrevet: Januar — formodenlig den Tid Præsten var kaldet.

[2]) I den af Sønnen Michael Witte forfattede Præsterække kaldes han Hilgenhaga-Holsatus, og der siges, at han var født 1593.

ein Ordel erkandt, welches by dem Carspels-Juraten Aszmusz Hansen.

Denne Dom, som er indført i Kirkeregnskabsbogen, lyder:

In Sachen der Kirchgeschwornen und sämptlicher Kirchspielleuten des Kirchspiels Böell, Kläger, entgegen und wider die Kirchgeschwornen und Kirchspielleute zu Tumby, beklagen eins und anderen Theils, belangend drey Kötener in Schrixstorfferfelde belegen, welche bishero zu Tumby ihren Kirchgang gehalten, und nach Böell Kirchspiel gehörig sein sollen, Erkennen wir Nisz Clausen anstatt der Hardesvogten und 12-Bonden in Struxstrupsharde, nach angehörter der Parten Noth- und Gegennothturft, hiemit vor Recht: Weil offenbar und bekannt, dasz die elteste Kate in Schrixstorffer Felde, so Hans Nissen anjetzo bewohnt, vor 50 und mehr Jahren gebauet gewesen, und die Besitzer derselben allewege ihren Kirchgang nach Tumby gehabt, und noch haben: Dasz derwegen es dabey hinkünftig billig zu verbleiben, und jetzbemeldte alte Kate Tumbyer Kirche zu lassen sey. Die anderen beiden Katen aber, so inwendig 20 Jahren in Schrixstorffer Felde, und also unstreitig in Böell Kirchspiel, gebauet, dieselbigen sein nach Böell Kirche zu gehen, und der Kirche und dero Dienern daselbsten Gleich und Recht zu thun schuldig, hingegen aber Kirchengerechtigkeit gleich andern zu fordern und zu genieszen befügt. Von Rechtswegen, P. Gottorff den 29 Junij Anno 1640.

Thomas Hansen mpp.

Concordat vero suo originali, quod testamur

Joh. Ad. Beccer.

Anno 1632. Des Pastoren Nicolai Albini Sohne isz den 29 Februarij vmb de Klocke 12 geboren, decrescente

luna, vnd den 6 Martij gedofft von dem Erw. v. Wolgelerten Ern Johanni Carnario, genohmet Michael[1]).

Anno 1634 den 11 Octobris des Nachtes, was de Klocke twe, trat de nie Maen in, averst 6 stunde tho vorn, als de klocke negen, dewile desz vorigen dages ein mechtiger Sudwestwindt blasete vnd noch mehr sick in der nacht erhoff, isz Vulwater geworden, vnd hefft gantz Nordtstrandt owerschwemmet, dat men wil seggen, idt schoelen 10 dusent Minschen an jung vnd oldt verdrencket syn, gantze huser weg gedreven vnd alles Vehe verdrencket, als my Johannes Pistor Scholmester van Bubhever berichtet. Ja Eiderstede vnd Dithmerschen groten schaden entfangen vnd andere Lendere in Dennemarcken isz dessulwes gelike geschehen.

— den 12 Octobris umme de klocke negen effte teine, alsz wie in der kerken versamlt weren, vnd dat Evangelium von dem Gichtseken, den der Her Jesus gesundt gemaket, wollen betrachten, de inganck der Predige gemaket was, vnd de occasion angetagen, worumme de Herr van der Gergesener landt gescheidet vnd weg geschepet na syner Stadt, hefft sick vnvermodlick eine furesbrunst erhaven im Hansz Henningsen huse an der Westersiden, vnd ock de Stal, so an der Sudwester siden darbj stundt, darin Garsten ingearnet gewesen, isz ock efft wol jegen dem windt mit angesteeket worden, de andere beiden stelle syn erholden, vth dem huse nichtes gereddet, isz alles vp gebrent, alles huszgeradt vnd ingedohnete vnd dre hoge telt deele. Disze Man hefft nevenst dem Amptschriver Clausz Petersen vnd Jisz Dreuwsen vnd Johan Aszmuszen des S. Hern Michaelis Wedewen veel sorge vnd in ehrer bedroffenusz ehre schmerte hefftig gemehret, in deme se ehr allerley herteleidt gedahn, vnd se mit ehren

[1]) Blev siden Faderens Eftermand som Præst i Bøl.

dree kleenen Kindern van der Pastory verdryven, vnd efft he wol kerkgeschworne isz gewesen, vnd se ehn vmb brode anspreken lahten vor billige betaling, de he hadde könen in dem gelde affkorten, so he ehrem S. Manne schuldich gewesen, hefft se idt nicht könen erlangen; hefft ock dat gantze Carspel ehr verlahten mit ehrem doden, isz wedder kerkgeschworen edder sonst kein Mensch sick tho ehrer hofstede gefunden alsz Hans Broder, ehr broder Hans Michelsen.

Tho erstading synes erledenen schadens syn ehm van Fürstl. Gnaden Hursz-Man Clausz Petersen, gewesen Ampt-schrivers up Morkerken, 8 Eken vthgewiset, vnd werde berichtet, dat noch 8 bome meer scholen vthgewiset werden, ock allen boelsluden in Moerkerken lehne uperlegt van gemelten schriver, dat yder ehm schole geven 3 schip Roggen, 3 schip Garsten, ein heidschepel Haver, dar benevenst neven ehrer schweren havedeenst dat timmer sagen vnd hauven helpen, wo ock de Kötener vnd Insten helpen fast alle dage. Ock isz in Struckstorp vnd Thumby karspel van Clausz Hansen Hardesvagede ein thostuer tho Hans Henningsen huse gefoddert, hebben sick erkleret thogeven 20 Ricksdaler Thumby als ock tho Struckstorp. Aszmusz Hansen Karckschwor foddert idt in, hefft ock tho Tolck korn, veerde halff heidschepel korn, vth Nordtbrarup . . vth Syrup Carspel[1]).

— den 10 Novembris fil ein starcker Winter in vnd bleff beliggen beth tho den 20 December, do fange idt an tho dauwen vnd dauwede darna gantz up. Sonst hedden de lude grote noth geleden wegen water, dawile idt den Sommer aver vnd Hervest gantz droge wasz.

Anno 1635 den 3 Januarij was idt seer kalt vnd froer seer hart gantzer 14 dage, vnd vil tho Boel alher neen

---

[1]) Der findes ikke angivet, hvormeget disse Sogne have bidraget.

schne, darna vil ein temelick schnee vnd bleeff disze winter so stark beth na Mattias dage tho den 4 Martzij.

(1635[1]) . . . . by der Pastorie tho Böhl . . . . vnderholding sines Vehes seer denstlick vnd . . . . gantz tho gemeenen Wegen gemaket were, hefft Gott guder Luder Herte erwecket, de my Nicolao Witten, vnwerdigen dienern desz Wordes Christi tho Boehl, behulplick gewesen solcke Lenderien inthonehmen, vnd de samplichen Kirchspiels Lüde ermahnet solches der Pastorie thom besten tho . . . . . Idt syn averst darin my bygestanden der Ehrnfeste wolwijse Clausz Hansen, Carspelvaget tho Grumby in Struxstorff harde, wo ock de Ehrnfeste vnd wolwyse Clausz Petersen, F. G. Amptschriver up Morkerken, vnd de Ehrnfeste vnd wolwise Aszmusz Hansen, Kerckgeschworne tho Boel, seszhafft tho Boehl Schoebuj, Gott sy ehrer semptlicher Lohn. De Koppel isz Boelmay, dartho gaff ein yder Boelszman 1 Schip Landesz, Aszmusz Hansen vnd Jisz Drewesz geven ein yder 2 Schip Landesz. wort also dartho gegen 31 Schip Landes, ock gaff einyder Boelszman tho Thuene[2]) 1 Voder Struck, ock halp my ein yder Boelszman mit einen Minschen de dre Siden eine grufft up tho warpen, alsz de wester, norder vnd oster Side. Dar vor gaff ick ehnen twe Tunnen Beehr vnd twe Aventmahltiden, muchte vngefehr kosten 30 ℔.

Anno 1636 den 13 Aprilis isz desz H. Verwalters desz F. Ampthuses Moerkerken wo ock Dolrott vnd Sattropholm Claus Petersen fruwe gnediglick verloset vnd einen jungen Sohn getehelet, gedofft den 27 Apr. vnd genohmet Johan Adolff Friederich. († 4 Dcbr. 1637).

Anno 1640 den 22 May was desz Dages eine seer grote Hitte, up den Avend ward idt Donneren, vnd vil in

---

[1]) Begyndelsen af Stykket er museædt. [2]) Zaune.

der stille ahne Winde ein groth hagel alsz eines dumenlides groth. Gott sy ewig loff, idt ginck aff ahne schaden.

Anno 1640 den 16 Februarij hefft Clausz Petersen, F. G. Amptschriver up Moerkerken, vor Thomsz Clausen, Clausz Nissens Sohn van Flarop. deme vorgangen Sommer dat husz, so he van synem Suster Sohne gekofft in der Vureszbrunst vnverseendesz upgegangen, welckes Thomas Clausen in willens was aff tho breken vnd ein niesz tho buwen, vorbede gedahn an de Carspellude, dat ein yder Boelsman ehme mochte einen Heidtschepel Garsten, vnd ein yder Kotener 1 m℔ lubesch tho hulpe synes erledenen schadens geven. Deme isz van den Kotenern, Boelsluden vnd anderen, ock etliken fruwens Persohnen, old vnd junge, wo den ock von der Amptschriverschen vnd ehren Mageden, geoffert worden A° 1640 den 1 Martzii, welches noch beth hertho dem Pastorn nicht gescheen in geborliken offeren.

Anno 1643 den 5 Septembris isz Claus Petersen, F. G. Vorwaltern der Fürstlichen Ampte Moerkerck, Satropholm vnd Dalrott, Sohn gebahren vnd den 8 gedofft, genohmet Bernd. Vaddere: Henneke Powische, Henneke Petersen vnd Margareta Wolff Hoken fruw.

Anno 1644 den 21 Julij leth wedder gedahne Verdrage de Felt Marschalck Torstensohn, ein Schwede, gantz Angeln vnd meist desz Fursten van Holsteen Lude vthplundern, darin ick ock ein erlikes verlohren. Gott sy syn lohn, wnd vergeve my myne Sunde. Disze Plundringe wared bynahe 8 Dage. Ick verlohr an ingedohnete Guder in de 3000 Ricks Daler.

N(icolaus) A(lbinus), P.

Om samme Plyndring findes ogsaa flg. Notits:

Anno 1644 den 21 July word in der algemeenen Roverie, so van den Schwedischen Volcker verrichtet, de

Kerck tho Boel upgebreken und alles daruth gerowet, wat de Lude im gantzen Carspel dar in gebrocht, ock word de Kalck, Blatt, Meszgewand und dat Chorhemmet, so Anno 1643 wasz verehret, weggenahmen, deszgelicken dat grone Wand, so up dem Altare lag, und dat linnen Dischlaken, so Agneta Petersen Anno 1627 gegewen hadde, weg gerovet.

— den 10 Octobris word Agneta Clausz Petersen, Vorwaltersz up Moerkerken, Dolroeth vnd Satropholm vnd Langstede effte Vpdorp, Fruw vorloset tho Schleszwick, vnd einen Sohn getellet, so den 13 Octobris van D. Schleidano gedofft, genohmet Thomas[1]).

Anno 1645 den 26 Januarij vil der Schwedische Overste effte Commendante Helm Wrangel in Angel vnd leth vast alle Carspel der Fursten van Holstein plunderen, vnd word alle mynesz Gudesz, wat ick wedder gesamlet hadde, berövet. Disse Plundering ware 4 Dage vnd veer Nacht, averst dat Buerschap Boel erlangede eine Salvegarde densuluen Sondag Avende, wasz ein Corporal (ein Frantzose), de kreg 14 Rickesdaler, 14 tunnen Havere vnd 1 tunne Beer, 28 Brod, veer Pund Botter und 20 Eyer, noch ein Tunneken von 20 Kannen Beer, noch twe Siden Speckes. Der Vader vnses Herrn Jesu Christi wolde sick aver vns armen Lude erbarmen, wy hebben sonst nene Erredding meher, wo Gott de hemlische Vader nicht wirt vnsz sine Hulpe dohn. Ach Herr Gott, de du ein Gott aller Barmherticheit bist, entehe[2]) vnsz doch nicht dyne Beschuttinge, sende doch vnsz verlahtenen dyne Hulpe, de du in dynem Worde vorhehten hefst, vmme Jesu Christi willen, Amen.

Anno 1645 den 17 Februarij ward ein grot Schal vnd Knal alsz ein Donner gehoret, erhoff sick int sued-

---

[1]) I Randen er bemærket: Ward Hardesvogt in Niüharde u. starb in Hattlund etwa 1740. [2]) entziehe.

osten vnd toch na dem sudwesten, welckes ock in Schleszwich isz gehoret, alsz wolde idt in Schleszwick schlaen. Etlike hebben vor dem Donner een Fuer gesehen alsz ein Blix. — Darup den 25 Martij lede sick Helm Wrangel und etlike ander Oberste vor Rendeszborg, vnd legen darvor den gantzen Sommer. Verlohren veel Volckes darvor, averst gewann nichts, ohne dat dat Schieszen doh . . . . . groten Schaden [1]).

Anno eodem den 5 Aprilis hebben sick 19 Rüter in Boel ingelecht vnd sick verspraken ein thom Salvegarde by vnsz, averst desz Morgensz vmme 3 Uhr syn se upgebraken vnd vp Morkerken geplundert.

Den 6 Aprilis up den Nahmiddag de Klocke 5 syn andere 20 Rutere gekamen, wolden wedder Qvarteer hebben, awerst von Jacob Mattisen Salvegardi affgewiset. Den 7 Aprilis kemen desuluigen wedder, nehmen mit vth mynem Huse, wat ick hadde. An dem suluigen Dage lede sick ein Schwedischer Averst in Surop vnd leth wegroven wath he konde, vnd lag in de 5 Weken darin, darna lede he sick by Flensborg, dar mosten de konigschen Burger ehnen thovoren wat se begerden an Geld vnd Proviant.

Den 18 Junij quemen se desuluen Wurtzburgischen Ruterie wedder vnd laden sick in Flatzbuy vnd Sudensehe vnd roveden weg wat se konden krigen. De Gott aller Gerechtigkeit legge Hand an dat roverische Volck, so vnder dem Nahmen Gadesz allerhandt bosheit driffen, vnd kome allen elenden vnd bedroveden tho Hulpe umme Jesu Christi Willen, Amen.

---

[1]) Læsningen af denne Sætning er usikker. I en anden Optegnelse smstds. om Rensborgs Belejring hedder det: Den 25 Martij belede Helm Wrangel, overste Commandant der Schwedischen Armee, Rendeszborg, vnd moth Schleszwick Proviant heruthgeven. Syne Ruterie vnd Voethvolck steelen vnd roven in gantzen Furstendom.

Den 23 Julij in der Nacht umme 3 Uhr up den 24 Julij queme 17 Schwedische Ruter rinnen, vnd schlagen 6 Huszern de Dören in vnd nehmen wat se kriegen konden, verjageden den Salvaguard, nehmen densulven 3 Perde. God averst ermunterde den Pastoren, dat he etlike junge Lude vand. vnd Henneke Epsen, Henneke Aszmussen vnd Jisz Mattiszen de lehten de klocke tho Storm schlaen, sochten den Quarten (!) vnd gingen mit Geschrei den Rutern an, welcke 6 Pistolen loseden, averst desz Pastoren Steefsohn Hansz Dames vnd Henneke Epsen schlogen se vnd nahmen twe gefangen vnd 14 Perde, de andern Rutere na entfangen Schlegen entflogen. Desz Morgens quemen sosz der Ruter vnd ein Cornet vnd wolden ere Perde wedder hebben, vnd noch 3 andere Rutere mit ehren Perden quemen, vnd worden alle 11 Rutere mit 17 Perden na Gottorp gehalet, averst de Cornet wasz entlopen.

Ao. 1645 nach Michaeli zoegen die Schweden wieder aus unserem Lande, na geschlatenem Freden mit dem Koning Christian den 4 in Dennemarck.

Anno 1646 den 19 p. Trin. proclamati sunt sequentes: Jochim Witte [Schriver] up Moerkirken vnd s. Peter Sachsen nagelatene Dochter Agneta aus Husum.

Anno 1647 Dnca 22 post Trin. proclamabantur Peter Clausen hirbinnen Boel vnd S. Ern Michaelis Damesz nagelahtene Dochter Christina hir binnen.

Anno 1648 up Jacobi iss to Böl de Seyer up dem Torn gesettet.

Anno 1649 wort Amptsverwalter in Moerkerken, Dolroth und Satropholm Marquart Bornholt, so tho vorn desz Landesz Holstein Zahlmeister wasz gewesen; betahlede dem vörigen Amptsverwaltern Clausz Petersen tho Tolk Schobuy vor de Restanten in den Ampter Morkerken, Dolrod, Satropholm, Langstede, Updorp, so I. F. G. Underdahnen schuldig weren, 12000 Rikesdaler — und noch eine

gude Discretion (wasz 2000 Rdl.) — und trad Ao 1649 up den 1 May an. Desze Amptsverwalter gaff up unse Altar, tho den nien geschnitzeden Altar, eine schoene Persianische Decke.

Anno 1651 den 30 Januarij worden up beyden syden by dem Altar tho Boel de beiden Stohle gesettet, darup desulvigen nedderkneen, so tho dem Sacramente gaen willen, und worden van dem Amptsverwalter Marquart Bornholt dartho verehret, alsz se sin[1]).

— den 15 Novembris Marquart Bornholt, F. G. Amptsverwalter up Morekercken, Erffgesehten tho Boelschoby, Dochterken gebahren und den 28 Novbr. gedofft, genohmet Margreta Christina.

Anno 1652 den 22 Decembris up den Namiddag quam tho my, dem Pastoren, de Her Amptsverwalter up Morkerken Marquart Bornholt und vorhetede mig up Wynachten tho gewen einen Rosenobel und sine Fruwe einen halven. Godt ehn und sine Fruwe und Kinder henwedderum segnen vnd vor allem unvalle gnediglick bewahren umme Jesu Christi willen, Amen.

Anno 1653 den 6 Januarij recht up Middag na geendigter Predigte ginck ein Vuere up desz Hern Amptsverwalters husz und drei Stellen in Boel Schoebuy, so men wil seggen, dat desz Amptsverwalters Meyersche, Illen Flagge genohmet, schal vorsehen hebben.

— den 5 Septembris hefft der Her Amptsverwalter up Moerkerken sick ein gewelvedes Erffbegreffnisz lahten maken in der Kercken tho Boel an der suder siden, und isz den 21 Septemb. gantz ververdiget und den 22 dessuluigen syn leewes Dochterken, Margretha Christina Bornholt, so Anno 1652 den 28 Decembris vorscheden, darin gesettet.

---

[1]) Disse to ejendommelige Skamler fandtes 1863 endnu i Bøl Kirke, en ved hver Side af Alteret, men de brugtes ikke mere.

— den 13 Novemb. starff des Hern Amptverwalters Sohnlein, Johan Adolff Bornholt, und ward den 23 Novembris in die Begrebnisze gesettet.

— Ist von dem H. Cantzeler D. Johan Adolff Kielman gekaufft Satropholm sampt 25 Bolen in Havetofft und Satrop von Ihr hohe F. D. zu Schl. Holsten etc. für 22 tausent Thaler, hat auch das Jus Patronatus uber die Kirche Satrop mit bekommen.

Dominica Jubilate, quæ erat 1 Maj, proclamati et 4 Maj copulati sunt: Claus Speck Vaget up Morkerken und Lorentz Boyesens Dochter, Volgen, in der Hollenderie up Morkerken [1]).

— Den Mandage na den veerden Sundage na Trinitatis, was den 4 dag Julij, word up Morkerken getruwet: Johannes Rager, Medicus et Physicus in Eyderstede zu Tönning, und S. Hinrick van Collen in Lubeck nagelahtene ehelifflich Dochter Elisabeth, anitzo up Morkerken.

Anno 1654 hefft der H. Amptsverwalter up Morkerken Marquart Bornholt up syn gekofftes Gutt tho Boelschoby up der Hoff dre Zimmer lahten upsetten, 2 Schunen und ein Wanhusz [2]).

Anno 1655 den 3 Maj de klocke twischen 10 ud 11 isz sanft und seliglick gestorwen desz Hern Amptsverwalters Fruw Moder, Anna von Hatten, S. Hern Johan Bornholt, Kon. Mayt. tho Dennemarck wolbestalter Huszvaged

---

[1]) Af Navnene paa »Hollænderne« paa Morkjær, Skredstrup, Bølskovbygaard, Obdrup, Satrupholm o. a. Gaarde, som ofte nævnes i Kirkebogen, synes at fremgaa, at de som oftest have været indfødte Hollændere.

[2]) 1863 har jeg noteret følgende: Paa Bølskovby Gaard fandtes til for nogle Aar siden flere Ruder med indbrændte Adelsvaaben og Navne, de bleve udtagne og nogle af dem sønderslaaede. Et Par ere efter Sigende endnu i Behold, deriblandt et med Mette v. Ahlefeldts Navn og Vaaben. Paa Gaarden skal findes en Del gamle Papirer.

uf Segeberg nachgelathem Wedewe, 70 Jar alt, und word den 18 May in desz Hern Amptsverwalters Begreffnisz bygesettet in Boel Kercke.

Anno 1655 word de Amptsverwalter up Moerkerken, Marquart Bornholt, Landtschriwer in Eiderstedt tho Garding.

— den 17 Novembris starff Anna Pastoris Nicolai uxor, und word den 6 Xbris begraven. De Pastor gaff tho der Uhr 2 Rthlr, tho der Scholen 1 ꝑ 8 ß, und in der Armen Busse 1 ꝑ 8 ß.

Anno 1656 up Maydag besteller der Hoff Cantzeler tho Gottorff, Johan Adolff Kyleman von Kielmans Eck, de Verwalting up Moerkerken und Doelroth.

Anno 1657 umme Osteren tog de Koning in Dennemarck Frederick de drudde up wedder den Koning in Schweden Carol Gustaw, und vil bald harna int Stifft Bremen, erowerde twe festing, ensz heeth Bremervorde.

— den 20 Juni worden dem Cantzeler up Gottorp, Amptman up Morkerken, angewiset de Bole in Satrop und Havetofft, so Ihr H. F. D. weren, deszgeliken Ischmark, tho synem Have Satropholm.

— den 23 Julij word gesegt, dat de Schwede schon tho Segeberg were; wasz averst noch nicht. Averst bald harna quam he, und de Koningsche Dennemarkische flogen vor.

— 24 Octobris haben die Schwedischen Volcker Frederichsodde mit sturmender Hand eingenohmmen, grosz Guth erlanget.

— 24 Octobris brende Hans Jipsens Husz, Schune, und des Insten Husz, Hansz Mauw desz Schniders Husz up in $1^1/_2$ stunde.

1658. Dom. 3 post Epiph. proclamati et 4 post Epiph. copulati Simon Jacobsen Salvegvardie in Schrixstorp

Velde ausz Stokholm Graumunkholm und S. Aszmusz Johansen na gelahtene Dochter im groten Velde, Agnete.

— 11 Octobris ginck ick sampt Hans Brodersen und Jisz Mattisen und Jisz Siversen up Kappelen umme Salvegardi van den Brandenborgern.

— 12 Octobris kam ein Polnischer Her, Johannes Mikoffky, in Boel mit etliken Pollacken und fodderde Korn, Havern.

— 23 Octobris kam ein Brandenborgischer Wachtmeister mit etzlichen Reutern und rettede uns von den Pollacken.

— 31 Octobris kam ein Partey Brandenburgische Reuter (was des Generalvelttugmeisters, Georg Dorfflinges, Cornet, hehte Hans Wolleven, mit 42 Reutern, und legte sick in Boel und voderten 18 Tonnen Habern, 4 Tunnen Rocken, 8 T. Gerste, 2 Ochsen, vier Schaffe, Gense, Hunner unde Eyer, so den 6 Novembris gebracht ward zum ersten Mal. Darnach den 11 Novembris wieder so viel.

— den 15 Decembris ungefehr quemen de Ob. Schackische Regiment, ein Captain Lutenand und etzliche Hobtlude, Hoptman Rotewitz, Hoptman Gioffki, war ein Behm, alle Keiserliche Volcker, und legen balt 8 Dage, und [togen] kort vor Wihenachten aff.

— die 15 Decembris proclamati et 19 Decemb. copulati D. Michael Albinus et Catrina S. Henrick Calunds Dochter in Langstede.

— Michael Albinus substitutus [pastor in Boel], ordinatus a Dno. D. Johanne Reinboth Tonningæ, introductus a Rev. Clar. et doctissimo Domino Georgio Döberitio, Pastore in Nordbrarup. Dominus et Archipastor Jesus Christus me regat suo Sancto Spiritu, ut DEi gloriam, auditorum meamque salutem semper intendam, bonis solatio, reprobis terrori sim, in fide constans, in poenitentia assi-

duus, in operando operis Domini sedulus, ut me et qui me audiunt salvos faciam.

Anno 1659 den 4 Januarij ungefehr quam ein Lutenant von den Keiserlichen mit 200 Man krank Voethvolkes, lag tho Thumbuy und woldt hir och liggen.

— den 14 Martij starff Frauwke S. Ern Joachimi Haggen gewesen Pastoren tho Nordby in Schwantz nagelahtene Wedewe, und word d. 17 Martij begraven.

— Im Sommer vor Johanni eine Schüne van 4 Vaken upmueren laten, darto my jeder Bolsman ein halfe Drage[1]) Langschoff vorehret.

— den 11 up den 12 Augusti in der Nacht, Luna accrescente, ward Hern Michaelis Nicolai Albini Tochter gebaren und d. 15 Augusti gedofft, genohmet Anna Maria. Vadderen Her Gabriel Prætorius in Suderbrarup, Agneta Jochimi Witten Scribæ et Dorothea Ern Johannis Jorts p. m. filia in Norder Brarup.

— den 21 Augusti quemen keiserliche Ruter, thom Ersten 50, unde wolden Broet unde Beer hebben, welcke balde vort togen. Balde, alse de weg weren, quemen noch 50 Ruter vant Wester. und dewile de Hauptman van der Attollerie mit ehnen handelte, quemen andere 50 Ruhter keiserliche vant Norden, und warede also den gantzen dag, dat de Partyen gingen.

— Den 23 Augusti worden wi geplundert; up den Avend quam de Wagmeister (!) unde Cornet up Moerkerken, den 24 Augusti up Bartholomei was de Wachtmeister nach Boel, und kregen wj Salvguardj, weren Polen uth Prussen under dem Churfursten tho Brandenborg. Den 25 Augusti inquartereden sick desz Obersten Josephs Regiment van den Brandenborgischen. Wat de keiserlichen gelahten, vernichteden diese. Den 26 Augusti weren etz-

[1]) D. e. Trave.

liche Frie Ruter der Brandenborgeschen und schlogen myne Pysel Fenster uth. In der Nacht den 27 Aug. up de klocke 12 quemen etlike Polnische Ruter unde nehmen dat Chorhembt sampt 4 groten nien Waszlichtern und 2 kleine Waszlichter und de grohte tinnen Flasche.

Anno 1660, den 8 Januarij wurden die keiserlichen Reuter einquartieret im Dorff Boel und zogen nach gemachtem Frieden ab den 25 Augusti; war die Zeit auff Moerkirch ein Rittmeister Hans Georg Schierhausen under dem Ober(sten) Caraff.

— den 13 Februar weren de Boeler Lude mit ehrem Salviguarde na Schleszwick, unde de Moerkerkerholt Lude, so ehren Ruter ock mit hadden, wurden angevallen van twen Rutern, so tho vorn in der Stadt mit dem Ruter der Morkerkenholt Luden in Barbara Lassen Huse Parlament gehadt und beth tho Clausz Koesz Huse ehren Moetwillen dreven und wolden ehn an unde um dat Levend bringen, up dat se de Wagen beroven konden; worden averst geschlagen. De eine, so darvan tho lest reth, wolde syne Pistole up den Ruter losen, de Pistole vorsede, darup greep he tho der andern unde schoet mit scharp, averst miszfeilede, de Ander spranck van dem Perde und wolde mit bloter Wehre tho en Wagen, dar de Ruter der Holt Lude satt. Averst de Ruter spranck ock van dem Wagen, ward na veelen Parleren van dem Ruter erschaten. De gedödete bleff liggen, sin Perd nam der Holtlude Salvegarde to Husz. De Huszlude averst worden van dem Graff Brede, dessen de dode gewesen, angesproken und 4 gefenglich gesettet, Aszmus Dresz, Jisz Bendixen, Hans Clausen vnd Aszmus Schluter; musten sick mit 100 Riksdl. losen.

— den 12 Octobris word Petrus Petersen von Præsidenten Joh. Ad. Kielman, Ambtman, zum Amptschreiber ein gesetzet durch Johan Crusen, Commissario, auff Moerkirchen, averst nicht lenger gebleven alsz beth desz 1661

Jahres, dar Jochim Witte desz Hern Cantzeler Schriver up dat Ampt Moerkerk, Doelroth und Langstede wedder verordenet worden.

Anno 1661. Dewile de Schive an der Uhr de Varve ist verloschen, und men den tal der stunden nicht woll konde mehr sehen, de men elff Jahr gewehret, hefft de Hardeszvaget in Struckstorp Harde, Clausz Hansen[1]), wonhafftig tho Grumby, de Schive lahten dar nehmen und renoveren lahten und mit Golde de Sunne an der Schiven, den Wyser und ock rund herum den Tall lahten zierlick van dem Mahler anmaken und den 27 Decembris an der Kerken tho Boel wedder ingerichtet worden.

— den 17 Decembris brende Cal Tiesen und Aszmusz Schrödersz Husz aff up den Namiddag in Böl by der Kerken.

Anno 1662, den 12 Febrarij, vorsched seelick S. Ern Nicolay Witten gewesen Pastoren tho Weszlingburen nahgelahtene Wedewe Wibeke im 98 Jahre ehrer Oldersz. God sy gnedig ehrer Seele und vorlehne ehr eine frolike Uperstanding am jungsten Dage. Word begraven den 16 Febr.

— d. 5. Junij nata est filia Michaelis Nicholai Albini, Pastoris in Boel, et regenerata est 12 Junij. Compatres fuere Andresz Heckelhouwer, Fischmeister zu Schleswick, Magdalena Sybilla D. Friederici Jügersz[2]) Fruwe und Maria Elisabeth M. Adami Olearii, F. D. Bibliothecarii filia.

Anno 1665, d. 29 Januarij starff Magdalena S. Andresz Rodenborgs Wedewe, wasz 1590 tho Boel gebaren, de Vader S. Wolerw. und Wolgelarte Her Franciscus Brodersen, de Moder Dorothea Francisci. A° 1614 in den Ehestand getreden. A° 1638 Wedewe geworden. Word d. 2 Februarij begraven.

---

[1]) Havde kjøbt Bølskovby Gaard af Marquart Bornholt. Hans Hustru hed Anna; deres Efterkommere bleve senere adlede under Navnet Ehrencron.

[2]) Kunde ogsaa læses Jägersz.

Anno 1666 den 26 Martii brende Hansz Aszmuszens Husz in Böl mit einer Schune an der Norder siden up, und hadden se gebacket; man weth nicht, eft dat fur daher gekamen, edder wan den kalen, de nicht wol geleschet und to anderen kalen in einen sack gegeten weren. Darna ward sine Frue verlöset, und in der Fruensamling slog he Merret Lüdersen, und up siner Fruen Inrede bath he idt ehr wedder aff. Darna ward he sine Sinne berowet, quam averst na Rendesborg to einem Balberer, Namens Mester Ernst, und entfing sine Gesundheit wedder. Gott sterke ehm am Geloven und am Verstande. Desse Hans Aszmuszen und mit ehm Peter Aszmuszen to Böl, beide nie Bolzlude, hadden argwohn an vorgedachte Merret Lüdersen wegen Töwerie[1]), klagede he an, verdrogen sik dog wedder.

— in Julio brende Frandz Schmit sin Husz in Moorkerkwesterholt aff in sneller Ile, dat he nichtes redden konde, und ok sin Veh, so he vor de middages hatte ingebunden, was verbrendet.

— wasz ein droge Sommer und gewaldige Hette, folgede ein droge Harvest, dath um Martini und 14 Dage darna man noch auer de masen drogschoich[2]) gahn konde. Fror darna, alsz etwasz water gefallen, und de sumpe gefüllet. Den 21 Decembris, was Thomas Dag, fil ein ungestüm Wind in uth Nordwesten, und fror wor Wihnachten to. Im nien Jahr 67 heldt idt an mit dem Frost, und fil veel Snees und jagede in groten Bergen tosammen, dawede wor Petri 8 Dage up, und wasz temlik linde wedder. Na Mattis fror idt up dem olden Ise wedder to, den 27 Febr. fil ein grot snee, den Sonnabent darna ok, den andern Middeweken darna ok in groten Driven, mehr alsz tovorn gefallen wasz, helt an mit Frost und klaren Wedder beth

---

[1]) Zauberei. [2]) tørskoet.

Garderuth und noch lenger darna. Gott sy uns gnedig und lindere dat harde Wedder umme siner Barmhertigcheit willen, vergeve unsz unse Sünde und late dem Veh sine Foder werden, und uth der Erden to rechter Tid wassen, behüde uns vor Krig und allen ovel umme Jesu Christi willen, Amen.

Anno 1667 d. 28 Februar ward Ern Michaelis Nicolai Albini Pastoris Dochter gebahren und ward den 8 Martzij gedofft, genohmet Olegard Magdalena. Vadderen: Elsche D. Johannis Su[w]en uxor in Suder Brarup, J. Magdalena Hedewig Ern Jacobi Carnarij in Thumby et Strucksdorff Pastoris filia, Christophorus Matthæus Hobeus, Pastor in Born.

Anno 1667 im Vorsommer leten de Bölen dat kleene und grote Westerfeld meten, und understunden sik dem Pastoren de Gerechtigkeit von 5 ℔ Goldes to nemen, und jageden sik mit minem Veh, dat ik in dat klene Westerfelt hadde, fast alle Dage; ik klagede solkes dem H. Ambtschriver up Morkerken und brachte ehnen ok einen Befehl im Nahmen der hogen Owericheit, averst se leten sik solkes nicht anfechten und hatten eren Spott darawer; einer mank ehnen seede, se hielden my den Kop op, ein ander makede ein Gelikenisze van Katt und Muysen darutk, dath ik endtlik mit Bede van ehnen so veel erhielt, se my den Sommer vorerst min Veh darin gahn lehten. Den folgenden Winter klagede ick Mich. Albinus solken ehren Gewalt an meinen hohen Patron den H. Præsidenten alsz unsern Ambtman to Mohrkerken, welker ok einen solken Bescheed darawer erdeelet, dat se, mine Karspellude, my entwedder de Weide also mine Vorweser scholden beholden laten, edder min Land na 5 ℔ Goldes tosamende leggen. Gott vergelde alle Wolthat. Se awerst achteten nichtes hirup. Gott help stüren aller Unrecht und geve my Gedult, und bringe it torechte to sines Na-

mens Ehren um J. C. willen, Amen. Gott vergeve idt ehnen um J. C. willen.

Anno 1668 am Neujahrstag kam Hansz von Schobuj und beklaget sich, dasz das Wasser in dem Teich an seinem Haus bey Südwest an etlichen Orten oben im Eise alsz Blut anzusehen, welches er erstlich am 3 Weihnachtstag erfahren, da seyn Swager Jisz Lassen von Snarup zu ihm gekommen und gefraget, ob sie Blut in den Teich gegossen, darüber er bestürzt hin ausz gegangen und es dergestalt erfunden, dasz das Eisz oben auff dem Teich bluthroth anzusehen (etc). Am heiligen Neujahrstage nach der Predigt habe ich solches abgeküundiget, auch gebeten, Gott Ihn, sein Weib und Kind und Hausz und Gesind und Vieh in Gnade beschützen wolle, Amen. Bin auch gegen Abend mit meine Frauen hingegangen um solches zusehen, und befunden, dasz nunmehr nicht das Eisz überall roth zu sehen, sondern hie und da Flecken vorhanden, alsz sonderlichen beim Osterende des Teichs zwo Stellen, als ein Schip grosz jeder; beim Westerende war es an vielen Orten alsz Blut anzusehen, dasz wir unsz sehr darüber entsezten; ist, weil es abgekündiget, von vielen 100 Menschen also befunden. Man hat auch von diesem in Blut verwandeltem Wasser auszgehoben und befunden, dasz es ein sonderlichen Geruch, welcher doch nicht wiederlich ist, an ihm hat. Es ist weisser leimichter Grund, hat sonst schön klar Wasser, fleust auch keine Mistlache hierein, sondern sie brauchen das zur Speise zuvor allezeit. Gott sey uns gnedig um J. C. willen, Amen.

— ist auff Pfingsttag, welcher war 10 May, ein stark Donnerwetter entstanden, welcher alhie zu Böl unter der Nachmittags Predigt mit Blitzen und starken Slegen angehalten, doch ist alhie kein Hagel sonderen 2 Schuren stark Platzregen gefallen, und alsz wir um 3 Uhr ausz der Kirchen kamen, hat es lieblich geregnet, bald darnach

schön Wetter geworden, doch mit starken Wind. Zu Suderbrarup hat es ein Bolshaus angezündet und ganz verbrant in schneller Eyl, auch so viel Wassers gefallen, dasz die Leute zu retten das Zeug ausz dem Hause dazu nicht überkommen können. Der H. Ambtschreiber Jochim Witt erzehlet, dasz in Baustorp so viel Hagel gefallen, dasz man mit der Slitten darin fahren könne. Es ist sehr groszer Hagel bey Stolk gefallen, dasz 6 davon ein ℔ gewogen. Gott sey gelobet, der es gnädig lassen übergehen, sonst ist der Rocken sehr davon zerslagen, den solch Hagel auch tieffe Löcher in der Erd sol geslagen haben. Gott wolle ferner alles Unglück in Gnaden von unsz wenden um Jesu Christi willen, Amen.

— den 12 Novembris ward Ern Michaelis Albini Pastoris Sohn gebaren und den 23 Nov. gedofft: Johan Adolff Georg. Vadderen: Præsident Johan Adolff Kielman, de Kerken Commisarius Hans Georgius Reinboth und des Superintendenten Fruwe.

Anno 1670 up Maydag ward na Jochim Witten ein ander Amptsverwalter up Moerkerken, genohmet Friderich Adolff Uhrwalt, bordig in Mecklenborg tho Schwerin, gaff Hochtidt up Morkerken den 14 dag Septembris mit des Verwalters up Wandesbeck Arp Schomakers Dochter Catrina.

— den 21 Septembris ward Ern Michaelis Albini Sohn geboren und den 30 Sept. gedofft, genohmet Nicolaus Michael. Vadderen: D. Johannes Reinboth, Superint., Johannes Krasitz (Cruse?) Kerken-Commissarius und Anna Hartich Beckers Fruw.

Anno 1671 den 9 post Trinitatis brante Hansz Jürgens Hausz in Ulgraff an unter der Predigt und zündet auch Aszmus Jürgens sein an und verbrant gantz.

Anno 1672 isz avermahlsz up Mohrkerken ein ander Avericheit von dem H. Præsidenten angekamen, im Martio

erstlich up dat Ampt gekamen und sik besehen, Nahmens Johan Valert. Doch ist um des von Greiffenfels[1]) halben der Verwalter in seiner Bestallung blieben. Seine Frau aber starb im folgenden Augusto an den Wochen mit ihrem Sohn, nachdem er zuvor getaufft worden.

Anno 1673, H. Nicolaus Albinus Pastor starb den 25 Martii nach 5 Uhr, alsz er zuvor von Lætare her, da er noch in der Kirchen für dem Altar gesungen, sich der Welt begeben, und nach nichts mehr gefragt, und von Palmarum, war den 23 Martii, bettlägerig gewesen, und stil und sanft gelegen, nichts geklaget, auch nicht geantwortet, sondern von 3 Uhr stark gestehnet und darauff selig verschieden. Gott erfreue seyne Seele im Paradiese und gebe seinem Leibe Ruh in Erden, und am jüngsten Tage eine fröliche Aufferstehung und das selige ewige Leben um Jesu Kristi seines Sohnes unsers Heilandes willen, Amen! Gott tröste uns mit seinem Geist und geb uns ein Gottfürchtig Herz und buszfertig Leben und selig Ende, dasz wir zu Ihm in die ewige Freude auch kommen um der Barmherzigkeit Gottes und des Verdienstes willen Jesu Kristi, Amen! Natus anno 1593 den 16 Septembris. Der Superintendent D. Johannes Reinboth that Ihm die Predigt am Montage nach Qvasimodogeniti . . . . .[2])

— auff Maytag hat der Ambtverwalter H. Johan Valert seinen Schreiber Steffen Wollo das Ambt und Rechnung bestellen lassen.

— ward de Westerside am Krüzhuse gedecket, und begerden de Nabers dorch Hansz Johansen, ik scholde ehnen dat olde Dak betalen; ik antworde, so offt dat wise were(!), van guden Willen wolde i kgerne wat tom Beer verehren, awerst ehr ik idt ehnen afkopen scholde, möch-

---

[1]) D. e. Griffenfeld.

[2]) Resten er ulæselig.

sten see idt leever deelen und wegnehmen; darawer bleff idt also beliggen. Gott vergeve ehnen ehre falschheit und sey mir gnedig um J. C. willen.

— den 27 Junij starff der H. General Superintendens Johann Reinboth, mein groszer Gönner, Beforderer und getreuer hoher Freund. Gott vergelt ihm alle Wohlthat, an mir und meinen Kindern bewiesen, in der ewigen Freud, und den seinigen in dieser Welt, und verleih ihm ein frölich Aufferstehen zum seligen Leben um Jesu Christi willen, Amen. Er that meinem sel. Vater noch die Leichenpredigt den 7 Aprilis. Disz Jahr hab ich zwen gute Seulen meines Glücks verlohren. Gott sey mir gnädig um J. C. willen, Amen.

— Ist zu Gottorff ein neuer Genral von Ihr Durchl. angenommen, namens von der Wik; kam mit infamia doch hinab davon.

— Fiel ein groszer Frost ein den 5 Novembris, und darauff folgenden Tag ein Schne und blieb liegen bisz den 21 Novembris, da dauete er mit dem lezten Quartier auff, wie es mit dem ersten kam. Hernach war es immer offen Wetter, eine grüne Weihnachten, Ao. 1674 bisz nach heil. 3 König, da fiel wieder ein Winter gegen den neuen Monden in, welcher war d. 12 Jan., und fror zu, darauff fiel ein Schnee und war eine schöne Bahne, gegen Petri hin fiel sehr viel Schnee und machte die Wege sehr unbequem, beschlug alle Ri[e]dder und Wegstraszen und lag in groszen Bergen drin zusammen, blieb strenger Frost und bestendig Winterwetter bisz den 14 Martii, da fing es an ein wenig zu tauen und regnen, und tauet so fort. Gott helff und geb ein fruchtbar Gewitter ferner, dasz der Schnee weg geh, und man bey die Zaune kommen könne, und ferner der Pflug möge zu Felde kommen.

Anno 1674 auff dem Umschlag ist der Ober Cammerdiener Schmit, Ambtsinspector zu Trittau etc., seines

Dienstes erlassen, imgleichen Elert Schacht, der alte Secretarius in der Canzeley, wie auch Hoffraht Schmit, und D. Cramer hat sein halbes Lohn oder Jahrgelt nur kunftig zugenieszen, quia fuerant difficiles juniori Kielm: Præsidi. D. Glopinius ward auch erlassen, und kam darauff nach Glückstadt, ward königl. Rath, und Schacht zog weg von Schleszwig und verkaufte sein Hausz. Cognati hi et affines sunt. Fratres Smidii, Glopinius Schactii gener. Smidius consiliarius Glopenii sororem duxerat. Cramerus apud Smidium præfectum habitat.

Am Pfingsten kam von Jena ein neuer General Superintendens, D. Sebastianus Nieman. Gott helff seiner armen Kirche und stütze das heilige Predigambt selber ausz der Höhe und bringe es zu seiner vorigen Dignität hinwieder, zu Ehren seines heiligen Nahmens, und gebe dem H. Superintendenti seinen h. Geist mit vielen Gaben und Kräfften zu solchem hohen Ambte, Amen.

— Dom. Cantate proclamati H. Adolff Fridrich Uhrwalt, Verwalter von Schristorf, und Jungfrau Clara Elisabeth Competellers; 22 Maji copulati.

Anno 1675 ward den 22 Januarij gebohren und den 3 Febr. getaufft Michael Albini Pastoris Sohn, genant Fridrich Christian. Gevatteren: Frid. Chr. Kielman Vicepræses, Johan Vahlert Ambtsverwalter h. l., Steffan Wollo (Ambtschreiber auf Mohrkirchen), Claus Hansen Hardesvoigt.

— den 4 Trin. alsz 27 Junii ward Gottorp berennet van dem Konig in Dennemark, und in Schleswig veel Volks gelegt, so dar in up der Straten liggen und de Stat bewachten. De Herzog isz to Rendeszborg (dahin he to Gast gebeden, awerst dat Lag betalet) by dem Könige im Arrest, deszgeliken sine hohen Ministren, alsz der Præsident und sine Kinder. [De Vicepræsident isz na Schleswig desz Sondags van Rendesborg gekamen, und de

königl. Officiere by 120 Personen werden by ehm tracteret. De Wische hinter desz Præsidenten Have, desz Königs Wisch, item Pöhl und andere Wische werden van den Perden afgefreten, so de koniglichen darin vöden lassen[1]. Gott erbarme sik awer unsz, dat suth övel uth, und föhre idt tom guden Ende um sines eingebahrnen Sohnes willen, Amen!

Den 1 Julij ward gesecht, dat de König mit dem Fürsten vertragen, und Tonning avergeven schölde, und up Gottorp densche Besatz ingenohmen, alsz den darna geschehen. Um desz Landes Sünde willen geschehen Wandering der Fürstendome. Gott sy uns gnädig und wende idt tom besten.

— den 14 Julii brende Frantz Schmidt im Westernholte sine Instenhusz mit samt den beiden Schünen aff, und Klasz Schomaker sin afnemen Husz mit siner Schünen rein to Asche im starken Storm Vormiddage. Gott erbarme sich unser und sy uns gnädig und tröste alle bedrovede. In Klausz Schomakers Husz wasz desz Dages gebacken, averst dat Fur kam uth der Schune, darin wedder Fur noch Licht wasz und niemand wohnede, alse se berichten.

— Den 17 Trin. proclamati et 18 copulati Clausz Speck Voigt auff Mohrkirchen vnd Wibe Thomas Papen nachgelassene Tochter zur Hütten.

— starff den 16 Sept. Christine S. Peter Klasen Wedewe. S. Hern Michael [Dames'] Tochter, ehres Alders 51 Jahr 8 Dage. Liesz nach 2 Söhne. Soror mea uterina.

— ward den 30 Decembris gebohren und den Hilligabend ult. Decemb. alsz negst folgenden Tag gedofft Friedrich Christian, Her Johan Valert Ambtsverwalters Söhneken. Vadderen stunden Clara Elisabeth Uhrwalts, Jochim

---

[1]) Det indklamrede Stykke er senere overstreget.

Witt, Clausz Speck im Nahmen und an Statt des [Vicepræsidenten].

Anno 1676 den 7 Januarii brächten de Bolslude ehren Tegen, und des Avends im Twelichte kemen denische Völker by 70 Perden stark, weren Pagage von des Feldhern Regiment, und beden Nachtlager und reiseden des Morgens frü wedder fort; weren von ehren rechten Quarter vererret.

— den 17 Marzii ist der H. Præsident mit seinen dreien Söhnen, alsz Ambtman zu Kiel, Vicepræsidenten etc. und Hoffmarschall, von königl. Völkern ausz Schleszwig gebracht, man weisz noch nicht wohin — nach Copenhagen. Auch sagt man, dasz Ihr Durchl. vom Schlosse sey wie auch die Princessin. Gott helff uns und allen frommen Christen. Amen!

— den 24 Marzii segt der H. Valert, Ambtverw. zu Mohrkirch, dasz Ihr Durchl. zu Hamburgk in des Præsidenten Hausze were. Auch ist von Copenhagen geschreven, dasz der Grosz Canzler Greifenfels den 11 Marzii gefangen aufs Citadel gebracht worden, welcher den 9 zuvor wegen des Præsidenten, ihn anzugreiffen, sein Votum gegeben. Gott führ es zum guten Ende. — Den 24. früh vor der Predigt am Charfreytag liesz der Oherstlieutnant Fridrich Holstein mich zu sich fodern, darnach kam der General Arnstorff unter der Predigt durchs Dorff. Die Schubujer musten dem Oberstl. 16 Thlr., die Holzleut 30 Thlr., die Dorfleute dem Generalstabsquartirmeister 15 Thl. geben. (Blieben beide darnach in Schonen geschlagen d. 4 Decemb.).

Es hat Ihr Maytt. Konig von Denmark Ihr Hochfürstl. Festung Tonning rasiren lassen auf Rath desz von Greifenfelsz, sonst Petrus Schumacher genannt, und ist das notabel, dasz man sagt, dasz da der Anfang der Rasirung gemacht wurde am 11 Martii, zugleich selben Tages der

Reichs Cantzeler in Ungnaden gekommen, und in seinen Brieven fauten und conspirationen sollen entdeckt sein. Man sagt, Ihr Maytt. haben Ihr Durchl. schrifftlich zugesagt, bey Abtretung der Veste Tonning dieselbe wieder so gut zu liefern: nu sint 113 Stük davon nach Rendsburg geführet. — Es haben Ihr Maytt. an Ihr hochfürstl. Durchl. einen vornehmen Minister abgesant nach Hamburgk und freundvetterlich sich erboten wegen der Landspressuren und Niderreiszung der Veste Tonning, und begert, S. Liebden solten sich nach Ihren Schlosz und Residentz verfuegen und sich der Kielmänner entschlagen, so wolten Ihr Maytt. Ihr hochf. D. alle Schaden restituiren, die Embter Swabsted und den Thumb wieder einreumen etc. Aber Ihr hochfürstl. D. habens nicht acceptiret, wie man sagt, noch, weil biszher promissa nicht præstiret, vertrauen wollen. Gott steure aller Falschheit und helffe zum guten vertraulichen Wesen unter den hohen Heubtern, stosze den arglistigen Satan nieder um Jesu Kristi willen, und erhalte den lieben Frieden, und schende die geitzigen Mammons Knechte, Amen. Die Ursache, warum der Præsident mit seinen Kindern nach Copenhagen, der Vicepræsident nach Corsör, der Hoffmarschalk nach Nieburgk, der Ambtman nach Frideritzia geführet, soll sein, dasz man eine Relation von den gefährlichen Actionen wieder Ihr hochfürstl. [D.], seit der Zeit derselbige zu Rendesburg zu Gast geweszen, zu Frankfurt gedruckt, nach England geschickt, und deszwegen auff den Præsidenten und seine Kinder geschen wird, welche in Rendesburg sollen reversiret haben, nichtes wider die Cron Denmark zu tentiren. Gott weisz es, der steure allem Unrechte und helff unsern lieben Herrn und Land wieder, Amen.

— Den 8 Julii ist der H. Præsident J. A. Kielman zu Copenhagen Klocke 10, nachdem er vorigen Tag communiciret, gestorben, alt 63 Jahr 8 Monat. Ist in der

teutschen Kirchen mit üblichen Ceremonien im sammetbezogen Sarge beygesetzet. Joh. Lassenius hat Ihm den Predigt gethan ausz Es. 22. v. 15–20.

— Den 27 Julii in der Nacht um 21 Uhr schlug das Wetter in desz Hardesvoigts Kate zu Schubuj und traff gleich in den neulich eingeführten Rogken in der Lohdiel, und brante schnel auff, dasz nichts gerettet werden kunte ohne die Menschen und Vieh. Gott Lob davor. Der helffe Ihnen weiter und bewahre unser Kirchspiel und Vaterland ausz Gnaden vordan.

— Den 19 Decembris ist zu Copenhagen von Ihr K. M. ein Patent auszgelassen, dasz S. M. wegen Verzögerung der Lehn, dasz Ihr Durchl. sie nicht geholet, das Herzogtum Sleszwig einnehmen, und mandiret allen Officirern, weltlich nnd geistlich, S. M. zu gehorsamen, sub pæna vitæ et confiscatione bonorum. — Paulo post sequitur contrarium Mandatum Principis Hamburgi datum. — Ist Thomas Petersen darauff zu Mohrkirch wegen des Commissariats nach Königl. Anordnung Einnehmer worden, welcher sonst Hardesvoigt zu Hattelund über Neuharde ist, zuvor auch an des Hauszvoigts zu Flensburg Hans Preen Proviantcommissarii Stelle die Quartier den konigl. Volkern gemacht zu Meszunde im vergangenen Herbest.

— Johan Adolff, H. Johann Valerts Sohn, ward den 24 Decembris gebohren und den 27 getaufft. Gevadderen: der Groszvater, Hofmeister zu Itzeho, Jachim [Witte] Ambtschreiber und Christian der Contrafeier.

Anno 1677 den Sonnabent Invocavit ist des H. Ambtsverwalters Amme, eine junge Frau von Schleswig, so es daselbst versehen, gekommen und wollte beichten, welches ich ihr abgeschlagen; ist darauff mit Recommendation des H. Ambtsverwalters anderswo propter sacrum denarium, den sie mir bote, ohne Zweifel und seiner Gunst halben angenommen (bey H. Andres Junter).

— Den 17 Martii kam Rittmeister Jeger hir im Dorff zu ligen bey Matz Petersen, und seine Compagni im Amt Mohrkirchen, wegen restirender Maetschatzung. Lag bisz auf den 14 May, Montag vor den Fürstl. Bettagen, da sie nach Jutland marschirten, an die 9te Woche.

— den 7 Julii wurde Clausz Höpner von dem Donnerwetter in Brebelholtz erschlagen, mein Pferd lauffig geworden, meine Frau und Frauen Schwester abgefallen, und klein Olgard Marlenchen[1]) auff dem Wagen blieben, Gott sey ewig in Christo gelobt, ohn Schaden davon gekommen

Gen. Major Meerheim lag neben Obrist Gottfried mit 2 Regiment hirein. Er selbst bey Matz P(etersen).

— den 16 August kam Major N. Bülow von Meerheimischen Regiment mit 16 Pferden und etlichen Kutschen u. Pferden, und zog den 18 früh wieder fort. Hinrich Kork von Sleszwig, dess . . szmachers in Lolfusz Sohn, war sein Quartirmeister.

Im Septembri ein ander Nachtlager in Bol, Bolschobuj, Mohrkirchholz, von 120 Pferden.

Anno 1678 den 16 Januarij starb Hans Brodersen, filius b. Francisci Broderi (past. Böl.), seines Alters im 80sten Jahre, nat. 98 d. 19 Juny, leth na 2 Sohns, Marcus und Frantz, und 3 Dochtern, Anna, so 7 Kinder getelt, darvan 4 leven, Maria, so veer Kind, de darleven, und Mette, so veer, dar dre van leven.

— den 25 Januarij Sonnabents vor Septugesima kam ein Rittmeistersch mit ihrem Volke in Böhl (ihr Man, der Rittm. Roth, ward auf Rügen gefangen, sasz in Stralsund mit seinen Reutern) war vom Münsterschen Volke. Er kam zu dem Volke ander Woche Sexagesima am Dingstag Abend kurtz vor dem Sonnenuntergang, war den 5

---

[1]) Præsten Mich. Wittes Datter, Øllegaard Magdalene.

Februarij; eben da er bey Matz hirein geritten war, kam ein glüender Ball vom nordwesten, fur neben dem Klokthurm vorbey, und war nach dem kleinen Berg oder Hügel auff Osterbuj fortgeflogen; unser Leute meinten, es hette hinter der Kate nider geschoszen gegen des Küsters Scheune, aber andere haben es sehen weiter fliegen. Gott wende es alles zum besten um seines Namens Ehre willen in Jesu Christo. Amen.

— den 21 Febr. kam ein Rüter vor mine Dör in der Demmering und . . avede sehr; ik hadde my even ein weinig neddergelegt, und for uth dem Schlop und warp minen Rok um my, und in unbedacht keeff up ehm uth dem fenster; endlich bracht min Fru ehn dorch den Knecht van der Döre, und he wasz des Nachts in Bilwad övel fortkamen. Gott sy gelavet, dat he nen Gewehr by sik hadde und unsz neen Schaden dohn konde; de holde sine Beschüttung ferner aver unsz umme Jesu Christi willen, Amen.

— Den 4 Martii ward gebohren und den 6 Martii getaufft Sophia Augusta, Her Johann Valerts Ambts Verwalters Tochterlein. Zeugen waren der alte Ambtschreiber und seine Frau, und meine Frau hielt das Kind.

— Den 23 Martii wurden die armen Mohrkirchen Unterthanen nach auszgestandener schwerer unglaublicher Geldpressung und Auszzehrung widerum der vorerwehnten Einquartirung befreiet. Gott sey gelobet, der erlöse unsz ferner und gebe den edlen Frieden wider um J. C. willen.

— Den 29 Junii ward gebohren und den 8 Julii cum Deo getaufft Margareta, Hr. Michaelis Witten Töchterlein.

Anno 1679 den 4 Junii wurden auff Mohrkirchen eingeleget in Quartir die Officirer und Reuter der Reitzenstenschen Regiments, und lagen bey den Unterthanen gar starck bey 8 Persohnen mit Pferden, Weibern, Kindern, Knechten etc. und thaten grosze Gewalt, soffen und presseten die Leute, dasz

sie Ihnen musten Telte machen lassen, Pferde gantz beschlagen und Zehrung und Trinkgelt auff 8 Tage mitgeben, da sie nemblich den 23 Junij nach dem Lager, welches bey Schleszwig zwischen Crop und Danwerk war, musten ziehen, da musten die Leute mit Pferden und Wagen von allen Orten mit dahin ausz den Fürstlichen Unterthanen und ihnen im Lager Grasz etc. zuführen, welches alles auff Fürstlichem Grunde geholt wurde. Der König von Denmark mit seinen Officirern war selbst bey der Armee im Lager. Den 27 Junii wurden sie gemustert, und d. 28 schoszen sie Victori, und war ein grosz unnutz Wesen. Gott erbarm sich darüber. Es reiseten viel Leute von Schleszwig und sonst ausz Vorwitz, auch Geistliche, mit den Weibern dahin solch Thorheit zu sehen. — Den 1 Julij kamen die Reuter wider in ihre vorige Quartir und plagten die armen Hauszleut von neuen wider, auszbenommen des Major Broktorfen sein Compagni, welche nach Treja etc. verlegt wurde. — Den 2 Julij wurden die Quartir auff Mohrkirchen umgemacht, und jedem Bolszman 4 Reuter etc. eingeleget (nu werden sie gantz auszgezehrt, weil vorhin ihre Wiesen abgegraset) welche hatten Wohls R[egiment], den(?) Weib und Kind dazu. — Den 11 früh müsten sie wieder auffbrechen um nach dem Lager zu marschiren, welches hinauf bey Hamburg sein soll. Gott sey gelobt, dasz sie von unsz und wir erlöst sein. Sie nahmen 8 Tag Proviant mit, alsz jeder 12 ℔ Brod und Spek etc., dazu was sie den Leuten abpressen könnten. Ach du himlischer Vater und Friedefürst Christe Jesu gib unsz wieder den Frieden und unsern gnädigsten F. und Herrn. Gott helff den armen Leuten wieder, vergib ihnen ihre Sünde und verleih ihnen treue Vorsteher, und ihnen Gehorsam und Gedult.

— Ward Paul, des Herrn Ambtsverwalters Johann Valerts Sohn, zu Hanrou gebohren. Die Frau Ambtsverwalterin kam wieder auff Mohrkirchen den 27 Augusti.

— Im Herbst, den . . Novbr., wurden abermahl königliche Reuter allhie im Dorff bey den Fürstl. Unterthanen eingeleget, und waren daselbst bisz den 24 Decemb., da sie vom Fürstlichen abmarchirten. Gott sey gelobet, dasz wir sie losz worden und das liebe Fest mit Frieden seyn mögen. Der helffe vollend zum Frieden und bringe unsern lieben Herrn wieder zu Hausze und zu seiner vorigen Herligkeit, und gebe ihm treue Diener, die Gott und sein Wort, Warheit und Recht lieben, und die armen schützen und retten, zu Ehre seines heilige Nahmens umb unseren lieben Christkindleins Jesu willen. Amen.

Anno 1680 am frölichen Neujahrs Tage kam unser gnädigster Fürst und Herr Christian Albrecht wieder auff seine Residentz Gottorff. Gott erfüll sein Hertz mit seinem h. Geist und verleih ihm glückliche, friedliche und nützliche Regierung, langes Leben, Gesundheit, und steure allen seinen Feinden, und lasz das hochfürstliche Hausz blühen und siegen durch und um Christi willen, und erhalte unter ihm den lieben Frieden um des Friedefürsten willen, Amen.

— Den 3 Febr. begingen Ihr hochfürstl. D. den Geburthstag. Der Wind risse mir den Hut vom Kopf auf der Gottorfer Brücke, und blieb in dem Burgdeich.

— Den 4 Febr. ward der Hr. Ambtsverwalter von Mohrkirch H. Johan Vahlert mit 5 Einspennern nach Gottorf geholet, und blieb allda, bisz er auszgeb[racht] ward.

— Am Sontag Quasimodogeniti brante Hans Schumacher sein klein Scheun, darin nimmer kein Feuer gewesen, unter dem Gottesdienst an, und weil sie gar an seinem Hause stunde, war das Hausz auch angezundet, wurde aber durch Gottes Gnade und durch zukommende Kirchleute gerettet. Aber am 10 Tag darnach kam Feuer in das Backhaus (Gott weisz woher, denn in etlichen Wochen darin kein Feuer gewesen) und brannte auff, zündete auch das Hausz sambt noch einer übrig bliebenen Scheune an, das so plötzlich aufginge, dasz kaum die Leute sich mit dem Leben retteten (etc.).

— Den 15 Martii sind Hinrich Petersen und Asmusz Jiszen von Böl, 8Menner des Kirchspiels, so ich beide erwehlet und eingesetzet, hinter mein Wissen mit des sel. Küsters Sohn Paul Hinrich (dessen Vater Hinrich Johanszen weiland Küster zu Böl den 10 Martii gestorben und noch über der Erde stund) zu dem H. Gen. Superintendenten gereiset, und Ihn fürgestellet, alsz wen er nach meinem und des Kirchspiels Willen begehret wurde zu succediren. Der Superintendent hat Ihn auch examinirt, und nachdem er das seine gethan, endlich den 1 April darauf die Vocation eingehendiget. Ich aber wurde nicht gehört. Jesu dir sey es befohlen, du bleibest doch oberster Bischoff in deiner Kirche. Du weist, dasz ich nur deine Ehre begehre, drum den Sünden und Unordnung, wen und wie dirs gefelt, wehre. Bringe auch die falschen Leute zu ihrer Erkentnusz in dieser Welt und schone ihrer armen Seelen um deines heil. Verdienstes willen. Amen.

— Den 19 Julii geschah um 2 Uhr ein unglaublicher Schade vom Hagel in einer halben Stund (der Hagel fiel grosz wie ein Sperlingey und lag beim Tagtropfen, da es über war, bey Ellen

hoch). da das schöne Getreide welches über alle Maszen reichlich gewachsen, dergleichen in langen Jahren nicht, ob schon auch kornreiche Jahre waren, gewesen, und wurde leider gantz darnieder geworfen, und das Korn abgeschlagen, dasz über alle Maszen erbärmlich auff der Erden verstreuet lage. Gott erbarme sich über uns und vergib uns unsere Sünde, damit wir diese Strafe vor andern verdient, und helfe wieder um Jesu Christi willen. Amen.

— Den 22 Julij brannte Jost Aszmuszen in Mohrkirchwesterholtze sein Hausz ab, da Niemand zuhause war.

— Den 18 Octob. Abend zu 8 Uhren erschien ein erschrecklicher Comet mit einem grausam langen Schwantz gleich in die Höhe fast bis zum Zenith und stund meist ins Westen. War der Bannsontagesabend.

Anno 1681, den 14 Aprilis brende Jost Aszmuszen im Mohrkirchwesterholtze sine Schüne aff, und siner Moder olde Afnehmershusz fengede darvan an, und wasz na Menschenweten nen Für in gewesen.

— Den 20 Junii in Jürgen Mangelsen seiner Hochzeit wurde leider ein junger Mensch Andresz Petersen von Peter Hansen mit einem Zaunstecken bey dem Kirchhoff erschlagen und starb davon um 11 Uhr, da er um 1 in der Nacht zuvor beschädigt worden. Er wurde von 2 Barbieren von Schleszwig geholet, die ihn am Heubt geofnet und besehen (etc.).

Anno 1682 gab Hr. Claus Hollander, I. Hoh. der Prinzessin Verwalter zu Mohrkirchen, der Kirche eine silberne verguldete Schachtel zu den Oblaten.

— im Umbschlag löseten I. Hoheit die regierende Princessin zu Schleswig etc., meine gnädigste Fürstin und Frau, das adeliche Gut Satrupholm an sich vor 60 tausend Rthlr., welches von dem Hr. Baron von Kielmans Ek jüngst an Graff Reventlow verkaufft worden. Gott vermehre Ihr Hoheit Vermögen zu deroselbst und ganzen Landes Wohlfart.

— im Sommer reiszten Ihr. D. mein gnedigster Fürst und Herr auff die Embter in Holstein bey Hamburg, war ab und zu in Hamburg wegen Furcht für dem dänischen Wesen. Gott schütz, geleite den lieben Herrn und bringe Ihn mit Frieden und Freuden auff seine Residence zur völligen Sicherheit, Ruhe und voriger Flor und Herligkeit um seines lieben Sohnes willen. Amen.

— Umb Jacobi nahmen Ihre Maytt. Konig Christian der 5 I. Hochfurstl. Durchl. Unterthanen in Contribution und sandten Exsequirer und plagten die armen Leute mit schwerer Schatzung, forderten von restirenden 3 Jahren, welche die armen Leute

bereit an ihre eigne Obrigkeit bezahlet, von neuen widerum. Gott der allmechtige König sehe drein und steure allen ungerechten Wesen und vergeb unser Sünde um Christi willen. Amen.

Anno 1683, den 3 Januarii holete Junker Fridrich von Töstrup das Korn von Aszmus Sivertsen Hufe hinweg, und nam mir meinen Jahrestegen auch mit Gewalt ausz den Henden der Karchsworn und 8Männer. Gott sey es geklaget, der richte es zu seiner Zeit. Amen. Er hatte mir auch Anno 1677, da er Lasz Jiszen davon abstiesz und diesen Aszmusz darauff setzte, des Jahres Teegen und Pflugbor genommen. Er hat auch Jisz Andersen in Ulgraff Katen frey verkauft, und mir davon 1 Schip Haver nu in 3 Jahr auffgehalten von 1680 her bis 1683. Gott steur dem Ungerechten, um seines heiligen Nahmens willen. Amen!

— Am 25 Junii Abents um 9 zu 10 Uhr ward sehl. Clausz Hansen weyland Gerichtsverwalter des Ambts Bollingsted und lang gewesener Hardesvoigt in Struxstorfharde, in seine süder Koppeln, da er seine Ochsen zu besehen hingegangen, tod gefunden, sitzend auf einen Stein und das Haubt zurück gelehnt, die linke mit einem Schnuptuch an der Brust und die rechte an das Knie haltend, den Stock zwischen den Beinen gesetzt. Er war des Tages in Schleszwig gewest, und als er heimkommen geklaget, dasz er nicht wol were gewesen in der Stat, nun were aber wider gut, er wolt ein wenig auszgehen und sich vertreten, sie solten unter[dessen] die Rosen abpflükken, dasż sie nicht abfielen. Da er erstlich beim Gräber gewesen und sein Werk besehen und zu ihm gesagt, er wolte zu den Ochsen gehen; und wie er eine Weile gemangelt, hat man ihn allenthalben gesucht, weil er nicht zur Malzeit kam, und nicht gefunden, bisz der Gräber, welcher nach den Ochsen gangen, ihn angetroffen. Gott sey seiner Seelen gnädig (etc.). — Anno 1684 ante Pascha uxor eius Catrina Hansen moritur apud fratrem Slesvici decumbens, ibique deducitur funus et postea apud maritum tumulata. Ejus frater Joachim Smidt die Jacobi moritur Slesvici, vir magni officii et laborum.

Anno 1684, den 6 Martii Abents vor 6 Uhren starb D. Sebastianus Nieman, General Superintendens der Fürstenthumb Slesw. Holstein, am Gottorfschen Hof Oberhofprediger und Probst des Ambts Gottorff.

— Den 1 Junii kam Detlof Voget von Tolk, I. K. M. Reitvoget, und brachte mir das königl. Patent dat. 30. May von Einziehung des Fürstenthumbs Sleswig abzulesen, begehrte einen

Schein, dasz er's eingeliefert und befohlen abzulesen, schrieb ihm derhalben folgendes: Dasz mir Endesbenanten ein königl. Manifest von Einziehung des Herzogthumbs [eingehändiget], und dabey befohlen worden abzulesen, solches bekenne hiemit. Entschuldige mich aber des Ablesens als eine wider mein Eid lauffende swere Gewissenshandlung. Im übrigen in gebührlicher Devotion gegen I. Königl. Maytt. gelebend, mit Bitte den hohen Eyd und Gewissen zu excipiren, und ihnen als gehorsam und treu, so der einige Grund aller Redligkeit ist, gefallen zu lassen. Böl d. 1 Julii(!) 1684. M. Albinus pastor loci p. t.

— Den 4. Junii wurden die Prediger des Amts Gottorf auf den 5 Junii für die Ambtkammer beschieden, und von den königl. Commissariis Graf Rantzov, Etatsraht Meyer und Königl. Raht Weszers(?), nebst welchen auch der königl. Comiss. Raht Becker, in der Gottorfischen Amtstube vorgestellet, und ich also Prediger ausz dem Ambt Mohrkirchen auch eingefodert, uns vorgelegt das königl. Vornehmen, die Exsequutionsschrift an gedachte Commissarien verlesen, darauf von uns begehret, dasz wir hinferner I. K. M. vor unseren einigen Herrn erkennen, das Geboth annehmen und ferner gehorsamen. Wie wir uns wegen unsers Eydes entschuldigten, den wir Ihr Durchl. zugeschworen, brachten sie darauf ein, die gewaltsame Eroberung des Fürstenthumbs were gleich einer Einnehmung einer Vestung, da die einwesenden dem Ueberwinder zu gehorchen verbunden. Als darauf von etlichen begehrt worden offentlich vor Ihr Durchl. zu beten, ist solches abgesaget, und darauf gedrungen auf ja und nein; darauf der Anfang gemachet bey Hr. Petro Fabricio, Pastor zu Michaelis, hat er's mit ja angenommen: Ich nehme es an. Herna sequentes, M. Tham von Eckerford: ja etc. Hr. von Suderbrarup Johan Suwe gesagt: Ich kan's nicht annehmen. Commiss. Anwort: So sey er von wegen I. K. M. von seinem Dienst suspendirt. Folgende haben's alle consentirt. Ich als der letzte habe es auch mit den Formalien (als ein überweltiger gefangener, genötiget und bezwungen, nehm es an) angenommen, darauf die Commiss. antworteten: Wir zwingen Niemand. Ein Pastor von Erved begehrt eine Academi darüber zu consuliren. Commiss. Ranzov Antwort: I. Kon. Matt. laszen keine Academie über sich urtheilen. — Gott stütze und schütze unsern lieben Fürsten und Landesvater. Ach Gott erbarme sich über uns und helfe wieder zu recht um Jesu Christi willen. Amen.

— Den 27 Junii ist in Schrikstorffeld ein Brunnen aufgesprungen, dabey ein grosz Zulauf von Menschen geworden, und sind unterschiedliche, die davon Besserung bekommen,

dasz sie das Wasser gebraucht: Anne Moritzen in Böl ist sehr krank gewesen, und hat als einen Anfal gehabt, auch sehr schief dabey, und nicht können aufkommen noch auszgehen, hat wieder die Gesundheit durch Gottes Gnade davon. Jürgen Schnider in Ulgraff hat den schweren Anfal lange Zeit gehabt, ist auch davon befreiet. Den 21 Julii ist die erste Betstunde dabey gehalten, und folgendes den 25 Julii und so fortan die Woche zwemal, als des Montags und Freytags. Den 28 Julii hat Aszmusz Petersen von Niszwro bekant, dasz er vor 18 Jahren von Wagen gefallen und fortgeschleppet, dasz ihm die eine Seite und Arm und Auge gantz von Haut und Fleisch kommen, und ob es wol wieder geheilet, so ist ihm der Hals krum, der eine Arm klein worden, und hat grosze Schmerzen dabey in den Gliedern. Nach Gebrauch des Wassers aber wechst der Arm, und die Schmerzen vergehen durch Gottes Gnade. — Syke Symensen von Flensburg, des Nagelschmits Frauen Schwester, hat 9 Jahr den schweren Anfal gar hart und oft am Tage gehabt, dabey viel Schmerzen in den Gliedern, dasz sie nicht ausz dem Bette, noch in demselben sitzen können, ist durch Gebrauch dieses Wassers des schweren Gebrechens frey geworden, Gott sey Lob, kann aufsitzen und lindert auch die Schmerzen, ist frölich und danket Gott inniglich vor diesz Wasser und seine Hülfe darin. Henrick Scheving von Flensburg hat eine böse Hand, ist darmit 4 Jahre behaftet, hat lange bey dem Henker zu Openrad und anderswo Raht gesucht ohne Frucht, ist auch dieses Wassers theilhaftig und findet dadurch grosze Linderung und Hülfe. — Den 1 Augusti hat Anne Jipsen von Isted gezeuget, dasz sie 2 Jahr blind gewesen, nichts sehen können, itzt konte sie ein wenig schimmern, was weisz, und meine Hand sehen, dasz ich schreibe; ist bey 70 Jahren alt. Sonst rühmen alle ingemein das Wasser, und ist Niemand, der sich nicht wol darnach befindet, wiewol es nicht allen helft nach ihrem Begehren, ist doch Niemand, der sage, dasz es ihm geschadet habe. Gott sey gelobet, der segne es vortan, den Nothturftigen zur Seelen- und Leibesbeszerung um Jesu willen, Amen!

Anno 1685 sind vom Königl. Superintendent auf Königl. Maytt. Mandat und Befehl die Betetage zwischen Cantate und Rogate verendert, und auff den 17 Junii einen groszen Bet- Busz- und Fasttag geleget, Mitwochs vor 1 Trinitatis. Gleichfals hat der Hr. General Superintendent befohlen nomine Regiæ Daniæ Maiestatis, dasz kunftig Eheleute vor der Hochzeit sich in der Kirchen öffentlich sollen verloben laszen, und hernach,

wen sie die Zeit berechnen, Hochzeit halten, doch auff keinen Freitag, Sonnabend oder Sontag. (Register over de i Henhold til denne Befaling trolovede er ført 1685 og 1688—89, men ophører i sidstnævnte Aar med følgende Bemærkning:) Da I. F. D. unser genädigster Herr widerkam zu seiner Regierung, wofür Gott gelobet sey, ist diesze Ordnung nicht observiret worden. (Trolovelsesregister er derefter først ført fra Aaret 1710 af. Samme Aar begynder Konfirmandregisteret).

Anno 1689 d. 12. Julij sind die Königl. Bedienten von den fürstl. Embtern abgewichen, und ist die fürstl. Regierung wieder angegangen. Gloria Tibi propter ea, Domine Deus noster, quam admirabile est nomen Tuum!

— in Sept. rediit ad sua Celsiss. Princeps per Eutinum, ubi apud fratrem Principem Episcopum Lub. pernoctans ab igne comburente palatium episcopale exscitatus et ejectus est. Præsentia ejus commoditatem exportandi ex igne res domesticas præbuit, quod Princeps stipatus non tantum aulicis sed etiam militantibus [fuit][1]).

Anno 1691 starb meine Mutterswester, H. Francisci Broderi Tochter, Dorothea S. Paul Mangelsen, am Gründonnerstag und ward den 3 Ostertag begraben, alt 86 Jahr 7 Monat 24 Tag. War geboren 1604 d. 20 Junii.

1693 den 5 Martii starb Jochim Witte gewesener Ambtsschreiber auf Mohrkirchen und ward d. 10 ejusd. begraben. Ao 1615 den letzten Febr. gebohren.

1696 den 10 May starb Margareta Albina pastoris filia und ward den 15 ejusd. beygesetzt. E cruce ad coronam. Gott sey ihr Seele gnädig um Jesu Christi willen. Amen.

— den 23 Trinit. proclamati et 25 Novbr. copulati a Dno Johanne Suwe: Paul Hinrich Johansen[2]) Küster (in Böl) mit Anna Maria Albina. Dominus sanet, foveat et salvet eos per Jesum Christum. Amen.

---

[1]) Her er et Blad udrevet af Kirkebogen.

[2]) Se ovf. S. 567. Var Enkemand; hans første Kone, Dorothea, var død 4. Aug. 1694.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 12 10 01 007 4